

ပထမအကြိမ်အတွက်
ပထမအကြိမ်အတွက်

สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอฯ

นริศวาทิตติวงศ์

๑

ทรง

เขียนเรื่องตามรัฐธรรมนูญ

ประภค

พระราชทานนามราชบัณฑิต

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย

ศิลปกรรมศาสตร์แห่งประเทศไทย

๒๔ เมษายน ๒๕๐๖

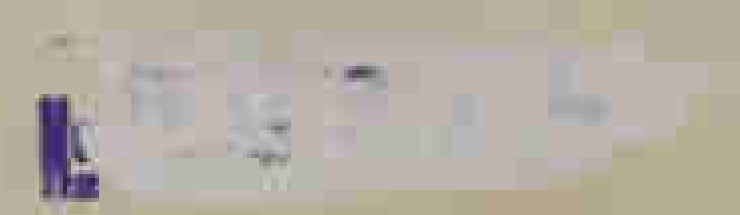

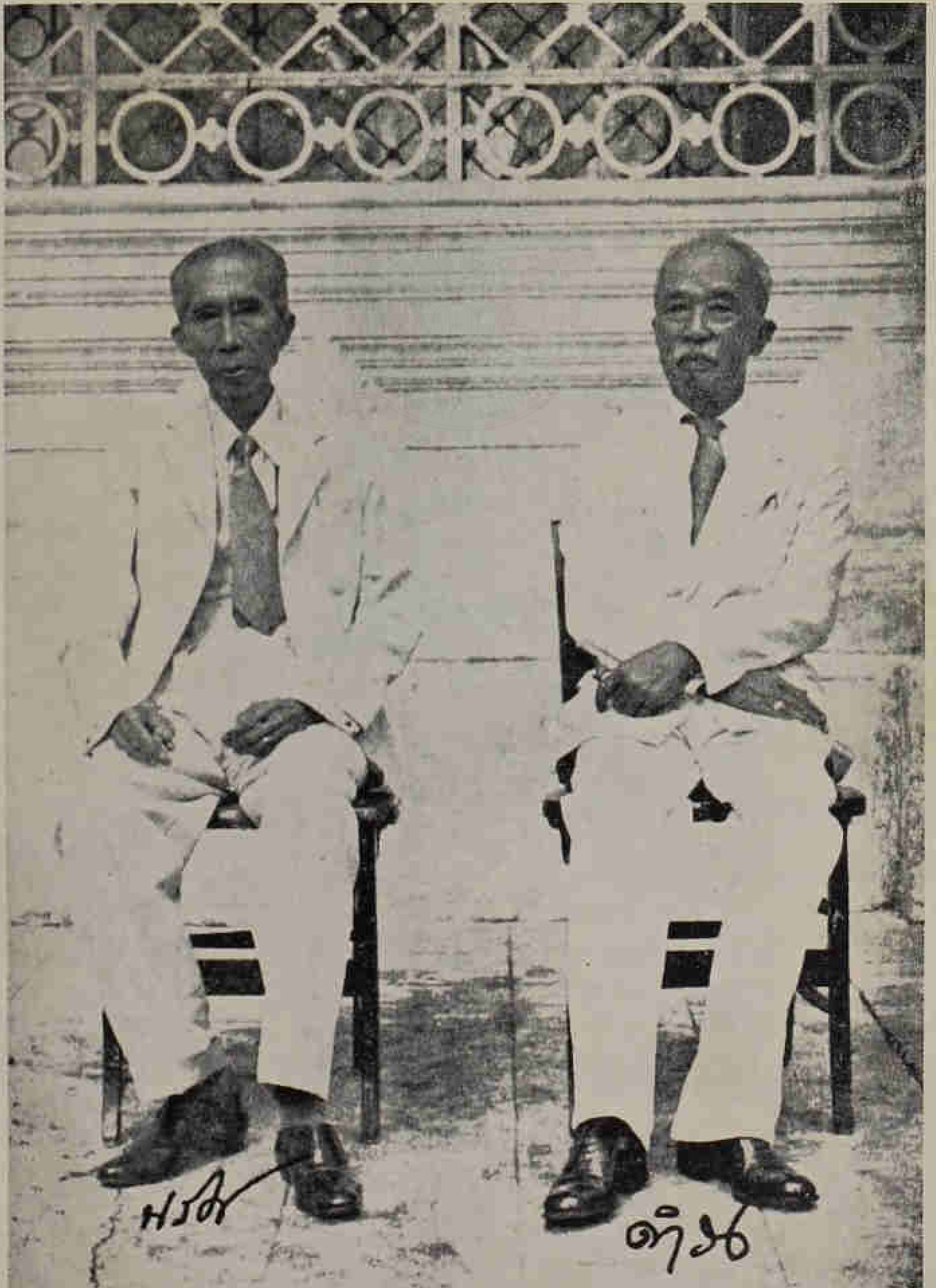
๗
AC
159
๓4
๑3
๒.3

361577

เมื่อวันที่ ๒๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๕ ได้มีงานฉลองร้อยปี
แห่งวันประสูติของสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณเจ้าคณะใหญ่หนเหนือ
วันที่ ๒๘ เมษายน พ.ศ. ๒๕๐๖ นี้ มีงานฉลองร้อยปี
แห่งวันประสูติของสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณเจ้าคณะใหญ่หนใต้
จึงอัญเชิญพระรูปทั้งสองพระองค์ได้ทรงฉลองร่วมกันที่มณีนีมาลงไว้ให้ปรากฏ

14 มี.ค. 2541

กลุ่มที่ ๓ วัดบวรนิเวศ ฟากข้างวิหารพระศาสดก อันเป็นที่สมเด็จพระเจ้าฟ้า
กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์และสมเด็จพระยาทิราจราชานุภาพ
ประทับเมื่อทรงผนวชแล้ว

คำกล่าว

๑๐๖

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในโอกาสเสด็จประพาสยุโรปครั้งที่ ๑๐๐ ปี

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์

วันที่ ๑๔ เมษายน พ.ศ. ๒๕๐๖

วันที่ ๒๗ เมษายน พ.ศ. ๒๕๐๖ คือวันนี้ เป็นวาระรำลึกย้อนต้นพิเศษ
วันหนึ่ง ซึ่งควรบันทึกไว้ในประวัติศาสตร์ของประเทศไทย เพราะเป็น
อภินิหารที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยา
นริศรานุวัดติวงศ์ ซึ่งเสด็จมาบรรจบครบรอบร้อยปีพอดี ในโอกาสเช่นนี้รัฐบาล
ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พร้อมด้วยพสกนิกรชาวไทย ต่างร่วมแรง
ร่วมใจกัน กับองค์การศึกษาค้นคว้าศาสตร์และวัฒนธรรม แห่งสหประชาชาติ
จัดให้ม้งานมหกรรม บำเพ็ญกุศลเป็นที่ระลึก เสด็จมณฑลของพระเกียรติคุณ
พระองค์ท่าน ในฐานะที่ทรงเป็นบุรุษเอกของโลกคนหนึ่ง เพื่อเป็นอนุสรณ์
แห่งคุณงามความดี ที่พระองค์ท่านทรงกระทำไว้แล้วด้วยพระกฤดาธิการ
ในงานด้านศิลปวิทยา ยังผลให้เกิดคุณธรรม คือความงามความดี และ
ความจริง ซึ่งเป็นสิ่งอันเดียวกัน ที่โลกมีความปรารถนา ไม่เฉพาะแต่ประชาชน
ชาวไทยเท่านั้น

มีพระบาตบพทหนึ่งว่า

โลกสุมี หิ จิตตกมมโต อุตฺตริ อณฺณํ จิตฺตํ นาม นตฺถิ
แปลว่า ขึ้นชื่อว่าของสวยงามอื่น ยิ่งกว่าจิตรกรรม ไม่มีในโลก
(อภินิหารนี้ อรรถกถา อัมมสังกัณ ๑๑๖) ถ้าเปรียบเทียบจิตรกรรม ให้ถึงขั้นความไปถึง
จิตรศิลป์สาขาอื่น ๆ ด้วย คือสถาปัตยกรรม ประติมากรรม ดุริยางค์ศิลป์

วรรณคดี และนาฏคดี ก็ย่อมมีอัตราอธิบายแห่งความหมาย เป็นไปใน
ทำนองเดียวกัน เพราะฉะนั้นงานศิลปะของพระองค์ท่าน จึงล้วนเป็นดังมีคุณธรรม
ตามที่กล่าวมาข้างต้น และเป็นมรดกอันมีค่าอันหาค่ามิได้ ซึ่งตกทอดมาถึง
อนุชนคนรุ่นหลัง ควรแก่การถนอมรักษาไว้ เพื่อเป็นเกียรติปรากฏแก่ประชา
ชาวไทย ดังคัมภีร์ไตรปิฎกแห่งพระทัย อันมีอยู่ในลายพระหัตถ์ถลงวันที่ ๒๐ ธันวาคม
ร.ศ. ๑๒๐ กราบบังคมทูลพระกรุณาในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕
ซึ่งมีข้อความแห่งหนึ่งว่า ข้าพระพุทธเจ้าก็พยายามที่จะทำให้ถึงคนเก่าเขา
เท่านั้น เพื่อให้ปรากฏว่า คนรู้วิชาเข้ยนเต็มตามวิธีของชาติแห่งตน ยังมี
มาถึงรัชกาลของได้น่าละของพระบาท ดังนี้ งานศิลปะของพระองค์ท่าน นอก
จากเป็นสมบัติล้ำค่าของประชาชาวไทยแล้ว ยังเป็นสมบัติอันมีค่าของโลก
ด้วยโดยปริยาย เพราะเป็นศิลปกรรมอยู่ในระดับสูงหรืออภิคีตย์ ซึ่งเรียกใน
ภาษาอังกฤษว่า high arts

ในพระนามตามพระอัฐพรณบบัญ เมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
รัชกาลที่ ๖ โปรดเกล้าฯ ให้เลื่อนกรม เป็นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้า
กรมพระนริศรานุวัดติวงศ์นั้น แห่งหนึ่งมีข้อความว่า สรรพศิลปวิทยาธร
สุจริตกรสุภโกศล ประพนธ์ปริชาณาญโบราณคดี สังกัตวาทิตวิจิตรวิจารณ์
แปลว่า ทรงดำรงไว้ซึ่งความสำเร็จและความรอบรู้ในสรรพศิลปะ ทรงเป็น
จิตรกรผู้เก่งกล้าสามารถจัดเจนเป็นเลิศ ทรงปรีชาญาณในการประพันธ์และ
ในโบราณคดี ทรงจัดวิธีแห่งดนตรีการพ้องร้องและทำนองเพลง

[คำแปลของ พระเทพแก้ว (ประยูร) วัดเทพศิรินทรม ในหนังสือเรื่อง พระประวัติสมเด็จพระเจ้าฟ้า
กรมพระนริศรานุวัดติวงศ์ ซึ่งหม่อมเจ้าดวงจิตร จิตรพงศ์ พระธิดา ทรงแต่ง]

ตามข้อความข้างต้นนั้น ย่อมปรากฏว่าพระองค์ท่านทรงรอบรู้สรรพคดีป
จิตวิทยาการเป็นเลิศ หากผู้เสมอเหมือนได้ยาก นาน ๆ จึงจะเกิดมีชนดังกล่าวหนึ่ง
เรียกกันว่าอัจฉริยบุคคล ก็อะไรเล่าที่เรียกว่าสติป ซึ่งพระองค์ท่านทรงพระ
ปรีชาญาณ สติปเป็นการแสดงออกของสิ่งที่ไม่มีตัวตนให้ปรากฏมีขึ้น ยังผล
ให้ผู้ที่มีโอกาสดูชมหรือฟัง เกิดอารมณ์เร้าใจ ประหนึ่งว่าสติปกรรมนั้น
มีชีวิตเป็นไปทางกุศลจิต ได้อย่างงดงาม ตามหนทางแห่งสติป ซึ่งมีอยู่ ๓
ประการ คือ

๑. เป็นความคิดแปลก ไม่เหมือนกับธรรมดาสามัญ
๒. เป็นความคิดสูงซึ่งออกจากจิตใจที่เจริญแล้ว และ
๓. เป็นความคิดสูงเต็มคุณงามความดีแก่สังคม

เพราะฉะนั้นชาวหรือสติปบัณฑิตแท้จริง หากใช้ยุทธมธมอทางเทคนิคเท่านั้น แต่
ยังจะต้องมีปัญญาความคิดและจิตใจสูงด้วย มิฉะนั้นงานสติปที่สร้างขึ้น ก็จะ
ไม่มีแปลกมีใหม่ โดยนับตั้งกล่าวมาแต่จน

สมเด็จพระเจ้าฟ้าพระองค์นั้น มีพระนามเดิมก่อนทรงกรม ตามที่พระบาท
สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชบิดา พระราชทานไว้ ว่า พระองค์เจ้า
จิตรเจริญ คุประหนึ่งจะเป็นนิมิตมงคลอย่างประหลาดอัศจรรย์ ว่าต่อไป
ภายหน้านั้น พระราชกุมารพระองค์นั้น จะทรงมีพระสติปัญญาเป็นความเจริญ
ทางจิตใจ สมดังพระนามว่า จิตรเจริญ เพราะงานสติปที่ทรงผลิตสร้างขึ้น
แต่ชั้น เท่ากับเผยแพร่ถึงลักษณะอันแท้จริง ซึ่งเร้นอยู่ในพระสติปร่าง
ของพระองค์ ให้ปรากฏเด่นเห็นประจักษ์ ว่าพระองค์ทรงเป็นอัศจรรย์บัณฑิต

อันจะปั้นหรือจะอบรมกันไม่ได้ทั้งนั้น นอกจากเป็นบัณฑิตชั้นเอง โดยเฉพาะ
เพราะชนชื้อเจ้าคิดปลง ย่อมเกิดจากดวงจิตอันสะอาดงามเป็นนามธรรมเท่านั้น
ซึ่งคิดปั้นที่สำมารถ อาจถอดเอาออกมา ให้ปรากฏเกิดเป็นรูปธรรมอันงาม
จนได้ เพื่อกันอื่นมิไอลาด้ร่วมความมัจจเจริญไปตามด้วย เหตุนี้ จึงได้กล่าว
มาแต่คั้นว่า คัดปลเป็นกาแแต่คงออกจกสิ่งที่ไม่มี ให้ปรากฏมีจนได้อย่าง
งดงาม แแต่สิ่งนั้นจะป็นอื่นไม่ได้ นอกจากเป็นคิดปลเท่านั้น

ผู้ใดได้ดูขมคิดปกรรม ที่สมเด็จพระเจ้าฟ้าพระองค์นทรวงเนรมิตสร้างชน
เช่นพระอุโบสถวัดเบญจมบพิตร หรือแบบรูปพระเมรุต่าง ๆ เป็นต้น อันมีภาพ
รูปถ่ายอยู่ในสมุดพระประวัติแแต่มีพระหัตถ์ของพระองค์ จะเห็นได้ว่าเป็นความ
คิดแปลก ไม่เหมือนกัษรรวมตาสำมัญ แปลกในทั้น ไม่ใช่เป็นแปลก จนคนดู
ไม่รู้ว่าเป็นอะไร แแต่เป็นแปลกซึ่งไม่แปลกจากที่เคยมีอยู่แต่ก่อนแแต่จ หากแต่
จำการคิดแปลงแแต่ปรับปรุ้ง ให้ตั้งตามอุดมคติยิ่งกว่าเดิม จึงเท่ากับเป็น
แปลกเป็นใหม่อยู่ในค้ำโดยปริยาย กระทำให้ดูงามจับตาจับใจ ทงนก็เพราะ
พระองค์ทรงแปลความหมายในค้ำปลไ้ตั้งดงาม กล่าวคือ เมื่อจะทรงกัษค้ำปล
ที่ป็นค้ำปลชน ก็ทรงพิจารณาตั้งน ซึ่งของเดิมมีอยู่แแต่จ ให้เข้าพระทัยถองแท้
เสียก่อน โดยนัยแห่งหตถกถยาทว่า ถ้าต้องการจะทราบสิ่งใด ให้คดอดแแต่
กระจำงชัดแจ้ง ก็จะต้องให้รู้อาดกกลงไปถึงคั้นเหตุของตั้งนั้น ว่าเดิมคืออะไรมี
มาแต่เมื่อไร ทไหน แแต่ทำไม แแต่คดคดถายขยายค้วเป็นจิวตั้งนากการมาอย่างไร
เหตุนี้เมื่อพระองค์ทอดพระเนตรเห็นสิ่งใด ก็ทรงพิจารณาหาหตถกอันเป็นด้าระ
หรือเนื้อแท้ของตั้งนั้น ไม่ทรงค้ำนังถึงตั้งอันเป็นดัวนประกอบปลัดกย่อย คัดป็น
คนใดจะสร้างตั้งเป็นค้ำปลกรรม ให้อยู่ถาวรโดยนยาถ ก็ทรูจกหตถกอนั้น คัดปล
เป็นเรื่องนัถ แแต่เป็นนัถมีหตถก ไม่ใช่ตั้งโดยเตาตามรรวมตาสำมัญ

ที่ขอพรประจำพระองค์ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
พระราชทาน มีอักษรจารึกเป็นพระบรมคาถาว่า

กตสฺส นตฺถิ ปฏิการํ ปกฺว ตํ ปริกฺขตํ

แปลว่า สิ่งที่ทำแล้ว จะทำคืนไม่ได้ จงพิจารณาสิ่งที่ทำนั้นก่อน เหตุนี้
พระองค์ท่านจึงทรงถือเป็นที่ว่า “ถ้าทำไม่ได้ ไม่ทำเสียดีกว่า” ฉะนั้นเมื่อ
ทรงคิดแบบอย่างใด ๆ ถึงแม้จะทรงเขียนเสร็จแล้ว แต่ยังไม่เป็นที่พอพระทัย
ก็ไม่ยอมวางพระหัตถ์ ทรงแก้ไขไปกว่าจะถูกพระทัยจนได้ ยิ่งเป็นงานทาง
ด้านสถาปัตยกรรม ก็ยิ่งทรงระมัดระวังหนักหนา ตรัสว่า ต้องระวัง เพราะ
สร้างขึ้นก็เพื่อความพอใจ ความเพลิดเพลิน ไม่ใช่สร้างขึ้นเพื่ออยากรื้อทิ้ง
ทุรอนที่เสียไป ก็ใช้จะเอาคืนมาได้ ผลที่สุดก็ต้องตั้งใจเป็นอนุสาวรีย์สำหรับ
ขายความอาย (จากพระปาละวดี ฉบับ หม่อมเจ้าดวงจิตร์ จิตรภักดิ์)

เหตุนี้คือปฏิกกรรมที่สมเด็จพระเจ้าฟ้าพระองค์นั้นทรงสร้างขึ้น จึงเป็นของสูง
จงจิตใจให้เกิดอารมณ์ความเพลิดเพลิน เป็นไปในทางที่พระท่านสั่งไว้ ซึ่งเคย
ได้ยินได้ฟังกันอยู่บ่อย ๆ ว่า กุศลธรรม ไม่ใช่ชนิดเป็น อกุศลธรรม
ซึ่งมอยู่ตามดินในท้องตลาด อันเป็นพยานชัดปแทนัน คือปกรรมไม่ควรจะ
มีราคาถูก จนเคยจุดที่ควรไม่ควรเป็นได้ อนึ่ง ถ้าจะเปรียบในขณะที่กำลังแถม
เรือผ่านร่มคัตนตมจัต จะเกิดคือปที่สูงขึ้นมาได้ไม่ คือเมื่อคัตนตมส่งบดงแล้ว
จึงจะตรกนุกแตะมตคตสร้างชนได้ เหตุนี้คือปกรรมต่าง ๆ จะเป็นแต่มีอนกระจาก
เงา ฉายให้เห็นภาพเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์และในประวัติบุคคล ว่ามีเป็น
อย่างใดในสมัยนั้นสมัยนั้น เมื่อเหตุการณ์ผ่านพ้นไปแล้วก็แล้วกัน แต่คือปที่สูง

นั้นยังคงอยู่ ส้มตั้งคำกล่าวเป็นภาษาละตินบทหนึ่ง แปลว่า ชีวิตนั้นสั้น ศิลป
นั้นยืนยาว (Vita brevis, ars longa)

ศิลปินต้องใช้เวลา ภาษิตกรักบทหนึ่ง จึงว่า ถ้าท่านใช้เวลา ก็คือ
ท่านฆ่าสิ่งอันมีค่าที่สุด ในบรรดาทรัพย์สินสมบัติของท่านทั้งหมด เหตุฉะนั้น
การงานต่าง ๆ จึงต้องแบ่งต้นบั้นลงจนกันในเรื่องเวลา งานบางอย่างในด้านศิลป์
เป็นเรื่อง ซ้ำเป็นการ นานเป็นคุณ งานบางอย่างในเรื่องเกี่ยวกับชีวิต
ทางวัตถุ ถ้า ไม่รีบจ้ำรีบพาย ตลาคจะวาย สายบัวจะเน่า เหตุนี้
ศิลปินที่เยี่ยมจึงมักเป็นมุท ซ้ำ คือ และเถรตรง ที่ซำก็เพราะยังไม่เกิด
การบั่นลาคใจ ถ้าเร่งงานกับบกพร่อง ไม่สมบูรณ์ ที่เป็นคนคอตแฉะเถรตรง ก็
เพราะเป็นผู้บังคับตนเอง ถ้าใครไปขอให้แก้ใหม่ ผิดไปจากที่เห็นแน่แท้แก้ใจ
แล้ว แฉะไม่เป็นไปตามอารมณ์แห่งศิลป์ ก็เป็นธรรมดาจะต้องคอตแฉะเถรตรง
ยอมกตก่อนเกลือกกว่าจะกินหมูหันให้อ้วนพี

บทนี้ ส้มเต็งพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์
ได้แต่งจดุที่พยสถานพิมานแมนแล้ว แต่พระเกียรติคุณอันเพริศแพร้วแต่รงาน
ของพระองค์ท่าน ยิ่งคงสดชื่นอยู่ในความทรงจำของชาวไทย จึงได้จัดให้มงาน
มหกรรมฉลองพระคุณท่าน ในวาระครบรอบร้อยปีแห่งวันประสูติของพระองค์
เพื่อจักได้เป็นนทศนุภาพารณ์แก่นุชนสืบไปภายหน้า ด้วยประการฉะนี้

สารบัญ

ลายพระหัตถ์ใช้ตัวเหลี่ยม

จดหมายกราบทูลใช้ตัวเอน

พ.ศ. ๒๔๘๒

๕ เมษายน	๑	๒๕ มิถุนายน	๔๕
๓ เมษายน	๗	๘ กรกฎาคม	๕๒
๑๐ เมษายน	๕	๘ กรกฎาคม	๕๔
๒๐ เมษายน	๑๓	๘ กรกฎาคม	๕๖
๑ พฤษภาคม	๑๘	๑๕ กรกฎาคม	๖๐
๕ พฤษภาคม	๑๕	๑๕ กรกฎาคม	๖๑
๓๐ พฤษภาคม	๒๒	๑๕ กรกฎาคม	๖๓
๑๕ มิถุนายน	๒๔	๑๕ กรกฎาคม	๖๕
๒๓ มิถุนายน	๒๖	๒๓ กรกฎาคม	๖๖
พระราชบัญญัติพระราชดำริ ๒๘		๑๕ กรกฎาคม	๖๕
๒๐ มิถุนายน	๓๖	๒๓ กรกฎาคม	๗๐
๒๖ มิถุนายน	๓๖	๒๓ กรกฎาคม	๗๓
๕ มิถุนายน	๓๕	๒๕ กรกฎาคม	๗๔
พระราชดำริ ๓๐	๔๐	๒๕ กรกฎาคม	๗๖
๒๑ มิถุนายน	๔๓	๒๕ กรกฎาคม	๗๕

๔ สิงหาคม	๘๐	๑๖ ตุลาคม	๑๔๖
๑๐ สิงหาคม	๘๑	๑๖ ตุลาคม	๑๔๘
๑๑ สิงหาคม	๘๕	๑๗ ตุลาคม	๑๔๘
๑๔ สิงหาคม	๘๖	๑๕ ตุลาคม	๑๔๙
๑๔ สิงหาคม	๘๘	บัวเดือน — บัวมัน	๑๔๙
๑๒ กันยายน	๙๓	๒๑ ตุลาคม	๑๕๒
๓๐ สิงหาคม	๙๕	๒๑ ตุลาคม	๑๕๕
๔ กันยายน	๑๑๑	๒๔ ตุลาคม	๑๕๖
๑๓ กันยายน	๑๑๘	๒๔ ตุลาคม	๑๕๗
๑๒ กันยายน	๑๒๑	๓๐ ตุลาคม	๑๖๐
๑๕ กันยายน	๑๒๓	๓๐ ตุลาคม	๑๖๕
๒๒ กันยายน	๑๒๕	๓ พฤศจิกายน	๑๖๖
๒๖ กันยายน	๑๒๗	๓๑ ตุลาคม	๑๗๐
๓๐ กันยายน	๑๓๑	เรื่องตังกดงตั้งน้ำ	๑๗๔
๖ ตุลาคม	๑๓๒	เรื่องก้องเมืองจันท	๑๗๗
๙ ตุลาคม	๑๓๖	๒ พฤศจิกายน	๑๘๔
๑๗ ตุลาคม	๑๔๐	๖ พฤศจิกายน	๑๘๗
หนาค	๑๔๒	๔ พฤศจิกายน	๑๙๕
มัน	๑๔๓	๖ พฤศจิกายน	๑๙๗
๑๒ ตุลาคม	๑๔๕	๙ พฤศจิกายน	๒๐๐

๑๕	พฤษจิกายน	๒๐๔	๑๒	มกราคม	๒๘๔
๑๘	พฤษจิกายน	๒๐๕	๑๖	มกราคม	๒๘๗
๒๑	พฤษจิกายน	๒๑๘	๓	กุมภาพันธ์	๒๙๔
๒๐	พฤษจิกายน	๒๒๔	๔	กุมภาพันธ์	๓๐๑
๒๒	พฤษจิกายน	๒๓๐	๑๕	กุมภาพันธ์	๓๑๐
๒๗	พฤษจิกายน	๒๓๑	๒๔	กุมภาพันธ์	๓๑๗
๒๗	พฤษจิกายน	๒๓๗	๑๓	กุมภาพันธ์	๓๒๒
๒	ธันวาคม	๒๔๒	๒๓	กุมภาพันธ์	๓๒๔
๖	ธันวาคม	๒๔๗	๒๔	กุมภาพันธ์	๓๒๕
๑๓	ธันวาคม	๒๕๒	๒	มีนาคม	๓๒๗
๑๕	ธันวาคม	๒๕๘	๔	มีนาคม	๓๓๒
๒๓	ธันวาคม	๒๖๒	๗	มีนาคม	๓๓๓
๒๗	ธันวาคม	๒๖๖	๗	มีนาคม	๓๓๘
แบบถ่ายด้วยอักษร		๒๖๗	๑๒	มีนาคม	๓๔๒
๑	มกราคม	๒๗๓	๑๖	มีนาคม	๓๔๗
๑๒	มกราคม	๒๗๗	๒๒	มีนาคม	๓๕๐
๓	มกราคม	๒๘๑	๒๕	มีนาคม	๓๕๔

บทกวีเรื่องศกามรู้ต่าง ๆ

พ.ศ. ๒๕๖๒

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

สมเด็จพระนางเจ้าสุทิดา พัชรสุธาพิมลลักษณ

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

สมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี

สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า อุบลราชิณี กรมหลวงชินวราลงกรณ

สมเด็จพระราชินีนาถอลิษาเบ็ตท์ สยามมกุฎราชกุมารี

สมเด็จพระราชินีสุทิดา

สมเด็จพระราชินีสิริกิติ์

สมเด็จพระราชินีจันทรา

สมเด็จพระราชินีสิริภมรา

สมเด็จพระราชินีสิริมา

สมเด็จพระราชินีสิริวดี

สมเด็จพระราชินีสิริวิภา

สมเด็จพระราชินีสิริวิมล

สมเด็จพระราชินีสิริวิมล

สมเด็จพระราชินีสิริวิมล

กรมศิลปากร

วันที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๔๘๒

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบใต้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับลายพระหัตถ์ลงวันที่ ๒๔ และวันที่ ๒๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๓ รวบรวมของฉบับใจแจ้ง พระเดชพระคุณต้นเกล้า ๆ หาทัดภูมิได้ ที่ประทานคำ ปราย ขำร่าย กักราย มาเป็นเพื่อนกับคำ ขน ขำขน และ กักราย เป็นแนวทางทำให้ข้าพระพุทธเจ้าคึกคักต่อไปนั้น ครั้นได้คึกคักดู กัดบ เป็นเรื่องที่ไม่แน่ใจข้าพระพุทธเจ้าคงครัด คำ ขำร่าย กักราย และคำ ขำขน กักราย จรมัทมาแห่งเดียวกันหรือเป็นคนละคำ ก็ยากที่จะตั้งนพฐานได้แน่ ข้าพระพุทธเจ้าจามมหาอำนาจาคำเหล่านี้ในภาษาเขมร คงได้มตดังนี้

ขน	แปลว่า ขน	ขำขน	แปลว่า ของที่ขนไว้
ขูล (ขด)	แปลว่า ขูล	ขำขูล	แปลว่า ทรงพยทขูลมา
กล	แปลว่า หนุน	กักรล	แปลว่า สิ่งสำหรับหนุน
ขาน	แปลว่า ใต้	ขำขาน	(คำนี้ไม่มีใช้ในภาษาเขมร)
ขัด (ไม่ค่อยใช้)	แปลว่า ให้	ขำขัด	แปลว่า สิ่งที่จะต้องให้
ปราย	แปลว่า ปราย	ขำร่าย	แปลว่า ทำให้ร่าย
กราย	แปลว่า กราย	กักราย	} แปลว่า ทำให้ร่าย
		ขังกราย	

เมื่อพิจารณาคำเหล่านี้ เท่าที่มหาอำนาจมาให้ ก็ยังไม่เป็นทางจะตั้งนพฐานได้พอ จำเป็นคำพวกเดียวกันหรือคนละพวก ครั้นมาถึงคำว่า กักรล รูดก ด้วยเกล้า ๆ จำยุ่งอกเหมือนกัน เช่น

กล	แปลว่า	ทนน	ก้านล	แปลว่า	ตั้งดำหรับทนน
กัม	แปลว่า	ถือ	ก้านข	}	แปลว่า การถือ (พวก)
			ประกัน		
คัล	แปลว่า	เฝ้า	ค่านล	แปลว่า	การเฝ้า

ข้าพระพุทธเจ้าเคยคิดผิดไปว่า นางกำนัล จะเป็น ก้านข คือนางที่บ้องกัน
 ใจ แต่นางกำนัล ไซ้ ล ดกต ก็น่าจะมาจาก ค่านล นางผู้เฝ้า หรือ
 ก้านล นางผู้เบียดตั้งทนน ครั้นมาได้อ่านเรื่อง ชาวกำนัล ศรีกำนัล ที่ทรง
 พระเมตตาประทานมา ก็ทำให้ความคิดเป็นไปในทางที่ต่างมาจาก ก้านล คำว่า
 ชาวกำนัล ข้าพระพุทธเจ้าไม่ได้นึกเฉียดถึงคำแปลว่า ทรงใจซึ่งกำนัล เพราะ
 ไม่ทราบเกล้า ๆ ถึงคัมเทศของเรื่องรักษาราชบรรณาการ ข้าพระพุทธเจ้าตั้งใจ
 เป็นที่สุด ด้วยได้คำแปลที่แท้จริงของกำนัล กระทำให้เห็นถึงคำแปล ชาวกำนัล
 ที่แปลว่า สาธารณ จำก่งเป็นความหมายชนิดย้ายที่ ไนชนเต็มน่าจะหมายความว่า
 ว่า คอหน้าขุนสารกำนัล คือขุนสารกำนัลใครเห็นเป็นพะยานด้วยแล้ว เรื่องกลบ
 วกไปถึงคำ ขนขาน ข่านาน และ ก้านล อีก คิดด้วยเกล้า ๆ ว่า การให้ไนชนเต็ม
 กัมการให้เพื่อแสดงการนับถือถว้เกรง หรือเพื่อแสดงความช่วยเหลือคุ้มครอง การ
 บูชาพระเจ้าด้วยธัญญาขัญหรือด้วยวขอน ๆ ก็เป็นการให้ การขนขาน เช่น
 ตั้งเจดีย์ต่างเทวดา ก็เป็นการให้ ผู้ทให้ของแก่กันก็เป็นการให้ เข้าในดักษณะ
 ข้างคัม ไนชนเต็มการให้เหล่านี้ คงจะมีคำใช้เพียงคำเดียวหรือน้อยคำ ครั้น
 ต่อมาเมื่อแยกดักษณะแห่งการ ให้เป็นไป ในทางแบ่งชนผู้ให้ผู้รับกัม เป็นการให้
 ข้างคัม ข้างไมคัม ก็เกิดเป็นดักษณะให้แยกออกเป็นหลายดักษณะ คำที่ใช้
 ก็ต้องแยกออกเป็นหลายคำ เพื่อใช้ให้เหมาะแก่ดักษณะที่ ให้ การคิดหาคำ
 ใช้ชนใหม่ โดยมากคงเอาคำเดิมเป็นหลักแล้วแปลงเสียงของคำนั้น ๆ ให้ต่าง
 ออกไปตามดักษณะของภาษา เพื่อให้จำง่าย และเข้าใจง่าย เหตุนี้คำกัม

ความหมายคล้ายคลึงกัน จึงมักมีเสียงคล้ายคลึงกันด้วย โทนิกัม ขน ขาน
บ้านาญ ก้านัล ก้านล บ้าหนัก (บ้าหนัก) ลินบน ประกัน ล้วนคำจำ
เช่น สรวง สังเวช บูชา ขรรณาการ อ่อนน้อม เพราะมีลักษณะที่ให้เป็นไป
ในทางดีทิศำดนาหรือธรรมเนียมเป็นพิเศษออกไป คำจึงเป็นต่าง ๆ กัน ไม่เข้า
พวกข้างกัน ทั้งการจะผิดถูกอย่างไร ขอรับพระบารมีปกเกล้า ๆ แต่จ้แต่
จะทรงพระกรุณา

เรื่องโบราณเขียน เสดจ เป็น เสดจ ในกฎหมายเก่า ใช้ดงทั้นจมาต
คำที่ตักด้วย จ เท่านั้น แต่ก็ไม่ทั่วไปทุกคำ เช่น กิจ ก็ไม่ได้ดงทั้นจมาต
คิดด้วยเกล้า ๆ ว่า คงจะมีความมุ่งหมายอะไรสักอย่างหนึ่ง ซึ่งข้าพระพุทธเจ้า
คิดยังไม่เห็น ที่ควรตักคำ เช่น ชัดสมาธิ สรรพทาโพธิ์ จะอ่านกันด้วยอย่างไร
ข้าพระพุทธเจ้าดองถามพระสาร์ประเสริฐ ในชั้นต้นก็อธิบายได้ด่งดี แต่พอ
ด่งคำเช่น ชาติ ด่งทศร่ง ก็เลยฮาอง คอบไม่ด่ง ที่เคยคร่งว่า การเขียน
กับการอ่านเป็นคนละอย่าง เป็นเรื่องทจบใจข้าพระพุทธเจ้าอยู่เด่มอ เพราะไป
บงคอบให้เขียนแต่ละอ่านเป็นแม่พมพเดียวกัน จึงได้เกิดมวตัญจนแต่ละไม่ไดคัจจน
รุงรง เหตุที่เป็นเช่นนี้จะทำให้เด็กเขียนแต่ละอ่านได้ง่าย แต่ข้าพระพุทธเจ้า
กดบเห็นเป็นว่า กดบเป็นเรื่องยุ่งยาก ทำให้คำที่อ่านเพี้ยนเสียงจากเดิมไปได้
ในดางคำ แต่ละเปิดองเวตา เปิดองกระตาศ ถ้าคองเขียนวตัญจนชามากคร่ง
เข้า การจะไดคเรองหมายบงคอบ ก็เมอคานนฮาจมีความหมายให้พมพมฮา
หลงผิดได้ เช่น เอม กับ เอณ ด่งทเคยคร่งให้ข้าพระพุทธเจ้าฟัง แต่การทจะ
ให้เปดียนคความคคิดเป็นของยากอง เว้นไวจะได้ครกครองดอบดงนคักจำหาเอา
เหตุมตของเกำชนมาดเป็นคความร้อบคคจ จึงฮาเปดียนคความคคิดได้ ข้าพระ
พุทธเจ้าเคยปรารภเรื่องวตัญจนแต่ละไม่ไดคู้ให้พระสาร์ประเสริฐฟัง ในชั้นต้น
ก็ไม่เห็นคด้วย ครนค้อมานาน พระสาร์ประเสริฐมาปรารภว่า ได้ไปครักครอง

เรื่องวิดิทัศน์แล้ว เห็นจริงว่า โบราณต้องการให้เป็นเสียงหนัก แต่จะทำอย่างไร
ดี เพราะไปบังคับให้เขียนวิดิทัศน์กันทวนบ้านทวนเมืองเสียแล้ว จะดัดใหม่ก็ยาก
รู้สึกเสียใจจริง ๆ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหมดบัญญัติ เว้นไว้แต่จะทำให้ผู้อื่น ๆ อีก
หลายคนเปลี่ยนความคิดได้อย่างพระลัทธิประเสริฐ

และ แผละ แผล่ ข้าพระพุทธเจ้าเห็นพ้องด้วยในกระแสรับสั่งว่า
เป็นคำเดียวกัน ในหนังสือเก่าก็เขียน แผล อย่างเดียว ข้าพระพุทธเจ้าพบใน
ภาษาอาหมไซ แผล เป็นคำซ้อนกับ ก ก็ เป็น ก-แผล แต่เขาเขียนตัวโรมันเป็น
ko จึงไม่ทราบแก่ต่าง ว่าอ่านเป็น กอ หรือ กือ แต่ถึงจะอ่านอย่างไร เมื่อซ้อน
เข้ากับ แผล ก็ไม่ทำให้เข้าใจผิดความหมายได้

เรื่องอ่านเสียง ท เป็นเสียง ด บ้าง ท บ้าง ข้าพระพุทธเจ้าได้เคยค้นหา
เหตุผลมาครึ่งหนึ่งก็จับเค้าไม่ได้ เสียง ท ที่อ่านเป็นสองอย่างนี้ เป็นข้อยืนยัน
ในกระแสรับสั่งที่ว่าอ่านกับเขียนเป็นคนละอย่าง ในตำราธิรูกติศาสตร์ให้หลัก
ไว้อย่างหนึ่ง เรียกว่า Analogy ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าใช้ว่า แนวเทียบ คือกล่าวถึง
ที่มนุษย์เรียนภาษาได้เร็ว เพราะมีแนวเทียบ เช่น เมื่ออ่าน ก กา กิ ก็ ถึงต
ช ก็อ่านว่า ช ชา ชี ชี ได้เร็ว เพราะได้เสียง โน ก กา กิ ก็ เป็นแนวเทียบ
เขาชักตัวอย่างภาษาของชาวเกาะทะเลใต้ ในมหาสมุทรแปซิฟิก เกาะหนึ่งว่า
มะพร้าว ๓ ผด ๓๐ ผด ๓๐๐ ผด ก็ใช้คำเป็นต่าง ๆ กัน ห่างกันไกล ทำให้
จำได้ยาก แต่เพราะหัดทอมอยู่เพียงคำที่ยกอุทาหรณ์มาเท่านั้น มิฉะนั้นจะทำให้
การเรียนภาษาต้องจกจำกันได้ยากยิ่ง แนวเทียบมีคุณแก่ภาษา เพราะทำให้
จำได้ง่ายก็จริง แต่ให้โทษในภาษาไม่น้อย อาจทำให้ผู้ใช้นำหลักแนวเทียบ
ไปใช้ไม่หมด ๆ ก็ได้ ที่ภาษาเปลี่ยนแปลงไป ก็เพราะแนวเทียบเป็นต้นเหตุ
ได้ให้ตัวอย่างเช่น cow ถ้านลายตัวเป็น kine โดยเหตุที่คำพหูพจน์ของมันมาเติม s
พหูพจน์ของ cow ก็กลายเป็น cows ไป เกิดเป็นคำที่ถูกรุ่น ในภาษาไทย

ก็มีอยู่มากที่มักเขียนผิด ๆ เช่น สังเกต เพราะมี เกิด เหตุ เป็นแนวเทียบ
ทำให้คำสังเกต มีสระ อุ ไปด้วย บัญชาตรี เพราะเอา ชาตรี เป็นแนวเทียบ
อนุญาต เพราะมี ญาติ เป็นแนวเทียบ คิดด้วยเกล้า ๆ ว่าที่ ๓ อ่านเป็นเสียง ค
ก็มี น่าจะเกิดจากแนวเทียบผิดอะไรกันอย่างหนึ่ง ซึ่งข้าพระพุทธเจ้ายังค้นไม่พบ

อุปยุวราช เมื่อข้าพระพุทธเจ้าตรวจต้นฉบับก่อนก็จะตั้งไปศัพท์ ได้
เคยนึกถึงคำว่า ประยูร จึงสอบถามไปยังมหาอำ ๆ ว่าไม่เคยพบในภาษาเขมร
พบแต่คำว่า อุปโยราช หมายความว่าพระเจ้าแผ่นดินที่ทรงพระราชสมบัติ ความ
ไม่ตรงกับ ประยูร ในภาษาไทย ข้าพระพุทธเจ้าจึงนั่งใจไม่ได้กราบทูลถวายไป

เรื่องไวยากรณ์ไทย ที่คร่ำครวญว่าไม่ตรงกับภาษาไทย ข้า
พระพุทธเจ้ารู้สึกได้ว่า ถ้าหากได้มีหลักฐานดี ข้าพระพุทธเจ้าก็น่าจะไปไต่ถามกับ
พระยาอุปถัมภ์ค้ำจุน ซึ่งเป็นเจ้าตำรา ก็ได้มตอยบ้างที่ต่อมาตำราไวยากรณ์
ไทยได้เปลี่ยนรูปไปบ้าง เมื่อก่อนนี้ คำซ้อนที่แปลไม่ออก เช่น แขน แสง เงา
ในคำว่า แขนแขน แลือแสง ไม้เงา บอกว่าเป็น อุทานสร้อยบท ที่เรียกว่า อุทาน
โดยที่คำนั้นไม่ใช่อุทานเลย ก็เพราะสังเคราะห์คำเหล่านี้เข้าในนาม สรรพนาม
วิเศษณ์ และอื่น ๆ ที่จำแนกใจอย่างภาษาบาลีและภาษาฝรั่งไม่ได้ เพราะแปล
ไม่ออก ไม่มีคความหมาย จึงกำหนดให้เข้าพวกอุทาน เป็นการขอไปที ในบัดนี้
คัดคำ อุทาน ออกแล้ว คงเหลือแต่ สร้อยบท เท่านั้น ในเรื่องหลังก่อน ๆ ผู้แต่ง
ตำราไวยากรณ์รุ่นก่อนแล้วว่า ภาษาไทยกับภาษาฝรั่งและบาลีเป็นคนละแบบ
ซึ่งเข้าไปในแม่พิมพ์เดียวกันไม่ได้ แต่คิดว่าของเก่าท่านทำมาอย่างนั้น ต้อง
ค่อยแก้ค่อยไป เรื่องข้อคำที่ทรงพระเมตตาประทานมา ข้าพระพุทธเจ้าขอ
ประทานเก็บไว้ครุฑของต่อไป

ยังชนแพ่เลี้ยง ข้าพระพุทธเจ้าเห็นพ้องด้วยในกระแสพระดำริว่าจะเป็น
ยังชนแพ่ แดงแดงกัน

มั่งศรี ข้าพระพุทธเจ้าเพิ่งหายโง่เขลา เมื่อมาได้ทราบเกล้า ๆ ว่า ศรี
คือ สิริ ในภาษามลายู แปลว่า หมากร ข้าพระพุทธเจ้าควรจะทราบเกล้า ๆ คำนี้
แตกคิดไปไม่ถึง เพราะเป็นคำที่ถูกปรับเข้าหาภาษาล้านนาด้วยดี ยิ่งกว่า
สตรี มาเป็น ศรี ในภาษาเขมร ส่วนคำ มาง ข้าพระพุทธเจ้าสอบถามคนชาว
ภาคอีสานว่า มาง ที่แปลว่า เรือ ไม่มี ในภาษาของเขา ที่ใช้กันอยู่มีแต่ มาง แปล
ว่า ม้องชนิดหนึ่ง เป็นคำของพวกข่า ซึ่งคงตั้งคำจากเสียงของม้อง

กินหยัน ข้าพระพุทธเจ้าได้พบหนังสือฝรั่ง ว่ามาจากภาษาเปอร์เซีย
หรืออาหรับ เขียนเป็น Kandijan ข้าพระพุทธเจ้าค้นหาในสมุดที่จัดไว้ยังไม่พบ
จะได้กราบทูลไปภายหลัง

ข้าพระพุทธเจ้าพบคำว่า พระสตันทองคำ เมื่อเจ้าหน้าทีพระคตงในหีบ
มาให้ข้าพระพุทธเจ้าดู ก็เป็นถ้ำธา ถามว่าทำไมจึงเรียกว่า สตัน ก็ตอบไม่ได้
ข้าพระพุทธเจ้ามาค้นหาในปทานุกรมก็ไม่มี เป็นอันจนเกล้า ๆ ขอพระบารมี
ปกเกล้า ๆ เพื่อทราบเกล้าด้วย

ในวารตตซึ่งเจียนมาเป็นวันชนศึกใหม่ ข้าพระพุทธเจ้าขออัญเชิญคุณ
พระศรีรัตนตรัย จงดลบันดาลให้ ได้ฝ่าพระบาททรงพระเกษมสำราญพระกาย
และพระพลภัยคดยดกลาตนาท ทรงเป็นความตั้งใจของข้าพระพุทธเจ้าอยู่เด่มขอ

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า ๆ

ข้าพระพุทธเจ้า พระยาอนุกรมวิธาน

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓ เมษายน ๒๕๖๒

พระยาอนุমানราชชน

พระบรมรูปอันประทับอยู่ภายใต้พระเศวตฉัตรและพระกตเศียรของสูง ซึ่ง
เป็นของหอสมุด ท่านมีเมตตาจัดตั้งไปให้ฉัน ฉันเด็กที่พึงใจให้ช่างถ่าย
จำลองออกแดง จึงได้ลงรูปต้นคนมาให้ท่าน ในบัดนี้ พร้อมทั้งความชอบใจ
ท่านเป็นอย่างยิ่งด้วย

ในโอกาสนี้ จะขอบันทึกเรื่องคำต่อไปนี้ด้วย

บรรดา คำ ที่จะบันทึกปรากฏบัญญัติชน ด้วยคิดเห็นว่าเป็นคำเดียวกับ
กับ ประ เช่น ประจุ บรรจุ เป็นต้น แต่ฉันเกรงจะหลงคำ บัน ในภาษาเขมร
คำ บัน นั้น เขมรใช้มาทุกที่เดียว ที่หลุดมาถึงไทยนั้นน้อย ฉันพิจารณาเห็น
ความหมายว่าตรงกับคำ ทำให้ ในภาษาไทย จู เขาว่า ตง บันจุ ก็เป็น
ทำให้ตง ตางทุกที่เขมร บัญจุ เหมือน บันจข ตางทุกที่เขมร บัญจข นั้นเป็น
ความคิดของนักปราชญ์ จะใช้ตัวดังกล่าวให้คงตามวรรคอักษร ตามความคิดอัน
นั้นก็มีมูล ด้วยมีตัวอย่างที่เปลี่ยนตัวดังกล่าวตามวรรคอักษรอยู่ เช่น บังคข ก็คือ
ทำให้คข ทำให้มีคแน่น และ บันมัด ทำให้หาย บัด เขาหมายความว่าหาย
บัง หรือ บัน ก็เหมือนกับ บัน ถ้าจะพูดให้เข้าใจง่ายก็คือ บั นั่นเอง

เมืองพัฒบอง หรือ พระคบบอง เราออกชื่อไม่ถูก เขมรเขาเรียก บัด
คัมบอง หมายความว่า ไม่ทำหาย บัด หมายความว่า ไม่ทำง ดูเหมือน

ชื่อนั้นจะเกี่ยวไปในนิทานเรื่อง พญาโคตรทัมของ เมืองเสียมราฐ เขมรเขาเขียน
เสียมราช อ่านว่า เสียมเรียม เขาว่าไทยแท้เป็น เสียมราช ทั้งจริง เมื่อ
ฉันยังหนุ่มก็เห็นในราชการ ใช้ว่า เสียมราช เขาจะหมายความว่าอะไรไม่ทราบ
แต่เราคงคิดว่าเขาหมายถึงไทยแท้เขาราชทัณฑ์ จึงเปลี่ยนเสียเป็น เสียมราช
(คือสยามรัฐ) ออกจะไม่ผิด ทั้งจริงอ่านประวัติหรือพงศาวดารก็ไม่เคยพบว่า
ไทยแท้เขมรทัณฑ์

พรส

กรมศิลปากร

วันที่ ๓๐ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๗๒

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบใต้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับลายพระหัตถ์ลงวันที่ ๓ ประทานค้นพระบรมรูปที่
ทรงยื่นไปรวม ๓ แผ่นไว้แล้ว

ที่ทรงพระเมตตาประทานความเห็นเรื่อง *ปฺรช* กับ *ขรร* มาบัดนี้ พระเดช
พระคุณต้นเกล้าหาที่สุดมิได้ ข้าพระพุทธเจ้าเห็นพ้องในกระแสพระดำริทศวรรดี
อธิบายมา และโดยเหตุที่แปลง *ขัณ* มาเป็น *ขรร* คิดด้วยเกล้าว่า *จ* กับ *ก* ที่
แปลงมาเป็น *กรร* และ *กรษ* ซึ่งมีอยู่ติดกันในภาษาไทย ก็น่าจะมาจากความ
คิดที่แปลง *ขัณ* เป็น *ขรร* และ *ปฺรช* แต่ทำไมจึงแปลงเสียงหันอากาศมาเป็น *รร*
จะเป็นเพราะคำที่มี *รร* ในภาษาล้านนาออกเสียงเป็นหันอากาศอยู่ชนิดๆ ก็โดย
ถือเอาเสียง *ร* ตัวหนึ่งเป็นเสียงหันอากาศ และเสียง *ร* อีกตัวหนึ่งเป็นเสียง
วิญญูหนีไป อย่างเดียวกับภาษาบาลี ที่แปลงเสียง *รร* ในคำล้านนา เป็นชั้น
ตัวล้น ซึ่งคงเนื่องมาจากออกเสียง *รร* ได้ลำบาก

เสียงของคำที่มีพยัญชนะอนุนาสิก *ง ม* มักเกิดอนัตโตง่าย คำเช่น
สังสกฤต เขียนเป็น สังสกฤต สันสกฤต ก็มี แต่เมื่อข้าพระพุทธเจ้าฟังพราหมณ์
ป.ด. คำศัพท์ ออกเสียง ก็เป็น สันสกฤต ไป เสียงของแขกคงจะหนักไป
ทางตัว *ม* เพราะคำเช่น สิงท จงศ ในภาษาฝรั่งจึงถ่ายเป็นคำโรมันว่า Simha
และ Vamsa ข้าพระพุทธเจ้าก็คิดเห็นว่า สังสกฤต อ่านเป็น สันสกฤต ดังจะกล่าว
เพราะมี *ส* ในคำ สกฤต เสียงเกิดที่ฟัน อนุนาสิกเกิดที่ฟัน ก็เสียง *ม* กดมถัน
เสียงกันได้ดังวัก เข้าหากเปิดยันตัวล้นสกฤตตามวรรคอักษร

เรื่องเสียงกลมกลืนกัน ในคำรามิรุกคิศาสตร์วางหลักไว้ ๓ อย่าง คือ
เสียงของพยางค์หน้าจากเสียงของพยางค์หลังไป เช่น ลีซเอด เป็น ลีซเขด
เสียงพยางค์หลังจากเสียงพยางค์หน้ามา เช่น มนิลา เป็น มลิลา ดากเสียง
กลมกลืนกันหมด เช่น ทีเดื่อว เป็น เทื่อว ดังที่การกลมกลืนเสียงเป็นแค่
บางส่วนของเสียงเท่านั้น คือชนิดที่เปลี่ยนตัวสะกดตามวรรคอักษร

การกลมกลืนเสียง ดังที่ทำให้คำเปลี่ยนไปมากก็มี เช่น ผักทม เป็น
ผักขม เป็นเพราะเสียง ก กับ ศ กลากันก็เกิดเป็นเสียง ข เช่น ทนวกหู ดังที่
ฟังเสียงเป็น ทนวกชู คงจะเป็นเพราะ หู แปลได้ความอยู่ หู จึงคงเสียง ผิดกับ
ทม ซึ่งแปลไม่ออก แต่ ขม แปลออก ทม จึงกลายเป็น ขม ไป

เรื่องเมือง พัดบอง ซึ่งเกี่ยวกับพระของทนาย ข้าพระพุทธเจ้าเคยพบใน
พงศาวดารเขมรว่ากษัตริย์เขมรครั้งโบราณองค์หนึ่ง จะเป็นพระเทววงศ์อัครวิ
หรือกษัตริย์องค์ใด ข้าพระพุทธเจ้าจำไม่ได้ เมื่อครั้งยังไม่ได้เป็นกษัตริย์ ได้
เอาพระของขว้างฝูงงัว แดงพระของทนายไป แต่ไม่บอกว่าเป็นเรื่องเมือง
พัดบอง คิดด้วยเกล้า ๆ ว่า จะเป็นเรื่องแต่งขึ้นมาโดยดัด เพื่อให้เข้ากับคำแปล
ของคำว่า บัดคัมของ เรื่องทั่วโคตรบอง เป็นเรื่องมีอ้างอิงในตำนานลาว
หลายแห่ง เมื่อข้าพระพุทธเจ้าไปภาคอีสาน ไปถึงเมืองนครพนม ได้ข้ามไป
เที่ยวเมืองท่าแขก อยู่ฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง ครั้นข้ามกับนครพนม มุ่งจะให้
ข้าพระพุทธเจ้าดูซากเจดีย์แห่งหนึ่งว่า เป็นที่บรรจุอัฐิทั่วโคตรบอง ข้าพระ
พุทธเจ้าจึงซักถามต่อไปว่า ที่เรียกเมืองท่าแขกแปลว่าอะไร เขาตอบว่า เป็น
ท่าที่พวกแขกขนลง ซึ่งเป็นคำอธิบายอย่างเดา ที่ข้าพระพุทธเจ้าซักถามเช่นนั้น

เพราะเฉลยจนถึงคำว่า แขนก กับ แกรก ซึ่งตามหลักการกตายเสียงก็เป็น
คำเดียวกัน ถ้าคำ แขนก มาจาก แกรก ก็นับว่าแปลก ทมาเกี่ยวข้องกับทาว
โคตรบอง ข้าพระพุทธเจ้าได้สอบดวงค้อไป ก็พบข้อความในตำนานทางภาค
อีสาน อย่างถึงท้าวโคตรบองหลายแห่ง เรียกว่าพญาศรีโคตรบัตบอง ว่ามีฤทธิ์
เพราะมีม้อนตะบองเป็นอาวุธ ในตำนาน อรุโณทัย เรียกว่า พระยาโคตรบุตร
หรือโคตรบุตร ครองเมืองคือโคตรบอง และว่าเมืองนเวียงเป็นหลายอย่าง เป็น
สี่โคตรโม คือโคตรบุรงนคร คือโคตรบุตร และ สี่โคตรบอง ก็มี และว่ามาจาก
คำว่า โคตรโม อันเป็นพระนามพระพุทธเจ้าประธานแก่พระยาโคตรบุตร เมื่อ
ข้าพระพุทธเจ้าย่านพบเรื่องตอนนั้น ก็นึกไปถึงเมืองโคตรบุตร ที่มีกต่างไว้ใน
กฎหมายไทยบาล และซึ่งนักปราชญ์โบราณคดีตั้งนิษฐานว่า มีราชธานีอยู่แถว
นครพนม เรื่องก็เข้ารูปกันได้ว่า ในแถบนครพนมแต่ท่าแขก คงมีเมืองโบราณ
ชื่อ โคตรบุตร หรือ โคตรบัตบอง โคตรบุตร โคตรบอง ซึ่งคงเกิดจากคำๆ เดียวกัน
แต่เพี้ยนเสียงไป เรื่อง พระยาโคตรบอง ถ้อยคำจะเป็นการเพิ่มฤทธิ์ให้พระยา
โคตรบอง โดยอาศัยเสียงในชื่อเป็นเหตุก็ได้

เรื่องเมืองเสียมราฐ ข้าพระพุทธเจ้านึกค้นหาเหตุไม่ได้ นอกจากนึกแต่
ว่าเขมรคงชอบมดอย ๆ เป็นการปลุกขวัญเขมร

เรื่องพระตรา ข้าพระพุทธเจ้าพบประกาศในพระบาทสมเด็จพระจอม
เกล้าเจ้าอยู่หัว ว่าด้วยเรื่องผูกไซตราไปหัวเมือง ตอนหนึ่งมีว่า ถ้ากรมขุนกรม
พระกลาโหม ก็มีตราพระกษัตริ์ประจำชื่อ พระราชลัทธิสมทบประจำตัว มี
ตราข้างที่เป็นรูปนารายณ์ขลิบลึงกนก นึ่งเห็นออกกระเชียรสมุทเป็นสำคัญกลาง

ประจักษ์ทุกทุกฉบับ ข้าพระพุทธเจ้ายังสงสัยว่าตราข้างที่เป็นรูปนารายณ์บดตงก
นาคจะเป็นตราองค์เดียวกับตรานารายณ์บรรทมด้นชู้ ที่พระบาทสมเด็จพระ
มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเปิดชนเป็นนารายณ์นาคบดตงก หรือเป็นคนดะตอง
เพราะชื่อคล้ายคลึงกันมาก

ควรมีใครแล้วแต่จะไปรบกวนเกล้า ๆ

ข้าพระพุทธเจ้า พร.ศ. ณ นคร

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒๐ เมษายน ๒๔๗๒

พระยาอนุমানราชอน

หนังสือของท่านลงวันที่ ๕ กับที่ ๓๐ ได้รับแล้ว จะตอบมันๆกลับไป
ตามประสงค์คนแก่ คามแก่จะได้

ในการสอบคำ ท่านชมกเชมน์สอบหนักเข้า กตจะยังไม่รู้หนักเข้า
เพราะคำทั้งหลายมันข้อมเค็ดอนไปมาเต็มอ จะกต่าวจำเพาะแต่คำเขมร พอเป็น
ตัวอย่าง ไปรเพ็ดเสอเซเด็ด เคยพูดว่า คำที่กตไปกตบมานนมมาก ตงกของ
จตใจโตมากแล้ว คามที่จอนหมายถึงคำเขมรที่เรารับเอามาใช้ แต่เขียนอ่าน
เค็ดอนกตาศไปบ้าง แล้วเขมรดำคัญว่าเป็นคำไทย กตรับเอาไปใช้อีกที่หนึ่ง
ถ้าท่านไปโตนคำที่มันจอนปนกันหอยเซ่นนั้นเข้า ท่านจะหงต่ากับเค็ดนเข้าเขาจอน

คำว่า นางกำนัล นี้ก็เคยคิด นี้ก็จะหมายคจามว่า นางให้ ก็อ
ท้าวพระยาเมืองออกส่งลูกสาวหลานสาวมากจาย นี้ก็เทียบเอาคำ ของกำนัล
เป็นหตัก ข้อที่ท่านคิดว่ การใหม่หลายอย่าง จึงต้องจคหาคำใช้ ให้ต่างกน
ไปนั้น กตจะเป้นทางคิดเค็ดนไป แต่ก่อนนยงไม่ศรวจตยพอที่จะมีใครเงาะหา
คำมาปรับปรุงใช้คอก ข้อมเป้นไปเองทงนนั้น การให้ยงนานเจตาเขากมเพม
หลายอย่างจน คำใช้ก็โตภาษาโน่นมาบ้างนั้นมาบ้าง อย่างนั้นใช้คานนอย่างน
ใช้คาน โดยมากคานี้ก็จคคมากับอากาศ

เสดจ ที่เขาเขียนตงทณทชาติ นี้ก็แปดไปตามหตกทเห็นเขาเขียนกน
มาแต่ก่อน จรงอยู่ เขาไม่ได้ตงทณทชาติทุกคจจกต เพราะการเขียนหนังสือ
แต่ก่อนไม่ได้บงคบกกนจจจจน แต่คจจจกตที่เขาตงทณทชาตินนกมมาก เค็ดจอน

ทัศนศาสตร์ไปด้อมน โหดงทตวงการ์นค แต่ฉนค้เป็นศวามจ่าไม่คอรดงทุกค้ำไป
ตวไวให้ศนอ่านเขาเดออกอ่านได้คامجคกจ่า ใครเขาอยากอ่านก็ให้เขาอ่านได้
เขาไม่อยากอ่านก็ข้ามไป แค่ออทจวน ถูกตูกหญิงคคค้ำนจ่าไม่ได้ ถ้าไม่ตง
ทัศนศาสตร์เป็นตูกเชก ตระก้ตยจว (ทจวนเป็นคการหาคฐมาต้อนทบ้าน ไม่ไซ้ไป
เข้าโรงเรียน)

ตั้งคตฉนบอกท่าน เป็นคการทฉนคคเห็นโดยด้าฟังใจ หรือได้เห็นได้ฟัง
มาแต่ไหน โดยเจตนาจะให้เพื่อนผู้ชุกชนตจยกันรู้ใจเท่านั้น หาได้คังใจจะให้
ไปฝันโตก ให้โตกน้อมาในศวามเห็นแห่งศนไม่เดย พุดคังโตกฉนคเห็นเป็น
ของประหตจาด บททเขาจะไปทงไหนก็ไปกัน ยุตอยากเป็นศน แม่จรรูจ่าฉต
กคองจวงศวามเขาไป ไม่ฉนฉนก็ไม่เป็นศน เจนแต่ศนบ้ำชงยอมศวไม่เป็นศน
ฉนแหตจะคคคศกงานเห็นยวรงบง แต่คไม่เห็นไหวฉกท

ค้ว ๗ อ่านเป็นตยง ค มีคคอยู่อย่างทง ททงทงตยชอมมคเขียน
ค้ว ๗ ในทตยง ค มีอยู่มก อาจเป็นไปในทงเขมรฉนบ้ำงกระม้ง ฉนอยาก
จะพุดให้ยวไปอื่ก ในเรื่องเขียนกบอ่านเป็นศนตวฉา คังจะให้ค้วอย่างเช่น
เขียน กุ หรือ สุ เป็นศน เขียนเหมือนกัน แต่อ่านไม่เหมือนกัน เช่น กุศล
กล้วยกุ กุทลย ค้ำคั้นอ่าน กุ เป็นตยงกตาง ค้ำกตางเป็นตยงตูกเชก
ค้ำคังเป็นตยงตูกโท สุวรรณ สุขวรรณ สุขุมกค นกไปอื่กไม่ทง ค้ำคั้นตยง
สุ เป็นตยง ค้ำกตางตยง สุ เป็นกตาง ค้ำคังตยง สุ เป็นค้ำ ฟังแต่กคฉน
อ่านทงตยเข้าใจยาก เช่นค้ำ วิเศษ เราอ่านกันแต่กคฉน วิ เป็นตยงค้ำ ดุจ วิ
เตยฉนเป็นตยงตยงค้ว

ค้ำ อุปโยราช ฉนค้เคยพบ แต่เข้าใจเป็นจ่าฉงคัง ฉนทงไปกบค้
มหาฉ่าเข้าใจ

นาง ที่เคยได้ยินคนบอกว่า เธอ นั้นเป็นเหตุ

พระสตัน ไม่เคยได้ยินมาก่อนเลย เข้าใจโดยทางเคยตั้งเกตุว่าของ
ตั้งแต่เรียกเป็นภาษาไทยไม่ได้ ต้องเรียกเป็นภาษาต่างประเทศจึงจะตั้ง พระ
ตั้งนั้นจะเขียนอย่างไรไม่ทราบ ได้ตองหาข้อมูลไปในพจนานุกรมตั้งถกฤต พบคำ
สดล ซึ่งจะเป็น สดล ได้ แปลให้ได้ว่า having a bottom จะเป็นคำ ไชหรือ
ไม้ก็ไม่ทราบ

เรื่อง รอทั้น นั้นชอบกตอยู่มาก คำว่า หั้น นั้นตั้งนั้นฐานว่าหมายถึง
หั้นอากาศ คือ ร หั้นอากาศ ให้อ่านเหมือนไม้มีติ เชื่อว่าจะเกิดชนภายหลัง
ด้วยเห็นคำที่อ่านคงเต็มกมอยู่ ท่านคงเคยได้ยิน เช่น มรคา มทรณพ เจ้าพระยา
ธรรมา ที่ไม่ไช่ หั้นกมี่ เช่น บุรณ บุรพ เป็นต้น

นิกหิต นั้นไม่ทราบทางบาลีตั้งถกฤต พอที่จะพูดให้ถูกได้ ตั้งเกตุเห็น
แต่เพียงเป็นเงา ๆ ว่า ทางบาลีจะอ่านนิกหิตเป็น อัง ทางตั้งถกฤตอ่านเป็น อัม
จะเป็นด้วยอะไรก็ตามที่ การบวงชนาศของเรา แต่ก่อนก็เขาตั้งตั้งอย่าง ให้
ว่า พุทธัง ก่อน แล้วให้ว่า พุทธัม ที่หลังซ้ำอีกทีหนึ่ง เข้าใจว่าไม่แน่ใจว่า
อย่างไรถูก การตั้งนิกหิตกับพยัญชน เช่น สัสถกฤต ให้อ่านได้ตามชอบใจนั้น
ควรจะใช้ได้เป็นปกติ เพราะในแบบเรียน มุลบทบรรพกิจ ก็มบอกไว้ให้ ไช ทาง
เขมรเขียนนิกหิตในที่เราเขียนคือ ม มีมากที่เดียว สิมุต วมุส ทางฝรั่งเขียน
ภาษาบาลี เห็นจะยึดเอาเป็นหลักไม่ได้ เป็นแต่เขาคิดปรับว่า จะเอาตัวโรมัน
คือไร ไชแทนคือไร ในหนังสือเขียนภาษาบาลีเท่านั้น ที่บัญญัติเอาตัว เอ็ม
มีจุดข้างบนเป็นนิกหิตนั้น คงเปรียบเทียบด้วยทางภาษาลตั้งถกฤตมา แล้วมยักตัว
เฮน จุดบนหมายเป็นคือ ง อีกด้วย ทงนเป็นเพราะคือหนังสือโรมันมไปคนละ
อย่างกับหนังสือที่ ไชเขียนภาษาบาลีเป็นเหตุ

สิบเอ็ด เป็น สิบแปด นั้นเห็นจะเป็นโดยธรรมดาทีเดียว ฮ ต้องหายไป
คงตกข้างหน้าคงถอยมาเข้าแทนที่ มลิว กตวัจะเป็นด้วยหงเฮงเข้าคู่กับ
มลิล้อย เพราะ มลิลว ไม่ได้ความเป็นภาษา แต่ ที่เดียว เป็น เทียว นั้น เป็น
ดากเฉียงกตมกตนั้นแน่

นิทานเรื่อง พญาโคตรของ ท่านรู้มากกว่าฉันรู้ ชนนีทานซิม ๆ
เรื่องต่าง ๆ เช่นเรื่อง พญาโคตรของ พระลิเสว พญาแครง เรื่อง ลูกนาค
(คือพระร่วง) อะไรเหล่านั้น มันเห็นจะมีมานาน และมียุ่ท้องถิ่นทุกภาษา
บนดากตงบ้านเมืองอยู่ใกล้ ๆ กัน ชื่อ เพลงพระทอง และ เพลงนางนาค นั้น
ก็เขานิทานพวกนี้ ทางเขมรมีเรื่องว่าลูกกษัตริย์ ชื่อ พระโอง ไปได้สมจร
กับ นางนาคแปลง เกิดลูกเป็นมนุษย์ ได้แก่เรื่องพระร่วงของเรา แต่จนาม
นั้นก็เข้ามาดูเพลง มาถึงเรา พระโอง ก็เดือนเป็น พระทอง ไป ชอบใจท่านก็
บอกให้ทราบว่ เมืองท่าแขกเป็นเมืองโบราณมีพระธาตุ ชนนีอ่านหนังสือพิมพ์
เขาตงเตาตงเมืองเวียงจันทน์ ว่ามีสิ่งสำคัญคือ พระแทต ชนนีหัวเราะไม่ได้
คำนั้นจะต้องแปลมาจากหนังสือฝรั่ง ซึ่งเขาเขียนตามใจเขา ผู้แปลแปลดก
อังกฤษอ่าน เอ เป็น แอ และไม่รู้ตงเตาตงนั้นคืออะไร ทำให้รำลึกถึงท่าน
แต่จะขอกรายงานมาโดยจำเพาะมันก็ตงเตาตง

ท่านพบประกาศเรื่อง ตรานารายนบตตงกนาค นนคเคมต แต่ฉันไม่
ดำมารถให้การได้ ว่าตราตงนั้นทำด้วยอะไร และมีรูปข้างขยู่ใหม่ เพราะ
ไม่เคยเห็นแม่ตรา เห็นแต่เต็นชาตซึ่งประทับแล้ว และที่เรียกกันว่า นารายน
ประทมตันฑู เห็นจะเป็นชื่อเถื่อนเรียกกันเอง ที่ฉันว่าพระบาทสมเด็จพระ
พระมงกุฎเกล้า ทรงเปลี่ยนชื่อใหม่นั้น คงไม่ใช่ทรงพระราชดำริยกเลิกอันเปลี่ยน
คงได้ทอดพระเนตรเห็นประกาศซึ่งท่านอ้างถึงนั้น และทรงรู้ตงเตาตงเรียกกันผิด

จึงทรงเรียกเสียใหม่เท่านั้น คราที่มีรูปช้าง ฉนั้นจะให้การขียนได้แค่ ๒ องค์
ด้วยได้เคยเห็นทั้งแม่ครากับทั้งเด็กชาติ ทั้งตนเองได้เคยประทับด้วย คือ ครา
ดยามโดก๊กคราช องค์หนึ่ง ทำด้วยทองเป็นรูปสี่เหลี่ยมมีช้างหมอบอยู่บนหลัง
คราเป็นทาบประทับ เรียกกันว่าช้างหมอบ กับอีกองค์หนึ่งทำด้วยทองเหมือน
กัน เป็นรูปสี่เหลี่ยมมีรูปช้างยืนเป็นทาบอยู่บนหลังครานั้น เรียกกันว่าช้างยืน
แต่ชื่อที่ถูกจะเรียกว่าอะไรหาทราบไม่ สำหรับใช้ประทับบนใบพระราชทานที่
วิงคามนี้มา

ทพจะแจ้งรายงานเรื่อง สักดิ์ และ พระสุริยวงศ์ โดยได้คัดต่อมาเห็นว่า
สักดิ์ จะต้องเป็นคำเก่า พระสุริยวงศ์ จะเป็นคำยัดเข้าให้ใหม่ ได้ตรวจดูชื่อ
เทวดา ในทางสังกฤตก็มี สรัสวดี เป็นโกลดทั้งสุด แต่ก็เป็นอย่าง เป็นชื่อแม่น้ำ
ก็ได้ เป็นชื่อเทพธิดารักษาแม่น้ำก็ได้ สัมมตชั้นแต่เดิม จะให้เป็นเมียเทวดา
ซึ่งชื่อ สรัสวดี แล้วก็หุดงเอาไปให้เป็นเมียใครต่อใครมากหลาย แต่ตัวนั้นก็
เป็นเทวดาเก่ง ๆ เสด็จเป็นช้อย่อยไปตามเคย อย่างไรก็ตามก็ จะว่าคำ สักดิ์
คือ สรัสวดี หากควรไม่ คำ สักดิ์ เห็นคล้ายกับคำ สสุสส ทิฏฐิ และ สสุส โด
โลโก ในภาษาบาลี ได้เบ็ดเตล็ดพจนานุกรมภาษาบาลีดู มีคำ สสุสส กับ
สสุสติก แปลให้ไว้ว่า เป็นไปเสมอ และให้คำสังกฤตเป็น ศาสวต และ
ศาสวติก ถ้าจะถือเอาคำนี้ว่า คือ สักดิ์ ก็พอจะไปได้ ในภาษาสังกฤต มี
คำ ศาสวดี แต่แปลว่า พันดิน คิดจะไม่เข้ารูป

ขอใบท่านที่มีเมตตาให้พบบัใหม่ ความเจตนาดีของท่านมีเพียงไร ขอ
ให้ท่านได้รับพรของฉันเช่นนั้นเหมือนกัน

พรวิ

กรมศิลปากร

วันที่ ๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๒

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบใต้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับตายพระหัตถ์ลงวันที่ ๒๐ เมษายน ปรทานข้อ
ต้นนิษฐานในเรื่องคำต่างคำ เป็นประโยชน์และขี้คิดนึกแก่ข้าพระพุทธเจ้ามาก
ที่สุด พระเดชพระคุณต้นเกล้าฯ หาที่คุ้มมิได้

ข้าพระพุทธเจ้าได้ขออนุญาตลงตายดวงพระศร่าต่าง ๆ ด้วยชาติ ได้
หลายสิบดวง แต่ตายที่ถอยขึ้นไว้นี้ ต่างดวงติดไม้ติด เพราะต้องทำดวง ๆ
ไม่มีโอกาสจะถอยตายได้หมดจด ข้าพระพุทธเจ้าขอถวายตายพระศร่าเหล่านี้มา
เพื่อทอดพระเนตร ตายดวงที่ ๕๒ ถึง ๕๕ ก็ถวายพระศร่าเป็นหนังสือจีน ซึ่ง
ข้าพระพุทธเจ้าได้เคยกราบทูลตามไป ยังมีพระศร่าอยู่อีกหมู่หนึ่ง เก็บรักษา
ไว้ในพระที่นั่งเทพสถานพิลาศ ซึ่งข้าพระพุทธเจ้ายังไม่มีโอกาสจะถอยตายได้

พระนามพระที่นั่งเทพสถานพิลาศ ข้าพระพุทธเจ้าเคยได้ยินเรียก
พระที่นั่งอกของคหิงซึ่งคู่กันว่า เทพสถานพิลาศ ครั้นได้ไปเห็นป้ายบอกพระนาม
พระที่นั่งองค์นี้ จึงปรากฏว่าเป็น เทพสถานพิลาศ โดยเหตุที่องค์แรกเป็น เทพ
สถานพิลาศ องค์หลังก็เพี้ยนเป็น เทพสถานพิลาศ เพราะเสียง ส ในคำ สถาน
เป็นเหตุลากเอาคำ ฮาสน์ เป็น สอาด ไป เพื่อถ่วงเสียงให้เท่ากัน อย่างคำใน
จำพวก ตะหมกตะปาก ชะโมยชโจร คิดด้วยเกล้าฯ ว่า คำที่เพี้ยนไปใน
ท่านองคมนตรีอยู่หลายคำ เมื่อแยกใช้แต่คำเดียว ก็ยากที่จะค้นหาเหตุได้

ควรมีกรรมแล้วแต่จะไปรุดเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า *พร.ศ. อภิบาลมณฑล*

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๘ พฤษภาคม ๒๕๗๒

พระยาอนุมานราชธน

หนังสือของท่านลงวันที่ ๓ เดือนนี้ นำส่งเห็นชาติพระตราต่าง ๆ ไปให้ดู
ได้ดูแล้ว ระบุว่าท่านเท่าทูลและที่ส่งด้วย แล้วกล่าวเป็นจริงเป็นทำนายทายทัก
ต่อไปนี้

๑. พระตราซึ่งปรากฏเห็นชาติ ตามที่ท่านส่งไปให้ดูนั้น เป็นพระ
ตราเก่าซึ่งเป็นของเก็บอันไม่ได้ ไซ้มานานแล้วทั้งนั้น ส่วนที่ ไซ้อยู่ในตอนหลัง
ไม่มีเลย เห็นจะอยู่ในที่บดขยี้ ตามที่ฉันได้บอกแก่ท่านมาแล้ว

๒. พระตราตามที่ปรากฏเห็นชาติอยู่นั้น ดวงองค์ก็เป็นของที่ทรง
พระราชดำริให้ทำขึ้นเพื่อ ไซ้ในการอื่น ไซ้หนึ่ง ดวงองค์ก็มักคนทำส่งมาถวาย
โดยมิได้มีทรงพระราชดำริ และมีได้มีพระราชประสงค์ที่จะ ไซ้อย่างใด ดวงองค์
ก็ไม่เคย ไซ้เลยเสียด้วยซ้ำ

๓. ชื่อพระตราต่าง ๆ เหล่านี้ ดวงองค์เป็นชื่อจริง ดวงชื่อคนก็คงชน
เรียกเอาเองโดยไม่รู้

๔. พระตราเป็นรูปช้างสามเศียรมีอยู่หลายองค์ มีรูปพระอินทร์ทรงอยู่
กม ไม้กม แต่ดวงเป็นพระตราไอยราพคหมคตจยกนทงนน เรียกว่าอินผด

๕. พระตราเก่ามีชื่อว่า หงษ์พมาน อยู่องค์หนึ่ง แต่ไม่เคยเห็นองค์ตรา
และเห็นชาติ ฉันได้เคยเขียนถวายโดยสั่งพระราชประสงค์องค์หนึ่ง เป็นรูป
หงส์มีบุษบกอยู่บนหลัง สำหรับ ไซ้ประทับสัญญาบัตร ก็มาต้องกันกับ ตรา

พระพรหมทรงหงส์ ซึ่งหมายถึงเลข ๓ ในคิ้วอย่างเด่นชัด ซึ่งท่านตั้งไปให้คูน
มดกนแต่มองก็พระพรหมอันด้วย จึงทำให้เข้าใจไปว่า ที่หมายถึงเลข ๓ นั้น
คือพระตราหงษ์พमानเดิม มีหมายเลข ๖๕ ซ้ายอกของกัทหนึ่ง แต่เด่นชัดเดชะ
เดือน ไม่เห็นว่ารูปร่างเป็นประการใด จะพูดก็ไม่ถูก

๖. ตราพระรถกษัตริย์ทรงหนุมานนั้น เป็นตราประจำตำแหน่งวงหน้า
ของเกล้า ตรานารายณ์ทรงปืน (คือขี้นใหญ่) นั้น เป็นตราประจำพระองค์
พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้า สร้างขึ้นในรัชกาลที่ ๔

๗. อารัมแผนดินดวงหมายเลข ๒๕ ย่ามหนึ่งดีชอบเป็นว่า แกรนด์
มาสเตอร์ ของตราเครื่องราชอิสริยยศ จุลจอมเกล้าสร้างตระกูล เป็น
ภาษาที่ตายแล้ว ทำให้เข้าใจว่า เพราะเหตุนี้ แม่ตราที่ตายด้วย ได้ทำ
เปลี่ยนใหม่แล้ว พระตราซึ่งสำหรับประทับตีไปตมา เครื่องราชอิสริยยศ
ต่าง ๆ มีโดยจำเพาะอยู่หลายองค์

๘. ตราอักษรจีน มีตราประจำรัชกาล อย่างตราเงินบาทกดตวง
อยู่ที่มุม ๕ ดวง ตั้งแต่หมายเลข ๔๒ ถึง ๔๕ อันนี้ขูฐานว่าจะทำขึ้นในรัชกาล
ที่ ๕ สำหรับใช้ในการพระราชพิธีอันใดอันหนึ่ง ซึ่งเกี่ยวไปในทางข้างจีน
และเกี่ยวในรัชกาลอันล่วงแล้วมาด้วย

๙. ตราอักษรพระนามย่อ ซึ่งหมายเลข ๔๘ กดไว้ว่า จ. ป. ร. จ.
ไม่เห็นมีดวง อยู่ที่ไหน ตราอักษรพระนามเขียนหนึ่งต่อค้วนัญของจีนทุกดวง
นั้น เข้าใจว่าสร้างขึ้นสำหรับใช้ประทับตราสาร ในเรื่องการเดินเครื่องตายคราม
โดยจำเพาะ

๓๐. ทรราชวงหมายเลข ๖๖ จดไว้ว่า รถบรรทุกอูมาโลม พิจารณา
เห็นมีรูปกระต่ายอยู่ข้างท้ายรถ ตั้งตัวย่าจะเป็นตราจันทร์มนทนต์น้อย ซึ่งตรา
ใหญ่พระราชทานไปกระทรวงยุติธรรม

๓๑. กรมขุนชัยนาท เคยมางานเขียนตราพระขรรค์ ดำหรับประจำ
พระองค์ของเธอ เธอบอกว่า พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าทรงตรัสแนะนำ
ว่าควรจะใช้ตราพระขรรค์ เพราะได้โปรดพระราชทานตราพระขรรค์ไปให้
กรมหลวงวงษาใช้ประจำพระองค์ แต่จะเป็นองค์ที่หมายเลข ๖๗ ใต้หรือไม่ใช่
นั้นบอกแน่ไม่ได้ ด้อยไม่เคยเห็น แต่เชื่อว่าใช่ เพราะประเพณีการพระราชทาน
ตรา ถ้าเป็นพระราชทานประจำตัว เมื่อไม่มคอแดงก็ตั้งตราคืน หรือพระราชทาน
ประจำตำแหน่ง เมื่อเลิกตำแหน่งแดงก็ตั้งตราคืน เช่น ตราพระรามทรงรถ
หมายเลข ๖๗ นนทเศษพระราชทานไปประจำตำแหน่งกระทรวงโยธาธิการ เมื่อ
เลิกกระทรวงนั้นแดงก็คืน ดังนั้น ใครจะเอาไปกดใต้หรือใช้ต่อไปหาได้ไม่ มี
ความผิด ทั้งนักตจเครื่องยศอื่นหนึ่งเหมือนกัน

ได้ตั้งสมุดเล่นชาดพระตราต่าง ๆ คืนมาให้ท่านบันทึกแล้ว

พรส

กรมศิลปากร

วันที่ ๓๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๒

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบใต้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับตามพระหัตถ์ลงวันที่ ๘ พฤษภาคม ปรทานพระ
ธิบายเรื่อง พระศราดางองค์ และต้นไม้ชาติพระศราด่าง ๆ ปรทานก็ขึ้นมา
ยังข้าพระพุทธเจ้า ทงนพระเศษพระคุณต้นเกล้า ๆ หากได้ดื่มได้

เป็นเกราะหัดของข้าพระพุทธเจ้า ที่ทรงพระกรุณาปรทานพระธิบาย
ในพระศราดางองค์ มีฉนั้นข้าพระพุทธเจ้าอาจหลงเข้าใจผิดได้มาก ๆ เมื่อ
เรื่อง ๆ นี้ กองอาดักษณได้มอบพระศราด่างหนึ่งมาเก็บไว้ที่พพษณทศสถาน เป็น
พระศราด่างร่างซนไซ ในราชการเสียบ่าแทบทงน มีของเกล้าคือ ปราพระยม
ขดงที่ ของกระทรวงเมือง นอกนมพระศราด่าง ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าไม่ทราบ
เกล้า ๆ อยู่อก ๒-๓ องค์ จะฟังความรจากข้อทจคบัญญัติไว้ก็ไม่ได้ เพราะร
เต็มที ข้าพระพุทธเจ้าได้ถามเจ้าหน้าที่อดต้นชาติอยู่ สอบถามเจ้าหน้าที่ได้
ความว่า ปราพระสยามโตกษราชอยู่ทอาดักษณ ยังไซประทับในเฮกดารที่
เกยอกบทอตั้งคามตั้งมาอยู่ ข้าพระพุทธเจ้ายังไม่มีโอกาสพบเจ้าหน้าที่ทของ
อาดักษณ เพื่อซักถามว่า ทำไมจึงไซศราดองนี้ ในเรื่องทเกยอกบวัด

ข้าพระพุทธเจ้าได้ทงนทกรเรื่อง พระศรา ตามที่ทรงพระกรุณาโปรด
ปรทานข้าพระพุทธเจ้าไว้ รวบรวมณะเพาะพระศราด่างที่ทราบเรื่องได้แล้ว และ
จะไซขอธิยังช่างเขียน ในกรมศิลปากรจำตองถ่ายพระศราด่างเหล่านั้นไว้ด้วย ถ้า
ทำไค้อย่างนี้ จะเป็นประโยชน์อนนียงใหญ่แก่นักเรียนและผู้ศีกษา แต่ในการทำ
บหนักขนม ข้าพระพุทธเจ้าได้คิดเติมข้อความในพระธิบายหลายแห่ง เพื่อให้

เหมาะแก่การ ทงนจะขอปกครองพระตำหนักหรือสถานที่ ข้าพระพุทธเจ้าขอรับ
พระบารมีปกเกล้า ๆ เป็นทพง พระอาญาไม่พ่นเกล้า ๆ

อนึ่ง พระอธิบายเรื่องต่าง ๆ ที่โปรดประทานแก่ข้าพระพุทธเจ้า ย่อม
เป็นความรื้อนหาคำได้ ข้าพระพุทธเจ้าขอขมรดกทราบซึ่งในพระกรุณาคุณ
ที่ทรงพระเมตตาแก่ข้าพระพุทธเจ้าโดยฉะเพาะ แต่เมื่อคำนึงถึงความรู่เหตวน
ข้าพระพุทธเจ้าได้ใจเป็นความรู่ฉะเพาะตัว ก็พบว่าเป็นบุญตาอันยิ่งใหญ่ของ
ข้าพระพุทธเจ้าอยู่ แลยังมีคนอื่นอีกมาก ที่ใฝ่ใจในความรู่ ไม่มีโอกาสดีเหมือน
ข้าพระพุทธเจ้า ถ้าข้าพระพุทธเจ้าจะแบ่งความรู่ที่ข้าพระพุทธเจ้าได้ใจ ให้
เป็นประโยชน์ในการศึกษา ก็จะได้กุศลแรง ข้าพระพุทธเจ้าได้เคยนึกอย่างน
แต่ไม่กล้ากราบทูลขอพระกรุณา เพราะชชความที่ประทานพระอธิบายมายัง
ข้าพระพุทธเจ้านี้ ต่างแห่งก็เป็นเรื่องททรงสนนษฐานเต็ม ไม่มีพระประสงค์จะ
ให้เป็นอย่างอื่น ข้าพระพุทธเจ้าจึงระงับไว้ ด้วยเกรงจะเป็นทชุนเคืองพระทัย
และไม้คองค่วยพระอชยาศัย แต่เมื่อมาคิดต้ออีกครั้งหนึ่ง ถ้าข้าพระพุทธเจ้าจะ
รวบรวมพระอธิบายเหล่านี้จดเขาหมอดหมี่ ดังที่ทนายมหกเรื่องพระตรา ซึ่งถวาย
มาน แลดูเก็บรักษาไว้ หรือจัดพิมพ์ลงในเวลาอันควร เพื่อไม่ให้สูญ ก็น
จะทรงพระเมตตา การทงนจะเป็นง่มควรหรือสถานที่ ข้าพระพุทธเจ้าขอรับ
พระบารมีปกเกล้า ๆ พระอาญาไม่พ่นเกล้า ๆ

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า ๆ

ข้าพระพุทธเจ้า *พร.ศ. @yuanbunwong*

ขอประทานกราบทูล ส้มแก้้พระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓๕ มิถุนายน ๒๔๗๒

พระยาอนมานราชชน

หนังสือของท่านลงวันที่ ๓๐ พฤษภาคม ได้รับทราบความแล้ว

ในการแม่ความรู้ให้คนทั้งหลาย ขอให้ท่านเข้าใจว่าฉันไม่เต็มใจจะเป็น
ศาสตราจารย์ แต่หาได้หวังแทนความรู้ความเห็นไม่ ท่านจะเอาความรู้ซึ่งรู้อากฉัน
ไปพูดกับใครที่หนักได้ ฉันไม่รังเกียจ ข้อใดที่เป็นความจริงหรือความคิด
ท่านย่อมรู้อยู่แล้ว พูดให้ดูตามลักษณะก็แต่กัน

ตามที่ได้ออกให้ท่านเข้าใจในใจของฉันเช่นนั้นแล้ว บันทึกที่ท่านเขียน
ให้ไปก็ต้องแก้กลับเป็นบันทึกของท่าน ไม่ใช่บันทึกของฉัน ตามที่คิดพิมพ์ส่ง
มาให้ ถ้าท่านไม่พอใจที่ตรงไหน จะพูดแก้เสียก็ได้ ข้ออื่นก็ไม่ได้แก้มากนัก
แก้มากแต่ข้อ นกการเวก และ นกวางกฤษ ข้อเดียว ที่คิดความตรงว่าด้วยรูป
เขียนวัดพระแก้วออกเขียน เพราะชื่อรูปคอกเขียน เขาเรียกว่า อสุรวายกฤษ
ไม่ตรงกับที่ต้องการ กับที่คิดไม่ถ่าถึง นกการเวก อีกด้วยนั้น เพราะดูพจนาน
ุกรมของอาจารย์จตุรเศษฐ์ แปล กรวีก ว่า Indian cuckoo ไม่ใช่ Paradise
bird ถัดการเวกจะไม่ตรงกับการเวก จึงได้ระงับเสีย

พระตราซึ่งดำหรับประทับใบพระราชทานที่วัดสูงคามตั้งมา ฉันบอกข้อที่
แก้แก่ท่านไม่ได้ ด้วยไม่รู้ บอกได้แต่ว่า เขาเรียกกันว่าช่างย่นมน บดิน
ได้มาทราบจากท่านบอกว่า กรมช่างลักษณะเรียกว่า สยามโลกัศคธาช ที่เป็นอย่าง
รูทงขอทงคอก แต่ได้กันไม่ถูกเท่านั้น ข้อตั้งสัยของท่านที่คิดจะถามกองช่างลักษณะ
ว่าเหตุใดจึงใช้พระตราองค์นั้นในเรื่องที่เกี่ยวแก่วัด ฉันรับประกันได้ว่า กอง

ขาดกะชนไม่ใคร่พอที่จะบอกแก่ท่านได้เลย ฉะนั้นจึงว่า พระศานนนั้นจะเป็น
 คิวหนึ่งด้อจอม ดูเหมือนมั่งกั่งบรรทัด แต่จะว่าอะไรนั้นก็ไม่ได้
 ขอให้เขาประทับเดินชามาให้แปดค้อย่างได้ เห็นจะดีกว่าถามเขา เขามาอ่าน
 หนังสือพิจารณาเอาเอง ต่างก็อาจรู้ได้ ว่าทำไมจึงเกี่ยวแล้ว

อันชื่อ พระตราสยามโลกจักรราช นั้น ต่างที่ท่านจะยังไม่เข้าใจว่าอะไร
 ด้วยเห็นยังเขียนผิดเป็น โลกจักรราช อยู่ ชื่อที่เขียนโดยนต้อมาจากพระตรา
 เสียม - โล - ก๊ก - อ่อง เป็น สยาม - โลก + อคฺค - ราช ถ้าจะตัดตัวชื่อน้อยอย่าง
 แบบเก่าก็จะเป้น สยามโลกจักรราช หรือจะเขียน สยามโลกจักรราช ก็ไม่ทราบ
 ถ้าจะเขียนอย่างสมัยใหม่เต็มคราบก็จะต้องเป้น สยามโลกจักรราช

พระตราต่าง ๆ ซึ่งท่านได้รับมาใหม่ และประทับส่งไปให้ดูโดยหนังสือ
 หน้าลงวันที่ ๕ มิถุนายนนั้น จรมักชอบมากหลัง แน่ใจว่าจะบอกได้มาก

พรส

กรมศิลปากร

วันที่ ๒๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๒

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบใต้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับตายพระหัตถ์ถึงวันที่ ๓๕ ทรงพระเมตตาประทาน พระอธิบายเรื่องพระคราถางองค์มายังข้าพระพุทธเจ้า พระเดชพระคุณตั้งเกล้า ๆ หาที่สุดมิได้

นกลการเวก ซึ่งเป็นนกลยต์ได้มีชนิดตึงททรงอย่าง ข้าพระพุทธเจ้าพบ มีอยู่ในพระที่นั่งเทพสถานพิทักษ์ศจหนงหรือตองตว ยงบริบูรณ์คอยู่ กรมการ จตตงพิพชกณทเครื่องราชูปโภค จะนำนกนมาไว้ในห้องหมวดคเครื่องราช พาหนะแตรเครื่องสูงตั้งยหรือไม่ ยังไม่ทราบเกล้า ๆ ข้าพระพุทธเจ้าเองก็ยง รวนเรใจ เพราะถ้าจ่าเกี่ยวกับราชประเพณีของเก่าก้นาเขามาตงได้ แต่ถ่า ถ้อย่านกลการเวกยต์ได้เป็นแต่ของแปดก ไม่สู้มีผู้เคยเห็นคัจจริง ก้นาจะอยู่ใน พิพชกณทที่ฝรั่งเรียกจ่า Natural History Museum

พระตราสยามโลกัคราช ข้าพระพุทธเจ้าไปขอเจ้าหน้าทอาตกษณั ประทับเดินชาตได้มาแฉ้ว แตรถจายมาพร้อมกบหนงตอณะบบน ข้าพระพุทธเจ้า ได้จานมหาฉ่าลออกคัจขอมในพระตราองคณ พร้อมทงค้ำแปด ทงได้คจามจ่า ร้อคจามในน้นเกี่ยวกับจตอยู่คัจย ตั้งน

๑. สยามโลกกุคราชสุส
๒. สนมเทสุตณจัน อิกั
๓. อชุนาवासานุสาสกสุส
๔. วิชิต สพพชนุดัน

คำแปล

ตราพระราชลัญจกรประทับหนังสือสำคัญนี้ ของสมเด็จพระสยาม
โลกัศุกราช พระองค์ผู้ประสิทธิ์ประสาททั่ววัด แก่ปวงชนในพระราชอาณา
เขตต์

ข้าพระพุทธเจ้าได้ค้นดูในพระราชบัญญัติพระราชลัญจกร พบที่กล่าวถึง
พระราชลัญจกรสยามโลกัศุกราช อยู่ในพระราชบัญญัติที่กล่าวนี้ ประจำ ร.ศ.
๓๒๒ และ ร.ศ. ๓๓๐ ข้าพระพุทธเจ้าได้คัดสำเนาพระราชบัญญัติทั้งสองฉบับ
ถวายมาด้วยแล้ว

ที่ข้าพระพุทธเจ้าเขียนชื่อ พระครุฑสยามโลกัศุกราช นี้ขึ้น เป็นด้วย
ข้าพระพุทธเจ้าเบาปัญญา นึกแต่เพียงของกำ ไม่ได้เนติยวสอบส่งนให้ถูกต้อง
ที่ทรงพระกรุณาทักท้วงมา เป็นพระเดชพระคุณอันเกล้า ๆ หากที่สุดมิได้

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า ๆ

ข้าพระพุทธเจ้า พระยาอนุกรมวิธาน

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์

พระราชบัญญัติพระราชลัญจกร

รัตนโกสินทรศก ๑๒๑๒

มีพระบรมราชโองการในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ดำรัสเหนือเกล้าฯ สั่งว่า พระราชลัญจกรสำหรับแผ่นดินซึ่งประทับในราชการ
ต่าง ๆ อยู่ คือ

๑. พระราชลัญจกรมหาโองการประจำชาติ ซึ่งเป็นพระราชลัญจกร
สำหรับพระเจ้าแผ่นดินในสยามประเทศแต่โบราณมาองค์ ๑ สำหรับประทับ
พระราชสาสน แลกำกับพระสุพรรณบัฏร์ดำเนินพระราชโองการตั้งเจ้า
ประเทศราช

๒. พระราชลัญจกรพระครุฑพาท ซึ่งเป็นพระราชลัญจกรสำหรับ
กรุงศรีอยุธยา ประจำชาติแลประจำครั้งผนึกพระราชสาสน แลหนังสือ
สัญญานานาชาติ

๓. พระราชลัญจกรไอยราพต เดิมประจำชาติแลพระราชลัญจกร
ไอยราพต สร้างขึ้นในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวประจำ
ชาติ ใหญ่ ๑ กลาง ๑ น้อย ๑ ซึ่งแต่ก่อนใช้ประทับพระราชสาสนแล
ประกาศตั้งกรม

๔. พระราชลัญจกรพระบรมราชโองการประจำชาติ สร้างขึ้นเมื่อ
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ แทน
พระราชลัญจกรมหาโองการ ใหญ่ ๑ เล็ก ๑ ใช้ประทับในราชการทั่วไป

๕. พระราชลัญจกรสยามโลกักราช สร้างในรัชกาลที่ ๔ เทียบ
พระราชลัญจกรโลโต แต่ก่อนใช้พระราชทานวิสุคามสีมา ภายหลังใช้
ในท่อน ๆ ทั่วไป

๖. พระราชลัญจกรนามกรุงประจำชาติ สร้างในรัชกาลที่ ๔ ใหญ่ ๑ เล็ก ๑ สำหรับประจำวิสุคามสีมา แลใบสำคัญเบ็ยหัวค้พระราชวงษาอนุวงษ์ ซึ่งทรงผนวช แลใบอนุญาติทูลลาบวช

๗. พระราชลัญจกรอุณาโลมในกลีบบัวพระช้ามรงค์ สร้างขึ้นใหม่ ในรัชกาลที่ ๔ องค์ ๑ ในรัชกาลปัตยุบันนี้้องค้ ๑ เป็นพระราชลัญจกร มหาโองการย่อสำหรับใช้ประจำเรือนเลข

๘. พระราชลัญจกรประจำแผ่นดิน ประจำชาติ ๑ ประจำครั้ง ๑ สำหรับราชการทั่วไป

๙. พระราชลัญจกรสำหรับพระองค์ประจำชาติ ใหญ่ ๑ เล็ก ๑ ประจำครั้ง ๑ ใช้ราชการในพระองค์นั้น ๆ

ทรงพระราชดำริเห็นว่า บัดนี้ราชการเกิดทั่วชนออกหลายอย่าง ควรจะ จัดระเบียบวิธีประทับพระราชลัญจกรเสียใหม่ ตามราชการที่เป็นไปอยู่บัดนี้ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้สร้างพระราชลัญจกร มหาโองการประจำ ชาติของค้ ๑ พระครุฑพาทประจำชาติของค้หนึ่ง ขนาดเดียวกับพระราช ลัญจกรไอยราพตกลาง เหตุว่าพระราชลัญจกรเดิมนั้นใหญ่มาก จะประทับ ในที่แคบไม่ได้ แลเป็นน้ำหนักจะประทับกระดานแข็งไม่สะดวก แลโปรด เกล้า ฯ ให้สร้างพระราชลัญจกรจักรรถ ซึ่งเป็นพระราชลัญจกรสำหรับ พระเจ้าแผ่นดินโบราณ สำหรับประจำเรือนเลขอีกองค์หนึ่ง ด้วยเหตุว่า จะมีให้เข้ากับพระราชลัญจกรอุณาโลม ที่ได้มีอยู่ในองค์อื่นแล้ว สำหรับที่จะ ได้เป็นพระราชลัญจกรประทับในราชการทั้งปวงสืบไป

จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ตราพระราชบัญญัติ สำหรับที่จะ ประทับพระราชลัญจกรสืบไปภายนำ ให้เป็นกำหนดตราขทั่วไปดังนี้

มาตรา ๑ พระราชลัญจกรมหาโองการประจำชาติองค์กลาง สำหรับ
ประทับประกาศใหญ่อยู่เบื้องซ้าย พระราชลัญจกรไอยราพตใหญ่ประทับ
ประกาศพระราชบัญญัติทั้งปวง แลใบกำกับสุพรรณบัตร หิรัญบัตร แล
ประกาศนียบัตรนพรัตนราชวรภรณ์อยู่เบื้องซ้ายพระราชลัญจกรไอยราพต
กลาง ประทับสัญญาบัตรอยู่เบื้องซ้ายพระราชลัญจกรพระครุฑพาท

มาตรา ๒ พระราชลัญจกรพระครุฑพาทประจำชาติองค์กลาง สำหรับ
ประทับประกาศใหญ่อยู่เบื้องขวา พระราชลัญจกรไอยราพตใหญ่ประทับ
ประกาศพระราชบัญญัติทั้งปวง แลใบกำกับสุพรรณบัตร หิรัญบัตร แล
ประกาศนียบัตรนพรัตนราชวรภรณ์อยู่เบื้องขวาพระราชลัญจกรไอยราพต
กลาง ประทับสัญญาบัตรอยู่เบื้องขวาพระราชลัญจกรมหาโองการ

มาตรา ๓ พระราชลัญจกรไอยราพตประจำชาติองค์ใหญ่ สำหรับ
ประทับประกาศใหญ่อยู่ในหว่างกลางพระราชลัญจกรมหาโองการ แลพระ
ครุฑพาท พระราชลัญจกรไอยราพตกลางสำหรับประทับประกาศพระราช
บัญญัติทั้งปวง แลใบกำกับสุพรรณบัตร หิรัญบัตร แลประกาศนียบัตร
นพรัตนราชวรภรณ์อยู่ในหว่างกลางพระราชลัญจกรมหาโองการ แลพระ
ครุฑพาท

มาตรา ๔ พระราชลัญจกรพระบรมราชโองการองค์ใหญ่ ประจำ
ชาติสำหรับประทับสัญญาบัตรทหาร แลสัญญาบัตรตำแหน่ง แลหนังสือ
พระราชทานที่อยู่ในหว่างกลางองค์เดียว องค์น้อยสำหรับประทับพระราชทาน
พระบรมราชานุญาตเครื่องสรรพาวุธแลสำเนาหนังสือแลการที่ไม่สำคัญ

มาตรา ๕ พระราชลัญจกรสยามโลกักราช สำหรับประทับวิสุคาม
สีมาในหว่างกลางองค์เดียว

มาตรา ๖ พระราชลัญจกรนามกรุงองค์ใหญ่สำหรับประทับใบถวาย
เสนาคน แลใบพระราชทานพระบรมราชานุญาตข้าราชการกราบทูลถวายบังคม
ลาบวชในหว่างกลางองค์เดียว

มาตรา ๗ พระราชลัญจกรจักรรถสำหรับประทับเรือนเลข ใน
หนังสือซึ่งประทับพระราชลัญจกรมหาโองการ แลพระบรมราชโองการ

มาตรา ๘ พระราชลัญจกรอุณาโลม ในกลีบขี้วัวพระธำมรงค์ สำหรับ
ประทับเรือนเลขในหนังสือซึ่งไม่ได้ประทับพระราชลัญจกรมหาโองการ แล
พระบรมราชโองการ

มาตรา ๙ พระราชลัญจกรประจำแผ่นดิน สำหรับประทับกำกับ
พระบรมราชนามาภิไธยทั่วไป

มาตรา ๑๐ พระราชลัญจกรประจำพระองค์ องค์ใหญ่สำหรับประทับ
กำกับพระบรมราชนามาภิไธยในประกาศนียบัตรสำหรับเหรียญรัตนาภรณ์ แล
ราชการในพระองค์ องค์เล็กสำหรับประทับพระราชทานพระบรมราชานุญาต
เครื่องสรพาวุธ แลประจำพระบรมราชนามาภิไธยในใบอนุญาตทูลลาบวช แล
ราชการส่วนพระองค์อย่างอื่น ๆ

มาตรา ๑๑ พระราชลัญจกรสำหรับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ซึ่งสร้าง
ขึ้นประจำเครื่องราชอิสริยาภรณ์นั้นให้คงใช้อยู่ตามเดิม

มาตรา ๑๒ ราชการพิเศษนอกจากที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัตินี้
แล้วแต่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประทับพระราชลัญจกรองค์ใด

มาตรา ๑๓ พระราชบัญญัตินี้ให้กำหนดเริ่มใช้ ตั้งแต่วันที่ ๑๖ เดือน
พฤศจิกายน รัตนโกสินทรศก ๑๒๒ ซึ่งตรงกับวันบรมราชาภิเศกบรรจบครบ
๓๕ ปีบริบูรณ์เป็นต้นไป

มาตรา ๑๔ ให้กรมราชเลขาทำการเป็นผู้รักษาการให้ขึ้นไปตามพระราชบัญญัตินี้ทุกประการ

ประกาศมา ณ วันที่ ๓ ตุลาคม รัตนโกสินทรศก ๑๒๒ ซึ่งเป็นวันที่ได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ ๓๕ ปีบริบูรณ์

กัตจากราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๒๐ รัตนโกสินทรศก ๑๒๒ เลขลำดับเล่มที่ ๔/๑๔๘ เมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๒

พระราชบัญญัติพระราชลัญจกร

๒
รัตนโกสินทรศก ๑๓๐

มีพระบรมราชโองการ ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ดำรัสเหนือเกล้าฯ สั่งว่า พระราชลัญจกรประจำแผ่นดิน ซึ่งสำหรับประทับกำกับพระบรมนามาภิไธยในหนังสือสำคัญต่าง ๆ แลพระราชลัญจกรในพระองค์พระเจ้าแผ่นดิน ต้องสร้างใหม่ทุกคราวที่เปลี่ยนรัชชกาล ทรงพระราชดำริเห็นว่า พระราชลัญจกรพระครุฑพาท เป็นพระราชลัญจกรสำหรับแผ่นดินสืบมาแต่กรุงศรีอยุธยาโบราณ ในครั้งนี้จะต้องเปลี่ยนพระราชลัญจกรประจำแผ่นดินตามที่เปลี่ยนรัชชกาล สมควรจะใช้พระราชลัญจกรพระครุฑพาท เป็นพระราชลัญจกรประจำแผ่นดิน จะได้ไม่ต้องเปลี่ยนแปลงใหม่ต่อไป แต่ตามพระราชบัญญัติพระราชลัญจกรซึ่งสมเด็จพระบรมชนกนาถ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตราไว้ แต่วันที่ ๓ ตุลาคม รัตนโกสินทรศก ๑๒๒ นั้น พระราชลัญจกรพระครุฑพาทเดิม สำหรับใช้ประทับเบื้องบนประกาศพระราชบัญญัติต่าง ๆ เมื่อจะใช้พระราชลัญจกรพระครุฑพาทเป็นพระราชลัญจกรประจำแผ่นดิน ประทับพระบรมนามาภิไธย

ก็จะซักกัน จึงทรงพระราชดำริที่ว่า ในคราวที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้างพระราชลัญจกรมหาโอองการองค์กลาง แลพระครุฑพาท้องคักกลางชั้นนั้น ก็มีพระราชปรารภจะทรงสร้างพระราชลัญจกรหงษ์พิมานชั้น ให้ครบพระเป็นเจ้าทั้งสาม แต่ยังหาได้ทรงสร้างชั้นไม่ ในครั้งนี้จะใช้พระราชลัญจกรพระครุฑพาทเป็นพระราชลัญจกรประจำแผ่นดินแล้ว สมควรจะมีพระราชลัญจกรชั้นใหม่ แทนที่ใช้พระราชลัญจกรพระครุฑพาท้องคักกลางชั้น จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระราชลัญจกรพระครุฑพาทชั้นใหม่ขนาดเท่าพระราชลัญจกรประจำแผ่นดินของเดิม เป็นพระราชลัญจกรประจำแผ่นดินสืบไป แลทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระราชลัญจกรหงษ์พิมานชั้น สำหรับใช้แทนที่ประทับพระครุฑพาท้องคักกลางใหม่ที่ประทับพระราชลัญจกรเบื้องบนสามดวง แต่ในที่ใช้พระราชลัญจกรเบื้องบนแต่สองดวง แล้วใช้ประทับพระราชลัญจกรมหาโอองการเบื้องซ้าย ประทับพระราชลัญจกรโอยราพคกลางเบื้องขวา ส่วนพระราชลัญจกรในพระองค์ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างชั้นใหม่เป็นรูปวงษิระ

จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ดำรัสสั่งให้ตราพระราชบัญญัติสำหรับที่จะประทับพระราชลัญจกรสืบไปภายหน้า ให้กำหนดตราขทั้ไปดังนี้

มาตรา ๑ พระราชลัญจกรพระครุฑพาท้องคักใหม่ประจำแผ่นดิน สำหรับประทับกำกับพระบรมนามาภิธิย์ในหนังสือสำคัญทั้ไป

มาตรา ๒ พระราชลัญจกรมหาโอองการประจำชาคองค์กลาง สำหรับประทับประกาศใหญ่ อยู่เบื้องซ้ายพระราชลัญจกรโอยราพคใหญ่ ประทับประกาศพระราชบัญญัติทั้ปวง แลไขกำกับสุพรรณบัตรหิรัญบัตร แลประ

ภาคนี้ยบัตรนพรัตนราชวราภรณ์ อยู่เบื้องซ้ายพระราชลัญจกรไอยราพตกลาง
ประทับสัญญาบัตรบรรดาศักดิ์ ก็อยู่เบื้องซ้ายพระราชลัญจกรไอยราพตกลาง

มาตรา ๓ พระราชลัญจกรหงษ์พินาศประจำชาติ สำหรับประทับ
ประกาศใหญ่อยู่เบื้องขวาพระราชลัญจกรไอยราพตใหญ่ ประทับประกาศ
พระราชบัญญัติทั้งปวง แลไขกำกับสุพรรณบัตร ทิรัญบัตร แลประกาศ
นียบบัตรนพรัตนราชวราภรณ์ อยู่เบื้องขวาพระราชลัญจกรไอยราพตกลาง

มาตรา ๔ พระราชลัญจกรไอยราพตประจำชาติองค์ใหญ่ สำหรับ
ประทับประกาศใหญ่ อยู่ในระหว่างกลางพระราชลัญจกรมหาโองการ แล
หงษ์พินาศ พระราชลัญจกรไอยราพตกลาง สำหรับประทับประกาศพระราช
บัญญัติทั้งปวงแลไขกำกับสุพรรณบัตร ทิรัญบัตร แลประกาศนียบบัตรนพรัตน
ราชวราภรณ์ อยู่ในระหว่างกลางพระราชลัญจกรมหาโองการแลหงษ์พินาศ

มาตรา ๕ พระราชลัญจกรพระบรมราชโองการองค์ใหญ่ประจำชาติ
สำหรับประทับสัญญาบัตรยศ แลสัญญาบัตรตำแหน่ง แลหนังสือพระราชทาน
ที่ ในหว่างกลางองค์เดียว องค์นี้สำหรับประทับพระราชทานพระบรมราชา
นุญาตเครื่องสรรพาวุธ แลสำเนาหนังสือแลการที่ไม่สำคัญ

มาตรา ๖ พระราชลัญจกรสยามโลกักราช สำหรับประทับวิสุคาม
สีมา ในหว่างกลางองค์เดียว

มาตรา ๗ พระราชลัญจกรนามกรุงองค์ใหญ่ สำหรับประทับใบถวาย
เสนาสน แลใบพระราชทานพระบรมราชานุญาตข้าราชการกราบถวายบังคม
ลาบวช ในหว่างกลางองค์เดียว

มาตรา ๘ พระลัญจกรจักรรถ สำหรับประทับเรือนเลขในหนังสือ
จึงประทับพระราชลัญจกรมหาโองการ แลพระบรมราชโองการ

มาตรา ๕ พระราชลัญจกรอุณาโลมในกลีบบัวพระธำมรงค์ สำหรับ
ประทับเรือนเลขในหนังสือ พึงไม่ ได้ประทับพระราชลัญจกรมหาโองการ แล
พระบรมราชโองการ

มาตรา ๑๐ พระราชลัญจกรประจำพระองค์ สำหรับประทับกำกับ
พระบรมนามาภิไธย ในประกาศนียบัตรสำหรับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ รัตน
วราภรณ์ ตราวชิรมาลา เหรียญรัตนาภรณ์แลราชการในพระองค์ องค์เล็ก
สำหรับประทับพระราชทานพระบรมราชานุญาต เครื่องสรรพาวุธแลประจำ
พระบรมนามาภิไธยในใบอนุญาตทูลลาบวช แลราชการส่วนพระองค์อย่างอื่น ๆ

มาตรา ๑๑ พระราชลัญจกรประจำเครื่องราชอิสริยาภรณ์ มหาจักรี
บรมราชวงศ์ จุลจอมเกล้า ช้างเผือก มงกุฎสยาม สำหรับประทับประกาศ
นียบัตรตามเครื่องราชอิสริยาภรณ์ที่พระราชลัญจกรประจำสำหรับกัน

มาตรา ๑๒ ราชการพิเศษ นอกจากที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัตินี้
แล้วแต่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ประทับพระราชลัญจกรองค์ใด

มาตรา ๑๓ พระราชบัญญัตินี้ให้กำหนดเริ่มใช้แทนพระราชบัญญัติ
เดิมตั้งแต่วันที่ ๑๑ เดือนพฤศจิกายน รัตนโกสินทรศก ๑๓๐ ซึ่งในวัน
พระราชพิธีฉัตรมงคลเป็นต้นไป

มาตรา ๑๔ ใ้กรมราชเลขาณการเป็นผู้รักษาการให้เป็นไปตามพระ
ราชบัญญัตินี้ทุกประการ

ประกาศมา ณ วันที่ ๑ พฤศจิกายน รัตนโกสินทรศก ๑๓๐ เป็น
วันที่-๓๖๕ ในรัชกาลปัตยุบันนี้.

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๒

พระยาอนมานราชชน

ตั้งชัยคำ พระบาง มีเป็นชื่อเมืองอยู่ถึง ๒ เมือง คือ เมืองหลวงพระบาง กับเมืองร้างทนครสวรรค์เรียกว่า เมืองพระบาง พระพุทธรูปซึ่งเรียกว่า พระบาง นั้น กตจักรสร้างจนทหลัง เพื่อจำหน่ายชื่อเมืองหลวงพระบางให้ตก หรือจะ เป็น พวง ไปก็ได้ อย่างเดียวกับ พลทั่วเจ้า พมังกาน ฉะนั้น ฉันอยากฟัง ความเห็นของท่าน แดะขยายทราบจำคำนั้น หรือที่ใกล้กับคำนั้น ในภาษาไทย ต่าง ๆ มีอยู่หรือไม่ เห็นเป็นชื่อที่เก่ามาก จึงได้ตั้งชัยไปอย่างนั้น

พรส

กรมศิลปากร

วันที่ ๒๖ มิถุนายน ๒๔๗๒

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบใต้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับลายพระหัตถ์ ลงวันที่ ๒๐ เดือนนี้ โปรดให้ข้า พระพุทธเจ้าค้นหาคำ พระบาง ว่า ในภาษาไทยต่าง ๆ จะมีอยู่หรือไม่ ทั้งนี้ พระเดชพระคุณต้นเกล้าฯ หาทูลตามได้

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับได้เกล้าฯ ค้นดูในภาษาไทยต่าง ๆ แล้ว ไม่พบคำ ที่พอจะเปรียบเข้ากับคำ พระบาง ได้ เมื่อคราวที่ข้าพระพุทธเจ้าค้นหาคำแปลของ คำ เวียงจันทน์ กตั้งชัยถึงคำ หลวงพระบาง ด้วย หากสืบลงไปไม่ตอดอก จึง ได้รวบรวมไว้ ครั้นเมื่อได้รับลายพระหัตถ์ทรงแนะถึง เมืองพระบาง ทนครสวรรค์

แต่ครั้นว่า พระบาง จะเป็น พบาง อย่าง พอทั่วเจ้า และ พนังกาน ไต่บ้าง
หรือไม่ ข้าพระพุทธเจ้าก็นึกเฉยใจ เพราะเมืองพระบาง ที่นครสุวรรณ
ตามท้าวพระพุทธเจ้าเคยอ่านพบ ว่าเป็นเมืองของราชวงศ์สุโขทัย ปลายเขตต์
แดนทางใต้ พระร่วงพ่อขุนศรีอินทราทิตย์มีพระนามเต็มว่า พ่อขุนบางกลางท่าว
เจ้าเมืองบางยาง ตามที่ เมืองพระบาง จะเพี้ยนมาจาก เมืองพ่อขุนบาง แล้ว
หดลงเป็น เมืองพ่อบาง และ เมืองพบาง ไต่บ้างกระมัง ทั้งคำว่า หลวงพระบาง
ก็เกิดกับคำ หลวงพ่อบางมาก แต่สันนิษฐานเพียงนี้เป็นอาศัยเสียงของคำอย่าง
เดียว ไม่มีหลักฐานที่เป็นเรื่องราวมาประกอบยืนยัน อาจผิดพลาดไปในทาง
จากเข้าใจความได้ ในหนังสือ มุขสาสนาของพ่ายัพ ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าได้ ให้
เจ้าหน้าทแปลอยู่ กล่าวว่ามีนางจามเทวีขึ้นไปครองเมืองจำปาศุมน เดินทาง
ผ่าน เมืองพระบาง เมืองเขษิรกะ เมืองบุรี เมืองบูรณ ขึ้นไปโดยลำดับ ถ้า
หนังสือ มุขสาสนา เป็นหนังสือแต่งไว้นาน ก็แสดงว่า เมืองพระบาง มีมาก่อน
สมัยพระร่วงแล้ว ข้อสันนิษฐาน พระบาง อาจมาจากคำ พ่อบาง ก็คงไป

ข้าพระพุทธเจ้าได้ค้นหาคำบางและคำที่มีเสียงใกล้เคียงกันในภาษาไทยต่างๆ
คงปรากฏว่าในภาษาอาหมมีคำว่า ขาง แปลว่า รุ่งเรือง (glitter) คงจะเป็น
คำเดียวกับ เหมง หรือ หมิง ในภาษาจีน แปลความเดียวกัน คำแปลที่มา
พ้องกับพระนามพระร่วง พ่อขุนบางกลางท่าว หรือ ท่าว เพราะ ร่วง กับ รุ่ง ก็
ใกล้เคียง พ่อขุนบางกลางท่าว ถ้าเขาแปลก็น่าจะเป็น พ่อขุนบางกลางท่าว หรือ
พ่อขุนร่วง ในหมู่ท้าวทั้งหลาย

บาง อีกคำหนึ่งในอาหม แปลว่าหญิงแพศยา แต่บางเมือง แปลว่า
เมืองนางฟ้า

ยิ่ง ในภาษาอาหม แปลว่าเมือง คงเป็นคำเดียวกับเมืองแฉะเวียง
ปาง อาหมว่า ที่ราบที่สูง คงจะเป็นคำอย่างที่มีเป็นชื่อตำบลทางพายัพ
เช่น ปางต้นผึ้ง

นอกจากนี้คำว่า ขาง แปลเป็นอย่างอื่น ความเข้ากับเรื่องทกราบ
พูดมาข้างต้นไม่ได้ ข้าพระพุทธเจ้าจึงไม่ได้จดตายมา ในภาษาไทยพวกอื่น
ก็ไม่ได้ความ ในคำว่า ขาง ที่แปลให้เข้ากับเรื่องข้างต้นได้

ขณะที่ข้าพระพุทธเจ้าค้นคว้า ขาง ในภาษาไทยต่าง ๆ ไม่เคยพบคำว่า
ขาง ที่แปลว่าคลองตักแห่งเดียว ที่พบก็มีแต่ ทมาง หรือ เหมือง ซึ่งแปลว่า
ร่องน้ำ ตางที่ในชั้นเดิมอาจเป็นคำเดียวกันก็ได้ ในบัญชีได้เรียกแม่น้ำทั่วไปว่า
คลอง (ในภาษามอญ คลอง แปลว่า ทาง) ถ้าเป็นแม่น้ำหรือลำธารน้อยที่
ไหลมาบรรจบกับแม่น้ำหรือคลอง เรียกว่า ขาง ถ้าจะแปล ขาง ว่าร่องน้ำ คือ
เหมือง ความก็ใกล้เคียงมาก

ข้าพระพุทธเจ้าได้สอบถามหลวงบริบาลบุรุษถึงลักษณะ พระพุทธ
รูปพระบาง ก็ยังไม่ได้รับความชัดว่าเป็นพระพุทธรูปสมัยไหน ผัดไปขอของ
เจ้าตองทวดจกกรวรรดิ ๆ ก่อน

ข้าพระพุทธเจ้ากราบทุกใต้เพียงเท่านี้ จะมีติดถูกประการไร ขอรับพระ
บารมีปกเกล้า ๆ เป็นทพง แล้วแต่จะทรงพระกรุณา

กรรมก็ควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า ๆ

ข้าพระพุทธเจ้า *Mr. E. Chuanbunwong*

ขอประทานกราบทุก สวมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์

กรมศิลปากร

วันที่ ๕ มิถุนายน ๒๕๘๒

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบใ้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธขอ้เจ้ขอประทานถวายแด่ชาดแต่ละตายครั้งดวงคราค่าง ๆ
ชุดหนึ่งมากับหนังสือฉบับนี้ คราเหล่านี้ กรมศิลปากรได้รับมาจากกองอา
ตักษณ์มาเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑสถาน กองตอดตายดวงคราฉบับแม่
กระตาส จึ่งทำได้เรียบร้อย ผิดกับตายพระคราชุดก่อน ซึ่งได้ถวายมาทอด
พระเนตร เพราะไม่มีโอกาสจะตอดตายได้เรียบร้อย

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า ฯ

ข้าพระพุทธขอ้เจ้ Mr. E. Chuanbunwong

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์

พระราชลัญจกร

๑. พระเกี้ยววงใหญ่ ค้ำมโฆรา	๑ องค์
๒. พระเกี้ยววงเล็ก ค้ำมโฆรา	๑ องค์
๓. พระเกี้ยวประจำครั้ง ค้ำมโฆรา	๑ องค์
๔. พระเกี้ยว ๓	๑ องค์
๕. อารัมภ์ประจำครั้ง หินสีดอกตะแบก ค้ำมทองประดับเพชร ทับทิม มรกต ไช่มุกต์ (เพชรที่ตาข้างเม็ดเล็กหลุด ๑ เม็ด)	๑ องค์
๖. วชิรวงศ์ใหญ่ ๓ ยอดหุ้มทองคำมี ว.ป.ร. ลงยา	๑ องค์
๗. วชิรวงศ์น้อย ทองคำทององค์	๑ องค์
๘. วชิราวุธประจำครั้ง	๑ องค์
๙. วชิรวงศ์น้อย ๓	๑ องค์
๑๐. วชิราวุธประจำครั้ง	๑ องค์
๑๑. วชิรประจำครั้ง ทองคำลงยา	๑ องค์
๑๒. วชิรประจำครั้งโฆรา ค้ำมทองคำ (อย่าง ๑๔ กาทรัด)	๓ องค์
๑๓. วชิรประจำครั้งทองคำ ค้ำมา	๒ องค์
๑๓.๑ วชิราวุธประจำครั้ง	
๑๔. พระครุฑพ่าห์ประจำรัชชกาลที่ ๖ ๓	๑ องค์
๑๕. พระพรหมนั่งแท่น ๓	๑ ดวง
๑๖. นารายณ์มคธาวตล ๓	๑ ดวง
๑๗. นารายณ์ทรงราหู ๓	๑ ดวง
๑๘. นารายณ์ทรงระฆาต ๓	๑ ดวง

๓๓. นารายณ์ทรงสุบรรณ งาม	๑	ดวง
๓๔. นารายณ์ทรงนาค งาม	๑	ดวง
๓๕. นารายณ์ทรงบัน งาม	๑	ดวง
๓๖. นารายณ์ยืนแท่น ดวงแก้ว งาม	๑	ดวง
๓๗. นารายณ์ยืนแท่น ดวงใหม่ งาม	๑	ดวง
๓๘. บุชบกตามประทีป งาม	๑	ดวง
๓๙. เสมาธรรมจักรน้อย งาม	๑	ดวง
๔๐. พระยมทรงสิงห์ งาม	๑	ดวง
๔๑. สิงห์น้อย งาม	๑	ดวง
๔๒. พระมหาเทพทรงนันทิกถาร งาม	๑	ดวง
๔๓. พระนันทิกถารยืนแท่น งาม	๑	ดวง
๔๔. พระจันทร์ดินเมฆ งาม	๑	ดวง
๔๕. เทพคานั่งแท่น งาม	๑	ดวง
๔๖. เวศสุวรรณยืนแท่น งาม	๑	ดวง
๔๗. ราชสีห์แผ่นดวงใหญ่ งาม	๑	ดวง
๔๘. ราชสีห์แผ่นดวงเล็ก งาม	๑	ดวง
๔๙. ราชรถ งาม	๑	ดวง
๕๐. อักษรจีนสี่เหลี่ยมรี งาม	๑	ดวง
๕๑. มหาสารทูลธวัช งาม	๑	ดวง
๕๒. ผู้บัญชาการ กองเสนาหลวงรักษาพระองค์ งาม	๑	ดวง
๕๓. กองเสนาหลวงรักษาพระองค์ งาม (เลื่อยยืน)	๑	ดวง

๕๔.	กองเสนาหลวงรักษาพระองค์ ๑งา (หน้าเสือ)	๒	ดวง
๕๕.	กองเสนาหรั๓งา	๓	ดวง
๕๖.	กองเสนาตะวันออก ๑งา	๓	ดวง
๕๗.	กองเสนาตะวันออก ๑งา	๓	ดวง
๕๘.	กองเสนาอีสาน ๑งา	๓	ดวง
๕๙.	กองเสนาอาคะเณย์	๓	ดวง
๖๐.	กองเสนาเหนือ ๑งา	๓	ดวง
๖๑.	กองเสนาขม ๑งา	๓	ดวง
๖๒.	กองเสนากลาง ๑งา	๓	ดวง
๖๓.	กองเสนาพยัพ ๑งา	๓	ดวง
๖๔.	กองเสนาขั๓กษั๓ไต้ ๑งา	๓	ดวง
๖๕.	ปลัดเสนา ๑งา	๓	ดวง
๑๒๘.	ตราไปรษ๓ณศ๓ณ๓เด๓ต๓จารี ๑งา	๓	ดวง
๑๒๙.	ตราญวน แกะด้วยไม้	๓	ดวง
๑๓๐.	ตราค๓ช๓ลี๓ท๓ ใหญ่ ๓ เล็ก ๓	๒	ดวง
๑๓๑.	ตราข๓้าหลวง๓ต่างพระอง๓ค๓ มณฑล๓ฝ่ายเหนือ	๓	ดวง
๑๓๒.	ตรา๓ตำแหน่งผู้๓อ๓าน๓วยการ๓ศึกษา มณฑล๓อีสาน	๓	ดวง
๑๓๓.	ตรา๓ตำแหน่งผู้๓อ๓าน๓วยการ๓ศึกษา มณฑล๓บูรพา	๓	ดวง
๑๓๔.	ตรา๓ตำแหน่งผู้๓อ๓าน๓วยการ๓ศึกษา มณฑล๓ลาว๓ท๓ว	๓	ดวง
๑๓๕.	ตรา๓ห๓ง๓ษ๓คา๓บ๓รวง๓ข๓้าว ปลัด๓ห๓ล๓ฉ๓ล๓อง๓กร๓ม๓นา ใหญ่ ๓ เล็ก ๓	๒	ดวง
๑๓๖.	ตราพระ๓ยา๓อ๓ิศ๓ราน๓ุภาพ	๒	ดวง

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒๓ มิถุนายน ๒๔๗๒

พระยาอนุমানราชชน

จะบอกอธิบายถึงคราชาตและคราครัง ตามที่ส่งไปให้ดูโดยหนังสือนำ
ถึงวันที่ ๕ มิถุนายน แต่จะบอกได้เป็นดวงดวงเท่าที่รู้และคาดได้ ดังต่อไปนี้

ตราพระเกี้ยว ๔ องค์ ดังแต่หมายเลข ๓ ถึงเลข ๕ เป็น ตราสยาม
มกุฎราชกุมาร (พระนามที่หลังตัดคำ สยาม ออก คงเหลือแต่ มกุฎราชกุมาร)
ตราหนาคศมุกขนในรัชกาลที่ ๕ ท่านจงเข้าใจเถิด ว่าที่มีชนนกกการเวกแผ่อยู่ข้าง
หลังพระเกี้ยวนั้น เป็นตรา (สยาม) มกุฎราชกุมาร เอาอย่างมาแต่ตรา ปรีณต์
ออฟ เวลส์ แห่งเมืองอังกฤษ ซึ่งเป็นกำขนนกออกตั้งอยู่ที่นั่น ดังแต่หมายเลข
๓ ถึงเลข ๓ เป็นฝีมือฝรั่งทำ สันนิษฐานว่าราชทูตสยามคงทำส่งเข้ามาถวาย
แต่เมืองนอก จะเป็นครั้งสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศก็ได้
หรือจะเป็นครั้งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อดำรงพระยศเป็น
มกุฎราชกุมารอยู่ก็ได้ ส่วนของคัทหมายเลข ๕ นั้น เป็นตราแกะไนน์ เพื่อให้
เป็นตราไท คงจะได้ประทับฎีกาเบิกเงินด้วยตราดวงนี้ ท่านคงทราบจำ ฎีกา
เบิกเงิน นั้น เป็นสิ่งซึ่งต้องประทับตราอยู่ที่หลังตั้งอันหมด

ตราวชิร (อาวุธ) องค์ใหญ่ (หมายเลข ๖) เป็นตราชาติประจำ
พระองค์สำหรับใช้การในพระองค์ อันเขียนถวาย ถ้ายขนาด และเอาทำทาง
อย่างตราประจำพระองค์สำหรับการในพระองค์ แห่งรัชกาลที่ ๔ และที่ ๕

ตราวชิร (อาวุธ) องค์น้อย ซึ่งเป็นตราประจำชาติประทับไว้สอง
ดวง หมายเลข ๗ กับเลข ๘ เข้าใจว่าเป็นพระตราต่างองค์กัน ตั้งยตั้งเกศ

เห็นตายในมิดกันอยู่บ้าง ช่างเขาทำถ่ายขนาดจากพระตราในพระองค์ องค์น้อย
ในรัชกาลที่ ๕ ที่ ๕ และถ่ายตายข้างในจากพระตราองค์ใหญ่ซึ่งฉันเขียนถวาย
ตราวัชร (อาวุธ) ประจำครั้ง มีถึง ๗ องค์ ตั้งแต่หมายเลข ๗
(ซ้อน) เลข ๘ (ซ้ำ) เลข ๘/ก เลข ๘ เลข ๓๐ เลข ๓๓ และเลข ๓๓/ก
อยู่ข้างจะพิมพ์เพื่อยืมใช้ เข้าใจว่ามีใครทำมาถวาย ด้วยมีใช้ต้องพระราช
ประสงค์อยู่บ้างไหม

พระตราครุฑพ่าห์ ประจำรัชกาลที่ ๖ หมายเลข ๓๕ เห็นที่ขอบมี
หนังสือว่า พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดี ศรีสินทรมหาจักรีบรมราชูปถัมภ์ ทำให้แจ้งได้
ว่า ตราองค์นี้ทำขึ้นเปลี่ยนองค์เก่า เมื่อเปลี่ยนพระนามมีคำ รามาธิบดี นำ
ตายกลางนั้น เขาอย่างองค์ที่ฉันเขียนถวายเมื่อรัชกาลที่ ๕

ตรานารายณ์มัสยาดาวตอล ซึ่งหมายเลข ๓๐ โปรดให้สร้างขึ้นเมื่อ
รัชกาลที่ ๕ พระราชทานแก่ผู้บัญชาการทหารเรือ ฉันคิดเขียนรูปถวาย และ
ถวายความเห็นให้เรียกว่า ตรามัสยาดาวตอล

ตรานารายณ์ทรงระฆาต หมายเลข ๓๒ เป็นตราเก่า ไม่เห็นควร
เรียกว่า นารายณ์ เพราะมีแต่สองกร เมื่อรัชกาลที่ ๕ โปรดพระราชทานไป
แก่กระทรวงธรรมการ เวลานั้นเรียกกันว่า ตราพระเพลิงทรงแรด ที่กดประทับ
มาอยู่ในกองอาลักษณ์ ต้องเข้าใจว่ากระทรวงธรรมการตั้งขึ้น แต่จะขึ้นด้วย
เหตุใดหาทราบไม่ เป็นแต่คิดว่าคงโอนเอาตราเสมาธรรมจักร ตำแหน่ง
เจ้ากรมธรรมการมาใช้ จึงตั้งตราพระเพลิงทรงแรดขึ้น

ตรานารายณ์ทรงสุบรรณ หมายเลข ๓๓ คู่มือ เรียกผิด ที่แท้เป็น
ตราเทพดาทรงพระขนพการ เป็นตราเก่าประจำตำแหน่งเสนาบดีวังในกาลหนึ่ง
จะเป็นด้วยเหตุใดหาทราบไม่ เจ้าพระยาธรรมมาภิบาลรับพระบรมราชโองการ

ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ มาตั้งให้ฉันทเขียนตราใหม่
เปิดตราเทพดาทรงพระนนทการเกา ทงให้คิดเขียนตราน้อยด้วย ฉันทก็ทำไป
ให้ ดังจะเห็นแจ่มค่อไปข้างหลัง

ตรา نارายณ์ทรงบน ซึ่งหมายเลข ๓๕ สร้างขึ้นในรัชกาลที่ ๕ คู่กับ
ตรา มัสยาวดาร แล้วพระราชทานไปประจำตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก ฉันท
เขียนถวายตามพระราชดำริ เอาตราพระลักษมณ์ทรงหนุมาน กับตรา نارายณ์
ทรงปืนเข้าระคนกัน ส่วนชื่อมัน ทรงกำหนดด้อมตราเกาที่เดียว ตราดวงนี้ต้อง
เขียนถวายต้องหน หนแรกเขียนเป็น نارายณ์แดงคู่อยู่กับพื้นดิน ไม่โปรด
โปรดให้เขียนแดงบนรถ ให้ทำรถเห็นแต่พอรู้ เพื่องคน نارายณ์จะได้ใหญ่
เห็นชัด

ตรา เสด็จมาธรรมจักรน้อย ซึ่งหมายเลข ๓๘ เป็นตราเสด็จมาธรรมจักร
นั้นถูกแดง แต่ทว่าเป็นตราน้อยนั้นดังสัย ด้วยตราน้อยนั้นน่าจะเป็นของใหม่
จะเกิดขึ้นในรัชกาลที่ ๕ หรือเกิดก่อนนั้นก็ไมเกินรัชกาลที่ ๓ ขึ้นไป ตรา
เสด็จมาธรรมจักรดวงนี้ ดูจะเก่ากว่ารัชกาลที่ ๓ ไม่น่าจะเป็นตราน้อยได้ แม้
เป็นตราปลัดกรมธรรมการ หรืออะไรพวกนั้นก็ไม่ถูก

ตรา พระขมทรงสิงห์ หมายเลข ๕๐ เป็นตราเก่าสำหรับเสนาบดีเวียง
(ตำแหน่งยมราช)

ตรา สิงห์น้อย หมายเลข ๕๓ คู่ด้วย ตรา พระขมทรงสิงห์

ตรา พระมหาเทพทรงพระนนทการ หมายเลข ๕๒ ฉันทเขียนให้ไป
แทนตราเกา ดังได้บรรยายมาข้างต้นแล้ว ที่เปิดยื่นขอซึ่งเรียกตราเกาว่าเทพดา
เป็น พระมหาเทพ นั้น เพราะฉันทเห็นเรียกพดาดอยู่ จึงขอให้เปิดยื่นเรียกเป็น
มหาเทพ ด้วยทางตั้งกฤตเรียกพระยิศวรว่า มหาเทพ ก็มี ไม่สู้ไถ่ถกกันมากนัก

ตราพระนนทิการยันแท่น หมายเลข ๕๓ ฉันทเขียนแต่ระลึกชื่อให้ไป
แต่มีเพียงว่า ตราพระนนทิการ ไม่มีคำยันแท่น เป็นตราน้อยคู่ด้วย ตราพระมหา
เทพทรงพระนนทิการ แต่เดิมไม่มีตราน้อย ก็คิดขึ้นใหม่ที่เดียว นอกจากนั้น
ได้เขียนผูกตราเด็กดังไปอีก โดยคำขอของเจ้าพระยาธรรมมาธิการในภายหลัง
ทำเป็นรูปหน้าจั่ว ฉันทให้ชื่อเรียกตรา นั้นไปว่า นนทิมุข ดูเหมือนท่านจะเอา
ไปแกะเป็นตราประจำครั้ง แล้วเห็นเขาไปทำเป็นตราติดหน้ารถยนต์ หมายเลข
อนุญาตให้เข้าดังด้าย

ตราพระจันทร์ดินเมฆ หมายเลข ๕๔ พอเห็นก็รำลึกได้ ว่านี่คือ
ตราจันทร์มณฑลน้อย แท้ทีเดียว แต่กดบหัวเขาแผ่นดินเป็นแผ่นดินฟ้า ตรารก
อุณาโลม ที่ให้ไปดุก่อน ซึ่งตั้งตั้งว่าจะเปนคราจันทร์มณฑลน้อยนั้นตั้งตั้งผิด
จะวิจารณ์ใหม่ต่อไปข้างหลัง

ตราเทพตานั่งแท่น (ถือพระขรรค์ถือจักร) หมายเลข ๕๕ พอเห็น
ก็ชื่นใจ เปนคราหลวงเก่า ซึ่งพระยาศรีสุนทรโงหาร (น้อย) ถืออยู่ก่อน เมื่อ
ฉันทเป็นเด็กเรียนหนังสืออยู่กับท่าน ได้เห็นตราหน้านั้นหน้าไม้ถ้วน จนจำได้แม่นว่า
พระยาศรีสุนทรโงหารมีตำแหน่งเป็นเจ้ากรมพระอาตักษณีย์ คอยเข้าใจว่า ตรา
นั้นสำหรับตำแหน่งเจ้ากรมพระอาตักษณีย์

ตราราชสีห์แผ่นดวงใหญ่ หมายเลข ๕๗ กับ

ตราราชสีห์แผ่นดวงเล็ก หมายเลข ๕๘ คิดว่าจะเปนครามหาตไทย
ฝ่ายเหนือ คือพิษณุโลก ซึ่งในกฎหมายว่าหลวงมหาตมาตย์ถือ ควรจะมี
ชื่อเรียกว่า ราชสีห์อะไร ให้เหมือนกับราชสีห์เมืองหลวงทางใต้ ดูเหมือนชื่อ
จะมั่วเรียกต่างกัน รุ่ยๆ แต่เดิมต้นท่อนักไม่ออกที่เดียว

ตราราชรถ หมายเลข ๔๘ นี้คือตราจันทรเมณฑล (ใหญ่) ที่เคียด
แล้ว เมื่อเห็นตราดวงนักษัตรให้วิจารณ์ตราที่ส่งไปให้ดูก่อน ซึ่งเรียกว่า รก
อุณาโลม นั้นได้ ตราดวงนักษัตรเป็น จันทรเมณฑลเก่า ท่านเห็นว่าม้อณาโตมมัน
เกินไปจึงทำใหม่ คือดวงนี้ เป็น จันทรเมณฑลใหม่ ท่านจะสังเกตได้ว่าไม่มี
อุณาโตมอยู่ในบุษบก ความสงสัยก็มีอีกต่อไป ที่ว่าตราจันทรเมณฑลนั้น
พระราชทานกระทรวงยุติธรรมไป เหตุใดจึงกดบันทึกเข้ามาอยู่ในกองอาลักษณ์
ทั้งตราใหญ่ ตราน้อย เดียวกันกระทรวงยุติธรรมถือตราอะไร

ตรามหาสารทูลชัย หมายเลข ๕๑ ตราดวงนี้ตั้งด้อยอยู่ คำ ธวัช แปล
ว่า ชง รวมกับคำ มหาสารทูล (ตามบัญชีเขียนผิด ศ เป็น ส) ก็แปลว่า ชง
เชื้อใหญ่ เป็นธงไป หาใช้ตราไม่ หรือจะหมายความว่าตราอย่างชงก็ไม่ทราบ
อันใด ใครเป็นผู้ถือตราดวงนี้ ดูหนังสือซึ่งม้อยู่ที่ขอบคราก็เป็นคาถาพาหุ ซึ่ง
สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณ ทรงแปลงคำท้าย ไม่ทราบ
อะไรได้ เหลือแต่ความสงสัย แต่ตราดวงนี้ร่างขึ้นไม่นานนัก ท่านอาจค้นหา
ผู้รู้ที่สามารถจะบอกให้ทราบได้

ตราเสือป่า อีก ๑๕ ดวง ตั้งแต่หมายเลข ๕๒ ถึง ๖๕ นั้น มีหนังสือ
บอกตำแหน่งอยู่แต่ในตรา ไม่มีที่ตั้งด้อยอะไร มีตั้งที่จะพงทกแต่อย่างเดียว
ในบัญชีเขียน พายัพ เป็น พยัพ แม้ในดวงตราที่เขียน พายัพ ถูกต้อง

ตราขลุ่ยใหญ่เด็กสองดวง ซึ่งหมายเลข ๑๓๐ เป็นตราขลุ่ยใหม่
ฝ่ายเหนือ คู่กับตราขลุ่ยฝ่ายเหนือ ในกฎหมายระบุว่าพระธรรมไตรโลก
เป็นผู้ถือ ตำแหน่งพระธรรมไตรโลกเด็กแล้ว ในกาลหลังที่สุดจำได้ว่าพระยา
มนตรีตรีวิงษ์ (จีน บุนนาค) เป็นผู้ถืออยู่

ตราข้าหลวงต่างประเทศ มณฑลฝ่ายเหนือ หมายเลข ๑๓๓ มี
หนังสือในดวงตราบอกแจ้งอยู่แล้ว เหตุข้อดังตั้งอยู่แต่ว่าข้าหลวงต่าง
พระองค์นั้นเคยมีมาหลายแห่ง เช่น เชียงใหม่ ทนองกาย แดะรอบด แต่มีตรา
มาดวงเดียว หนังสือว่ามณฑลฝ่ายเหนือ จะหมายถึงที่ไหนเพียงไหนก็จำน

ตราตำแหน่งผู้อำนวยการศึกษา ๓ ดวง ตั้งแต่หมายเลข ๑๓๒ ถึง
๑๓๔ มีหนังสือบอกแจ้งอยู่แล้วในตรา ไม่มีปัญหา

ตราพระยาอัครานุภาพ ๒ ดวง ซึ่งหมายเลข ๑๓๖ นั้น ไม่มีอะไร
นอกจากเห็นชั้น ดวงหนึ่งรูปสัตว์ในนั้นหัวเป็นมังกรตัวเป็นนาค อีกดวงหนึ่ง
เป็นนาคหมด แต่มีดวงแก้วอยู่เบื้องหน้า ซึ่งเป็นลักษณะของมังกร เจ้าของ
ดวงตั้งใจให้เป็นรูปมังกร แต่ช่างผู้เขียนมีความรู้แยกไม่ออก ว่านาคกับมังกร
ผิดกันอย่างไร เห็นจะไม่ใช้ตราหลวงข้างหลวงทำ คงเป็นตราเจ้าตัวทำเอง
ข้างตลาดเขียน

ได้ตั้งตัวอย่างตราประทับแล้วด้วยชาติด้วยครั้ง ๓ แหมบด้วยกัน กลับ
คืนมาพร้อมคำอธิบายตามทูล แดะวิจารณ์ตามที่จะพึงเห็นได้โดยง่าย

พรหม

กรมศิลปากร

วันที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๒

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบใต้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับตายพระหัตถ์ลงวันที่ ๒๓ มิถุนายน ทรงพระเมตตา
ประทานพระอธิบายเรื่องตราชาติและตราครุฑ พร้อมทั้งประทานค้นคว้าอย่างตรา
ประทับใจแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าได้อ่านพระอธิบายด้วยความเพียรและสนใจ ได้
รับความรู้ซึ่งยังไม่รู้ออกมาก เป็นพระเมตตากรุณาอันเกล้า ๆ หาทัดสุดมิได้

เรื่องตราประทับ เหล่านี้ คิดด้วยเกล้า ๆ ว่า ถ้าไม่ทรงพระเมตตาครวั
อธิบาย ตราประทับบางดวงก็คงจะเดอะเดือนหาเรื่องราวไม่ได้ถูกต้อง ดังคว
อย่างที่เราเรียก ตราพระเพลิงทรงระมาด และ ตราเทพดาทรงพระนมทิกการ เป็น
ตรานารายณ์ทรงระมาด และ ตรานารายณ์ทรงสุบรรณ ไป เป็นต้น ข้าพระพุทธ
เจ้าคิดด้วยเกล้า ๆ ว่า จะเสนอกกรมศิลปากรขอให้ช่างช่วยเขียนจำลองดวงตรา
เหล่านี้ขึ้นไว้ พร้อมทั้งคำอธิบายเก็บเป็นหลักฐานไว้ เมื่อมีผู้ศรัทธามาขอค
พิมพ์ ก็จะเป็นโอกาสรักษาของดี ๆ มีผู้ทราบได้น้อยคน ไว้ได้นาน

เรื่องตราจันทรมณฑล ซึ่งพระราชทานกระทรวงยุติธรรมไป ข้าพระ
พุทธเจ้าได้สืบได้ความว่า ทรงพระกรุณาโปรดให้ใช้ตรา พระคัลยพัทธ แทนตรา
จันทรมณฑล เมื่อในรัชกาลที่ ๖ ส่วน ตรามหาสารทูลราชวัลย์ ข้าพระพุทธเจ้าหา
คณผู้ทราข้าพระพุทธเจ้าหนักว่าจะไปสอบถามได้เรื่องราวยังไม่ได้ ข้าพระพุทธเจ้า
ถ้าจะสอบค้นหาบรรดาพระราชบัญญัติพระราชกฤษฎีการวบรวมไว้ เพื่อ
เป็นเครื่องมือสอบสวนต่อไป

ตามหนังสือของข้าพระพุทธเจ้าฉบับก่อน กราบทูลถึงคำแปลของคำว่า
บาง ข้าพระพุทธเจ้าได้ค้นหาคำแปลต่อมา ที่กราบทูลว่า เมืองพระบาง อาจ
มาจาก เมืองพ้อขุมนบาง นั้น ความปรากฏในหัตถ์คัมภีร์กรังธูไชทีย ที่อ้าง
ถึง เมืองพระบาง อยู่ ๒ แห่ง คือ ในหัตถ์ที่ ๑ และ ที่ ๒ ในนั้นจารึกเป็น
เมืองพระบาง ทั้งสองแห่ง ศิวอักษรในคัมภีร์กรังธูไชทียนี้ใช้เครื่องหมายวัดัญชนน้อย
ที่สุด ในที่ซึ่งในปัจจุบันนี้ใช้ประวิติญชนนี้ แต่ในคัมภีร์กรังธูไชทียนี้ ไม่ใช้เลย นอกจาก
คำว่า พระ เท่านั้น น่าจะเข้าใจว่า พระบาง คงไม่ได้เพี้ยนไปจาก พ้อขาง หรือ
พยาง เมื่อ พระบาง จะมาจาก พ้อขาง ไม่ได้ ถ้าถือคำแปลคำว่า บาง ในภาษา
ไทยอาหม พระบาง ก็น่าจะหมายความว่า พระซึ่งรุ่งเรืองสุดได้ เข้าพอกกับ
พระสุกพระใส พระพุทธรูปอีก ๒ องค์ของเมืองหลวงพระบางได้

ข้าพระพุทธเจ้าถือเอาคำ บาง แปลว่า รุ่งเรือง ค้นหาคำในภาษาไทย
ก่อน ซึ่งมีพจนานุกรมสำหรับค้นเป็นภาษาฝรั่งเศส - ไทย ก็ได้คำซึ่งถึงไม่
ตรงกับคำว่า บาง แต่ก็เป็นข้อความที่ข้าพระพุทธเจ้าขอตักจะกราบทูลไม่ได้

ในภาษาไทยชาว ความว่า รุ่งเรือง ให้คำไว้ว่า ล่ง หรือ ร่ง และ รวง
ในภาษาไทยนุง เป็น ล่ง เลียง และ หม่ง ให้คำหนังสือจีนกำกับไว้ด้วย เมื่อ
ค้นดูในพจนานุกรมภาษาจีน - อังกฤษ ได้ความว่า ล่ง ในเสียงชาวกลางคั่ง
อ่านเป็นสองอย่างคือเป็น หล่ง และ หลิ่ง ถ้าเช่นนั้นคำว่า ล่งล่อง หรือ รังรอง
ในภาษาไทย ก็เป็นคำซ้อนนั่นเอง ส่วนคำเลียง คงเป็น เหลียง ในเสียงชาว
กลางคั่ง ข้อแปลกทศาคำซึ่งมีความหมายในพวกว่า รุ่งเรือง มีในภาษาไทยอยู่
หลายคำ คือ รุ่ง ร่วง เรือง เรือง เหลือง รังรอง ส่วนคำว่า เหมง ในภาษาจีน
ได้ความว่าเสียงเต็มเป็น หม่ง หรือ หม่าง นับว่าใกล้เคียงกับคำว่า บาง ของอาหม
ที่แปลว่า รุ่งเรือง มากอยู่

ข้าพระพุทธเจ้าคิดไม่เห็นว่าเป็นคำมีความหมาย
อย่างเดียวกัน เพราะเหตุอะไรพอชนบางกตางทำวจ จึงมาเปลี่ยนเป็นพอชนร้อง
ไป แต่คำว่า บาง ทำไมจึงได้หายไป ไม่ใช่ในภาษาอื่น หรือว่า บาง ย้ายความ
หมายไปใช้เป็นอย่างอื่นไป อย่าง ช่าว ย้ายไปเป็นข้าทาส ส่วนความหมายเดิมของ
ช่าว ถูกคำว่า หมุ่ม มาแทนที่ (หมุ่ม ในภาษาจีนเป็น หม่า ในเสียงกวางตุ้ง
แปลว่า ผู้ชาย คดหนังต้อจีนเขียนรูปนาใจข้างบน มีคำแปลว่ามีแรงใจข้างต่าง
แปลว่ามีแรงทำนา) ^{๕๕} ทงนการจะควรสถานไร แต่ตั้งแต่จะทรงพระกรุณา

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า ฯ

ข้าพระพุทธเจ้า Mr. E. Chuanbunwong

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๘ กรกฎาคม ๒๔๗๒

พระยาอนุমানราชธน

ได้รับหนังสือของท่าน ลงวันที่ ๒๘ มิถุนายน นั้นแล้ว

ตัวอย่างตราซึ่งส่งคืนมาให้ท่านในครั้งก่อนนั้น มีอีกหลายดวงที่ฉัน
เคยเห็น เว้นแต่ไม่รู้เรื่องอะไรของตรานั้นพอที่จะบอกแก่ท่านได้ จึงข้ามไป มี
ตั้งย่นกโตคงด ๆ อยู่ ๒ ดวง แต่ไม่แน่ใจ จึงได้สืบสวนถี่ความมาแจ้งชัด
จึงจะบอกแก่ท่านเพิ่มเติมอีก

ตราพระพรหมนั่งแท่น หมายเลข ๒๘ เคยพระราชทานไปประจำ
กระทรวงมหรสาคร ที่จริงไม่ใช่แท่น เป็นลูกเข้าข้างเดียว ทำอย่างนั้นใช้ใน
ตระกอนมาก แต่ฉันไม่รู้ว่าเป็นอะไร ฝรั่งก็มี จีนก็มี เป็นทำด่างด

ตรานารายณ์ยืนแท่น - เคยพระราชทานไปประจำกรมราชเลขาอนุการ
แต่ในแบบที่ท่านส่งไปให้ดู มีตรานารายณ์ยืนแท่นอยู่สองดวง หมายเลข ๓๖
และ ๓๗ แท่งไว้ว่าเป็นเก่าเป็นใหม่ จะพระราชทานดวงไหนไปฉันยืนยันไม่ได้
เพราะได้เห็นครั้งเดียว เมื่อทรงเลือกจะพระราชทาน จำไม่ได้ถนัด

หลักฐานอันกล่าวถึงตราสองดวงนี้ มีปรากฏอยู่ในหนังสือ พระบรม
ราชาวาท พระราชดำรัส คัมภีร์แจกเมืองอันศัพท์ทำวรกณานันท์ ซึ่งทำออก
จากหอสมุดนั่นเอง อยู่หน้า ๓๐๓ ท่านจะคัดแยกเอาไปเป็นหลักฐาน แห่งตรา
สองดวงนั้นได้โดยง่าย

ท่านบอกไปว่ากระทรวงยุติธรรม เวदानุชิตตราพระศุภพาทย์ ทำให้
นักขนิมาคิดว่า ชื่อ ตราพระศุภพาทย์ นั้น สัมเด็จพระประดิษฐ์เป็นผู้ทรงคิด

๒๕ ๕ ๒ ๔ ๒๕ ๕ ๒ ๕ ๕ ๒ ๕ ๕
ตงชน เมื่อครั้งเสด็จเข้าไปเฝ้าขงอ้งอยู่ในกระทรวงยุติธรรมนั้น ดองตราก็คงทำ
ใหม่ พระราชทานเปลี่ยน ตราจันทรมณฑล ไปในครั้งนั้น ฉันทจำไม่ได้ว่าจด
ตายเป็นอย่างไร แต่คงไม่ผิดแนวจากตายซึ่งฉันทถูกตราข้อมือกระทรวงยุติธรรม
ไป ตามที่เคยเล่าเรื่องมาให้ฟังแล้วแต่ก่อน

๒๕ ๕ ๒ ๔ ๒๕ ๕ ๒ ๕ ๕ ๒ ๕ ๕
ตราใบปงซึ่งส่งคืนมาให้ท่านคราวหลังนั้น มีดวงหนึ่งซึ่งจดว่า ตรา
มัสยาวดาล ที่เขียนคงหนนผด แต่ฉันทหาได้จดทุกมาไม่ว่าเขียนผด เป็นแต่
จดชื่อที่ถูกมาให้ข้างท้าย ว่า ตรามัสยาวดาล เกรงท่านจะไม่ทันสังเกต จึง
บอกเข้ามาในทันที

๒๕ ๕ ๒ ๔ ๒๕ ๕ ๒ ๕ ๕ ๒ ๕ ๕
อีกข้อหนึ่ง ท่านปรึกษาไปถึงการที่จะให้ช่างเขียนดอกตราต่าง ๆ ออก
เป็นแบบ ท่านพูดไปคราวก่อนที่หนึ่งแล้ว แต่ฉันทมัวเมาไปเสียไม่ได้ขอบ ท่าน
บอกคราวนอกครั้งหนึ่ง ฉันทรับรองว่าความคิดของท่านเป็นที่สุด ฉันทเองก็ได้
เคยทำเช่นนั้นมาก่อนแล้ว เพื่อประโยชน์ตัวเอง แต่ขอตักเตือนว่า ต้องให้
ช่างที่จัดทำ อย่าได้ประมาทแก่การดอก ถ้าช่างไม่คิดดอกก็ไม่เหมือน

๒๕ ๕ ๒ ๔ ๒๕ ๕ ๒ ๕ ๕ ๒ ๕ ๕
หนึ่งตราครั้งนั้นเก็บยาก ฉันทเคยได้แก่คังมาแล้ว ถ้าเก็บในงมุดเหมือน
ตราชาติ ใบงมุดก็ทับแขนลงทุกที นานไปหน่อยก็ไม่เห็นตาย เคยเห็นฝรั่ง
เขาประทัยตราครั้ง ส่งเข้ามาให้ดูเป็นอย่าง พร้อมกับแม่ตราที่ส่งให้เขาทำ
เขาได้ดัดใบงมุดใหญ่เล็กพอเหมาะก็ดองตรามาให้ ถ้าเราจะทำเช่นนั้นบ้าง
ก็เก็บยาก อาจกระจายกระจายพดตหายไปเสียบ้างก็ได้ ดัดเก็บเป็นงมุด
ไม่ได้ จึงคิดว่าแต่งแผ่นไม้หนาเสมอครั้ง ตัดเท่ากบงมุดที่คองการ แล้ว
เจาะเป็นรูปพอได้เดียวกับดองตรา จะมากน้อยเป็นแผ่นตะกั่วก็ตามคองการ แล้ว
เอากระดาษซึ่งประทัยตราครั้งบดเขาข้างหลัง ส่วนด้านหน้าจะปิดหนังสือบอก

ตรา หรือจะบิดเบือนหมายไปทำบัญชีออกใจต่างหากก็ได้ แล้วเอาแผ่นไม้นั้น
เขียนเป็นเล่มสมุดเก็บ แผ่นไม้นั้นจะป้องกันไม่ให้ครึ่งแบนไปเสียได้

เรื่องคำ ขวาง เป็นเรื่องอธิบายข้อความ ในหนังสือของท่าน ซึ่งลง
วันที่ ๒๖ มิถุนายน ท่านดูคำขอบหนังสือของท่านฉบับนั้นก็เรียบร้อยแล้ว ไม่ต้อง
พูดอะไรในหนังสือ

พรหม

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๘ กรกฎาคม ๒๔๘๒

พระยาอนมมานราชชน

หนังสือของท่านลงวันที่ ๒๓ มิถุนายน ได้รับทราบความแล้ว

เรื่องนกกการเวก ควรจะเอาใจทให้ การจัดตั้งเครื่องราชูปโภค
กัมภีร์กรมการอยู่แล้ว ย่อมอยู่ในข่ายความวินิจฉัยแห่งคณะกรรมการนั้น

ขอใจท่านที่ตลอดคำอรรถ ในพระราชบัญญัติกรม สยามโลกักราช และ
แปลความให้ไป พร้อมทั้งลายตราซึ่งท่านประทับมาด้วยนั้น ฉันคิดว่าอย่าง
นั้นเป็นรูปดีเหี้ยมจตุรงค์ ตระหนักในใจว่าเป็นตราองค์ที่เรียกกันว่า ช้างหมอบ
เพราะมีรูปช้างหมอบอยู่บนหลังตรา มีอักษรหนึ่งเรียกกันว่า ช้างยืน เพราะ
มีรูปช้างยืนอยู่บนหลังตรา พระตราองค์นั้นเป็นรูปดีเหี้ยมมี มีอักษรอยู่ในนั้น
เหมือนกัน แต่ฉันไม่เคยอ่านทั้งสององค์ และองค์ไหนชื่อจริงจะเรียกว่าอะไรก็
ไม่ทราบ จำได้แต่ว่าช้างหมอบนั้น แต่ก่อนเคยประทับในสัญญาบัตร เข้าคู่

กับ คทาพระบรมราชโองการใหญ่ องค์ดีเหี้ยมรัดคัมม พระบรมราชโองการอยู่
ข้างซ้าย ข้างหมอบอยู่ข้างขวา ส่วนตราข้างขึ้นนั้น จำได้ว่าประทับใบพระราช
ทานทวดสูงคามต์มาดวงเดียว ได้ตั้งตราตัวอย่างกตบคนมานานแล้ว ตราข้างขึ้น
และตราข้างหมอบสองดวงนั้น ดับต้นกนในเรือชื่อ อยู่ระหว่างสยามโลกักราช
กับ นามกรุง คำอรรถในตราข้างหมอบ มีปรากฏอยู่ว่าสยามโลกักราชสุส
ก็ตั้งเป็นตราชื่อว่า สยามโลกักราช ส่วนตราข้างขึ้นก็ต้องเป็น นามกรุง ส่วน
คำแปลอรรถในตราสยามโลกักราช ซึ่งท่านแปลให้ไป ก็เป็นไปในทางที่เกี่ยว
กับวัดจริงอย่างท่านว่า

สำเนาพระราชบัญญัติพระราชลัญจกร ซึ่งท่านคัดไปให้สองฉบับ
นั้นดีมาก ทำให้รู้ความที่ถูกต้องนั้น เช่นตราพระครุฑพ่าห์ ซึ่งใช้ประทับประจำ
พระอภิไธย กับ ตราหงส์พม่า ณ ลำคำคัญในใจว่าฉันเขียนถวายในรัชกาลที่ ๕
แต่ปรากฏในพระราชบัญญัติ ร.ศ. ๓๓๐ เป็นเขียนถวายในรัชกาลที่ ๖ รูดก
ในใจอยู่เหมือนกัน ว่าเขียนที่หลังครามหาโองการ นาน แต่ไม่หนักว่าถึงข้าม
รัชกาล ส่วนพระครุฑพ่าห์ของคทาปรากฏในพระราชบัญญัติ ร.ศ. ๓๒๒ นั้น
ฉันก็เขียนถวายเหมือนกัน กับตราจักรรถฉันก็คิดเขียนถวาย เหตุด้วยไม่โปรด
ตราที่ไซ้อยู่เก่า เพราะมีหนังสือแจก (อ้วง มีอนุญาโตมเบของบนอยู่ในคอกบัว)
ขอบใจท่านเป็นอันมาก ที่ให้สำเนาพระราชบัญญัติทั้งสองฉบับนั้นไป

พรหม

คำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๘ กรกฎาคม ๒๕๘๒

พระยาชนมมานราชน

หนังสือของท่าน ลงวันที่ ๒๖ มิถุนายน แจ้งรายงานการค้นคว้า ขวบ
ไปให้ทราบนั้น ได้รับแล้ว ขอใจมาก

จะว่าด้วยคำก่อน

ขวบ คำที่เราใช้อยู่ในบันทึก มีความหมายไปได้เป็นสองอย่าง คือตรง
ข้ามกับหน้าอย่างหนึ่ง เป็นคลองควนซึ่งชุกชุกน้ำแม่น้ำ เข้าไปดูเรียกคลองไร
น้ำอีกอย่างหนึ่ง ที่เป็นคลองควนนั่น ไปเข้าเป็นรูปเดียวกับที่ท่านค้นมาได้ว่า
เป็นคำมอญ

ขวบ ในคำอาหม แปลว่ารุ่งเรือง ไม่มาทางที่เราพูดกันอยู่เวลานี้
แต่ไปเข้ารูปทางชื่อพระร่วง คือพ่อขุนบางกลาดเท่า ขอนกมรบริงอยู่ ที่พระ
โสมนทตทหายพิแดงประวัตหรือพงศาวดารเป็นภาษาบาลี มอญหลายเรื่องด้วย
กัน ชื่อที่เป็นคำไทยเปลี่ยนหรือเหยียดไปเดี่ยวเป็นภาษามคธท้องถิ่น เช่น พระร่วง
เปลี่ยนเป็นโรจนราชา แปลคำมคธนั้นที่ว่า พระราชารุ่งเรือง เห็นได้ว่าท่าน
ผู้แต่งเปลี่ยนชื่อ ท่านเข้าใจคำ ร่วง ว่าเป็นอันเดียวกับ รุ่ง แต่ความเข้าใจของ
พวกเราทุกคนต่างกัน รุ่ง ว่า สว่าง ร่วง ว่า ตกหัด แต่จะอย่างไรก็ดี
ต้องถือเอาคำที่เข้าใจกันมาก่อนเป็นถูก เพราะที่เข้าใจกันในบันทึกอาจเป็นเข้าใจ
เกิดขึ้นมาทีหลัง นักชนได้อีกทางหนึ่ง ในกลอนเก่า ๆ กถาวรมพดอยเครื่อง
ประดับกาย ใช้คำว่า รุ่งร่วง รุ่ง คิดว่า รุ่ง นั้นเอง ร่วง ก็ไปเข้ารูปเดียวกับเรียก
พระร่วงว่าโรจนราชา ก็คือ รุ่ง เหมือนกัน เป็นอันว่าพูดคำซ้อน ที่จะหมาย

ความว่าพดอยตกหงนั้นเป็นไปได้ ด้วยเป็นการเดา ไม่ควรเอามาพูด
รังรอง ก็ รุ่งร่วง รุ่งเรือง จนอยู่นั่นเองไม่ไปข้างไหน
ท่นจะวิจารณ์ถึงขอเมือง

เมืองพระบาง ที่นครสวรรค์ เป็นชื่อจริง เมืองหลวงพระบาง ที่แม่น้ำ
โขงเป็นชื่อเกี เหตุใดจึงว่าดังนี้ เหตุด้วย เมืองพระบาง ที่นครสวรรค์ มีขอ
ปรากฏในหนังสืออันเป็นหลักฐานมาเก่าแก่ เมืองหลวงพระบาง ที่แม่น้ำโขง
ไม่ปรากฏในหนังสือเก่า ต้องเป็นเขาอย่างเมืองพระบาง ที่นครสวรรค์ไปชื่อ
บ้างที่หลัง เพราะ เมืองพระบาง ที่นครสวรรค์เวลานั้น จะรุ่งเรืองมากหรือ
อย่างไรก็ตามที่ เมืองหลวงพระบาง ที่แม่น้ำโขงนั้น มีคนว่าเดิมชื่อ เมืองชวา
แต่ต่างคนก็ไม่เห็นด้วย นับทั้งท่านด้วยคนหนึ่ง ความจริงก็เป็นแต่หนังสือ
ออกชื่อเมืองชวาเท่านั้น แลดูก็มีคนช้เขาโดยต้นนิษฐาน ว่าเมืองชวาชื่อ
เมืองหลวงพระบาง อยู่ข้างจะหมิ่นเหม่มาก เพราะฉะนั้น เมืองหลวงพระบาง
ทางแม่น้ำโขงก็ตั้งทางที่จะพังจเพราะหัดือไป ที่เรียกว่าเมืองหลวงพระบางนั้น
นั้นก็อาจแยกได้ เมืองหลวง แปลว่าเมืองใหญ่ มีตัวอย่างเช่น พระนครหลวง
นี่เป็นคำไท เขมรเรียก นครธม ธม ก็แปลว่าใหญ่ หลวง ก็แปลว่าใหญ่
ตรงกัน แลดูคำว่า หลวง ก็เลื่อนมาเป็นว่า Royal มีที่ที่สุด มีที่เข้าใจคำ
ในหลวง ว่า เป็นพระราชา แต่แท้จริงเป็น นายหลวง หมายความว่านายใหญ่
เหมือน เขาหลวง ก็หมายความว่าเขาใหญ่นั้นเอง อันคำว่า เมืองหลวง หรือ
เมืองใหญ่ ถ้าจะว่าไปก็ตรงกับคำว่า เมืองเอก นั้นเอง

ท่านอยากรู้ว่า พระบาง เป็นพระชนมิตไร ฉนั้นอาจบอกได้ว่าเป็นพระ
ผู้มีอดดาวกาจท่า พวก พระเลิมพระใส อะไรเหล่านั้น ด้วยมีตำนานว่าจะต้อง

ตั้ง พระบาง ไปเมืองเขมร ตั้งไปทำไมก็ไม่ทราบ อาจที่พระองค์นั้นจะเป็น
พระเขมร ไปฉวยเอาของเขามา เขาเรียกเอากดบักนั้นก็ได้ ในตำนานว่า
ประทุกเรือต้องนำไป เรือล่มพระจมนตงแม่น้ำ แดงป้าฎิหารย์กลับมาดูที่เดิม
เป็นพวกพระเขี้ยวแก้ว ในเมืองดังกล่าว ฝรั่งเอาไปโชดกเดี่ยต๊ะเอี้ยต๊ะแด่วังกดบัก
ติดเป็นองค์ ป้าฎิหารย์มาดูที่เดิมได้ ในการที่คิดจะไปดูพระที่วัดตามป่าดงนั้น
เห็นจะไม่เป็นเก้ เพราะเหตุที่พระบางตั้งค้นไปแด่วิวหารก็ว่างกระ ใจไหวอยู่ช้านาน
จนเกิดรำคาญใจแก่ผู้ที่เขาไปถึง จึงได้เกิดความคิดหาพระมาตั้งแทนที่ อาจ
ฉวยเอาพระที่มอญแล้วมาตั้งแทนที่ก็ได้ หรือแม้จะห่อหุ้มใหม่โดยจำเพาะ ก็
จะทำได้แต่เพียงว่า มีขนาดสูงต่ำใกล้เคียงกัน และพระอาการเป็นห้ามดมุกหรือ
ห้ามญาติก็เป็นอย่างเดียวกัน ที่จะไปตั้งเกดตุ แก้ม คาง ปาก คอ พระองค์นั้น
กตวัจระโรมต อีกประการหนึ่งการถ่ายเหมือนนั้นเป็นวิชาของฝรั่ง เมื่อพระบาง
อยู่ในกรุงเทพฯ กตวัจระยังไม่มีครูฝรั่งเข้ามาสอนวิชาถ่ายให้เหมือนแก่คนไท
ทนกลเหตุอแต่จะฉนวนฉนย ว่าขอ เมืองพระบาง นั้นจะหมายเอาอะไร
ฉนอยากจะทักเอาว่าหมายเอาชื่อพระร่วง ถึงว่าเมืองนั้นใครจะสร้างก็ตามที่
แต่ไม่ขัดกับที่จะเอาชื่อพระร่วงมาตั้ง ด้วยเหตุคำ ขาง ท่านชอบคำอาหมมาได้
ว่าตรงกับ รุ่งเรือง มีพยานประกอบที่คำแปลชื่อ พระร่วง คำ ไรจนราชา เห็น
ได้ว่าคำ ร่วง เป็น รุ่ง จึงตกเป็นคำ พระร่วง กับ พระบาง นั้นเป็นคำเดียวกัน
แต่ที่ ไซคำ ขาง นั้น หมายเอาชื่อ พ่อขุนบางกลางท่าว (ท่าว) ตามชื่อเดิม
ชื่อพระร่วงนั้นเข้าใจว่ามานานกัษนที่หลัง ก็ชื่อว่า พ่อขุนบางกลางท่าว นั้น
ยาวมาก เห็นได้ว่ามีคำประกอบยกยศปนอยู่ในนั้นมาก เช่น พ่อขุน นั้นก็เป็น
คำยกยศ ไม่ใช่ชื่อ คิดออกทั้งเสียได้ คำ ท่าว หรือ ท่าว ช่างทำย่นนมคำ ไซ้อยู่
เช่น ท่าวัง หรือ ครอบท่าว หัวพันพระวิสิสา จะแปลว่าอะไรก็ตามที่ แต่ไม่

ไอ้ช้อ ย่อมคัดออกเลยได้อีกคำหนึ่ง ถ้าถือเอาความคิดของท่าน แปลชื่อ
พ่อขุนบางกลางท่าว เป็น พระร่วงในหมู่ท้าวทองหงาย ก็เหลือคำที่เป็นช้ออยู่
คำเดียวแต่คำบาง เมืองพระบาง กับ เมืองพระร่วง ถัดกันเป็นอันดับ คำบาง
หรือ พระบาง นั้นไม่สำคัญอะไร ท่านชอบได้แน่นอนว่าเป็น พระ ไม่ใช่ พ
กตแดง ได้ความรู้เป็นแม่นมหนัก แต่จะเป็น พระ หรือ พ ก็เป็นคำยกยศ
เหมือนกัน เมืองพระบาง เป็นเขตคัสุโขทัยนั้นแน่นอน ในพระราชพงศาวดาร
ก็มีปรากฏอยู่ ว่าเมืองเหนือเป็นจดาจด ส้มเด็จพระอินทราชาเสด็จขึ้นไป
ปราบปราม พระยาบาดเมืองกับพระยารามลงมาเผ่าที่เมืองพระบาง ท่านว่า
เมืองพระบางเป็นเขตคัสุโขทัยทาง ไคหนักถูกแดง พระยาทั้งสองลงมาเผ่าที่หนัก
แปลว่ามาเผ่าที่เมืองปตายุแดน เพื่อจะรบศึก ก็เมื่อเมืองพระบาง เป็น
เมืองในแดนสุโขทัย อันเป็นเมืองอยู่ในเขตคัสุโขทัย จะเอาพระนามของ
ท่านมาให้ชื่อเมืองในเขตคัสุของท่าน ก็ไม่เห็นมหตชตขวางเดย หนังสือ มลลสาสนา
เห็นว่าจะเป็นหนังสือแต่งก่อนยุคพระร่วงไปไม่ได้ เขาใจว่าที่หนังสือ จาม
เทวีวงศ์ ลงมาเดยอีก เพราะมีเรื่องนางจามเทวียกขึ้นไปเหนือ เป็นคัสุเขตของ
หนังสือ จามเทวีวงศ์ ต้องเก็บเอามาแต่หนังสือ จามเทวีวงศ์ นั้นเอง

พระ

กรมศิลปากร

วันที่ ๓๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๒

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบใต้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับถวายพระหัตถ์ถึงวันที่ ๘ กรกฎาคม ปรทานพระ
วิจารณ์เรื่อง พระบาง เป็นที่จับใจข้าพระพุทธเจ้าอย่างยิ่ง

พระวิจารณ์เรื่อง พระร่วง กับ พระบาง และพระอธิบายเรื่องคำว่าหลวง
ย้ายความหมายมาเป็น Royal ดีที่สุด เพราะเป็นความรู้ให้ความสว่างแก่ข้า
พระพุทธเจ้าดำหริบคิดค้นเรื่องได้ต่อไป ในขณะที่กรรมการจัดทำอักษรานุกรม
ภูมิศาสตร์ทำถึงจังหวัดสุโขทัย ได้เด่าตำนานหรือพงศาวดารของจังหวัดนี้ โดย
ให้พระร่วงองค์แรกมีเป็นสององค์ คือ พระร่วงอรุณราชกุมาร และ พระร่วง
ส่วยมา ตามหลักฐานที่มีอยู่ใน พงศาวดารเหนือ ข้าพระพุทธเจ้าไม่สู้จะเชื่อถือ
เรื่องใน พงศาวดารเหนือ นี้ เพราะมีเรื่องดัดแปลงกัน เมื่อจับเอาฉบับตัว
เขียนหลายฉบับมาต่อบกกันดู ฉางฉบับเรื่องก็ดัดกัน เมื่อเรื่องดัดกัน ศักราช
ที่จดไว้ก็คล่องคลาดเคลื่อน จะเรียงลำดับกันไม่ได้ ทั้งหาหลักฐานทางอื่นมา
ประกอบแจดต้อมเรื่องก็ไม่ได้ ถ้าพ่อขุนบางคือพระร่วงองค์แรกแน่ พระร่วง
อรุณ ซึ่งมีศักราชเหนือขึ้นไป ก็เป็นพระร่วงไม่ได้ นอกจากผู้แต่ง พงศาวดาร
เหนือ ยืมคำว่าร่วง ซึ่งเป็นมงคลนามไปถวายให้กษัตริย์ของตน ที่เหนือ
พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ขึ้นไปก็ได้ ในตำนานต่าง ๆ ตลอดจนหนังสือ ราชอิริยา

กมกตาดวงพระร่วงเป็นทดทฐานอยู่ แต่จะเป็นกษัตริย์องค์ไหนบ้าง ข้อความ
ในตางตำนาน เช่นใน ชินกาลมาลินี ก็ออกจะยุ่ง ๆ จับเค้าได้ในตางแห่งว่า
หมายเอาพระร่วงพ่อขุนศรีธำมธรราชย์ แต่ในตางแห่งก็ออกจะเดือนไปเป็นว่า
ไม่ใช่ สันนิษฐานว่า ร่วง ซึ่งแปลว่า รุ่ง เหตุไรจึงหายไปในภาษา คงเหลือเค้า
แต่คำว่า สุร่วงฟ้า ไซ้เป็นสร้อยพระนามกษัตริย์ในบทกถอนอนอยู่เท่านั้น พระร่วง
เป็นเรื่องชวนให้น่าคิดนึก แต่เจ้าพระพุทธเจ้าก็คิดนึกไปไม่ได้ตลอด

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า ฯ

ข้าพระพุทธเจ้า *Mr. E. S. S. S. S. S.*

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์

กรมศิลปากร

วันที่ ๓๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๒

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบใต้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับตายพระหัตถ์ลงวันที่ ๘ กรกฎาคม รวม ๒ ฉบับ
ประทานเรื่องพระราชดัญจกรเพิ่มเติมมาให้ข้าพระพุทธเจ้า พระเดชพระคุณ
นั้นเกล้า ฯ หากที่สุดมิได้

บัดนี้ กองช่างกษณได้ถอดตายพระราชดัญจกรที่ยัง ไซ้อยู่มาให้ข้าพระ
พุทธเจ้าแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าขอประทานถวายมาในซองนี้ เพื่อบทพระเนตร

แต่ในแผ่นดินสุดท้าย จดโน้ตเป็นคดีติดต่อมาถามข้าพระพุทธเจ้าด้วย ซึ่งข้าพระ
พุทธเจ้าขอประทานทราบเกล้า ๆ ด้วย ข้าพระพุทธเจ้าตั้งใจมากที่สุด โอภาสตลอด
ตายพระราชบัญญัติจนมาได้เกือบครบแล้ว โดยไม่ได้นึกคาดว่าจะได้มา ยังคง
ขาดพระตราอีกหมู่หนึ่ง ซึ่งเก็บอยู่ในพระที่นั่งเทพสถานพิลาศ แต่เจ้าหน้าที่
กำลังจะอนุญาตให้ข้าพระพุทธเจ้าอยู่แล้ว

เรื่องชื่อพระราชบัญญัติต่างองค์ ซึ่งเจ้าหน้าที่กองอาลักษณ์จดไว้ผิด
เช่น ตราพระเพลิงทรงแตร จดเป็น พระนารายณ์ทรงแตร และ ตราเทพดา
ทรงพระนันทการ จดเป็น พระนารายณ์ทรงสุบรรณ สอบถามได้ความว่า
เจ้าหน้าที่ไม่ทราบชื่อ เพราะไม่ได้ใช้มานานแล้ว เคยให้ชื่อเตามาให้ ถ้า
เช่น นนทรา มหาราช ฤๅษี คำ ฤๅษี อาจเป็นเพราะจะต้องมือเดิมเข้ามา ข้าพระ
พุทธเจ้ายังค้นหาพระราชบัญญัติซึ่งจำกัดด้วยตราเดิมนั้นไม่ได้ สอบถามใครก็
ยังไม่ได้เรื่อง นอกจากจะพบตัวผู้ที่เคยเป็นเจ้าหน้าที่โดยตรง

ข้าพระพุทธเจ้าขอประทานถวายคำแนะนำประกาศ และพระราชกำหนดว่า
ด้วยพระราชบัญญัติฉบับหนึ่งตอนออก ๔ ฉบับ

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า ๆ

ข้าพระพุทธเจ้า *พร.ศ. อ. ย. น. ม. พ. อ.*

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์

กรมศิลปากร

วันที่ ๑๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๒

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบใต้ฝ่าพระบาท

เมื่อวันที่ ๑๐ เดือนนี้ ข้าพระพุทธเจ้าได้มีโอกาสเข้าไปดูผ้าต่าง ๆ ใน
พระคลังใน ความรู้ที่ข้าพระพุทธเจ้าได้รับพระเมตตาประทานข้าพระพุทธเจ้าไว้
เป็นประโยชน์แก่ข้าพระพุทธเจ้ามาก เช่น ความแตกต่างกันในเรื่อง โหมด กับ
คาด ผิดกันอย่างไร เจ้าหน้าทเองก็โต้แย้งโต้แย้งบอกว่าเป็น โหมด นี้ คาด ซึ่งต่าง
ที่กมต เพราะเป็นการดูใช้สังเกตด้วยความเคยชินอย่างเดียว ข้าพระพุทธเจ้า
ได้เห็นผ้าห่มอยู่หลาย ๑๐ ผืน หน้าตาเป็นผ้าตายชนิดหนึ่งเท่านั้น สอบถาม
ท้าวภณทวารรักษากว่า ไช้หนึ่งในพระแท่นโถงนี้ และนางเทพีหนึ่งในพระแท่น
ขวัญ นอกนั้นไม่ปรากฏที่ใช้ ผ้าสูงทมิฬ ในปะทานุกรมแปลว่า ผ้าปูที่นอน แต่ที่
ข้าพระพุทธเจ้าได้เห็นเป็นผ้ารองนั่งอย่างต้นถัดพระ หาใช้ผ้าปูที่นอนไม่

ข้าพระพุทธเจ้าออกจากพระคลังใน มาแวะที่พระปรีศวขวาของพระที่นั่ง
พิฆานวิद्या ขอทูลเกล้าทูลกระหม่อมขอพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม
ไม่ได้โถงกับ แต่ใช้ชวานตากเป็นรอยแห่องแฉ่นไปทั้งนั้น ข้าพระพุทธเจ้าเคย
ได้ยินว่า พันเรือนโบราณห้ามโถงกับ ซึ่งคงจะถือเป็นประเพณีสืบเนื่องมา
แต่ครั้งยังไม่มกบใช้ ดังที่พันกระดานในพระปรีศวไม่ได้ใช้ได้ จะเนื่องจาก
เหตุนี้กระมัง ขอประทานทราบเกล้าฯ แต่พันพระตำหนักแดง ซึ่งมีอยู่ใน
พิพิธภัณฑสถาน ดูเหมือนเป็นพันโถงกับแล้ว

เมื่อเร็ว ๆ นี้ กรรมการปะทานุกรม ข้าระมาถึงคำเฉพาะ เกิดมีความ
เห็นแตกต่างกัน กรรมการต้องนายเห็นว่าควรเขียน เฉพาะ เพราะคำเดิมใน
ภาษาเขมรเป็นคำซ้อน และโบราณก็เขียนเป็น เฉพาะ หรือ เฉพาะ อยู่ กรม

การอีก ๓ นาย เห็นควรเขียนเป็น ฉะเพาะ โดยเห็นว่าเอา ฉ ใจข้างในสระ เอ
ยุ่งยากอ่านลำบาก และเขียนมีประวัติวรรณย์มาแล้ว ควรให้เป็นตามนั้นจะได้
ไม่ยุ่งยากแก่การเขียน ส่วนข้าพระพุทธเจ้าและกรรมการอีกนายหนึ่งเห็นควร
เขียน ฉเพาะ เพราะถ้าประวัติวรรณย์เป็นเพียงหนึ่ง ทำให้เพียงกตายไป ที่
ข้าพระพุทธเจ้าเห็นเช่นนั้น ไม่ใช่แค่คำ ฉเพาะ คำเดียว คำอื่นที่มีเพียง ฉะ ไม่หนัก
ก็ไม่ควรประวัติวรรณย์ เมื่อไม่เป็นที่ตกลงกัน จึงเสนอเรื่องต่อ ม.จ. วรณ
ไวทยากร ประธานกรรมการ ให้ตัดสิน ประธานกรรมการทรงเห็นว่าไมเวदान
เขียนเป็น ฉะเพาะ อยู่แล้ว ก็ควรให้เป็นตามนั้นไปก่อน จนกว่าจะได้วินิจฉัย
เรื่องประวัติวรรณย์ทง ๆ ไปถึงคำอื่นด้วย แต่ถ้าตามความเห็นส่วนตัวของ
ประธานกรรมการเอง เห็นควรเขียน ฉเพาะ ไม่ประวัติวรรณย์ ที่ข้าพระพุทธเจ้า
กราบทูลมา เพราะได้เคยประทานพระดำริห์ในเรื่องประวัติวรรณย์ มาให้
ข้าพระพุทธเจ้า และข้าพระพุทธเจ้าเห็นพ้องด้วยในกระแสพระดำริห์นั้น

ที่เคยมีรับสั่งแก่ข้าพระพุทธเจ้าว่า ถ้าพบประเพณีของชาติต่าง ๆ ซึ่งใช้
วิธมตศ์พจน์ ให้กราบทูลไปเพื่อทรงทราบนั้น ข้าพระพุทธเจ้าได้ค้นพบอีกหลาย
ชาติ ข้าพระพุทธเจ้าได้แต่งเรื่อง ประเพณีทำศพของไทย ไว้เรื่องหนึ่ง และรวม
เรื่องมตศ์พจน์ของชาติต่าง ๆ ไว้ในนั้นด้วย (หน้า ๕๕ วรรค ๕) ข้าพระพุทธ
เจ้าขอประทานถวายเรื่อง ประเพณีทำศพ มาพร้อมกับหนังสือนี้ การจะส่งควร
สถานที่ใด แต่จะทรงพระกรุณา

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า *Mr. E. Chulabhorn*

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓๕ กรกฎาคม ๒๕๑๒

พระยาอนมานราชชน

ฉันเคยบอกแก่ท่าน ว่าฉันเคยพบคำ นายมหาต แต่พบที่ไหน บอก
จำหน้ายไม้คกนั้น บัดนี้มาอ่านพบใน หนังสือประชุมพงศาวดารภาคที่ ๗๑ ซึ่ง
ตีพิมพ์ออกไปจากหอสมุด หน้า ๕๕ มีว่า ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย นายพล
นายมหาต นายดาบ ฯลฯ ดังนี้ จึงได้บอกที่พบอันประกอบด้วยหลักฐานมา
ให้ท่านทราบแห่งหนึ่ง เป็นแน่ว่าจะมีอีกมากแห่ง

พบคำ ขว เข่าอกคำหนึ่ง เขาตัดเรื่อง นวนพมาส มาลงในหนังสือพิมพ์
ประมวญวัน ฉบับถึงวันที่ ๓๒ พฤษภาคม ว่า ดำรัสสั่งทั่วจันทรนาถภักดี
ผู้เป็นใหญ่ในชะแม่เจ้าชา ดังนี้ คิดคาดดูเห็นว่าคำ ขว จะหมายถึงความว่า หมู
เหต่า พวก แตะอะไร ๆ ซึ่งเป็นไปในทางอย่างนั้น

ท่านเคยศึกษาในสมุดขาว อันได้มาแต่ทางอังกฤษได้ ไปให้ฉันทราวง
หนึ่ง ฉันได้ให้ความเห็นมาบ้าง ที่หลังหม่อมเจ้าตั้งฤทธิเดชเอาหนังสือมาให้
เล่มหนึ่ง จำเรื่องว่าตำนานเมืองนครศรีธรรมราช หอสมุดจัดการตีพิมพ์ ใช้แจก
ในงานศพ นางสาวพร้อม ณ นคร อ่านดูก็เห็นแจ้งใจว่า นอกจากต้นฉบับ
อันเคยวณกบตทากัดให้ไปก่อนนั้น อ่านแล้วบังเกิดความเห็นงอกออกไปว่า
หนังสือฉบับนั้น เห็นจะเป็นเครื่องมือของบุคคลคนหนึ่งซึ่งเขาคิดจะแต่งตำนาน
พระบรมราชานุสรณ์ศรีธรรมราช เรื่องในหนังสือฉบับนั้นเป็นหลายเรื่อง ด่วนแต่เป็น
เรื่องซึ่งมีก่ด้างถึงพระบรมราชานุสรณ์ศรีธรรมราชทั้งนั้น คงจะเป็นเจ้าของ
หนังสือนั้น ไปพบหนังสืออะไร ซึ่งมิ่ก่ด้างถึงพระบรมราชานุสรณ์ศรีธรรมราช

เจ้า ก็คิดเอามารวมไว้ดู จะได้เก็บความความสมควร แต่งขึ้นเป็นตำนานพระ
บรมราชาแล้ว หรือไม่ได้แต่งก็ดี เมื่อท่านผู้นั้นผ่านไปแล้ว ญาติหรือศิษย์หา
ของท่านเก็บเอาบันทึกนั้นมาเขียนเล่นหมกตงตมุตชาวชนไว เราควรจะได้ใจ
ที่ว่าใครของมืออันหนึ่งของท่านผู้ประดังคตมา ข้อความในนั้นข้อใดจะฟังได้
หรือข้อใดจะฟังไม่ได้นั้นก็แล้วแต่วิจารณ์ปัญญา แต่ได้รู้ว่าเรื่องพระบรมราชา
นครศรีธรรมราชนั้น มีกล่าวไว้อย่างไรบ้าง คิดว่าที่จะได้ตำนานพระบรมราชา
อันใดตกแต่งแล้ว ประกอบด้วยข้อโน้มน้ำคำอธิบายมาเดี่ยอก คำในหนังสืออันนี้
ว่าเจ้าไท หมายถึง พระภิกษุ ตามแนวแห่งคำนั้น คำว่า เจ้าพญาไท เช่น วัด
เจ้าพญาไท ก็คือหมายความว่าวัดตั้งฆราวาส คำ ไท เห็นจะเป็นคำเดียวกับ ไท
ในโคลงฉันทน์ ก็คือเอาตัว ย เต็มค่อเข้าไป ช่างน่ากล้วฉฉิตเดี่ยจริง ๆ

พรอ

กรมศิลปากร

วันที่ ๒๓ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๔๘๒

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบดีฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับถวายพระหัตถ์ถึงวันที่ ๑๕ ประทานพระดำรัสในเรื่อง
คำ มหาด และคำ ชาว ที่ทรงอ่านพบ และเรื่องตำนานพระบรมราชานครศรี
ธรรมราช พระเดชพระคุณนั้นเกล้า ๆ หาที่จดมิได้

เมื่อเร็ว ๆ นี้ ข้าพระพุทธเจ้าได้อ่านเรื่องวินิจฉัยคำว่า มหาดไทย ใน
หนังสือพิมพ์ ประชาชาติ ว่า มหาด มาจากคำดังตฤต ว่า มหัตถร แปลว่า
ยิ่งใหญ่ หรืออย่างไร ข้าพระพุทธเจ้าจำไม่ได้ เพราะไม่ได้เอาใจใส่ ด้วยยัง

ไม่ดูตงเนื้อเห็นด้วย ถ้าจะเทียบคำ มหัตถ (จะเขียนอย่างไรหรืออย่างไร ข้าพระ
พุทธเจ้าจำไม่ได้และไม่ได้ชอบ) กับคำ มหาราช ซึ่งพระตำราประเสริฐว่าสมเด็จพระ
กรมพระสังวรณ์ ทรงวินิจฉัยว่า เพี้ยนมาเป็น มหาต คำ มหาต ดูแนบเนียน
คิดว่า มหัตถ คำว่า มหาราช แม้จะมี ไซอยู่ติดกันในแคว้นฉานนา แต่คำเพี้ยน
ที่เขาออกเสียงไม่เป็น มหาต คงออกเสียงเป็น มหาราช โดยตรง ผิดกับคำ
อุปราช ซึ่งออกเสียงเป็น อุปราช ถึงแม้ว่า มหาต จะมาจาก มหาราช คำว่า
นายมหาต คือ นายมหาราช ก็ยังฟังดูชัด ๆ เขากันไม่ได้เลย จะพอแปลเขากันได้
แต่คำ มหาตเล็ก ๆ เป็น เลก หรือ เลช หรือเป็นเด็กของมหาราช แต่กัย
ตกอยู่ในแคว้นก็ ยังหาหลักฐานทางอื่นมาประกอบไม่ได้ เป็นอย่างเดียวกับ
คำ ชา ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าค้นหาในภาษาไทยถิ่นอื่นยังไม่พบ

ที่ทรงต้นนุษฐานเรื่อง ตำนานพระบรมชาตุนครศรีธรรมราช ที่สุด ข้า
พระพุทธเจ้าได้สติจากพระตำราว่า หนังสือเรื่องนี้เป็นเครื่องมือของใครคนหนังสือ
ทกตจะแต่งตำนานพระบรมชาตุนครศรีธรรมราช ข้าพระพุทธเจ้าเคยรวบรวม
เรื่องอย่างนมาครั้งหนึ่ง ก็เก็บเอาข้อความในหนังสือต่าง ๆ ซึ่งเป็นเรื่องเดียวกับ
กัน มารวมไว้ในเล่มเดียว แต่ทำไปไม่ได้ตลอด เพราะหาผู้พิมพ์ยาก บอกว่า
ไม่คุ้ม ไม่รู้เรื่อง คำว่า วัดเจ้าพญาไท ทรงอาศัยคำ เจ้า เป็นแนวเทียบว่าจะ
แปลว่าวัดสังฆราช ข้าพระพุทธเจ้าเห็นว่าถูกต้องที่สุด ข้าพระพุทธเจ้าพยายาม
ค้นหาคำว่า ไทไท ในภาษาไทยถิ่นต่าง ๆ ไม่พบที่แปลว่า ไทใหญ่ หรือ ใน
ความอื่น นอกจากแปลเป็นชื่อชาติเท่านั้น ทำให้ข้าพระพุทธเจ้าเกิดความคิดว่า
คำว่า ไทไท และ ชาติไทย อาจจะเป็นคำเดียวกัน ทางอีสานใช้ ไทย ขยายความ
ไปถึงความหมายว่า คน จะเป็นคนภาษาไทย ชาติไทย ก็เรียก ไทย ไท แต่มัก
เรียกวนเวียนอยู่ในหมู่ชนชาติที่อยู่ใกล้เคียงกัน ซึ่งโดยมากเป็นพวกในตระกูล

มอญ—เขมร มีพวกซ่าเป็นต้น คิดด้วยเกล้า ๆ ว่า จะเป็นเพราะรูปร่างที่ยิ่ง
ในชาติ เห็นมนุษย์พวกอื่นเดวกว่า อย่างจีนเรียกชาติอื่นว่า ฮวง และ กูย
หรือชาวอื่นเคยเรียกพวกตนว่า อริยกะ แปลว่า ประเสริฐ เรียกพวกอื่นว่า
เมลจุล ฝรั่งเศสต่างความหมายเดิมในคัมภีร์ของคำว่า อริยกะ คงได้ความ
ว่าหมายถึงการเพาะปลูก ภายหลังความหมายจึงได้ย้ายที่มา แปลว่า ประเสริฐ
ส่วน ไทย ความหมายเดิมจะแปลว่าอะไรยากที่จะทราบได้ คำว่า เจ้าไท ที่แปล
ว่าใหญ่ ก็น่าจะมาจากคำเดียวกับ ไท ซึ่งเป็นชื่อชาติ คำว่า ซ้าไท จะแปลว่า
ซ้าของคนไทย และ เจ้าไท จะแปลว่า เจ้าคนไทย หรืออย่างไรไม่ทราบเกล้า ๆ
ทางแค้วนตานนาก ท้าวไท หมายถึงเจ้านายด้วย แต่ความลงจนเวียนอยู่ใน
ความหมายที่แปลว่า ใหญ่ มีผู้เห็นพ้องกันมากกว่า ไท หรือ ไทย จะมาจาก
หรือเป็นคำเดียวกับ ไค้ และ ไท้ หรือ ไค้ ในภาษาจีน ซึ่งแปลว่า ใหญ่
ใหญ่ยิ่ง ศัพทหนังสือจีนเขียนเป็นรูปคนกางมือ ดูก็เข้ากับความหมายในคำว่า
ไทย ซึ่งแปลว่า คน น่าจะรับเอาคำจีนคำนี้มาได้ เพราะมีความหมายไปในทาง
กต แต่ก็เป็นเรื่องเดาด้วยกันทางนบน เป็นที่น่าเสียดายอยู่หน่อย ที่เมื่อเบียดย
สยาม เป็น ไทย ก็น่าจะเอา ย ออกเสีย ให้เหลือแต่ ไท ทั้งคำว่า ท้าวไท ไค้
และ ไค้ ในภาษาจีนก็มีแนวอยู่แล้ว

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า ๆ

ข้าพระพุทธเจ้า *Mr. E. Chulabhorn*

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์

ตัวหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๖๒

พระยาอนมมานราชอน

จะบอกเรื่อง พระร่วง ขยายความ ให้ได้ต่อก็คือไปอีกหน่อย ด้วยได้พระ
คำรังสั่งมเด็จพระยาจารย์เข้ามา ทรงแต่งตั้งความตามที่ได้ทรงตั้งเกิดเห็นว่า
อนนามพระร่วงนั้น ไม่ได้ใช้จำเพาะแต่เพียงบางกลางท่าวผู้เดียว ย่อมใช้
เพื่อไปในพญาผู้ครองสุโขทัยของค และใช้ตกถิ่นอยู่ในแขวงพายัพ ทาง
จารึกหลักศิลาหาได้มีไว้แต่ไม่เคย

โดยพระคำรังซึ่งมีประการดังนี้ ทำให้ฉันมีความเห็นพ้นผ่านไปว่า
นิทานเรื่อง พระร่วง นั้น เป็นนิทานเก่า ทำไมจึงยืนยันว่าเก่า ยืนยันด้วยเคย
พบทางเขมรเขากัม จมเขามาใช้ชื่อเพลงว่า พระโอง (พระทอง) นางนาค
ทางมอญ พระมาจรมีหรือไม่มียังไม่พบ แต่เชื่อว่าเหมือนกัน คิดว่าเขามา
ปรับปรุงเข้าให้เป็นชื่อพญาผู้ครองสุโขทัย ด้วยหวังจะยกยศให้สูงว่าเป็นผู้มบญ
เพราะพระร่วงเป็นผู้มบญที่มจาลาดีทช ทั้งหนักเหมือนกับนิทานเรื่อง ท้าวอุทอง
หนักเขามาขยายต่อสมเด็จพระรามธิบดี (ที่ ๓) เหมือนกัน

ตามตำนาน จะได้ทำขยายความเห็นเรื่องเมืองพระบางนั้นห้ามได้ คำ ขาง
ตามพจนานุกรมอาทมแปลให้ไว้ว่า Glitter ก็ตรงกับ รุ่งเรือง พอจะปรับกัน
เขาได้กับชื่อพระร่วงผู้มบญ จึงเขามาปรับเข้าเป็นอันเดียวกัน แต่ที่จริงต่างคน
ต่างอยู่ไหน ๆ มีรู้

พรอ

กรมศิลปากร

วันที่ ๒๓ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๔๘๒

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบใต้ฝ่าพระบาท

ถวายพระหัตถ์ลงวันที่ ๑๘ ทรงพระเมตตาประทานข้อทรงต้นนิษฐาน
เพิ่มเติมในเรื่อง พระร่วง ข้าพระพุทธเจ้าได้รับไว้แล้ว พระเดชพระคุณต้นเกล้าฯ
เป็นที่สุด

ที่ทรงเห็นว่านิทาน พระร่วง เป็นนิทานเก่า ทรงอ้างเรื่อง พระทอง ของ
เขมรนั้น ข้าพระพุทธเจ้าเห็นพ้องในกระแสพระดำริ เพราะเรื่องพระเจ้าแผ่นดิน
ไต่ นางนาคเป็นชายา เป็นเรื่องมีอยู่กตมในตำนานทางแหลมอินโดจีน ใน
พงศาวดารมอญพม่า ในหนังสือ ประชุมพงศาวดาร ภาค ๓ ก็มีกล่าวเรื่อง
นางนาคในทำนองเดียวกัน ชาวอินเดียน่าจะได้ในราชวงศ์บรรดอ มีตำนาน
กล่าวถึง บรรพบุรุษของราชวงศ์เป็นเชื้อสายกษัตริย์ปาณฑพ ใน มหาภารต
มาไต่ นางนาคเป็นชายา และโดยเหตุที่พวกบรรดอ ได้มาเป็นใหญ่ในประเทศ
จาม และประเทศเขมรครั้งโบราณ จะเป็นกษัตริย์เซเคต์ หรือคนอื่น
ข้าพระพุทธเจ้าจำไม่ได้ ต้นนิษฐานว่าเรื่องพระทอง กับ นางนาค จะมีเค้ามาจาก
เรื่องของพวกเขาบรรดอ นักโบราณคดีฝรั่งบางคนเข้าใจว่า ชนชาติที่อาศัยอยู่ใน
แหลมอินโดจีน ครั้งตกต่ำบรรพ จะเป็นคนมุษย์ซึ่งเป็นเชื้อสายของชาติมอญ—
เขมรเดิมอยู่มาก่อน น่าจะนับถือบูชางูมาแต่เดิมด้วย แล้วมาได้กับมนุษย์พวก
อื่นที่มาเป็นใหญ่ในแดนเหล่านี้ ถึงถูกหูดานต่อมา ที่ในตำนานกล่าวถึง

พวกนาค ก็น่าจะหมายความว่าถึงพวกเหล่านี้ ประจวบกับชาวอินเดียน่าจะได้
ซึ่งเข้ามาเป็นใหญ่ในแหลมอินโดจีน มีเรื่องนางนาคอยู่เหมือนกัน เรื่องก็เข้า
กันได้เหมาะสมพอดี เรื่องขนิษฐานางนาค ถ้าเป็นคอนเหนือขึ้นไป นางนาคก็กลายเป็น
เป็นนางมังกร เช่น เรื่องของไทยใหญ่ เรื่องของไทยดีในเกาะไหหลำ และเรื่อง
ปฐมกษัตริย์ของญวน พอเข้าเขตจีน เรื่องนางมังกรกลายเป็นเรื่องมังกร
ตัวผู้ไป เช่น เรื่องของจีนและของไทยย้ายดาวที่ในแคว้นอัสสัม และในตอนที่
คอกับเขตคแตมพม่า มีชนชาติหนึ่งเรียกว่า นาค มีมากพวกด้วยกัน รูปร่าง
หน้าตาในรูปถ่ายก็เป็นคนชาวป่าชาวเขา ล้วนภาษาและขนบธรรมเนียมตามที
ชาวพระพุทธเจ้าได้อ่าน ดูจะเป็นพวกขิเบต — พม่า ต่างที่พวกนาคจะเป็นพวก
กระแสนกระสายในเรื่องนางนาคด้วยอีกทางหนึ่ง

เรื่องยกเอาเรื่องไม่น่าเชื่อถือถวายพระเจ้าแผ่นดิน จับใจชาวพระพุทธเจ้า
มาก ชาวพระพุทธเจ้าได้อ่านพบในพงศาวดารเขมรเรื่องหนึ่ง ว่าเพราะนายเคี้ย
ความข้างใดกันเนื้อไก่พิเศษ ภายหลังจึงได้เป็นพระเจ้าแผ่นดินเขมร มีไอรด์
คือพระเกตุมาตา ซึ่งต่างฉบับว่าเป็นไอรด์พระอินทร์ เรื่องของพม่า ว่าพระเจ้า
งะตะบะ เดิมบวชเป็นสามเณร ฆะเข็ญได้กินไก่ของอาจารย์ ภายหลังมาได้
เป็นพระเจ้าแผ่นดินครองแคว้นศรีเกษตร เรื่องของไทยใหญ่ว่า ขุนตู่ (อาจเป็น
คำเดียวกับ ลอ ซึ่งชาวพุทธเจ้ายังหาคำแปลไม่ได้) กับ ขุนโต ถูกเทวดา
ลงมาสร้างเมือง ถูกจีนซึ่งเป็นคนใช้हतอกให้กินตัวไก่ ส่วนจีนคนใช้เองได้กิน
หัวไก่ จีนคนใช้จึงได้เป็นฮ่องเต้ของจีน มีบุญหนักศักดิ์ใหญ่ ส่วนของไทยใหญ่
ได้กินแต่ตัวไก่ จึงไม่มีอำนาจจาดณาเหมือนจีน เรื่องเหล่านี้ น่าจะมีที่มาแห่ง

เคียงกัน คือ ศิริโอรพราหมณ์ชาดก ซึ่งเล่าว่านายหัตถาจารย์กับภรรยาได้กิน
เนื้อไก่ ซึ่งบรรจุอยู่ในภาชนะดอยมาในแม่กงคา แล้วได้เป็นพระเจ้าแผ่นดิน

เรื่องนิทานชนิดนี้ คิดด้วยเกล้า ๆ ว่ามีประโยชน์มากเหมือนกัน เพราะ
อาจจะสืบตำราของของของคนโบราณว่าได้มีการคิดต่อกันอย่างไร ดังเรื่อง
พระยาแครงก จะไปคุ้มครองบุญของพระมา ก็มีแต่เจ้าเป็นพระเจ้าคุณน้องจ้องพยุ
ซึ่งเป็นพระบิดาของพระเจ้าอนุรุช

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า ๆ

ข้าพระพุทธเจ้า *Mr. S. Chulabhorn*

ขอประทานกราบทุก ส้มเค็ญพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์

กรมศิลปากร

วันที่ ๒๓ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๔๘๒

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบใต้ฝ่าพระบาท

มคาชงเกยจกบเรองผาดางคา ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าตีความหมายไม่ออก เช่น ผาดายซึ่งมทองพนเบนด์ชาวด จดไว้ว่าผาดาย ท้องพน ล้วนผาดายท้องพน เบนด์อื่น จดไว้ว่าผาดาย ท้องชา ดึงเกดตั้งททองพนกเบนด์เคยวกันทอ ไม่มี ค้าต่าง ซึ่งควรจะเรียกว่าตัดชาได้ ล้วนผาดายชอบเป็นผาดายผ้าปูม ท้องพนเบนด์ เคยว เรียกว่า ล่องจวน ดังททรงพระเมตตาประทานพระอภิบายมายังข้าพระพุทธเจ้าแล้ว ถ้าพนททองเบนด์ว เรียกว่า ล่องจวนรว คด้ายผาดายเรียกว่า ผาดาลาด ค้านพอจะเดาได้ว่าหมายศความถึงผ้าต่างประเทศ เดิมผาดาลาดจะเป็น ของทำมาจากอังกฤษ ชาวอินเดียนำเข้ามา จึงได้ชื่อว่า ผาดาลาด เพราะ วัลาด มาจาก วัลลียัต ในภาษาเปอร์เซีย หมายความว่าอังกฤษ ผาดายที่เอามา เค็ดมทอง อีกทีหนึ่งเรียกว่า ผาดายเขียนทอง จะม่กำหนดยศชั้นไเเรองนุ่งผาดาย เขียนทองหรืออย่างไร ขอประทานทราบเกล้าฯ ผาดายชนิดหนึ่งเป็นไหม มี ทองแดง ทอเป็นเส้นย่นแตะเส้นพุ่งห่าง ๆ แล้วเอาดวดเงินพับให้ โปร่งแหดม คด้ายขมเทียนตรงคดวยทองแดง แดคู้เป็นแแต่่งพราวคด้ายประดับเพชร เรียกว่า ผาดามสลาว เรองขอมาซาพระพุทธเจ้าเรียนไม่รูจักจบ เพราะคด้ายกันมาก

ข้าพระพุทธเจ้าขอประทานถวายภาษาอังกฤษ ของพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้า ฯ มากับหนังสือแผน ๑ ภาคนี้ ข้าพระพุทธเจ้าได้มาจากสำนัก พระราชวังรวมด้วยกัน ๖ - ๗ แผน ผู้มีทำประณคมาก

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า ฯ

ข้าพระพุทธเจ้า *Mr. E. Chulabhorn*

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒๗ กรกฎาคม ๒๕๓๒

พระยาคอนมมานราชชน

หนังสือของท่านลงวันที่ ๒๓ กรกฎาคม ๓ ฉบับ ส่งทางไปรษณีย์
ฉันได้รับแล้ว เป็นกร่าง่ายดีมาก ฉันได้ตั้งใจจะบอกให้ท่านทำเช่นนั้น แต่ไม่
ทันจะบอกท่านก็ทำเสียก่อน

เรื่องคำมหาด ความที่มัตนเตาจำมาแต่อะไรนั้นก็เป็นเตา อาจมีคน
ถูกได้ ได้แค่เพียงยี่สิบ

คำไท ไท จะหมายความว่าอะไร จะรีบตัดดินเขาเป็นแน่ลงไปทันที
ไม่ตี ขรรดาค้าย่อมเปลี่ยนความหมายไปเสมอ ทางปฏิบัติของฉันทันจะแปล
คำใดก็หาที่ไซ้มา ว่าเขาใช้ประกอบคำอย่างไรบ้าง แล้วพิจารณาไปตามที่
เขาใช้ประกอบ เขาจะเอาความในคำนั้น อันคำว่า ไท เคยได้ยินมีคนเตากัน
หลายคน จำมาแต่คำ ได้ ของจีน ฉันเคยเห็นหนังสือจีน 大 เช่นนี้อ่านว่า ได้
ถ้ามีจุดเพิ่มเข้าอีก 太 เช่นนี้อ่านว่า ไท ส่วนคำที่อ่านว่า ไถ ไม่เคยเห็น
ตัวหนังสือ จะเป็นตัวเดียวกับ ไท หรือไม่ไซ้ก็ไม่ทราบ จะให้สติท่าน มีคนออก
ความเห็น ว่า คำ ชุน มาแต่ กุช ภาษาจีน แต่มีคนค้านว่าจะใช่หรือไม่ไซ้ก็
ไม่รู้ อาจเป็นเสียงร่วมกันเขาเท่านั้นก็ได้

เรื่องพระร่วงลูกมาก เป็นอนททานได้บอกคือให้ฉันรู้ว่าในเมืองมอญ
เมืองพม่าก็มี คลอดไปจนถึงอินเดีย ฉันเชื่อแน่ว่าท่านเรื่องนั้นเราได้สืบมา
แต่ไม่เคยทเคยเจอ เมื่อเรื่อง ๆ นเอง ฉันไปเยี่ยมพระองค์เจ้าจตุจักรพงศ์ มีฝรั่ง
คนหนึ่ง เธอแนะนำว่า เคยเป็นครูของเธอ เขาถามฉันว่า ดังก่อสร้างทั้งปวง
ย่อมทำเป็นมากอยู่โดยมากนั้น แปลว่าอะไร ก็เป็นเพราะหัดที่ฉันไม่รู้ จึงบอก

เขาว่าไมรู้ แม่รบอกเขาไปก็มีแต่เป็นภัยที่เขาจะเขาไปแต่หนึ่งดื้อ กต่าง
หือเราเขาเราเท่านั้น เพราะเรื่องมันคงเหตงเคมที่ อื่นเรื่องนทานเหตง ๆ
เช่น เรื่องพญาแกรก พระสีเส้า พญาโคตรบอง อะไรเหตงั้น ฉันทได้พบทาง
เขมวมทงน

ท่านกับฉันทเขียนหนังสือแต่ตั้งความรูความเห็นแก่กันนั้น เป็นทางที่พอใจ
ฉันทอย่างยง เพราะฉันทนกว่าฉันทเป็นนักเรียน คองการเขียนให้อะไรมากออกไป
เล่มอ เพราะฉันทนฉันทจึงบอกท่านว่า ฉันทไม่เป็นคำสัตต ด้วยหากว่าตั้งคองเป็น
คำสัตตแต่จกคองเป็นฉรรอบ ไครมาถามอะไรทไมรูคองชบตไปให้ และไคร
คิว่าอะไรผิดกคองฉันท เป็นทางคคคความรูของคองเอง

เรื่องฉาอย่างต่าง ๆ ฉันทรูน้อย คำว่า ฉาลายทอองพัน นัน เคยได้
ยิน แต่ไมเคยเห็นฉา คคคจะเขียน ฉาลายทอองพรรณ หมายถึงพนตต่าง ๆ คำ
ฉาลายทอองชา ไมเคยได้ยิน คำว่า ล่องจวน เป็นฉาฉนิตไรนั้น เป็นพระ
ดำรัสของสมเด็จพระยาตำรงครตั้งบอก ฉันทายเอามาบอกแก่ท่านอีกคค
หนึ่ง ขอให้ท่านทรงไว้ว่าไมใช่คำของฉันท ถ้าผิดไปแต่ไมใช่ฉันทผิด ฉาลาย
ฉาลาย คำ ฉาลาย นันหมายถึงยงกฤษแนนอน ฉาเขียนทอง เขาว่าเกิดชน
ที่แรกในรัชชกาลที่ ๒ เขาฉาลายปกคิมาเขียนฉันทองตามขอบฉาย ทรงได้
จำเพาะแต่พระมหากษัตริย์ ตงมาถึงชนพระองคเจ้าโดยกำเนิดเป็นที่สุด คำก่า
นันทงเขาก้เป็นผิด ฉาคคฉนฉาว นัน ฉันทไมทราบ ไมเคยเห็นคด้วยชาไป

กาคของพระบาทสมเด็จพระบั้นเกล้า ที่ท่านส่งไปให้คุนั้น ประณิตมาก
ได้ส่งคณาไหนดแล้ว ฉายพระราชหัตถของพระบาทสมเด็จพระบั้นเกล้า ฉันทได้
เคยเห็นทฉายฉบบั เขียนควไรมนทงน แต่เขียนเป็นภาษาไทย ฉายพระหัตถ
งามมาก

พรอ

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒๗ กรกฎาคม ๒๕๗๒

พระยาอนมานราชชน

หนังสือฉบับนี้ คงใจจะบอกท่านให้ทราบถึงอะไรต่าง ๆ ซึ่งฉันได้เคยพูดกับท่านมาแต่อย่างนี้ ไม่ได้พูดบ้าง แต่ได้พบหลักฐานเข้าใหม่ และได้ทราบมาใหม่ จึงจะบอกแก่ท่านเพื่อให้ทราบไว้ดังต่อไปนี้

๑. **ตราเทพดาทรงพระนนทิการ** (ทองเก่า) ฉันฟังตามที่คนในกระทรวงวังเขาเรียกกัน แต่ใช้อักษรเขาตามชอบใจ ก่อนที่จะเขียนมาให้ท่านฉันได้ตรวจดูกรมศกดิ์ ในกฎหมายเพื่อสอบแต่ ห้ามมิช้อยู่ในนั้นไม่ บัดนี้ไปพบในลักษณะพระธรรมนูญ (กฎหมายเล่ม ๑ ฉบับหมอบรัดเต ศ.พ.พ. จ.ศ. ๓๒๓๐ หน้า ๕๐) มีชื่อไว้ว่า **ตราเทพดาขึ้นพระนนทิการ** มีคำผิดกันแห่งหนึ่ง อักษรผิดกันแห่งหนึ่ง ท่ออักษรผิดกันนั้นไม่คงวิจารณ์ เพราะที่เขียนนันทิ ในพจนานุกรมไม่มี ที่ท้ายผิดกันนั้น วิจารณ์ว่า ที่คนชั้นหลังจะเห็นคำนี้ เป็นหยาบ จึงเปลี่ยนเสียเป็น ทรง ความก็อันเดียวกัน

๒. **ตราบุษบกตามประทับ** ทราบมาภายหลังว่า เป็นตราประจำตำแหน่ง หรือตราประจำพระองค์ ของกรมดมเด็จพระปรมาธิบดีชิโนรต์ แต่ตราซึ่งท่านประทับไปให้ดูอย่าง จดชื่อไว้ว่า **บุษบกตามประทับ** นั้น เห็นมันแต่รูปตะเกียงอยู่ในบุษบก ไม่มีดวงประทับ ทั้งถึงแก่เห็นผมมือเก่ามาก ถัดจะไม่ใช้ตราบุษบกตามประทับ ถ้าหรับกรมดมเด็จพระปรมาธิบดีชิโนรต์

๓. **ตราเสมาธรรมจักรน้อย** ซึ่งท่านประทับไว้ดูอย่างไปให้ดู คู่ก็มีลักษณะเป็นตราเสมาธรรมจักร โดยตรง แต่ไม่เชื่อว่าตราหนักตราน้อย จึงเดา

มาให้ท่านว่า อาจเป็นตราปลัด๊กโคกกระมิ่ง ภายหลังนักขมาได้ว่า ประกาศ
นียบครนักรเรียน ประทับตราเดิมมาขรรวมจักรทุกฉบับ ถูกหุดานไค้กัหมมาถมไป
จึงเรียกเอามาดู เห็นเป็นตราทำใหม่อย่างถอดตามตเคยว ทังจะทำขมในรัชชกาล
ที่ ๖ พระราชทานเปตยนตราพระเพดิงทรงรมาต เมื่อดังนนักครนักรนักรไค้ใจไค้ว่า
ตราดวงที่ท่านประทับไปให้ดูเป็นอย่างนั้น คงจะเป็นตราเดิมมาขรรวมจักรดวงเก่า

๔. ตราดวงที่ฉนวนว่า ฉนวนไค้ ว่าพระยาศรีสุนทรโฆหาร (น้อย) ถือ
อยุ่ณั พบในลักษณะพระขรรมนุญ หน้า ๕๓ (แห่ง กฎหมายฉบับหมอยรดเล
คัพพพ์ เตม ๑ จ.ศ. ๑๒๓๐) มีปรากฏอยุ่คัที่ไค้ยวว่า ตราเทพยดา ถือจักร ถือ
พระขรรค สำหรับตำแหน่งพระศรีชมภูรียปรีชาธิราช เสนาบดีศรีสาละลักษณ
(เจ้ากรมพระอาตักษณั)

๕. ท่านเคยถาวดงตั้งย ถึงคำ สัตติ ถับคำ พระสุรสวดิ ซึ่งไซ้เปปน
กันอยุ่ ฉนัเคยบอกท่านว่า ฉนัเคยเห็นตราพระสุรสวดิ เปนเทพดาชายไม้ไซ้
หยุก ยืนถือสมุคมีอดระเดม บัคณัไค้พบเข้าในลักษณะพระขรรมนุญ หน้า ๕๔
(ในกฎหมายฉบับซึ่งอ้างถึงข้างคันั้น) เขาจคัไซ้ไค้ว่า ตราพระสุธาวดี
ไม้ไซ้ พระสุรสวดิ ฉนัพิเคระห้คัที่ท่านดงตั้งย ขอบคั สัตติ ว่าจะเป็นถูก
ดงตั้งยว่าจะมาแค้คั สสุสส ซึ่งแบดว่า เปนไซ้เดมอ แด้งประกอบอะไรคัอ
อะไรเข้าจะเป็น สสุสสสิ ไปไค้คอกกระมิ่ง แค้คัความรู้ฉนัไม้พอจะคัคให้ฉนัเร็จ
คดอดไปถึงนั้นไค้ คั พระสุรสวดิ ไค้ไปทางชือเทพชิตา สรสวดิ เห็นมา
เข้ากับคั สัตติ ไม้ไค้ ถลัว่าจะเปนการเคาดากเอามาเทดอ

๖. เมื่อดนท ๒๔ เดือน ฉนัเข้าไปนั่งอยุ่ในพระอโยธยถัดพระศรีรัตน
ศาสดาราม ในถารบวชนาคหุดอง ไค้คุดังเกดเบญจาทคังบษบถพระแก้วมา
ถัดฉนั จะบอกถายงานแก่ท่านคัไปนั ฉนัชนเบญจาชังคัคคัวยไม้คังชนบนฐาน

ชุกชี ซึ่งถือด้วยอิฐนั้น ทำเป็นสามชั้น แต่มีฐานบดตงกชอนบนทรงบุษบก
พระแก้วออกชนหนึ่ง จึงเป็นสี่ชั้น ถ้านับรวมทั้งฐานชุกชีด้วยก็เป็นห้าชั้น ถ้าเรียก
เป็นเบญจา อันชนซึ่งถือด้วยไม้นั้น ชนต้นและชนที่สองเป็นกระเปาะมุม
กระเปาะกวางอย่างหนา เป็นชาตคังของบนกระเปาะนั้นได้ แต่กมของคังอยู่
โดยมากเป็นพระพุทธรูป ส่วนชั้นสามมีข้อแต่กระเปาะกวางอย่างแฉะ ๆ
พอให้รับคณกับชนต้นและชนที่สอง แต่ไม่มีชาตคังกว้างพอที่จะคังอะไรได้ ส่วนฐาน
บดตงกชองคังชอนชนไปรับบุษบกเป็นชนต้นนั้น ไม่ได้ยอกกระเปาะ และไม่มีชาต
คังกว้างพอที่จะคังอะไรได้เหมือนกัน คังเป็นอนมตคังของโตอยู่สองชั้น คือชนต้น
กับชนที่สอง ส่วนชั้นสามกับชนต้นคังอะไรไม่ได้เลย ตามที่บอกแก่ท่านทรง
เพื่อท่านจะได้ดูต่อบกับหนังสือเรื่อง ร่มพระอุโบสถ ซึ่งมีกล่าวถึงชั้นเบญจา
ด้วยนั้น เขาว่าเต็มที่มีแต่ฐานชุกชี บุษบกพระแก้วคังอยู่กลาง พระพุทธรูป
ต่าง ๆ คังล้อมบุษบกอย่างไม่มีระเบียบ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงพระราชดำริให้ท่านไม้นั้น ยกบุษบกพระแก้วคังเบองบน แล้วจุดคัง
พระพุทธรูปต่าง ๆ ตามชั้นให้เข้าเป็นระเบียบเรียบร้อย จะจริงหรือไม่ฉันรับรอง
ด้วยไม่ได้ เป็นแต่ได้ยินเขาบอก อาจผิดไปก็ได้

พรหม

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๕๒

พระยาอนุมานราชชน

จะบอกท่านเรื่องตราเพิ่มเติมต่อไปอีก พวกพี่องเขาตรวจราชกิจจานุเบกษา เขาพบประกาศตราสำหรับตำแหน่ง มีอยู่ในเล่ม ๓๓ ร.ศ. ๑๓๓ หน้า ๓๕๗ เขาคิดมาให้ แต่ฉันไม่ได้คิดนำมาให้ท่าน เพราะเห็นว่าระบบออกมา ท่านจะคิดเอาเองได้ง่ายกว่า ในประกาศนั้นว่ามี

๑. ตราสุริยมณฑล พระราชทานเสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ

๒. ตราพระรามทรงรถ พระราชทานเสนาบดีกระทรวงโยธาธิการ

๓. ตราบขบกดตามประทีป พระราชทานเสนาบดีกระทรวงธรรมการ
ขอมตกนไปกับทอนจำได้ ว่าพระราชทานตราพระเพลิงทรงรมาค ทอนจำได้นักจำได้ อย่างแม่นยำ อาจเป็นเป็ดียนก็ได้ แต่ดวงไหนจะเป็ดียนดวงไหนนั้นไม่ทราบ ว่าแน่ไม่แน่ เพราะจำที่พระราชทานตราพระเพลิงทรงรมาค นั้นไม่ได้ มาเป็ดียนเป็นตราเสมาธรรมจักร (ใหม่) อีกหนหนึ่งนั้น คาดได้ว่าเป็ดียนในรัชกาลที่ ๖ แน่

๔. ตราจันทรมณฑล พระราชทานเสนาบดีกระทรวงยุติธรรม มาเป็ดียนเป็นตราพระศุภฟ้าห์ ในรัชกาลที่ ๖ แน่

๕. ตราพระพรหมนึ่งแท่น พระราชทานเสนาบดีกระทรวงมุรธาธร

๖. ตรานารายณ์เกษียรสมุทร พระราชทานผู้บัญชาการทหารบก เข้าใจว่า ตอนที่พระราชทานกรมหลวงวงษาไปใช้แต่ก่อน หรือจะเป็นดวงหนึ่งทอนก็มาว่า ทำอย่างเดียวกับตรานารายณ์เกษียรสมุทรก็ได้ ภายหลังจึงทรงสร้างตรานารายณ์ทรงเป็นพระราชทานเป็ดียนใหม่

๗. ตราศรพระขรรค์ พระราชทานผู้บัญชาการทหารเรือ ได้ยื่นมา
เมื่อเร็ว ๆ นี้เอง ว่าตราชื่อนเคยพระราชทานเดิมเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริย
วงศ์ไปใช้ แต่จะเป็นดวงนี้ใช้หรือไม่นั้นไม่ทราบ ภายหลังจึงทรงสร้างตรา
มัตถยาจตุรพระราชทานเปลี่ยนใหม่

๘. ตรา نارายณ์ทรงราหู พระราชทานถึงภานายกในรัฐมนตรีสภา
นี้เปลี่ยนใหม่

ประกาศนิตยงวันที่ ๓๗ มกราคม ร.ศ. ๓๓๓ (ในรัชกาลที่ ๕)

พรส

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๕ สิงหาคม ๒๔๗๒

พระยาอนุমানราชชน

ขออภัยโทษว่า ที่บอกมาถึงชั้นเบญจาซึ่งรองบุษบกพระแก้วเมื่อคราว
ก่อนนั้นผิดที่ชั้นล่าง ว่าย้ายกระเปาะกลางอย่างแฉะ ๆ นั้น ที่จริงชั้นล่าง
ไม่ได้ย้ายกระเปาะเลย เข้าไปบูชาพระโดยใกล้ชิดเมื่อวันที่ ๓๓ กรกฎาคม จึง
แต่เห็น เขาคงพระยืนองค์เล็ก ๆ ใต้กระเปาะชั้นสอง ๕ องค์ จำเพาะตรงที่
ควรจะย้ายกระเปาะด้วย จึงเข้าใจว่าชั้นล่างย้ายกระเปาะอย่างแฉะ แต่ที่จริง
เป็นด้วยตาไม่เห็น ถ้าัญญิตไปเท่านั้นเอง

พรส

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๔๗๒

พระยาอนุমানราชชน

หนังสือของท่านถึงวันที่ ๓๕ กรกฎาคม ๓ ฉบับ ถัดมาแต่งเรื่อง ทำการ
ศพออก ๒ ฉบับ ใ้รับแล้ว ต่มาทต่เดียว ชอบใจท่านเป็นอย่างย้ง หนังสือ
เหต่านท่านมให้ไปนามแล้ว แต่ฉนพงใ้รับ จรวมตอบในทนเปนฉบับเดียว

ในการทกองอาตกษณปรทบพระราชัญจกรให้ท่านมานั้น เปน
เกราะหัดเคมท้อย่างใดดาก ฉนอยากทราบอยูก่เดียว จำพระราชัญจกร
นามกรง นน มีหนังสือโน่นนว่ากระไร คงใจจะบอกมาให้ท่านขอ แต่ไม่ทันบอก
ก็ไดมาเสียแล้ว ฉนเศกคใจแล้ว

พระราชัญจกรนามกรง สยามโลกคคราช กับ พระบรมราชโองการ
องคตเหตยมคตมุนนน สร้างไพรัชชกาดที่ ๕ เปนฉนมอทำในเมื่อนั้น

พระราชัญจกรไอยราพต องคไหญ่ทำด้วยโตหระต่งเงิน มีค้ำไม้
ค้ำค้อ องคกตางทำด้วยโมราต่งนามง แกระตองค้ำ ค้ำหน้าเปน ไอยราพต
อย่างทเห็นในค้ออย่างนั้น ค้ำหลังเปนหนังสือฝรังหตายบรทค แต่จระว่ากระไร
ฉนไม่เคยอ่าน มีค้ำโตหระต่งของกุนฉน มีคองข้นคาบโมราใจ เปนฉนมอฝรังทำ
แต่จะทำไพรัชชกาดที่ ๕ หรือท ๕ ฉนไม่ทราบ

พระราชัญจกรมหาโองการ องคกลาง กับ พระราชัญจกร
จักรรถ ฉนเขียนถวายไพรัชชกาดที่ ๕ เคยให้อธิบายใจก่อนแล้ว พระราช
ัญจกร ครุทพาท องคไหญ่ กับ หงสพิมาน ฉนก็เขียนถวาย สัญญาในใจว่า
ไพรัชชกาดที่ ๕ แต่มีหนังสือประกาศเปนไพรัชชกาดที่ ๖ หนังสือคองแม่ฉนกว่า

ความจำ แต่อาจเป็นเขียนถวายแต่ในรัชกาลที่ ๕ เพิ่งมาประกาศในรัชกาล
ที่ ๖ ก็โตเหมือนกัน อย่างไรก็ตาม พระราชัญญกร ๒ องค์ ทำเช่นพร้อมกัน
เป็นแน่นอน ด้วยเดิมมี พระราชัญญกร ครุฑพาหุ องค์กลาง (รูปมเหสี) ไข
อยู่ ครั้นสร้าง ครุฑพาหุ องค์ใหญ่ขึ้น ไขพร้อมกับพระปรมาภิไธยแทนตามแผ่นดิน
กษัตริย์กับ ครุฑพาหุ องค์กลาง จึงสร้าง ทงสพพาน ขึ้นเปลี่ยนแทน ครุฑพาหุ
องค์กลางนั้น

พระราชัญญกรสำหรับประทับประกาศนียบัตรเครื่องราชอิสริยาภรณ์
๕ องค์นั้น สร้างในรัชกาลที่ ๕ แต่ฉันไม่ทราบอะไรมากไปกว่าที่บอกไว้

พระราชัญญกรคนกระต่าย เคยเห็นมีมาตั้งแต่ฉันยังไม่เป็นภาษา
อะไร แต่เป็นในรัชกาลที่ ๕ แน่ เรียกกันว่า ตราพระบรมราชโองการ ถ้าจะ
คิดสาคก็คงเป็นตำราที่จะคิดองหน้า คือพระราชหัตถเลขาแต่ก่อน ไขประทับ
พระราชัญญกรพระบรมราชโองการเป็นสำคัญ แล้วเก็บเอาเครื่องหมายซึ่ง
มีในพระราชัญญกรพระบรมราชโองการเท่านั้นแต่ต่างอย่าง มาทำเป็นตรา
กระต่ายอย่างฝรั่งเพิ่มเติมอะไรเข้าต่างอย่าง ที่มาเป็นตรากระต่ายมีกระจัด
กระจายอยู่มากมายหนักเพราะความสำคัญเดือนไปอยู่ที่ทรงเช่นพระปรมาภิไธย
เดี๋ยวแล้ว พระราชัญญกรไม่เป็นดังสำคัญเหมือนแต่ก่อน

ถ้าเนาประกาศ ๔ ฉบับซึ่งคิดลงไปให้ดูนั้น แต่มีผลอยู่หลายแห่ง
จะเป็นผลที่คนกระต่ายหรือถ้าเนาที่คิดไม่ทราบ ได้ตกตัวดินสอแก่แต่ต่างกำลัง
กลับคืนมาให้เห็นแล้ว ถ้าเนาฉบับ ร.ศ. ๓๑๓ (พ.ศ. ๒๔๒๗) นั้น ก็คือฉบับ
ที่ฉันจดมาให้ท่านนั่นเอง แต่ฉันจดมาก็ผิด ร.ศ. ๓๑๓ เป็น ร.ศ. ๓๓๐ ไป
แต่ที่แสดงความจริงไม่รู้แน่มา ว่า ตราบุขบถตามประทับ กับ ตราพระเพลิง

ทรงรมาด จะพระราชทานตราดวงโหนดไปก่อนนั้น ท่านก็คืนได้ประกาศี ร.ศ. ๓๓๕
(พ.ศ. ๒๔๒๘) มา มีความปรากฏชัดอยู่แล้ว ว่าพระราชทาน ตราบุษบก
ตามประทีปไปก่อน แล้วพระราชทาน ตราพระเพลิงทรงรมาด เป็ดยื่นไปที่หลัง
ทำให้ปรากฏชัดอีกด้วย ว่า ตราหนารายนี้ทรงยื่น กับ ตรามัตลยาดาว นั้น ก็
พระราชทานไปเป็ดยื่นที่หลังเหมือนกัน

พงศาวดารเหนือ นั้น ทรงเป็นนิทานพื้นเมือง คือได้ฟังผู้ใหญ่เข้ามา
แฉกเก็บเข้ามาเขียนขึ้นเป็นหนังสือ ความหลังอยู่ที่กรรมคาถาคนแต่ก่อนยอมเชื่อ
ผิดอม จะให้ใครมีบุญก็ได้ของเขาเข้ามาประกอบ นิทานเช่นเรื่อง พระร่วง
พระสเสา พญาแก้ว พญาโคตรของ อะไรเหล่านี้มานานแล้ว ไม่ใช่มี
แต่เมืองเรา แม้ในต่างประเทศที่ใกล้เคียงเขาก็มี ถ้าใจเค็มททท่านว่าเรื่อง
พระร่วง ได้มาแต่คนเดียว เป็นเรื่องของกษัตริย์บดดวะ ฉนั้นเชื่อทีเดียว เขาเอา
ผิดกับคนซึ่งต้องการจะให้เป็ดยื่นบุญปนกันมานานแล้ว จึงพาให้หลงไปว่า นิทาน
เรื่องฉปนคนนั้นเป็นพงศาวดาร เลยให้ชื่อว่า พงศาวดารเหนือ เป็นการผิดไป
มาก ถ้าให้ชื่อว่าเป็นนิทานเมืองเหนือแล้วจะเป็นต้นลือขร่อยความอะไรหมด

ท่านเขียนชื่อ ท้าวภณทสารรักษา นนผด ทถูกเป็น ท้าวภณทสารนุรักษ์
เรื่อง พนธาก ท่านคิดว่าเพราะไม่เกรงมือนนถูกแล้ว ฉนั้นเคยได้ยิน
เขาพูดกัน เป็นเสียงมาทางเหนือ ว่าอะไร ๆ ก็สำเร็จไปด้วยพริ้ว (ฉดหลัง)
คนดะเต็มทงนหม เขาว่ากระดานพนกเขาไม่ซุงมาผ่าจกเป็นกระดาน เขาพริ้ว
พินนำทางแล้วเอาฉมคอก เมื่อแตกออกเป็นกระดานอย่างหนา ๆ แล้ว ก็เอา
พริ้วถากปู ค้ำหนักแดงซึ่งท่านเอามาอ้างเป็นอย่างนั้น เป็นของทรอย้ายไปปลูก
ช้อมทำหลายแห่งหลายทอดมาแล้ว ฉนั้นเกรงว่าเวदानจะมีของเก่าเห็ดอยู่แต่
ขอท่านน

ได้ทราบคำเล่าบอกของท่าน ในเรื่องมีความเห็นแย้งกันถึงการเขียนคำ
ในปทานุกรม ทำให้คิดถึงคำที่เขาลงหนังสือพิมพ์เคยอ่านพบ เขาว่าอ่านผิดนั้น
เป็นความเียงของคนอ่าน ไม่ใช่ความผิดของคนเขียน แต่คนเขียนเองก็เต็มปัด
ฉันชอบใจเสียเหลือเกินเห็นถูกที่สุด

ชอบใจท่านเป็นอันมาก ที่ส่งคำแต่งเรื่องประเพณีทำศพไปให้อ่าน ฉัน
ขอเอาไว้ก่อน แล้วจะส่งคืนมาให้ท่านในภายหลัง

เขาว่า อว เป็นปงตั้งค์ อว เป็นอิตตั้งค์ ความจริงมีเพียงไรท่านจะ
บอกได้หรือไม่ คำเหล่านี้ อยู่ข้างจะประหลาด ลุง เป็นปงตั้งค์ ข่า เป็นอิตตั้งค์
ใช้เหมือนกนทงพของพ่อแฉะพของแม่ แต่ส่วน อว กับ ข่า ไม่กำหนดตั้งค์ แต่
กำหนดว่า อว เป็นน้องของพ่อ ข่า เป็นน้องของแม่ ยกยกกันไป ถ้าเชื่อว่า อว
กับ อว เป็นปงตั้งค์กับอิตตั้งค์ คำ ข่า ก็เหวเหว ทั้งซัดกับทางฝ่ายพด้วย
อนึ่ง คำที่เรียกกันว่า หลวง หลอม เป็นต้นนั้น ก็เรียกกันแต่ปาก ครั้นถึง
เขียนหนังสือเข้า จะเขียนไปก็ชกเรียกว่า หลาน หลอม นี้เป็นเพราะอะไร

พรอ

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓๓ สิงหาคม ๒๕๖๒

พระยาอนุมานราชชน

จดบันทึกเรื่อง ตราพระบรมราชโองการคุณกระตาศ มาให้เมื่อวานนี้ รุดกษณภายหลังว่าไม่ดี ถ้าสำหรับเข้าใจกันเองก็ใช้ได้ ถ้าจะคัดส่งไปให้คนอื่น เห็นจะเข้าใจยาก จึงเรียงบันทึกมาให้ใหม่ดังต่อไปนี้

พระราชลัญจกรคุณกระตาศ นั้น ทำขึ้นในรัชกาลที่ ๕ นานมาแล้ว เรียกกันว่า กระตาศตราพระบรมราชโองการ สำหรับใช้เขียนพระราชหัตถเลขาอย่างเดียว คิดว่าถ้าริเริ่มคงจะให้เป็นไปได้อีกทาง คือเป็นพระราชหัตถเลขาซึ่งประทับพระราชลัญจกรพระบรมราชโองการอย่างเก่าก็ได้ หรือเป็นกระตาศตราอย่างธรรมเนียมข้างฝรั่งก็ได้ โดยที่ถ้าริเริ่มอย่างนั้น จึงได้เก็บเอาตั้งที่มีในพระราชลัญจกรพระบรมราชโองการของเก่าแต่ต่างอย่าง แล้วเพิ่มขึ้นใหม่อีกต่างอย่าง นึกเป็นรูปใหม่ให้สัมพันธ์กับที่เป็นตรากระตาศ ในการที่เป็นตรากระตาศอันมีอยู่มากมาย ไม่ได้รักษาไว้ในที่มิดชิด เช่นพระราชลัญจกรพระบรมราชโองการของเก่า นั้น เพราะความสำคัญเดือนไปอยู่ที่ทรงเซนพระปรมาภิไธยเสียแล้ว แม้ใครจะเขียนอะไรลงไปในกระตาศ อันมีพระราชลัญจกรพระบรมราชโองการ แต่ไม่มีทรงเซนพระปรมาภิไธย ก็ไม่เป็นเหตุที่จะพึงฟังได้ว่า เป็นพระบรมราชโองการ

พรส

กรมศิลปากร

วันที่ ๓๗ สิงหาคม ๒๕๖๒

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบใต้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รบถวายพระหัตถ์ลงวันที่ ๒๗ กรกฎาคม รวม ๒ ฉบับ ลงวันที่ ๓๐ สิงหาคม ฉบับ ๑ และวันที่ ๓๓ ฉบับ ๑ ครั้นประทานเรื่องตรา และเรื่องอื่น ๆ พระเดชพระคุณต้นเกล้า ๆ ชาติสุดมิได้

ข้าพระพุทธเจ้าได้ถวายพระตราประจำชาติ และประจำครั้งมาอีกชุดหนึ่ง เป็นพระตราในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เจ้าอยู่หัวทูลเกล้าฯ ถวาย ที่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ขอประทานถวายมาพร้อมกับหนังสือฉบับนี้

เรื่อง อ้าว กับ อา ในภาษาไทยทุกถิ่นที่ข้าพระพุทธเจ้าค้นพบ คดอยจน ได้สอบถามชาวไทยทางพายัพและอีสาน ได้ความร่วมกันว่า อ้าว เป็นน้องชาย ของพ่อ และ อา เป็นน้องหญิงของพ่อ ส่วนพี่ชายของพ่อและของแม่ ไทย ส่วนมากเรียกว่า ลุง แต่ไทยอีสานและไทยไท ไชว่า พ่อหลวง ดังที่ ลุง กับ หลวง เดิมจะเป็นคำเดียวกัน พี่สาวของพ่อและของแม่เรียกว่า ย่า ตรงกันทุกถิ่น น้องชายของพ่อ เรียกอ้าว กันโดยมาก ยกเว้นไทยนุง เรียกว่า พ่อชุก (อาชุก เป็นคำในกวางตุ้งแปลว่า อ้าว ตรงกับอันเจ็กในแต้จิ๋ว) น้องของแม่ เรียกว่า พ่อย่า เว้นไทยไทและไทยนุง เรียกว่า พ่อเขา (น่าจะจะเป็นคำเดียวกับ ฮาไก ในภาษาจีน) น้องสาวของพ่อ เป็น อา หรือ แม่อา ผิดแต่ของไทยอีสาน ว่า แม่เลี้ยว (ไม่ทราบเกล้าฯ คำนี้) ส่วนน้องสาวของแม่ เป็น น้า หรือ แม่น้า ทุกถิ่น คำว่า น้า ไทยส่วนมากใช้ได้ทั้งที่เป็นน้องชายหรือน้องสาวของแม่ ผิดระดับ ลุง กับ ย่า จะเป็นเพราะเหตุไร ข้าพระพุทธเจ้าคิดไม่เห็น

คำจำ เถลน ในภาษาอาหม มีคำว่า หลิน แปลว่า ทองของทางด้าน
 ทางอีสานก็มี ส่วนภาษาไทยถิ่นอื่นนั้นไม่พบ คงมีเรื่องอธิบายที่อยู่ที่อยู่ใน
 พจนานุกรมไทยย้อย — ฝรั่งเศส เรียกผู้ดื่บสัถุต์ไม่ว่าจะดื่บค๋องดงไปก็ชั้นก็ตาม
 ว่า หลาน ทงนพ ตรงกับไทยในประเทศไทย ส่วน หลิน หรือ เถลน ใน
 พจนานุกรมไทยย้อยไม่มี เป็นเรื่องที่ข้าพระพุทธเจ้ายังค้นหาเหตุผลไม่ได้
 เหมือนกัน

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า ฯ

ข้าพระพุทธเจ้า Mr. E. Chuanbong

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
 นริศรานุวัดติวงศ์

กรมศิลปากร

วันที่ ๓๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๘๒

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบดีฝ่าพระบาท

ตายพระหัตถ์ ลงวันที่ ๒๕ กรกฎาคม และวันที่ ๕ สิงหาคม รวม ๒ ฉบับ
ทรงพระเมตตาประทานพระอธิบายเรื่องราวต่าง ๆ ตามดวงเพิ่มเติม และ เรื่อง
ชั้นเบญจารองบุษบกพระแก้ว ข้าพระพุทธเจ้าได้รับได้แล้ว ประเทศพระคุณ
อันเกดต่าง หากที่สู้มิได้

พระอธิบายเรื่อง เบญจจา ข้าพระพุทธเจ้าอ่านเข้าใจได้แจ่มแจ้ง อ่าน
แล้วนึกเห็นภาพของ เบญจจา ได้ดี ครั้นเทียบเข้ากับที่อธิบายไว้ในหนังสือจุด
หมายเหตุเรื่อง ปฏิสังขรณ์วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ก็อ่านข้อความในจุด
หมายเหตุไม่สู้ชัดเจน เพราะมีคำที่ใช้เฉพาะการช่างอยู่มากคำ เมื่อไม่ทราบ
คำแปลเหล่านั้น อ่านแล้วก็นึกเห็นภาพไม่ได้ ข้าพระพุทธเจ้าได้คัดตอนที่กล่าวด้วย
เบญจจาถวายมาตั้งค่อไปนี้

แลมีท่ามกลางพื้นพระอุโบสถ มีฐานบัวตักกว้าง ๔ วา สี่เหลี่ยม สูง
๓ ศอก ๓ คืบ ๓ นิ้ว มีรัตนไพทีสูงศอกหนึ่ง ตั้งค่อบนฐานบัวตักอันจันทน์ ประ
ดับกระจุกทั้งสี่ทิศ เดิมมหาบุษบกประดิษฐานท่ามกลางระวางพระพุทธสิหิง
ฐารสท้ามสมุท อัญองค์สมเด็จพระบรมมหาพุทธางกูรเจ้า ผู้ดำรงภาพศรีอยุธยา
ลำดับแผ่นดินมา มีพระราชศรัทธาทรงสร้างประดิษฐานไว้โดยรอบเสมอพื้น
เดียว บังพระมหาสุวรรณบุษบกอยู่ จึงพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว
ทรงธรรม์ถวัลย์ราชคัลกโมฬีศรีอยุธยา ยิ่งด้วยพระบวรปรีชามหากฤษฏา
ธิการ ประกอบกับพระราชศรัทธาธรรม์อันออกฤกษ์รู้ ทรงคิดจะยกพระ

สุพรรณบุษบกทรงองค์พระแก้วมรกตอันประเสริฐชั้นให้สูง มีบัวบัลลังก์กลด
เป็นชั้น ๆ สำหรับรับรองฐานพระสุวรรณภูมิมา แลตั้งเครื่องบูชามหาสการะ
โดยลำดับ ก็จะมีให้บังล้นที่ตั้งพระสุวรรณบุษบกยกเป็นเชิงชั้นหลั่นลดให้
งดงาม จำเริญพระราชครุฑา จึงทรงพระกรุณาโปรดสั่งช่างต่ออย่างฐานรอง
สุวรรณบุษบก ต้องตามพระราชประสงค์ แล้วยังให้ระดมช่างทหารในไทย
ญวน เขมร อันชำนาญการวิชาช่างปากไม้ ให้ระดมทำฐานรองรับสุวรรณ
บุษบก โดยสูง ๖ ศอกถึงที่ตั้งบุษบก แล้วยลดชั้นอันคืบลงมา ชั้นต้นนั้นกว้าง
๒ วา ศอกคืบ ๕ นิ้ว ยาว ๒ วา ศอกคืบ ๕ นิ้ว เป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัส และมีมุม
ทั้งสี่ชนต้นนั้น จำหลักเป็นดอกบัวบานสำหรับรองฐานที่ตั้งพระพุทธรูป
สัมฤทธิ์ ที่ระวางเก็จย่อกลาง ทำฐานบัว เป็นบัลลังก์ ด้านละสอง สำหรับ
รองรับรัตนบัลลังก์ตั้งพระพุทธรูปสมาธิ แล้วยลดชั้นถัดขึ้นไปเป็นสองชั้น ทำบัว
รองรับฐานที่ตั้งพระพุทธรูปห้ามสมุทรทั้งสี่มุม ที่ระวางเก็จย่อกลางเป็นกลีบบัว
บานรับบัลลังก์ตั้งพระพุทธรูปสมาธิด้านละฐานทั้งสี่ทิศ แล้วยลดเป็นชั้น
สามตามลำดับขึ้นไป ไว้เป็นที่ตั้งเครื่องบูชามหาสการะอันวิเศษต่าง ๆ กิ่งฐาน
บัว ชั้นบนเป็นที่ตั้งมหาบุษบก ครั้นคลุมปากไม้เสร็จแล้วลงรักทึบแห้งสนิท
จึงยกพระสุวรรณมหารัตนบุษบกอันทรงองค์พระแก้วมรกต ขึ้นสถิตย์ที่ฐาน
รัตนประทุมแท่นชั้นบน

แลพระมหาบุษบกนั้นย่อเหลี่ยม ไม้สิบสองสูงแปดศอกคืบ แน่นแน่น
สุวรรณธรรมชาติหุ้มตั้งแต่เชิงฐานบัวขึ้นไปตลอดถึงยอดสุด ประดับด้วย
บันใหญ่บันแกลงล้วนทองทั้งเจ็ดชั้น ๆ ต้นนั้นห้อยชายทองรอบทั้ง ๔ ด้าน มี
ทวยทองคำประดับพลอยเป็นนาคคดหกห้อย ติดประเสา เอาทางยื่นรับเชิง
เต้าสุวรรณชั้นต้นทั้ง ๔ มุม ภายในบุษบกบนเพดานดาชด้วยกระจกเงา มีดอก

จาก ๓ ชั้นซ้อนๆ คู่คังคารารายล้อมรอบระยะกัน แลภายในพื้นสุวรรณฉิมภา
นั้น ราชด้วยกระจกเงาเงาเลื่อมแลคุดคุดงักแก้วผลึก ตลอดลงมากระทั้ง
ถึงเชิงเสา ๔ มุมมหาบุษบก ภายนอกสุวรรณฉิมภาห่อเหลี่ยมไม้ ๑๒ ประดับ
ด้วยพลอยรัตนมณีสีต่างๆ มีดอกประจำยามทุกเหลี่ยม เสาถนนกภาพพรหมสร
ประกอบเชิงเสาทั้ง ๔ แลองค์พระแก้วมรกต ซึ่งสถิตย์ในบุษบกนั้นหน้าคัก
๒๓ นิ้ว ทรงนั่งสมาธิบนรัตนบัลลังก์ ประดับพลอยต่างสีมีสุวรรณฉัตร ๕ ชั้น
กั้นเบื้องบน มีเครื่องประดับพระองค์ทรงผลัดเปลี่ยนตามระดูทั้งสาม แลพนัก
ทั้งสามด้านจำหลักลายก้านแย่งประดับพลอย ถัดลงมามีช่อตั้งบังพนัก แลมี
หน้ากระดานฐานบัวคเป็นกนกกำมปูฉลุช่องช่องกระจกเขียว คุดคุดแก้วมรกต
ถัดหน้ากระดานฐานบัวคมีบัวหงายกลางกลีบบัวประดับด้วยกระจกขาวค
คุดแก้วผลึก คั่นกลีบบัวมีกระจงห้อยท้องไม้ประดับกระจกเขียวงามคุดแก้ว
ไพฑูริย์ มีเทพนมหุ้มทองคำ ๒๔ รูป ถัดลงมาชั้นสองมีหน้ากระดานกนกกำมปู
ชนปลายบัว ท้องไม้มีกระจงหุ้มด้วยทองคำ ๒๔ รูป ยืนเทียบบวาศุกร
ตรีเศียร มีอยู่คทางนาค ตั้งเรียงคโดยรอบมหาบุษบก ถัดลงมามีหน้ากระดาน
บัวหงายรายกระจง คั่นบัวทับหลังสิ่งที กระจงสิ่งทีท้องอชันฏงค์ ถัดลงมามีลาย
รูปมังกร กระจงชนหน้ากระดานฐานบัวคเชิงบุษบกนั้น จำหลักรายคุดันเป็น
กนกเครือแย่ง ฉลุพื้นด้วยกระจกเขียวแก้วสีดั่งแก้วมรกต แลฐานบัวบาน
รับเชิงสุวรรณบุษบกนั้น จำหลักเป็นบัวหงายกลีบทองบัคทอง กลางกลีบ
ประดับกระจกต่างสี มีกนกน้อยปลายบัว คั่นกลีบบัวมีกระจงห้อย แลมี
อกไก่ทรงมันประดับกระจกเป็นริ้วๆ ถัดลงมามีกระจงประจำคั่นกลีบบัวคว
หน้ากระดานรับบัวควจำหลักเป็นกนกดอก ในลำดับลงมามีกระจงทรงเครื่อง

ชักลวดนำกระดานบัวทรงเครื่อง แล้วมีกระจงห้อยท้องไม้จำหลัก เป็นดอก
สลักลวดลายพันกระจากแดงดูคงสีแก้วทับทิมรอบทั้งสี่ทิศ

ถัดฐานบัวหงายรับเชิงบุษบกลงมา มีฐานบัวสี่มุม เชิญพระพุทธสีสุ
ธูารสชั้นประดิษฐานบนฐานบัวทั้งสี่ทิศ เป็นพระพุทธรูปฉลองพระองค์ทรง
เครื่องประดับพลอยต่างสี แต่ละพลอยล้วนมีราคามาก มีฉัตรทอง ๕ ชั้นกั้น
เบื้องบน แลฐานบัวหงายสำหรับรองรับรัตนบัลลังก์ พระพุทธสมาธิอยู่เก็จย่อ
ระวางกลางข้างบูรพทิศ เชิญพระพุทธสีหิงค์จำลองสมาธิหน้าคักศอกห้านิ้ว
ขึ้นตั้งบนฐานบัวเก็จ พระพุทธสีหิงค์พระองค์เดิมหน้าคักศอก ๕ นิ้วนั้น ตั้ง
บนบัวเก็จเบื้องทิศทักษิณ พระพุทธสมาธิหน้าคักศอก ๕ นิ้ว ตั้งฐานบัวเก็จ
ทิศอุดรพระองค์หนึ่ง มีฉัตรสุวรรณ ๕ ชั้นกั้นเบื้องบนทุกพระองค์

ข้าพระพุทธเจ้าได้อ่านข้อความข้างบนนี้หลายกดับ จำนวนฟังเพราะดี
แต่ได้ความไม่ซึมซาบ คงได้ความรวมกันว่าเหมือนกับที่ทรงอธิบาย คำโน้น
มีอยู่หลายคำซึ่งเป็นคำอุปมา เช่น รัตนไฟที่ ขันใหญ่ขึ้นแกลง กายพรหมสร
และ ทรงมัน เป็นต้น ข้าพระพุทธเจ้าทราบเกล้าฯ เพียงเขาเขียนรูปให้ดู แต่
จะแปลเอาความในคำไม่สู้ได้ คำว่า ไฟที่ ได้ความจากพทานุกรมอธิบายไว้ว่า
เป็นคำเดียวกับ เวที แลว่าในสังกฤตก็เป็น เวที เหมือนกัน ถ้าเช่นนั้น ไฟที่ ก็คง
จะแสดงตงมาจาก เวที อีกต่อหนึ่ง ถ้า เวที กับ ไฟที่ เป็นคำเดียวกัน โฉนจึง
ใช้ ไฟที่ อุปมาแทนที่บุชา ไม่ปรากฏว่าเคยใช้ เวที แทน

เรื่องคำแสดง ข้าพระพุทธเจ้าสงสัยว่าจะไม่ใช่เป็นคำแสดงเสมอไปทุก
คำ อาจเป็นคำที่ชาวอินเดียต่างถิ่นใช้พูดเป็นปกติ ภาษาไทยได้คำเหล่านี้เข้า
มา เมื่อเอาเข้าเปรียบกับคำในภาษาสังกฤตและภาษามาดีไม่ได้กัน ก็บอก
เป็นโบราณแสดง ข้าพระพุทธเจ้าเคยสืบสาวที่มาของเรื่อง รามเกียรติ์ พบข้อ

บุคคลใน รามเกียรติ์ หลายชื่อตั้งท้ายคำว่า อัม เช่น กุเปรัน สุมันตัน ชอบถาม
ผู้อธิบายไม่ได้ เพราะไม่ใช่รูปคำของดัดถุกหรือบาดี่ จนได้รับความจาก
พราหมณ์ ป.ธ. ศาสตร์ ว่า เป็นคำดัดถุกใช้ในภาษาทมิฬ ถ้าคำเป็นเพศชาย
ในภาษาทมิฬต้องตั้งท้ายคำว่า อัม เช่น สุริย-สุริยัน ชิง-ชิงัน ถ้าเป็น
เพศหญิงก็เป็น ไอ เช่น อภิธา-อภิธัย ประพา-ประไพ มาลา-มาไล
ถ้าไม่มีเพศเป็น อัม เช่น ปุร-ปุรัม ปวหา-ปวหัม (ปอหตา) กลต-กลยัม
(กดยอม) ในภาษาทมิฬไม่มีเสียง ค ต้องใช้เสียง ย แทน คำ กลต ในภาษา
อังกฤษเป็นแปลว่าหมอนำมนต์ ยังใช้อยู่ในพิธีของบาดหลวง ว่า เป็นคำมาจาก
ชาติเดียวกับ กลต คำว่า จรมัน มีผู้อธิบายให้ข้าพระพุทธเจ้าฟังว่า เพี้ยนมา
จากคำว่า จาริกนาม เพราะใช้จาริกในชื่อนั้น ข้าพระพุทธเจ้าไม่เชื่อ เกรงจะเป็น
เรื่องอธิบายตกเข้าความ สอบถามพราหมณ์ ป.ธ. ศาสตร์ก็ว่า ในภาษาทมิฬ
มีคำว่า จรมัน หมายถึงช่องประตู หรือหน้าต่างต่างๆ เพราะฉะนั้น ข้าพระพุทธ
เจ้าจึงสงสัยคำว่า ไทที ว่าจะไม่ใช้คำแดง อาจเป็นภาษาทมิฬก็ได้ แต่
ข้าพระพุทธเจ้าไม่มีโอกาสจะสอบถามพราหมณ์ ป.ธ. ศาสตร์

ควรมีควรแล้วแต่จะไปรบกวนเกล้า ๆ

ข้าพระพุทธเจ้า *Mr. S. S. S. S. S.*

ขอประทานกราบทูล สวมเกล้าพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๑๒ กันยายน ๒๔๗๒

พระยาอนมานราชชน

หนังสือของท่าน ลงวันที่ ๑๗ สิงหาคม ๒๔๗๒ กับทั้งตั้งรอยประทับ
พระตราต่าง ๆ ไปให้ ได้รับแล้ว จะได้นำมาตอบเป็นฉบับเดียวกัน

รอยประทับพระตราต่าง ๆ ซึ่งท่านส่งไปให้ดูคราวนี้ คงทักจะพูด
อะไรไม่ได้เลย เพราะไม่มีความรู้อะไรในพระตราเหล่านั้น แต่เมื่อเห็นท่านจด
เรียงอ่านหนังสือฉันไปในพระตราต่างองค์ มีคำว่า แต่เจีย ซึ่งท่านเคยพูดว่าเป็น
พระนามแห่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของเรา แต่จะเป็นพระองค์ใดก็ไม่
พระเจ้าอยู่หัวของเรา ทราบว่าแต่ก่อนมีพระนามอย่างฉันทุกพระองค์ สำหรับ
ใช้เขียนพระราชดำล้นไปเมืองจีน ทำให้อยากทราบมา จึงตั้งพระตราบรรดาที่
เป็นอักษรจีนไปให้พระเจ้าน้องอัครพิจารณา แล้วให้จดมาให้ตามรู้ ฉันฉันได้
ส่งมาให้ ในบัดนี้ด้วยแล้ว ทั้งยังรอยประทับพระตราต่าง ๆ เพื่อจะได้เก็บไว้
ด้วยกัน

ได้พูดกับพระเจ้าน้องอัครพิจารณา ถึงเรื่องพระนามอย่างฉัน พระเจ้าน้อง
จำได้ค้อยู่ ๔ รัชกาล ด้วยได้เคยแปลจดหมายเหตุครั้งแผ่นดินสมเด็จพระ
พระนามเป็นดังนี้

รัชกาลที่ ๑	แต่ฮ้อ
รัชกาลที่ ๒	แต่ฮัก
รัชกาลที่ ๓	แต่เหม็ง
รัชกาลที่ ๔	แต่ฮู้ต

พระนามทั้ง ๕ นั้น ได้ขอให้พระเจมนจันอักษร จดไว้ที่หลังกระดาษบันทึก
อันได้ส่งมาให้บันทึกอยู่แล้ว เมื่อได้ทราบพระนามรัชกาลทั้ง ๕ ซึ่งส่งส่งมา
เช่นนั้น พระนาม แต้เจีย ก็ต้องตกเป็นรัชกาลที่ ๕ แต่ได้ทราบว่าในรัชกาล
นั้น ไม่เคยมีพระราชดำเนินไปเมืองจีนเลย จึงตั้งนิมิตฐานว่า เป็นแค่ชานพระ
นามเตรียมไว้ เมื่อจะมีพระราชดำเนินไปตามเคย แต่ท่านผู้ชานพระนามก็เคย
ตั้งทำพระตราเข้ามาถวาย แต่ที่จริงจะไม่ได้ใช้เลย

อักษรจีนในพระตรา ซึ่งพระเจมนจันอักษรแปดมาให้บันทึก หาดายองค์ที่ของ
อย่างจีนเขาว่า คำดีดี ไม่มีความที่ควรตั้งเกศ มีคำอันควรตั้งเกศอยู่ ๕ องค์
คงจะกล่าวต่อไป

๑. เป็นอักษรจีนอย่างปกติ ว่า เขียม—ก๊ก—แต่—เจีย ขนาดใหญ่
(หมายเลข ๒ มา) ก๊

๒. เป็นอักษรจีนอย่างปกติ แต่มีคำอย่างเดียวกัน แต่ขนาดย่อมลง
(หมายเลข ๓๓ มา)

ทั้งสององค์นี้ จดว่าเป็นพระตราพระนาม อย่างเดียวกันกับพระตรา
สยามโลกักราช ฉะนั้น

๓. เป็นอักษรจีนอย่างค่วย มีคำเต็มเขาอีก ๒ คำ คือ เก้า—เว้ง แปลว่า
บอก—ตั้ง เป็น เขียม—ก๊ก—เก้า—เว้ง—แต่—เจีย (หมายเลข ๘ มา) ก๊

๔. เป็นอักษรจีนอย่างค่วยเหมือนกัน แต่ทำขนาดให้เต็กลง คิดคำ
เขียม—ก๊ก ออก คงมีแต่ เก้า—เว้ง—แต่—เจีย (หมายเลข ๘ มา)

เข้าใจว่าพระตรา ๒ องค์นี้ คงใจทำมาจะให้เป็นพระตรา พระบรมราช
โองการ

๕. อีกองค์หนึ่งประหลาดมาก ทำเป็นอักษรจีนอย่างปกติ มีคำว่า
เข็ญม—ก๊ก—เก๋—เม่ง—ยี่—อ๋อง เข้าใจว่าเตรียมทำมาสำหรับฉิ่งหน้า
ยี่—อ๋อง เห็นจะคิดเทียบมาจากคำ Second King พระตราองค์นี้จะต้องคิดดู
ว่าตั้งใจให้เป็นพระตรา พระราชบัณฑิต (คือบัณฑิต ตามที่หมายเหตุ ๔ มา)

อนึ่งภาดาในพระตรา สยามโตกัศราข ซึ่งท่านให้คำแปลไปเป็นว่า
เก็ญมแก่วัด ทำให้เกิดสงสัยว่า ถ้ามีความเก็ญมแก่วัดแล้ว เหตุใดแต่ก่อนจึงได้
ใช้ประทับสัญญาบัตร คู่ด้วยพระบรมราชโองการ เห็นชัดอยู่มาก จึงได้จดไป
สอบถามพระเถร ซึ่งท่านรู้หนังสือดี ท่านก็แปลให้เข้าใจ ไม่มีเก็ญมแก่วัด
ถ้าแปลตรง ๆ ไม่ประกอบด้วยคำระดับพระเกียรติยศด้วยก็เป็นดังนี้.

๒. ใบประทับตรา

๑. ของอัครราชาโลกสยาม

๓. ผู้ปกครองสั่งสอน

๔. สรรพชนในแคว้นแก้วนี้ ฯ

ผิดกันไปนิดเดียว ที่ท่านแปลคำ อชุนาวาสุส เป็นปกครอง ท่าน
ข้างตัวอย่าง อการ อชุนาวาสติ ว่าปกครองเรือน หรือ ปจวิ อชุนาวาสติ
ว่าปกครองแผ่นดิน ท่านอธิบายต่อไปว่าคำนั้น ถ้าโดยปกติจะต้องลง ส อาคม
เป็น อชุนาวาสสุส แต่เพราะขบบังคับอนุญาตไว้ ว่าถ้าเป็นภาดาแล้วตัดอาคม
ออกเสียก็ได้ เพราะฉะนั้นจึงตัดเป็น อชุนาวาสุส แม้กระนั้นอักษรก็เกิน ๘ ไป
พยางค์หนึ่งแล้ว

กับพระตราหงส์พินาน และ พระครุฑพ่าห์ องค์ซึ่งทำเปลี่ยนพระตรา
อาคมแผ่นดินนั้นก็ไม่พินดังสงสัย ด้วยมีเหตุอะไรหลายอย่าง ซึ่งทำให้สัญญาใน

ใจว่าได้เขียนถวายแต่ในรัชกาลที่ ๕ หากมีประกาศในรัชกาลที่ ๖ มาหักล้าง
ก็ทำเอาใจไป ครั้นได้ไปพบเจ้าพระยาธรรมานุวัตร จึงได้ถามถึงข้อ
เพราะท่านเป็นผู้อำนวยความสะดวกให้ทำหุ่นแกะให้แกะ ท่านก็รับสั่งอย่างยืนยันว่าเป็น
การในรัชกาลที่ ๕ แน่หนอน

ท่านช่วยสอบได้ความว่า ฮาว ฮา มีจริง ๆ เป็นผู้ชายกับผู้หญิงนั้น
ชอบใจท่าน ทำให้เขาใจอันมาก สำนวน ๆ นั้นผิดระดับเราก็กะใจไม่ได้
ต้องเป็นไปตามที่เป็นอยู่

ข้อที่กล่าวถึงทำฐานรองบุษบกพระแก้ว ในเรื่อง ปฏิสังขรณ์วัดพระ
ศรีรัตนศาสดาราม ก็เป็นคำกล่าวที่ผิดด้วยถนัดแต่จะเลือกคำมาร้อยกรอง
ให้ได้อักษรและสัมผัสฟังไพเราะเท่านั้นเป็นแน่ ไม่ได้ตั้งใจความ หรือซ้ำเป็น
มุขจากตัวก็ได้ คือเสียอีกที่เรื่องปฏิสังขรณ์นั้นถูกบังคับให้พูดตามความที่เป็น
ไป ท่านจึงอ่านเอาความได้บ้าง ไม่เช่นนั้นแล้วท่านจะอ่านจับเอาอะไรไม่ได้
แม้ถูกบังคับให้แต่งตามความเป็นไปจริงก็ดี จะหักเกณฑ์กันน้อยก็ได้ เช่นว่า
พระพุทธรูปสัญจร ในพระอุโบสถวัดพระแก้ว ไม่มีพระตั้งองค์เดียวที่สูงถึง
๑๗ ศอก และที่ว่า ท้องไม้ประดับกระจกเขียวงามคุดแก้วไพฑูรย์ ขอบทอง
แก้วไพฑูรย์ดีไม่เชียด คำที่ท่านว่าเป็นทางช่างโดยจำเพาะนั้นก็หาใช่ไม่ ไป
จำชปากเขามาปรุงลงผิด ๆ ถูก ๆ เขาเป็นหลักฐานอะไรไม่ได้ จะบอกท่านให้
เข้าใจต่อไปนี้

ไฟที่ ที่จริงเพนยกพื้น แต่ผู้แต่งเรื่อง ปฏิสังขรณ์วัดพระศรีรัตนศาสดา
ราม เข้าใจว่าเป็นพนัก อีกทางหนึ่ง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงเอา
คำศัพท์กฤตมา ใช้เรียกยกพื้นโรงละครชื่อว่า เวที เข้าใจว่าไม่โปรดที่เรียกกันไป
ตามฝรั่งว่า สเตจ คำ เวที กับ ไฟที่ ก็เป็นคำเดียวกัน แต่ทำไมจึงไม่ทรงใช้

คำไพที นนทไม่ทราบ กระแด้พระราชาธิ ที่ใช้คำ ใจที่ ถนนวน เข้าใจว่า
แมลงไปเดินทางสายกลาง

บันใหญ่ บันแกลง บัน เคยเขียน บรรพ คำ บรรพใหญ่ เป็นคำ
ของถ้ว บรรพแกลง เป็นคำของช่าง ถ้าช่างเขาเรียกก็จะถือว่า บรรพแกลง
ตัวใหญ่ตัวเล็ก ที่ใช้คำว่า ถ้วนนี้ ไม่ว่าจะตั้งใดที่ช่างไม่เขาทำอัน เรียกว่า ตัว
ทงถ่น มาแต่ ตัวไม้ ทำนกงออยากทราบว่า ทำไมจึงใช้จวเล็ก ๆ เป็นเครื่อง
ประดับบุษบก ทงมณฑปแด้ปราสาทด้วย จะบอกให้เข้าใจว่าจวเล็ก ๆ นนทคือ
ชุนหน้าคาง บรรดาเครื่องยอดทงหลายมาแต่เรือนชุนทงน่น เดิมก็อย่าง ถ
ช่างจีน แด้ยมนชนเขาเอาแต่หลังคาเขาคอกัน ชองหน้าคางจึงหายไป เหลือ
แต่ชุน คำว่า บรรพ นนทแด้ตั้งอยู่ในคางแด้ว่า เป็นจว แต่คำ แกลง นน
ไม่ทราบ อันเครื่องยอดของเรือนนทประหลาดถึงเป็นเรือนยอดขนาด ใหญ่ทคน
เขาได้หลายคนเรียกว่า มณฑป ถ้าประกอบมุขเขาเรียกว่า ปราสาท ถ้ามีแต่
ยอดขนาดเล็กคนเข้าได้คนเดี่ยวหรือเข้าไม่ได้เลยเรียกว่า บุษบก แต่ที่จริงเป็น
ตั้งเดียวกัน

กาบพรหมสร หมายถึง กาบห่อโคนเส้า เป็นคำของใครก็ไม่ทราบ
ไม่ใช้คำของช่าง ช่างเขาเรียกแด้ว่า กาบ เท่านั้น มาแต่กาคันไม้ เช่น หน่อไม้
ไผ่ เป็นต้น มีที่ใช้มาก ไม่แต่ห่อโคนเส้า

ทรงมัน พวกช่างเขาใช้พูดกันแต่หัวเม็ดอย่างมียอดแหลม ฉนทคิดว่า
มาแต่ ทรงมันทป แด้ว ทป หลุดหายไป ที่เอามาใช้ว่า มีอกไก่ทรงมัน นน
ทจวบผลรับขอบ คำว่า อกไก่ หมายถึงเป็นสันเหมือนหนึ่งอกของไก่ ที่เอา
มาใช้ดอกไม้เป็นสันในทงวงมาไฉริต ถ้าทำเทียมพวงมาไฉริตยดอกไม้ตามแถว
ถ้าดอกกลมแทนพวงมาไฉริต เรียกว่า ลูกแด้ว

คำแปล คือการแปลคำนั้น เป็นการกระทำด้วยจิตต คณเมื่อนั้น
เป็นเด็กนั้น ผู้ที่เรานับถือว่าเป็นพระ ดูเหมือนจะไม่มีใครรู้ภาษาอื่นที่คล้าย
ภาษามคธที่อยู่ในโลกอีก พจนานุกรมภาษาดั้งเดิมก็เพิ่งมีเข้ามาทีหลัง เพราะ
ฉะนั้นเมื่อเห็นคำโรคภัยภาษามคธก็เข้าใจว่าเขาแปล ทนบกแปลกนเด้น
ต้นทุกใจ เห็นเป็นแก่เป็นบุญบุญ ท่านก็คิดว่าภาษาอื่นมีเข้ามาปนอยู่ในภาษา
ของเรา มากนั้นถูกแล้ว คำที่เข้าใจว่าแปลนั้นไม่ใช่แปล เป็นคำของพวกหนึ่ง
เขาใช้กันเช่นนั้นจริง ๆ

จรรยา นั้นเคยตากเขาไปเขียนเข้าคำดั่งฤๅต เป็น จรรยา หรือ จรณัม
จะผิดหรือถูกก็ไม่ทราบ คำดั่งฤๅต จรณ แปลว่า เสว คำพวกข้างเราไม่มีเรียก
จรรยา ตอข ๆ มีเรียกแต่ว่า ชุมจรรยา หมายถึงชุมประตู หน้าต่างอย่างที่เป็น
รูปหงส์คา ก็เป็นอันเข้ากันได้กับภาษาดั้งฤๅต เมื่อมีหงส์คาที่ค้อมมีเด้า ที่
เรียกว่า ชุม นกหมายถึงมเด้ามีหงส์คาอยู่แต่จรณแล้ว มีคำหนึ่งในพระราช
พงศาวดาร ว่า เข้ายพระอรุญไปบรรจุกที่ท้ายจรรยาวิหารพระศรีสรรเพชญ์
อยากเห็นอยากเรียน ว่าจะเป็นอย่างไร จึงไปดู เห็นท้ายพระวิหารเป็นมุขโถง
มีเจดีย์ทวารจุมพระอรุญอยู่ในนั้น จึงทำให้เห็นไปว่าท่านจะหมายเอามุขโถงนั้น
เองเป็นจรรยา ดูก็ไม่มีอะไรขัดข้อง ย่อมเป็นไปได้

พรอ

คำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๕๖๒

พระยาอนูมานราชชน

อ่านหนังสือของท่าน เรื่องทำศพ ที่ให้ไป อ่านสนุกเต็มที่ ทั้งได้ความรู้ ได้ความคิดมากออกไปด้วย แต่มีข้อคำที่คิดใจสงสัยอยู่บ้าง เห็นว่าควรจะบอกให้ท่านทราบ จึงจะบอกต่อไปนี้

๑. ชะมัด (หน้า ๓๓ และหน้า ๓๐) คำนี้ใช้กันคนชนเมืองเร็ว ๆ นี้เอง แต่ก่อนเห็นใช้ ชะมัด อย่างไรถูกก็ไม่ทราบ

๒. เสียงทอนของพวกหอดเตนโตด ก็น่าจะเป็นดวงดอะไรพวกบอกหนทาง แต่เพราะคนมากไม่ได้ซักซ้อมกันนักฟังเอาคำพหยาก ผังฟังไม่ออก และอยากได้ความร้ายให้จึงว่า ทอน ตามที่ตั้งนั้นฐานว่าดวงดอะไรนั้น ด้วยเคยเห็นหนังสือทางเมืองเขมร อันกล่าวถึงเมื่อพระเจ้าศรีสัตนาคนหุตจะสวรรคต คนทุกคนที่เข้าไปอยู่ทวนศอกพร้อมกันดวงดพุทศคุณ นักเหมือนกับหอนเวตาคน จวนตาย ของพวกหอดเตนโตดนั้น

๓. ทาปลาก (หน้า ๓๕) คิดว่าคำนี้ผิด เคยได้ยินเป็น อับพะลาก คือ อับปลาก หรือ มหับพะลาก คือ มหับปลาก

๔. แมว น่าจะถือกันเป็นสองนัย แมวเขื่อง คือ แมวเลี้ยง อันได้อบรมให้รูปร่างโตแล้ว ถือว่าเป็นมงคล แมวเปรี้ยว คือ แมวป่า หรือที่เรียกว่า แมวชะไมย อันไม่ได้ความอบรมให้รูปร่าง นนตือว่าเป็นของมงคล การขวนเวียนเอาเด็กตงเบต แคงงานบ้างต่าง หมัดนั้นเป็นงานอย่างเดียวกัน มีถุงเข้าเปิดอก ถ่วงามตพัก ทั้งหมัดขาดด้วย ต่างรายกันอยู่ดง ต่างรายก็มีอะไรต่ออะไร

มากจนอีก เอาแน่ไม่ได้ หมายถึงเครื่องเรือนเครื่องทากันแก่ผู้ทามาใหม่ทั้งหม
แมงนั้นจะได้ประจำเรือนคอยจับหนู อันจะมารันท้าให้ของเสีย ขอบใจท่าน
ทจลว่า แมงคราฟ ทำให้โตดังตน เคยได้ยินมาว่า แมงเทา เป็นการเข้าใจมืด
ทาแมงดีเท่ากันออกย้าแย้ แต่ที่แท้เห็นจะเป็น แมงครา หมายถึงความว่าเป็น
แมงใหญ่ทมเกราแดง เท่ากับทจลคนว่าเป็นผู้ถึงนคภาคะ ถูกแมง จะใช้หาได้
ไม่ คำที่ท่านได้ยินมาว่า ย้าแมงเหมือนย้าแฉะ นั้น ทำไมจึงเบาไป อันเคย
ได้ยินมาเป็นว่า ย้าแมงเหมือนย้าพระ สูงขึ้นไปอีก ที่จะเทียบด้วยคำของ
พราหมณ์ ที่ว่า ย้าจัวเหมือนย้าพราหมณ์ คำนี้สัมพันธ์จะหมายถึงแมงเพียง
ส่วนแมงชะโมยนั้นเห็นจะนึกกันว่าเป็นแมงฉี่ เพราะย่อมมาในเวลาเจ็บตัก ๆ
มีด ๆ กัดจะมาทำตาบตาบดั่งอะไรแก่ศพ ก็ที่แมงชะโมยนี้ ออกจะฆ่าได้

๕. ตม้นำอาบศพ ท่านว่าได้โบอะไรก็ได้มัน คิดว่าจะเป็นทำโดย
ไม่เอ้ออเดียวแล้ว แต่ก่อนเห็นจะเป็นโบที่มีจำกัด เช่น โบขนาดเล็กเป็นต้น ซึ่งถือ
กันว่าผู้กวด ยังเป็นได้มีในพิธีครุฑมีเป็นอย่าง ซึ่งพอจะเทียบกันได้อยู่ ใช้โบขนาดเล็ก
โบดำบแรงแดำบกาเป็นหมอน

๖. การทาบมัน กรมขุนพิทยลาภทรงสนธิฐานว่า เป็นการบำรุงผิว
เหตุด้วยเราผิวเหลือง จึงทาบมัน เห็นได้จากฝรั่งมีผิวขาว เขาก็เอาฝุ่นพอก
เข้าไปทำเดียง แรกที่ตั้งศไปร์ บ้าง ใช้น้ำมันงาทาจัดเพื่อกำจัดฝ้า ให้เห็นผิวดำ
งาม แล้วทรงพระดำริสาคค่อไป ว่าพวกอินเดียนแดงคงจะใช้เม็ดผดด้งยตีดินแดง
ตามทศรัตน์เขาที่อยู่มาก จึงบอกท่านให้ทราบเพื่อพิจารณา

๗. ท่านเขียนไว้ว่า สมเด็จพระยาทรงนิพนธ์ (หน้า ๓๗) เห็นว่า
ควรจะลงพระนามไว้ด้วย เพราะสมเด็จพระยามืออยู่หลายพระองค์

๘. ท่านไม่เคยสงสัย การรุดหน้าใส่มือ เป็นของทำยอเกิดจนภายหลัง
แต่ก่อนอาบกันจริง ๆ ทงนพ อาบน้ำดังกรานศท่านผู้ใหญ่ กชนเคียงตงชน
ท่านคักนำอาบ ลูกหลานก็เข้าช่วย แลวมน้ำหอมไปช่วยทำให้ท่าน เพียงอายุ
น้อยได้เคยทำให้ท่านผู้ใหญ่ การรุดหน้าแข่งงานส่งมรดกก็กรุดนามนต เมื่อพระ
ส่งมรดกจบก็ยกนามนตมา ญาติพี่น้องช่วยกันรด โทษจุกกชนเคียงรุดหน้า
ชำระกายเมื่อโทษสมแล้ว ศพก็ชำระต่างให้สะอาด ตงนแต่ญาติพี่น้องทำให้ทงน
ทงนพ การดำตหน้าดังกรานศเห็นจะมาแข่งทำอาบหน้า เขาว่าประเพณีใน
เชียงใหม่ เจ้าผู้ครองเมืองดงท่าแดงถชนแต่ดียงแห่กตบคุมทงเบยก ๆ ตามทาง
มีราษฎรสำคณากน คตยคกระทงตงคุม ท่านจงศุพิธิตตแจตกรในกฏมณเคียร
บาล มีคำจาชาราชากรตงหน้าตามมาที่เคียร คุเปนทอวามาเบยก ๆ เหมือนเชียงใหม่
แต่ไมได้กตงวตงมราษฎรสำคณาชา เขาใจว่าเป็นประเพณีอนเคียรกน

๙. การหวิมคท มีหลายอุปเทหิตก คิดตามกไม่ทง แต่เมื่อชน
ถูกให้เป็นคนหรือกทให้อย่างคนเปม คอยไม่เห็นจ่าคจจะทำอศริ ตงนการ
หคทงนพ เห็นเหตุจ่าเพื่อจะไม่ให้คนเปนเอาไปตง ไซ่รจมกับคนคายเท่านนเอง

๓๐. เรื่องนุ่งผ้าศทกลับหน้าเปนหลัง ได้เคยส่งดัยมานานแล้ว จ่าทำ
เช่นนนี้ด้วยเหตุไร แต่ไม่มีใครอธิบายให้เข้าใจ จนกระทั่งได้มาอ่านเรื่องททท
เรียบเรียงไว้ จึงเปนอนเขาใจจ่าเปนเรื่องทำให้กตบ อย่างกตบอะไรเคียรต่าง ๆ
คตยคตงทงมคทวย

๓๑. สุภาสิตทง่า มรคา จารี อิตถ์ ศาลา เปนแน่จ่าหมายตงของซึ่งเปน
ตำธารณะ ไม่ใช่ของในบ้านคน อิตถ์ ก็เห็นจ่าหมายตงทงึงหาเงิน

๓๒. ศาธา ยนตต์ สนตต์ วิกุตสังคเต เคยได้ยอนเปน ยนตต์ สนตต์
วิกุริงุ คเร คำ กรัง กตงจ่าเปน คริง แต่เราอ่านจ่า กรัง คุเหมือนเขา

ไม่ได้ใช้สำหรับชกยันตร์ทุกอย่างไป ใช้แต่ชกยันตร์ตามเหตุสมควรดังยันตร์
ตรีณังเห แต่ไม่แน่ ด้วยเอาใจใฝ่มาน้อยเต็มที่ ต้องเรียนกับหมอเด็กเป่า
จึงจะเอาแน่ได้ บรรดาภาดาเด็กอะไรต่าง ๆ เป็นกรรมดาที่คนรู้ ๆ ปดา ๆ
ผูกพันทางนมน จึงแปดไม่ได้ หรือแปดถล่มชดง ทงนกกถดจจะปรากฏที่ผด

๓๓. การมัดศพของเรา เพื่อกันคนโงงแตกแน่ เพราะเทียบได้จาก
ศพที่จะเอาไปฝังเขาไม่มัด เช่นแต่เอาผ้าขาวห่อเท่านั้น ในการที่เขาเชือกมัด
ดยคอกมานอกโงง ก็เพื่อผูกผ้าโยงให้พระบังสุกุล จะได้แน่นเข้าไปถึงคิ้ว

๓๔. คำตราสั่ง ฉันทเคยคิดแปลสระสระให้สมเด็จพระสังฆราชว่า
ตราสั่งขาว ตรา หมายถึงความว่าถูกต้องจริง นึกเทียบเอาคำ วรรัง วรรังตรา
มาเทียบ สั่งขาว นั้นคำหลังตกหายไปเสีย แต่สมเด็จพระสังฆราชเธอไม่เห็น
ด้วย เธอหนักเอาชมน้อย่างหนึ่งเหมือนกัน แต่ฉันทไม่ชอบใจ ไม่เห็นด้วย จึงเคย
จำไว้ไม่ได้

๓๕. เรื่องแต่งศพหนึ่ง อ่านหนังสือซึ่งท่านแต่งไว้ แม้มัดด้วยอย่างอยู่
หลายแห่งก็จริง แต่เป็นประเทศที่ไกลแฉะเก่าเต็มที่ คงจะไม่มาถึงเมืองเรา
ได้ จะต้องเป็นกรรมนิยมของเมืองที่ใกล้กับเรา เมื่อแดงคูดังคำเรียกเครื่องไว้
ประกอบกับการแต่งศพหนึ่งของเรา ที่นอกจากเป็นภาษาไทย ก็เป็นภาษาตั้งสกุล
มีเครื่อง ศุกรัม (ศุกรัล) และ พัมธรัม เป็นต้น จะต้องเป็นแบบมาจากอินเดีย
แต่ศพชาวอินเดียเขาก็ไม่ได้แต่งหนึ่ง นอกจากพวกโยคี ก็คือเป็นแบบที่จำการ
แต่งศพของพวกโยคีมานั่นเอง ทงนก็ไปเขารอยกับทเคยสืบส่งนมาแต่จ ที่แรก
เที่ยวเดินชนไป ไปเห็นศพสมภารจมนวดแดงเนยเขาได้สูงตั้ง แล้วมาได้ทราบ
ความที่สมเด็จพระสังฆราชดำรัส ว่าสมภารวัดประดู่ทกรุงเก่า ศพก็ได้สูงตั้ง
เหมือนกัน ครั้นช่วยท่านแต่งเรื่อง โภคหีบ จึงต้องไปสืบที่พระอาจารย์จมน

จึงตั้งมาชีวิต วิดเตงเหยยี่ (ซึ่งเรียกกันว่าอาจารย์แมง) ตามท่านว่าศัพพะจีน
 ญอนเห็นได้ดังตงนังกม ได้หีบนอนกม แบ่งเป้นยศกัอย่างไร ท่านอธิบาย
 ว่าไม่ใช่แบ่งเป้นยศ ศัพไตที่นังตมาธิไปจนตาย เขาก็ตอตั้งตงได้นัง ศัพไต
 ที่นอนตายเขาก็ค้อหีบได้ให้อน ด้วยเขาไม่ยากถูกค้องศัพให้มากนัก เป้นอัน
 เข้าใจ สมภารวัดประตูกัเป้นผู้ตงในการปลุกเสก ศัพก็เขาอย่างพระกชตง
 ของจีน ศัพพระญี่ปุ่นซึ่งท่านได้คความมาว่า เขาตงนังก็เขาอย่างพระจีนตง
 ศัพพวก โยคัแตรพราหมณาจารย์ก็เป้นผู้ตง นับเนื่องว่าเป้นศัพพระตงด้วยกันทั้งน
 ก็เหตุไฉนเราจึงจำเขามาตงศัพเจ้า ถูกประหตาดอยูบ้าง แต่มาที่ตงศัพหีบ
 เป้นแน่อน แต่ก่อนถ้าตงศัพตง โกศัแล้วก็นับว่าเป้นเจ้า

๓๖. ได้พูดมาแต่จ้ ว่า คาทาปลุกเสก อะไรตาง ๆ นั้น คนรู้งู ๆ ปลา ๆ
 ตง ถ้อยคำก็ยอมไตตามนาเนอ คาทาท่านามนคัธรรณตารนั้น ใช้ไม่ว่าอะไร
 ไครค้อไครจำเขาไปใช้มากค้อมาก ก็เป้นขรรตาทจจะตงเกิดอนคตาคัเป้น
 หตายอย่างตางกันไป จนจับคั้นเค้าไมได้ แต่ถ้จะเตากตั้นเขาคั้นเค้า ก็จจะเป้น
 คิงน

สิโรเมพุทธเทวญจ

ลลาญุพุรหุมเทวดา

หทยันารายกญเจว (ควรจจะเป้น ญญจ)

หตญจปรเมสุรา

ปาเทวิสสุญญกญเจว (ควรจจะเป้น กมมญจ)

สพุกมมาปสิทุธิเม ฯ

เป้นเพียงคาทากถึงเท่านั้นควรจจะพอแต่จ้ ถ้หรับเจ้ากรรมทำน้ามนคัอะไรตาง ๆ
 อันเป้นคความว่า เขิญ พระพุทธ พระนารายณั พระปรเมศัวร พระวิคัจกกรรม

มาเข้าถึงกายให้ทำกรรมต่าง ๆ สำเร็จ ส่วนคำ สิทฺธิกัจจัน สิทฺธิกมฺม สิทฺธิ
การียตถกโต สิทฺธิลาโภนิรุตฺร สิทฺธิเตโชชโยนิจัน สพฺพสิทฺธิ
ภวนฺตุเต ฯ นี้เป็นคำโหรเขาใช้ให้พระเจ้าเรือน เวลาเขาบูชาเทวดาขอพรให้
ปกปักรักษาเจ้าเรือน แต่ก็ไม่ใช่คำของโหรคิดขึ้นเอง ไปขอนเอาคำพระถวาย
อัครมาตย์แต่มีใช้สักที่หนึ่ง แล้วใครไปฉวยเอามาต่อศาลาทำน้ามนต์ธรณี
สารเข้า ตูไม่เข้ากันเลย ทั้งไม่เป็นรูปศาลาค้วย

๓๗. ขอให้ท่านสังเกต ว่า โฉง นั้น ทำพอบังคาแต่เพียงด้านข้างดีด้าน
เท่านั้น ทางกันแต่ก่อนแต่คงว่าเปิด จึงต้องมีเผือกกรอง เพราะศัพทนักอนใช้ห่อ
ด้วยเผือก ปากก็เปิดจึงต้องมีผ้าคลุม โฉงชุดกัจจันจะเป็นของกณณอื่น

๓๘. ชาวบักขุโลกก็เรียกทิศใต้ว่าห้วงนยเหมือนชาวเหนือ แต่ไม่มีระบุ
ไว้ในหนังสือซึ่งท่านเรียง

๓๙. เรื่องจุดไฟไว้ที่ศพ ทำให้เกิดความไม่เข้าใจให้แปลออกได้ คือ
จุดพระศพอย่างดี แล้วมชนได้ชาวต่างบักแ้วนคิดเทียบตงไว้ด้วย สืบถามหา
ความหมายก็ไม่มีใครบอกได้ บอกได้แต่ว่าเป็นของซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้า
อยู่หัวรัชกาลที่ ๕ เคยทรงพระราชดำริให้จกชน ก็ทำเป็นธรรมเนียมต่อมา
เพิ่งมารู้จักได้ว่าเทียบตงยตะเกียงกระดามะพร้าวคงบนชางเปิดอกนั้นเอง ทรง
พระราชดำริ เห็นตะเกียงกระดามะพร้าวคงบนชางเปิดอกนั้น มันเงว่งกปรกนัก
จึงทรงพระราชดำริ เอาชนักแ้วนอย่างแ้วนเทียบมาใช้แทน มีอะไรครบ
ทุกอย่าง ขาดแต่เทียบไม่ได้จุดไฟก็เพราะไฟอื่นมีลมเอไปแล้ว ตะเกียงกระดา
มะพร้าวคงบนชางเปิดอกนั้น ก็ไม่ใช่อะไร ทำไปอย่างง่าย อันจะทิ้งทำได้โดย
บังคนเท่านั้น คือจนค่นมะพร้าว ปิดติดลูกมาบอกเอากะดาม้าออก ใช้เป็น

ภาชนะใส่น้ำมัน จะขูดเอาเนื้อออกก็เลยเวตา กระตาคงโคลงเคลงทำให้น้ำมัน
หกได้ ก็เอาอะไรก็ขว้างเปิดอกมารองคองเลยไม่ให้โคลงเท่านั้น

๒๐. *เรื่องสวด* ดูเหมือนท่านจะเข้าใจผิดเป็นว่า พระร้องเอาตามใจ
แต่หาเป็นเช่นนั้นไม่ ท่านเองนั่นเป็นแบบมธอทเดียว เช่น *ท่านองสวดกษ* *ท่านอง*
สวดพระธรรมใหม่ เป็นต้น ที่คนกตถกนหมกเพราะกตถกนนำไปที่ *ตั้งดครงคน*
นหมกนยหนงเรียกว่า *ตั้งดสองจบ* *ตั้งดมี* *จบหนง* *ตั้งดจบ* *ตั้งดจบ* *ตั้งดจบ*
คามคองการ *ตั้งดจบ* เป็นตั้งดขงรุง คือว่าตั้งดรอบแห่งพระธรรมที่ตั้งดนน การตั้งด
นหมกนยหนงเรียกว่า *ตั้งด* *ตั้งด* *ตั้งด* *ตั้งด* *ตั้งด* *ตั้งด* *ตั้งด* *ตั้งด* *ตั้งด* *ตั้งด*
เวตาทำบุญจนประสูติมีตั้งดตั้งดของวัน มหาชัยวันหนง *อนที่ตั้งดชัยวันหนง*
ท่านอาจตั้งเกิดในชื่อใด มหาชัย ไม่ใช่ชื่อของมกต ที่เรียกว่า *ตั้งดตั้งด* ก็เพราะ
ตั้งดตั้งด แบ่งกันตั้งดตั้งดของรรค ของกหนงเป็นแม่ อีกของกเป็นลูก ตั้งดตั้งด
ตั้งดตั้งดกนหมกนยหนงอีกทางหนง อย่างมีตระกูลนคตก นนเพื่อประตั้งดตั้งดครกน
จัดเข้าเป็นพวกเผ่าศัพได้

๒๑. *เรื่องร้องไห้* ขาดไม่มีกตถกนทฐูแจงกนอยุ่หมน ๆ คือมอญ
ร้องไห้ เขามั้พวกรบจางร้องเป็นอามิศ์เหมือนกัน

๒๒. *เรื่องทำบุญ ๗ วัน* นนนำตั้งตั้ง กตถกนจะไปปนกันยุ่งเข้ากับการ
ทำบุญ ๗ วัน นับแต่ปลงศพแล้ว เพราะท่านทราบอยู่แล้ววว่า ก่อนนเขาไม่เก็บ
ศพไว้ในบ้านเกินกว่า ๓ วัน การทำบุญทุก ๗ วัน และทำบุญ ๕๐ วัน ๑๐๐ วัน
นนเป็นประเพณีจนแน่ มีชนทางเราเมอกรังพระศัพดมเตจพระนางเจ้าตั้งดนทา
กุมารรัตน เป็นต้นเค้า

๒๓. *เรื่องไว้ทุกข* ของเรา เป็นเรื่องตั้งดตั้งดยากใจเป็นที่สุด เอาแม่
อะไรไม่ได้เลย ถ้าตั้งเกิดแบ่งกแบ่งได้เป็นตั้งดองทาง คือไว้ณะเพราะแต่ไปเข้างาน

ศัพทางหนึ่ง กับใจประจำนอกทางหนึ่ง ใจไปเข้างานศัพทคือนั่งขวานนั่งตำ
เข้าใจว่าเราจำเขามา นั่งขวานพูดกันว่าเขาอย่างจีน แต่ถามพวกจีนเขาก็ว่า
เขาไม่ได้นั่งขวาน ตกตงจระมาแต่ไหนก็ไม่ทราบ แต่นั่งตำนั้นจำฝังมาแน่ และ
เป็นแน่ว่าเกิดขึ้นในรัชกาลที่ ๕ ด้วย ทนงตั้งท้าวตันกพิราบและต้นาเงินอะไร
เหล่านั้น เชื่อว่าเป็นของเราคิดขึ้นเอง เพื่อจะเติมให้เป็นสายกลาง แต่ฉันไม่
เห็นด้วย เห็นว่าแต่งชาวแต่งคำเท่านั้นก็ลำบากพออยู่แล้ว ไฉนจะไปรับเอา
อย่างอื่นมาพอกให้ลำบากยิ่งขึ้นอีกเล่า เติมที่เราเห็นจะไม่ได้แต่งไว้ทุกชั้น
เพราะเคยเห็นพระเมรุใหญ่ ๆ แค่อ่อนมา นั่งสุมปักตายต่าง ๆ ภาคเลือกครุ
ยกันทั้งนั้น (ที่วาศาตเลือกครุยต่างที่ทานจะสั่งด้วย พวกที่เข้าไม่มีหน้าทแต่เด็ดๆ เขา
ทำวาศาคาย่อมแต่จั่วรด เป็นทว่าได้วาศาตเลือกครุย เรียกว่า ผักแปง แต่ไม่มีหน้าท
แต่เด็ดๆของวาศาตเลือกครุยจริง ๆ เวลาเขาตรวจของสรวมเลือกครุย เวลาอยู่นอกวง
ถอดเลือกครุยออกวาศาต) ส่วนทางใจทุกชั้นประจำวันนั้น แค่อ่อนมีโกนหัว หาก
ตั้งห้ามเด็ดแล้วในรัชกาลที่ ๕ แต่มีการแต่งตำ และพันแขนตำเข้ามาแทนที่
เลยจนแต่งตำหายไปเหลือแต่พันแขน จนทำกันน้อยลง คิดว่าต่อไปเห็นจะเลิก

๒๔. สัมทา คิดว่าควรจะเขียน สัมทา นี้ก็จะมาแต่คำ สัม + ทา
คือข้อใหญ่ต่าง ๆ

๒๕. วิธเอสทไว้บนต้นไม้ ทางหัวเมืองบักษไตของเราที่ทำกัน แต่
ก่อนนั้นเห็นจะเกือบเป็นปกติ เรียกว่า แขนง คือเอาศัพทห้อยเอือกไปแขวนไว้บน
ต้นไม้ ดังที่จะเป็นค้ำเค้าของการเอาเอือกห้อยศัพท แม้ได้โงงแล้วก็ยังผูกกันโงง
ด้วยเอือก ส่วนศัพทคนมียศมีเงินนั้น เขาไปปลุกบ้านเอาศัพทไว้แทนแขนง

๒๖. ประคุมี่ ตามธรรมเนียมไทย ไม่จำเป็นต้องเป็นประคุมี่เล็ก เป็น
ประคุมี่ใหญ่ก็ได้ คู่แต่ประคุมี่ดำราชบุรินทร์เป็นตัวอย่างเถิด เรียกว่า ประคุมี่

นครราชธัมมา นครศรีธรรมราชก็เป็นประตูใหญ่เหมือนกัน คนเดินเข้าออกได้
เท่ากบผี คำว่า ประตู นั้น เป็นคำชาวบ้านเรียก แม้ประตูนั้นจะมხოว่าอะไร
อยู่ก็ตามที่ เหมือนกบประตูด้านทองแม่น้ำ จะมხოว่าอะไรก็เรียกว่า ประตูน้ำ
เหตุที่เรียกว่าประตูเหล็กเพราะเขาผออกทางนั้น ที่ของเขามออกทางนั้นเพราะ
ป่าชาติปดงศพ จะเผาหรือฝังหรือทิ้งก็ได้ อยู่ใกล้กับประตูนั้น ป่าชานนั้นเป็นป่า
จริง ๆ มีเขตคักกว้างใหญ่มาก ไม่ใช่ที่ทาศพในวัดโดย่างเราเข้าใจกัน ทำไม
จึงมีคำว่า ช่า ค้อท่ายค้อยกไม้ทราว คำที่ม ช่า ค้อท่าย ค้อท่ายเป็นเพื่อนกัน
กมอก เช่น คำช่า เป็นต้น

๒๗. ประตูน้ำ เห็นจะหมายถึงเข้าดูบ้านนั่นเอง ที่ที่ตั้งปดงศพกัน
นอกป่าช่าก็ได้ จึงทำประตูน้ำชนเป็นด้มมด

๒๘. ถ้ามืด (หน้า ๘๕ หน้า ๘๖ หน้า ๘๗ หน้า ๑๐๐ หน้า ๓๓๖
หน้า ๓๓๗ สองแห่ง) เห็นควรจะเขียนถ้ามืด เพราะมีคำ สีเทา ช้เทา เป็น
เครื่องเทียบอยู่ หมายความว่า สีช้เทา

๒๙. พระนาศพ ก็ดงว่าเป็นอันเดียวกับพระดงต คัดเขาแต่องค์เดียว
เพื่อให้ง่าย ที่เห็นเช่นนั้นเพราะอ่านคัมภรพระอภิธรรมเหมือนกัน

๓๐. เวียนซ้าย อยากูมานานแล้ว ว่ามมาแต่คนเดียวหรือเรามาคค
ชนเอง ถ้ามใครก็บอกไม่ได้ เพิ่งมาได้ทราวจากหนังสือซึ่งท่านแต่งว่ามาแต่
คนเดียวที่เดียว ช่าได้คำสั่งกฤคที่เขาเรียกด้วย ขอบใจเป็นอันมาก แต่ที่ท่าน
เขียน ประสวย นั้น ไม่ทราวจะอ่านอย่างไร เห็นไม่พ้นคความงอ จึงพดิกค
พจนานุกรมภาษาสั่งกฤค พบว่า ประ เบื้องคั้นเป็นคจคอบ กับ วย เบื้องปดาย
กเป็นคจคอบ ทนคคควาคจะเขียนอย่างไรดี ประสว้ย หรือ ประสว้ย อะไร
ก็เป็นเรื่องเติมปด่า ฟังคานนคไม่เขาหู จำไม่ได้ จึงเห็นว่าไม่เอาคคคว่า ใช้คำ

เวียนขวา เวียนซ้าย อย่างใด ๆ ก็แล้วกัน จะขอทักท่าน ที่ใช้คำว่า เวียนซ้าย
ไปขวา (หน้า ๓๐๓) นั้นผิด ถดายเป็น เวียนขวาไป ต้องด้วยคำกลอนว่า
เวียนเทียบให้ เวียนแต่ซ้ายไปขวา ที่จริง เวียนเอาเบื้องขวา ให้เป็น เวียนขวา
ถ้า เวียนเอาซ้าย ให้เป็น เวียนซ้าย คำขแรงทงนท่านกล่าวไว้แจ่มแจ้งแล้ว แค่นี้
ก็พอพูดได้ว่า เวียนซ้ายไปขวา อีกแห่งหนึ่ง พูดถึงพิธีของโรมันคาโรติก ว่า
ขาดดวงเค็มรอบคัพจากซ้ายไปขวา (หน้า ๓๐๓) คำนั้นจะถูกหรือไม่ถูก
ฉันก็ไม่รู้ ต้องไม่รู้ว่าเขา เวียนขวาหรือซ้าย

๓๑. การเผาศพ เป็นแนวาคต้องมรูปรูปเทียนดอกไม้กับพื้น รูปเทียน
ดอกไม้สำหรับธมาศพ พื้นสำหรับเผา ย่อมยงเห็นปรากฏได้อยู่ที่เครื่องธมาศพ
ของหลวง มีกระตงเข้าดอกดอกไม้ด้วยอยู่จนทุกวันนี้ ในหนังสือเวียนฉบับ
หมอบรัดเด คัพมพ์ (ซึ่งมี ไซ่ไก่ในตระกร้า อยู่ในนั้น) มีจดหมายหน้าที่
มหาดเล็ก ว่าต้องตั้งเครื่องธมาศพกับท่อนจันทน์ถวายในการพระราชทานเพลิง
ศพ เขาก็ใจว่าภายหลังคติประดิษฐ์เขาไม้จันทน์ทำเป็นดอกไม้ เพื่อกระเบียด
กระเดียนให้เปลืองเนื้อไม้จันทน์น้อย เคยตะเขาดอกไม้ตั้งกับท่อนจันทน์กระเด็น
ไป ไม่มีอะไรจะเผาก็เอารูปเทียนนั้นเองใส่ค่างพื้น ในงานพระบรมศพเป็น
หลายงาน ซึ่งดวงมาแล้วไม่ชานัก ก็ยงตั้งราวเทียบให้ประชาชนจุดศัตตบูชา
พระบรมศพ

๓๒. ยายกะลี เห็นด้วยว่าจะเป้น พระกาลี่ แม่ เพราะพบหนังสือ
ทางอื่นเคยกล่าวถึงป่าช้าที่ไร ก็มส์าดพระกาลี่อยู่ด้วยทุกที่

๓๓. การต่อไฟ เห็นท่านผู้ใหญ่ท่านถ้อย ไม่ทำกันไม่ช้าแต่การเผาศพ
แม้การบูชาพระท่านก็ไม่จุดดอกไม้ มีกมส์ะเกียงตรงหนึ่งตามไว้ให้จุด ดูที่จะไป
ทางข้างไม่เป็นเคารพ

๓๕. การขำระกายเมื่อไปเผาศพกลับมา นั้น มีประโยชน์จริง ๆ
อย่างน้อยก็ถมกตณเภาศพิตมาบ้าน ถ้าเป็นคนกตณเภาศพิตมา มา กรมพระ
สุมมทธานต์อนว่า กตณเภาศพิตมาแดงให้ตางหน้าเตย หรืออย่างน้อยก็ตางในรูจมุค
เพราะกตณเภาศพิตมาในรูจมุค เมื่อได้ทำตามท่านส่อนก็เปนมตดำเร็จจริง

๓๕. ในบอกเผาศพ ฉันเรียกว่าไชดำ ตางทักเซญให้ไปมีอยู่ในนั้น
ด้วย นี้เปนมของใหม่ เตมทักไปกนเองตามใจส่มคร

๓๖. วันเผาศพ ท่านเนระวางนคฺชาวงแรมกไตแกจนคฺชาวงชนนชอบ
ใจเปนมอนมากททำให้ไตสตีพนจากตอง ด้วยแต่ก่อนคิตไม่ออก ว่าทำไมจิง
บงคบให้เผาจนคฺชาวงชน ครนตงข้างแรมกตบยกเปนมบงคบให้เผาจนคฺไป ส่วน
ห้ามตายนวณเสารเผาจนองคารนนเคยไตยน ห้ามเผาจนพระชงท่านไมไตกตางตง
กเคยไตยน นนเห็นจระคิตไปตงตองทหากว่าจะมีอยู่ในศัพ ก็ไมให้ตองเตยชวิต
ไปในวันพระ ส่วนห้ามจนศฺกรนนเพงเคยไตยนเมื่อเร็จ ๆ นเอง คิตจามาตาง
ฝรัง ส่วนห้ามจนพฤทตบคินนไมเคยไตยน ไตนควิตกอยู่ในใจ ว่าห้ามเพิ่มชน
ทุกทแต่จจะไม่มวันเผาศพไต แต่เปต่า เตยจนออกจจะไม่มใครค้อยถือ ไปแยง
กนเผาจนอาทคย คินคิตเห็นจจะมาแต่จนหยุดราชการ จะไตมมิตรตหายมามาก
แต่ไมจ่าเปนม ฉันอะไรกไตทงนน อางเวตาเผาให้พนจากเวตาราชการกไตเตจกน

๓๗. แปรรูป ในราชการเรียกกันเปนมสองอย่างอยู่ เมื่อทำถ่านเปนม
รูปทแรกทั้นหัวไปตางตะวันตก เรียกว่า แจจรูป แดจโดยถ่านกตบทำรูปใหม่
ทั้นหัวไปตางตะวันออก นี้เรียกว่า แปรรูป เซาทอยมมาก กระตูกนนเซาคิต
เขาออกไวเตยก่อน สำหรับให้ตูกทตางนเก็บ เมื่อแปรรูปแตจจเขากระตูก
ประดับตงตามท เช่น กระตูกทวักเขาไวททอเปนมคิน เพราะเหตุททำตงน การ
คตงศัพเผาจนจงบงคบให้ตงตางเห็นอกบไต เพื่อไมให้แจจรูปแตจแปรรูปเหยยคคิน

รถกัน การเก็บกระดูกไว้ที่บ้าน ได้ยืนยันว่าเป็นแบบกรุงรัตนโกสินทร์ ด้วยทรง
พระราชดำริไม่แน่พระทัย ว่าจรรักษาบ้านเมืองไว้ได้หรือไม่ ถ้าไม่ได้จะได้พา
ย้ายไป ด้วยเวदानนเป็นเวตาคักสงครามพองพัน ทางพายัพเขาตอกนศด้วยซ้ำ
ไม่เอาอยู่เข้าบ้าน คองบรรทุไว้ทงต ประเพณีของเราแต่ก่อนก็เอาไว้จุด ไม่
เอามาไว้บ้านเหมือนกัน ถ้าหนังสืออยู่แล้ว ทางพระศัพเจ้าหน้าไปดอยน้ำทวด
ปทุมคงคา เข้าใจว่าเป็นคติพราหมณ์เข้ามาปน ถ้าของชาวบ้านหาได้ดอยน้ำ
ไม่ ด้ปทุมคงคาเข้าใจว่าจะตงข้อ ให้ตลกเอาแม่น้ำเจ้าพระยาไปเป็นแม่น้ำคงคา

๓๘. การทำบุญ ๑ วันเมื่อเผาศพแล้ว ได้ทราบว่าเป็นการทำบุญ
เวียน ไม่ใช่ฉลองอยู่ เพราะฉะนั้นจึงตงบาตรน้ำ แต่เพราะเก็บเอาอยู่มาบ้าน
การทำบุญจึงกำกวมไป

คามที่จคมมาใหม่ เป็นทางไทเกือบเป็นพัน ทางต่างประเทศนั้นไม่ค่อย
จรรู้ ได้ตั้งคันฉะบบกตบคณมานี้แล้ว

พรอ

กรมศิลปากร

วันที่ ๘ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๒

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบใต้ฝ่าพระบาท

ถวายพระหัตถ์ถึงวันที่ ๓๐ สิงหาคม ทรงพระเมตตาตรัสอธิบายเรื่องทำศพ
หลายประการ ข้าพระพุทธเจ้าได้รวบรวมไว้แล้ว รูดลงในพระเมตตากรุณาต้นเกล้า ๆ
เป็นต้นซึ่ง ข้าพระพุทธเจ้าได้ทราบเกล้า ๆ เรื่องที่คิดไม่เห็นอยู่มากแห่ง ต่างแห่ง
ผิดพลาดไป เพราะรู้เท่าไม่ถึง ถัดมาทราบเกล้า ๆ จน นับว่าถวายพระหัตถ์
ฉบับนี้ มีคุณค่าแห่งความรู้เป็นที่สุด ข้าพระพุทธเจ้าอ่านถวายพระหัตถ์ข้า
หลายหน เพื่อไม่ให้ลืม และใช้เป็นแนวทางพิจารณาค้นคว้าต่อไป

๓. ชะมัด ข้าพระพุทธเจ้าใช้ด้วยหลงผิด ที่ถูกควรเป็น ชะงัด ชะมัด
คงมีแต่ภาษาปาก ถึงเกิดจะไปทางเก่งทางสามารถ รูปคำคล้ายกับ สมรรถ
มาก ส่วน ชะงัด เป็นไปทางซดงค์กตัตข

๒. เสียงทอนของพวกทอดเตนโตด ข้าพระพุทธเจ้าเห็นฟ้องใน
พระวิจารณ์ ที่ตรัสว่า จะเป็นสังคหะโรอย่างหนึ่ง

๓. หาลาภ พิมพ์ผิด ข้าพระพุทธเจ้าต้องการเขียนว่า หายลาภ

๔. เรื่องแมว เป็นความรู้แก่ข้าพระพุทธเจ้ามาก แมวคราว ที่ถูกควร
จะเป็น แมวเครา ดังตรัส สระอะแอะระระอา ในคำไทย หนังสือไทยถิ่นขอนแก่น
เป็นอย่างเดียวกัน จะออกเป็นเสียงสั้นยาวก็เมื่อเวลาอ่านหรือพูด เพราะฉนั้น
เครา กับ คราว ก็คงเป็นไปในเรื่องออกเสียง อย่างเดียวกับคำว่า เซา กับ ชาว
ลาว กับ ลาว เรื่องชาแมงเทากับชาพระ คงได้ความจำเปรียบทั้งพระแฉะแฉะ
ก็คิดด้วยเกล้า ๆ ว่า พระมากกว่าแฉะ เพราะเทียบกับพราหมณ์ได้ ต่างที่อาจ
เกิดจากเกรงใจว่าพระหนักไป ก็เปลี่ยนเป็นแฉะ เพื่อให้เบา

๕. ใบไม้ต้มสำหรับอาบนำศพ ข้าพระพุทธเจ้าคิดใจด้วยเรื่องใบ

หนาด ว่าทำไมจึงกินไม่ได้ ทางอีสานก็ใช้ใบหนาด และใบมะเขือผูกเป็นประคูดู
บ้าง และถือว่าใบหนาดกินไม่ได้ หรือจะเนื่องมาจากคติอินเดีย ข้าพระพุทธเจ้า
กำลังสืบหาอยู่ว่า ใบหนาดมีอยู่ในอินเดียหรือไม่ และเรียกชื่ออะไร ยิ่งเป็น
ได้มีในพิธีกรรมใช้ใบหนาด ใบตำบแวง ใบตำบกาเป็นหมอน ข้าพระพุทธเจ้าเพิ่ง
ทราบเกล้า ๆ จากพระอธิมา

๖. การทากษมน ข้าพระพุทธเจ้าค้นดูเรื่องทางอินเดีย ได้ความว่าใน
พิธีบูชาขุม คือ ใช้ขามนและขมนชนิดต่างๆถูกบูชาขุมเดียวกัน แต่จริง
ให้อาบน้ำและเอาเนยแขก (๗) ทาตัวออกที หนึ่งทชนสาวคือเขาพิธีกรรมขัตถุ
คือขมนและขมนเรียกว่า หริทรา ในพิธีแต่งงานและพิธีศพใช้หริทราเช่น
เดียวกัน เป็นอันว่า ขมน มีชื่ออยู่ในพิธีของอินเดีย กระทำให้ข้าพระพุทธเจ้า
มีความเห็นใหม่ว่า การทากษมนจะคิดเนื่องมาจากอินเดียก็ได้ สืบประเพณีทาง
อีสานก็ว่าใช้ขมนในการอาบนำศพเหมือนกัน และเรียกว่า ขมน ไทยใหญ่ก็
เรียกอย่างเดียวกัน หาได้เรียกว่าขมนไม่ ขมนคงเป็นของรักษามิตรของ
ชาวอินเดียคู่กับขมน ถ้าว่าได้แบบอย่างมาจากอินเดีย ทำไมจึงไม่ใช่ขมน
ด้วย เรื่องไทยนิยมสวดสวดเหลือง ข้าพระพุทธเจ้าเห็นพ่อด้วย ส่วนจีนและไทยอื่น
จะนิยมอย่างเดียวกันหรือไม่ ข้าพระพุทธเจ้าเคยสืบสาวเรื่องความงามของ
ผู้หญิงในชาติต่างๆว่าเขาคิดเห็นกันมาอย่างไร อะไร ๆ ข้าพระพุทธเจ้าก็ชอบ
ถามเขาได้ แต่ไม่ได้นึกถึงเรื่องผอเนอนเลย เรื่องแขกใช้ขมนชนิดขูด ข้าพระ
พุทธเจ้าเคยถามพวกแขกถึง อธิบายว่า ถ้าใช้ขมนชนิดขูดและผิงแดดแล้ว
ทำอีกและผิงแดดอีกครบ ๓ วัน จะยิ่งกันความร้อนได้ จะทำให้ผิงหนึ่งเย็น
สบายผิงเหลือง และอ่อนนุ่ม หายขูดขูดตามข้อต่าง ๆ ในตัว ดูก็มมุด

อยู่บ้าง เพราะยาแก้ปวดแก้ชดยอกกมก ใช้น้ำมันชาติดี เหวรูปในเทวดายพวก
กตัง ถนงตั้งม กมการอาบน้ำมันเด่มอ เรืองทาน้ำมันออกจระมมากชาติ ใน
พรของบาทหงวงแตรของยว กมการเจมตวยนামนเหมือนกัน ซึ่งคงเดื่อนมา
จากทาน้ำมัน พวกเปอร์เซีย นกรีก โรมัน กมชดตมวเนอดวยนামนปน
ปรุงตวยของหอม พวกแอฟริกาหงายพวกก ใช้น้ำมันชดตว แดวตั้งฝุ่นตั้งแตร
ตางพวกกเคมชระมตตวย เพอให้มกตนหอม การทาน้ำมันเคมคงจระมุงหมาย
แตรแตรรักษามิดเนอเป็นเรืองทำร่างกายให้ชระชาต ให้งตงามเป็นเงามน ทงจระ
ไซตั้งอนทก เช่นฝุ่นหรือผงหอมตั้งตาง ๆ กคคตวไตงาย เทคนชาติตาง ๆ ทียง
ดำหตั้งคอคความเควัญ เช่นชาวแอฟริกา อเมริกา ฮองตั้งเควเจย แตรชาวเกาะ
ตาง ๆ ในมหาสมุทรแปซิฟิก เมออาบนำศพแตร ก ใช้น้ำมันชดตว เรืองทา
ชมน คคตวยเกดว่าว่า เป็นอย่างเดยงกัน แต่ทำไมจิงไมไซทาน้ำมันตวย
ข้าพระพุทธเจ้าคคไปไมคตออก

๗. ข้าพระพุทธเจ้าเขียนไว้ว่า สมเด็จพระนารายณ์ ทรงพระนามไป

๘. เรื่องรตนนา ข้าพระพุทธเจ้าพบเรื่องอาบนำตั้งกรานคของอินเดยว่า

ในสมัยพระเวท พราหมณก่อนเขาพรคองอาบนำแตรเจมตวยนামน หรือนามน
เนย เห็นจระตรงกับ กระสุทธ ทมกตางไวในพรพราหมณของไทย ในหนังสือ
เรืองนนักตางคอไปว่า ในวันแรกของตั้งกรานค เป็นประเพณททุกคนจระคอง
อาบนำแตรเฮอนามนชดตวร่างกาย เขาตั้งกษณะการอาบนำตั้งกรานคของไทยท
ครตั้งเดาเมอข้าพระพุทธเจ้าคคหาเรืองนอยู ไปพบเรืองการเจมเพอเป็นตั้งมกค
ข้าพระพุทธเจ้าเคยเห็นเขาเจมบานประคูนหน้าคางคตออกจนหีบบค แต่การเจมนน
เป็น ๓-๒ แตร ๓ จุด ชอนกันเป็น ๓ แตร รูปพระเจดย แต่ทเป็น ๔ เป็น ๕ กมี
ถามใครว่าทำไมจิงมี ๓ ๔ ๕ แตรเจมทำไม ก็ไมไ้รับคอบเป็นทพอใจ คอบ

ถามพราหมณ์ ป.ธ. ศาสตร์ ก็ว่า ประเพณีอินเดีย ถ้าเป็นของใหม่ กตัญญู
จะเอาไป จึงต้องเจิมเพื่อให้มนต์ทนต์เป็นคาถาหนึ่งเดียว ผู้จะได้จริงเท็จ เรื่องไม่ได้
เขากบที่เขาใจกันเป็นดำมัญญาว่า เจิมเพื่อเป็นมงคล จนมาได้พบเรื่องที่ยิ่ง
อธิบายได้ว่า ชาวฮินดูเมื่อก่อนแรกคิด ถึงใจไม่แน่น ๑ เรียกว่า ลิงๆ เขามา
เจิมด้วยน้ำมันจันทน์ เพื่ออัญเชิญ วาสตุบรรพ เทพประจำบ้าน ให้มาตั้งสถิตย์อยู่
เมื่อถึงตอนยกประตูใหญ่ของเรือน เจิมที่ไม้อกตรงหนึ่ง เวลายกออกก็ก้เจิม
เหมือนกัน ข้าพระพุทธเจ้าคิดด้วยเกล้า ๆ ว่า เรือนฝากระดาน ก็ดูเหมือนนม
การเจิมที่เล่าแต่ประตู ในเรื่องว่าด้วยอภิเศก เขาให้ลักษณะอภิเศกของ
พระเจ้าแผ่นดินได้ ๓ อย่างคือ อภิเศก สำหรับพระเจ้าแผ่นดินทั่วไป ปฐม
ภิเศก สำหรับพระเจ้าแผ่นดินที่รุ่งกว่า และ มหาภิเศก สำหรับจักรพรรดิ เรื่อง
เจิม และ อภิเศก คิดด้วยเกล้า ๆ ว่า จะย่อมาจากการอาบน้ำ ทาน้ำมันและ
ทาตั้งปนปรุงอื่นที่เป็นยารักษาผิว และมักดินหอมให้เกิดสิริมงคล

๘. คาลา ยนต์ สนต์ วิกลิงกลเด ข้าพระพุทธเจ้าด้อมตามผู้รู้เด็ก
เข่าว่า วิกลิง ที่ถูกเป็น วิกริง ดังตรีดี และว่าไซ้สำหรับชกยันตร์ ได้ทุกอย่าง

๓๐. เรื่องมัดศพ ข้าพระพุทธเจ้าได้ความว่า ประเพณีชาวชนบทและ
ชาวอีสาน จะมัดเมื่อเวลาจะเผา ถ้าศพตายร้ายไม่มัด เวลาพกศพลงเรือนค่อน
ยังไม่มัด คิดด้วยเกล้า ๆ ว่า การเผาศพชาวชนบท ย่อมทำกันในเร็ววัน คือ
เผากันทั้งสด ๆ จึงต้องมัดเพื่อเผาได้สะดวก แต่เมื่อเชือกถูกไฟก็ขาด ดูจะไม่
ได้ประโยชน์ในการมัดนัก ถ้าแต่ก่อนไม่ได้เก็บศพไว้นาน การมัดเพื่อกันเอง
แต่ก็ไม่ดีจำเป็น จะว่ามัดเพื่อกันผมมารังควานอย่างฝรั่งว่า แต่ทำไมศพตายร้าย
ซึ่งควรจะมัดก็ไม่มัด ดูก็แปลกมาก

๑๑. *ตราสั่ง* ข้าพระพุทธเจ้ามณฑลศึก *แมวเครา แมวคราว* จำเริญ
ตั้งยาวถือเป็นหลักกำหนดแนไม้ได้ ถ้าเช่นนั้น *สัง อาจเป็น สาง* ไต่บ้างกรรมัง
เพราะ *สาง* ก็แปลว่าผี *เทมขสาง* ก็เทมกถนผทศคมา *สาง* ก็ม้อยในคำของ
ชาวอีสานแปลว่าผี ในภาษาอาหม *สาง* แปลว่า เทวดาแต่ผี และถ้าเบียดย
คือสังเกตของ *สาง* เป็น ก วรรณคดีเดียวกัน ซึ่งเป็นลักษณะของภาษาไทย ก็ได้คำ
ว่า *ซาก* เพราะฉะนั้น *ตราสั่ง* ก็คือตรงหรือมตซากผี ที่ *สาง* เจริญหดสั้นเป็น
สัง ก็จริงเนื่องด้วยคำของพยางค์เดียวกัน เจริญหนึ่งในคำนั้นเวตาพูด
ย่อมจะตั้งนกว่าอีกเจริญหนึ่งเป็นธรรมดา ทั้งจะถูกผลิตสถานไรขอรับพระบารมี
ปกเกล้าฯ เป็นที่พึง แดงแต่จะไปรดเกล้าฯ

๑๒. *เรื่องแต่งศพหนึ่ง* ซึ่งประธานคำจำ *ศุกรัม* แดง พันชนัม มาด้วย
นั้น กระทำให้ข้าพระพุทธเจ้าคิดเตาไปว่า ประเพณีแต่งศพจะมาทางชาติทราวอิท
ชาวโคขของอินเดีย เพราะคำจำ *ศุกรัม* แดง พันชนัม นี้ พระสารประเสริฐบอก
ข้าพระพุทธเจ้าว่าเป็นรูปคำในปฐมมาฉกิต ตามปกติภาษาบาลีแต่ดัดถักไทย
นำมาใช้ ย่อมนำแต่คำที่ประกอบศัพท์เป็นศวดสงเท่านั้น เช่น ในทบทจะเป็น *ศุกร*
แแดง พันชนัม คำ พันชนัม เป็นรูปศัพท์ประกอบแล้ว แต่ *ศุกรัม* ถ้าแปลว่าชาว
ถือได้ว่าเป็นคำประกอบรูปศัพท์ได้ แต่ *ศุกรัม* นี้ ผู้บางคนหากันไม่พบว่า
แปลว่าอะไร จนในหมายรับสั่งต่างทกเขียนว่า *ศุกรม* กัม เมื่อข้าพระพุทธเจ้า
ได้สอบถามเช่นนี้ ก็มณฑลภาษาทมิฬว่า คำที่เป็น *นปฺง* สกคล้อง ในภาษาทมิฬย่อม
ดงบัจจยว่า *อัม* เพราะฉะนั้น *ศุกรัม* แดง พันชนัม จะมาทางทมิฬได้บ้างกรรมัง
เครื่อง *ศุกรัม* หากจะมีเครื่องแต่งพระศพตายอย่างกิต ส่วนใหญ่คงจะหมาย
ถึงผ้าขาว ส่วนพันชนัม คงหมายถึงเชือกผูกมัด ข้าพระพุทธเจ้าเดาคความดังนี้
เรื่องจึงมีต่อไปว่า ชาวทราวอิท ไซอชแต่งศพหนึ่งหรือไม่ ที่ข้าพระพุทธเจ้ากล่าว

ได้ในเรื่องทำศพว่า พราหมณ์ในอินเดียตอนใต้ใช้มีดศพในทานงมน บคนได้
พบอีกพวกหนึ่ง ว่าพวกอินเดียกลางถึงชายคัมภีร์ถือพระศิวะ มีวิธีฝังศพในทานง
หันหน้าไปทิศเหนือ ยกเว้นคนโสด ถ้าตายก็ฝังนอน จะฝังนั่งไม่ได้ คนเจ็บ
จนตาย มีพิธีให้อาบน้ำและกินน้ำมันตรี เรียกว่า พิธี วิภูติเวไล เมื่อตายแล้ว
เอาศพนำไปในเกาอี้ไม้ไผ่ เรียกว่า วิมาน นำไปดื่บ้ำน้ำ ฝังตั้งตรงในหลุม
ขุดลึก ๘ ฟุต พวกนี้กลางถึงชายคัมภีร์หมดด้วยกันด้านคนเคษ มีมากในตอน
ใต้ของอินเดีย และเป็นคนเชื้อชาติทราวาทเป็นส่วนใหญ่ ทาไซมีเชื้อชาติอริยกะ
ไม่ ในหนังสือว่าด้วยแหดมมตายุ เรื่องหนึ่งว่า พราหมณ์ชาวในพัตตงกฉงนัง
พราหมณ์พัตตงน อาจเป็นพราหมณ์มเชื้อสายมาจากใต้ของอินเดียด้วย
ความที่กราบทูตมาน เพียงมีเค้าให้สืบสาวประเพณีอินเดียตอนใต้ค่อยไปเท่านั้น

๓๓. ชาวบงกชใต้เรียกทิศเหนือว่า หัวนอน และ เรื่องมอญร้องไห้
เจ้าพระพุทธรเจ้าถมถันนิต พระเคษพระศุณถันเกล้า ๆ ที่ทรงทักให้ตั้งเจ้าพระ
พุทธรเจ้า ประเพณีมอญร้องไห้ อ้างเอาต้นเหตุมาแต่ครั้งพระพุทธรเจ้าในพพาน
ตอนเมื่อพระพุทธรเจ้าทรงปาฐิหาริย์ ให้พระบาทออกมานอกโลง เพื่อให้พระ
มหากัสสปบูชา ฝ่ายพุทธบริษัทยังไม่สำเร็จ ร้องไห้กันระงม จึงสืบเป็น
ประเพณีมา เมื่อบิดามารดาและครูบาอาจารย์ถึงแก่ความตายไป ตกหลาน
และศิษย์ต้องไปร้องไห้แฉดกตัญญู เกิดมีการร้องไห้ ซึ่งมอญบางชนเป็น
พิเศษ เพราะไม่ร้องไห้ราพันโทษหวน ถ้อยว่าไม่กตัญญู

๓๔. เรื่องสวดและเรื่องทำบุญ ๗ วัน ของเจ้าพระพุทธรเจ้าถมถันนิต
หมด ถ้าไม่ทรงพระเมตตาทกชน เจ้าพระพุทธรเจ้าก็ไม่รุ่งกความดี เพราะเห็นเป็น
เรื่องง่ายไป ถมถันนิตได้ง่าย

๓๕. เรื่องกาตเสือกฤษฎ เจ้าพระพุทธรเจ้าแห่งทราวาเถถ่า ๆ จากพระ
อธิบายในคราวนี้ เจ้าพระพุทธรเจ้าเห็นบาตหดวงจะทำพิธีอะไร ในถกทักถกถวมถื่อ

แบบเป็นชนิดละเอียด เลือกรูปที่ใส่องมในพิชกคงมีความหมายในลักษณะเดียวกัน
กับ ข้าพระพุทธเจ้ายังไม่เคยพบหนังสือใดที่กล่าวด้วยคนเหตุเรื่องสงครามในพิช

๑๖. สัมมา ควรเขียนเป็น สามทา และน่าจะมาแต่คำ สัม + มา

ข้าพระพุทธเจ้าเห็นพ้องในพระตำรา

๑๗. ถ่านแก้ว ควรเขียนเป็น ถ่านเท่า เพราะมีคำตัดเท่า ซเท่า เป็นเครื่อง
เทียบอยู่ ข้าพระพุทธเจ้าว่าเป็นถูกแน่ดังกระแฉับพระตำรา

๑๘. เวียนซ้าย ข้าพระพุทธเจ้าเขียนผิด เพราะไปนึกถึงข้างซ้ายของ
ตัวเอง ในขณะที่เขียนขอ เป็นแบบเดียวกับคำบอกให้ อ้อมซ้าย ในเจ้าโคม
ของตำราจรรยา ซึ่งควรจะคงเดียวให้ข้างทางขวาเสมอ

๑๙. การเผาศพ ข้าพระพุทธเจ้านึกไม่ออกว่า ฟินหายไปไหน เพิ่งมา
สว่างเมื่อครั้งอธิบายมาว่า หดไปรวมอยู่กับดอกไม้นั้น

๒๐. เรื่องแปรรูป แจรูป และเรื่องโบราณไม่ได้เก็บอัฐิไว้ในบ้าน
ข้าพระพุทธเจ้าก็เพิ่งได้ทราบเกล้า ๆ คราวนี้เอง

ข้าพระพุทธเจ้าขอรับพระบารมีปกเกล้า ๆ เก็บเอาข้อความต่าง ๆ ที่ทรง
พระเมตตาครัดมาในลายพระหัตถ์ฉบับนี้ ลงในเรื่องทำศพของข้าพระพุทธเจ้า
การระกวรสถานไว้ พระอาญาไม่พินเกล้า ๆ

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า ๆ

ข้าพระพุทธเจ้า *Mr. E. Chuanbunwong*

ขอประทานกราบทูล สัมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓๓ กันยายน ๒๔๗๒

พระยาอนมานราชชน

หนังสือของท่าน ลงวันที่ ๘ กันยายน ได้รับแล้ว จะไม่ตอบก็ไม่ได้
มีขอคอกาอยู่บาง

๑. ชะมัด กับ ชะงัด ท่านคิดว่า ชะงัด ถูกก็ควรเปลี่ยนใช้เสียใหม่
ที่เขา ชะมัด ไปตั้งเคราะห์เขาเป็น สมรรถ นั่น เป็นขอไปที่ ภาษาพูดกับภาษา
หนังสือเห็นว่าใช้ปนกันได้ ไม่มีผิดของเสียหายไปเลย เว้นแต่หนังสือทาง
ราชการ

๒. ท่านบอกให้ทราบในเรื่อง ภาษาไทถิ่นอื่นมีสระไม่เพนคู่ อันอยู่
ในเรื่อง แหมว นั้น ชอบใจที่ทำให้ชน ฉันทกมานานแล้ว ว่าเสียงยาวเสียงสั้น
เป็นเสียงเน้นเท่านั้นเอง เขาจารึกไว้ที่ขอบพระราชู ซึ่งเจ้านายเรียกว่า สลิละ
อันฝังใจบนทุกเขาทองทุกวันนี้ ไม่มีสระสั้นยาว และไม่มีตัวสะกด ไม่มีตัว ร
จะเป็นภาษามครหรือไม่ใช่ก็ไม่ทราบ ถ้าเป็นภาษามครก็เป็นคนดะอย่างกับवाद
ของเราทุกวันนี้ แม้หนังสือเขมรเขาก็ไม่มีไม้ขีด ใช้ดากข้างแทน เช่น นาคพัน
เขียน นาคพาน เป็นต้น พัน กับ พาน ก็เห็นได้ว่าเป็นคำเดียวกัน บัญชี
กับ บัญชี ก็คือคำเดียวกันนั่นเอง คำ ช่าแหมว เหมือน ช่าแหมว นั้น เปลี่ยน
เสียทีหลัง เพราะเกรงใจพระเป็นแน่

๓. ทำไมจึงกลัวไวยหนาด ฉันก็อยากรู้ ตัวอย่างในนิทานเก่าเรื่อง
อินทกพระขมขง ก็มีว่า ผัวเข้าดงหนาด เมียจะขาดใจตาย ที่ฉันว่าเอาไวยหนาด
ไวยดาดแรงดาดกาทำหมอนขึ้นนั้น ภายหลังเป็นแต่เอาปนกับดั่งอื่น ซึ่งหา
ได้ง่าย เพียงเด็กน้อยพอเป็นพิชเท่านั้น

๔. ท่านพูดถึง ทาขมนกับน้ามน ฉันทนคนมาโตจาเมื่อเด็ก เวลาต้อง
แต่งตัวใต้นวมสวมเกยวแล้ว ผู้ใหญ่เขาจับตัวมัดหน้า เอาอะไรตรงตงไปให้
ก่อน เรียกว่า รงพน โนนมนนมนกับขมน แล้วจะมีอะไรอีกก็ให้การไมถู
เพราะเหมนเบอเต็มท แล้วจึงเอาผู้มนกับน้ามนทตบขางบน ทดวามารุงผอนนคนเป็น
คิตอย่างร่อน ๆ จึงได้บอกมาให้เป็นทางที่ท่านจะพิจารณาชอบส่วน

๕. เรื่องเจิม ฉันทไม่รู้อะไรเลย ถ้าเขาก็เห็นว่าเจิมหน้าก่อน แล้ว
จึงเดอนไปเจิมอะไรต่ออะไรที่หลัง อย่างไรก็มาแต่อินเตยแน่ แดหน้าจะเจิม
ตามจุดตำซัดเป็นอย่งมาก ที่เจิมเป็นบรมคณนทตงไปตวด้วยความงาม ทงเนื้อที่
ก็มีใหญ่ซึ่งพอจะทำได้

๖. เรื่องอภิเชก ฉันทเคยได้คิต ว่า อินทรอภิเชก ไม่ใช่พระอินทร์
ตงมาอภิเชกให้ จะเป็นเช่นนั้นไม่ได้เลย คำว่า อินทร์ ไม่จำเป็นจะต้องเป็น
พระอินทร์เชยง ๆ อย่างเดียว เข้าใจว่าเขาหมายถึงอภิเชกพระเจ้าจักรพรรดิ
ตรงกับที่ท่านพบเรียก มหาภิเชก ถัดตงมาจึงเป็น ราชาภิเชก

๗. คราสัง ท่านเตาว่า คราสาง ท่านจงเอาไปเถิด ของท่านคักว่า
คราสังขาร มาก

๘. เรื่องแต่งศพหนึ่ง ท่านคันทได้มาใหม่ เป็นพวกตงกายตแห่งทราวจิต
คี่แล้ว พ้นจากพระ ทักเขาว่าเป้นประเพณมาแต่พวกนันทเดียว คำว่า สุกรัม
หมายถึงผ้าขาวแน่นอน แต่เจ้าหน้าทไม่เข้าใจ เรียกแกไปเป้นเครื่อง สุกรัม
หรือเดยเถิดไปเป้นเครื่อง ประจุกรรม ก็มี พิธอาสาชวชใน กฎมณเตียรบาล ว่า
เวดากตางวันทรงพระสุพรรณมาดา เวดาเย็นทรงพระมาดาสุกหรั เข้าใจว่าคำ
สุกหรั นนหมายถึงดอกไม้อัด เตยงโกตกับ สุกรัม ถ้าเป้นคำเดียวก้นก้น่าจะ

เป็นดอกไม้อสีขาว พันธ์มี พันไม้ไซเชือก เป็นผ้าขาวแถบยาวพับม้วนไว้ ดุจผ้า
พันแฉดฉนวน เวลาคือพระศัพทด้วยแถบผ้าขาวซึ่งเรียกว่าโบเมียงแดง เอาเชือก
ค้ายึดกับผูกคดของเป็นเปดาะ ๆ แด่ต่างชนไปหาบนเรียกว่าคอย ทางเชือกนั้นเห็ดอ
ไว้สำหรับพาดคอดอกออกมาออกพระโกศ ผูกพระภุษาโยง เมื่อคอยเสร็จแล้ว
จึงเอาผ้า พันธุ์มี พันเป็นเกดขงชนไป เขาใจว่าเพื่อจะปิดเชือกคอยอันรุงรัง
ให้เห็นเรียบร้อย

๘. ข้อที่ พระศัพทพระเจ้า ปาฏิหาริย์เอาพระบาทที่มออกมาออกทับ
นั้น จะบอกให้ทราบว่ามี มาจัดการเอาอำนาจมีเข้าประกอบเพื่อให้เห็นศักดิ์สิทธิ์
กนชน ในบ้านเราเอง กรมพระธมมตเศยครัดบอกรว่า ในพระบาดีเป็นพระกัศัณ
เบ็ดผ้าทับชนถวายบังคมแทบฝ่าพระบาทอย่างง่าย ๆ เท่านั้นเอง

๙. ข้อที่ เราเอาอย่างแขกอินเดียมา คัจฉยเห็นเขามียูเหมือน
กันทีเดียว แต่เขาจะมีกำหนดส่งมกันอย่างไรนั้นไม่ทราบ

ข้อความใด ๆ ที่ฉันบอกท่านก็เพื่อให้ท่านรู้ ถ้าท่านเห็นชอบในข้อใด
จะเก็บเอาไปใช้ ในสิ่งใดที่ไหนก็ตามใจท่าน ไม่มีรังเกียจเลย

พรอ

กรมศิลปากร

วันที่ ๑๒ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๒

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบใฝ้าพระบาท

นายพิช เสด็จมุต คัดขยัคความค่อนหนึ่ง ในหนังสือ ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๓๖ ว่าด้วยเรื่องกรุงเก่า ว่าพลับพลาจัตุรมุขที่กรุงเก่า หน้าบันมุข หงส์ หงส์ หงส์ ของเดิมเป็นลายพระราชลัญจกรมหาโองการ ครุฑพ่าห์ หงส์ พیمان มังกรคาบแก้ว ไชราพต และ สังขพیمان ข้าพระพุทธเจ้าได้ถวาย ขอความทกถาจดถึงเรื่อง พลับพลาจัตุรมุข มาในซองนด้วยแต่

พระราชลัญจกร มังกรคาบแก้ว ถ้าเป็นองค์เดียวกับครามังกร เด่นแก้ว ซึ่งต่อมาเป็น ตราโบราณคดีสโมสร ก็อาจเป็นพระราชลัญจกร จำคัญองค์หนึ่ง ในสมัยที่สร้างพลับพลาจัตุรมุข

ในจดหมายฉบับก่อน กราบทูลเรื่องต่าง ๆ เกี่ยวกับประเพณีทำศพ ข้าพระพุทธเจ้าเดาคำว่า สัง อาจหดเสียงมาจาก สาง ข้าพระพุทธเจ้านึกได้ คำเป็นแนวเทียบของ สัง — สาง (ซาก) ได้ยู่คำหนึ่งคือ ผึ่ง — ฟาก ในหนังสือ วิจารณ์าน เคยมีผู้สันนิษฐานว่า สัง อาจมาจาก กระสัน ตราสัง คือรัตให้กระเด็น กระชั้นแน่น

ข้าพระพุทธเจ้าขอรับพระเมตตาเพื่อทราบเกล้า ๆ ว่า รายต้นดอง หมาย ความว่าอะไร มีผู้อธิบายให้ฟังว่า มหาคเล็กหุ่มแพรตั้นเชือก ถือ พระแสง คาบค่าย พระแสงใจเพชร พระแสงอัฐภาพานร และ พระแสงนาคสามเศียร ตามแต่ตั้งอยู่แถวหน้าในกระบวนแต่ตั้งพระราชดำเนินกฐินพยุหยาตราว่าพระแสง

เหล่านี้ เรียกว่า พระแสงราชด้นทอง เหตุไรจึงได้เรียกอย่างนั้น ก็อธิบาย
ไม่ได้ ต่อมาข้าพระพุทธเจ้าได้อ่านพบว่า ราชด้นทอง มีอยู่ในหนังสือเก่า
แห่งหนึ่ง ไม่ได้เกี่ยวกับเรื่องพระแสงแต่ไม่ได้จดไว้ กัดไปค้นใหม่ก็ไม่พบ
ขอประทานทราบเกล้าฯ เรื่อง ราชด้นทอง การจะควรรณสถานใด แล้วแต่จะทรง
พระกรุณา

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า Mr. E. Chulabhorn

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๑๕ กันยายน ๒๔๗๒

พระยาอนุমানราชธน

หนังสือของท่านลงวันที่ ๑๒ กันยายน ได้รับแล้ว จดตอบปัญหาของท่านตามกำลังความรู้

พลับพลาจตุรमुखที่กรุงเก่า ฉันเคยเที่ยวบุกบันในพระราชวังกรุงเก่า มามาก คงแต่ก่อนจุดดวงศมูหเทศ์าภิบาลมาแล้ว ไม่เคยเห็นพลับพลาจตุร मुखของเก่ามียุ่เคย มีแต่ปราสาทเด็กก่อกชนไวชิตท้ายพระที่นั่งสรรเพชญปราสาท ในพระชนกนถนงเป็นห้องดีเหตยม แม้คนเข้าไปในนงคักหกเจ็ดคนก็เห็นจะเต็มห้อง มีมุขโถงเสาดสองคั่นคอกห้องดีเหตยมออกมาตักศ เห็นจะตั้งใจให้เป็นปราสาท แต่เห็นจะไม่เคยมีหลังคา ผนังก็เป็นอิฐแดง ๆ ดูจะไม่เคยดือปูนแปดว่าทำค่าง โดยนเขาพูดกันว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำริสั่งให้ทำชน เป็นศาลสำหรับพระเจ้าแผ่นดินกรุงเก่า ด้วยเวตาพระเจ้าแผ่นดินกรุงเทพฯ เสดยราชสมบคใหม่ กัดัดจชนไปบวงสรวงพระเจ้าแผ่นดินกรุงเก่าทุกที่มา ในกาลนั้นเวตาเสด็จชนไปบวงสรวง ก็ปลุกปรากษชนในทไถลพระที่นั่งสรรเพชญ คงทรงพระราชดำริเห็นจ่าเหว่า จึงมีพระราชดำริสั่งให้สร้างเป็นศาลชน อาจเข้าใจกันไ้ว่าปราสาทเด็กนเองเป็นพลับพลาจตุร मुखของเก่า แดงทหงกรอเสยเกลยงหมด แต่ใครจะรือเสยเมื่อไรฉันไม่ทราบ เชอจวรือเมื่อแดงการพระราชพิธีรัชชมงคดทนน

พลับพลาจตุร मुखหรือช่อ मुखเตยวัน พระยาโบราณราชธานินทร์เป็น ผู้ทำ เข้าใจว่าประกอบกับพระตำริสมเด็จพระยาตำรัง ซึ่งเวदानนทรงชำระ

ตำแหน่งเด็บบตักทรงมหาศไทยอยู่ด้วย เห็นจะหวังให้แทนปรา ซึ่งเคย
คองปลุกพดบพตานนตงอยู่ท่ายพระทงสรพรพราด้าทเหมือนกัน แต่ห่าง
ออกไป พระราชลัญจกรมังกกรคายแกงคองเป้นด้าคัญอยู่เอง เพราะจะหมาย
ถึงโบราณคดี ก็ไม่อะไรจะดักง้าทำพระราชลัญจกรของคน แต่พระราช
ลัญจกรน่นเอง จึงคิดให้ทำพระราชลัญจกรอื่นชนอก ๕ องค์ ถ้าท่านจะใคร่
ทราบละเอียดข้อใดในเรื่องนี้ ทูลถามเต็มเต้จกรมพระยาตำรงเป้นได้ความแน่
เข้าใจว่าพระองค์เป้นผู้ทรงพระตำริเริ่มคั้น

ที่เรียกว่า พระราชลัญจกรมังกกรเล่นแก้ว นั้น สันนิทกว่าเรียก มังกกร
คายแก้ว เพราะตองแก้วไม่ได้อยู่ในระหว่างปาก ซึ่งควรจะใช้คำว่า คาย
นำประหตาดททำไม่จึงเพ่งเอาแก้วกันเฉยหนักหนมหนักหนา

เขียน หน้าบรรพ สันนิทกว่า หน้าบัน เพราะคำ บรรพ แปลว่าก่อน ก่อนก็
คือด้านหน้า หน้าเรือนอยู่ทางด้านซ้าย ดูโบสถ์เป้นอย่างเถิด เขียน บัน ไม่ได้
ความอะไร ตามที่ฉนอธิบายมาก่อนเรื่อง บรรพแถลง ย่างถึง ฉะ ฉนนั้น
ห่างไป ควรจะอ้างถึงปราสาทพม่า ท่านจะดูรูปเข้าใจได้ดักกว่า เพราะมีพร้อม
อยู่ทุกอย่าง

ตราสั่ง เราขังรู้ไม่ได้แน่ว่ามาแต่อะไร ท่านเดาว่า ตราสาาง เป้น โถงดี
ที่สุด ดักว่าโถงดีว่า ตรากระสัน มากที่เดียว

พระแสงรายต้นตอง ไต่ช้อยค้อมมาแต่ค้ำมหาดเล็กเชิญพระแสงราย
ต้นตอง คือเชิญพระแสงนั่งอยู่บนปากเรือค้อมบุษบกที่ประทับในเรือพระที่นั่ง
จะพยายามแปลคำ รายต้นตอง ดองดู ถ้าผิดไปแต่จขชโทษ ราย ท่านเข้าใจ
แล้ว ต่างที่แต่ก่อนจะมีมหาดเล็กรายมากกว่า ๕ คนก็ได้ ต้น หมายถึง ต้นบุษบก

ดอง หมายถึง ถ้ำนทอง คือจุดประกายปากเรือ ซึ่งกลองของนครลพบุรี
ซึ่งเป็นทิวทัศน์ที่งดงามอยู่ ยานนาวาใน कुमारบัพ ก็มีความหมายที่
ว่าตามที่ได้ สำนวนคำใดของพจนานิช ย่อมจะตกแต่งด้วยกวาง
ก้านทองตะปู (ตาปู) ตะปลิง (ตัวปลิง) ยิงตริงกระชับชิด พืชหนัก
ติดดอกหมัน ไชมน้ำมันชันเขียวแล้วเขียวยา ขอให้ท่านตั้งเทศน์จากวิ โฟเราะตี
แต่ได้ความอย่างไรบ้าง นอกจากชื่อตั้งเหล่านี้เป็นของมืออยู่ไฟเรือ

พร

กรมศิลปากร

วันที่ ๒๒ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๒

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบใ้ฝ่าพระบาท
ข้าพระพุทธเจ้าได้รับตายพระหัตถ์ถึงวันที่ ๓๒ ๓๓ และ ๓๕ รวม ๓
ฉบับแล้ว พระเดชพระคุณต้นเกล้า ๆ ทาทัดสุดมิได้ ทททรงพระเมตตาตรัส
ประทานความรู้ต่าง ๆ แก่ข้าพระพุทธเจ้า

เรื่องพระตราประทับอักษรเงิน ข้าพระพุทธเจ้าเพิ่งทราบเกล้า ๆ แต่
ก่อนนี้ทราบเกล้า ๆ เพียงว่า พระเจ้ากรุงธนทรงใช้พระนามเป็นเงินว่า แซ่แต่
ดังที่จะเป็นเพราะทางราชการสมัยต่อมา ไม่ประสงค์จะให้มิอะไรเปลี่ยนแปลง
ไปจากที่เคยปฏิบัติกันอยู่ จึงได้นำคำว่า แซ่แต่ ใช้ต่อเนื่องกันมาทุกรัชกาล
ข้าพระพุทธเจ้าเคยพบดำเนินพระราชสาร ไปเมืองจีนในสมัยรัชกาลที่ ๓ ก็จะ
เป็นไปในทำนองนี้ แต่ค้นหาดำเนินพระราชสารนี้ไม่พบ พระนามที่ใช้อักษรเงิน
ดังนี้เป็นคำดี ๆ ดังตรัส แต่กลับแปลกที่ในรัชกาลที่ ๓ ใช้ว่า แซ่หวี ถ้าออกเสียง
เพี้ยนจากคำนี้ ก็เป็น แซ่พัว อย่างคำว่า แซ่หวี แซ่แยกถนนราชวงศ์ ล้วน

รัชกาลที่ ๕ ไซว่า แต่สุด สุด ก็ตรงกับคำจำ พุทธ ดูประหนึ่งว่านอกจาก
เลือกสรรคำดี ๆ แล้ว ยังหากำที่เกี่ยวของกับในรัชกาลนั้น ๆ ด้วย แต่ แต่ฮก
แต่เหมง แต่เจีย ข้าพระพุทธเจ้านึกหาความเปรียบเทียบไม่ได้ ในหอพระสมุด
ม้านาเนาหนังสือทรงรัชกาลที่ ๕ เรื่องทรงหาหรือว่า คงจะส่งทูตไปเจริญทาง
พระราชไมตรีกับเมืองจีนหรือไม่ มีความเห็นเจ้านายและข้าราชการผู้ใหญ่
หลายท่าน นับว่าเป็นหนังสือดีมีคุณค่าในความรู้มาก ข้าพระพุทธเจ้าได้ถวาย
มาเพื่อทอดพระเนตรพร้อมกันกับหนังสือฉบับอื่น

พระอธิบายเรื่อง มณฑป ปราสาท และ บุชบก ผิดกันอย่างไร กระทำ
ให้ข้าพระพุทธเจ้าหายเซอ เพราะแต่ก่อนนี้ ข้าพระพุทธเจ้าทราบเกล้า ๆ แต่
เงา ๆ แต่เมื่อได้อ่านพระอธิบายถึงเรื่อง บรรพ ว่าย่อมาแต่ซุ่มหน้าต่าง ย่น
สั้นเข้าเอาแต่ทองคำเข้าคอกัน ข้าพระพุทธเจ้าไปยื่นพิจารณาดูพระมณฑปใน
วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ก็เห็นความจริงดังที่ทรงพระเมตตาตรัสอธิบาย

คำ กะ ในภาษาจีน ฝรั่งเศสเป็นคำเดียวกับ กุประ ในภาษาบาลี ตรงกับ
ที่ฝรั่งเขียนว่า Tope

ข้าพระพุทธเจ้าพบคำว่า เจา ในภาษาอาหม แปลว่า ข้าจกใช้คัม
คำว่า ชาวเจา ก็น่าจะแปลว่าข้าจกใช้หุงคัม ผิดกับข้าจกเห็นยงซึ่งใช้หนึ่ง

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า ๆ

ข้าพระพุทธเจ้า *ท.ศ. ๑๙๐๖*

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒๒ กันยายน ๒๔๗๒

พระยาอนุมานราชชน

ฉันแต่งหนังสือถึงท่าน จะให้ความเห็นเรื่องพระคราอักษรจีน เหตุด้วย
รู้เรื่องกองเมืองจีนมาพอที่จะเดาเรื่องต่อไปได้ แต่ยังไม่ทันให้ตีพิมพ์ ถูกชาย
ยาใจก็เอาหนังสือของท่าน ซึ่งลงวันที่ ๒๒ กันยายน พร้อมทั้งสำเนาต่าง ๆ ไปส่ง
ให้ ฉันเป็นเรื่อง กองเมืองจีน เหมือนกัน จึงจำต้องงดหนังสือซึ่งแต่งไว้ก่อน
เพื่ออ่านหนังสือซึ่งท่านส่งไปให้เสียก่อน บัดนี้อ่านหมดแล้ว จึงจะรวมความ
ให้เนื้อเห็นแก่ท่านดังต่อไปนี้

เรื่องกองเมืองจีน ในสมุดชุมนุมพระบรมราชาธิบาย ในพระบาท
สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งตีพิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๖ กมี อยู่หน้า ๕๘
เป็นต้นไป ประกอบสำเนาเรื่อง กองเมืองจีน ซึ่งท่านส่งไปให้ดูคราวนี้ ปรากฏ
ความว่า ผู้คุมกองของเราไปเมืองจีน ต้องไปขึ้นที่เมืองกวางตุ้ง และต้องมี
หนังสือนำถึง ใครคือใครอีก ยังผิดให้เกิดความเข้าใจผิดกันขึ้นในเรื่อง หนังสือ
และ ตรา

ตามเหตุอันนั้นพาให้ฉันเห็นไปว่า บรรดาพระตราซึ่งเป็นอักษรจีน จะ
เป็นของ ใช้สำหรับประทับไปเมืองจีนแต่โดยจำเพาะ ในเมืองไทยไม่เห็นมีที่จะ
ใช้ประทับอะไร องคตมคำ เก้า — เม่ง จะสำหรับใช้ประทับหนังสือนำถึง
จงตกเมืองกวางตุ้ง และตปุกาทั้งกระมัง องคตมคำ เตียม — กิก — เต — เจีย
จะใช้ประทับคำแปลพระราชสาส์นตอกกระมัง องคตมคำ ยี่ — อ่อง เป็นแน่
สำหรับวังหน้า สืบมาแต่ครั้งพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร

ว่าเป็นพระเจ้าแผ่นดินเหมือนกัน ตรงที่กรุง ไน้จะ ได้แต่งบรรณาการไปก็อง
ด้วยส่งหนังสือหนึ่งกระมัง การชานพระปรมาภิไธยเป็นจีนนั้นถูกเป็นการจำเป็น ด้วย
หนังสือจีนเขียนภาษาต่างประเทศไม่ได้ อาศัยเรื่องซึ่งกรมพระนเรศวรทรงได้
ให้ฟัง ว่าเมื่อครั้งประทับเป็นราชทูตอยู่ ณ เมืองอังกฤษ ถึงวันประสูติก็ทรง
เชิญราชทูตเมืองต่าง ๆ มาเดียงดู ราชทูตเมืองจีนเขียนคำถวายพระพรลงใน
พดตามจวมถวาย ลงพระนามว่า นว - ลี - แอ ทูลว่าหากำซึ่งโกัดพระนาม
โตที่สุดเพียงเท่านั้น อันพระเจ้าแผ่นดินกรุงรัตนโกสินทร์ของเรา ซึ่งบัญญัติ
เป็น แซ่แต้ เหมือนพระเจ้ากรุงธนบุรีนั้น จะสมมุติว่าเป็นเชื้ออะไรก็ได้ ด้วยเรา
ไม่มีแซ่เหมือนอย่างจีน แต่เราชอบกันว่า ถ้ากษัตริย์ผู้ครองแผ่นดินเป็นวงศ์
เดียวกันกษัตริย์ยาวแล้วเป็นดี จึงได้บัญญัติให้พระเจ้าแผ่นดินของเราทุกพระองค์
เป็น แซ่แต้ เหมือนหนึ่งพระเจ้าแผ่นดินกรุงเก่าก็นับว่าเป็นวงศ์พระเจ้าอยู่ของ
ตลอดมา แต่ที่จริงหาใช่ไม่ เป็นไปเป็นหลายพระองค์ อันพระนาม ฮุด นั้น
หมายเอาทรงพระผนวชในพระพุทธศาสนามั่น แต่เห็นจะมีความหมายอยู่
พระนามเคียงเท่านี้ ชื่อพระนาม ฮิว หรือ พัว นั้น เห็นจะไปได้แก่พระนาม
พระพุทธยอดฟ้า เข้าโดยบังเอิญ เพราะพระนาม พระพุทธยอดฟ้า นั้น บัญญัติ
ขึ้นภายหลังเมื่อในรัชกาลที่ ๓ เอาพระนามพระพุทธรูปต้นของพระองค์ซึ่งได้ทรง
สร้าง แล้วประดิษฐานไว้ในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามเป็นนิมิตร
โดยได้ยินพูดกันว่าในเวลานั้น คนเรียกรัชกาลที่ ๓ ก็กันว่า แผ่นดินตั้ง เรียก
รัชกาลที่ ๒ ว่า แผ่นดินกลาง เป็นเหตุให้ทรงพระราชวิตกว่า แผ่นดินของพระ
องค์จะมีตกเป็น แผ่นดินปลาย ไปหรือ จึงทรงบัญญัติให้ใช้พระปรมาภิไธยตาม
พระพุทธรูปต้นของพระองค์ รัชกาลที่ ๓ ให้เรียก พระบาทสมเด็จพระพุทธยอด
ฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ ๒ ให้เรียก พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาไลย

จะได้เรียกพระนามเช่นพนมมาแต่ปัจจุบันนี้แห่งรัชกาลทั้งสองนั้น ก็ห้ามได้
เสียดายที่พระคราอินเป็นอักษรจีนซึ่งท่านส่งไปให้ดูแต่ก่อน หย่อนความเอาใจ
ใส่ไปเสียน้อย ไม่ได้ส่งไปให้พระเจงจันอักษรช่วยพิจารณา แต่ไม่ไปไหนเสีย
ถ้าท่านอยากรู้จะเดอกหยิบเอาพระคราซึ่งเป็นอักษรจีนส่งไปอีกก็ได้ ฉะนั้นจะ
ให้พระเจงจันอักษรช่วยตรวจดู หรือท่านจะส่งไปเองก็ได้เหมือนกัน ถ้าหาก
หน้อยที่พระคราเหล่านั้น โดยมากเป็น อักษรตัวยี่ แต่พระเจงมีตำรา อาจค้น
คว้าเอาได้มาก จะขาดบ้างก็น้อย คงดีกว่าไม่รู้อะไรเสียเลย

ชอบใจท่านเป็นอย่างมาก ก็มีเมตตาตั้งจำแนกคำปรึกษา ในเรื่องตั้งกอง
เมืองจันในรัชกาลที่ ๕ ไปให้ดู ฉะนั้นไม่เคยเห็น เป็นแต่เมื่อเด็ก ๆ เคยได้ยิน โจร
กันถึงเรื่องจันทวงศ์ และได้ปรึกษาเถาซัดกันเป็นการใหญ่ แต่คำปรึกษา
จะเป็นประการใดหาทราบไม่ ในปีที่ ๒ ซึ่งมีจดไว้ข้างหน้า ว่าใครเห็นควรไป
ไม่ควรไปแต่ละควรรอนั้น ฉะนั้นข้อความในจดความเห็น เห็นเป็นว่าจดผิดอยู่
๒ ข้อ คือพระตำรับมเด็จพระยาบวรราชปรีชา กับจดความเห็นพระยา
ธรรมจรรยาคุณมนตรี จดว่าไม่ควรไป แต่อ่านข้อความเห็นเป็นว่าควรขอ
ฟังหนักเบาดูก่อน ในการที่มณฑลจันทวงศ์ได้ปรึกษาหารือกันนั้น เป็นเหตุพอที่
ต้องให้เห็นว่า การขนานพระปรมาภิไธยและทำพระคราเป็นอักษรจีนเตรียมขึ้น
ไว้นั้น เป็นการกระทำด้วยมีเหตุ ไม่ใช่เหตุจืด หนึ่งในปีที่ ๓ จดนามสกุล
พระยาอภัยรณฤชิตงได้โดยคาดคะเนว่า ยมาภัย นนผศ ที่แท้พระยาอภัย
รณฤชิตเป็นลูกเจ้าพระยาสุรราชัย ชื่อ แยม นามสกุลต้องเป็น บุญรัตพันธ์
ได้ส่งหนังสือถึงทนายคนมาจนแล้ว

มณฑล ทางบาดั้วเป็นโรงกำมดอ ปราสาท เป็นเรือนชั้น หองศาตัด
ก็ได้ ขุขบก ชื่อเป็นทำด้วยดอกไม้ รดซึ่งทศกรรฐจึงมาได้จากกุเบรัน

เรียกว่า บุชชกเกสร สมเป็นว่าแต่งหนึ่งด้วยตอกไม้ ดูถ้วนแต่ไม่จำต้องเป็น
ยอดทงหน ค่ำเรือนยอดในภาษาบาลีก็มี คือ กุฎาคาร แต่ไม่ได้เอามาใช้

กะ ที่ว่าเพื่อกำเดียวกับ กุฎ ไม่สมควรตรงเนื้อเห็นด้วย เกรงว่าเห็นเสียง
ใกล้กันก็จะดากเอาไปได้กันเข้า อะ ไปทางปราสาท กุฎ เป็นกองดิน มีคันทัน
มาก ดูเหมือน กุฎ คือ พระสถูป ข้างกันก็มี แต่เขาจะเรียกอะไรไม่ทราบ

ข้าวจ้าวข้าวเหนียว เคยคิดมาที่หนึ่งแล้ว ถ้ามทางดาวเขาก็มัก
ข้าวจ้าวข้าวเหนียว ข้าวจ้าวคือข้าวเหนียว นึกว่าข้าวจ้าวเป็นข้าวจ้าวชอบกิน
แต่ท่านบอกให้ทราบว่า ข้าวจ้าว เป็นคำอาหม หมายถึงว่าข้าวจ้าวที่ใช้หุงต้ม
ดีกว่าที่คิดคาดมาก่อนมาก พูดถึง ข้าวจ้าว จะขอความช่วยเหลือแต่ท่านต่อไปอีก
ได้เห็นในหนังสือแจกงานศพเจ้าแก้วนอร์รัฐ ว่าด้วยพิธีต่างๆทางเมืองอุบล ใน
หนังสือว่า ข้าวจ้าวแม่ ก็มาสะดุดใจ ด้วยแต่ก่อนร้อนอะไร เข้าใจแต่เห็นๆว่า
ข้าวจ้าว เป็นชื่อข้าวจ้าวชนิดเม็ดแบนๆ บัดนี้มารู้สึกขึ้นว่า แม่ นั้นเป็นการกระทำ
จึงนึกไปว่า ข้าวจ้าว นั้นเขาคำ น่าจะเป็น แม่ แปลว่า คำ แต่ทราบมาก่อนนั้น
ว่า คำ เขาว่า แดก จึงพาให้สงสัยทราบแต่อย่างไรไม่ได้ เพราะฉะนั้นถ้าท่านพบ
คนที่เขาอยู่ทางดาวกาจ ก็ช่วยถามเขาบอกให้ทราบด้วยว่า แม่ หมายถึงอะไร
แดก หมายถึงอะไร

พรอ

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓๐ กันยายน ๒๔๘๒

พระยาอนมานราชชน

เครื่องขอตพรรณนกขมิ้นมาได้อีก ๓ อย่าง

๑. **ธรรมาสันยอด** ที่ไม่มียอดกลมไป ทั้งที่มียอดแต่ไม่มียอดก็เรียกกันแต่ว่าธรรมาสันเท่านั้น เว้นแต่จะพูดกันให้เข้าใจแจ่มชัด ที่มียอดจึงเรียกว่าธรรมาสันยอด

๒. **สังเค็ดยอด** คือตั้งซึ่งพระชนไปนั่งสวดได้รูป เป็นอันเดียวกันกับเตียงสวด หรือ ราชสวด ในการศพ เว้นแต่ทำให้พระณิศชน มียอดจุดปราสาทก็มี ไม่มียอดก็มี ก็เรียกกันแต่ว่าสังเค็ด ที่มีคำว่า ยอด เดิมเข้าไปด้วยก็จำเพราะแต่ที่มียอด เป็นอย่างเดียวกันกับธรรมาสัน คำว่า สังเค็ด มาแต่สังคต และ เครื่องสังเค็ด ซึ่งใช้ ในการทำบุญศพ ก็เพราะไปเทียบมเอาสังเค็ด มาใส่ของหามเข้ากระบวนแห่ศพ สิ่งนี้เรียกชื่อว่าสังเค็ดนั้น อาจเห็นตัวอย่างได้ที่พิพิธภัณฑ์สถาน ถนนม็ คงอยู่ทบจนมาภิมุข การสวด ๔ รูปชนรำน ชนเคียง ชนสังเค็ดนั้น เป็นการกรรมดาที่เดียว ไม่ว่าจะงานมงคลหรืองานศพก็ตาม เช่นนั้น ที่สวดสับริรูปยัดรูปนั้น โอนเอาการผลหัดชกชอมทวดมาทำ ครึ่งพุทธกาลตามแต่เพียงพระไม่มั่งจดมนต์

๓. **เมรุ** คำนี้เรียกชื่อตามแผนผัง ซึ่งปลุกมีเรือนยอดอยู่กลาง มีคดข้างปลุกด้อมคดออกจนเป็นกำแพง อย่างที่ถูกถ่อมจะต้องเป็นด้อม ๘ ชั้น อย่างเดียวกับเขาพระเมรุคงอยู่กลาง มีเขาตั้งคดบริพณชดชอมดระนน ที่หตงตตลงจนไม่มีอะไรด้อมเดยก็คงเรียกว่า เมรุ

พรวิ

กรมศิลปากร

วันที่ ๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๒

ขอประทานกราบทูล ทราบทูลเกล้าฯ พระบาท

เจ้าพระพุทธเจ้าได้รับถวายพระหัตถ์ ดงฉันท ๒๖ และฉันท ๓๐ กนิยายน
รวม ๒ ฉบับไว้แต่ พระเศษพระคุณต้นเกล้าฯ ๑ หาทูลเกล้าฯ

เจ้าพระพุทธเจ้าขอประทานรับตำราพิณ ในความเขตตาของเจ้าพระ
พุทธเจ้า ทูลเกล้าฯ เสด็จยอนถถึง พระนามพระพุทธชยอศฟ้าเจ้า เป็นพระนามที่ถวาย
ชนภายหลัง เมื่อทรงพระกรุณาทกชน เจ้าพระพุทธเจ้าจึงได้สำนกว่าทกราบทูล
ไป เปนความเข้าใจผิดโดยแท้

เรื่อง จมก้อง ททรวงพระเมตตาประทานเกล้าฯ เจริญมาให้เจ้าพระพุทธเจ้า
มีประโยชน์แก่เจ้าพระพุทธเจ้ามาก เพราะเจ้าพระพุทธเจ้ากำลังค้นหาเรื่อง เพื่อ
เรียบเรียง ตำรานศุลกากร คิดด้วยเกล้าฯ ๑ เจ้าฯ จะรวบรวมเรื่องการแต่งสำเนา
ไปค้ายังประเทศจีนเขาด้วย แต่เรื่องการค้าขายและการเก็บภาษีศุลกากรของ
ไทย ดูเป็นเรื่องยุ่งยากมาก เพราะไปพัวพันเข้ากับการค้าของคลังสินค้า และ
เรื่องแบ่งแยกหน้าที่บังคับบัญชาการเก็บภาษีเป็นหลายกรม แม้เพียงในรัชกาล
ที่ ๕ นี้เอง ก็ค้นหาเรื่องราวไม่ได้ชัด เจ้าพระพุทธเจ้าเคยทูลถามพระองค์เจ้า
พร้อมพงศ์ ทรงอธิบายว่า แต่เดิมกรมศุลกากรเมื่อยังไม่ตั้งเป็นกรมชนกับใคร
ก็แต่ความว่า ชนกรมท่า และภตนาโหม แยกเป็นดินค้าข้าวออกส่งฉันทหนึ่ง
และภาษีร้อยชักสามส่งฉันทหนึ่ง แต่ฉันทไหนจะชนใครก็จำไม่ได้ คิดด้วยเกล้าฯ
ว่า ท่ากรุงเทพฯ ภาษีทั้งขาเข้าออกควรจะเปนกรมท่า ในหัวเมืองบักชได้
ควรจะเปนภตนาโหม แต่เหตุไรภตนาโหมจึงเข้ามาเกี่ยวข้องกับท่ากรุงเทพฯ
ด้วย เมื่อตรวจดูหนังสือเก่า ก็พบปรากฏว่า ดินค้าขาออกนอกจากข้าว เป็น
ภาษีผูกขาด ให้รายชื่อเจ้าภาษีไว้เป็นแถว เจ้าพระพุทธเจ้าได้ค้นหนังสือของ

พระยาราชนิกตโหวะระบบหนึ่ง ประทับศรณภวายุภักษ์ แต่ในทั้นั้น พระยาราชนิกต
ภักตเป็นมูบงคบบัญชาภาษาชาว ในเอกศารตางระบบ ปราบฏอว่า เจ้าเมือง
จันทบุรี นำส่งเงินค่าภาษีสุดทากกรรรมท่า ๆ นำส่งกรมศุดทากกร ตางระบบกตบ
ปราบฏอว่า เงินค่าภาษีสุดทากกรรรมท่าประเทศที่กรมศุดทากกรจัดเก็บเมื่อ ร.ศ. ๑๓๑ นี้เอง
กัมนายอากกรตุรามารับเอาไปเป็นรายได้อองนายอากกรเอง เรื่องออกจะยุ่งยาก
เป็นที่สุด ข้าพระพุทธเจ้าพยายามสำรวจคำอ่า จังกอบ ที่ปราบฏอในครั้งแรกกคย
จกอบ ในคิตาจารีต คำตตราจารย์ เซเต้ อ่าเป็นภาษาเขมร ทหมายคจาม
อ่า ภาษาเก็บจากศุดทากทหระแตละตงของทหน้าเข้ามา ทาทจะเป็นภาษีสานด้าน
(ข้าพระพุทธเจ้ายังตงตยออยู่อ่า จกอบ จะไม่ใช้ภาษาเขมร) คกมาตงหนั่งค้อ
กฏทหมายเก่า ในคิตกษณะพระชรรมบุญ เกตมี ขนอณ ขนอศาค่าทหนง ตางทกใช้
คอบไปกบคำอ่า จังกอบ ขนอณ นำจะเป็นตถานทเก็บจังกอบ แต่ในตางหน่ง
กตายเป็นค้วภาษีสไป เป็นอากกรขนอณตดาตค้ำทเซิงเรีอน มาในกรงรัตนโกศันทร
ขนอณ หายไปกตายเป็นค้วภาษีส จังกอบ ก็เป็นค่าภาษีสปากเรื่อ ข้าพระ
พุทธเจ้าคตค้วยเกดอ่า อ่า ขนอณ มากตายเป็นค้ว เพราะ ขนอณ กบค้ว
จะออยู่โกตกัน นานเข้า ขนอณ ก็หายไปเหลือแต่ค้ว ตอบค้ว ค้ว ได้คความอ่า
เคิมแปดอ่า ทาง ทมากตายเป็นค้วคยก็ไม่แปดก เพราะคงไปคงออยู่ค้วทาง
แต่ทกตยามาเป็นค้วภาษีสทเคคความอ่า ทางทาคอศ่านกเรือกค้วทเหมือนกน
ค้อมาพบแต่คำอ่า ภาษีส แตะ อากกร ทงตองประเลทน ตงนมากคงเป็นภาษีสูก
ขาด จะตางกน ภาษีส เรือกเก็บค้วค้ว ทงน อากกร เรือกเก็บจากทกเกิด ตงน
จังกอบ หายสาบคูนัยไป แต่มาเกิดใหม่กตายเป็น เงินบารุงทอองตน ททวหน
ตงน ภาษีสอากกร ในเวดานี้ คูกจะปน ๆ กนไป เช่นเงินอากกรศุดทากกร ภาษีส
รายได้อ แตะอื่น ๆ ค้วค้วอ่าค้วแปดกกันออย่างไรไม่ได้ค้ว ทางทาคอศ่านค้วอ่า
ภาษีสอากกร เรือกอ่า ส่วย ทงนท ครงกบในภาษาจัน ส่วย เป็น ภาษีสอากกร ได้

ทุกอย่าง ในภาษาไทยใหญ่เรียกภาษ้อาการทุกชนิดว่า ซอน รูปคำคล้าย ซอน
มาก ผิดกันแค่เพียงไม่ได้เป็นคำยัดเท่านั้น

ข้าพระพุทธเจ้าสอบถามชาวภาคอีสาน และชาวพายัพหลายคนถึงคำว่า
ข้าวเม่า ก็แปล เม่า ไม่ออก ก็ในพจนานุกรมภาษาไทยถิ่นต่างๆ คงพบใน
ภาษาไทยย่อยแต่ละภาษาผู้ไทยชาว แต่ไม่แปลคำว่า เม่า กลับไปอธิบายถึง
ลักษณะข้าวเม่าเสีย คิดด้วยเกล้า ๆ ว่า เม่า จะเป็นคำทสมกันเสียแล้วจึงแปล
กันไม่ได้ ถ้าว่าโดยเสียง อาศัยยัดเอาลักษณะของข้าวเม่าต่างประการเป็น
แนวกั้น คิดด้วยเกล้า ๆ ว่า มาง กับ เม่า จะเป็นคำเดียวกัน เพราะเมื่อออก
เสียง มาง ให้ชนจุกหนัก เสียงก็เพี้ยนเป็นลงท้ายด้วยเสียงสระ ในภาษาไทย
กมคำซ้อนว่า ขางเขา ในภาษาอาหม มาง แปลว่า ขาง และแปลว่าทำให้แตก
ด้วย ใช้ทมคำ (to break by poking at) คู่ก็ไต่ไปทางว่า ทข หรือคำให้
แตกเป็นแผ่นบาง แตกเป็นเตา ซึ่งอาจผิดพลาดได้ง่าย ทงนการจะควร
ประการไรแล้วแต่จะทรงพระกรุณา

คำว่า แดก สอบถามชาวอีสานก็อาจ ช้างอย่างไม่รับรองว่า เห็นจะ
แปลว่า คำ เพราะ ข้าวแดกงา คือคำเสียก่อนแล้วจึงตัดงา ยังมีคำยัดอีก
คำหนึ่ง คือ ปลาไร ซึ่งชาวอีสานเรียกว่า ปลาแดก ว่าต้องเอาปลาไปคำเสียก่อน
ผู้บอกจึงยืนยันว่า แดก เห็นจะแปลว่า คำ คิดด้วยเกล้า ๆ ว่า แดก ถ้าแปลว่า
คำ ทำไม่จึงไม่ใช้ว่า คำ ต่างที่จะเป็นลักษณะคำชนิดที่ทำให้แตก เพราะ
แดก กับ แทอก เสียงก็ใกล้เคียงมาก ในภาษาชาวพายัพมีคำว่า แด็ก หมายถึง
ความว่า คำ ไต่กับคำ กระแตก มาก ทงมคำซ้อนว่า กระแตกแดกคำ
อยู่ในภาษาด้วย

พระเดชพระคุณต้นเกล้า ๆ ททรงพระเมตตาประทานเรื่อง สักเกต มา ให้
ข้าพระพุทธเจ้า ข้าพระพุทธเจ้ากำลังค้นหาที่มาของคำนี้อยู่ เพราะไม่ทราบ

เกล้า ๆ จำเป็นอะไรแน่ ถ้ามีพระตำราประเพณี รู้ก็ว่าไม่มีในภาษาบาลี แต่ก็ไม่ทราบเกล้า ๆ จำอะไรเหมือนกัน นอกจากเห็นเรียกตั้งของที่ทำบุญถวายพระในพิธีศพ พวกเขารัตนเคยเรียกตั้งศพว่า สังเกต เป็นการถอดความหมายไปออกชนหนึ่ง ถ้าข้าพระพุทธเจ้าไม่ได้รับพระอธิบาย ก็คงค้นไม่พบคำนี้เป็นแน่

ข้าพระพุทธเจ้าอ่านรายงานของกบตบารมี ค่อนข้างว่า ได้เข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ว่าทรงฉลองพระองค์ แต่ไม่เคยเอาด้วยตามลัดตนอย่างบางคฤมทบเหมือนพวกแขกชนสูง ในเมืองสุทรศ ตูเคาเดือบางนี้อาจเป็นครุยกได้

ในหนังสือฝรั่งเล่มหนึ่ง กล่าวว่า ขรรมนิยมทมิฬถ้าอยู่ณะเพาะหน้าผู้ใหญ่ จะต้องเปลือยกายคงแต่เป็นเองชนไปถึงศีรษะ พราหมณจะเข้าไปในเทวดาย นำอาจารย์หรือเข้าไปหาอาจารย์ หรือเข้าไปณะเพาะพระพักตร์เทวรูป ต้องถอดเสื้อออกพันพุง ชาวนาถ้าเห็นข้าราชการเดินใกล้เข้ามาหาคนหรือชาวนาจจะเข้าไปในโรงศาล ต้องเอาผ้าโพกออก ถ้ามีเดือมากคองปดคอกคาคพุง เมื่อมหาธาธาแกจันไม่ไ้รออกขุนนาง ข้าราชการชนผู้ใหญ่ ๒-๓ คนเท่านั้นทมิฬผ้าเฉวียงป่าไ้ ข้าราชการนอกนั้น ตามเดือผ้าอยู่ ก็ต้องเอาออกคาคพุง ขรรมนิยมนใกล้มาทางคอดเดือครุยกคาคพุง เมื่อคราวพระราชทานเพลิงศพเจ้าพระยาสมรธา มณเด้าให้ข้าพระพุทธเจ้าฟังว่า เจ้าหน้าทคนซึ่งส่งมครุยกเขารอกระบวนแห่ เมื่อเด้าจรการแห่เด้า ได้ถอดครุยกนอยอย่างคดองแกดวรดเร็ว แด้วเอาคาคพุง ข้าราชการทนงคอยเฝ้าอยู่เห็นเป็นชน ถึงกบหัวเราะกนกม ทงนทเพราะไม่ทราบขรรมนิยมทมิฬมา

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า ๆ

ข้าพระพุทธเจ้า *Mr. E. C. ...*

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๘ ตุลาคม ๒๔๘๒

พระยาอนุমানราชชน

หนังสือของท่านลงวันที่ ๖ ตุลาคม ได้รับแล้ว

คำ จมก้อง ทำให้ศุกใจสงสัยว่าจะแปลว่าอะไร ครั้นได้พบพระเจน
จนอดสรจึงถามดู ได้ความว่า จม แปลว่า ไ้ ก้อง แปลว่า ของกำนัด ซ้ำแก
โดยอธิบายให้ฟังอีก ว่าถ้าแกจิดของอะไรมาให้นั้น ก็เรียกว่า จมก้อง เหมือนกัน
เพราะฉะนั้นในคำว่า จมก้อง ไม่เป็นความร้ายแรงอะไร เว้นแต่คำ ซอทอง นั้น
อาการหนัก เพราะ ทอง แปลว่า แต่งตั้ง เขาจึงคงมาให้เป็น เข็มโลก
ก็ก้อง ตกเป็นเมืองประเทศราชชนเมืองจน จมก้อง จึงตกเป็นตั้งบรรณาการ
มกาทนต ๓ ปีคอกอง จนถึงทองกนจน หากเป็นความเข้าใจกันไปในอกคำเท่านั้น
ถ้าไม่ได้ ซอทอง เป็นชื่อที่สมควรแต่งจิดของไป จมก้อง ก็ไม่มีโทษอะไร

ท่านคิดจะแต่งตำนานสุลกากร นนิต แต่ฉันจะช่วยท่านไม่ถนัด ด้วยเป็น
เรื่องที่ไม่เคยคิดไม่เคยค้น ได้แต่จะบอกแก้คำและความเท่าที่เคยทราบ และ
คิดเห็น พอเป็นเครื่องประดับบัญญัติอารมย์ของท่านเท่านั้น ดังต่อไปนี้

คำ สุลกากร เป็นคำที่เจ้าพระยาภาสกรวงศ์ผูกคองชนในรัชชกาลที่ ๕
ชดงโตทเคยอ ก่อนนตู่เหมือนจะเรียกว่า ภาษษาเข้าซาออก

ข้อ กรมท่า นน คงได้เปลี่ยนมาดังตามยก ดังเคยชอเด้นาบคเห็นเป็นว่า
เต็มกรมนนคงมชอว่ากรมพระคอง ทจะมีหน้าทเก็บเงินทุกอย่างในแผ่นดิน แล้ว
หลุดไปคงเหลือแต่เก็บภาษษาเข้าซาออก จึงได้ชอว่า กรมท่า แล้วภาษษาเข้า
ซาออกก็หลุดไปอีก แต่เพราะรู้จักกับพวกต่างประเทศ ซึ่งเดินเรือเข้ามาค้าขาย

มาก จึงให้ทำระคิดต่อกับชาวต่างประเทศ ชื่อกรรมก็กลายเป็น กรรมต่าง
ประเทศ และ กระทรวงการต่างประเทศ เป็นที่สุด

กรมพระคลังมหาสมบัติ ซึ่งมีพระยาราชภักดีเป็นเจ้ากรม คิดว่า
แต่ก่อนเห็นจะไม่มหนาทเก็บด้วยสำอากร จะมีมหนาทแต่เป็นผูกษาเงิน ซึ่งกรม
พระคลังเก็บส่งมาให้ ทงมหนาทแต่จ่ายตามรับตั้งพระเจ้าแผ่นดิน ที่ทรงแก้ไข
ให้อำนาจพระยาราชภักดีเก็บด้วยสำอากรต่างอย่างใดด้วย

คำว่า ค่าน เห็นเต็มจะไม่ใช้เก็บเอาเงิน เป็นที่คงกองรักษาเขตแดน
มีค่าอยู่จำ เมืองหน้าด่าน หรือชื่อเมืองก็มี เช่น เมืองด่านซ้าย แดงเอาพนักงาน
เก็บเอาเงินไปฝากเข้า ด้วยเป็นการง่าย ไม่ต้องปลูกที่พักออกต่างหาก แต่การ
เก็บเอาเงินแรงกว่า เพราะมีการทำทุกวัน จึงตากเอาค่านมาเป็นที่พักเก็บเอาเงิน
ไปเสีย

คำว่า ภาษี เป็นภาษาอะไรก็ไม่ทราบ เห็นจะไม่ใช้หมายความว่าเงิน
ที่เก็บเอา คงจะแปลว่าใหญ่ ฉ่ำมาก มีอย่างใน กฎมณเฑียรบาลว่า ทรง
พระกรุณาให้เอาข้างใส่เงาด้วยพระที่นั่งไช ข้างนั้นมภาษ ข้างพระที่นั่งตำตา
ให้ทูลขอถวายชีวิต ยกบทหนึ่งว่า อนึ่งพระที่นั่งเสด็จเขาต่อเถื่อน และเถื่อน
มีภาษ พระที่นั่งตำตาอย่าควานๆ อย่าให้ขอ อนึ่งจะทรงบาตแลเถื่อนมีภาษ
กิด ครัสเรียกบาตอย่าย่น ที่มาเข้าใจว่าเป็นเงินเก็บเอานั้น น่าจะหอดงเดือน
ความหมายมาจากคำ ประมูลภาษ้อาการ ประมูล ก็คือประมวด เป็นความ
หมายว่ารวบรวมอาการส่วนใหญ่หรือส่วนมาก

การเก็บอากร ถ้าว่าตามรูปการก็เป็นสองอย่างเท่านั้น คือ อากร
ภายใน ได้แก่การเก็บค่านาเป็นต้นนั้นอย่างหนึ่ง กับ อากรภายนอก ได้แก่ภาษ
ชาเข้านั้นอย่างหนึ่ง แดงก็เปลี่ยนแปลงไปตามกาล ตามเอกถารที่ท่านพบนัน

แฟนเรื่องมันแปรแก้ไขไปให้สมควรแก่การแต่งทงสน ถ้าคิดออกไปได้ทุกระยะ
กิด แต่กลัวจะไม่ได้ ด้านภาษาที่คงอยู่ตามแม่น้ำคงคองกตอ ด้านภาษาซาเข้
ทชายแดนนั้นเอง แต่ทำไมจึงเดือนเข้ามาข้างในไม่ทราบ เก็บภาษาภายใน
แฟนต้องซ้ำ ไม่เห็นคืออะไร ดั่งนอากรผูกขาดนั้นแจกเขาขอ เช่น อากรรงนก
แฟนนี้ แต่ก่อนเราไม่เคยได้ เขาขอออกไป เราได้เงินจนแฟนก็เรกตอก
จึงอนุญาตให้ผูกขาดไป เหล่านี้เป็นเรื่องแก้ไขเพิ่มเติมทงสน

คำ จังกอบ พบบมาแต่ก่อนหน้า ๆ ไป จนกระทั่งเห็นเอาไขที่หัวหิน
จึงตั้งใจชม ครั้นไปเข้าเยี่ยมกรมพระราชาธิบดี ทอดอาภไปงคชน ท่านศรีดบอกว่า
เป็นคำมดาญู หมายถึง พงงา คือคนทลอหางเสือเรือ เห็นไกลมาก ควรจะดู
ดอบพจนานุกรมภาษามดาญู แต่ฉบับที่บ้านไม่มกเลยระงับ ครั้นพบคำ จกอบ
เข้าในหนังสือจารึกคังดา จำหน่ายว่าเป็นภาษาเขมร ก็ได้พดิกพจนานุกรมภาษา
เขมรดู แต่ไม่มี การที่ไม่มีก็ไม่ประหลาดอะไร อาจเป็นคำเก่าซึ่งตายแล้ว
เขาไม่เอามาลงไว้ในพจนานุกรมก็ได้ แต่นักโตคังหน้าสังเกต คำ จังกอบ ว่า
จะหมายความว่าอะไร แต่จับไม่ได้นอกจากว่าเป็นการเก็บเงินอย่างหนึ่ง กตั้ง
จะเป็นคำเดียวกับอากร อากร เป็นภาษามกธ จังกอบ เป็นภาษาไทย หรือเขมร
อะไรก็ตามที่

খনอน มีคนบอกวาคือ ตลาต แต่ฉันไม่สู้เชื่อ เพราะยังจับหลักว่า
เป็นเช่นนั้นไม่ได้แน่ ให้ตั้งขี้ไปว่าจะเป็นอันเดียวกับที่เรากว่า ด้าน คือทเก็บ
อากรนั้นเอง ทงนกคองกับคองเห็นของท่าน ซ้ำท่านค้นคำ ขอน มาได้ ว่า
หมายถึงอากรต่าง ๆ เมื่อยึดคำนั้นเป็น ขนอน ก็เป็นทเก็บอากรตบกันเข้าด้วย
อย่างเดียวกับ เกย = เขมย

ช่วย ฉันเคยคาดมาก่อนว่า จะเป็นคำเดียวกับ ชำช่วย = ชรัช่วย คือ
ช่วย แต่ท่านมาค้นพบว่า ช่วย เป็นคำจีน ที่คนคาดไว้แต่ก่อนก็เป็นดีไป

ขี้วแม่ เขาแปลตกลงว่า แม่ แปลว่าทำให้แบน จะทำด้วยวิธีใดก็
ตามแต่จะทำได้ แดก แปลว่าทำให้แหลก ตรงกับคำ คำแม่

เสอกรุย แต่ก่อนข้าราชการจะใส่กันอย่างไรไม่ทราบ ทราบว่า ข้าราชการ
พากันถามปลัดคนหนึ่ง เนื้อเถะ และทราบว่าหมอบข้างทชชาง ผัดพานหน้า
พัดบพตาก็ได้เสอกรุยคนเขาไปกับเนื้อ มพวงมาดยี่ด้อมช้อมมือ จะว่าข้าราชการ
ทั้งปวงได้เสอกรุยกับเนื้อเหมือนกันก็สงสัย จะไม่มีเนื้อไหนได้ชั้นหนึ่งก่อนทีเดียว
หรือ เนื้ออย่างน้อยก็มีมานานแล้ว นแหละเขียนรูปเรื่องพงศาวดารจึงยากนัก
ฉันก็สงสัยด้วยเราไม่รู้ว่าเวदानนเขาแต่งตัวอย่างไรกัน

ว่าถึงด้อมเมืองเรา อัน เสอกรุย นั้นจัดว่าเป็นยูนิฟอม ใช้อยู่ตามวิธี
ด้อมด้อมแขนแต่คงว่าอยู่ในหน้าที่ ม้วนคาดพุงแต่คงว่าอยู่นอกหน้าที่ ด้อม
แขนเดียวอีกแขนหนึ่งพาดเฉียงบ่า แต่คงว่าอยู่ในหน้าที่เข้ากรรม

ธรรมเนียมปลัดหัวโปก ที่ท่านเจ้ากเท่ากบดกรมหุบ การถอดเสื้อ
ออกคาดพุงที่ท่านเจ้า กเท่ากบดคมาชาจมาพาดบ่าดงคาดพุง ไม่ผิดไปจากทาง
ข้างไทย ที่ผิดไปตรงกันขามนมพม่า ฉันไปเห็นกันกชน ด้วยปกติของพวก
พม่าเขานุ่งดอยชายกัน ถ้าใครใจกระเบนแล้วเห็นว่าเตรียมตัวจะชกต่อยตรัน
พันแทง ตกว่าเป็นนักเตง ถ้าผู้มีอำนาจว่าดนามาพะเซ้า ก็ต้องปลัดชายกระเบน
เป็นเคารพ ตรงข้ามกับทางเรา ถ้านุ่งดอยชายอยู่ ผู้มีอำนาจว่าดนามาพะ
เซ้า ก็ต้องรวบชายใจกระเบน

พรวิ

กรมศิลปากร

วันที่ ๑๗ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๒

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบใฝ่ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับตายพระหัตถ์ลงวันที่ ๘ เดือนนี้ ทรงพระเมตตา
ตรัสด้วยเรื่อง จมก้อง เรื่องภาษาอักษรและเรื่องอื่น ๆ ประทานมายังข้าพระ
พุทธเจ้านั้น พระเดชพระคุณเด่นเกล้า ๆ หากสิ่งใด

คำ ก้อง ข้าพระพุทธเจ้าได้สอบพจนานุกรมภาษาจีน อังกฤษหลายฉบับ
แปลความไปในทำนองเดียวกันหมดว่า to offer to a leige lord things for
service; contributions from fiefs to their proper rulers; taxes in kind
levied in early days; presents from nations given in homage; to present
as a tribute to a superior, to bestow, to offer, to present ตามคำ
อธิบาย ก้อง ในภาษาจีน เป็นคำที่มีใช้มาแต่โบราณสมัยเด็ดก๊ก ราว ๒๐๐๐
ปีมาแล้ว มีหลักฐานอยู่ในคัมภีร์ ชู่เค็ง ได้แก่งดงของซึ่งเมืองประเทศราชนำมา
บรรณาการผู้เป็นนายคุ้มครองตน แทนการเกณฑ์กำลังมาใช้งานหรือช่วยเหลือ
ผู้เป็นนาย เมื่อรวมความ ก้อง ก็เท่ากับช่วยในความหมายข้างไทย ที่แปลว่า
กำหนด จะเป็นความหมายที่เดือนมาเสียแล้ว

คำว่า ภาษา ที่ทรงตั้งนิษฐานว่า จะหมายความว่าใหญ่ จ๋ามาก ข้า
พระพุทธเจ้าเห็นด้วยกับกระแสพระดำริ เพราะในพระบรมราชาธิบายในสมเด็จพระ
พุทธเจ้าหลวง เรื่องเปลี่ยนแปลงแก้ไขการปกครอง ว่าภาษาคือ เป็นอักษร
ที่เกิดขึ้นมาแต่ก่อน เป็นของเกิดขึ้นใหม่เหมือนหนึ่งเป็นคำไร ซึ่งพระบาท
สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชประสงค์จะให้เห็นว่า เงินเก่าเท่าใด
เกิดขึ้นในรัชกาลของท่านเท่าใด ในภาษามลายูมีคำว่า basi แปลว่าเงินที่

คงไว้ให้เกินหรือสูงกว่าที่กะไว้ เพื่อเผื่อเหลือเผื่อขาด an allowance over or above the calculated amount; a small extra allowance to allow for contingencies or to keep on the safe side in matters of expenditure คำ ในภาษามลายูคำนี้ ที่แปลรวมกันหลายฉบับว่า ชุน ก็มี อาจเป็นคำของมลายู โดยแท้ ส่วนที่แปลว่า เงินจำนวนเกิน มีแปลไว้ในพจนานุกรม มลายู อังกฤษ ของวิตกนันทน์เดิมเคยอ จึงน่าจะเป็นคำมาจากภาษาอื่นอีกคำหนึ่ง แต่อาจมาจากภาษาอาหรับก็ได้ เพราะคำที่เกี่ยวข้องกับการปกครองและภาษษากร ใน ภาษาอื่นเคยและมลายูมักยืมเอาคำอาหรับมาใช้ เช่น อาสิน ในภาษามลายูว่า hasil แปลว่าผลประโยชน์ที่เกิดจากที่ดิน ก็เป็นภาษาอาหรับ นายแดงศักดิ์ รัชจะค้นหาคำว่า ภาษี ในภาษาอาหรับให้ข้าพระพุทธเจ้า

เรื่องคำ ชา พระยาอุปถัมภ์ค้ำในภาษาเขมร พบแปลว่า เป็น ว่าดี ชา ที่แปลว่า เป็น น่าจะเป็นชาติ ส่วนชา ที่แปลว่าดีให้ตัวอย่างว่า นักชา คือ คนดี ถ้าเช่นนั้น เด็กชา ก็น่าจะเป็นเด็กดี

ข้าพระพุทธเจ้าขอประทานถวายเรื่อง ใบเทศ และเรื่อง ชมน ซึ่ง พระยาฉันทินจนาทร จดมาให้ข้าพระพุทธเจ้า และเรื่อง คำนายตุลกากร ตอน ๓ ถึง ๓ มาในขณะนี้ การจะควรตั้งฐานไรแต่จนแต่จะทรงพระกรุณา ครอบมิควรแล้วแต่จะไปรบกวนเกล้า ๆ

ข้าพระพุทธเจ้า Mr. E. Chulabongkorn

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ นริศรานุวัดติวงศ์

หนาด

หนาดใหญ่ หิมเสน (ไทย) หนาดหลวง

กำพอง (พม่า) จะบอ (ไทยปัตตานี)

ตัวโองเข้ (อินทรีกรุงเทพฯ)

(*Blumea balsamifera*)

หนาด เป็นพันธุ์ไม้ของถิ่นหินพานต์ตอนนีปอล แลตอนติดต่อลงมาทางฮัสสัมพม่า แลอินโดจีน (รวมทั้งประเทศไทย) ชะวา แลฟิลิปปินส์

ทุกส่วนของหนาดมีกลิ่นการบูร ใบใช้ทำยาแก้ไอ แก้ปวดท้อง ท้องขึ้น ท้องเพื่อ โรคเหน็บชา ยาชับเหื่อ และใช้ภายนอกสำหรับเป็นยาห้ามเลือด แก้ปวดศีรษะ น้ำมัน รักษาคุดขี้ปลา ในประเทศไทยใช้ใบหนาดเป็นยาสูบ แก้วริดสีดวงจมูก ใบหนาดใช้กลิ่นการบูรได้ ซึ่งเรียกในวงการค้าว่า *Ngai Camphor* และพวกจีนถือกันว่า การบูรชนิดนี้ดีกว่าการบูรญี่ปุ่นมาก ในการใช้ทำยา

เรื่องที่ว่าผิดกลิ่นหนาด และเพราะเหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น เท่าที่ทราบ หามิปรากฏกล่าวไว้ในตำราต่างประเทศเลย คงมีกล่าวแต่เพียงว่า ในประเทศฟิลิปปินส์ ถือกันว่า ถ้านำใบหนาดไปกับตัว จะทำให้ปลอดภยันตรายต่างๆ ได้อย่างศักดิ์สิทธิ์ แลในมลายู ก็ถือกันว่าข้อมันตัวได้ในเมื่อออกทำการล่าช้างป่า

เหตุที่ผิดไม่เข้าตรงหนาดอย่างที่นิยามว่า ถ้าจะเดาเล่นสนุก ๆ ก็ว่าได้ คงเป็นเพราะกลิ่นการบูรของต้นหนาดนั่นเอง สัตว์แมลงต่างๆ เกลียดกลิ่นการบูรเช่นเดียวกัน

ขมิ้น

ขมิ้น (ไทย) เข้มัน (พม่า)

(*Curcuma longa*)

เชื่อกันว่า ขมิ้น เป็นพันธุ์ไม้ของทวีปเอเชียภาคตะวันออกเฉียงใต้ และชั้นในภูมิภาคที่มีอากาศร้อนชื้น แต่ไม่เป็นที่ทราบได้ว่า มีเกิดขึ้นเอง ในประเทศใดบ้าง คงมีแต่ที่ปลูกกันขึ้น บางที่อาจเป็นพันธุ์ไม้ที่อุบัติขึ้นใน ไร่สวนก็เป็นได้

ในประเทศอินเดีย มีขมิ้นปลูกกันมากกว่าประเทศใดๆ และประเทศ อินเดียปลูกและรู้จักใช้ขมิ้นกันมากกว่า ๑๐๐๐ ปี แต่ขมิ้นพันธุ์ที่ดีที่สุด ถือ กันว่าเป็นพันธุ์ที่เอาเข้าไปในประเทศอินเดีย จากประเทศจีนหรือโคชินไชนา ในประเทศจีนได้มีความสนใจในเรื่องพันธุ์ขมิ้นกันขึ้นมาก ในแผ่นดินถึง ซึ่งก็อยู่ในยุค ๑๐๐๐ ปีเศษ เหมือนกัน ขมิ้นมิใช่เป็นพันธุ์ไม้ของประเทศ จีน แม้ขมิ้นจะขึ้นได้ดีในลุ่มน้ำยูนนานแลเสฉวน แลปลูกกันทั่วไปในประเทศ จีนภาคใต้

Hammerstein กล่าวไว้ว่า ขมิ้นเริ่มเข้าไปในอาฟริกาภาคตะวันออกเฉียง ใต้ในศตวรรษที่ ๔ แห่งคริสตศักราช แลเข้าไปในอาฟริกาภาคตะวันตก ใน ศตวรรษที่ ๑๓ และฉะเพาะอาฟริกาภาคตะวันตก Dalziel กล่าวไว้ว่า ชาว อาหรับเป็นผู้แรกนำเอาเข้าไป และที่นั่นใช้ขมิ้นฉะเพาะแต่เป็นสีย้อมเท่านั้น

ชาวจีนใช้ขมิ้นเป็นสีย้อมผ้า เครื่องปรุงอาหารให้ขรุส แลใช้เป็น เครื่องยา ในประเทศอินเดียแลประเทศใกล้เคียงก็ใช้ขมิ้น เพื่อประโยชน์ เช่นเดียวกัน ในประเทศอินเดีย การใช้ขมิ้นเป็นสีย้อมทำในพิธีกรรมต่างๆ

ได้แพร่หลายมาก และมันเป็นสิ่งหนึ่งที่ประกอบเครื่องสังเวทเวท และผู้
ที่ควรสักการบูชา เจ้าสาวชาวฮินดูและชาวมลายูใช้ไขมันทาตัว ในเมื่อทา
หญ้าฝรั่นไม่ได้ ชาวฮินดูใช้ไขมันเป็นเครื่องเจิมหรือทา ในพิธีวิวาห์มงคล
ในบางส่วนของอินเดีย หญิงฮินดูที่มีสามีแล้ว ใช้หน้าไขมันลูบไล้แก้มเมื่อ
เสร็จงานประจำวันแล้ว ในประเทศชวา ไขมันใช้เป็นเครื่องสำอาง เด็กๆ
ที่จะเข้าพิธีสูทนต์ ทาตัวด้วยไขมัน เจ้าภาพแห่งการเลี้ยงแขกมักทาตัวด้วย
ไขมัน ผู้หญิงชาวมลายูบางแห่งอาบหน้าไขมัน บางแห่งใช้หัวขมิ้นร้อยเป็นพวง
ห้อยคอเด็กที่เกิดใหม่เป็นเครื่องกันภัย ในนิยายมลายูกล่าวว่า ไขมันเป็นสิ่ง
ศักดิ์สิทธิ์ป้องกันมารเข้า เพราะว่าจรเข้สำนึกได้ว่า ครึ่งหนึ่งมันเคยมีตา
ซึ่งประดิษฐ์ขึ้นด้วยไขมัน เรื่องจรเข้กลัวขมิ้นนี้ ดูเหมือนก็มีในนิยายของ
ชาวไทยเหมือนกัน ไขมันยังมีที่ใช้อีกหลายอย่าง ทั้งในทางป้องกันภัย และ
ในทางบำบัดโรค และโดยที่ใช้เป็นยาทาเช่นนั้น จึงไม่เป็นการยากที่การใช้
ไขมัน กลายมาเป็นการใช้เป็นเครื่องสำอาง

ในประเทศไทยทั่วไปในกาลก่อนแลตามชนบทในเวลานี้ นอกจากเป็น
สีย้อมผ้าและเครื่องยาแล้ว ไขมันใช้ทาตัวทำนองเป็นเครื่องสำอางอยู่เหมือนกัน
ในบรรดาผู้หญิงแลเด็ก ๆ

ไขมันจะเข้ามาเมืองไทยเมื่อใด และใครเป็นผู้แรกนำเอาเข้ามานั้น ไม่
ทราบ แต่เดาเอาว่า คงเข้ามาแต่ครั้งชาวฮินดูเข้ามาแพร่อิทธิพลในทางวัฒนธรรม
ในเมืองไทย

ชื่อไขมัน ของประเทศอื่นไม่เหมือนหรือคล้ายคลึงกับชื่อไทยเลย

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓๒ ตุลาคม ๒๕๖๒

พระยาอนุমানราชอน

ปราสาททองเพชรบุรีมีชื่ออะไร จำไม่ได้ ช่วยค้นหาเพียบนาม บอก
ให้ทราบด้วย และถ้ามีรูปฉายปราสาทนั้นอยู่ในห้องสมุดก็ช่วยส่งไปให้ดูด้วย

คำ ขุขง ขุขัน เราเข้าใจกันว่าดอกบัว แต่เมื่อคิดดูก็เห็นว่าเป็นแต่
ดอกไม้นั่นเอง พระนาม ขุขันบัวผัน นั้นได้ความชัดว่าเป็นดอกบัวแท้
ไม่ใช่ช้ำคำ เปน ดอกบัวสาย แต่ ขุขัน กับ ขุขื่อน ผิดกันอย่างไร ท่านมี
ความรู้พอจะบอกได้หรือไม่

ตึกจตุรमुख ที่ท้ายพระที่นั่งสรรเพชรปราสาท ซึ่งได้บอกมาก่อนนั้น
มีขนาดเล็กมาก ตั้งเกดว่าไม่ใหญ่เกินแนวกว้างแห่งมุขหลังพระที่นั่งสรรเพชร
ออกไป ประมาณทั้งในประธานและมุขโถง ซึ่งคือแค่ประธาน เห็นจะวัดได้ไม่
เกิน ๘ เมตร เพราะมีขนาดเล็กมาก เขาบอกว่าทำขึ้นเพื่อให้เป็นด้านจิงเขอ

สาม เขียนอย่างไรจะถูกไม่ทราบ ถ้าเขียน ศาล เห็นว่าเป็นคันวัง จะ
เปนถูกหาได้ไม่ ที่เดิมจะคิดหตมาแต่คำ ศาลา

พรอ

กรมศิลปากร

๒๘
วันที่ ๓๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๒

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบใต้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับตายพระหัตถ์ลงวันที่ ๓๒ เดือนมิถุนายน ๒๔๗๒
พระคุณชั้นเกล้า ฯ

ปราสาทหลวงเพชรบุรี ในทำเนียบนามให้ชื่อว่า พระที่นั่งเวชยันต
วิเชียรปราสาท ข้าพระพุทธเจ้าได้จดชื่อพระที่นั่งพระนครคีรีถวายเป็นด้วย คือ
เพชรภูมิ ไพโรช ปราโมทย์มโหฬาร เวชยันตวิเชียรปราสาท ราชธรรม
สภา สันถาคารสถาน พیمانเพชรเทเวศร์ จิตเวทปริตพรต กบยมพระที่นั่ง
ที่พระรามราชันเจ้านอกองค์หนึ่ง ชื่อว่า พระที่นั่งศรีเพชรปราสาท

บุษบง บุษบัน ตามที่ควรตั้งจะเป็นดอกไม้ ข้าพระพุทธเจ้าเห็นด้วย
ในพระดำริ แต่คำว่า บุษบง อาจหตมาจากคำว่า บุษบงกช ก็ได้ ส่วน
บุษบัน จนด้วยเกล้า ฯ สอบถามนุกรภาษาบาลีและสันสกฤตก็ไม่เคยพบในภาษา
นั้น จะว่าเป็นภาษาทมิฬ เพราะลงปัจจัยว่า อัม ก็ไม่สนิท เพราะ อัม ในภาษา
ทมิฬเป็นเพ็ชร์ชยา ส่วน บัวผัน กับ บัวเมื่อน ตามที่ข้าพระพุทธเจ้าได้รับคำบอก
เล่ามา ว่า บัวเมื่อน ดอกแดง บัวผัน ดอกเขียวดั่งฟ้า มีกลิ่นหอมทั้งสองอย่าง
ดำค้นและดอกทั้งสองชนิดเหมือนกับบัวสาย (เรียกอีกชื่อว่า บัวชม เพราะเหง้า
มีรสชม) แต่เด็กกว่ามาก ข้าพระพุทธเจ้ากำลังสอบถามพระยาวิจิตรวินาศรอยู่
และจะได้กราบทูลไปทีหลัง

สาม ข้าพระพุทธเจ้าเห็นด้วยเกล้า ฯ ว่า ที่เขียนว่า ศาล จะเป็นตากเข้า
หาบาลี ข้าพระพุทธเจ้าได้ค้นในภาษาไทยต่าง ๆ ก็ไม่พบ เพราะเป็นคำไม่ใช่

ถ้ามีญ จึงค้นหายาก ในอาหมมีคำว่า สามตาย แปลว่า บริเวณในวัง ไม่ได้
แยกแปลคำว่า สาม แตะ ตาน อาจเป็นคำมาจาก สกาน ก็ได้ ในภาษาจีนมี
คำว่า สาม ในเสียงกวางตุ้ง เป็น ซัน โนแต่จว แปลว่า พระราชวัง ห้อง
ประทับที่ระโหฐานของพระเจ้าแผ่นดิน ถ้าใช้คำ สาม ประกอบกับคำอื่น
มีความหมายไปในเรื่องอาคารสถานที่ ในพระราชวัง หรือสถานที่หวงห้ามทางน
ถ้าจะถอดกับคำไทยก็ในความหมายว่า ศาลเจ้า ไม่ตรงกับ ศาลข้าราชการ
อื่น ศาล ที่แปลว่าคัมภีร์ มีผู้บอกข้าพระพุทธเจ้าว่า ต้นศาล ไม่มีในเมืองไทย
แต่ไม่ใช่คัมภีร์ ข้าพระพุทธเจ้ายังตอบถามอยู่

ควรมีควรแล้วแต่จะปรกเกล้า ๆ

ข้าพระพุทธเจ้า *พร.ศ. ๑๙๐๖๖๖๖๖๖๖*

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓๖ ตุลาคม ๒๔๗๒

พระยาอนุমানราชชน

ตามที่ฉันขอซื้อและขอรูปปราสาทที่วงเพชรบุรีมานั้น เพื่อจะถ่ายเอา
ทำพัตรถวายพระ สำหรับงานพระเมรุพระศพ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงเพชรบุรี
ตามรับสั่งสมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า แต่ที่หลังมาคิดเห็นว่า ปราสาทองค์
นั้นตลบหนัก แม้ทำไปเกรงจะไม่มีใครรู้จักว่าเป็นของในเมืองเพชรบุรี จึงเปลี่ยน
ความคิด จะยกไปทำพระเจดีย์ทยอดกลางแห่งเราจริง ด้วยมีคนเห็นกันอยู่มาก
บ่อย ๆ พระเจดีย์องค์นั้นฉันจำได้ไม่สู้แม่นนัก ถ้ารูปฉายที่หอดสมุคมีอยู่ ขอ
ท่านช่วยจัดตั้งไปให้ดูแทนรูปปราสาท จะชอบใจท่านเป็นอันมาก

พรส

กรมศิลปากร

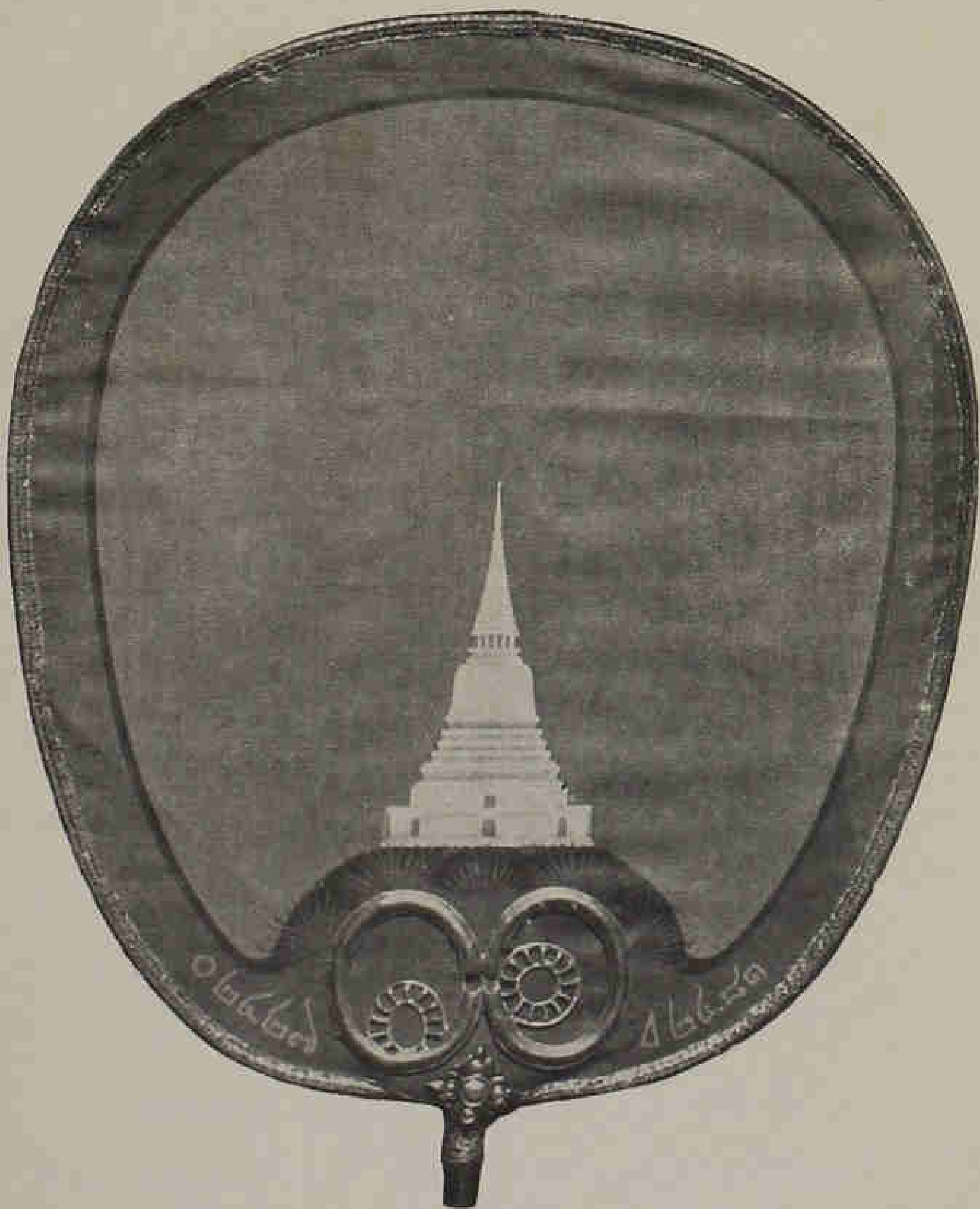
วันที่ ๓๗ ตุลาคม ๒๔๗๒

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบดีฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าขอประทานถวายรูปฉายพระเจดีย์บนเราจริงตามที่ของ
พระประสงค์ มาพร้อมกันหนังสือฉบับนี้แล้ว

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า ฯ

ข้าพระพุทธเจ้า พระยาอนุमानราชชน

พื้กงานพระเมรุพระศัพ

สมเด็จพระปื้กขณาเจ้ กรมหลวงเพชรบุรีราชสิรินธร

กรมศิลปากร

วันที่ ๑๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๒

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบใต้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าขอประทานถวาย เรื่อง บัวเพื่อน บัวผัน ซึ่งพระยาอินท
จนาคกร จดมาให้ข้าพระพุทธเจ้ามาในซองหนึ่งฉบับหนึ่ง พระยาอินทฯ เค้าค้า
เพื่อน ว่าชืด โดยอาศัยลักษณะของบัวเพื่อนนั่นเอง ถ้าโดยเดียงของคำ
เพื่อน กับ เพื่อน ก็เป็นคำเดียวกัน ที่เค้าเพื่อนว่าชืด ก็ใกล้กับเพื่อนมาก
ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า *Mr. E. Chulabhorn*

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์

เรื่อง บัวเพื่อน บัวผัน "ใด" ที่เจ้าคุณถ้ามมานั้น ผมขอเรียนเท่าที่ทราบ
ดังต่อไปนี้

บัวเพื่อน และ บัวผัน กล่าวตามทางพฤกษศาสตร์เป็นไม้ชนิดเดียว
กันคือ *Nymphaea stellata* ซึ่งขึ้นอยู่ชุกชุมตามทุ่งนาและหนองบึงในฤดูน้ำ
มาก เช่นเวลานี้ ทั่วกล่ม ๆ ขนาดใหญ่ราว ๑ นิ้ว หรือย่อมกว่านั้น สาย
เกลี้ยง ไม่เป็นขน ใหญ่ผ่ากลาง ๓ - ๖ มิลลิเมตร ใบรูปกลมรี (Oval)
ยาว ๕ - ๗ นิ้ว กว้าง ๔ - ๕ นิ้ว ท้องใบสีม่วงไม่มีขน ขอบใบเรียบไม่จัก

หรือเป็นเพียงลูกคลื่นจางๆ ดอกเมื่อบานใหญ่ผ่ากลาง ๓ - ๔ นิ้ว ถึง ๖ นิ้ว
เศษ แล้วแต่ต้นเล็กต้นใหญ่ แลหน้าต้นหรือเล็ก กลีบดอกบาง แฉกกว่า ๑ นิ้ว
ชนิดดอกเล็กกว้างเพียงกระเบียดเศษๆ ปลายกลีบเรียวแหลม สีขาวล้วน
หรือตอนปลายสีครามเรื่อๆ ไม่เปลี่ยนสี แต่โดยมากสีครามเรื่อเมื่อแรกบาน
แล้วเปลี่ยนเป็นสีชมพู ชมพูอมม่วงเมื่อแก่จัด ดอกเริ่มบานราว ๘.๐๐ น.
หุบราว ๑๖ - ๑๗ น. แห่งวันเดียวกัน

พันธุ์ที่มีดอกขาวล้วนหรือครามเรื่อ ตอนปลายกลีบแล้วไม่เปลี่ยนสีนั้น
เรียกกันว่า บัวเผื่อน (เผื่อน = ชิด?) ส่วนพันธุ์ที่มีดอกสีครามเรื่อแล้ว
เปลี่ยนเป็นสีชมพู ฯลฯ นั้นเรียกกันว่า บัวผัน (ผัน = เปลี่ยน?) บัวเผื่อน
มีน้อย โดยมากเป็น บัวผัน หัวรับประทานได้ไม่ขม สายไม่ใช้ต้มแกง แต่
คงรับประทานดิบเช่นผักจิ้มปลาร้าได้

บัวสาย บัวกินสาย หรือ บัวขม ก็เรียก เป็นไม้ต่างชนิดกับ บัวเผื่อน
บัวผัน และมีนามพฤกษศาสตร์ว่า *Nymphaea lotus var pubescens* หัวกลม ๆ
ขนาดใหญ่ ๒ - ๓ นิ้ว สายใหญ่ผ่ากลางราวเท่านิ้วก้อย เป็นขนเล็กน้อย
ใบมน ๆ ใหญ่ผ่ากลาง ๖ - ๑๒ นิ้วเศษ ท้องใบสีเลือดหมู มีขน ขอบใบ
จักแหลมเป็นฟันเลื่อย ดอกสีขาว กลีบตอนนอก ๆ ชักมีสีอมชมพู กลีบใหญ่
ราว ๑ นิ้ว หรือกว่านั้นบ้าง ยาวราว ๒ - ๓ นิ้ว ปลายทุ่หรือแหลมเล็กน้อย
เมื่อดอกบานใหญ่ผ่ากลางราว ๔ - ๖ นิ้ว ชนิดที่กล่าวนี้คือที่ขายกันตามตลาด

บัวซึ่งมีชื่อพฤกษศาสตร์เช่นเดียวกันนี้ มีบางพันธุ์ขนาดใหญ่ ดอก
ขาวปลอดหรือแดง ขนาดใหญ่กว่าบัวกินสาย คือเมื่อบานแล้วใหญ่ผ่ากลาง
ถึง ๑๐ นิ้วก็มี ดอกขาวใหญ่เรียกกันว่า สัตบุษย์ พันธุ์ดอกแดงเรียกกันว่า

ต้นนั้น ทั้งสองพันธุ์นี้ ไม่มีเองตามธรรมชาติ คงมีแต่ที่ปลูกกันไว้ชมดอก
เท่านั้น สายรับประทานได้ แต่ชกกระดังงาไม่อร่อย

บัวลาย "โล" เหล่านี้เริ่มบานตั้งแต่ ๑๔ - ๒๐ น. หุบราว ๑๓ - ๑๔ น.
แห่งวังรุ่งขึ้น

พันธุ์เดิมคือ *Nymphaea Lotus* ชนิดดอกขาวเป็นไม้ของอาฟริกาเป็น
บัวชนิดหนึ่ง ที่ฝรั่งเรียกว่า *The Sacred Lotus of Egypt.*

ต้นศาล (Sal หรือ Sala) ในสังสกฤต หรือต้นไม้ ได้รุ่มที่พระพุทธร
เจ้าเสด็จเข้าสู่ปรินิพพานนั้น ทำให้ ต้นรั้ง ของไทยเราไม้ ต้นรั้ง และ ต้นเต็ง
ในประเทศอินเดียไม่มี คงมีแต่ในประเทศพม่าและในแหลมอินโดจีน และ
ในขณะเดียวกัน ในประเทศพม่าและในแหลมอินโดจีน ก็ไม่มี ต้นศาล
เช่นเดียวกัน ในประเทศไทยทางจังหวัดจันทบุรี มีผู้พบต้นไม้ชนิดหนึ่ง
เข้าใจว่าเป็นพันธุ์หนึ่งของ ต้นศาล แต่ก็ยังไม่เป็นที่แน่ได้

ต้นศาล มีชื่อลาตินว่า *Shorea robusta* ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับต้นรั้ง
(*Pentacme Siamensis*) ของไทยเรามาก ถ้าจะแปล ต้นศาล ของอินเดียเช่น
ต้นรั้ง ดังที่ได้เคยแปลกันมาช้านานแล้ว ถึงแม้จะไม่ถูกต้องทีเดียว ก็ไม่ผิดไป
มากนัก เพราะ ต้นศาล กับ ต้นรั้ง คล้ายคลึงกันมากดังกล่าวแล้ว และเป็น
ไม้ในตระกูลเดียวกัน ดูเรียกเอามานิดหน่อย เห็นจะไม่เป็นไร

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒๓ ตุลาคม ๒๔๘๒

พระยาอนุমানราชชน

หนังสือของท่านลงวันที่ ๑๖ ตุลาคม บอกอะไรต่างๆ ไป ได้รับแจ้ง

ขอบใจมาก

ขอเวรขมศึกเขยปราด่าทนั่น ผ่านพ้นความต้องการไปเสียแล้ว

บุษบง จะว่าหลุดจาก บุษบงกช นั้นเป็นไปได้ เงินแต่คำ บุษบงกช ไม่เคยพบมี ไซท์ไหน ถัดจะไม่เป็นภาษาที่คนใช้กัน อันคำ บุษบง และ บุษบัน หรือ บุษบัน ดูที่จะเป็นคำเดียวกัน มาแต่ บุษปี ถ้าถูกต้องหนักแปดได้แค่เพียง ว่าเป็นดอกไม้ ดอกอะไรก็ได้ แต่เรามาเข้าใจกันเป็นว่าดอกบัว ฉันเห็นชน จึงพูดมาให้ท่านฟัง อันคำทั้งสองนั้น ถัดเต็มจะเป็นภาษาอะไรก็ตามที่ แต่มา อยู่กับเราจนเป็นภาษาไทยไปแล้ว จะเอาไปนำเข้ากับไวยากรณ์ภาษาอื่นนั้น ยากที่จะตรงกันได้

บัวเพื่อน กับ บัวผัน เมื่อฉันจะถามท่านมา ฉันได้แยกถามไปทางเจ้า กรมของฉันทด้วย เพราะแก่เป็นหมอ แก่ต้องใช้เกตุรบัวทั้งสองอย่างทำยาอยู่ เสมอ จึงหวังว่าแกจะบอกได้ ก็เป็นการสมหวัง ตามที่เจ้ากรมบอกกับท่าน บอกผมตรงกัน

จะพูดถึง สันนาเงิน ฉันตั้งเกิดความในคำเห็นมันเป็นอย่างน้อยอยู่แล้ว อ่อน ยิ่งกว่าดีฟ้าไปเสียอีก ถ้าเป็นเนื้อของมันแท้ ๆ พวกช่างเขาเรียกว่า คราม หรือ สีชาบ ความมันเป็นชอธาตุเต็มของมัน ดีชาบก็คอดีอย่างนกตะขาบ แต่สันนาเงิน และดีฟ้าพวกช่างเขาไม่เรียกกัน เขาเรียกว่า สีมอคราม ดูก็ดีมากอยู่

ศาล ท่านว่าเปนครุฑไม้ทมิฬไม้เมืองเรา ดันยอมราบ ด้วยได้เคยรับ
ความยาก ในเรื่องต้นไม้มามากกว่ามากแล้ว แม่ได้ซื้อภาษาตะวันตกมา เอาไป
ตามพวกนักเรียนต้นไม้ ดังทักได้เรื่อง ดังทักไม่ได้เรื่อง ได้ความจากพวก
นักเรียนพินเองว่าต้นไม้แน่ดอก อาจารย์คนหนึ่งก็ตั้งชื่อน้อยอย่างหนึ่ง อีกคน
หนึ่งก็ตั้งชื่อน้อยอย่างหนึ่ง ด้วยไม่ได้หารอกัน ถูกศิษย์คางอาจารย์กันจะต่อยกัน
ตายเลยด้วยเรื่องชื่อพินไม้หนามากต่อมาแล้ว ที่ฉันว่าฉันรังเกียจไปตาม
ที่พระแปลกน้อยในเมืองนี้ อย่างไรก็ดี ศาล ท่านเปนครุฑไม้พินแน่ จะเอาชื่อพิน
มาเป็นชื่อที่เจ้าเมืองอยู่แต่ที่ข้าราชการ ย่อมไม่ควร ที่ข้าราชการไม่ใช่ต้นไม้
หรือแต่ก่อนจะข้าราชการใดต้นไม้ ดูก็เป็นครั้งอายุหิน ไม่ควรจะมีคำเห็ดอยู่จน
ถึงบัดนี้

ท่านคนภาษาจีนมาได้ว่าสาข เขาหมายเป็นวงเป็นคำหนักเป็นทีห้ามหวง
พอใจฉันมาก ด้วยเป็นต้นไม้ควรแก่ศาลเจ้าศาลพระภูมิและศาลเพียงตาอะไรเหล่า
นั้นฉัน ถ้าเขียน สาข ก็จะมีระดับเสียงไปน้อยหนึ่ง หาเป็นไรไม่ ขรรคดา
การออกเสียงเมื่อต่างถิ่นกันไปก็ยอมมีระดับกันได้อยู่เอง ข้อสำคัญอยู่ที่ ศาล
ข้าราชการ ทำไมจึงเรียกว่า ศาล ทำให้คิดเห็นไปว่าใน โรงที่ข้าราชการ
เขาทำ ศาล ขึ้นไว้ภายใน สำหรับใจของศักดิ์สิทธิ์ มีสมุดกฎหมายเป็นต้น
กรรมัง เหมือนที่เกาะบาหัดประเทศชะวา ในโรงที่แต่งตัวตระคอนเขาก็ทำศาล
ใจเป็นทิวเครื่องศรัทธาและบทตระคอน คิดว่าจะเป็นอย่างเดียวกัน อนึ่งเรามี
คำปรามาสพวกหมอกความเดง ๆ ว่าหากินตาม ต้นโรงต้นศาล จะเข้าใจเขาได้
หรือไม่ว่า ศาล อยู่ใน โรง หมอกความเดงซึ่งกล่าวถึงกันนั้น แม้จะแยกเป็นสอง
พวกก็ที่จะได้ คือพวกเดงมากหากินอยู่แต่ตาม ต้นโรง ที่ข้าราชการ คอย
เยี่ยมต้อนรับที่จะเข้าไปเป็นความในโรง อีกพวกหนึ่งเดงน้อยเข้าไปในโรงได้

อยู่ต้นศาล คอยเยี่ยมต่อนกคู่ความเหมือนกัน อย่างนกแดง ป้าชา (ภิกษา) แต่
จะอย่างไรก็ดี ต่อไปนั้นจะเขียน ศาล ทุกอย่างเป็น สาม

ที่เกาะชะวาทอดมี สาม มาก ตั้งแต่ สาม ทำด้วยไม้ไผ่ อย่าง สาม เพียง
ตาของเรา ขึ้นไปจนทำด้วยไม้จริงแต่ก่ออิฐ แต่จวนเล็ก ๆ และอยู่บนฐาน
สูง โทงเทงทงนน ดัง สาม เป็นร้านเฉย ๆ ดังร้านที่เป็นร้านมีพนักสามด้าน
ดัง สาม ก็เป็นเรือนขยพนั้น ถ้าก่ออิฐแดงแม่เด็กมากก็คั้น คือใหญ่หน่อยจึง
กดวง ท่านคงสังเกตเห็นว่า สาม เพียงตา ของเรามันลดเป็นสองชั้น ที่ลดตเห็น
จะหมายถึงตเครื่องเดิน ชั้นบนเห็นจะหมายถึงให้เป็นที่ทอดนาง ที่เอาเครื่องเดิน
ขึ้นไปตจนชั้นบนด้วย ก็คิดว่าปฏิบัติแล้ว แต่วที่ชั้นบนนี้ให้ทอดนางสบาย เข้า
ใจว่าจะทำเป็นปราสาทก่อนแล้วที่หลังจึงกลายเป็นเรือน เช่น สามเจ้าสามพระกุม
ของเรา ถึงแม้จะทำเป็นเรือนก็มีขนาดอย่าง ศาลเพียงตา ทงนน คนในเกาะ
ชะวาทักกันว่าถือคำดนามหมัด คนในเกาะบาทว่าถือคำดนาพราหมณ์
ถ้าว่าตามรูปการณก็เป็นดงนน แต่ความจริงราษฎรทั้งหมดถอมกนทงนน
คำดนาต่าง ๆ เป็นแต่เข้าไปแฝง ราษฎรชาติไม่ได้กรบว่าถือ แต่ใจจริงนนถอม
ย่อย ดังจะเห็นได้ที่มี สาม อยู่เกลื่อนกตาด ในสถานอันหนึ่งไม่ใช่มีแต่ สาม
เดี่ยวย่อมมีแห่งละมาก ๆ สาม สุดแล้วแต่ใครจะศรัทธาทำขึ้น เป็นการบวงบน
กันด้วยสร้างเพื่อให้อายุยืนไว้กันก็มี ทางบาทดนนถนคิดสร้าง สามเจ้า
กันมาก แม้จนในโรงบ่อนชนไก่ก็มี สามเพียงตา

คำ ขริเวณ มันเป็นห้องแปรรู สำหรับพวกฤษีชื่อบ้าอาศรัย ไม่ใช่
ที่ถ่าน ฉันทบไม่ใช่ คำที่จะใช้พูดถึงเนื้อที่มือน้อยๆไป

พรอ

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒๑ ตุลาคม ๒๕๖๒

พระยาอนมานราชชน

หนังสือของท่าน ลงวันที่ ๑๗ ตุลาคม ส่งรูปฉายไปให้ ได้รับแล้ว
ชอบใจมาก แต่เป็นการผิดหมายกันไป อันเขาวงทเพชรบูรณ์เป็นสามยอด
ยอดเหนือทำเป็นจิ้ง ยอดกลางทำพระเจดีย์ไว้ดูเดียว โดด ยอดใต้ทำเป็น
วัด รูปฉายที่ท่านส่งไปให้ เป็นรูปวัดทางยอดใต้ แต่ฉันต้องการพระเจดีย์
ยอดกลาง จึงได้ส่งรูปวัดกตบศนมาบัดนี้ ถ้ามีรูปพระเจดีย์ที่ยอดกลางอยู่ก็
ส่งไปให้ดูด้วย จะชอบใจเป็นอันมาก

หนังสือลงวันที่ ๑๗ อีกฉบับหนึ่ง จะตอบมาทีหลัง เพราะมากความอยู่
กับหนังสือลงวันที่ ๑๗ ตุลาคม ก็ได้รับแล้ว จะตอบมาทีหลังเหมือนกัน

พรส

กรมศิลปากร

วันที่ ๒๕ ตุลาคม ๒๕๑๒

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบดีฝ่าพระบาท

ตายพระหัตถ์ ลงวันที่ ๒๓ คือพระประดิ่งรูปพระเจดีย์ยอดกวางของ
เจ้าวงศ์เพชรบุรี และประธานรูปวัด ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าถวายไปเมื่อพระประดิ่ง
คืนมาด้วยนั้น ข้าพระพุทธเจ้าได้รับไว้แล้ว

ข้าพระพุทธเจ้าขอประทานถวายรูปพระเจดีย์ยอดกวางของเจ้าวงศ์ มาใน
ซองนี้ รวม ๒ รูป

ควรมีทวารแล้วแต่จะโปรดเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า Mr. S. Chulabhorn

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒๔ ตุลาคม ๒๕๖๒

พระยาอนุมานราชชน

จะตอบหนังสือของท่าน ซึ่งลงวันที่ ๓๗ และที่ ๓๘

ท่านคัดทเขาแปลคำ ก้อง ไว้ในพจนานุกรมไปให้ ประกอบทั้งคำอธิบายด้วยนกดมาก ทพระเจนจนอกชรบอกเป็นความหมายที่หย่อนลง คงเป็นด้วยทุกฉนวนเอาคำนั้นมาใช้กันเพื่อไป แต่ที่จริงไม่ได้ผิดความหมายไป ถึงบรรณการ ก็เป็นของกำนัดอยู่นั้นเอง แต่ต่างหนักเบาด้วยเป็นของเมืองอื่นให้กับคนสามัญ ให้ ให้ด้วยผู้รับมบุญเหมือนกัน

คำ กายี นั้นแท้ผิดความหมายแน่ แต่ก่อนไม่ได้หมายถึงเงิน เดียวกับความหมายเดือนมาเป็นเงิน ค้นหาเหตุก็ได้อความว่าเพราะเอาคำนั้นมาใช้แก่การเงิน ท่านค้นหาที่มาของคำเดิมคือไปนั้นดีแล้ว

ข๗ ฉันทราบนานแล้ว ว่าภาษาเขมรแปลว่า เปน แต่ทราบโดยทางศัพท์ที่อ่านหนังสือ ไม่ได้ทราบจากพจนานุกรม ครั้นท่านบอกคำของพระยาอุปถิตว่าแปลว่า ตี ก็ได้ จึงได้เปิดพจนานุกรมดู เขาแปลให้ไว้ในนั้นมาก อยากจะว่าร้อยแปดอย่าง เปนว่าตี ว่าช้อตรง ว่าปรากรู ว่าปราศโรค และอื่นอีกก็ตระหนัก ในใจได้ว่าเพราะเป็นคำเด็ก ซึ่งสำหรับเชื่อมคำใหญ่ให้ติดต่อกัน เพราะฉะนั้นก็ไม่มข้อสงสัย จะแปลว่าอะไรก็ได้ทั้งนั้น ลุดแต่จะกินความกันได้

เรื่อง ไบหนาด เขาเป็นแน่ได้ว่าถือเอาถิ่นเป็นทั้งรู้ได้ที่ใช้ปนกับไบด่าบแร้งด่าบกา นันท์อาศัยถิ่นเหมือนกัน คนในประเทศพิตบั้นต์เอา

ไบหนาคไปกันตัว ถือว่าปดยคภยต่าง ๆ นั้น ก็คอกกนผนนเอง เพราะคนแต่
ก่อนก็คิดว่าภยอย่างใด ๆ ยยอมนำมาให้ทงนนั้น แม็ดคองต่าง ๆ ก็กถจี้ แดงผก
จระคองกถจวตวย

ขมึน ดันนยฐานคากมค้ำจแง เห็นว้จระคองใช้เปนนายอ้อมผกก่อน
ภยหลังจงเออนายอ้อมผกมายอ้อมผกภย เปนการเพอแ่งผวชต คงใช้ทางพวก
แถบบ้านเราก่อน เพราะพวกแถบบ้านเรามผวภยเปนต้อวเหตอง แดงจงคก
เข้าไปนอินเตยที่หลัง ชาวจินเตยผวภยค้ายอ้อมไมชน ไม่มประโยชน์อะไร
เพียงแต่รู้ว่าเขาทากนกกทาวางเท่านั้น ในเรื่องจระเชกถจจขมึน ฉนกกทวบ
คองเปนตวยเออนาขมึน ซึ่งยอมผกแเดงไปเทลงนเอนาซึ่งมีจระเชกขมึนกกหนไป จึง
ตงเกตกนมาจามนกกถจขมึน ทจรงมึนเหมนเต็มทมนจระคองหนไป ถ้าจะเอ
ขมึนแ่งนตหนิงผกคองแเดงจระหน้าเข้าหาจระเชก คิดว้เห็นจระไมรอกคจ

เรื่อง ข้วเผื่อนข้วผก นั้น ฉนได้ตงตยเหมอนกัน ว้ามันจะเปนชระนต
เตยจกัน แต่หาคำทมิตจระ เออน กับ อ้น เปนคำซำกันไมพบ จึงตองถาม
ทำนคู้ ทำนบอกรเปนบ้วค่างชระนตกัน ทงเจำกรมกกบอกรเชนนั้นตวย จึงเปนอัน
พนศวามตงตย แต่พระยาจนิจอธิบายว้เปนบ้วชระนตเตยจกัน หากแต่เปตยน
ตเทานัน ก็ไปเชำรอยเต็มทตงตยมาแเดงอื่ก คอกรไมทเปตยนตมถมไป เช่น
คอกรพุตคานเปนคัน ฉนไมได้คคตเตย ว้พระยาจนิจจะเปนคนมคความคคตชอกร
แซกมากไปกว้ว้จระคันไมอนไตเวรียนมา คำเผื่อน ฉนเคยพบในฉนท อ้นรทช
ว้จว้ญเกยงกนเผื่อน มถูบอกรให้ว้เผื่อน แเปตว้บ้ำ นอกจากทนนกกไมพบ
ทโหนอนจระทงเทยบเคยงไตอื่กเตยว้ว้คูกหรือไม ถ้าคูกแเดงขื่อ ข้วเผื่อน ก็ไม

ต้องเตาแปลงเป็น ขั้วเผือด อย่างความเห็นพระยาจนิช ขั้วเผือด แปลว่า บังป่า
คอรนเองไม่ต้องปลูกก็ได้ คำว่า ข่า นั้นกตังเกศว่าเค็ดอนมาแต่จ ข้อคำบด
กรังกรงแก้ม ข่าโทษ ข่าถ่าน ข่าผ่าเขียว ไม่ใช่คนไม่เคย ถ้าตามแผนนี้ คนไม้
ทชนเป็นหมู่ใหญ่จะต้องเรียกว่า ข่าไม้ จะเรียกแต่จว่า ข่า เท่านั้นหาได้ไม่
เรื่องภาษาที่ท่านแต่งจะต้องเขียนความเห็นมาให้ชัดเจน เพราะยืดยาว จะ
ต้องตรวจดูๆ ทักมาเป็นแห่งๆ

พรวิ

กรมศิลปากร

วันที่ ๓๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๒

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบบัดเกล้าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับสายพระหัตถ์ลงวันที่ ๒๓ และวันที่ ๒๔ ตุลาคม

พระเดชพระคุณตั้งเกล้าฯ หาที่สุดมิได้

คำว่า บุษบง บุษบัน ข้าพระพุทธเจ้าค้นดูในพจนานุกรมภาษาล้านนา
—อังกฤษ ในคำว่า บุษกร หรือ ไปกขร ในภาษาชาติ ซึ่งแปลว่าบัว มี
แปลที่ในวงเล็บแห่งหนึ่งเขียนว่า บุษป และทำเครื่องหมายคำถามไว้ แสดง
ว่าผู้ทำพจนานุกรมตั้งสัยคำ บุษกร ว่า จะมาแต่ บุษป อยู่แล้ว เพราะฉะนั้น
บุษบง บุษบัน น่าจะเป็นคำเพี้ยนกันมาจากอื่นได้

สินำเงิน ที่ข้าพระพุทธเจ้าเคยตั้งสัยอยู่ว่า สินมคราม ไฉนจึงเรียกว่า
สินำเงิน เพราะห่างไกลกับดีของเนื้อเงินที่คัดออกใหม่ ๆ พระอธิบายที่ทรง
พระเมตตาประทานมา เป็นยืนยันความสงสัยของข้าพระพุทธเจ้าในข้อนี้ แต่
ที่ย้ายมาใช้เรียกแก่ สินมคราม คงจะเป็นเพราะเข้าใจผิดอะไรบางอย่างหนึ่ง ซึ่ง
ข้าพระพุทธเจ้าคิดไม่เห็น เพราะห่างไกลกับดีฟ้าย่ออย่างมาก

ที่ทรงตั้งนิษฐานเรื่อง สาม ข้าพระพุทธเจ้าเห็นพ้องในกระแสพระดำริ
ทุกประการ เมื่อข้าพระพุทธเจ้าถวายนำคำแปล สาม ว่าที่หวงห้าม ไฉนกับปรับความ
หมายเข้ากับ ศาลเทพารักษ์ ก็พอได้กัน แต่เมื่อเขาเข้าไปปรับกับ ศาลชำระความ
ข้าพระพุทธเจ้านึกเสียว่า ศาลชำระความ คงจะเป็นที่เบียดเบียน ความไม่เข้ากับ
ที่แปลว่าระโหฐาน ข้าพระพุทธเจ้าจึงไม่กล้าถวายนำความเห็นอย่างไรไป คือ
เมื่อได้อ่านพระอธิบาย ข้าพระพุทธเจ้าจึงหายเขลา และเห็นจริงตามที่ทรง

ต้นนิษฐาน เพราะในเรื่องเก่าของอินเดีย ว่า ศาลชำระความ เขาปลูกเป็นโรง
หรือศาลาชน เวตาเข้าพระเจ้าแผ่นดินแต่ใจออก มีพระราชครูปริศนาคณา
คามแต่ดั้ง ก่อนที่จะประทับทรงศักดิ์ศักดิ์ ทรงบูชาทวยเทพที่มีอยู่ในศาลาแต่
ก่อน แต่คงว่าในศาลาชำระความต้องมี สานเทวดา อยู่ด้วย ที่ สาน จะกตาย
มาเป็น ศาล น่าจะเป็นเพราะตลกเอาคำว่า ศาล มาช่วยด้วยครึ่งหนึ่ง สาน จึง
กตายเป็น ศาล ไป

คำ บริเวณ ที่ทรงทักท้วงมา ข้าพระพุทธเจ้ากับพระตำราประเดรีฐไม่ได้
นึกเฉื่อยถึงคำแปลเดิม เมื่อเปิดดูพจนานุกรมของซิดเคอร์ ก็พบคำแปลว่า
กฤตยัม กระทำให้พระตำราประเดรีฐปาดใจ แต่ยังคงตั้งว่าจะแปลเป็นอย่าง
ที่เข้าใจกันได้บ้างกระมัง จึงค้นหาดูในพจนานุกรมฉบับอื่น พบในฉบับของ
ริตเติลด์แตรด์คิด นอกจากแปลว่า กฤตยัม มีคำแปลคือไปว่า เขตศตแวด
ล้อมปรัณคร (castle and its constituents) แต่เห็นจะเป็นคำมัทไซน้อย
เพราะอ้างที่มาของคำซึ่งใช้ ในความหมายอย่างนี้แห่งเดียว

เพื่อน ในพจนานุกรม แปลว่า บ้า คำว่า ขวัญเคียงกินเพื่อน มีผู้แปล
ให้ข้าพระพุทธเจ้าฟังว่า ขวัญจะร้ายต้องไปอยู่บ้า ข้าพระพุทธเจ้ายังตั้งตั้งอยู่
แต่คุณนรบรรจงว่า ความในลิลิตเตลงพ่าย ในคำจำ เพื่อน แปลว่า บ้า โดยชัด
ทีเดียว ข้าพระพุทธเจ้าคนยังไม่พบ ถ้า เพื่อน แปลว่า บ้า ก็คงเป็นคำตลกใช้
แล้ว แต่คำว่า เพื่อน ในอีกสำนยังใช้เป็นปกติ ในภาษาอยู่ เช่น เพื่อนหาทั่ว—
ดอนจะตกเหว เพื่อนจะตาย—รันทาที่ตาย เพื่อนจะเสียเงิน เพื่อนจะเกิดเรื่อง
แต่จะเสียเงิน แต่จะเกิดเรื่อง ถ้าจะเอาคำ เพื่อน ในความหมายนี้เข้าปรับกับคำ
ขวัญเคียงกินเพื่อน คู่ก็เข้ากันยังไม่ได้สนิท ข้าพระพุทธเจ้าค้น เพื่อน ในพจน
านุกรมภาษาไทยถิ่นต่าง ๆ ก็ไม่พบ ในคำจำ ย่า ก็ใช้อยู่แต่ว่า ดงว่า เพื่อน เป็น

ปกติ ส่วนคำว่า ป่า มีบ้าง ในดวงดิน แต่ต่างที่มึคความหมายไปในทางว่า ที่ซึ่งรก
พง กอไม้ ต้นทึบพุ่มไม้ ไม่ได้หมายความว่าป่าโดยตรง ในภาษาจีนมีคำว่า ป่า
แปลว่าที่นอกเมือง หรือที่เปลี่ยว เช่น ชั่วป่า แปลว่า บ้านนอก แปลตามคำว่า
ที่นอกเมืองมีภูเขา ความก่น่าจะใกล้เคียงกับคำว่า ป่า ในภาษาไทย เพราะที่นอก
เมืองกรุงโบราณก็ยังมีแต่ป่า แปลกที่ ป่า ในภาษาจีนคำนี้ใช้หนังสือเดียว
กับ ป่า ซึ่งเป็นชื่อเมืองป่าของชาติไทยในสมัยโบราณ คือเมือง จุงกิง ทรูบาด
จีนย้ายไปตั้งเป็นเมืองหลวงอยู่ในเวลานี้ ข้าพระพุทธเจ้านึกไปในทางที่ว่า ป่า
ซึ่งเป็นชื่อเมืองนั้น จีนจะนำเอาไปใช้เป็นคำในภาษาชน เป็นความหมายว่าเมือง
บ้านนอก อย่างเดียวกับคำว่า ป่าจาง ทมิฬ มัลลัน ซึ่งเดิมก็เป็นชื่อชาติ แต่
นำเอาไปใช้เป็นคำสามัญในภาษาชน อื่นๆ คำนี้ ในภาษาจีนแปลว่า หาง
ไตด้วย ทำให้ข้าพระพุทธเจ้านึกไปถึงคำว่า เลขผา จะแปลว่าหางเลข ได้บ้าง
กระมัง แต่การเทียบคำของภาษาที่ใกล้เคียงกัน หรือ คำพยางค์เดียว อาจ
เป็นด้วยบังเอิญมาพ้องเสียงพ้องความกันได้ง่าย โดยคำที่เทียบกันทั้งสองไม่
เกี่ยวข้องกันก็ได้

คำ ป่า ดง แดง เดือน ข้าพระพุทธเจ้านึกไม่เห็นว่าเป็นภาษาไทยจะผิด
แปลกกันอย่างไร คุณออกจะใช้เป็นใจพจน์ปน ๆ กันไป เดือน ในหนังสือเก่าแดง
ตามบ้านนอกใช้กันมากกว่า ป่า แต่ในกรุงเทพฯ ใช้ ป่า มากกว่า เดือน เช่น
ข้างป่า ของเก่าใช้ว่า ข้างเดือน ส่วน หมูป่า ก็เป็น ป่า ส่วน น้ำมันหมูป่า
ใช้เป็น น้ำมันหมูเดือน หาใช้ว่า น้ำมันหมูป่า ไม่ หมูป่า กับ หมูเดือน ใน
กรุงเทพฯ มีความหมายต่างกัน หมูเดือน กลายเป็นหมูพันธุ์ภาษา ส่วน ขันเดือน
บ้านนอกต่างถิ่นกลับเรียกว่า ขันป่า แต่ขันเดือน คงคำ หาใช้ ขันป่า ไม่
ส่วน ดง ไปกับ ป่า ได้ แต่เข้ากับ เดือน ไม่ได้ คุณเห็นว่า ป่า เป็นคำต่าง เป็น

ข้างใด ก็ได้ ข้างไหน ก็ได้ เพราะฉะนั้น ข้าง จะ ใช้ ได้กว้างกว่า ดัง แดง เกือบ
 ข้างจะเป็นที่ ไปรุ่งหรือทรงคอง จะหมายความว่า ทบทมาก อย่างคองหนาคน เกือบ จะ
 เป็นที่มุกเขาด้วย ภาคอีสานใช้คำ เกือบ ไปในความหมายว่า ถ้า แต่ในไทย
 ถิ่นอันคองแปด เกือบ ว่า ข้าง อย่างเดียว ที่ตรงถึงคำ ข้าง เกิดจากความหมายมา
 เป็น ข้างไหนข้างไหน อันเป็นไปในทางอย่างมาก ในคำว่า ดัง ก็เป็นทำนองเดียวกัน
 ดูเหมือนจะเกิดจากความหมายมา ใช้กับที่ไม่ ใช้คนไม่กม ในเรื่องความหมาย
 ข้างหรือเกิดอนท ข้างพระพุทธเจ้าพบในภาษาล้านนาที่แปดก้อยู่คำหนึ่ง มี
 อธิบายว่า โคตร ความหมายเต็มแปลว่า คองงัว ยังใช้ความน้อยในพระเวท
 ที่จะหมายความถึงคนอยู่ในตระกูลเดียวกัน ก็เพราะคนเหล่านั้นเป็นพวกเดียวกัน
 เข้าไปอยู่ในคองงัว เพื่อป้องกันศัตรูที่จะมาตักเอาตัวไป แล้วคำคองไปอยู่ใน
 ภาษาล้านนาว่า Cortis แปลว่า คองงัวเหมือนกัน ภายหลังชาวโรมันไปตั้งถิ่น
 ฐานลงในแดนไกลในอาณาจักร ได้ไปตั้งบ้านเรือนแะไร่นาอยู่ ก็ตั้งไร่นา
 แะบ่อนดินสำหรับป้องกันศัตรู เรียกว่า Curtis ซึ่งเพี้ยนไปจาก Cortis แะ
 โดยเหตุที่ Curtis ย่อมเป็นสถานที่อยู่ของชาวโรมันผู้เป็นนาย ด้ตามทันนัก
 เกิดจากความหมายกลายเป็น Court แปลว่า งัว ชน คำว่า Courteous Courtesy
 ซึ่งแปลว่าสุภาพเรียบร้อย ก็มาจากกริยามารยาทแห่งคองงัวนั่นเอง ศตอจจน
 คำว่า Courtier ข้าราชการในราชสำนักแะ to court แะตั้งกริยาเอาใจด้วย
 ในภาษาล้านนา โคมุขุช ควิษฏ์ แปลว่า รม ในพระเวทหมายความว่า รม
 ระหว้างงัว แะแย่งงัว โคมุช แปลว่า สภา ที่ปรึกษาการบ้านเมือง ความเต็ม
 ว่าโรงงัว เพราะไปประชุมปรึกษาหารือกันในั้น เควษุณ แปลว่า ค้นคว้า
 (to research) ความเต็ม ว่าค้นหาวงัว ข้างพระพุทธเจ้าอ่านพบคำทางพายัพ

ซึ่งพระราชดำริปรากฏชัดไว้ในสมุดไทย มีคำ *ขณฺ्ह* แปลไว้ว่า จุดช่อง
ขณฺ्ह ต่าง แปลว่า ด้านคันทาง สอบถามผู้รู้ภาษาทางอื่นว่า *ขณฺ्ह* ใช่ว่า
ด้านก็ได้ และว่า *ขณฺ्ह* ทัฬ แปลว่า ชัดตาทัฬ ความไกลไปทางกวดขัน บ้างกัน
ไม่ให้เข้ามาหรือออกไป ถ้าจะเทียบกับคำว่า *ขณฺ्ह* ก็มีคามหมายเป็นไปได้
อีกทางหนึ่ง แต่ดูมาจาก *ขณฺ्ह* ในภาษาไทยใหญ่ ซึ่งแปลว่า ภาษีอักษร ไม่ได้

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรดเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า *Mr. E. Chuanbunwong*

ขอประทานกราบทุก สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓๐ ตุลาคม ๒๕๖๒

พระยาอนุมานราชชน

ท่านส่งรูปพระราชาจอมเพชรที่เขามไหศวรรย์ ฝากลูกชายยาใจไปให้
ได้รับแล้ว ชอบใจท่านเป็นอย่างมาก เมื่อฉันได้เขียนถ่ายรูปพระราชาคุณดังนั้นก็
จะส่งรูปกลับคืนมาให้ท่าน

คำ เพ็ญ มีในชอกน้อยมาก กัดจะเพนคำที่มีคความหมายว่าอะไรอยู่
โดยตรง ไม่ใช่เดือนเดือนมาแต่คำ เพ็ญ

ได้ความจากหนังสือพระพรหมมุนีท่านแต่ง พูดถึงขนาดลัทธิบรรณบัตรว่า
เพียงงอน คือวัดโอบได้รอบหัว คำว่า งอน เห็นจะตรงกับที่เราว่าหงอน ชาว
อีสานจะหมายคำ หงอน ว่าหัวดอกกระมัง

พระพรหมมุนีท่านเดาอะไรเจ็บปวดคือ คำว่า ลาวลาว สัมเด็จพระยา
ดำรงท่านเคยทรงพระดำริว่าจะเพน ลาวแก้ว ครั่งสั่งให้ฉันค้นทางเขมร ก็ค้น
ไม่ได้เรื่อง พระพรหมมุนีท่านเดาว่าจะเพน ลาวแก้ว ท่านเอาชื่อตำบล ลาวเดิม
ในเมืองขุขันธ์เขาเทียบ เมืองขุขันธ์ท่านก็เดาว่าจะเพน คูขันธ์ เพราะเมือง
นั้นเป็นเมืองเก่ามุดอม ฉันเห็นเขาที่มาก แดงไตนกแก่ไปตามที่เคยได้ความ
เห็นจากท่าน ว่าจะเพน คูคัม เราคือ ๆ เดี่ยวดอกกระมัง

พร

กรมศิลปากร

วันที่ ๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๒

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบใต้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับตายพระหัตถ์ลงวันที่ ๓๐ ตุลาคม ใต้แล้ว

ที่ตรัสว่าเพื่อน มีในชอกน้อยมาก ข้าพระพุทธเจ้าได้สติ จากพระดำรัส
นั้นว่า พี่ ก็มีในชอกน้อยมากเหมือนกัน ต้องคำนึง จิตของมีความหมายว่าอะไร
โดยตรง แต่คงจะไม่ใช้คำคำมาจาก ขว้เพื่อน ขว้มัน เพราะตามปกติชอกคนตรง
เค็มน่าจะเป็นคำโคต โดยมาก แต่ข้าพระพุทธเจ้ายังค้นหาความหมายของคำทั้ง
สองนี้ไม่ได้ชัด เมื่อมีผู้ร่ำภาษาพายัพมาหาข้าพระพุทธเจ้า เขาอธิบายว่าเพื่อน
เป็นคำเก่า นาน ๆ จึงจะโดยนัยสักครั้งหนึ่ง แปลว่า เตือน เห็นไม่ชัด เช่น
ผอเพื่อน ก็คือมองดู เห็นไม่ชัด เห็นคล้าย ๆ กัน เตือนเดิมเป็น เพื่อน มาเป็น
เพื่อน เพราะได้ตั้งสระอือไปจากต่าง และว่าทางพายัพคนที่ต่อกับเมืองเหนือ
เรียกกระจายต้มขม ๆ มั่ว ๆ ไม่เลือกชัดหรือคำชัดว่า กระจายเพื่อน ถ้าเช่นนั้น เพื่อน
กับ ผออด ก็มีความหมายใกล้เคียงกันมาก

ข้าพระพุทธเจ้าเคยเก็บชอกคนที่เป้นคำโคต ๆ มาแยกออกเป็นพวก ตาม
ลักษณะที่เห็นว่าเป้นพวกเดียวกัน ปรากฏว่าชื่อส่วนมากมีความหมายไปใน
ทางลักษณะของบุคคล เช่น เล็ก ใหญ่ ขาว ดำ สด หงิม พวกหนึ่ง ที่คิดมา
จากลักษณะซึ่งเรียกร้องมาแต่เด็ก เช่น แป้ง ดิ้ว จ้อย พวกหนึ่ง ที่เอาชื่อสัตว์
มาตั้งชื่อเช่น เขียด นก เสือ พวกหนึ่ง ที่เอาชื่อมาจากตั้งมีคำ เช่น แก้ว เงิน ทอง
พวกหนึ่ง เมื่อเอามาเรียงเข้าพวกกันดู ก็เห็นแปลก เช่นเอาชื่อสัตว์มาตั้งให้
แต่สัตว์ต่างชนิด เช่น ม้า ก็ไม่มีใครชื่อ และมีชื่อเป็นอันมากที่แปลไม่ออก

เช่น สี่ สามัง เป็นต้น ทชื่อเหตตามมหายชื่อแปดไม่ได้ จะเป็นเพราะไม่ใช่คำ
ในภาษาไทยทั้งหมด อาจเป็นคำในภาษาต่าง ๆ ซึ่งเกิดจากคนหลายชาติหลาย
เหล่าผสมกัน เมื่อเจ้าพระพุทธรเจ้ามานักอย่างนักหมดพยายามที่จะค้นหาต่อไป
ครั้นเจ้าพระพุทธรเจ้ามาศึกษาวิชาวิฤทธิศาสตร์จน ถัดนั้นฐานความในชื่อเหล่า
นั้นออกได้หลายคำ แต่คนในศตวรรษของคนเป็นพวก ๆ ใจ เมื่อก่อนก็ไม่พบ เมื่อ
ทรงเนเธงคำว่ามีในชื่อคนอยู่มาก เจ้าพระพุทธรเจ้าก็ถึงความหมาย
ในคำต่าง ๆ ที่นำมาตั้งชื่อคนขึ้นอีก คิดด้วยเกล้า ๆ ว่าจะเอาเรื่องการตั้งชื่อ
มาผนวกเข้ากับเรื่อง ประเพณีการเกิดของไทย ซึ่งเจ้าพระพุทธรเจ้ากำลัง
รวบรวมอยู่ แต่เรื่อง ประเพณีการเกิด ยากกว่าเขียนเรื่อง ประเพณีทำศพ
เพราะหาเหตุผลไปไม่ได้ตลอด เช่นบ้านชาวแม่ชื่อเป็นต่าง ๆ & ดี บิดจริงตาม
เด็กเมื่อตัวร้อนเป็นไข้ ว่าทำไมจึงต้องใช้ชื่อเป็นต่าง ๆ สบายทางอื่นเดี๋ยวก็นึก
แต่ตั้งแต่ตั้งเดียว คือใช้ชื่อชนหน้าหน้าพรินเรียกว่า ชาวอักษิตะ และไม่เคย
เหตุผล ว่าทำไมจึงทำเช่นนั้น เบ็ดตัวในพจนานุกรมภาษาล้านนา ก็แปล
อักษิตะ ใจว่า ชาวที่ยังไม่ได้เอาเปลือกออก ความไม่ได้กิน แม่ถึงคำว่า แม่ชื่อ
ก็ทราบเกล้า ๆ แต่เงา ๆ ว่า เป็นพวกที่ยังเรียกว่า Guardian Spirit และทำ
ไม่จึงเรียกว่า แม่ชื่อ นอกจากแปลว่า ชื่อเด็ก ตอนที่เอาเด็กได้กระดังและ
ร้องว่า สามวันลูกมีสี่วันลูกคน แต่ผู้ขอในตอนนี้เป็นคน หาใช้ไม่ได้ เจ้าพระ
พุทธรเจ้าต้องแยกถัทธิต่าง ๆ ที่ทำในเวลาเกิด ถิ่นว่าจะแยกได้เป็นสามถ้อยใหญ่ ๆ
คือ บองกัณณะหรือเจตมณคัทมคณกระทำ เช่นสะหนามไวนอกของพื้นดำหรืออยู่ไฟ
ต้องการให้คลอดง่าย เช่น เบ็ดประตูหน้าต่าง และเพื่อให้เป็นความเจริญ
แก่เด็ก เช่นพรหมนรกเป็นต้น เจ้าพระพุทธรเจ้ากราบทูตออกนอกทางมานานมาก

เช่นนี้ เพราะเมื่อครั้งถึงเรื่องช็อคคน กระทำให้เจ้าพระพุทธรเจ้าอดทนอยู่ไม่ได้
ทรงนภาจรจะควรตั้งถาวรไว้ ขอพระเมตตาบารมีเป็นทพวง พระอาญาไม่พินเกล้าฯ

คำงอน ในความว่า จัดโอบได้รอบหัว นายสุด ศรีตั้งดวงศ์ ซึ่งเป็น
ชาวเมืองนครจำปาสัก และทำงานอยู่กับเจ้าพระพุทธรเจ้า ซึ่งแจ้งว่า จะเป็นคำ
เดียวกับ ทงอน ในภาษาทางอีสาน (พายัพ-งอน) แปลว่าทำยทอย เพราะ
ประเพณีอีสาน ถ้าภิกษุได้รับตำแหน่งเป็นสำเร็จ ได้สุพรรณบัตร มีขนาดแผ่น
ทองคำแม่ให้ยาวจรดเท่าหางคิ้วทั้งสอง ถ้ารับตำแหน่ง ซา ขนาดแผ่นทองคำแม่ให้
ยาวถึงหูทั้งสอง ถ้ารับตำแหน่ง ครู ต้องแม่แผ่นทองคำให้รอบศีรษะจรด ทงอน
คือทำยทอย ทงอน นนตางที่เรียกว่า กะดั้น ซึ่งคงจะตรงกับ คำดั้น ในภาษา
ไทยโบราณ เจ้าพระพุทธรเจ้าค้นดูในพจนานุกรมอาหม พบคำ งอน แปลว่าไซด
เขาเล็ก ๆ หรือเนิน ถ้าเช่นนั้น ทำยทอย ก็น่าจะเป็น ทำยดอย คือบนทำย
ของส่วนที่หูของศีรษะ และ ทงอน คงเกี่ยวข้องกับคำหลายคำ เช่น ชะงอน
ชะงอก ชะงอก ชะง่า ชะเง้อม ชะงุ้ม ชะ จะกร่อนเสียงมาจากคำไร
เจ้าพระพุทธรเจ้ายิ่งนึกไม่ออก

คำว่า ลาวกาจ ที่เจ้าคุณพรหมสันนิษฐานว่า จะเป็น ลาวเก่า คิดด้วย
เกล้าฯ ว่า จะเป็นตากเข้าความให้เข้ากับคำว่า เก้า เพราะในภาษาอาหม
มีคำว่า เกา แปลว่าเก่า ว่าอื่น ถ้าจะแปล ลาวกาจ ว่า ลาวอื่น ก็น่าจะได้
เหมือนกัน เจ้าพระพุทธรเจ้าได้ทราบจาก นายสุด ศรีตั้งดวงศ์ ว่าชาวอีสานมี
ประเพณีเรียกหมู่คนไทยที่มคำพูดในภาษาต่างคำซึ่งมีความหมายอย่างเดียวกัน
แต่ออกเสียงเป็นคนละอย่าง เช่นเรียกชาวไทยที่อยู่แถบอุบลว่า ลาวใส เพราะ
ดาวพวงนั้นใช้คำว่า ใส ในความหมายว่า ไหน หรือ ยัง เช่น ไป/ใส กินแล้วใส
ไทยเวียงจันทน์คัดออกตงไปจนถึงนครจำปาสักใช้ กว่ว แทนคำว่า ใส เช่น

ไปกว่า ดินแล้วกว่า เพราะฉะนั้นไทยพวกที่ใช้คำ กว๋ จึงเรียกว่า ลาวกว่า
พวกไทยเขินต่างพวกใช้คำในความหมายว่า ไทหรือ ยี่ เป็น ค ี่ ต่างแห่งเป็น
ก็อ ก็เรียกว่า เขินค ี่ เขินก็อ ข้าพระพุทธเจ้าได้ซักถามว่า กว๋ เขียนอย่างไร
นายผู้ศรัทธาแจ้งว่า เขิน กว๋ แดงมาภายหลังเขียนมดากข้างเบ้น กว๋ ธน ข้าพระพุทธ
เจ้าคิดว่าด้วยเกล้า ๆ ว่า กว๋ กบ ี่ กว๋ อาจเป็นคำเดียวกัน เพราะเมืองอุบล
ตามพงศาวดารก็ว่า พวกชาวนครจำปาสักมาตั้ง พวก ลาวใส ที่ยุ่ก่อน อาจละ
เรียกนครจำปาสักที่ยกมาตั้งเมืองอุบลว่า ลาวกว๋ หรือ ลาวกว๋ ก็ได้ ทางพายัพ
คำว่า ไป ไท ใช้ว่า ไปแก้ว และใช้ยู่เป็นปกติในคำพูด ถ้าเทียบ กว๋ ของ
อีสานและ แก้ว ของพายัพ รูปเสียงยังใกล้เคียงเข้ามาในคำ กว๋ มาก

ขุขันธ์ ข้าพระพุทธเจ้าเห็นด้วยเกล้า ๆ ว่า อาจเป็นคำเดิมก็ได้ จะไม่
เพี้ยนไปจากคำว่า คูขันธ์ เพราะ ขุขันธ์ มีชื่อยู่ใน รามเกียรติ์ เป็นคำของชาว
อินเดียนอนไต คือพวกทมิฬ เพี้ยนไปจากคำว่า คูหะ ในภาษาล้านตฤต โดย
เหตุที่แดนตอนเหนือเคยเป็นอาณาเขตค ี่ของเขมร และเขมรได้รับวิชาความรู้มาจาก
อินเดียนอนไต ข้าพระพุทธเจ้าจึงสงสัยว่า ขุขันธ์ จะเป็นคำมาจากไหน แต่ข้า
พระพุทธเจ้ายังค้นหาหลักฐานทางพงศาวดาร ไม่ได้ ถ้าเมือง ขุขันธ์ มาจาก
คูขันธ์ ก็จะต้องมีตำนานที่กล่าวถึงเรื่อง คู ซึ่งแปลกหรือพิเศษกว่าเมืองอื่น ๆ
จึงได้ตั้งชื่อเช่นนั้น ตามที่นายผู้ศรัทธาบอกข้าพระพุทธเจ้าว่า ชาติกของอีสานเรื่อง
หนึ่งว่า ขุขันธ์ เป็นเมืองหน้าด่านของท้าวคชทัตโพธิ์สัตว์ ซึ่งเกิดในรอยเท้าช้าง
เท่านั้น

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า ๆ

ข้าพระพุทธเจ้า *Mr. H. Chulabhorn*

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓๑ ตุลาคม ๒๕๗๒

พระยาอนมานราชอน

บัดนี้จะให้ความเห็นแก่ท่าน ในเรื่องที่ท่านแต่งขึ้น เรียกชื่อว่า ภาษ้อาคร ซึ่งท่านส่งไปให้ดู แต่เสียใจที่ในเรื่องภาษ้อาครนั้น ฉันเข้าใจได้มาน้อยเต็มที ความรู้ไม่สู้มาก ในทางนั้นอนจะพงทักมาให้ท่านได้ เพราะฉะนั้นจะทักได้ก็แต่ทาง ถ้อยคำเป็นส่วนใหญ่ ดังจะปรากฏต่อไปนี้

๑. นึกคิด (หน้า ๑) นาย ก.ร.ร. กุหลาบ เป็นเจ้าของปรังชนใช้ เท้าที่เขียนใจเป็นตดเสียแล้ว ถ้าเต็มที่จะต้องเป็น รู้สึกนึกคิด ที่จากนมาใช้ ชะรอยจะเห็นเป็นไฟเราะ ไม่เห็นคืออะไร คำซ้ำกันไปเปล่า ๆ ถ้าจะใช้แต่ นึก หรือ คิด คำเดียวเท่านั้น ก็พอขงกล่าวพอแล้ว

๒. ขาดเบรีย (หน้า ๒) นี้จะเป็นชื่อเมืองไร จะต้องเป็นเมืองที่ใกล้ ปากอ่าว ซึ่งเรือกำปั่นจะเข้าถึงได้โดยสะดวก และแน่นอนว่าอยู่ในอำนาจ พระยา เพราะเมชอกกรุงเทพพระมหานครอยู่ในนั้นด้วย

๓. ทำนอง (หน้า ๓) คำนี้ให้รู้สึกได้ว่า ไซกบเลี้ยงรองจะยึดมาจาก ท้อง ได้กรรมัง ในที่เก็บภาษ้อาครจะเอาคำอย่างอื่นมา ไซก็ได้ไม่ขัดข้องเลย

๔. คำน (หน้า ๕) คำว่า คำน เห็นจะไม่ใช้หมายความว่าทาง เป็น สถานที่อันไปตั้งอยู่ปากทาง สำหรับคนอยู่คอยตรวจตรา คำนข้าง ก็เห็นจะไม่ ใช้ทางซึ่งข้างไปตรวจคำน เข้าใจว่าจะเป้นทางที่คนพาข้างเข้ามา มากกว่าทาง อื่น เช่นพระนครของเรา ประตูใหม่บางด้านก็เรียกว่า ประตูพฤษภาส เป้นทาง เอาข้างเข้าเหมือนกัน ทำไม ประตูข้าง ตั้งอยู่ทางเหนือ ก็เพราะข้างจะมีเข้า

มาถึงแต่ทางเหนือ ทางใต้ไปออกทะเลไม่มีกระแจะข้าง ค่ายข้าง ก็คงอยู่ปากทาง
จะเข้าไปสู่ป่า ไม่จำเป็นว่าจะต้องมีด่านข้างทุกเมืองไป สักแต่เมืองใดมีข้างเข้า
มามาก เมืองนั้นจึงมี ค่ายข้าง นี้เป็นความเห็นของฉัน ซึ่งขัดกับความเห็นของ
ท่านแต่ท่านก็เคยฉันทะ ของใครจะถูกก็ทราบไม่ได้ แต่เมื่อมีความเห็นที่
ต่างกันก็บอกให้ท่านทราบ เพื่อจะได้เป็นทางพิจารณา

๕. เรียกว่าอากรเดิม (หน้า ๘) ไม่มีใครเรียกตั้งนั้น จะแก้ด้วย
ตัดคำ เดิม ทงเดี่ย หรือเติมคำเข้าเป็น เรียกว่า อากร ตามเดิม ก็ได้

๖. สมัยปัจจุบันไม่มีภาษีอากรผูกขาดแล้ว (หน้า ๘) นึกได้ว่า
ยังมี เช่นอากรรังนกก็ดูเหมือนผูกขาด กับครึ่ง ๆ กลาง ๆ เช่นภาษีเงินรูด
ต้ม แต่ให้แจกจ่ายระมุดผูกขาดไปขาย จะว่าเป็นประเภทไร

๗. ชิมซาบ (หน้า ๘) คำนี้เป็นคำแสดงของเจ้านาย ใช้แต่ว่า ชิม
ทานนกกม หมายความว่า รูดหรือเขาใจดี ถ้าจะเอามาใช้ทั่วไปก็ควรจะเปลี่ยน
คำเสียบ้าง เช่นว่า เป็นที่ชิมซาบ เปลี่ยนเป็น รูด ชิมซาบ เพื่อให้คนทั่วไป
เข้าใจได้ดั่งว่า

๘. เรื่องคลังสินกำ (หน้า ๓๐) พอดีได้รับพระอธิบายของสมเด็จพระ
กรมพระยาตำราง ได้คิดส่งมาให้แล้ว

๙. ถ้าพระคลังต้องการพริกไทย ก็ให้บริษัทรับซื้อไปทั้งหมด
(หน้า ๓๓) สงสัยว่าจะเปน ถ้าพระคลัง ไม่ ต้องการพริกไทย

๑๐. เรื่องก้อง (หน้า ๒๐) สมเด็จพระกรมพระยาตำรางทรงเขียนอธิบาย
ในเรื่องเราไปก้องเมืองจีนประทานมา ได้คิดส่งมาให้ท่านทราบด้วยนั้นแล้ว ใน
พระอธิบายเห็นว่า หน้าที่ การศึกษาบ้านเมืองทำให้ไปก้อง ที่หลังการคำสั่งเจ้า

นำไปไปก้อง ในที่สุดการค้าสำเภาก็ไม่มั่งคั่ง ฉันเห็นว่าการก้องก็ควรจะเลิกไป
แต่ผมทวงกองมาอีก กงจะเป็นเจ้าของพนักงานผู้น้อย ซึ่งเคยได้ประโยชน์อยู่ใน
การที่เราจัดไปก้อง จระทวงมาด้วยผลการตนเอง ไม่ใช่ได้รับคำสั่งมาแต่เมือง
หลวงตอกกระมัง

๑๑. เกาซึล (หน้า ๒๓) ท่านก็เอาจากหนังสือของจีน ฉันจัดให้มา
ตามที่คนเรียกกันอยู่เป็นพจนานุกรมคงใจจะเรียกให้ถูกว่า เกา—ซึน—ลือ
—ออบ—ฟอ—สเติล กิม แต่เป็นเรื่องเช่นเดียวกับเรียก สายตแลบแลบ ทงนง
เกาน์ซึล ออฟ สเติลส เห็นจะควรเขียนที่ถูกตงไว้ คนทั้งปวงจะได้เข้าใจ แล้ว
จะกล่าวไซ้ความที่เรียกผิด ๆ ได้ด้วยหรืออย่างไรก็ตามใจท่าน

๑๒. ได้นำเรื่องการค้าสำเภา ซึ่งหมอบ กัตสลัฟ แต่งไว้ว่า
(หน้า ๒๓) เห็นความบกพร่องไปเสียหน่อย ถ้าเติมคำเป็น มากล่าวไว้ ว่า จะ
แจ่มแจ้งขึ้นอีก ในเรื่องที่เรียกเรือเมืองไทยว่า เรือหัวขาว นั้น ฉันเคยพูดถึงมเด็จพระ
กรมพระราชดำริว่าเรือเมืองไทยจะทาหัวขาว แทนสีแดงแห่งสำเภาก็ดีจนกระมัง
เหมือนสำเภาสกเกียน เขาก็ทำสีเขี้ยวแทนสีแดง แต่ไม่ทรงยอม มีพระดำริ
โยกไปเป็นว่า ทาจากหรือสีจอบอะไรเป็นสีขาวเท่านั้น

๑๓. พระยาพิศาลพาณิชย์ (หน้า ๒๕) ตำแหน่งนี้มาในชั้นหลังมีคำ
ผล มากขึ้นอีกคำหนึ่ง เป็น พระยาพิศาลผลพาณิชย์ จะเป็นเติมคำ ผล ขึ้นใน
คนซึ่งเป็นต้นที่หลัง หรือคิดพิมพ์ตกก็ไม่ทราบ คำใดที่ทราบแน่ๆ คิดพิมพ์
ตกผิดได้แก่มาในต้นฉบับ หาได้จับบันทึกกลับมาไม่

๑๔. เมืองเทียนสิน (หน้า ๒๕) ขยาก็จะถามท่าน ว่าที่ฝรั่งเขาเขียน
ชื่อเมืองนั้น เป็นหนังสือฝรั่งเป็น Tientsin เขาเขียนคือ t ใต้ หน้าจ s ทำไม
เขาออกเสียงไม่คหรือ ที่หนังสือเก่าของเราเขียนว่า เทียนจัน นั้นผิดหรือ

๑๕. ความที่เล่าถึงสำเนา ค้างแต่หน้า ๒๖ ไปหน้าเต็มที คุณก็ไม่เคย
รู้ เด่นเอาหูผึ่งมาก

๑๖. เปรียน้ำ (หน้า ๒๖) คุณเขียนผิด ล เบน ร แต่คิดถึงคำ
เปลี่ย และ เพลี่ย ก็ดูจะไปข้างอ่อนแอ ไม่ควรจะเอามาใช้ประกอบคำเป็น
เปลี่ยน้ำ ถ้าจะใช้ว่า ปริ่มน้ำ ท่านจะเห็นเป็นอย่างไร

๑๗. กั้นขิง (หน้า ๒๖) คิดว่าเขียน กระจิง จะดีกว่า เพราะคน
เรียกกันว่า กระจิง กิม

๑๘. เรื่องกบตันเดินเรือ คุณเคยสงสัยมาเหมือนกัน เห็นการเดิน
เช่น ศึกเกิด หรือ พุดบอด เขาก็ม กบตัน ครั้นสงสัยจนนึกได้ความว่า ทชอ
ว่า กบตันเรือ ก็คือนายเรือ สำหรับดูการทั่วไปในเรือ ส่วนการเดินเรือเป็น
หน้าที่ของ ตันทน

๑๙. ยี่ลาน (หน้า ๒๗) คำนี้เคยสงสัยได้ความว่าเป็นคำเขมร คำเดิม
เป็น ปลาย แปลว่าตลาดนั่นเอง เป็นแต่บอกให้ท่านทราบเท่านั้น ไม่ได้เห็นควร
จะแก้หนังสือ ซึ่งเขียนตามไทยพูด

ได้ส่งคัมภีระบบกตบคินมาให้ด้วยแล้ว

พรส

(ตำนาน)

พระอภัยมณีเสด็จกรมพระยาตำราง ฯ

เรื่องตงคลังสินค้า

เรื่องคลังสินค้านั้นเกิดแต่ค้าขายกับฝรั่ง ไม่เกี่ยวกับค้าขายทางเมือง
จีน หม่อมฉันทราบจากหนังสือซึ่งฝรั่งแต่งในสมัยกรุงศรีอยุธยาว่า ตั้งแต่ฝรั่ง
สามารถแล่นเรือจากยุโรปข้ามมาแอฟริกามาได้ถึงอินเดีย และประเทศอื่น ๆ
ทางฝ่ายตะวันออกนี้ เทียบขออนุญาตเจ้าของเมืองตั้งสถานีการค้าเป็นที่พัก
ตามเมืองที่เป็นท่าเรือค้าขาย ในสถานนั้นตั้งคลังสินค้า เปนที่พักสินค้าซึ่งขนทุก
มาจากยุโรปก่อนจำหน่ายขายแก่ชาวเมือง และเป็นที่พักสินค้าซึ่งซื้อหาได้ใน
พื้นเมืองเมื่อก่อนนั้นทุกเรือส่งไปยุโรป เมื่อพวกฝรั่งไปประเทศ ฮอลันดา
และอังกฤษมาค้าขายถึงกรุงศรีอยุธยา ก็มาตั้งสถานีการค้าเช่นนั้นที่ริมแม่น้ำ
ข้างใต้พระนคร การค้าขายของพวกฝรั่งต้องเกี่ยวข้องกับรัฐบาลหลายอย่าง
เป็นต้นว่า ถ้าเขาเครื่องศาสตราวุธยุทธภัณฑ์เข้ามาขาย รัฐบาลไม่ยอมให้ขาย
แก่ผู้อื่นนอกจากรัฐบาล แม้สินค้าอย่างอื่นถ้าเปนของต้องใช้ในราชการก็ต้อง
ขายให้รัฐบาลก่อนผู้อื่น ส่วนสินค้าในพื้นเมืองที่ฝรั่งปรารถนาจะซื้อนั้น ที่เป็น
ของดีมีราคามาก เช่น ไม้กุ่ม และงาช้างเปนต้น เปนของหายาก รัฐบาล
เกรงจะหมดเสีย จึงบัญญัติว่าเปน สินค้าต้องห้าม ชาวเมืองจะขายได้แต่
แก่รัฐบาล ห้ามมิให้ขายแก่ผู้อื่น เปนประเพณีมีมาแต่ก่อนแล้ว ถึงสินค้า
ที่มีต้องห้าม มีของบางอย่าง เช่น เขา และหนังกว้างเปนต้น ก็หายาก ยังไม่
เปนของสินค้าในท้องตลาด พวกฝรั่งก็ต้องขอซื้อสินค้าต้องห้ามและต้องขอ
ให้รัฐบาลช่วยหาสินค้าหายากมาขายแก่ตน การสงเคราะห์ฝรั่งด้วยประการ

ดังกล่าวมานี้ เป็นทางที่ได้กำไร เป็นผลประโยชน์แก่รัฐบาลอีกอย่าง ๑ ถึง
รัชกาลพระเจ้าปราสาททอง จึงขยายการห้ามผลประโยชน์ในทางนั้นให้มีผลยิ่ง
ขึ้น ด้วยตั้งคลังสินค้าของหลวงให้มีเหมือนอย่างของฝรั่ง เป็นที่รวมสินค้า
ต่าง ๆ ที่หามาขายฝรั่ง และรับเหมาซื้อสินค้าต่างประเทศที่ฝรั่งเอาเข้ามา ไว้
ในคลังสินค้าสำหรับขายย่อยไปแก่ชาวเมือง เมื่อตั้งคลังสินค้าแล้ว ตั้งบัญญัติ
เพิ่มสินค้าต้องห้าม ให้ซื้อขายได้แก่รัฐบาลอีกหลายอย่าง สินค้าที่ฝรั่งเอาเข้า
มาขาย ก็ตั้งบัญญัติสงวนให้ขายแต่แก่รัฐบาลเพิ่มขึ้นอีกหลายสิ่ง คือ ผ้าแดง
(ชรอยจะอ้างว่าสำหรับทำเครื่องแต่งตัวทหาร) เป็นต้น แม้สินค้าสามัญ เช่น
เครื่องถ้วยชาม ก็ต้องให้รัฐบาลเลือกซื้อได้ก่อนผู้อื่น ว่าโดยย่อ รัฐบาล
ทำการค้าหากำไรขึ้นในกรมพระคลังสินค้าอีกอย่าง ๑ มูลของกรมพระคลัง
สินค้านี้มีมาดังนี้

มีสาขาดีเป็นข้อสำคัญอันเกิดแต่ตั้งพระคลังสินค้า ซึ่งควรจะเล่า
ต่อไปด้วย เมื่อรัฐบาลตั้งคลังสินค้าขึ้นอย่างว่ามา พวกฝรั่งพากันเดือดร้อน
แต่ไม่รู้ที่จะทำอย่างไร รอมานจนถึงรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช พ่อไทย
ยกกองทัพไปตีเมืองพะม่า กำลังรักษาพระนครอ่อนลง พวกฮอลันดาก็ให้
ทัพเรือมาปิดปากน้ำ แล้วขอแก้ไขวิธีการค้าขาย สมเด็จพระนารายณ์
ต้องทรงอนุญาตให้พวกฮอลันดาซื้อหาสินค้าต้องห้ามบางอย่าง คือ เขา และ
หนังกวาง เป็นต้น ได้ตามใจจึงไม่เกิดรบกัน เหตุครั้งนั้นเป็นมูลอันหนึ่งซึ่ง
สมเด็จพระนารายณ์ทรงสร้างเมืองลพบุรีเป็นราชธานีสำรอง สำหรับเวลารบกับ
ฝรั่ง เพราะเห็นว่าฝรั่งอาจจะเอาเรือรบขึ้นมาพระนครศรีอยุธยาได้ และยังมี
เหตุชนิดเดียวกัน เช่นแต่มีได้เกี่ยวกับคลังสินค้า เกิดขึ้นเมื่อรัชกาลที่ ๔
กรุงรัตนโกสินทร์อีก ตั้งแต่ทำหนังสือสัญญาทางไมตรีกับฝรั่ง มีกงสุลต่างชาติ

เข้ามาตั้งอยู่ในกรุงเทพฯ ในสมัยเมื่อไทยกับฝรั่งยังไม่สู้คุ้นกัน ถ้าเกิดโต้เถียงกัน พวกกงซุลมักขู่ว่าจะเรียกเรือรบเข้ามากรุงเทพฯ ถึงพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ รัชกาลญูพระราชทานทุกทัย ทรงพระราชดำริตั้งเมืองลพบุรีเป็นราชธานีสำรอง เหมือนอย่างสมเด็จพระนารายณ์ แต่มีความเห็นอีกฝ่ายหนึ่งว่าควรตั้งที่เมืองนครราชสีมา จึงโปรดให้พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าฯ เสด็จขึ้นไปตรวจ แต่ไปเห็นว่าเมืองนครราชสีมาเกินต้านหนัก พระปิ่นเกล้าฯ โปรดให้เขาคอกในแขวงเมืองสระบุรี จึงคิดทำที่มั่นที่เขาคอกนั้นสำหรับพวกพระบรมราชวงศ์ เป็นเหตุให้สร้างที่ประทับ ณ ตำบลสีทาที่ริมแม่น้ำสัก ใกล้กับเขาคอกแต่นั้นมา แต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ โปรดเมืองลพบุรี จึงทรงสร้างพระราชฐาน ณ ที่นั้น ยังมีพระราชมนต์เขียนสถานปรากฏอยู่จนบัดนี้

สำเนาถูกต้องตามต้นฉบับ

ดวงจิตร

(คำเนา)

พระอธิบายสมเด็จพระยาคำรง ฯ

เรื่องกองทัพเมืองจีน

ข้อปัญหาที่ตรัสถามมาว่า ไทยจะได้จ้มนก้องจ้มนมาแต่เมื่อใดนั้น หม่อมฉันเคยพิจารณาในหนังสือ จดหมายเหตุเรื่องพระราชไมตรี ในระหว่างกรุงสยามกับกรุงจีน ซึ่งพระเจ้าจันอักษร (ต้นสุดใจ) แปลจากจดหมายเหตุจีน และหอพระสมุด ฯ พิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ ประกอบกับหนังสือพงศาวดารจีน Imperial History of China ซึ่งดอกเตอร์แมกเคาวัน แปลเป็นภาษาอังกฤษ สอดกับอธิบายพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถ์เลขาที่หม่อมฉันแต่ง ได้ความเป็นหลักฐานว่า ไทยไปจ้มนก้องพระเจ้ากรุงจีนตั้งแต่สมัยเมื่อพระเจ้ารามคำแหงมหาราช ครองกรุงสุโขทัยเป็นปฐม และมีสืบมาตลอดสมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์นี้จึงได้เลิก

มูลเหตุที่จะจ้มนก้องนั้นตามเรื่องพงศาวดารจีน ว่าเมื่อสมัยราชวงศ์ซ่งของกรุงจีน เกิดผู้วิเศษขึ้นในประเทศมงโกเลีย สามารถรวบรวมกำลังทัพได้มาก ตั้งตนเป็นราชาธิบดี ทรงนามว่า เชนมิดข่าน Genghis Khan เมื่อ พ.ศ. ๑๘๐๕ แล้วเที่ยวรบพุ่งขยายอาณาเขตต์ไปทางกลางเอเชีย จนในดินแดนที่เป็นประเทศรัสเซียบัดนี้ แล้วบุกรุกเลยเข้าไปจนในยุโรปบางแห่งทางฝ่ายใต้ ก็ตีได้เมืองมันจูเรีย และบ้านเมืองในแดนจีนทางฝ่ายเหนือต่อลงมา พวกจีนต้านทานไม่ไหว พระเจ้ากรุงจีนในราชวงศ์ซ่งต้องยอมเป็นไมตรีกับพวกมงโกเลีย แบ่งอาณาเขตต์จีนทางฝ่ายเหนือให้เชนมิดข่านครอบครอง เมืองจีนจึงแยกเป็น ๒ อาณาเขตต์อยู่สมัยหนึ่ง พระเจ้าเชนมิด

ข่านสิ้นพระชนม์เมื่อ พ.ศ. ๑๗๗๐ ราชบุตรองค์หนึ่ง ทรงนามว่า กุบไลข่าน Kublai Khan ได้รับรัชทายาทครองอาณาเขตที่ตั้งได้ไว้ในเมืองจีน กุบไลข่านแผ่อาณาเขตจรดแดนจีนต่อลงมาจนได้เมืองจีนทั้งหมด และสัญญาสนราชวงศ์ซ้องแต่นั้น เมื่อ กุบไลข่านได้ครองแผ่นดินจีนทั้งหมด ก็รับขนบธรรมเนียมมาใช้เพื่อความสะดวกแก่การปกครอง ประกาศตั้งราชวงศ์ หงวน Juan เมื่อ พ.ศ. ๑๘๒๓ ใช้พระนามเป็นภาษาจีนว่า พระเจ้าหงวนลีโจ้วฮ่องเต้ พระเจ้าหงวนลีโจ้วฮ่องเต้จัดการปกครองราชอาณาจักรมาทางตะวันตกถึงปลายแดน เกิดรบกับพะม่า เป็นเหตุให้จีนตีได้เมืองพะม่า และเมืองญวนก็ต้องยอมเป็นเมืองขึ้นจีน แต่ในสมัยนั้นพวกขอมยังมีกำลังมาก จีนตีเมืองเขมรทำไม่ได้ คงเป็นเพราะจีนสามารถตีเมืองต่างประเทศที่ไกลเคื่องได้ครั้งนั้น พระเจ้าหงวนลีโจ้วฮ่องเต้ จึงแต่งราชทูตไปเกลี้ยกล่อมประเทศที่อยู่ทาง อันทางไปมาต้องข้ามทะเล ให้ไปอ่อนน้อมต่อกรุงจีน ญี่ปุ่นไม่ยอมไปอ่อนน้อมถึงเกิดรบพุ่งกัน แต่จีนตีเมืองญี่ปุ่นไม่ได้ เพราะกองทัพเรือไปถูกพายุแตกฉาน เรื่องพงศาวดารประสพกับความในจดหมายเทศุจีนที่พระเจ้าเงิน ๓ แปลว่า

เมื่อ พ.ศ. ๑๘๒๕ พระเจ้ากรุงจีนหงวนลีโจ้วฮ่องเต้ (คือ กุบไลข่าน ครองกรุงจีนได้ ๓ ปี) ตรัสสั่งให้ขุนนางชื่อ หอยจู้ เป็นทูตมาเกลี้ยกล่อมเสียมก๊ก คือกรุงสุโขทัย (กับ หตยชก๊ก คือกรุงละโว้ ซึ่งสมัยนั้นยังเป็นอิสระแก่กัน ยังมี ได้รวมเป็น เดียมหตยชก๊ก ชื่อนั้นพงเห็นได้ตามรายการที่กล่าวในจดหมายเทศ) ให้ไปอ่อนน้อมต่อกรุงจีน เทียบศักราชปีที่ทูตจีนมากับศักราชที่ปรากฏในศิลาจารึกสุโขทัย ได้ความว่า ทูตจีนมาก่อนพระเจ้ารามคำแหงตั้งเขษหนึ่งสี่ไทยปี ๑ จึงรู้ได้แน่ที่ทูตจีนเข้ามาเกลี้ยกล่อมเสียมก๊ก เมื่อรัชกาลพระเจ้ารามคำแหงมหาราช แต่ส่วนหตยชก๊ก ที่ว่ายัง

อิสสระอยู่นั้น มีเค้าอยู่ที่ในจารึกของพระเจ้ารามคำแหงมิได้ออกชื่อ อ้างว่า
เมืองละโว้และเมืองอื่น ๆ อันอยู่ทางฝ่ายตะวันออกเฉียงใต้ ตั้งแต่เมือง
โคราชบุรี (นครราชสีมา) ลงไปจนแดนเขมร เป็นเมืองชั้นในราชอาณาจักร
เขตต์สุโขทัยเหมือนอย่างทางทิศอื่น ในจดหมายเหตุจีนเรียงลำดับเหตุการณ์
ไว้ดังนี้

พ.ศ. ๑๘๒๕ ทูตจีนมาเกลี้ยกล่อมเสียมก๊ก (และหลอชก๊ก)

พ.ศ. ๑๘๓๒ หลอชก๊ก (พระเจ้ากรุงละโว้) ให้ราชทูตนำเครื่อง
ราชบรรณาการไปถวายพระเจ้ากรุงจีน

พ.ศ. ๑๘๓๔ หลอชก๊กฮ่อง (พระเจ้าละโว้) ให้ราชทูตเชิญ
สุพรรณบัตรพระราชสาส์น กับเครื่องราชบรรณาการไปถวายพระเจ้ากรุงจีน
(แต่ในจดหมายเหตุจีนมิได้กล่าวถึงหลอชก๊กอีก)

พ.ศ. ๑๘๓๖ พระเจ้ากรุงจีนหงวนสีโจวฮ่องเต้ ให้ราชทูตไปทำทาง
พระราชไมตรีด้วยพระเจ้าเสียมก๊ก (ความตอนนั้นสื่อข้อสำคัญชวนให้คิดเห็น
ว่า เมื่อ พ.ศ. ๑๘๓๔ พระเจ้ารามคำแหง ๓ ครองเมืองละโว้ พระเจ้าละโว้
แต่งราชทูตไปขอให้พระเจ้ากรุงจีนช่วย พระเจ้ากรุงจีนจึงแต่งราชทูตให้ออก
มาว่ากล่าวห้ามปราบ แต่ทูตจีนมาถึงเมื่อพระเจ้ารามคำแหงตีเมืองละโว้ ได้
เสียแล้ว ทูตจีนถึงรับสั่งพระเจ้ากรุงจีนไปต่อว่าพระเจ้ารามคำแหง ๆ เกรง
จีนจะยกกองทัพมาช่วยกู้เมืองละโว้ แล้วเลยย้ายตอขึ้นไปถึงเมืองสุโขทัย
จึงยอมทำทางไมตรีรับจิมก๊กจีนแต่บัดนั้นมา

พ.ศ. ๑๘๓๗ พระเจ้าหงวนสีโจวฮ่องเต้สนพระชนม์ พระเจ้าหงวน
เสงจิงฮ่องเต้ชนเสวยราช เสียมก๊กฮ่อง กังมังกง (คือพระเจ้ารามคำแหง)
ไปเฝ้าพระเจ้ากรุงจีนองค์ใหม่ ความตอนนั้นสื่อให้เห็นว่า พอตกลงทำทาง

ไมตรีกับจีนแล้ว กรุงสุโขทัยก็เป็นไมตรีสนิทสนมกับจีนสืบต่อมา ถึงสมัย
กรุงศรีอยุธยา ก็ปรากฏในจดหมายเหตุจีนว่า แต่งทูตไปจิ้มก้องเสมอ
การจิ้มก้อง นั้น ในเมืองจีนกับเมืองต่างประเทศเข้าใจผิดกัน ใน
เมืองจีนเข้าใจว่าต่างประเทศที่ไปจิ้มก้อง เป็นประเทศราชไปแสดงความ
สามัคคีต่อพระเจ้ากรุงจีน แต่เมืองต่างประเทศถือว่า เป็นไมตรีกับจีนอย่าง
บ้านพี่ เมืองน้อง แสดงความเคารพต่อพระเจ้ากรุงจีนเหมือนอย่างว่าเป็นพี่ ที่ไม่
รังเกียจการจิ้มก้อง หรือจะว่าชอบไปจิ้มก้องก็ว่าได้ นั้น เพราะเรือทูตที่ไป
จิ้มก้องจะนับทุกถิ่นค้าอันใดไปขายก็ ไม่ต้องเสียภาษีอากร สินค้าที่พวกทูตซื้อ
มาจากเมืองจีน ก็ไม่ต้องเสียภาษีอากร ทั้งราชบรรณาการที่พระเจ้ากรุงจีน
ตอบแทนก็เป็นของดีมีราคามากกว่าของที่ส่งไปถวาย การจิ้มก้องได้กำไรแก่
ต่างประเทศมาก จึงพากันชอบไปจิ้มก้อง ไม่แต่เมืองไทยเท่านั้น จนถึงรัฐบาล
จีนราชาญู ซ่อนมีในจดหมายเหตุที่พระเจ้าแผ่นดินแห่ง ๑ ว่าพระเจ้าไถ่โจ้ว
ฮ่องเต้ทรงปรารถนาว่าประเทศต่าง ๆ ที่อยู่ไกล คือ เข็มมเลีย (จ่าปา) งังฟาง
(ญวน) ซู่เอียง (โปรตุเกศ) ซยง (สันนิษฐานว่า สะเปน) เขียวจวา
(ชวา) เตียมหลอฮก๊ก (เมืองไทย) ประหนี่ (ปัตตานี) กำพัตติ (กำพูชา)
เคยไปจิ้มก้องทุกปี ฝ่ายจีนสิ้นเปลืองมากนัก ดำรัสสั่งให้มีราชสาส์นห้าม
มิให้ไปทุกปี (ให้ไปต่อ ๓ ปีครั้ง ๑) จึงเปนกำหนดเช่นนั้นสืบมา ทักกล่าว
มานั้นเป็นแต่ด้วยเรื่องจิ้มก้อง

เรื่อง ทอง นันมีแก้วมุลอยู่ในจดหมายเหตุจีนที่พระเจ้าแผ่นดินแห่ง ๑ แห่ง
เรื่องพงศาวดารไทยชอบกล คือเมื่อพระเจ้าอู่ทองตั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นอิสสระ
แล้วไม่ช้าทางเมืองจีนก็เปลี่ยนราชวงศ์หงวนเปนราชวงศ์ใต้เหม็ง พระเจ้า
ไถ่โจ้วฮ่องเต้ประสูมวงศ์ เสวยราช เมื่อ พ.ศ. ๑๕๑๑ ใช้นามแผ่นดินว่า

หงู่ ในรัชชกาลพระเจ้าอู่ทอง ก็มีเค้าว่าไปจ้มนก้องเมืองจีน แต่ไม่มีรายการปรากฏ มาเริ่มมีรายการต่อในรัชชกาลสมเด็จพระบรมราชาธิราช (พงั่ว) ในจดหมายเหตุจีนกล่าวว่า

เมื่อ พ.ศ. ๑๕๑๔ เลียมหลอก๊กก้อง (คือ สมเด็จพระบรมราชาธิราช พงั่ว พอเสวยราชย์แล้ว) มีพระราชสาส์นให้ทูตเชิญไปเมืองจีน ว่า อ๋องพระองค์ก่อน (คือสมเด็จพระรามเมศวร) ไม่ทรงปรีชาสามารถ ชาวเลียมหลอก๊กก๊กจึงเชิญพระองค์ผู้เป็นพระเจ้ากรุงจีน ครองราชสมบัติ พระเจ้ากรุงจีนทรงรับทูตตามประเพณี แต่ไม่ปรากฏในจดหมายเหตุว่า มีพระราชสาส์นตอบมาว่าอย่างไร

ต่อมาอีก ๒ ปี เมื่อ พ.ศ. ๑๕๑๖ เซียนเต๋ยเซ่อตึง พระภคินีของเลียมหลอก๊กก้อง (คือพระชนนีของสมเด็จพระรามเมศวร ซึ่งกลับไปครองเมืองลพบุรีอยู่ในเวลานั้น เห็นจะเคยคุ้นกับราชสำนักจีนมาแต่เมื่อเป็นมเหสีพระเจ้าอู่ทอง) ให้ทูตเชิญราชสาส์นกับเครื่องบรรณาการไปถวายพระเจ้ากรุงจีนกับพระอัครมเหสี พระเจ้ากรุงจีนเป็นแต่เลี้ยงดูทูต ไม่ยอมรับราชสาส์นและเครื่องบรรณาการ

ต่อมาอีกปี ๑ ถึง พ.ศ. ๑๕๑๗ เจ้านครอินทรี จีนเรียกว่า เจียวถักกวางอิน และว่าเป็นโอรสผู้จะรับทายาทของ ชูมันบั้งอ๋อง (เจ้าผู้ครองเมืองสุพรรณ) ให้ทูตถือสาส์นกับเครื่องบรรณาการไปถวายอ๋องไท่จื่อ (พระยุพราช) พระเจ้ากรุงจีนให้รับบรรณาการและประทานของตอบแทนมายังเจ้านครอินทรี ความตอนนั้นขยายคดีอันมิได้ปรากฏในหนังสือพระราชพงศาวดาร ว่าเมื่อสมเด็จพระบรมราชาธิราช พงั่ว เสด็จเข้ามาครองกรุงศรี

อยุธยา^๕ นั้น ทรงตั้งน้องยาเธอองค์ ๑ ให้ครองเมืองสุพรรณ ที่จีนเรียกว่า
ชุนันบังอ้อ^๕ และน้องยาเธอองค์นั้นเป็นพระชนกของเจ้านครอินทร ซึ่งเห็น
จะได้ครองเมืองอินทร และต่อมาได้เข้าครองกรุงศรีอยุธยา เรียกพระนาม
ในหนังสือพระราชพงศาวดารว่า สมเด็จพระอินทราชาธิราช และว่าเป็นราช
นัดดาของสมเด็จพระบรมราชา พงษ์

ต่อมาอีกปี ๑ ถึง พ.ศ. ๑๕๑๘ เจ้าองค์ ๑ จีนเรียกว่า เจียวประด้อ
กะยก เป็นสัจจ (ทนายท) ของอ่ององค์เก่า (คือราชบุตรของสมเด็จพระ
รามศวร) ก็ทูลทูลสารคุมเครื่องบรรณาการไปถวายฮ่องไทจ้อ และพระเจ้า
กรุงจีนก็โปรดให้รับ และประทานของตอบแทนเหมือนอย่างเจ้านครอินทร
เจ้าองค์นั้นคือพระราม ที่ได้เสวยราชย์ต่อรัชชกาลครั้งหลังของสมเด็จพระ
รามศวร ทรงพระนามว่า สมเด็จพระรามราชาธิราช ความตอนนั้นสื่อให้เห็น
ว่าในสมัยนั้นเจ้านครอินทร กับพระราม อยู่ในฐานะปะทะคู่แข่ง ประมุข กัน
รับรัชทายาทครองกรุงศรีอยุธยาในวันหน้า

ต่อมาใน พ.ศ. ๑๕๑๘ ปีเดียวกันนั้นเอง ชุนันบังอ้อให้เจ้านคร
อินทร ออกไปเฝ้าพระเจ้ากรุงจีน และว่าเมื่อเจ้านครอินทรจะกลับ พระเจ้า
กรุงจีนให้เชิญลัญจกรมาประทานสมเด็จพระบรมราชาธิราช พงษ์ ด้วยดวง ๑
ลายเป็นอักษรจีนว่า เตียมหนตอกก๊กอองจ้ออิน (แปลว่าตราของเสียมหนตอกก
อ้อ) แต่นั้นจีนก็ตัดคำ ๒๓ ออกจากนามประเทศ เรียกว่า เตียมหนตอกก ตาม
อักษรในลัญจกรนั้นสืบมา ในจดหมายเหตุจีนกล่าวถึงไทยไปจัมก้อง สักราช
ตรงในรัชชกาลสมเด็จพระบรมราชาธิราช พงษ์ และในรัชชกาลสมเด็จพระ
รามศวรอีกหลายครั้ง

ถึง พ.ศ. ๑๕๓๘ ตรงในรัชชกาลสมเด็จพระรามาเมศวร ครั้นหลัง เจ้า
นครอินทรให้ทูตถือสาส์นไปทูลพระเจ้ากรุงจีนว่า ชูมันบังอ่อง พระบิดา ล้วน
พระชนม์ พระเจ้ากรุงจีนทรงแต่งตั้งทูตมาเยี่ยมพระศพและทรงตั้งเจ้านครอินทร
เป็น ชูมันบังอ่อง แทนพระบิดา

ต่อมาถึงรัชชกาลสมเด็จพระรามราชาธิราช ก็ปรากฏในจดหมายเหตุ
ว่า ให้ไปจับก๊อเมืองจีนหลายครั้ง เมื่อสมเด็จพระรามราชาธิราชถูกปลง
จากราชสมบัติแล้ว สมเด็จพระอินทราชาธิราช (เจ้านครอินทร) ได้ครอง
กรุงศรีอยุธยา ปรากฏในจดหมายเหตุจีนว่า เมื่อ พ.ศ. ๑๕๔๖ เลี่ยมหลอ
ก๊กอ่องให้ ไปจับก๊อ พระเจ้าแสงใจว้อยองเต้ดำรัสให้ทำลัญจกรด้วยเงิน
กาไหลทอง ยอดทำเป็นรูปอูรู ให้ราชทูต (จะเป็นจีนหรือไทยไม่ปรากฏ)
เชิญมาประทานก๊กอ่อง เจียวตลกงานอิน คอถ้อยต้า (เจ้านครอินทราชาธิราช)
ดังนี้ เรื่องที่กล่าวมาดูเหมือนเหตุที่เกิดประเพณีที่พระเจ้ากรุงจีน ทอง และ
ประทานพระราชลัญจกรแก่พระเจ้าแผ่นดินไทย เพราะหาอำนาจจีนอุดหนุน
แข่งกันในระหว่างเจ้านายราชวงศ์สุพรรณ กับราชวงศ์เชียงรายเป็นเดิม แล้ว
เลยเป็นธรรมเนียมสืบมาแม้มิ ได้มีเหตุแข่งกัน ดังปรากฏในจดหมายเหตุ
จีนว่า เมื่อสมเด็จพระอินทราชาสวรรคต สมเด็จพระบรมราชาธิราช (สาม
พระยา) ได้ครองกรุงศรีอยุธยา แต่งทูตเชิญพระราชสาส์นไปเมืองจีน แลลง
การที่เปลี่ยนรัชชกาลใหม่ เมื่อ พ.ศ. ๑๕๕๕ พระเจ้ากรุงจีนก็ให้ราชทูตมา
เยี่ยมพระบรมศพและยกย่องอ่องจื่อเป็นก๊กอ่อง การทองจึงเป็นประเพณี
มีมาเก่าแก่แต่ต้นสมัยกรุงศรีอยุธยาด้วยประการฉนี้ คันทนังสื่อเสียหลายวัน
จึงได้ความดังทูลมา

ตำนานถูกต้องตามต้นฉบับ

ดวงจิตร

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒ พฤศจิกายน ๒๔๗๒

พระยาอนุমানราชชน

หนังสือของท่าน ลงวันที่ ๓๐ ตุลาคม ได้รับแล้ว

ท่านค้นคว้าได้ความมา ว่าคำ ขุษบง ขุษบัน หดงมาแต่คำ ขุษกร นั้น
พอใจฉันมากที่สุด ควรอยู่แต่ที่จะเป็นหดงมาแต่โกด

สโม ของพวกข้างเขาใช้เรียกกันอยู่ ๒ อย่าง คือ มอหมัก กับ มอคราม
มอหมักก็ผสมด้วยหมัก มอครามก็ผสมด้วยคราม เขาไม่ได้นึกถึงฟ้าถึงเงิน
อะไรเลย มอ ฉันเข้าใจว่าคำเดียวกับ มัว ที่เรียกอยู่แค่ ๒ อย่าง ก็เพราะ
เป็นศัพท์ มอขอ มัวชัว ซึ่งผสมด้วยศัพท์ฝรั่งเรียกว่า สเียน ถ้าผสมด้วยศัพท์
ฝรั่งเรียกว่า สรอน ก็เรียกชื่อเป็นอย่างอื่นไป ท่านทราบแต่หรือยังว่า
เบญจรงค์ นั้นคืออะไรบ้าง ถ้ายังไม่ทราบก็จะได้ทราบตามที่บอกกัน คือ ชาว
เขี้ยว เหลือง คำ แดง เขี้ยวหนหมายถึงคราม คือคำเป็นพยานอยู่ว่า
เขี้ยวคราม และ สดหล้าฟ้าเขี้ยว สังก ๕ ซึ่งเรียกว่า เบญจรงค์ นั้นเป็นแม่สี
จะยกย้ายให้เป็นสีอะไร ไปก็เป็นสีที่เอาแม่สีผสมกันทั้งนั้น ถ้าได้สีเบญจรงค์มา
แล้วจะเขียนอะไรให้เป็นอย่างไรก็ทำได้ทั้งสิ้น ถ้าเร้าด้วยเบญจรงค์ทั้งนั้น

ข้อปฏิสังขรณ์ ในเรื่อง สาขชำระความ ของท่านนั้นดีมาก ได้หักฐาน
มาที่เขี้ยว ที่ฉันบอกมาก่อนเป็นแต่เพียงต้นนุษฐานเทียบเคียง อันเป็นหักฐาน
ทั้งอันแน่นอยู่

มี ไบสท์ ออกคำหนึ่ง ซึ่งแต่ก่อนเขียนคือ ๆ เป็น ไบด ที่มาเขียน
ยกย้ายเป็น ไบสท์ เห็นจะเป็นคำ พระอุไบสท พาไป ที่จริงเรียกว่า พระอุไบสท

ดูก็หาถูกไม่ คำ อธิษฐาน นั้นเป็นชื่อภาวต่างหาก ไม่ใช่ชื่อสถานที่ อันคำ
พระอธิษฐาน นั้น ที่จะมาแต่คำว่า ธิษฐาน พจนานุกรม ธรรมศาสตร์ ที่วัด
พระธาตุนครศรีธรรมราช ท่านได้ตั้งเกิดบ้างหรือเปล่าว่าในภาษาไทยถิ่นต่าง ๆ
เขาเขียน ธิษฐาน กันอย่างไร เขาหมายความว่าอย่างไร

ที่ตามอนแวมลอม คาเชล เรียกว่าบริเวณ นั้น เห็นจะเขียนมาจากเอากฎ
ฤษีเป็น คาเชล นั้นเอง เหมือนกับ โคตร ซึ่งเดิมหมายถึงคอกงัว ฉะนั้นไม่ประหลาด
ใจเลยที่เอากนไปเพ่งงัว ด้วยคติของชาวอินเดียชอบยกนทงวงนท ถือกนว่า
เป็นทรัพย์ จนมีคำปรากฏอยู่ว่า นคติโคสมิกิธน์ ภาระทั้งจะทำให้สะอาดก็ใช้
ราดด้วยมูลกนงัว

ตัวอย่างคำ เพื่อน ซึ่งท่านให้ไป ทำให้ฉันให้กระหวัดไปถึงคำ เมื่อ ที่
มี ธิษฐาน ในอดีตเรื่อง พระล่อ แต่ในทนั้นไม่มีตัว ธิษฐาน แต่ก็นึกเห็นว่าคล้ายกับ
คำ เพื่อน ซึ่ง ธิษฐาน เป็นคำขอ ถ้าหากว่าเป็น เมื่อ หรือ เพื่อน ก็เขาคำตัวอย่าง
ที่ท่านอ้างได้หมดทุกแห่ง แต่ความรู้ก่อนนี้ไม่มีหลักฐานอะไรเลย

ท่านให้คำ ข่า ดง เตือน ไปนั้นจับใจเป็นอันมาก คำว่า ดง ดูเหมือนจะ
หมายความว่า ดงเดียวกันอยู่ด้วยกันเป็นหมู่ เช่น ดงหนาด ดงรัง เป็นต้น ดง
คำ ข่า ตั้งเกิดว่า ธิษฐาน ในคำบอกชนิดที่ เช่น ข่าแดง ข่าละเมาะ เป็นต้น แม้จะอยู่
ใกล้ ๆ บ้านที่นอกเมืองก็เรียกว่า ข่า จะตกเป็นว่าทรกร้าง ยังไม่ได้ทำให้เป็น
ประโยชน์ ก็เรียกว่า ข่า ดงคำ เตือน นั้นแหละที่จะเป็นข่าจริง ๆ แต่ทุกวันนี้
ใช้กันไปเป็น ๒ ทาง ธิษฐาน ตั้งต่าง ๆ อย่างหนึ่ง เช่น ใต้เตือน เป็นต้น
กับของหน้ภาษา เช่น ฝั้นเตือน เตล้าเตือน เป็นต้น แต่นั้นก็หมายถึง ข่า นั้นเอง
เพราะ ของข่า ไม่ต้องเลี้ยงภาษา ตามที่งาน ถิ่นไปตามดงนมาก แต่การใช้
ดงปดบนนั้น จะต้องมอยู่เป็นรวมดา

เลขผา ท่านนึกว่าจะเป๋นหางเลข ตามทบทวนคดีจะพ่วง คำว่า
หางเลข นึกเรียกอย่างความรูปกพ่วงเดี่ยวแด้ว ที่แท้เขาเรียกว่า เลขหวัด
คือเขียนไม่คงหยกเพื่อให้อ่านได้ง่ายเร็ว ควรแก้การคำนวณ คำ เลขผา ถ้า
จะแปดเพื่อหัวเราะกันเล่น จะแปดว่า ศิลาจารึก ก็ได้ เลข แปดว่า จาร ผา
แปดว่า หิน

ขนั้น มาได้ตรงกันเข้ากับการผูกยันตร์ บิดปากหม้อผูกมาร ซึ่งตาย
เมื่อทอดจะเอาไปถ่วงน้ำ เห็นจระเข้มาแต่คำ กั้น กั้น ขึ้น คั้น คำขนั้น อาจ
เรียกเขื่อนเป็น ขนอม ไปก็ได้กระมัง หรือจระเข้มาแต่คำ ขอน ก็เป๋นได้
เหมือนกัน

พรอ

กรมศิลปากร

วันที่ ๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๓๒

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบใต้ฝ่าพระบาท

ตายพระหัตถ์ลงวันที่ ๓๓ ตุลาคม และวันที่ ๒ พฤศจิกายน รวม ๒ ฉบับ
ข้าพระพุทธเจ้าได้รับแจ้ง รู้สึกในพระเมตตากรุณาดีเกล้าฯ หาที่สุดมิได้

ที่ทรงทักท้วงคำ นึกคิด ชิมชาบ ถ้าเป็นคำที่ไม่ควรใช้ในหนังสือ
ข้าพระพุทธเจ้า ขอรับได้เกล้าฯ ไว้ด้วยรู้สึกในพระเมตตาเป็นต้นพัน

บาทบริย ข้าพระพุทธเจ้านึกค้นหาเมืองนว่าจะเป็นเมืองใดก็ได้ความ
เพียงที่ โถงกมแต่ ปราณบุรี จะว่าเรือสินค้าของชาวยุโรปมาแวะที่เมืองกระนาวดศรี
แล้วขนสินค้ามาทางบก ผ่านช่องถึงจรถ่ายลงเรืออีกคอกหนึ่งที่ปราณบุรี เข้ามา
กรุงเทพฯ ก็อาจเป็นไปได้ แต่ข้อความที่มอยู่ไม่ได้บังคับว่าเป็นเช่นนั้น ข้าพระพุทธ
เจ้าจึงไม่กล้าตั้งนิษฐานลงไป

ทำนอง ที่ข้าพระพุทธเจ้าใช้แก่การเก็บภาษีไม่เหมาะสม เพราะมีคำ
อื่นเบ็ดเตล็ดใช้ได้มาก ที่ทรงตั้งนิษฐานว่าจะยึดมาจาก ท่อง ข้าพระพุทธเจ้าเห็น
ด้วยเกล้าฯ ว่าอาจเป็นไปได้ เพราะการ ท่อง ก็มีทำนอง คิดมาด้วยเต็มอ อย่าง
ที่อังกฤษเรียกว่า recitation ซึ่งเป็นท่องเป็นทำนอง ข้าพระพุทธเจ้าค้นดูใน
ภาษาไทยต่าง ๆ ไม่พบคำว่า ท่อง หรือ ทำนอง ตามนายสุต ศรั้งมวงศ์ ก็ว่า
ภาคอีสานใช้ ท่อง และ ทำนอง เหมือนกัน

คำน ข้าพระพุทธเจ้าถือเอาความตามที่พระยาประชากรกิจ (แหม่ม
บุญนาค) อธิบายไว้ เพราะสอหาในภาษาไทยต่าง ๆ ไม่พบ แต่นาย
สุตว่า คำนข้าง ทางภาคอีสานหมายถึงแดนที่ข้างอยู่ ถ้าเทียบคำว่า ดิน แดน

ด้าน ก็มีเสียงแฉะความหมายใกล้กันมาก ถ้าจะแปล ด้านตรวจ ว่า แดนตรวจ
ตรวจด้าน คือ ตรวจแดน ถูกเข้ากันได้ ที่ทรงต้นนิษฐานว่า ด้านข้าง จะหมายถึง
ถึงทางข้างเข้ามา ถ้าไม่ผิดความที่ว่า เป็นแดนข้างเข้ามา ข้าพระพุทธเจ้าพึ่งได้
ทราบเกล้า ๆ ว่า ประตุใหม่ คือ ประตุพฤกษาศ ทางข้างเข้า เป็นพระเดชพระ
คุณต้นเกล้า ๆ ที่ประทานความรู้แก่ข้าพระพุทธเจ้า

เรื่องพระคลังสินค้า และ เรื่องจมก้อง ซึ่งทรงพระเมตตาประทาน

ถ้าเนาพระอธิบายของสมเด็จพระยาจารย์ มาแก่ข้าพระพุทธเจ้า เป็นพระ
เดชพระคุณต้นเกล้า ๆ ถ้าข้าพระพุทธเจ้าไม่ได้พระอธิบายเรื่องพระคลังสินค้า
ข้อความที่ข้าพระพุทธเจ้ากล่าวไว้ด้วยเรื่องพระคลังสินค้า ก็เป็นผิดอย่างใหญ่
เพราะข้าพระพุทธเจ้าคิดไปแต่เรื่องใครบของสงฆ์ไว้มาก ก็ต้องมีพระคลังสินค้า
แต่คงจะตั้งของสงฆ์ที่เหลือ ไชยบรรทุกถ้าหากไปจำหน่ายก่อนได้ติดต่อกับ
ฝรั่ง อันเป็นความเข้าใจผิดของข้าพระพุทธเจ้าเป็นอันมาก

เรื่องพระเจ้ากุบไลข่าน ข้าพระพุทธเจ้าอ่านพบในหนังสือฝรั่งแต่ง

ว่าประเทศไทยน่าเจ้าต้องแตกเพราะพระเจ้ากุบไลข่านยกมาตีเมื่อครั้งยังเป็น
รัชทายาท ครั้นไทยน่าเจ้าแตก ก็เป็นทางให้พระเจ้ากุบไลข่านบุกเข้ามาตี
พระมาได้ เพราะเมื่อก่อนนั้นยังไม่ยกมาตีพระมาได้ เพราะไทยน่าเจ้าขวาง
หน้าอยู่ พงศ์าวดารพระมาถ่าวดังเรื่องราวต่าง ๆ สมัยก่อนพระเจ้ากุบไลข่านว่า
พระมาเคยติดต่อกับจีน ที่ติดต่อกับไทยน่าเจ้า หาใช้ติดต่อกับจีนไม่ จนทำ
ให้มิได้เข้าใจผิดว่า ที่ขงเบ้งมาปราบเบ้งเฮก คือหม่องเฮกหรือพระมานั่นเอง อัน
ที่จริง เบ้งเฮก เห็นจะเป็น เมืองเฮก อย่างเรียกเจ้าเมืองต่าง ๆ โดยอ้าง
เอาชื่อเมืองขนมากต่างแทนชื่อเจ้าผู้ครอง ในแผนที่ซึ่งจัดทำไว้ เขียนชื่อเมือง
ต่าง ๆ ในภาคใต้ของจีน ขนต้นด้วยคำว่าเมง (ฮกเกี้ยนเป็นเข็ง) อยู่เป็น

กลุ่ม ๆ แสดงว่า เมง คือ เมือง นนเอง ทงแม่น้ำเวยกอว่า นาน (คำเดียวกับ
ยูนนาน และ น้ำเจ้าคือเจ้าแคว้นไต) ทุกแห่ง ยาน คำนี้ ถ้าเป็นเสียงใน
กลางก็ขึ้น หนึ่ เทียบได้กับคำว่า น้ำ พระเจ้าคุมไตด้านนอกจากไปรบกับ
พระม่า ยังไปก่อกวนเข้ากับญวนแต่แรกจามด้วย จามไม่ยอมอ่อนน้อม ของ
ทพจนจะยกมาตีทางบกก็ไม่ได้ เพราะคิดญวน ซึ่งเจดามนยงอยู่ทางไกล ขวาง
หน้าอยู่ จึงต้องสู้รบกับญวนเพื่อหาทางยกตมมาตีแรกจาม แต่เมื่อญวนแพ้
ญวน พระเจ้าคุมไตด้านจึงต้องระงกการแผ่อำนาจมาทางนี้ มิฉะนั้นอาจตาม
คือมาถึงเขมรด้วยก็ได้

ข้าพระพุทธเจ้าขอประทานพระอนุญาต ใ้ฝ่าพระบาท และสมเด็จพระ
กรมพระยาต่าง ๆ เก็บข้อความเรื่องพระคตงสันคัก และเรื่องจมกของตางแห่ง
มาตงไว้ในเรื่องศุภถากรของข้าพระพุทธเจ้า แต่ก้ทรงพระบารมีเป็นต้นเกล้า ๆ
ทงนการจะควรธถานไร ขอพระบารมีปกเกล้า ๆ เป็นที่พึ่ง แด่แต่จะทรงพระ
กรุณา

เมืองเทียนสิน ถ้าเขียนตามคำเนียงชาวแต่ใจ ก็เป็น เทียนจิม หรือ
เทียนจิม ซึ่งเป็นชื่อที่รู้จักกันมาแต่ก่อน ที่ข้าพระพุทธเจ้าเขียนเป็น เทียนสิน
อนุโตมตามเสียงของจีนหลวง ซึ่งฝรั่งเขียนเป็น Tientsin และตามทีคนรุ่นใหม่
ถ่ายเสียงคำเป็น เทียนสิน เรื่องถ่ายเสียงชื่อเมืองในประเทศจีน ทำความยุ่ง
ยากแก่ข้าพระพุทธเจ้ามาก เช่น ยูนนาน เป็นเสียงอย่างจีนหลวง แต่เป็น ฮุนหน่า
ในเสียงแต่ใจ กวางซี กับ กวางไซ ไคเวจ่า กับ กุยจิว ฟุกเกี้ยน กับ ฮกเกี้ยน
ก็เบ็นลักษณะเดียวกัน อามอย กับ เอ้หมิง (โบราณเป็น อ้ายมุย กวางคั้งเป็น
ห้าหมุน แปลว่าประตูหอ คือประตูกลางของเรือนใหญ่) ข้าพระพุทธเจ้าขอ

เป็นหลักฐาน ถ้าเป็นชื่อเมืองภาษาไทยเคยเรียกมาก่อนเป็นอย่างแท้จริง ก็ใช้อย่าง
เดียวแท้จริง เช่น สกเกียน เอ็มมิง ถ้าจะใช้ว่า อ้ายมัย ก็ออกจะเกินไป ไม่มี
ใครรู้จัก ส่วน กวางตุง แดจว เป็น กิงตง แต่ กิงตง ไม่รู้จักกัน จึงต้องใช้
กวางตุง ตามเสียงของเจ้าถิ่น และ โทตกับคำไทย เพราะ กวาง แปลว่า กวาง ขวาง
ตุง แปลว่า ตะวันออก รวมกันก็แปลว่า แดนกว้างตะวันออก คู่กับ กวางซึ
แปลว่า แดนกว้างตะวันตก ส่วน เทียนสิน คิดด้วยเกล้า ๆ ว่า เขียนเป็น เทียนจีน
ดีกว่า เทียนสิน เพราะเป็นชื่อที่เคยรู้จักกันมาแต่โบราณ

ที่ฝรั่งเขียนคำ จีน เป็น tsin มีตัว t ด้วย คิดด้วยเกล้า ๆ ว่า เสียง ส
(เสียงหนัก) ซ (เสียงเบา) ผิดกับเสียง s ของฝรั่ง เพราะ s ของอังกฤษเป็น
เสียงเกิดแต่ปลายต้นจนปลายฟันบน ปล่อยให้ลมเสียดแซกออก แต่เสียง ส ซ
เกิดแต่ปลายต้นจนก้นปากเข้าไปนิดหนึ่ง เข้าถึงแดนเพดานแข็ง ในวรรค
จ และกักลมไว้นิดหนึ่ง เป็นเสียง ค อย่างเสียงชนิดที่เป็นตัวดังกด แล้วปล่อยให้
ลมให้เสียดแซกออกมา อย่างออกเสียงว่า (i) ts ผิดกับเสียง s ของอังกฤษซึ่ง
ไม่มีการกักลม แต่ปล่อยให้เสียงเสียดแซกออกมาทีเดียว การแบ่งเสียงพยัญ
ชนะฝรั่งแบ่งออกเป็น ๒ วิธี แบ่งตามฐานกรณ์อย่างพอดี เรียกว่า แบ่งโดย
ตำแหน่งที่ แต่การแบ่งรูปนี้หายไปใน เช่นพยัญชนะเกิดแต่ฟัน เสียง ส ก็มีถึง
๔ ชนิด คือปลายต้นจนปลายฟันบนเป็นชนิด s ของอังกฤษอย่างหนึ่ง ปลายต้น
จนก้นปากอย่าง ส ของบาลีและดังกดอย่างหนึ่ง ปลายต้นจนก้นปากเข้าไปตรง
เพดานแข็งเป็น s อย่างอเมริกัน หรือ ค ในดังกด และ ส ซ ของไทย ถ้า
ปลายต้นจนเข้าไปดังกด กลายเป็นเสียง ฎ ซึ่งเรียกว่า มุทชะ เคยแปลกันว่า
เกิดที่ศีรษะ ที่ถูกหมายถึงกระพุ้งที่สูงสุดของเพดานแข็ง ซึ่งมีลักษณะเป็น dome

หรือศีรษะของเพดานแข็ง เสียงเหล่านี้ ถ้าภาษาใดไม่ได้แยกไว้เป็นหลายหน่วย
เสียงก็จะฟังไม่ออกว่าผิดกันอย่างไร

การแบ่งเสียงพยัญชนะอีกอย่างหนึ่ง เรียกว่าแบ่งตามรูปเสียง คือแบ่ง
เป็นเสียงปิดเสียงเปิด และเสียงนาสิก เสียงปิดได้แก่พยัญชนะทุกตัว ยกเว้น
วรรณ จ ซึ่งเป็นเสียงครึ่งปิดครึ่งเปิด และยกเว้น ง น ม ซึ่งเป็นเสียงนาสิก
และ ฝ ฟ ส ซึ่งเป็นเสียงเปิดเสียงปิด คือคอนที่ ๑ ตมแดงขึ้นมา ถูกอวัยวะใน
ปากคอนใดคอนหนึ่งกักตมไว้ คอนที่สอง ตมมากงอยู่ตรงที่ถูกกักพยายาม
จะดันออกมา คอนที่ ๓ เปิดให้ตมแดงออกมาก็เป็นเสียงระเบิด เสียงเปิดอย่าง
ฝ ฟ ส อวัยวะในปากก็ไม่ได้หนี ปล่อยให้ตมแดงแตกออกมาได้ ส่วนเสียง
ง น ม เป็นชนิดเสียงระเบิด แต่ให้ตมออกทางนาสิก เสียงในวรรณ จ สว่างว่า
เป็นเสียงพยัญชนะผสม และเป็นเสียงครึ่งปิดครึ่งเปิด เช่น เสียง จ ก็ประกอบด้วย
๕ ๖ ๗ เสียง ต+ย (เทียบ นิตย—นิจจ) เพราะฉะนั้นคำว่า Portuguese จึง
ออกเสียงเป็น ไปรุจเกส (t+n) พระมาเรียกจีนว่า Tyok แต่อ่านเป็น จิก เสียง ๘
๘๘ ๘๘ ๘๘ เสียง ต+ย = จ+ท = ฉ เสียง ๘๘ ๘๘ ๘๘ เสียง ช กคช ต+ย = จ+ช = ช เสียง ๘๘ ๘๘ ๘๘
คือ เสียง ช เป็นชนิดเสียงแตก เสียง ๘๘ ๘๘ ๘๘ เสียง ๘๘ ๘๘ ๘๘ เสียง จ แยกตมออกทางจมูก และ
คงเป็นด้วยเหตุนี้ สว่างจึงเขียนเสียง ส ๘ ของจีนเป็น ts เพราะมีเสียงปิด
ระยะที่ ๒ ของ ต ปนอยู่ด้วย เสียงวรรณ จ นี้ ในภาษาจีนแคว้นต่าง ๆ ใช้ดับสน
กันมาก ลางแห่งก็สังเกตไม่ได้แน่ว่าเป็นเสียง จ ฉ ช หรือ ๘ ในภาษาไทยก็
ออกจระยุง ถ้าไทยได้เป็น ช อีสานก็เป็นเสียง ๘ ส แต่พยางค์ก็เป็นเสียง จ เช่น
ช้าง ช้าง จ้าง และในภาษาจีนแคว้นเป็น เชียง กวางตุงเป็น เจียง แคจิวเป็น
เฉียว (Chiang เสียง ง ๘ นนาสิกค้าง) ไทหดำและญวนเป็น เตียง เตื่อง มอญ

เป็น เจิม เจ่ง พระมาเป็น เซม เจ้าคุณอินทรมนตรีว่า เซม ในภาษาพระมาเป็น
 คำของไทย พระมาเดิมอยู่ในริเบตซึ่งไม่มีข้าง เมื่อยกตงมาในประเทศพระมา พบ
 ข้างก็เรียกชื่อว่า ข้าง ตามไทยใหญ่ แต่พระมาไม่ชอบเสียงแม่ง เสียง ข้าง จึง
 เขียนเป็น เซม ไป โดยเหตุที่เสียงวรรณจ เหมือนกับเสียงวรรณต จึงมีคำดัดแปลง
 เสียงกันมากกว่าวรรณอื่น เช่น

จ-ต พัดด้ามจิว — ตัว จิว — ตัว (ถวางคั้ง ลิว แปลว่า เด็ก
 แคจจว เขี้ยว ไทหด้า เตี้ยว เนี้ยว)

จ-ต จำอวด — คำอวด

จ-น จม — ท่วม (บักษไต น้ำจมน้ำน = น้ำท่วมบ้าน)

จ-ถ โจม — โทม

ช-ช ไชก — ไชก เจียบเขียบ — เขียบ

ช-ส ไซ — สอย (ถวางคั้ง ลอย แคจจว ไซ ชกเกียน จำย
 ไทหด้า ล้าย แปลว่า สิ่งสำหรับไซ)

ช-ต ชา — เต

ช-ท ชวด — ทวด

เปรียบเทียบ คิดคล้ายกันที่ว่า ปริม กับ เปรี้ย จะเป็นคำเดียวกัน เพราะ
 ถ้าออกเสียง ง น ม ให้ชนนาดักค่างเตง เสียงก็เขียนเป็น อี เอ แอ แอะ เอีย
 อย่าง ละลุ่มละเหลี่ย ชัด—เขียน—เขีย ลัน—เลี่ย ลัน—เลี่ย ตองกิน หรือ
 ตองกิง—ดงเกีย บักกิง—บักเกีย เขิญ—เขีย (แคจจว)—เขือเขิญ
 (เทียบ เลือ = เลี่ย ไทยจังหวัดเตย เสอ ผู้ไทย ดงเสอเมอ ดงเสอเมลอ)
 เซมแซ่ เม่ง—มึง—ม่ง แคมี แปล ชักคำหนึ่ง ความคล้ายคลึงกับ ปริม ทำ

ให้ข้าพระพุทธเจ้ารอนเรใจ เห็นด้วยเกล้า ๆ ว่า ใช้ ปรีม ตักว่า เปรี๊ย เพราะ
คตชอทตงตยได

ยีสาน กับ ปีสาน ถ้าเดิมเป็นคำเดียวกัน เดียง ป กับ ย ในคำหน้า
จะเพี้ยนกันไม่ได้ คิดด้วยเกล้า ๆ ว่า จะมีเหตุอะไรสักอย่างหนึ่ง จึงทำให้เดียง
เพี้ยนออกไปไกล ในภาษามลายูได้คำว่า ปีสาน มาจากเปอรเซีย ก็ยังคง
เดียงเป็น bazar อยู่

ขอททรงพระเมตตาทักทวง คำอื่นในตายพระหัตถ์ฉบับลง วันที่ ๓๓
ตุลาคม ข้าพระพุทธเจ้าได้แก้ไขตามนั้นทุกคำ

ที่ประทาน สี่เขิญจรงค์ มาให้ข้าพระพุทธเจ้า เป็นพระเดชพระคุณ
ต้นเกล้า ๆ เพราะคนโดยมากแต่รวมทั้งข้าพระพุทธเจ้าด้วย เข้าใจผิดไปว่า
เขิญจรงค์ จะเป็นสี่อะไร ๆ ก็ได้ ให้ได้ ๕ ตักด้วยกัน คตข้างจนกถอสังทง ๕ น
เป็นแม่สี่ เขิญกว่า ไทงเซ็ก ได้แก้ คำ แดง สี่ฟ้า (รวม สี่เขี้ยวไขไม้ สี่มอ
คราม หรือ คำ ก็ได้ คำว่า สี่มอคราม ในภาษาไทยต่าง ๆ ใช้ว่า คำ หรือ กำ
อาจเป็น คราม ครำ กำ ก็ได้) ขาว แดง เหลือง ไทงฮุน = ดีเมฆ & ประการ
ถ้าเมฆเป็น สี่เขี้ยว เป็นต่างว่า จะมีสติวเดอยคตตามระบาท ถ้าเป็น สี่ขาว
เป็นต่างได้แก่ความเศร้าโศก ถ้า สี่แดง ได้แก่บรมมาพัน ถ้า สี่ดำ ได้แก่
อุทกภัย ถ้า สี่เหลือง ได้แก่อุคมตมบุรณ

ข้าพระพุทธเจ้านึกได้ว่า รัชสมัยพระพุทธเจ้าข้างจนเป็นห้าดี มียุทกว่า
เห็นจะผิด เพราะที่ถูกคองเป็นฉพรรณรังดี

ไบสดี ข้าพระพุทธเจ้าเคยกันหามาครั้งหนึ่ง แต่คองจนตด้วยเกล้า ๆ
เพราะในภาษาไทยต่าง ๆ ถ้ายคำที่มาจากบาดแต่เดียงเดียว ไม่นิ่งถึงคตวตกต

การันต์ ในคำว่า ไชยสิทธิ์ ก็เขียนว่า ไชยศ สอนภาษาไทยในเมืองจันทบุรีใช้เป็นตัวตั้ง
พจนานุกรมภาษาไทยต่างถิ่นก็ไม่ให้คำ ไชยสิทธิ์ ไว้ เพราะเป็นคำเฉพาะ ซึ่งใน
พจนานุกรมมักไม่มีไว้ พจนานุกรมภาษาลาวทางเวียงจันทน์ ซึ่งขาดจดอยู่ที่
เมืองนั้นทำได้ ก็ใช้เรียกว่า ไชยฝรั่ง วัดฝรั่ง เหมือนกับเสียงภาษาไทย
กรุงเทพฯ จะว่า ไชยสิทธิ์ หตมาจาก อุไชยสิทธิ์ ก็เข้าใจได้ยาก

เมื่อ เพื่อน ในภาษาไทยอีกคำหนึ่ง มีคำเสียงคล้าย ๆ กันหลายคำ เมื่อ
แปลว่า ท่าน (ใช้เรียกผู้ใหญ่) เมื่อแปลว่า เพื่อน เมื่อแปลว่า สองคน
เช่น เมื่อข้า = ข้าสองคน (เมื่อข้า ก็แปลว่า ๒ คน ใช้เป็นโวพจน์กันได้)
เมื่อ แปลว่า ผูก คำจำพวกนี้ ถ้าไม่ได้ฟังเสียงจากปากคนพูด อาจยึดตัว
หนังสืออย่างเดียว ซึ่งไม่ได้บอกระดับเสียงไว้ด้วย ก็เป็นความลำบากที่จะทราบ
ถึงระดับเสียง ซึ่งอาจทำให้เกิดความผิดพลาดได้ง่าย

ควรมีควรแล้วแต่จะไปรบกวนเกล้า ๆ

ข้าพระพุทธเจ้า *พร.ศ. อุนนทมนตรี*

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๕ พฤศจิกายน ๒๕๓๒

พระยาอนุมานราชชน

ฉันคิดไม่หยุด ในคำ ข่า ดง เกื่อน ที่ท่านพูดไป คำ ดง นั้นเห็นแน่
แก้ไขแล้ว ว่าหมายถึงตั้งถิ่นรวมกันอยู่เป็นหมู่ ย่อมคัดแยกออกไปได้
คำหนึ่ง แต่คำ ข่า กับ เกื่อน นั้น คงพอพจนกนอยู่หนึ่ง

คำว่า ข่า นั้นใช้มากที่สุด คืออย่างที่เป็นแก่นสารอยู่ก็มี เช่น ข่าพร้าว
ข่าหมาก ข่ามะม่วง (คำเขมรว่า ไพรสวาย) จะมีคอะไรกับ สวมมะพร้าว
สวมหมาก สวมมะม่วง ครีตรองก็เห็นจะเป็นได้ว่า ที่มาด้วยคำ สวม หมายถึง
ความว่าคนเพาะปลูกชน ที่มาด้วยคำ ข่า หมายถึงความว่าชนเอง คำ เกื่อน
พร้าว เกื่อนหมาก เกื่อนมะม่วง ไม่มี จรุงตกว่าคำ ข่า ใช้ใดกว้างกว่าคำ เกื่อน
คำ ข่า นั้นจะอยู่ไกลหรือใกล้จากบ้าน ก็ใช้ได้ แต่คำว่า เกื่อน นั้น คงอยู่ไกล
จากผู้คน เป็นที่อาศัยของพวกเขาแต่ยรชานเป็นพันเท่านั้น เพราะฉะนั้นท้ายชื่อของ
พวกเขาจึงเป็นว่า เกื่อน เสียมาก มีคำสอนว่า ข่าเกื่อน ก็เหมือนถนนกับข่า
ข่าเปลี่ยว หรือ ข่าสูง จึงตกเป็นคำว่า ข่า นั้นใช้ใดทั่วไป หมายถึงนอกที่ซึ่ง
คนยังไม่ได้ทำประโยชน์ เกื่อน หมายถึงความว่าเนื้อที่เปลี่ยวผู้คนไปถึงยาก ตาม
ที่คิดเห็นเช่นนั้นจะใช้ได้หรือไม่

ไก่อ่า ไก่อเกื่อน หมูข่า หมูเกื่อน ควายข่า ควายเกื่อน ช้างข่า ช้าง
เกื่อน มีเรียกกันอยู่ทั้งสองทาง ไม่มีอะไรชัดของอันจะจัดว่าเรียกผิด

คำ เกื่อนนี้ ไม่ได้อาศัยซึ่งกันและกันเลย พวกจีนตงง้วนเอามาปรุงกัน

เขาเท่านั้น

คำ ฤๅ เราเข้าใจกันเป็นคำเดียว หมายความว่า เขา แต่ที่จริงเป็น
สองคำ ฤๅ ว่าเขาดิน ฆา ว่าเขาดิน รวมกันก็ได้ แต่ต้องเข้าใจว่า เขา
ดินปนหิน

ความประหลาดมีอย่างหนึ่ง ที่พวกคนหน้าคตอดถึงอ้อแถม ถาชน
รวมกันอยู่เป็นหมู่ใหญ่อันควรจะเรียกว่า ดง กลับเรียกไปเดี่ยวว่า พง แต่ดู
เหมือนเรียกกันว่า ดง ก็มี ฉะนั้นเข้าใจว่า ยัง ก็คำเดียวกับ พง นั่นเอง

จะใจความบอกท่านให้ทราบในเรื่องสัตว์นอก ภาษาของคนทั่วไปกับ
ภาษาช่างไม่สู้จะเหมือนกัน เช่น สีเทา สีเหล็ก สีฟ้า สีน้ำเงิน อะไรเหล่านี้
เป็นคำคนทั่วไปเรียกกันทั้งนั้น ในพวกช่างเขาไม่ได้ใช้ คำที่พวกช่างเขาเรียก
ชื่อสัตว์ เกรงว่าท่านจะไม่เข้าใจเสียแหวะมาก เป็นเทคนิคอันหนึ่ง จะเก็บมา
พรรณนาให้เห็นจะบังการ ครีกระใช้อะไรไม่ได้

พรอ

กรมศิลปากร

วันที่ ๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๒

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบใต้ฝ่าพระบาท

ตายพระหิตถตถงวันที่ ๕ ประทานข้อสันนิษฐานคำ ป่า ดง เกื่อน มานัน
ข้าพระพุทธเจ้าได้รับแล้ว พระเดชพระคุณดังนี้เกล้าฯ

ที่ทรงสันนิษฐานว่า ป่า จะใช้ใดก็อ้างว่า เกื่อน ข้าพระพุทธเจ้าเห็น
ด้วยเกล้าฯ ว่า ถูกทีเดียว ป่า บอกลักษณะที่ชงอยู่นอกเมืองหรือนอกชุมชน
ถ้าต้องการให้ทราบลักษณะว่าเป็นป่าชนิดไร ก็เต็มคำอันประกอยบดลักษณะ
อัน เป็น ป่าพง ป่าทอ ป่ารก ป่าดง ป่าเถื่อน สัตว์หรือสิ่งใดซึ่งมาจากป่า
ก็เต็มคำว่า ป่า ดงไป เป็น ไก่ป่า หมูป่า ไจ้ป่า คมป่า เป็นคำก้างๆ ถ้า
มาแต่ ป่าดง คือ ป่ารก หรือมาแต่ ป่าเถื่อน คือ ป่าสูง จึงใช้ ดง และ เกื่อน
โดยเฉพาะ เป็น คนดง คนเถื่อน หมูเถื่อน ช้างเถื่อน ถิ่นน้ำชอบอยู่ใน ป่า
ที่ไม่ใช่ ดง ไม่ใช่ เกื่อน จึงมีแต่ มีป่า ขอบบทรก จึงมี ดง มากกว่า ขุน
งเถื่อน

ดง คือ ป่ารก ซึ่งมีของพวกใดพวกหนึ่ง หรือสิ่งใดสิ่งหนึ่งมากมาย
จึงมีคำว่า ดงไม้ ดงรัง ดงโจร ในไทยชาวม้าว่า ดงหิน ไก่ดง หมูดง
ไทยนงมี ควายดง คำว่า ป่าไม้ ป่าตะกั่ว ก็คงหมายความถึงดงแห่งของ
เช่นนั้น ถิ่น พง ก็คือดงชนิดหนึ่ง น่าจะใช้แก้ดงต้นไม้จำพวกหญ้าโดยเฉพาะ
ทางอีสานไม่มีคำว่า พง ใช้แต่ ป่า อย่างเดียว ข้าพระพุทธเจ้าก็เห็นว่า ปง พง
ในไทยต่าง ๆ ก็ยังไม่พบ

เถื่อน คือป่าดงแตรเปิดยอ ห่างไกลจากประชุมชนไปมาก ดั้งที่ตรง
ต้นนิษฐาน จะมีลักษณะเป็นป่าขนาดใหญ่กว้างขวางแตรกร้าง จึงไม่จำเป็น
ต้องใช้คำอื่นประกอบเหมือนอย่างป่าแตรดง เช่น ป่าใหญ่ ดงใหญ่ ป่ารก
ดงรก เพราะเถื่อน มีลักษณะใหญ่แตรกร้างอยู่ในตัวแล้ว คนแตรดงที่อยู่ใน
เถื่อน จะเป็นชนิดร้ายเปิดยอมาก ในพจนานุกรมไทยถิ่นต่าง ๆ ฝรั่งจึงแปล
คำ ดง ในความว่า คุร้าย อยู่ด้วย

ถ้าเทียบกับชาติ ข่า น่าจะได้อีกกับ วัณ ดง ไค้แก๋ ชก สันท์ อดาวี ซึ่ง
นำเอาคำ วัณ มาประกอบเข้าข้างหน้าของคำได้ เถื่อน คิดด้วยเกล้า ๆ ว่าจะ เป็น
อริญญู เทียบอังกฤษ ก็มีคำว่า wood, forest, jungle (มาจาก ชาวคด ใน
สังคม)

คนป่า คนดง คนเถื่อน เทียบอังกฤษน่าจะได้อีกกับ barbarian, lower
barbarian และ savage

สวน ในอาหมหมายความว่า ที่เพาะปลูกซึ่งกันเป็นขอบเขตคมีเจ้าของ
ถ้าไม่มีขอบเขตคเห็นจะเป็นป่า แคมี ไร่ อีกคำหนึ่ง ในภาษาไทยทุกถิ่น
แปลว่า นาข้างที่ทาบเขาหรือเชิงเขา คิดด้วยเกล้า ๆ ว่า ความหมายน่าจะ
ขยายคมาถึงที่เพาะปลูกอย่างอื่นด้วย ซึ่งอยู่ในที่สูง เวदानมีคำว่า สวนอ้อย
ไร่อ้อย สวนผัก ไร่ผัก เห็นจะผิดกันที่ สวน มีร่องน้ำหล่อเลี้ยงคตลอดไป แต่
ไร่ ไม่มีร่องเช่นนั้น แตรจะปลูกได้เพราะไม่คมีลูกชวฤดูฝนเท่านั้น ถ้าปลูกในที่
เชิงเขา ก็เรียกแยกไปว่า ไร่ก่ง (กง ภาษาไทยใหญ่ว่า เขาเคี้ย ๆ)

ภูผา ไทยอีสาน ไทยขาว ไทยนง เรียกเขาว่า ภูทุกแห่ง อีสานเขียน
พู่ ไม่ได้เขียนว่า ภู จะเป็นเพราะเหตุไรไม่ทราบเกล้า ๆ พงนายตุค คีร์คีมวงศ์
ออกเสียง พู่ ก็เป็นอย่างเสียง พ ไม่ปรากฏมีเสียงหนักเหมือน ภู ในชาติ ส่วน
คำว่า เขา ไม่ดูไร ถ้าเขาคของเขาประกอบกับ ภู เป็น ภูเขา

ไทยพายัพแต่ละอาหม เรียกเขาว่า คอย ไทยใหญ่เป็น ลอย ไทยคำที่
เป็น นอย ไม่ใช่ ภู หรือ เขา ตกมาถึงไทยกรุงเทพ ฯ คอย และ ภู ไม่มี แต่คำ
คอย ภู และ เขา ทั้งสามคำนี้ น่าจะเป็นคำไทยทั้งหมด เพราะไทยย้อยมีทั้ง
ภู และ คอย ไทยไทมีทั้งเขา และ ภู ยูนมีคำว่า nu แปลว่าภูเขา คำทั้ง
สามนี้ จะเป็นคำกว้าง ๆ อย่าง ช่า จึงได้มีคำว่า ภูผา ภูหิน และ ภูดง (ไทยย้อย)
เพื่อจำกัดลักษณะให้แคบเข้า แต่โดยเหตุที่เขา ล้วนมากเป็นหิน พุด ภู เฉย ๆ
ก็หมายถึงเขาหินได้ เว้นแต่ต้องการความใกล้ชิด จึงต้องเติม ผา หรือ หิน
ลงไป

เขาเล็ก ๆ ที่เขินเนินสูงขึ้นไป ก็เรียกกันต่าง ๆ กัน พายัพเรียกว่า
ม่อน (ใกล้เคียง มอญ มาก) อีสานเรียกว่า โนน เช่น โนนลาว-เนินใหญ่
บักไซ้เรียกว่า ควน

หิน กับ ผา ในภาษาไทยต่าง ๆ ใช้ผิดกัน ถ้าเป็นหินคิดกันเป็นผิด
จึงเรียกว่า ผา เห็นจะเทียบได้กับ rock ในภาษาอังกฤษ ถ้าหมายความถึงหิน
ทั่วไป ตลอดจนเป็นก้อนใหญ่ ก้อนเล็ก ใช้ว่า หิน จะตรงกับ stone ในภาษา
อังกฤษ ก้อนหินใน เกล่งพ่าย ใช้ว่า ผลา

เรื่องข้อสี่ของข้างเขียน มีประโยชน์แก่ข้าพระพุทธเจ้ามาก ในทาง
แปลคำในวรรณคดี ขอรับพระบารมีประทานแก่ข้าพระพุทธเจ้าด้วย แล้วยแต่
จะทรงพระเมตตา การจะควรสถานที่ใดแล้วแต่จะไปรดเกล้า ๆ

ควรมีควรแล้วแต่จะไปรดเกล้า ๆ

ข้าพระพุทธเจ้า Mr. E. Chulabhorn

คำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๕๔๒

พระยาอนุমানราชธน

หนังสือของท่านลงวันที่ ๓ พฤศจิกายน ได้รับแล้ว จะตอบตามฉันทคติ
ผิดถูกอย่างไรท่านก็จงนิยมนยาเถิด

คำพายุพทวา เมียน นน มาพ้องกับทางเราทวา เพียน
อันชอกคนนฉนนักเคยตรวจคิดมาคราวหนึ่ง แต่ไม่ถึงจุด ชอที่เอาตัด
เคียรณามาตั้งเห็นจะเป็นไปได้หลายทาง เปนคนว่าตั้งชอตามตั้งฉบับ มพระองค์
เจ้าเชื้อ พระองค์เจ้ากระต่ายเปนคน นั้นหมายถึงประสูติกับชาน บิเถาะ เดกท
ชอบกดานไปไม่หยุด มีอาการประดุจเต่าเตยเรียกชื่อว่าเต่ากม ที่ชอเขยด
ชอองนนเห็นจะเป็นคติมาทางพายัพ พวกที่เขาไปพายัพมาเก่าให้ฟังว่า เด็กๆ
มักให้ชอใหม่เกลียด เช่นกบและห่านเปนคน เมื่อตเกลียดแล้วจะได้ไม่เอาตัวไป
เลี้ยง คือเมื่อมีอายุสมควรบวชไปบวชเปนเณร อาจารย์คงชอเปลี่ยนให้ใหม่
หรูมาทาทเดียว เช่น น้อยสุริยะ เปนคน ชอที่ท่านให้ตัวอย่างว่าแปลไม่ออก เช่น
สี ส่า มัง นั้นย่อมจะแปลได้ เช่น สี ก็หมายถึงตั้งต่าตั้งแดง ส่า ก็จะเป็นชอนก
คือนก(ง)ดำ มัง แปลว่าสมบูรณ มีคำตัวอย่างในชชกขรรพว่า เขาก็มัง
ชนถึงเพียงน็ดกว่าออเจ้า ชอเหมือน ชอผัน อาจว่าได้ว่าตายเอาชอดอกบัว
มาตั้ง แต่ชอที่คิดไม่เห็นจริงๆ ก็เช่น อ่อม ไม่มีคำใช้ทางเรา ไม่ได้เค้าว่า
หมายถึงอะไรเลย

ท่านบอกว่าท่านคิดจะแต่งเรื่อง ประเพณีการเกิด ฉนั้นอนุโมทนาเห็นเป็น
การดีมาก ที่ท่านว่านอกเรื่องก็เป็นนอกเรื่องจริง แต่นอกเรื่องนั้นแหละเป็นหลัก

ที่ใหม่หนังสือแตกเปิดขึ้นความรู้อีก ถ้าไม่พูดนอกเรื่องเดยก็ของงตหนังสือที่
มีไปมาถึงกัน

เรื่องแม่ชอ ฉันได้เคยคิดเหมือนกันว่า ควรจะเป็นคนที่รบร้อน ไม่ควร
จะเป็นผี แค่มาคาจาขอควรจะมีเบียดว้ยเช่นการศพ แค่นี้ไม่มี หรือแค่ออนจรม
ก็ไม่ทราบ ช่างย้อมดีต่าง ๆ เคยคิดว่าเป็นแบบของพราหมณ์ ด้วยเคยเห็นเขา
ทำกักรบิรู มีถารโรยแป้ง คือเขามีแผ่นหนังสือเหลี่ยมฉลิกเป็นลาย มีดวงที่
เป็นลายผ้าตาตเป็นแม่พิมพ์ ฉางหนังสือเขาแป้งโรยบนหนังสือ แล้วเปิดหนังสือออก
เลียแป้งก็เป้นลาย แล้วเขาช่างย้อมดีหลายดี แต่ไม่ได้นับว่ากดี กองตตาม
ชองตายแป้ง ดูหรูราวกับว่าพรมที่ทอเป็นดอกดวง เขาใจว่าการย้อมช่างย้อม
เองเขามาย้อมช่างย้อมต่างให้แม่ชอ รูปท้าวเวสัจฉินซึ่งเขียนแขนงเปิดเด็ก แต่
แรกก็ไม่รู้ว่าเขียนทำไม ที่หลังไปพบในพจนานุกรมสังกฤตบอกจ่า พาหนะ
ท้าวเวสัจฉินคือคน จึงได้เข้าใจว่าเขียนรูปท้าวแขนงไว้เพื่อให้ปกบักษรักษาเด็ก
ซึ่งเกิดใหม่ แม่ชอรูปท้าวเวสัจฉินนั้น ที่ไซในราชการเขียนรูปแม่ชอไว้ตาม
หลังด้วย มีรูปเป็นนางหน้าเปนม้า ทำให้คิดค้นด้วยขาดความรู้ในเรื่องแม่ชอ
ถูกใจที่จะเรียนจนกระทั่งมาทราบจากท่าน บอกคำราอน์เถยด้วยยนิศร ว่า
แม่ชอนั้นหัวเปิดขึ้นไปตามตักซึ่งเทวดาตัดเศราหัทรง คงเป็นไปตามวันซึ่ง
เด็กคลอด แต่ช่างเขียนไม่รู้จักเขียนดอกของเกาซึ่งมีหน้าเปนม้าสะพัดไป ที่
แม่ชอเปิดขึ้นหน้าตามตัก ซึ่งเทวดาตัดเศราหัทรง ก็เห็นได้ว่าพวกโหรคิด
กันขึ้นใหม่ ไม่ใช่ของเดิม รังความ เปนผีโดยตรง มีคำกัจปรากฏอยู่ว่า ผีสาง
ปรางความ ใช้แก่ช่างซึ่งจับมาแต่ป่าได้ใหม่เป้นพัน มีเหตุอะไรเช่นเช่นเก็บใช้
เป้นต้น ก็บักปรางความกัน เรียกว่า ขัดแกลง (ที่จะเป็นคำที่เราพูดกันว่า

แสดง) พี่ขี้บ่แดงนั้น อย่าว่าแต่ ใครเลยที่จะเห็นว่าเหตง แม้สมเด็จพระยา
นันทราชบพิตร ซึ่งพระองค์ทรงเป็นใหญ่อยู่ในกรมช่างทรงรู้ถึงเหตง ครั้น
ประทานด้วยอย่างกำประคบด้วยทรงพระศรรด ว่าเขาว่า อีแม่แดงเอ๋ย หม
มึงยานอยู่จามา ถัดออกทำให้รู้โตจา รางควาข นนเป็นผุ้หญิงเหมื่อนกัน การ
ถดถวนพี่เข้กรรตุกคำ ภัยอะไรซึ่งจะพมมา ผยอมนำมาให้ทงนนี้ ยิงการออก
ตุกซึ่งอาจจะตายได้ทงตุกทงแม่ จึงต้องทำการกนผกนอย่างแข็งแรง ใช้จะมีแต่
ตั้งนามบนทงพื้นที่อยู่ไฟอย่างท่านว่าท่านนี้ก็หาไม่ ที่ออกตุกก็ค้องจงตาย
ตั้งญจนแขวงนขทรกนผกนไวรอบด้วย อีกอย่างหนึ่งเต็กคตออกอกมาตาย ใช้
ร่างแหคตุมใจ เข้ใจกนว่าทำเพื่อกนผตุกไม่ให้ไปทำอันตรายแก่แม่ แต่เมื่อไป
เห็น ปฐมสมโพธิ คอนกถ่าถงพระเจ้าประตติ ว่าพระอินทร์พระพรหมเอาชาย
ทงรของรับพระองค์ ถตายไปเป็นอย่างอื่นเพื่อประโยชน์ไม่ให้เจ็บพระองค์ เช่น
ฝรั่งระโตคจากซึ่งช้แต่หลังคาเค้นคเชอคตั้งต่าชายฉนวนั้น แต่ความเข้ใจ
เคตอนนเป็นของห้ามไม่ได้ ทงเรื่องผงรกฉนก็ยังไม่รู้เข้ใจไปคตอต รกนนี้ควร
แต่จทจจะมึง แต่ปตุกคั้นมะพร้าวปตุกทำไม้ไม้ทราบ หรือเพื่อจะให้เป็นททหมาย
ว่าผงรกใจทตรงน ถ้าเช่นนทำไม้จะค้องใช้คั้นมะพร้าว เอาคั่นอื่นไม่ได้หรือ
แต่จกไม่มีใคร ได้ใจว่ารกของคณผงใจทโทน ฉนเองทกฉนก็ไม้ทราบเดยว่า
รกของคัวอยู่ทโทน ไม้ใช้แต่แก่คฉฉน แมคคั่นก็เข้ใจว่าไม้ทราบเหมื่อน
กัน ฉนถูกถามว่ารกเจ้านายเรียกอะไร ฉนควรจจะรู้ แต่ไม่รู้ เทยวได้จถาม
ท้าวนางก็ไม้ได้เรื่อง เพราะทกนเป็นท้าวนางใหม่ เข้รับตำแหน่งภายหลังมี
การประตติเตยทงนนี้ ไปได้คความทางต่านกคตมเตจพระพันจตั้งว่าเรียก
พระคระกุก

ท่านนึกไม่ออกในคำ ชะ เปต๋า ๆ นั้นจริงของฟุ้งให้ท่านฟังเด่น โฉน
ฉะน ฉะนนั้น จะเปน ฉั้นไทน ฉั้นน ฉั้นน หรือมิใช่ ถ้าถูกต้องเขียนด้วยตัว
ช เปน ชะไทน ชะน ฉะนนั้น ก็ควรจะได้เหมือนกัน เปน เช่นไทน เช่นน
เช่นนนั้น

ลาวกว มาแต่ ลาวกว นั้นเขาทางที่ถูก พระพรหมมุนีท่านเดาว่า
ลาวเก่า ก็ไปถูกทางมณฑลพายัพ แต่ไม่ถูกทางช้อคำบต ลาวเดิม ซึ่งท่านยก
เอามาเปรียบ ในเรื่องนั้นเฉไปจับใจเอาที่คำ ลาวไส ไส จะเปนคำเดียวกับที่
เราใช้อยู่ว่า ไสร ไส หรือมิใช่

คำ ขุขัน นั้นชอบกต ฉนั้นโดยนมาก่อนเรียก เมืองกษัตริ์ ได้นึกว่า
เหมือน กษัตริ์พรานไพรใจกล้า ในเรื่อง รามเกียรติ์ แต่ไปเห็น คุหะ ในเรื่อง
รามณะกรุดักจาดงกันใด แต่จมาเห็นเขียนกันเปนมืองชชนช กิชา ๆ เห็นว่า
ไม่ผิดอะไรกันไ่มาก จนพระพรหมมุนีท่านมาเดาชนว่าเป็น คุชชนท เห็นได้
ความจึงชอบ แต่ท่านมาทกชนดงคูเมืองว่าไม่คงเปนชอเมืองกเห็นถูก แต่
จะว่าเขมรเอาชอกุขันมาให้ชอเมือง เพราะเปนมืองปตายแดนของเขมรที่ตั้งด้วย
ด้วยที่นั้นไม่ใช่ปตายแดนเขมร มีปราสาทพนมวันแตรปราสาทพมายชงตั้งเกิด
ได้ว่าเป็นทตงเมืองใหญ่ โทดออกมาอีกเปนนันมาก นีท่านชาตกนนัยกเดี่ยเกิด
ท่านผู้แต่งฉวยอะไรใดก็ได้ดงไป ดางที่นั้นท่านนจะแต่งเมือวานชนนเองก็ได้

หนังสือดงนบท ๖ พุศศิกายน ๒ ฉะบยกใครบแล้ว จะเขียนคอบมา
ภายหลัง

พรอ

กรมศิลปากร

วันที่ ๑๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๒

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบใต้ฝ่าพระบาท

ตายพระหัตถ์ ลงวันที่ ๘ โปรดประทานพระวินิจฉัยคำด่างคำมานั้น
ข้าพระพุทธเจ้าได้รับแล้ว พระเดชพระคุณอันเกล้า ๆ

ที่ทรงตั้งนิษฐานชื่อกนด่างชื่อมานั้น ข้าพระพุทธเจ้าเห็นดังกระแด้พระ
ดำริ ว่าความหมายจะเป็นดังที่ครัดก็ อ่วม ถ้าดอว่า อู เป็น ว อุ่มกับ อ่วม
น่าจะเป็นคำเดียวกัน รวมทั้ง ฮา ดวยออกคำหนึ่ง แต่ทั้ง ๓ คำนี้ไม่มีท
ภาษาไทย เว้นแต่จะมี ชะ เต็มอยู่ข้างหน้า ในภาษาจีนมีคำว่า อี้ แปลว่า
มืดมัว มืดดำ จะนำเอาความหมายอย่างนั้นมาตั้งเป็นชื่อกน ถูกไม่น่าจะเป็นได้
นอกจากจะให้หมายความว่าเป็นชื่อกนดำ หรือक्रमรวมเยน แต่กตกอยู่ในเดาที่ยัง
ไม่มีหลักฐานอื่นมาประกอบ ข้าพระพุทธเจ้าพบคำว่า อิม ในภาษาจีนว่าเป็นชื่
อกน แต่ไม่แปลความหมายไว้ กระทำให้ข้าพระพุทธเจ้าแน่ใจขึ้นว่า อิม และ
จิม เป็นชื่อไทยมาแต่เดิม

เรื่องแม่ช้อ ทรงพระดำริว่า ควรจะเป็นคนทรบร้อนและควรจะมีเบยชอ
ด้วยเช่นการศัพ ที่ทรงพระดำรินี้ไม่ผิด เพราะปรากฏในศิลาจารึกวัดพระเชตุพน
แผ่นดินว่าด้วย โองการแม่ช้อ ซึ่งใช้เป็นบททำขวัญทารกว่า เราสู้ช้อช้อใจให้เป็น
เบยสามสิบสาม คำตัวตามสันไถ่ ในสามวันเป็นลูกดี พันสี่วันนี้เป็นลูกคน ใช้
ลูกของตนอย่าผิดใจ เราให้รูปใหม่ไปต่างตัว จงไปชมช้อรูปในบัตร โภชนา
จัดเส้นสรอง เราข้าบวงใช้หนี้แล้ว อย่าแผ้วพานไปมา คิดด้วยเกล้า ๆ ว่า
แม่ช้อ เป็น รางควาน ประจำตัวเด็ก ทำให้เกิดโรคภัยต่าง ๆ เมื่อคลอดออก

มาภายใน ๓ วัน อาจตายได้ง่าย เพราะวิชาพิษยาบาดทวารกเป็นอย่างง่าย ๆ
คงมีตายกันมาก จึงได้ว่า ๓ วันเป็นฤกษ์ คอพน ๓ วัน เด็กมกาดงแขงแรงชน
อาจรอดได้ มีหวังเป็นดุกคน เพื่อให้เด็กรอดจึงเอาเค็ดด้อมมดให้หมอค้าแยเป็น
คัวแม่ช้อ มอบเด็กให้กับหญิงคนหนึ่งรับเป็นมารดา นางรายจะให้เงินค้ำช้อแก่
หมอค้าแยผู้หญิงหนึ่ง ซึ่งคงจะเดือนมาจากไหเบย ๓๓ เบย หญิงรับที่เป็นมารดา
มักชใดเรียก แม่บ้ำ หรือ มย้า อาจเป็นค้ำมตาย แปรกันจ่า แม่ชก ตุ๊กเหมาะ
ดี ช้อช้องใจเข้าพระพุทธเจ้าอยู่ที่ค้ำว่า แม่ช้อ ในทีนควรจะเป็นแม่ช่ายจึงจะถูก
จึงทำให้สงสัยในความหมายว่า ช้อ นางทีจะไม่ไรเป็นค้ำเดียวกับค้ำว่า ช้อช่าย
อาจฟ้องเสียงกนกใด ค้ำทไถดทตัก ส้อ ซึ่งทางอีก้านออกเสียงว่า ช้อ แต่
มีทางเสียงคล้าย ช้อ หมายความว่าเข้าไปก่อน เป็นค้ำเดียวกับ สู้ ซึ่งทางอีก้าน
ใช้ว่า ช้อ เตมอไป เทียบได้กับค้ำในพระราชนิพนธ์เรื่อง รามเกียรติ์รัชกาลที่ ๒
เล่ม ๓ หน้า ๑๓ ว่า ได้ฟังค้ำเคื่องช้อช้อชา ตวาค่วงน้อยหรือช่างช้อรู้ ใน
อีก้านใช้ ช้อ ได้ทั้งในทางดีและทางร้าย ค้ำว่า แม่ส้อ ในภาษาไทยก็มักเป็นไป
ในทางร้าย ดังในกถอนว่า อันแม่ส้อคือปศาจ จะม้อยู่ในสุภานิตไทยของสุนทรภู่
หรือในทีอนชาพระพุทธเจ้าจ่าไม่ได้ ชาพระพุทธเจ้าจึงส่งด้อยจ่า แม่ช้อจะเป็น
ค้ำเดียวกับ แม่ส้อ หรือ แม่สู้ ในโองการแม่ช้อกถ่าจ่า จึงไปชมช้อรูปใน
บัตร น่าจะหมายความว่า ทำรูปทวารกแทนไว้ในบัตรพอดี แต่ในบัตรนี้ไม่ปรากฏ
ว่าได้ทำกัน

ที่ตรงเต่าเรื่องพราหมณ์ทำกเทรบรู มีการโรยข้าวงาดารย้อมดัดหลายดี
ชาพระพุทธเจ้าพงโตทราบเกล้า ๆ เป็นครั้งแรก เรื่องย้อมดัดข้าว ในริเบตมีแป้ง
ย้อมดัดต่าง ๆ เป็นเครื่องบูชา คิดด้วยเกล้า ๆ ว่า จะมีทมาจากอินเตียในค้ำว่า
ใดค้ำว่าหนึ่ง ชาพระพุทธเจ้ายังค้นหาอยู่

เรื่องพาหนะเท่าเวลาอันคอกน ข้าพระพุทธเจ้าไม่ได้นึกเฉดยงไปถึง
เรื่องแผนผังรูปท้าวเจดีย์จนแชนงใจที่เปดเด็ก เป็นพระเดชพระคุณถนเกด้า ๆ ที่
ปรชกนข้าพระพุทธเจ้ามา รวมทงเรื่อง รงควงษ ซึ่งข้าพระพุทธเจ้ากเพงทวรบ
เกด้า ๆ จ่าเป็นผมหญง ที่ทรงเห็นวแม่ชอหน่ามาจะเป็นชงเคม ภายหลัง
พวกโหระคิดเพิ่มเคมชน โหมอกหดายอย่าง คิดด้วยเกด้า ๆ จ่าถูก เพราะแม่ชอ
นอกจากมีประจ่าวณ ๗ คน ยงมทอยูเมืองชนเมืองด่าง เคนหน และไนใต้ไน
ส่เคือแะทอน ๆ ไนตัวเด็กอกคง ๒๗ คน ก็ไม่เห็นกด่างใจว่า มีหน้าตาเป็น
อย่างไร คิดด้วยเกด้า ๆ จ่า แม่ชอ ๗ คนแรกจะเป็นแม่ชอชงโหระ แม่ชอ
นอกนนั้นจะเป็นชงเคม ข้าพระพุทธเจายงคนเรองมออยูว่า จะมออะไรเกยวกับ
แม่ชอข่างหรือไม

๔ บัดแกลง ทรงเห็นว่าเป็นค้ำทพุดกนว่า แสงลง ข้าพระพุทธเจ้าเห็นว่า
ถูก ว่าโดยเสยงกตบเปดยนกันเคือ มีศวเป็นแนวเทียบอยู่มาก ไนค้ำรายาเคือ
กมเรองบัตกต่างใจบ่อย ๆ เป็นไปไนควมวว่าแสงลทงน

๕ เรื่องร่างแห พระชาติโอรสพระเวดส์นคกรก็คู้เหมือนได้ชือมาจากค้ำช่าย
ทรองรบ แคทไปไซคดุมเคือค้ำชกนกันไป ข้าพระพุทธเจ้าก่าดงค่นหา
ประเพณชงชาติค้ำง ๆ อยู ว่าจะมีพุดเรองร่างแหใจข่างหรือไม

๖ เรื่องผงรก ชาวชอส์เตรเดยถยวาร์กเป็นทงตั้งชงวิญญานถ่วงนหน่ง
เวลาขงค้องทำเครองหมายใจว่า ผงรบนค่นเป็นรูปคนเชอวิญญาน ไนรกนนี้ไป
ได้ท้องให้หญง ทำให้ข้าพระพุทธเจ่านกไปถงบทถอนอ่านไน มลชทชรรพกิจ
ทว่า พวกผทบขลुक คิดจมูกลुकค้ำพลน เป็นเรองทมาพองคควมคักเห็นกนอย่าง
ปดาค ทผงรคค้องปดกค่นมะพร่างคักด้วยเกด้า ๆ จ่า จะเคิดจกเรองไมม่ง
ประจ่าตัวเคือ ซึ่งมออยูไนคัมภีร ปฐุมจันดา ชงมหาเถรค้ำขะ ว่าถ่าเคิดบชวด

เทพยดา ไม้มงคอคคนมะพร้าว เกิดขอม ๆ ก็มีไม้มงคอง ๆ กัน เช่นเกิดขอมขาว
ขอมขาว ไม้มงคองไม้มง คัดด้วยเกด้า ๆ ว่าถ้าถอยตามนี้ เกิดขอมขาวปลูกคั้นรัง
เห็นจะไม่ระดอง เพราะดาวแห่งหาคันรังไต่ยาก ส่วนคั้นมะพร้าวมีอยู่ทั่วไป
ทั้งคูเหมือนมีคัตว ถ้าโคปลูกโคคั้นตรง จะเป็นต้วมกคดด้วย จึงนิยมปลูก
แต่คั้นมะพร้าว คัดด้วยเกด้า ๆ ว่าน่าจะเค็ดอนทมาตังนี้ การจะควรรัดถานไร
แล้วแต่จะโปรดเกด้า ๆ

ที่ทรงต้นนี้ขรูานว่า ชะ เปด้า ๆ จะเป็นอย่าง ฉนั้น—ฉนั้น ฉนั้น—ฉนั้น
ข้าพระพุทธเจ้าตองนึกเขาประกอบกับ งอน เป็น ชะงอน แปลว่าตงที่เหมือนนียน
ออกมา ดูได้ความตงนี้ คัดด้วยเกด้า ๆ ว่าจะเป็นตงที่ตริต อึ่งข้าพระพุทธเจ้า
ได้กราบตงไปว่า ท้ายทอย กับ ทายคอย โทัดกันมาก ยังมีคำว้า ท่วย ทวย ค่วย
ตงนมความหมายว้ายนงอกออกมา ทง ทวย กับ ทอย ก็มแนวเทียบอย่าง ท่วย
กับ นอย ท้ายทอย ก็น่าจะแปลว่าทวยทวยหรือหนุ่ยออกมา

ข้าพระพุทธเจ้าจับเขียนเรื่อง พรัมภียวกลัยเกิด ไปได้ ๒๐ หน้ากว้า รูดัก
ด้วยเกด้า ๆ มีเรื่องกระจุกกระจิกมาก เครื่องยาที่ ไรเกยวกับหญิงอยู่ไฟแตะทากรก
มักไม่พั้นของหาง่าย ๆ เช่น ขม้น ปูน คินต้อพอง มกรัต ว่าน มหาหิง
เครื่องมอก ไรฝาดระมีแตะกนหม้อแกงเป็นพน จะเป็นของทตบมาจากโบราณ
จริง ๆ ส่วนที่มีแปลกออกไปจะเป็นของทตตง การอาบหน้าเตก ไรอาบบนแข่ง
เอาเตกวางหว่างกตาง ก็แสดงว่าแต่ก่อนยังไม่มีภาชนะ ไร จึงตอง ไรทำอย่างนั้น
ครนข้าพระพุทธเจ้าเขียนมาถึงเรื่องทำบศรพตแตะเรื่องทำขงญู ก็คัต เพราะ
บศรพตมมากชนิด เป็น ๓ มุม ๔ มุม อย่างบศรคางหมุ บศรพต แตะตางทริ
กมบศรพระเกศ ชักถามใครก็อธิบายไมได้ชัด แม้แต่ทำบายศร์ปากชาม
หนังสือตางแห่งอำมีแมงดา แต่ความเตกม ขอดนนะขูานทให้ใจเป็นชนิด

ปรีคณาธรรม อนุโตมไปทางพุทธศาสตร์นามค เก็บเอาความรูทแท้จริงไม่ได้ มา
ได้ความแจ่มแจ้งในตาจอน กทในพระบรมราชาธิบาย ในพระราชพิธี ๑๒
เดือน คิดด้วยเกล้า ๆ ว่าประเพณีเกี่ยวกับเกิดของเกาเห็นจะหมดไปเร็วกว่า
ประเพณีเกี่ยวกับศพ เพราะสอบถามใคร ๆ ก็มักไม่ทราบได้ละเอียด ถ้าไม่
รวบรวมไว้จะรุกรากเข้าทุกที

คำว่า ไส ในความว่า ไช้ ใส นายสุดข้แจ้งว่า ไม่มีไช้ทางภาคอีสาน
เจ้าพระพุทธรเจ้าคันดูในพระนามุกรมไทยถิ่นต่าง ๆ ก็ไม่พบ คงพบแต่คำว่า ชี
ในอาหม อธิบายว่าเป็นคำประกอบหลังคำอื่นให้มีความแน่นหนา หรือบังคับ
ถ้านกถึงคำอย่าง พิรพิไร ดี กับ ไตร ในภาษาบาลีแต่ละตั้งถฤต ชี กับ ไช้ ก็
เพี้ยนกันได้ แต่ยังไม่หมดกรฐานอ้นยนยน์ เจ้าพระพุทธรเจ้านกถึงคำว่า เสีย อีก
คำหนึ่ง ในความเช่น นอนเสียเถิด มีดางท่านไม่ยอมใช้ เพราะไปคิดว่า เสีย
ไช้แก่ความที่เสียหายแฉะหมดตั้งไป ไม่ควรใช้กับความอย่าง นอนเสียเถิด
คิดด้วยเกล้า ๆ ว่า เสีย จะเพี้ยนมาจาก ชี เพราะถ้าออกเสียง อี ดากเสียงมา
นิดเดียว ก็เป็นสระตั้งโยกไป คือมีเสียง ฮา แซก อี อยู่นิด ๆ จึงดางถนออก
เสียงสระเคียง เช่น อี เอ เพี้ยนเป็น เอีย ไปหมด เช่น ชี แคจจะเป็น เคีย
แต่ถวางคองยังคงเสียงว่า ชี อยู่

เจ้าพระพุทธรเจ้าขอประทานทราบเกล้า ๆ ว่า ๑๒ พระกัณัล กับ ๑๒
พระคลัง จะเป็นอย่างเดียวกันหรือประการไร มีนักเรียนมาถามเจ้าพระพุทธรเจ้า
ก็จนด้วยเกล้า ๆ ตอบไม่ได้

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า ๆ

เจ้าพระพุทธรเจ้า *Phra:ra @yuanbunwong*

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๘๒

พระยาอนมานราชชน

จะคอยหนังสือของท่าน ซึ่งลงวันที่ ๖ พฤศจิกายน ๒๕๘๒ ฉบับนั้น

ขานบุรี รุขอักษรไต่ ปราณบุรี จริง แต่ ปราณบุรี เป็นเมืองเล็ก
แต่ตั้งอยู่ในตัวว่าไม่ใช่ท่าเตียวชาย จะว่าเป็นอ่าวที่จอดเรือชนดินค้าข้ามทางบก
มาลงเรือที่นั่น เรือแต่ก่อนจะหามาได้แต่ระดากก็ยากเต็มที ขบวนการและภูมิศาสตร์
ดูชัดซึ้งไปหมด ไม่น่าที่เมือง ปราณบุรี จะเป็นเมือง ขานบุรี (เขียน ขู
มีคว ย เป็นแบบเขมร)

มีคนเพื่อนมากยอมยักถือหนังสือเก่า เชื่อเอาว่าเป็นความจริงที่ถูกตั้ง
นั้น แต่ฉันเห็นว่าหนังสือก็คนแต่ง คนที่แต่งก็ยอมรับมาถูกบ้างผิดบ้าง เดา
เอาตามใจคิดเห็นบ้าง จะเชื่อเอาเป็นหลักฐานแน่นอนเห็นยาก ในเรื่องนี้
ได้พูดกับท่านมาคราวหนึ่งแล้ว ท่านก็เห็นชอบด้วย ตามคำที่นายสั่งว่า ท่าน
ข้างทางที่คือคำหมายถึงแดนที่ข้างอยู่ นั้นมาเขารอยทางที่ตนเดา แดนที่ข้าง
อยู่มีทางไหน คนก็ไปจับข้างที่ตนเขามาขายมาใช้ ทางที่พาข้างเขามากเป็นเหตุ
ให้ไปตั้งท่านตรวจข้างที่ตนทางด้านนั้น คำว่า แตน ก็แดน ดิน ก็ดิน คำ
ก็แดน ไม่น่าจะเป็นคำเดียวกัน

เรื่องพระคลังสินค้าและเรื่องจุมก้อง ตามพระตำรับอธิบายของ
สมเด็จพระยาตากสิน ก็เข้าทางที่ตนกล่าวไว้ในข้อเหนือขึ้นไปอยู่เหมือน
กัน ท่านขออนุญาตเก็บเอาความต่างประการไปเขียนแต่งหนังสือนี้ ให้
อนุญาตหาได้ไม่ ค้วยไม่ใช่คำของฉัน เป็นคำของสมเด็จพระยาตากสิน

ก็ตั้งมาให้ท่านทราบฉันก็ได้ทูลขออนุญาตก่อน เป็นการทำให้โดยดุษณีภาพ
อยู่แล้ว จะช้าดีดีด่าอะไร ให้อนุญาตแก่ท่านนั้นยอมไม่ได้ของ

เรื่องเมืองเทียนจิน เทียนสิน ได้รับคำอธิบายของท่านเป็นเรื่องฮก
เฉียง ฉียงของภาษาหนึ่งยอมผิดกับภาษาอื่น อันจะพูดตามหรือเขียนตามไป
ให้ถูกทีเดียวไม่ได้ของเอง อย่าหาไกลไปเลย เอาแต่คำพูดของเราเอง ฉ่างคำ
ก็เขียนลงเป็นหนังสือไม่ได้ ฉันเขียนลงไปก็อ่านไม่ออก อันหนังสือของเรา
ไม่ได้คิดจนจากภาษาของเรา เอาอย่างเขามาเป็นโครง แม้หนังสือขอมก็ไม่ได้
คิดจนจากภาษาเขมรเอง ไปเอาอย่างทางอื่นก็เขามาอีกต่อหนึ่ง ที่เป็นดังนี้
มีไซมิแต่เรากับเขมร แม้พวกฝรั่งที่ไซตัวโรมัน โดยมากก็เอาอย่างกันมาเหมือน
กัน แต่เขาไซตัวไปต่าง ๆ กัน อ่านออกเสียงก็ต่างกัน ให้นักส่งตำราคนไทย
ที่แปลหนังสือฝรั่ง เขียนออกเสียงตั้งไปต่าง ๆ กัน จนอ่านอาจตั้งเกิดได้ว่า เป็น
นักเขียนด้านกโหมแปด ทุกอันนี้เหมือนพยายามกันที่จะ ไซตัวไทยให้เป็นไป
ตามตัวฝรั่ง เขาอ่านไม่ออกก็มี แฉฉ่างคำก็เขาเข้าไปตามหนังสือฝรั่งไม่ได้
ฉันคิดว่าควรจะเขตร้อนอยู่เหมือนกันว่าคำฝรั่งที่อาจจะเขียนเป็นหนังสือไทย และ
คำไทยที่อาจจะเขียนเป็นหนังสือฝรั่งอยู่ต่างคำกันอยู่บ้าง จะเขียนอย่างไรดี
เคยประชุมปรึกษากันมาคราวหนึ่งแล้ว แต่ก็ดูเป็นดัมไป คลงเป็นบันทึกคน
ละที่ส่งที่

คำ ปสาน ของเขมร อาจเป็นคำมลายูได้ คำเขมรกับคำมลายูมีพ้อง
กันมาก ไม่ทราบว่าเป็นด้วยเหตุใด

เรื่องไบค ไบสกี เขียนอย่างไรนั้น ได้ฟังคำท่าน ฉันทา ไม่ประสงค์จะ
รู้แล้ว การเขียนหนังสือเพียงจะมาถกถกเขียนเอาเป็นพิศัยตราภนชนเมื่อเร็ว ๆ
นี้เอง แต่ก่อนก็เขียนตามใจ ใครอยากเขียนอย่างไรก็เขียนไป

เรื่องระดับเสียงฉันเห็นไม่สำคัญ ผมไปที่ภาษาเขาไม่มีระดับเสียง มีคำ
ที่เสียงเหมือนกัน แต่มีความหมายต่างกันอยู่มาก ย่อมจะตั้งเกณฑ์ในคำที่
ประกอบความ ขอบใจท่านที่บอกให้ทราบว่า เมื่อ หมายถึง ๒ คน คำ เมื่อ เชื้อ
ใน ลิลิตพระลอ ใช้มากนั้ แต่ก็อยู่ในที่ต่างคนต่างนั้

พู่ กุ พง ยง สับต้นกันไปด้วยเหตุใด จะบอกตามความเห็นฉันก็ได้
แต่มีกง่าย ตรงกันข้ามกับที่ท่านอธิบายถึงฐานที่เกิดแห่งสระพยัญชนะ ในคำ
เทียบจีน และ เทียนลิน ก็ฉันเห็นว่า ก ข ค ง หรือ จ ฉ ช ฌ เป็นตัว
เดียวกัน ตกเป็นทั้งวรรคก็มีสองคั้งเท่านั้น เขมรเป็นผู้ใช้สับต้นมาก่อน ตัว ค
เขาไม่มี มีแค่ คจ ค เขาอ่าน ค เป็น ค อ่าน ท เป็น ค ตัว ข ก็ไม่มี มีแค่ ข
ก็อ่าน ข เป็น ข อ่าน พ เป็น ข เพราะฉะนั้นถ้าจะเขียน พู่ ก็อ่านไปเดี๋ยวจ่า ขู่
ผิดเดี๋ยงไป จึงต้องเขียน กู เพื่อให้ได้เสียง ไม่ใช่ไปอาศัยทางবাদ์เลย ตัวอย่าง
เช่น กูล แต่แรกเราก็เขียนตามเขมรซึ่งเขาเขียนกันคั้งนั้น แต่วกมาก็คิดเห็นกัน
ว่าผิด เขียนแก้กันไปเป็น พูน เขมรเขียนพูนไม่ได้จริง ๆ เพราะจะต้องอ่านว่า
ปูน เราอ่านกนดรอย่างกับเขมร แต่เวลาโน้นเขมรเขาเป็นใหญ่อยู่ในทางนี้
ประเทศน้อยก็ค้องเอาอย่างประเทศใหญ่ ความสับต้นในอักษรจึงตามมา จะ
เห็นได้ค้อยู่ที่เราเขียน ปติ เป็น ขติ นั่นคือตามเขมร แต่วกหลังเขมรกดับมาตาม
เรากัน เช่น ทวาร แต่ก่อนเขมรเขียน ฮวาร เพราะถ้าเขียน ทวาร จะกลตายเป็น
ควาร ค้องหันไปหากัดไทด์เสียงฮ่าน แต่เดี๋ยงฉันเขากดับเขียน ทวาร ตามแบบ
เมืองไทย ทนเอาคึดคักเห็นเป็นประหลาด แต่ก่อนเขมรเขาจำเรีญ อะไร ๆ เราคึด
เอาอย่างเขมร เดี๋ยงฉันเราจำเรีญจนกว่าเขมร เขมรค้องหันมาเอาอย่างเรา

คำว่า สวข ทไซงามรวดอมมน เห็นจะเป็นคำไซของประเทศที่พนททำ
รวดอมมกันอยู่ ทไซงามทองรองกัเห็นจะเป็นแต่ในประเทศที่มพนทรวาดคำ เพื่อ

แย่งน้ำพูนโลก ให้คนไม่อยู่ ที่สูงและเตเช่นเมืองหลวงก็ไม่ต้องชดชองร้อง
ถ้าจะไขความเขาอย่างกำปั้นทุบดิน ที่จะเป็นแห่งใดที่มีเจ้าของทองแทน นั้นเป็น
สวน ถ้าแห่งใดที่ใครอยากเก็บก็เก็บเอาได้ความชอบใจแล้ว นั้นเป็น ข่า

คำว่า ไร่ มีคำว่า ไร่ไร่ ไร่ไร่ อยู่ ท่านควรพิจารณาดูว่าจะจะเป็น
คำเดียวกันหรือมีใช้ ถ้าเป็นคำเดียวกัน ไร่ จะหมายถึงต้นไม้ใหญ่ซึ่งมีเนื้อ
ทำอะไรได้ดอกกระมัง ถ้าเป็นเช่นนั้น ไร่ ก็ตกเป็นต้นไม้เล็ก ๆ ซึ่งไม่มีเนื้อจะ
ทำอะไรเป็นแก่นสารได้ หากเป็นเช่นนั้น คำว่า สวน ก็ตกเป็นที่ปลูกต้นไม้ใหญ่
คำว่า ไร่ ก็ตกเป็นที่ปลูกต้นไม้เล็ก ๆ อนึ่งคำว่า ดง ทางเราเป็นว่าชอบ เช่น
ดงกล้วย ก็คือชอบดงกล้วย หมายถึงชอบพื้นที่ที่มี มีใน คำโคลงศรีปราชญ์
แต่จำใจไม่ได้มากไปกว่า ถึงดง ถ้าตามแนวนี้คำว่า ไร่ดง จะเป็นอย่างชอบไร่
ได้กระมัง

สี่ คำนี้เป็นคำสำหรับโลก ชัยจะได้ไม่จน เพราะใครทำอะไรได้ก็เรียก
ไปตามชอบใจ มีมากนุก ที่ฉันบอกท่านถึง สิบเบญจรงค์ ก็เพื่อจะให้รู้แม่ดีตาม
ภาษาโลก เป็นเหตุให้เกิดความยินดี ที่ท่านบอกว่าช่างจนก็มีเรียก โทองเช็ก
& ดีเหมือนกัน & ดีตรงกัน เว้นแต่สีฟ้านั้นเดเผาขาดไป ท่วงที่จะเป็นอย่าง
ภาษาบาลีที่ว่า มีล จะเป็นอย่างไร พวกคำคำไปก็โตทงน แต่จะตกเขาว่า
ตรงกันหมดก็ได้

จะพรรณนาถึงเรื่องดี ช่างชนิดต่างๆ เขาก็ย้ายทำไปด้วยวิธีต่างๆ สุด
แต่จะเหมาะให้เป็นที่ไปตามภาษาโลกได้ เช่นช่างทำผ้าเขาจะทำให้เป็นดีแดง
เขาใช้ฝางแฉะแฉะ แต่พองช่างเขียนไม่ตามเพราะตามไม่ได้ เขามาเขียนไม่
จน จึงต้องย้ายไปหาที่อื่น แต่เขาไม่เรียกว่า สี่ เขาเรียกว่า น้ายา (เห็นจะ

มาแต่คำ กระยารงค์) ท่านมีประสงค์จะทราบคำที่ช่างเขียนเขาเรียกชื่อนายา
คิดจะยากแก่การพรรณนา จะเขียนบอกแต่พอได้ดังรูปที่เขียนให้ทราบต่อไป
เขาเรียกชื่อไปตามชาติแห่งดี

แม่สี	ขาว	เรียกฝุ่น
	เหลือง	เรียกกรง
	แดง	เรียกดินแดง ชาติ เถน
	ขาว	(อีกเรียกเสียจาก เขียว แบบโบราณเพื่อไม่ให้ เข้าใจผิด) เขาเรียก ชาย กนกม เรียกครามกม
	ดำ	เรียก เขม่า

ท่านจะอธิบายให้แจ้ง อัน สีขาว นั้น ทราบว่าเคยมี ๒ อย่าง คือ กระบ้ง
กับฝุ่น กระบ้ง นั้นสืบทราบว่าเป็นดินขาว แต่ฝุ่นไม่เคยเห็น เขาว่าสีม่วงว่า ฝุ่น
จึงตั้งนิษฐานว่าแต่ก่อนใช้กระบ้งเป็นสีขาว ที่หลังได้ฝุ่นมาสีตัดได้ดีกว่า จึงใช้
ฝุ่นเสียแทนเด็กใช้กระบ้ง ฝุ่นเป็นของมาแต่เมืองจีน เดิมเห็นจะใช้สำหรับผัดหน้า
สีเหลือง เคยเห็นของเก่ามทาด้วยดินเหลือง จึงตั้งนิษฐานว่าแต่ก่อนเห็นจะใช้
ดินเหลือง ครนจริงใช้รงอนจะทำให้ดีเป็นไปตามใจ ก็เลิกดินเหลือง ใช้รง
แทนสีแดง คิดว่าเดิมใช้ดินแดงอันเป็นของในเมืองไทย แต่ผู้มี ดินแดง เขามา
แต่อินเดีย เรียกว่าดินแดงเทศ เนื้อแข็งกว่าดินแดงของไทย แดงดีก็ถูกกว่า
แต่หาใช้ยาก ใช้กันน้อย แต่ผู้มี ดวเปย เขามาแต่เมืองจีนดีเหมือนดินแดง แต่
เนื้อเป้นมวงละเอียด ค่างก็ใช้ดวเปยกับค่างดินแดง แดงคงเรียกกันว่าดินแดงอยู่
ตามเคย เว้นแต่ผู้รู้จึงเรียกดวเปย แต่ผู้มีชาติเขามาแต่เมืองจีน ชาติ จะเป็น
ภาษาอะไรก็ไม่ทราบ ผู้รู้เขาคุยเขาบอกได้ว่า เป็น ชาติจอสแล และ ชาติฮ้ายมูย

แต่ฉันเองก็ตา ข้างเขียนทั้งปวงก็เรียกกันแต่ว่า ซาด เท่านั้น แต่มีสีแดงอีก
 อย่างหนึ่งเรียกว่า เสน ภาษาไรก็ไม่ทราบ มาแต่เมืองจีนเหมือนกัน ฝรั่งเศส
 เห็นมุกาเหตักจากหม่อม ดั้งแดงกระเดียดเหลืองนิด ๆ แดงมดแดงตมจอก นร
 ใต้ว่ากำไทย หมายถึงดีเหมือนเปิดอกดูกลิ่นดี เป็นของมาแต่เมืองจีนขุดจัด
 เป็นแผ่นกลม ๆ จะใช้ของซักเขาดีออก เป็นสีแดงเข้มอย่างทีภาษาอังกฤษเรียก
 ว่า Carmine หรือ Crimson ดั้งใช้แต่เขียนเด่นชื่อ ทีหน้าไซหน้าหุ่น ไม่ได้ใช้
 ทั่วไปเพราะเหตุที่ผสมเอาได้ ไม่จะต้องใช้ดีสำเร็จ สีขาว เห็นเขียนฟ้ามาแต่
 ก่อนเป็นดีครามกดำ ๆ เขาว่าใช้ครามก่อน ด่างแห้งก็มคนบอกว่าเป็นครามหม้อ
 ครามก่อน กับ ครามหม้อ จะเป็นอย่างเดียวกันหรือคนละอย่างฉันก็ไม่ทราบ
 เพราะไม่เคยเห็นเนื้อครามชนิดนั้น ทีใช้กันอยู่เดี๋ยวนี้เรียกว่า ครามฝรั่ง แต่
 เห็นหอมหนังสือจีน ทำไม้จึงเรียกครามฝรั่งไม่ทราบ มีลักษณะเป็นผงแฉะดีดัด
 คำว่า คราม เขาใจว่าเป็นชื่อต้นไม้ ซึ่งให้นายาต้นนั้นมาอีกนัยหนึ่ง เรียกกันว่า
 ขาว หมายถึงดีนักกระขาว สีดำ เรียกกันว่าเขม่า นั่นเป็นคำมาแต่เขมร เขมร
 เขาว่าดำ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า หมัก นั่นเป็นคำไทยหมายถึงน้ำดำ ซึ่งปลา
 หมักพ่นออกมา แต่เรียกขกกันอยู่หน่อย ถ้าเป็นผงเรียก เขม่า ถ้าทำแห้งเรียก
 หมัก แต่ก็ไม่แน่ เมื่อเขานายาผสมกันเรียกว่าหมักกม คงจะบอกชื่อนายาผสม
 ต่อไปนี้

รงปนฝุ่น เรียกว่า เหลืองอ่อน

ดินแดง ซาด เสน ปนด้วยฝุ่น เรียก หงดิน หงซาด หงเสน

ดินแดงปนด้วยรง เรียกว่า หงดินดี

ครามปนด้วยฝุ่น เรียกว่า มอคราม

ครามปนด้วยรง ผสมกันอยู่แต่อย่างมีครามมาก เรียกว่า เขียวแก่

ตั้งจนทีเป็นปานกลางนั้น ใช้ดีสำเร็จ เรียกว่า เขียว ถ้าปนฝุ่นอีกด้วย
เรียกว่า เขียวอ่อน

ครามปนด้วยดินแดง เรียกว่า ม่วง ถ้าปนฝุ่นอีกด้วยเรียกว่า ม่วง
อ่อน ข้อหนึ่งขอโทษหน้าไปให้เรียกว่า ม่วงแก่

เขม่าปนฝุ่น เรียกว่า มอหมัก

เขม่าปนรง เรียกว่า เขียวรง หรือ เขียวแก่ เหมือนกันกับอย่าง
ผสมครามมากปนรง ต่างกันด้วยวิธีผสม เป็นเก็ชจารย์

ทางอธิบายก็มีแต่อธิบายคำ ทรง มาแต่คำ ทรงลบาท แปลว่าดินหงส์
หมายความว่าแดงอ่อน ทรงดิน คือดินแดงอ่อน ทรงชาด คือชาดอ่อน ทรงเส้น คือ
เส้นอ่อน ทรงดินตัด คือดินแดงเจือรงให้สีอ่อน ถ้าหรับใช้ติดเส้นเนื้อรูปภาพ
พระนางที่ทาสางและเหลืองอ่อน เขียว ซึ่งว่าปานกลางใช้ดีสำเร็จนั้น เป็นสี
สำเร็จมาแต่เมืองจีน ผู้รู้เรียกกันว่า เขียวตั้งแซ่ ก็มี เรียกกันว่า เขียวฝรั่ง
ก็มี ทำไมจึงเรียก เขียวฝรั่ง ก็ไม่ทราบ แต่สีสำเร็จนั้นไม่นานก็เปลี่ยนไป เขาจึง
ทำด้วยดินนิมทองแดง โบราณไม่นับถือไม่ใช้ ท่านจีนเรียกกันว่า เขียวกัน
เป็นสีครามอมเหลืองเด็กน้อย ได้เคยหามาดู มีเนื้อคล้ายด่างดำ แต่เป็นสีคราม
มีเม็ดสีแดง ๆ เกาะปนอยู่ เขาว่าต้องผสมใช้ ในเวลานั้นมีอย่างอื่น ๆ งาม ๆ
เข้ามาขายอีกเป็นหลายอย่าง แต่พวกช่างเขียนเขาไม่กินใช้ เพราะเป็นสี
ทำด้วยวิทยาศาสตร์พวกสัตว์พวกสัตว์พวก สัตว์ไม่ชำนาญไปสัตว์พวกหมด

นาย ทพวกช่างเขียนเขาใช้มัน ละตายกันไว้เป็นกะตา ๆ เพราะเหตุ
ที่ค่อนข้างมาก ถ้าหากจะใช้สีอะไรแปลก ๆ ไปเด็กน้อย เขามักด้วยเด็ก ๆ ค้าง
เขาน้ำยาในกระตามาผสม แต่กัห้ามชื่อเรียกโดยจำเพาะไม่

ฉัพพรรณรังษี ฉันทเขยตีบถ้วน เพราะจะต้องเขียนรศมีพระเจ้า อยู่ข้าง
จะมีเรื่องสนุก บางที นิล ปิต โโลหิต โอทาท มณฺเชฏฐ ปภสฺสสร ตู
พจนานุกรม จิตเคอส์ แฉวกไม่พอใจ ไปทูตถาม สมเด็จพระยาวิชิต
เจ้าอีก ท่านครัดบอกคำ ปภสฺสสร ว่ามีตัวอย่าง สุวณฺณปภสฺสสร เปน
แปดบปดามเท่านั้น ฉันทกนิกได้จากธกัายพระศุกร เขาวงศ์เดอมประกัดสัง
เทียบด้วยเดอมปักเกรียงดระคองก็เป็นแพรวพราวเท่านั้น ไม่เปนดี เห็นได้ว่า
เปนคำกวี ไม่ใช่ข้างเขาจัดไว้ ล่องน โอทาท ท่านครัดแปลว่าชาว แต่ มณฺเชฏฐ
นั้นท่านคิด หันไปครัดถามพระธำชคฺคีตสังวร (ชาวตั้งกา) ทูตว่าเป็นเมตต์ตูก
ไม่อย่างหนึ่ง ครัดถามว่าทักฐมีไหม ท่านก็ทูลว่ามี จึงครัดสั่งให้ไปเอามาดู
ได้มากเป็นเมตต์คเมรกด้าดาข้างเราเอง ฉันทมาวิจารณ์ตูกนิกจากทาทานกอกด้าว
ทาทานก็จะนึกเอาดองไฟนั้นเอง จึงขีดไม้ขีดไฟดูจึงเห็นมดชาบได้แก่นิตอยู่จริง
แต่ตั้งแต่งออกจะไม่มี จึงคิดปรุงธำชคฺคีตสังวรตามทมิ ในหนึ่งดอกบดัดดองไฟเคอ
กัน จิตให้ตั้งกันกันได้ ชนไนที่ตักทาทรามสมมตเปนได้แก่ดี นิล ถัดออกไปดง
เส้นม่วง สมมตได้แก่ มณฺเชฏฐ ถัดออกไปดงเส้นแดงเปน โโลหิต ถัดออกไป
ทาทาดองเปน ปิต ถัดออกไปอีกทาทาเปน โอทาท ที่ตักนอกถ้อมด้วยเส้น
ทอง สมมตเปน ปภสฺสสร จะถูกฉิตจะควรหรือไม่ควรอย่างไรก็ขอไปที่

เมืองนท ๓๓ เดือนน นายพช มาหาดาไปจังหวัดระนอง สันทนากนเรื่อง
กิดำเนินไปดงพดบพดจาจตุร मुख ได้ความง่าทเขาพุดนตง ใจอย่างดงพดบพด
จตุร मुख ทวงจันทระเกษม แต่ฉันทเข้าใจฉิดคิดง่าพุดตงไนจังหวัดดงทราง จึงคอบ
ท่านเปน ไป ไสยนมาสงวาสองคอก ฉิดไปถนิต พดบพดจาจตุร मुख ทวงจันทระน
หน้าบรรพจะท่าเปนอะไรนั้นไม่ได้สังเกศ แม้เปนพระราชธัญจกร ก็คงไม่มีพระ
ราชธัญจกรมังกวเจมแกวอยู่ด้วย อันพระราชธัญจกรทท่าใจทหน้าบรรพน

ทำนารายณ์ทรงครุฑ คือพระครุฑพาหุเป็นพณ ถัดไปก็เป็นพระอินทร์ทรงช้าง
เอราวัณ คือโอยราพค นอกจากนั้นก็ไม่ค่อยเคยเห็นอะไรอีก จะมีอีกก็เป็น
มาแขก อันพระราชดำญจกรซึ่งทำทหน้าบรรพณ เปนที่หมายว่าสิ่งนั้นเป็น
ของทรงสร้าง แต่คนภายหลังไม่มีความรู้ ด้ตราฐฐ์ทำหน้าบรรพเป็นนารายณ์
ทรงครุฑกัมี นั่นคือทำผิด

เมื่อระนองแปลว่าอะไร คิดจะไม่เป็นภาษาคน

ข้าวย่อมล้ทพราหมณ์เขากอง ประกอบกับรอยแย้งทำกัทรบิฐุนั้น ฉัน
สอบตามไปเขาก็เขียนแบบมาให้ ฉันจะเก็บใจกัเห็นไม่เป็นประโยชน์ จึงได้ตั้ง
มาให้ท่านพร้อมด้วยหนังสือ เพื่อท่านจะได้เก็บรักษาไว้ ตั้ทย่อมชาวเปน ๕ ตั้
เกือบจะลงกับเบญจรงค์ เจนแค้ตั้งเขยวเป็นเขยวใบไม้ไม่เป้นเขยวคราม เห็นจะ
เป้นเพราะเข้าใจผิด กับตั้งคำเป้นตั้งมองไป อาจจจะเห็นว่าคำไม่งามกัได้ ที่จริงตั้ง
ทั้ง ๒ นั้นเป้นตั้งผสม เขยวใบไม้กัครามกัเหลือง มองกัครามกัแดง หา
ไซ้แม่ตั้งไม้

ข้าวย่อมล้เช่นพี่แม่ขอ ฉันกัไล่ตั้งเหมือนกันั้น แต่จะไล่ความหรือไม่
นั้นไม่แน่ ถ้าได้ความจึงจะบอกท่านมา

พรอ

กรมศิลปากร

วันที่ ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๒

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับลายพระหัตถ์ลงวันที่ ๓๘ ไร่แฉ่ง พระเดชพระคุณ
ต้นเกล้า ฯ ทาทัดคุมโต

เรื่องคำฝรั่งเขียนถ่ายเป็นคำไทย ข้าพระพุทธเจ้ารู้สึกลำบากใจอยู่จน
ขณะนี้ เพราะเขียนเป็นต่าง ๆ กัน ตามแบบของฝรั่งมีอยู่สองวิธี วิธีหนึ่งสมมติ
ตัวหนึ่งคือของภาษาหนึ่งใหม่เสียงเท่ากับของอีกภาษาหนึ่ง เช่นเทียบ sh ของ
อังกฤษเท่ากับ Ss เป็นต้น วิธีนี้เรียกว่า Transliteration มีประโยชน์ให้ทราบ
ถึงเสียงเขียนของอีกภาษาหนึ่งว่า ประกอบด้วยพยัญชนะตัวใดบ้าง เป็นอย่าง
ที่เขียนคำว่า กษัตริย์ แต่อ่านในไทยเป็น กษัตริย์ วิธีนี้แต่เงาถ่ายคำเป็นตัว
หนึ่งคือ เช่นถ่ายคำจอร์จในภาษาบาตจากตัวโรมัน แต่ลำบากเมื่ออ่านเขาเสียง
เพราะไม่ตรงกัน เช่นเขียน Know เป็น โคนัว Order เป็น ออร์เดอร์ ซึ่งถ้าตัด ร
ออกเสีย เสียงก็เท่ากับในของเดิม หรือเขียนคำว่า คน เป็น Gon โดยให้ ก
เท่ากับ G อีกวิธีหนึ่งใช้ถ่ายเสียงให้ตรงกัน เรียกว่า Transcription วิธีนี้
ที่ใดเสียงก็ตรงกัน แต่ตัดขดที่เสียงตัวพยัญชนะในภาษาต่าง ๆ ไม่เหมือนกันทุก
ตัว จึงต้องคิดทำพยัญชนะนอกพวกหนึ่ง ให้ใช้ได้ทั่วกัน เรียกว่า Phonetic
Alphabet แต่ลำบากที่หาไม่ได้ทั่วไปนอกจากพูดได้เรียน เพื่อแก้ลำบากในข้อ
นี้ เมื่อจะให้บันทึกเข้าใจในเรื่องเสียง จึงต้องบอกตัวอักษรที่เทียบเรียงไว้ข้าง
หน้าเล่มอย่างในหนังสือจำพวกพจนานุกรม เป็นต้น ข้าพระพุทธเจ้าสมัครใช้วิธี
สองแต่ก็ไม่ได้สะดวกเสมอไป แม้ในภาษาอังกฤษเองก็ยุ่ง เช่น Paris อ่านออก

เลี้ยงตามคัวหาได้อ่านเป็น ปารี อย่างฝรั่งเศษไม่ ถ้วน Calais กัดอ่านเป็น
กาเล อย่างฝรั่งเศษ ถ้าจะถือการถ่ายอย่างวิธีต้อง ว่า ปารี ก็จะไม่แปลกหูและ
แปลกตาคนไทย เพราะเขียน ปารีล แต่อ่านว่า ปารีล มาชินแล้ว จึงเห็นด้วย
เกล้า ๆ ว่าถ้าจะไฮวิธี ๒ จะต้องมีช้อยกเว้นในคำที่เคยเขียน หรือเรียกกันมา
นาน รุกกกันดแล้ว เช่น เมือง พาราณสี ถ้าเขียนตามเลี้ยงเป็น ปารีล ก็ไม่มี
ใครรู้จักนอกจากคนรุ่นใหม่ แต่ถัดกักศาถ้าไปเขียนเป็น กาลิฆาต ตามเลี้ยงเดิม
ก็ยังไม่ใครรู้จัก Bengal จะเขียนว่า พังคิ บังคะ พังคัล มังกะทล้า
เบงคอล ก็เป็นอย่างเดียวกับ กัลกัตตา แต่เมื่อถึงคำว่า Indrapore ถ้าเขียน
เป็น อินทรปุระ กัดติดว่า อินดราไปร์ ครั้นถึงคำว่า Singapore เขียนว่า
สิงคโปร์ เข้าใจดีกว่า สิงหปุระ การถ่ายเลี้ยงถ้าเป็นคำของชาติที่อยู่ห่างไกล
ออกไป ก็ไม่สู้ลำบาก มาลำบากอยู่ที่ชาติใกล้บ้าน เพราะเคยติดต่อกันมานาน
เช่น อินเดีย จีน เป็นต้น คิดด้วยเกล้า ๆ ว่าคงจะเป็นลำบากในเรื่องเหล่านี้
การประชุมปรึกษาจึงได้เรตรางไป แต่ข้าพระพุทธเจ้าไม่ได้มีส่วนร่วมประชุม
จึงไม่ทราบเกล้า ๆ ว่าเป็นเพราะเหตุไรจึงค้างอยู่

ข้าพระพุทธเจ้าหมัดอดอดใจ ในเรื่องททรงพระเมตตาประทานข้อทรง
ตั้งนัยฐานเรื่องคำ พุ ฤ พง บัง ว่าน่าจะเกิดเพราะการถ่ายเลี้ยงของเขมร
ข้าพระพุทธเจ้าตั้งนัยฐานไม่ออกว่า คำไทยแท้ ๆ ไฉนจึงได้เขียนด้วย ฤ ธ เช่น
สโร สำเภ เลภาษ คิดด้วยเกล้า ๆ ว่า ช้อง เขียน ข้า ระชัง ก็จะเป็น
อย่างเดียวกัน ตางที่จะเกิดเพราะถ่ายเลี้ยงไทยลงเป็นคัจฉอม ต้องการอ่าน
ให้ตรงเลี้ยงของเขมร จึงต้องเขียนเช่นนน ทงนเป็นพระเศษพระคุณแก่
ข้าพระพุทธเจ้าตั้งเกล้า ๆ

คำว่า ไม้ไผ่ ในพจนานุกรมมีคำว่า ไผ่ อธิบายว่าเป็นไม้ไม้ชนิดหนึ่ง
เจ้าพระพุทธรเจ้าตั้งสัยะว่า ไผ่ จระต้องเป็นไม้ที่มีอยู่ต้นตาด ความจึงมากตายเป็นว่า
ไม้ท้อ ๆ ไผ่ แต่ ไผ่ ก็ไม้ที่มีใครรู้จัก เมื่อค้นดูในภาษาไทยต่าง ๆ มีแต่ ไผ่ ใน
ไทยเขาว่าเป็นต้นไม้ชนิดหนึ่ง ให้ชื่อเป็นภาษาตากัน จึงไม่ทราบเกล้า ๆ ว่าเป็น
ไม้อะไร ส่วน ไผ่ ไผ่ ในความว่าไม้ไม้พบเคย จึงทำให้เจ้าพระพุทธรเจ้าพิศวงอยู่
ที่ทรงพระเมตตาประทานเรื่องดีแก่เจ้าพระพุทธรเจ้า เป็นพระเดชพระคุณ
แก่เจ้าพระพุทธรเจ้าผู้ซึ่ง เพราะได้ความรู้จากที่ทรงอธิบายหลายอย่าง ต่างอย่าง
ทราบเกล้า ๆ แต่เงา ๆ แดะต่างอย่างก็เข้าใจผิด พึ่งมาได้ทราบเกล้า ๆ ในคราว
นี้เอง

ผู้ กวางคองเรียกแบ้งว่า ผู้ (แต่จึงเป็น ฮัน) ส่วนขนมทำด้วยแบ้ง
เรียก เป้ง (แต่จึงเป็น เปี้ย เช่นขนมเปี้ย) คิดด้วยเกล้า ๆ ว่าผู้ของไทยกับ
ผู้ของจีนที่แปลว่า แบ้ง มีลักษณะใกล้เคียงกันมาก

กะบัง คำว่าพระพุทธรเจ้าเพ็ง ไทโยน ทำให้เจ้าพระพุทธรเจ้านึกไปถึง
คำบดตากกะบัง ว่าต่างที่จะเป็นคำเดียวกัน เพราะมีความหมายชวนไปในทาง
ว่า กะบัง เป็นต้นไม้ชนิดหนึ่ง

ตัวเปี้ย เจ้าพระพุทธรเจ้านึกไปถึงตัวแดงชนิดหนึ่งของฝรั่งว่า Cochineal
ซึ่งเอามาทำเป็นสีแดง แต่เจ้าพระพุทธรเจ้าค้นหา เปี้ย ยังไม่พบ เพราะคำว่า
โคจีนนิล ในพจนานุกรมอังกฤษ จีน แปลว่า เอียงอ้ง เป็นสีแดงเทศไป ไม่ใกล้
มาในคำเปี้ย

ชาจอสแส เจ้าพระพุทธรเจ้านึกไม่ออกว่า จอสแส เป็นเมืองอะไร
สสันจกไซแต่มีริมปาก จีนเรียกว่า อิมจี (rouge) เสี่ยงใกล้กับ
ดินจมาก ส่วนตุกตมจ จีนเรียกว่า ลิจ

ชาว ข้าพระพุทธเจ้าค้นดูในภาษาจีน มีคำใกล้เคียงคล้ายๆ เด็ด แปลว่า
ตัดดินแดง ประเทศไทยแถวแม่น้ำเจ้าพระยาดมยเมอพบ จีนเรียกว่าประเทศ
เล็กโต แปลว่าประเทศดินแดง ข้าพระพุทธเจ้าตรวจดูเสียงอ่านของคำใน
ภาษาจีนต่าง ๆ ตลอดจนเสียงเก่าของจีน ไม่ปรากฏว่ากลายเสียงเป็นเสียงแม่กด
ได้สักแห่งเดียว จึงทำให้ไม่แน่ใจ ข้าพระพุทธเจ้าไม่ได้ค้นหาในภาษามลายู
เพราะภาษามลายูชอบคำสองพยางค์มากกว่าคำพยางค์เดียว จึงคิดสงสัยเกิดว่า
ว่าจะไม่มาทางนั้น

เสน ในภาษาจีนมีคำว่า ฮัน (แต่จริงเป็น ฮัน) แปลว่า สีเขียว ดิน
ดินแดงอย่าง แดง มาดีเนอ เป็นใกล้เคียงกับคำ เสน ในภาษาไทยมาก

ในภาษาจีน ตันคราม และ สีคราม เรียกว่า หลี่ ในเสียงกลางคือเป็น
หมา ในเสียงแต้จิ๋ว ต้มคราม ไทยนุงเรียกว่า ลี ทำให้ข้าพระพุทธเจ้ามัก
สงสัยไปถึงคำว่า น้ำเงิน เพราะคำว่า หลี่ ที่แปลว่าคราม แต่จริงอ่านเป็น หมา
ก็ได้ ใกล้เคียงว่า น้ำ มาก ถ้าเช่นนั้น เงิน ในภาษาจีนที่แปลว่า ดี ในจำพวกนี้จะ
มีบ้างหรือไม่ เมื่อค้นดูก็ปรากฏมีคำว่า หงษ์ แปลว่า ดี ใกล้เคียงเสียงเงินมาก
หงษ์มักเขาคู่กับคำว่า เซ็ก เป็นคำซ้อน แปลว่าดี หรือเขาคู่กับคำว่า ลิว เป็น
หงษ์ลิว แปลว่า ดีน้ำ เขาคู่กับคำว่า แดง เป็น หงษ์หงษ์ แปลว่าดีเนอ เลยไป
ถึงคำว่า หงษ์ ในภาษากลางคือแปลว่า ดีแดงอ่อน (แต่จริงเป็น อัง) ก็ไปใกล้
กับคำว่า หง ด้อยอีกคำหนึ่ง ถ้าเป็นดีแดงจัด ก็เติมคำว่าใหญ่เข้าไปข้างหน้า
คำว่า หง ภาคอีสาน ชาว หรือดีชาว เรียกว่า หาง สีแดง ฉำนำหาง ดงน
ดีน้ำเงินหมายเอาดีเงินที่กาดังตายอยู่ในป่า

หงษ์บาท ข้าพระพุทธเจ้าพบฝรั่งแปลคำ สุวรรณหงส์ ว่า นก Flamingo
ซึ่งเป็นนกขาแดงคอยาง รูปร่างโค้งงอ ข้าพระพุทธเจ้าเคยเห็นนกชนิดนี้ทำ

ด้วยกระเบื้องทองเหลือง ทองนพรัตน์ ปรางค์ว่าที่ธาเป็นตั้งแดงคดออก คิดด้วยเกล้า ๆ
ว่า ทรงสชาติ จะเป็นดั่งออกมาจากถิ่นฐานกษัตริย์

เขี้ยวตงแข เป็นคำแต่ใจ ถวางคังเป็น ถังเซ็ง ถัง แปลว่าโถหระที่
เป็นทองเหลือง ทองแดงเป็นคัน คิดด้วยเกล้า ๆ ว่า เป็นคำเดียวกับทอง ไทยถิ่น
ต่าง ๆ จึงไม่เรียกสุวรรณว่า ทอง แต่เรียกว่า คัง ถังเป็นเพราะเหตุนี้ และ
ทองที่แปลได้ ในพจนานุกรมไทยถิ่นต่าง ๆ ก็เป็นอย่างความหมายในภาษาจีน
เซ็ง หรือ แข (เทียบ เซงแซ่ แซ่งแซ่) แปลว่าเซียง ถังเซ็ง แปลว่าดีเซียง
หรือดีเซียงอ่อน ถ้ากดกับคำเป็น เซ็งดง แปลว่าจุนดี แต่ดงว่าดีอย่างนี้ จะทำ
มาจากถนิมโถหของ

ชาว ถ้าแปลดั่งเชิงครามเป็นอย่างดั่งพายัพและอีสานซึ่งออกดั่งกถา
เป็นดั่งหนัก เช่น นกกระเรียน เป็น นกเขี่ยน ตรา เป็น ถา คราม ก็คงเป็น
ขาม ถ้าแปลดั่งดกดใช้ตัวต้นในวรรค เช่น รวม เป็น รวบ ยอม เป็น ยอบ
ขาม ก็เป็น ขาบ ได้ คำกถาดังคำแยกพยัญชนะออกเป็นคำ ๆ ความกยง โถด
เคียงกัน เช่น กล้าว — เล้า — คราว — ข้าว — (เรื่อง) ราว

เขม่า ในแผนที่เทศมณฑลจีน ตอนที่ย่นออกไปในทะเลรูปเหมือน
กงอยนุก ถัดเมืองฮาเตียนไป แผนที่ไทยเขียนว่าเทศมณฑล เพราะเขมร
เรียกนางกาดของอินเดียนว่า นางเขมา คิดด้วยเกล้า ๆ ว่าจะเป็นเทศมณฑล
คงเป็นคำเดียวกับเขม่า เพราะคำเหมือนกัน

เมืองระนอง มีต้นนิษฐานว่า เป็นเมืองแร่นอง ข้าพระพุทธเจ้าเห็น
ด้วยเกล้า ๆ ว่าจะเป็นแปลดากเขาคงาม พระลาร์คาคัดร์พดชัณห์ (เยอรมัน) ว่า
เดิมเมืองระนองเรียกว่าสะกดไทย ก็ไม่ได้หลักฐานอะไรได้ ทั้งไม่ได้แปลคำว่า
ระนอง ในท้องตราครั้งเจ้าพระยามหินทรฯ (ถึงที่เห็น) มีกล่าวถึงเมืองระนองซึ่ง
อยู่ทางแคว้นหลวงพระบาง แต่ในพระราชพงศาวดารรัชชกาลที่ ๓ ของเจ้าพระยา

ที่พวกวงศ์ เขียนฉางเมืองหนอง โนพระราชพงศาวดารเดิมมีเมืองชุมพรอีกเมือง
หนึ่งอยู่ในแคว้นหลวงพระบางด้วย ทั้งเมืองระนองทางบกขีไต่เมื่อแรกตั้งเป็น
เมืองชนกฉางเมืองชุมพร ทำให้ข้าพระพุทธเจ้าแปลกใจว่า ไฉนจึงมาพ้องกัน
คงมีเหตุการณ์อะไรสักอย่างหนึ่งซึ่งข้าพระพุทธเจ้ายังไม่พบ ชุมพร จมมา
จาก อุทุมพร เดียงกห่างกันมาก เป็นเรื่องที่ข้าพระพุทธเจ้ายังไม่พบเหมือนกัน

ยังมีเมืองหลังสวนอีกเมืองหนึ่ง มักแปลกกันจาเพราะมีต้นผลไม้มาก
แต่ความไม่สู้โตกัน สมัยโบราณเมื่อพันกว่าปี มีเมืองหนึ่งอยู่ในแถบนี้ จึงเรียก
ชื่อว่า ลิงชะลิ้ว หรือ หลิงเง้เช่า ล้วนนครศรีธรรมราช จึงเรียกว่า ต้นไม้หลิง
ซึ่งคำดำตราจารย์เซเต้ จำเป็นเมือง ตามพรลิงค์ ในคีตาจารึก ซึ่งเดิมเป็น
ตามพรลิงค์เศศวร ทำให้ข้าพระพุทธเจ้านึกถึงคำดำ หลิงเง้เช่า จะเป็น ลิงเศศวร
ไต่บ้างกระมัง เพราะในจดหมายเหตุจีนว่า ถ้ามาจากต้นมาหลิง ถึง หลิงเง้เช่า
ในราว ๖ วัน ๖ คืน แต่เป็นเรื่องที่จะต้องหาหลักฐานมาประกบอีกมาก จึงเป็น
แต่เรื่องเตาทางเตียงเท่านั้น

ที่ทรงพระกรุณาประทานแบบจำลองอันดีแก่โยธาทัพบกชั้นนั้น พระเดช
พระคุณต้นเกล้า ฯ เมื่อข้าพระพุทธเจ้าได้เห็นรูปแล้ว การที่จะค้นหาที่มาที่ใด
จน ไม่เป็นอันพบแล้ว ผ่านเคยไปเตียงเพราะไม่ทราบเรื่องมาก่อน ก็ไม่ได้
สังเกตเห็น

ควรมีใครแล้วแต่จะไปรุดเกล้า ฯ

ข้าพระพุทธเจ้า *พร.ศ. อุดมพรหมวงศ์*

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์

คำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๗๓

พระยาอนูมานราชชน

หนังสือของท่านลงวันที่ ๑๕ เดือนนี้ ได้รับแล้ว

คนชื่ออ่อม ท่านน่าจะว่า อ่อม ได้ดีก็เห็นถูกที่สุดแล้ว สระย่อมเคลื่อนได้ โดยที่พูดไม่ชัด คำ อ่อม จะเป็นคำตกจาก สระอ่อม นั่นเป็นไต่ง่ายที่สุด สระอ่อม ก็คือ ชุ่ม ช้ำอ่า กคือ ฉ่า หรือจะเป็น ช่า ก็ได้ คำ ไช้กม เช่น ช่าใจ เป็นต้น ชุ่ม ฉ่า ช่า นั้นจะต้องเป็นหดจาก สระอ่อม สระอ่า คำ สระอ่อม สระอ่า จะต้องเป็นคำยืน เพราะคำ อ่อม อ่า ตกพยัญชนะข้างหน้าเป็นหดกอยู่ คำ อิ่ม จัน หมายถึง ลูกอิ่ม ลูกจัน กตชนเด็กร้องเดนมื่อว่า แม่ลูกอิ่มแม่ลูกจัน กินข้าวด้วยกิน เอาขันไว้ เหน ทเขียน อิ่มทร จันทร นนตากเขาเข้าไปสู่ภาษาลี้สกฤต ซึ่งเรา รุทหลังคำ อิ่ม จัน เหน ไท่น ๆ

โครงการแม่ช่อ ที่ท่านคิดออกไปให้หนักเต็มที่ เปิดองความสงสัยอะไร ไปได้เป็นหลายอย่าง ๑ แม่ช่อเป็นคนร้อบรอน ๒ การร้อบรอนต้องมเบยตามดับ ตามเบย แต่เราทำตกไปเสีย ๓ การร้อบ ต้องทำเมื่อตามวันดวงไปแล้ว ไม่ใช่ ทำในจันกตอด ๔ พชรอนต้องทำบทรพดี บั้รูปเด็ก ไล่บคร ไปกับของกิน เครื่องเช่นคองย นกตกไปเหมือนนกน

ช่าวยอมตมหนักอยากรุคินเคามากอยู่ นกจ่าจะมแบบมาทางอินเคยแม่ ท่านคนหนังสือกตแดง ถ้าพบฉนั้นจะได้พดอยรุคองย

คำ ช่อ ฉนั้นกตั้งตั้งยว่าหรือจะเป็น ช่อ เพราะคำ เชื้อ เปน เชื้อ คำ ช่าง เปน ช่าง มีเป็นพยานอยู่ แต่ไม่ได้ความกตมไป ท่านตั้งตั้งยว่าจะเปน ล้อ

ก็เส้นทางทศดาวยกน แต่ถ้ายดเอาคำในโองการแล้ว จะต้องเป็นชื่อ คือชื่อชาย
เพราะมเบยศาควอยุทพณด้วย ททากเกิดดะไรต่าง ๆ ก็เพราะกตณณ เด็กทเกิดมา
นนคคิดว่าเป็นผู้สร้างเดยแดง ผกจะตองเอาเด็กนหมไปใช้ จะชงเอาไวคตองทำ
อะไรต่าง ๆ เพอบองกน ทงนคตอยดไปตงคคให้ชยใหม่เกลยตชองชวพายัพ
ด้วย ด้วยอานาจกตณณนแถละ จึงเอาเรื่องมมาปนกับคน คนไมรูวว่าห้วนอน
ปตายคินอยุโทน คำวว่า ชอรู้ เห็นจะหมายคความวว่า ไมใช้คจามรูชองคนไป
ไคคจามรูชองคนอื่นมา

เรื่องปลุกต้นมะพร้าวเพอการฝังรก ท่านเห็นไปในทางคำราพรหม
ชาติ ฉนคก็เคยคิดมาแดง ถ้าดำเนินไปตามคำรานัน คนไมจะตองเป็ดยนไปตาม
บทเด็กเกิด เห็นไมไหวจคองคงเป็นไมรูยูนนเอง ไคยินเขาพุดคกนว่าประเพณ
ทางอนเตย คนเกิดมากคองมตงประจาคค เป็นตงควอย่างหนง กับคนไมชระนค
หนง อางถงจนวนวาทวดากคองเป็นเชนนน เช่น พระพิชเนศควรกคคองมตงควประจ่า
พระองคเป็นหนุ ที่เข้าใจวว่าเป็นพาทนระนนหากถูกไม เพราะชางจะชหนุไมไค ตาม
ทจวนคุดมคจอรอยุมาก ฉนมีรูปนารายนพร้อมทงบริวารรวมอยุบนฐานใหญ่
กตมหนง ดูคำราเขาบงบอกชอใจวว่า โภคสุถาน ในชองประภามณฑล ทาง
คานตงทำเป็นคนไมไค แต่เขาตงใจจะทำเป็นคันอะไรก็คไคไมออก ไคไปเข้า
รอยทวาทวดาหรือคนเกิดมากคองมคนไมประจาคคเหมือนกน อนคนไมแถละ
ตงควประจาคคคนอาจมีคำราอะไรอยุอีกก็ไค แต่ฉนไมเคยพบนอกจาคคำรา
พรหมชาติ คนรงนหมเรื่องทฉนไคประตบมา ฉนคองคุดให้ทำรูปพระเจ้าเจ้า
นิพพาน ในหนงตอท่านวว่าบรรทมอยุในระหวางไมรงทงคุดอกกรวดงเรียรายอยุ
รยบพระองค แต่จะทำกไมถูก เพราะฉนเองก็ไมเคยเห็นคอกกรัง ชางททำกไม
เคยเห็น เป็นครวแหมะทก้าตงทำอยุ ฉนชนไปเทยวโคราช ไปเห็นคอกกรังรอง

อยู่อย่างที่ว่าไว้ในหนังสือ จึงได้เขียนถ่ายเอาลงมาทำสำเร็จไปเรียบร้อยแล้ว อัน
ดอกกรงหม่มกตมหอมเย็นด้วย เป็นเหตุให้ผูกใจ ตั้งเพื่อนทนนให้เขาชุดค้น
เด็ก ๆ ส่งลงมาให้ทบบอกอก เขาก็ส่งลงมาให้เป็นหลายคน ปลูกดงก็ตายหมด
มชนแต่คนเดียว พอโตหน่อยก็ตายไป ทำให้รู้ว่าดินบางกอกมันไม่เหมาะสำหรับ
ทำให้คนรังงอกงาม เพราะเหตุฉะนั้น จึงไม่มีคนรังงอกในบางกอก ถ้าจะปลูกคนรัง
ตามตำราพระมหาเถรดำแยที่ในบางกอกเห็นจะเค็มที่

ท้ายทอย ท้ายคอย นั้นเห็นด้วยเค็มประคุด ตั้งใจอยู่ว่าจะเขียนแต่ง
โมทนา มา แต่ครั้นเขียนเข้าจริง ก็ล้มตกลไปเสีย

การออกลูกใช้ของง่าย ๆ ก็คือว่าใช้ของที่จะพึงหยิบฉวยได้ในเรือน
เป็นการปัจจุบัน ท่านคะเนการลูกแล้ว จะเห็นได้ว่าชาวเราแต่ก่อนยากจนเค็มที่
ไม่มีอะไรใช้

เรื่องบัตร นั้นเห็นจะพอบอกท่านได้มาก บัตร แปลว่าใบ หมายถึงใบ
ไม้ คือใบตองเย็บกระทง ใส่กิ่งพร้าว ปลาย้า พลี คือ $w(x)$ ลี แปลว่า เช่น
เอากระทงเครื่องเช่นเหต่านนั้นใส่ลงในถาด อันทำขึ้นด้วยหยวก เพื่อนำไปง่าย
แล้วความเข้าใจก็เลื่อนไปเป็นบัตรหมายถึงถาดและเครื่องหุง ซึ่งสำหรับใส่
กระทงเครื่องเช่น มีทำอยู่ตามที่เคยสังเกตเห็นเป็น ๔ อย่าง

๑. บัตรเทวดา ทำด้วยก้านกล้วย เป็นเครื่องหุงรูปกระโจมน มีพณ
ตามชั้น สำหรับใส่เครื่องเช่น เช่นเทวดา

๒. บัตรพระเกตุ ทำอย่างบัตรเทวดา แต่มีพณเก้าชั้นตามกำลัง
พระเกตุ สำหรับใส่เครื่องเช่น เช่นพระเกตุโดยจำเพาะ คงจะคิดทำแกจาก
บัตรเช่นเทวดาในภายหลัง

๓. บัตรสามเหลี่ยม หรือ บัตรคางหมู ก็เรียก ทำด้วยหยวกมัดกษณ
ตุจกาตรูปสามเหลี่ยม สำหรับใส่เครื่องเช่น เช่นกรงพดัยกษ (เรียกกันว่า
กรงพาดี้ เจ้าสามโตก ตุซซชาวดคาร)

๔. บัตรสี่เหลี่ยม ทำด้วยหยวกมัดกษณตุจกาตรูปสี่เหลี่ยม สำหรับ
ใส่เครื่องเช่น เช่นพระภูมิจาค บัตรเช่นผอน ๆ ก็ทำอย่างเดียวกัน หรือซอแค
ไบคองเจียนกตม ๆ หรือฉีกเอามาไม่เขียนเลย เอาแต่ซอกกนกของตงบนหนักไซ
ได้ บัตรทั้ง ๔ อย่างนี้ไม่จำเป็นต้องทำพร้อมด้วยกันทุกอย่าง จะทำแค่อย่างเดียว
หรือสองอย่างตามอย่างก็ได้ สุดแต่ความต้องการ ยืนก้า หลกขาล เลี้ยกขาล
ก็หมายถึงตุจกาตรหยวกไปเลย ให้แกมททางสามแพรง ขอให้ท่านสังเกตว่าเวตา
ที่ตั้งคานนชนไซ พวงเขมรนำเอาของไปด้วยวิธีทุกหัวอย่างแรกอื่นเตย

บายศรี เป็นคำเขมรแปลถึงฤศ แปลว่า ข้าวขวัญ มีหัดกเป็นกะทง
อาหาร ทำไม้จิงไซกะทง เหตุเพราะเป็นพีชพราหมณ์ พราหมณ์เขาถือว่า
เครื่องใส่อาหารนั้นไปไม้ดีอาดกว่าด้วยขาม ด้วยเป็นแน่ว่าไม่ร้อมกับใคร เมื่อ
อยากให้เป็นงานใหญ่วิเศษชน จึงทำกะทงอาหารหลายไปซ้อนกัน แดงดูม่นมมอคือ
ไปจิงคคทำคณรองกะทงชนให้เห็นจระ ๆ กนเป็นชน ๆ แดงเห็นกะทงเปล่าไม่งาม
จึงจัดการเจิมปากเจ้า แดงก็ดมไปว่ามันเป็นกะทงเจิมกนเคมเขาอกคด้วย จึง
ถ้าเรจรูปเดือนมาเป็นบายศรีอย่างทุกอนน ตามทงานจะเห็นได้อยูทบายศรีซึ่งไซ
ในราชการ มีบายศรีชนิดหนึ่งซึ่งเรียกว่า บายศรีคองลอง ทองขาว (หรือ ลอง
พุดนิค อาจเป็น รอง ก็ได) บายศรีชนิดนั้นทำไบคองเป็นชนบายศรี แดงมี
เครื่องรองทำด้วยทองขาวรับไบคองชนบายศรี ให้เห็นจระแจ่งเป็นชน ๆ เข้าใจว่า
นั้นเป็นของเก่าก่อนอื่น แดงมาทำพานเงินพานทองรองของกนซ้อน ๆ กน เรียก
ว่า บายศรีทอง บายศรีเงิน มีมานานแล้ว เห็นได้ถ้าถ่ายอย่างจากบายศรีคอง

รองทองขาวมานั่นเอง แต่บายศรีแก้วเพิ่งมีชนในรัชการที่ ๒ ถูกเป็นของฝรั่งจับ
เอาเครื่องแก้วอะไรที่มเข้ามาประคิติดประคอกกันเข้า การกระทำทางนตอเอาคำ
โบราณที่ว่า บายศรีแก้ว บายศรีทอง บายศรีเงิน มาเป็นหนัก แต่หลงไป คำว่า
บายศรีแก้ว นั้นหมายถึงเอาเครื่องอาภรณ์ซึ่งประดับพุดชอยมาแต่งประดับกะทง
บายศรี จะเห็นได้ในบทบายศรีแก้วแห่งกณทมหาราชมว่า เห็นงามเรื่องรอง
จึงให้เอาทองแถมแก้ว สีขาววาวแววผั่งด้วยเพชรพลอยนิล บายศรีทองก็แต่ง
กะทงบายศรีด้วยเครื่องอาภรณ์ทอง บายศรีเงินก็แต่งกะทงบายศรีด้วยเครื่อง
อาภรณ์เงิน ทำให้เป่งไปคูกเดียวกัน ส่วนบายศรีปากชามนั้นเราเจนนับถือชาม
ไม่ได้ จึงจัดกะทงอาหารได้ลงไปในชาม เรื่องบายศรีปากชามฉันไปเห็นรูป
เขียน ในพระที่นั่งพุทไธสวรรยอนเขียนเมื่อรัชกาลที่ ๓ มีแต่บายศรีทองอย่างเดียว
แต่ขณยอกบายศรีซึ่งเวदानันท์กพุ่มดอกบานไม่รู้โรยนั้น เขาเขียนเป็นบายศรีปาก
ชาม ฉันก็แปลออก ว่าที่เดียวกันไว้กับพุ่มดอกบานไม่รู้โรยนั้น หดงมาจากการ
ต้มโภชพระพุทธรูป ซึ่งเขาใช้ตอกไม้แทนของกิน อธิษฐานเป่งเครื่องบูชา
เมื่อฉันเห็นดังแปลกประหลาดที่เขาเขียนไว้เช่นนั้น จึงกราบบังคมทูลพระบาท
สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงให้ทอดพระเนตร ด้วยเวदानันท์เป็นเวดาที่ฉันตามแต่ใจ
ไปทอดพระเนตรพระที่นั่งองค์นั้น เมื่อได้ทอดพระเนตรเห็นที่เขาเขียนไว้ดังนั้นก็
โปรดเค็มที่ ครัดพิพากษาว่าถูกที่สุด บายศรีเราทุกวันนี้ชาติชาว จึงอย่างครัด
พิพากษานั้นเหลือเกิน ใบตองซึ่งเห็นแหม่มสระพรังอยู่ปากชามหนักคือเค็มปาก
กะทงอาหารซึ่งอยู่ในชาม ช่างเขาตั้งใจทำเค็มเป็นกดบับัว มีกดบับใหญ่กดบับแขก
ที่หลังกะทงในชามก็เล็กกด เพราะชามยังไม่แต่เห็น ทำให้เป็ด็องแรงน้อยดง
เหลือแต่กดบับัวซึ่งเค็มปากกะทงอันใดดงมาให้เห็น กดบับใหญ่หนักชามบ้าน
เรียกกันว่า นมแมว เพราะพับใบตองซ้อนกันแหม่ม ๆ อันมดกษณะด้ายกับ

นมแมว เคยเรียกกันว่า ขายศรีนมแมว ก็มี ส่วนกตบแซกนั้นเรียกกันว่า แวงดา
ว่า เต่า ก็เพราะทำรูปกันเหมือนเช่นนั้น เป็นเรื่องเฮต่าไม่รู้อะไรทั้งนั้น จะเอาคำ
เหล่านี้มาเป็นนิยามนิยายหาควรรไม่ ที่อธิบายกันไปเป็นปริศนาธรรมก็คือไม่รู้
คำว่า สมองโง่ ก็แปลว่าของกตบี่ ๆ สมองความเป็นไปอยู่ในตัวเองแล้ว

คำว่า เสีย ทำไมจะต้องมีแต่ ได้เสีย คำเดียว ซึ่งไม่ยอมใช้ในคำ
นอนเสีย อันคำซ้ำแต่หมายความว่าต่างกันนั้นมียกมไป

คำถาม ๑๒ พระกำนัล และ ๑๒ พระคลัง นั้นตอบไม่ได้ เพราะไม่รู้
จะตั้งจำนวนนั้นมาแต่เมื่อไรไม่ทราบ ดูเป็นจำนวนที่ตื้นตื้น เช่น ภาษาที่เป็น
๑๒ ภาษา ที่จริงมีกว่าไปมาก ในอายุฉนั้น ตำแหน่งกำนัลในพระราชสำนัก
ก็เห็นมีอยู่ตำแหน่งเดียวแต่ กำนัลพระแสง คือพนักงานพระแสง ซึ่งไม่มีฐานันดร
กับทางบ้านเมืองก็มี ขายกำนัล อยู่อีกตำแหน่งหนึ่ง ถ้าจะแปลคำ กำนัล ความ
ก็ว่าให้ พระกำนัล ก็เป็นคนที่เขาถวายพระเจ้าแผ่นดิน น่าจะได้แก่คนทนมูนา
ถวายตั้ง ซึ่งตั้งจำนวนใจว่า ๑๒ พระกำนัลนั้นเคยเค็มที่ จัดแบ่งไว้เท่าแก่แต่
ครึ่งโหล ฉนั้นจะทราบไม่ได้เลย ๑๒ พระคลังนั้นฉนั้นเคยนับแต่หนึ่งเดียว ก็ได้
จำนวนกว่า ๑๒ ไปมาก จำนวน ๑๒ พระคลังคงนับในเวตาคที่พระคลังมอยู่ ๑๒
จะเป็นพระคลังอะไรบ้างฉนั้นก็ไม่สามารถที่จะทราบได้

ตามที่ท่านเขียนหลังซองบอกที่อยู่ของฉนั้นคือฉนั้นไม่จำเป็น ฉนั้นเป็น
คนเขื่อง อยู่ทโหล ไปรษณีย์เขารู้แล้ว เขาตั้งถูก หนังสือขงมไปก่อน ๒ ฉบับ
ที่หลังนกกไม่ได้เขียนที่อยู่ เขาก็ตั้งถูก

พรอ

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๒

พระยาอนุমানราชชน

คริครของค่อไปตั้ง ๑๒ พระกำนัล และ ๑๒ พระคลัง ตั้งย้อจะเปม
พูดไปต้วยกคดองปากเท่านึนเอง เช่น ตำเกา ๕๐๐ โจร ๕๐๐ จำนวนอะไร
ที่คั้งใจ เช่น บ้า ๕๐๐ จำพอก ถ้าจะให้ใครจำหน่ายว่าอะไรบ้างก็จะค้องคก
ตามกัณเปมฉากไป

พรส

กรมศิลปากร

วันที่ ๒๗ พฤศจิกายน ๒๔๘๒

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบใต้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับตายพระหัตถ์ลงวันที่ ๒๐ และวันที่ ๒๒ ใต้
พระเศวตพระคุณอันเกล้า ๗ หาทัดสุดมิได้

ข้าวย่อมดี ข้าพระพุทธเจ้าค้นหาในหนังสือต่าง ๆ ที่ว่าด้วยอินเดียก็
ไม่พบเรื่องทวดตาจูงข้าวย่อมดี พอดีความดีคยานนทบุรี มาหาข้าพระพุทธเจ้า
จึงซักถาม ได้ความขแจ้งว่าประเพณีอินเดียถือว่า เด็กคลอดได้ ๖ วันคือทำพร
บูชาเทวดาผู้หญิงซึ่งประจำตัวเด็ก เรียกว่า ชัษฐิ โดยเอาข้าวสุกอบตเป็นแป้ง
บนเบ็น ๕ ก้อน เป็นตั้งขาวก้อน ๓ คดุกกับขมนเบ็นตั้งเหลืองก้อน ๓ คดุกกับ
ปูนแดงเบ็นตั้งแดงก้อน ๓ คดุกกับเทาแดงเบ็นตั้งดำก้อน ๓ ข้าว ๕ บนนวาง
ในภาชนะบูชา ระหว่างบูชา มีการเจ้านิยายเกี่ยวกับเรื่องของชัษฐิ แล้วกล่าว
วาจาเรียกให้เด็กนอนกินข้าว ข้าวพบนหมายศวมถึงข้าวบนที่ถวายชัษฐิ คือน้ำ
ข้าพระพุทธเจ้าถามซักไปว่า ข้าว ๕ บนนั้นทำอย่างไรต่อไป คิดด้วยเกล้าจึงว่า
คงข้างทั้ง เพราะในการพลี ใน มนุศาสตร์ กล่าวไว้ ๒ แห่งว่า เมื่อพลีบูชาแล้ว
ให้ชวางอาหารพลีไปทุกทิศ เริ่มแต่ทิศตะวันออกได้ ตะวันออกและเหนือ
(เวียงขวา) เป็นการบูชาพระอินทร์พระยมพระวรุณและพระโลม กับรวมทั้ง
บริวารเทพเทอดาน อีกแห่งหนึ่งว่า ให้ชวางพลีไปในอากาศบูชาเทวดาและภูต
คิงน เหตุไรข้าว ๕ บนนั้นจึงต้องยอมดี ดีงามไม่ทราบ ตามที่ถามอธิบายน
ชัษฐิกับแม่ชอกมดกษณะคล้ายกัน ที่เจ้านิยายเรื่องชัษฐิและเรียกเด็กให้กินข้าว
ก็ใกล้เคียงเรื่องทำขวัญ เรื่องชัษฐิข้าพระพุทธเจ้าเคยอ่านพบในหนังสือฝรั่ง ว่า

เด็กที่เกิดได้ ๖ วัน มักตายด้วยโรคดอกยอว (โรคทางเขง กด้ามเนอกระตุก
ลักษณะคล้ายอาการของโรคหัดของเต็กแดง ๗) เพราะการรักษาป้องกันมา
แต่แรกไม่ได้ ชาวอินเดียนกลัวมากในระย ๖ วันนี้ ถือว่าชษุเป็นผู้มาทำเด็ก
ให้เกิดโรคไขเจ็บหรือแดงเป็นแวม ไก่หรือสุนัขเข้ามากินหัวใจแตะกะโหลก
เด็ก ต้องอยู่ตามไฟกั้นคดอดกั้น ระวังไม่ให้แวมหรือสัตว์อื่น ๆ เข้ามา
แวมนั้นเป็นพาหะของชษุ ในคัมภีร์ อายุรเวท ของผู้ศรัทธกต่างว่าผู้รังควาน
เรียกรวมว่าครหะ มีอยู่ ๘ คน เป็นชาย ๕ หญิง ๕ ผู้หญิงเรียกว่า บุคณา
อกคัมภีร์หนังสือแดงของกรทต ว่าผู้รังควานมี ๓๒ คน เรียกชื่อว่า มาคฤกา
ประจาวนท ๓ ถึงจวนท ๓๒ ของเดือนหรือปี อาจมาทำให้เด็กเป็นโรคได้ แต่
เรื่องชวยอมต์ไม่ไดกต่าง

เรื่องชวยอมต์ ข้าพระพุทธเจ้าพบในหนังสือเรื่องของอินเดียนอยู่หลาย
แห่ง ส่วนมากเป็นชวยอมต์หรือหญิงรับ แต่ไม่อธิบายเหตุผลที่ชวยอมต์ ช่าว
คดกกับใจหิตกมี แต่เป็นเรื่องบุชายัญ ส่วนชวยอมต์ตำไม่เคยพบ ในหนังสือ
อีกเล่มหนึ่งว่า คติของอินเดียน ถือว่า ดีเหลือง แดง แดงดำ ผู้เกิดยต ถายงเป็น
ดีแดงใช้ชบผโคต ส่วนเขยงเป็นดีสุวรรณคหมายถึงฟ้า เป็นดีป้องกันภัย ประเพณี
ชวยอมต์ เมื่อเต็กอายุได้เดือนหนึ่ง มีการโกนผผไฟ คองหงช่าวเหนยว แดงบน
เป็น ๓ ก้อน ช่าวก้อน ๓ ชวยอมต์แดงก้อน ๓ เหลืองก้อน ๓ แดงมถงเขยงคมี
นำคาลถวยหนึ่ง สำหรับเช่น ช่าห่ม หรือผเกยงของกับเด็ก (ช่า แปลว่าชวย แต่
ห่ม แปลไม่ได้) คำว่า หมอตำแย ในภาษาญวนกเรียกว่าช่าห่มเหมือนกัน ถ้า
จะเทียบ หมอตำแย ในคองหรืออินเดียนคดมคคว่าเป็นแม่ชอ กับช่าห่มของญวนก
เป็นทงหมอตำแยแตะมเกยงของกับเด็ก ก็ไคตกนมาก ขนบชวยอมต์ของชเบคกใช้
ชวยอมต์ต่าง ๆ แต่ไม่ไดให้เหตุผลที่ชวยอมต์ คองน ข้าพระพุทธเจ้าจึงตั้งช่ยช่าว

ย่อมดี คงจะไม่มีเหตุผลอะไร ยิ่งไปกว่าให้มัสตังดงามเท่านั้น ถ้าจะมีเหตุผล
อย่างอื่นอีก ก็น่าจะเป็นเหตุผลที่คิดจนประกอบในที่สุด

วิธีขวางขาวแม่ชอ ขวางสามห้องคาเรือน ๓ ถิ่น อักถิ่นหนึ่งที่เป็น
ดีคา ขวางลงไปไคถุณ เห็นจะขวางให้แม่ชอไคถิ่นอน ถิ่น ๓ ถิ่นแรก
เห็นจะขวางให้ แม่ชอเมืองบน แม่ชอเมืองล่าง และ แม่ชอเดียนทม เพราะ
ขณะเขาขาวไปจนทศวเด็ก ถักดาวชอแม่ชอทอง ๔ น

เรื่องบตรี และ บายศรี ททรงพระเมตตาประทานมา กระทำให้
ข้าพระพุทธเจ้าเข้าใจเรื่องไคตลอด เป็นพระเดชพระคุณแก่ข้าพระพุทธเจ้าอัน
เกล้า ๆ ความชัดชองในเรื่องที่ข้าพระพุทธเจ้ามาแต่เดิม ในเรื่องเหตุอันกหมต
ไป นับว่าข้าพระพุทธเจ้าได้รับความรอนนมคามากที่สุด เพราะเป็นแต่ขวางให้
คิดค้นเรื่องค่อไปไคสดวก

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๔ ข้าพระพุทธเจ้าได้นั่งด้อภิชานภาษาดาวพจน ซึ่ง
กระทรวงธรรมการรวบรวมคัพพมาเดิม ๓ ในหมคาคว่า กรรม แปลว่า ถิ่นมัน
หญิงอยู่กรรม แปลว่าหญิงอยู่ไฟ ข้าพระพุทธเจ้าตั้งดัยคานี้ ไคด้อบถามพระยา
วจิตรธรรมปริวัตร ซึ่งเป็นผู้ตรวจหนังสือเรื่องนงา เขาเขียนเป็น ก้า หรือ กรรม
ก็ไคไคความ ที่ข้าพระพุทธเจ้าถาม เพราะประเพณีชาติค่าง ๆ มีเรื่องห้าม
ซึ่งเกี่ยวกับการคดอคบุตรอยู่มากชาติ เช่นห้ามไม่ให้ใครเข้าไปในท้อยู เป็นคณ
ซึ่งฝรั่งใช้คาคว่า ตาบู อันเป็นคาคของชาวฮอลันดาเดี่ย หมายความว่ากการห้าม
ที่เกี่ยวกับเรื่องหาเหตุผลไคได้ นอกจากเป็นการห้ามซึ่งเกี่ยวกับการคดอ เช่น
ด้อว่าคัระจะเป็นชองสูง ห้ามจับ ห้ามลูก ถเรียกว่าคัระเป็น ตาบู ถาคาคาแปล
ชองกรรมในภาษาดาวพจนท ให้ใจวาลอหมน ความกไคถุณ มาเมื่อเร็ว ๆ น
ข้าพระพุทธเจ้าอ่าน กฎมณเทียรบาล พบชอความค่อนหนึ่งว่า เมื่อสมเด็จพระ

อรุณทิพย์ทรงครรภ์.....มหาเทพ มหามนตรีดาริรักษากำ ตั้งน ทำให้
เจ้าพระพุทธรเจ้าหนักถึง กรรม ในภาษาดาวพจนานมาอีก สอบถามนายสุด ช้าง
ว่าภาคอีสานหญิงอยู่ไฟที่เรียกว่า อยู่กรรม แต่เขาเขียนว่า กั๊ว สอบภาคพายัพ
ก็ได้ความเช่นเดียวกัน ในภาษาไทยคำที่มีคำว่า KAM แปลได้ว่า คาบ ความ
ก็ได้นั้น สอบไทยนุ่งในคำว่า คาบ ใช้ว่า เกี่ยม และให้ควหนั่งเงินไว้ด้วย
ซึ่งอ่านในเสียงกลางตั้งว่า ช่า และอ่านว่า กั๊ว ก็ได้ แต่จริงเป็น กั๊ว หรือ กั๊ว แปล
ว่า ห้าม ระงับ บังคับ ความก็ตรงกับห้าม และกัน (ช่า เสียง ย เกิดด้วย ก ห
ถ้าเน้นเสียง ห หนัก เสียง ก ก็หายไป เหลือแค่เสียง ห เช่นไปเถอะเป็นไปเหอะ)
ใน กฎมณเฑียรบาล มาตราที่ ตอนสุดท้ายมีคำว่า ทำนายยอดศรี ได้แหวน
เนาวรัตน์ ๕ ดวง ยอดศรี ในทันทีที่ทราบเกล้า ๆ ว่าหมายถึงบายศรีหรือเป็น
อะไร

เรื่อง ๑๒ พระก้าน้ำ ก่อนที่เจ้าพระพุทธรเจ้าจะกราบทูลถามไป ได้
สอบค้นหัดฐานทางหนังสือต่าง ๆ มาแต่ยังไม่พบ เจ้าหน้าทในหอคนหนึ่งว่า
เคยเห็นมกต่างได้ในหนังสือเรื่องหนึ่ง แต่ก็หาไม่พบ มาเมื่อวานมีเจ้าหน้าท
คนนั้น จึงนำข้อความที่กล่าวถึง ๑๒ พระก้าน้ำ ในหนังสือภาพยฉบับไม่เรื่อง
พระรอด มาให้เจ้าพระพุทธรเจ้าดู คึงดำเนินาซึ่งได้คัดลอกมาพร้อมกับหนังสือ
ฉบับ ๓ ข้อความที่กล่าวไว้ดูเป็นเรื่องราวแปลกหน้าทนางพระก้าน้ำ ตามที่อาจ
มีหน้าทของกระทำ เป็นหัดฐานที่พบแห่งเดียวเท่านั้น อาจเป็นความคิดที่เกิด
จากกัจจพรรณาได้ หาใช่เป็นหัดฐานทางแบบแผนไม่

เรื่องสัตว์และต้นไม้ประจำตัวเทวดาและมนุษย์ทางคติอินเดีย

เจ้าพระพุทธรเจ้ายังคงอยู่

เรื่องโรยแป้งกัทรบิรู ข้าพระพุทธเจ้าพบเรื่อง โรยแป้งเป็นรูปต่าง ๆ ของประเพณีอินเดียภาคใต้ ซึ่งมตลักษณะคล้ายกับเรื่อง โรยแป้งกัทรบิรู คือ กล่าวไว้ว่า ประเพณีอินเดียจะต้องทำความสะอาดเคหสถาน เพื่อขจัดมดทินอย่าง น้อยเดือนละ ๒ ครั้ง ชั้นแรกให้เอามูตโคตระดาหย่นาดาดพันให้ทั่ว เช็ดแห้งแล้ว ให้เอาแป้งข้าวเจ้ามาโรยเป็นรูปต่าง ๆ เรียกว่า โกลัม เพื่อเป็นสังขัตติมงคล อีกแห่งหนึ่งกล่าวไว้ในหมู่บ้านของชาวฮินดู หรือในเมืองคอนที่ชาวฮินดูอาศัย อยู่ เวลาเช้าตรู่ทุกเช้า จะมีพวกหญิงสาวแต่งตัวงาม ๆ มาโรยผงสีขาวเป็นรูป ต่าง ๆ เรียกในภาษาทมิฬว่า โกลัม ลงบนพื้นคอนหน้าบ้านทุก ๆ บ้าน และตาม ถนน ใช้แต่เท่านั้น ภายในเรือนในห้องก็ทำเช่นเดียวกัน ประเพณีนี้ทำเป็น ปรกติ และโรยแป้งเป็นรูปต่าง ๆ กัน เป็นการป้องกันทฤษฎโทษ (Evil eye) รูปที่โรยเป็นรูปเทพยดด้วย ม้า ช้าง หรือโค ที่โรยเป็นรูปสัตว์ก็มีบ้าง ที่ เป็นรูปโค ม้า ช้างและอื่น ๆ ก็มี เป็นรูปนกเช่นนกยูงหรือเป็นรูปบ้านเมือง ตึกกราม บรรพโคและอื่น ๆ ก็มี การโรยนี้ชาวฮินดูครั้งโบราณใช้แป้งข้าวเจ้า ว่าความประสงค์จะเพียงมด มิฉะนั้นมดจะเข้าไปในท่อนในเรือน รบกวนทำ ความรำคาญ การโรยแป้งจึงเป็นแม่เมตตาแก่สัตว์ เหตุฉนั้น เกรงด้วยเกล้า ว่า จะเป็นของผู้กล่าวเอง ซึ่งเป็นแขกชาวอินเดียภาคใต้ เมื่อหาเหตุผลอย่าง อื่นไม่ได้แล้ว เพราะในเรื่องประเพณีอื่นก็ให้เหตุผลกลับไป ในลักษณะคล้ายกัน ก็นั้น เป็นชนิดแรกให้เขาเหตุผลทางสมัยใหม่ และได้กล่าวต่อไปว่า แต่ก่อน นี้ใช้โรยเป็นรูปต่าง ๆ ด้วยมืออย่างชำนาญ แต่มาบัดนี้เดือมตง ต้องใช้เอา ด้งอื่นมาเจาะให้เป็นดวงตตายแล้ว โรยลงไปตามช่องที่เจาะ ให้เกิดเป็นรูปดวงตตาย วน ดังนั้นแป้งข้าวเจ้าของเดิม ก็เปลี่ยนเป็นใช้ปูนขาวไป เพราะไม่รู้ความ ประสงค์เดิม เรื่องโรยแป้งต่าง ๆ อย่างโรยกัทรบิรูในทมิฬไม่กล่าวถึงการ โรย

นั้น นอกจากทำเป็นนักจิ๋ว ในมณฑลพิชั้แคว้นงานหรือในสถานที่บูชา ก็ใช้
รอยแบ้ง โกลัม เวตาเต็กเกิด หรือเต็กหญิงบรรดด้วยเตียงดำ ก็มีการรอยที่ตรง
ประคุดะทางที่จะเข้าไปในสถานที่ทำพิธี คดอคนในพิชั้มังกดอื่น ๆ ลังนพิชั้
เกียดกับอวมงคต เช่นพิชั้ศพหรือพิชั้ศราทชเปคพดี ไม่ทำพิธีรอยแบ้ง โกลัม
ในลัตท้ายของเรื่องรอย โกลัม ผู้แต่งลรูปคความว่า หญิงทุกคนในอินเตียมหน้าท
อนพงท่า ถดาวคอใหญ่กชนจากทนอนเมื่อโกชัน กิจชนแรกทคองท่า คือกวาด
เรือนคอนหน้าประคุดทางเข้า แดงเอาหน้าพรมเพื่อไม่ให้ฝุ่นพุงชนมา แดงประคุด
พันคอนหน้าด้วย โกลัม คือทำเป็นรูปลวดลายลิตปด้วยแบ้งข้างเจ้า เล้งแล้ว
เข้าไปในเรือน เอามุดโคใหม่ ๆ กระจายหน้าเช็ดล้างทำคความลอาดพันห้อง แดง
ประคุดพันด้วย โกลัม เช่นเตียงกัน บังจับนนี้ ผู้ทปฏูปคให้ถูกคองคความพิชั้
ประเพณมนอยเล้งแล้ว เพราะมีลึงลัมย์ใหม่เข้ามาแซกเบดิยนแบดงไป ทำไม
ให้เห็นลटकของเติมว่าททำกนคความมุงหมายอย่างไร แดงยกค้วอย่างเรื่อง
ภาพยนคชนมาเปรียบว่าทำให้พาวุคาศลัศร์ของเติมเล้งมไป

เรื่องโกลัม นี ข้าพระพุกชเจ้าเคยอ่านมาแต่ก่อนครั้งหนึ่ง แต่ไม่ได้เอา
ใจได้ คอเมื่อประทานเรื่องรอยแบ้งภัทธบิฐูมา ข้าพระพุกชเจ้าจึงได้นักถึงเรื่อง
โกลัมชนได้ คิตค้วยเกด้า ๆ ว่าจะเป็นเรื่องมีเค้าชอย่างเตียงกัน

ควรมีควรมแล้วแต่จะไปรคเกด้า ๆ

ข้าพระพุกชเจ้า Mr. E. Chulabongkorn

ขอประทานกรายกูล ส้มเค็งพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัตติวงศ์

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๓๒

พระยาอนุมานราชอิน

หนังสือของท่าน ลงวันที่ ๒๓ เดือนนี้ ได้รับแล้ว ชอบใจท่านเป็นพิเศษ
มาก ที่บอกอะไรไปให้เข้าใจเป็นหลายอย่าง เรื่องเขียนหนังสือฝรั่งเป็นไทย
ไทยเป็นฝรั่งนั้น ข้อของเหตุอันเกิน เช่นคำ ซาเตอร์ ฉันได้เคยคิดตัดตัว ร ออก
เพราะเขียนว่า เดอ ก็เห็นได้แต่เพียงอยู่แต่ แต่เห็นพระคตงข้างที่เขาเขียนชื่อ
แบงก์ซาเตอร์ เป็น ซาเตอร์แบงก์ ทำให้ได้ตั้งขึ้นว่า ฝรั่งมี ซาเตอร์ แดะ ซาเตอร์
เรด ความผิดกัน แต่ เรด เขาไม่อ่านออกเสียง เดยนี้ก็ไม่ออกว่าควรจะเขียน
อย่างไรดี ในทางที่เขียนตามภาษาबाटพาหลงไปก็มี เช่นเรื่องหนังสือไทยตั้ง
ชื่อพระเอกว่า นายหาญ ฝรั่งเขียนเป็น ทานะ เพราะเขียนหนังสือฝรั่งทางबाट
นักปราชญ์อาจได้ให้เขียน ก็ อย่างสเปญ แทนคัว ญ แต่ฝรั่งด้ามญไม่เออแก่
เครื่องหมายคตงคตงข้างบน จึงเป็นคัว น เฉย ๆ ไป ที่จริงคัว ญ คตงพวกก็เขียน
คตง ๆ กันไป ใช้ gn ก็มี ใช้ nh ก็มี แล่น่าจะมีอะไรซึ่งฉันยังไม่รู้อยู่
แต่อย่างไรก็ดี ชื่อนายหาญเราไม่ได้อ่านว่า ทานะ กรมพระสัสมคตก็ได้ทรง
ประดับเรื่องเขียนเป็นภาษาबाटมา ด้วยแต่ก่อนนั้นทรงเซนพระนามเป็นภาษา
มคธ แล่นเกิดเหตุชนทห่างเป็นต้นเมืองดอนดอน เขาแต่งคนเขามาเฝ้า มาถาม
ถึง ปริณต์ สย มะ ตย อย มะ ระ ขันธู ไม่มีใครเข้าใจเลยไม่ดำเรัจผล เมื่อ
ได้ทรงทราบเรื่องทรงพระดำริเห็นไม่เป็นการ จึงต้องทรงเปดียนการเซนพระนาม
ใหม่ ให้เป็นไปตามเสียงอย่างไทย ๆ ต้องบอกแบงก์เป็นการใหญ่ ฉัเอง
ก็ได้เคยถามกรมหมื่นพิทยาดงกรณ์ ว่า อินชเนีย เขียนอย่างไร เขาบอกว่า
เขียน อินชเนีย นั้นแปลว่าเธอถือเอาเสียงไทยพูดเป็นที่ตั้ง แม้คำฝรั่งจะเลื่อน

มาเป็นไทย เช่น หมอจัน หมอปลัดเล เชือกยัดเอาตามเตียงที่เราเรียกกัน
อีกเรื่องหนึ่ง กรมพระสวัสดิ์เธออยากกรมกต ๘ ฉันทได้พบอะไรที่ไหนมาบ้าง
ก็ตรวจจดให้เธอ โนแบบทางจันหมกต ๘ ที่เขาได้มาจากทางมงโคต เขียน
ชอบออกใจเป็นคิ้วหนังสือฝรั่งดวงตง ๆ คอบกนคองดำมั่งค้วอ่านไม่ออก ก็ทำให้
อยากรู้ ฉันทต้องพบเธอถามว่าอ่านว่าอะไร เธอบอกว่าเรื่องอ่านชอนั้นเธอไม่อ่าน
รู้ว่าแปลถึงอะไรบ้างเท่านั้นเป็นแต่มีคำหนึ่งซึ่งเขาเขียนคิ้วคอบหลายคิ้ว แต่
เขาบอกเตียงอ่านใจด้วย ดั่งแปลก็เฉยไม่ยากอะไรเลย กรมพระสวัสดิ์เธอก็บอก
ว่ามนต์ต้องเป็นเช่นนั้น ดันมนุษย์จะผูกผันไปตามคิ้วหนังสือหาได้ไม่ หนังสือที่
ชาติค่าง ๆ เขาเขียนไว้ ด่างคำก็อ่านไม่ออกจริง ๆ แต่ไม่มีอะไร ต้องอ่าน
ออกเตียงอย่างง่าย ๆ ทงนั้น เพราะฉะนั้นทางที่เขียนตามคิ้วหนังสือ รู้จักว่า
ก็อาจจะเป็นทางที่ ไช้ไมตรี เห็นจะต้องผ่อนผันเอาความเข้าใจและความชินเป็นทาง
เรื่องเขียนหนังสือเปิดย่นคิ้วเห็นจะเป็นไปหลายทาง ที่ฉันทบอก พ เป็น ก
หรือ พ เป็น ข นั้นคิดว่าเป็นไปตามทางเขมร คำ สะไว้ เฉพาะ ได้เบ็ดคัพพญา
นุกรมภาษาเขมร ไม่พบคำ สะไว้ พบแต่คำ สพาย ดั่งนคำ เฉพาะ นั้นพบ
เขาเขียนด้วย พ พันเดือย ไม่ใช่ ก ภรรยา คำ ช่า เห็นจะเป็นไปตามทาง
ภาษามคร มาแต่ ขาญ ดั่งนคำอื่นนั้นคิดไม่ดู เช่นคำ ระขัง ฉันทก็เคยสงสัย
มาแต่ดูเหมือนกัน ว่าทำไมจึงเขียนเช่นนั้น แต่ก็แต่ไม่เห็นทางไป

คำ ไล้ เห็นจะหมายถึงไมไม่ชนิดเด็กจริง มีหงกอยู่ในกตอนตตค
พระล่อว่า บู้อเอาไม้เลี้ยงไม้ ไล้ ไม้ไผ่ไชว์ลูกกลม เคยได้ยินพระนรินทร์รังสรรค์
ผู้ซึ่งไปควบคุมทหารอยู่ที่ชตบุรีแต่ก่อน เค้าลงไปเที่ยงเขาเขยว ออกชอ ไม้ ไล้
ก็ทำให้เข้าใจว่าเป็นไมไม่ชนิดเด็ก ไม้เลี้ยง นั้นเห็นจะแน่ว่าหมายถึงต้นไม้ซึ่ง
ปลูกเตียงไว้ เมื่อหาคำ ไร่ หรือ ไร่ ไม่พบ ก็น่าสงสัยอยู่ว่า ไล้ จะเป็นอย่างใดไปได้

พิสวง คำที่ท่านใช้ไปนี้ ฉันเคยประสบมาคราวหนึ่งแต่จึ่ง สมเด็จพระเจ้าฟ้า
กรมหลวงดลพบุรี ทรงพระปราบพระดำรัสพม่อมเจ้าพิศวง บ้าของท่าน ครั้นขอ
ให้ช่วยคิดตายพิตรอง ซึ่งละทรงทำดำหรับการนั้น ฉันเบ็ดพจนานุกรมตั้งถกฤค
ดูในคำ วิสว พบเขาแปลให้ไว้ว่า ทัวโลก (whole world) นี่บอกให้ท่านรู้
เท่านั้น ไม่ใช่คัดค้าน คำว่าดีตั้งถกฤคที่เราใช้ ไม่มีคความหมายเหมือนกันเต็ม
มีถมไป สงสาร คำนี้ทางชวาก็ใช้ เขาหมายถึงคนยาก มาเข้ารูปทางข้างเรา

ขอบใจท่านที่บอกให้ทราบว่า ผู้ กับ แข้ง นั้น เป็นภาษาจีน ซึ่งฉัน
ไม่เคยนึกเคยว่าจะเป็นอย่างนั้น ผู้ กับ แข้ง ทางเราดูเหมือนจะหมายความ
แปลตรงละเอียด แข้ง ที่ว่าเป็นผองซ้ำอ แต่ ผู้ นั้นเป็นผองตั้งฮอน เว้นแต่แข็ง
ซึ่งเราหากัน หาใช้ซ้ำอไม่ เข้าใจว่ามาเปลี่ยนไปที่หลัง เช่นแข็งทาคัด ของ
ฝรั่งก็ทราบว่าเป็นอย่างนี้ เมื่อเปลี่ยนไปแต่ก็คงเรียกตามเคยเคยตามเคย

อันจี้ ทักจะตั้งมาแต่ตั้งดูถกถกตนเอง ขอตั้งดูถกเป็นภาษาจีน เคย
ได้ยินพระยาตำราจตุรวิศ (ซิมก้อง) เรียกว่า ไลจี้ เห็นจะเป็นภาษาอีกเถียน

ชาด มีคำที่เราพูดกันอยู่ว่า แดงชาด จะมาแต่ศัพท์ชาดเดียดโหดแดง
หรืออะไรไม่ทราบ แต่คำ ชาด นั้นก็เกิดกับ ชาด มากทีเดียว จึงบอกท่านมา
เพื่อพิจารณาอีกทางหนึ่ง

เสน เชื่อว่ามาจาก ชัน เป็นการชอบแล้ว

คำ ช่าเงิน ท่านคิดตากเขาไปเป็นภาษาจีน ฉันนึกไม่ทหนา ด้วยคำ
ช่าเงิน นมนมครามอยู่ในนมน้อยเต็มที

หงสบาท คำนี้ มีเรื่องทศวรรษแต่ แต่เดิมเสียไม่ได้แต่ พวกข้าง
แก่ ๆ ที่ได้พบมา เขารูกันอยู่อย่างนี้เรียกว่า หงสบาท อยู่ ได้ถามว่าเป็นดี
อะไร ดางคนบอกได้ว่าเป็นอย่างดีแต่เจอเห็นเอง ดางคนก็ไม่ทราบที่เคียดจว่าเป็นดี
อะไร ได้ยินแต่ชื่อมาเท่านั้น ฉันจึงคิดกระแนะว่าชื่อ หงสบาท จะได้แก่อะไร ก็

เห็นไปก็คิดว่าเข้ากับ หงสยาท ในภาษาบาลี จึงทักเธอว่า หงคิม หงชาด หงเสน
เป็น หงสยาท แต่เมื่อได้คำขแรงความเห็นของท่านก็เห็นด้วย ว่า หง ได้แก่
ทั้ง ภาษาจีน ก็ดักว่า ที่ว่านกเป็ดมิ่งโกเป็นหงสนั้น ให้นึกสงสัยมาก ด้วยรู
อยู่เต็มใจว่าการแปลศัพท์นกศัพท์ไม้พินยานัก ต้องพิเคราะห์ให้ดี นกเพ็ด
มิ่งโก เข้าใจว่าไม่ใช่ในภาคอื่นเลย หากจับมันมาเลี้ยงไว้ดูเล่นเท่านั้น
ถ้าท่านเป็นการเข้าใจถกมันไม่ควรจะมีชื่อว่าหงส์ ในพจนานุกรมของอาจารย์
จิตเดอต์แปลหงส์ให้ไว้ว่า a goose, a swan ได้ไปเห็นในประเทศชวา รูป
พระพรหมซึ่งมีพาหนะคืออยู่ด้วยก็ทำเป็นห่าน ดงกัน คำ ห่าน ก็คิดจะมาแต่
ห่าน ซึ่งตรงกับภาษาบาลีว่า หังส อินฺชเยน หิสฺส ตรงกัน แต่อ่านนิกฤต
ดัดแปลงกันไปตามเคย

เขี้ยวตังแซ ได้ความเป็นแน่แท้แล้วว่าทำด้วยถนิมทอง ที่เรียก สวรรณ
ว่าทองนั้น เป็นคำเรียกดี ถ้าเรียกเต็มที่จะต้องเป็น ทองคำ จึงจะได้ชดกับ
ทองเหลือง ทองแดง ทองขาว ในชื่อคนมี ทองคำ คือไปอีก เห็นจะได้แก่ดั่ง
ที่เราเรียกกันอยู่ว่า สัมฤทธิ์ ทราบว่าทองที่แปลคำซึ่งเราเรียกว่าสัมฤทธิ์นั้น
เป็นของทำขึ้นโดยจำเพาะ ไม่ใช่ว่าทองสัมฤทธิ์แล้วจะดั่งคำ ในหนังสือ
ถนไปว่าห่อด้วยทองสัมฤทธิ์ ดูของที่ห่อกันมาแต่เก่าก่อนก็ไม่เห็นเป็นคำ
ทำให้สงสัยไปเปิดพจนานุกรมตั้งถกดู เขาว่า สัมฤต เป็นทองผสม เขาถก
ด ไม่ใช่ ฤทธิ์ พดลข้างห่อเขาจะห่ออะไรเขาก็พูดแต่ว่าห่อมทอง ดูก็ดี จะ
เป็นทองอย่างไรก็ได้

แหตม กาเมว นั้นเป็น เขมา แนนอน อันแผนทนนฝรั่งทำก่อน ถามชื่อ
เขมรจัดลงในแผนที่เป็นหนังสือฝรั่ง นนก็เป็นเหตุให้เกิดอนกตาศไปทหนึ่งแล้ว
แล้วไทยเราคิดแผนที่และหนังสือฝรั่งออกก็ ก็เป็นเหตุให้เกิดอนกตาศไปอีก
เป็นชนที่ดอง อย่างเดียวกับ ทุ่งคา เป็น ดองแก

ขอเมืองระนอง ที่มีผู้แปลว่า แร่นอง นักรบไม่อยู่ เห็นเป็นแปลขอ
ไปทเอาแต่พอได้ อนาคตทั้งหลายที่จะแปลว่าอะไรเป็นอะไรนั้น ค่ายนั้นจะต้องเป็น
ค่าทคนใช้พูดกันอยู่ ถ้าค่ายนั้นไม่เป็นค่าทคนพูดกันแล้วเชื่อไม่ได้ เช่นคำ แร่นอง
ไม่มีใครพูด ชื่อเมืองระนองแต่ชุมพร ไปมีทางแคว้นหัตถวงพระบางอีกนั้น เป็น
การประหลาดมาก คำว่า ชุมพร นั้นก็คิดว่า เป็น อุตุมพร พงกข้างเขียนเขาไป
ตั้งข้างไม้มาบดทอง เขาเรียกว่าอย่างมะเตือชุมพร คิดว่าพอจะเป็นพยานได้ด้วย
มีคามะเตือนำหน้า พาคำชุมพรให้เป็นอุตุมพรไปได้ อยู่ เมืองทางเหนือมีเมือง
ชื่อ อุตุมพรมีสัย เมืองหนึ่ง ตั้งอยู่ที่ไหนก็ไม่ทราบ จะเป็นในแคว้นหัตถวงพระบาง
หรือมีชื่อไม่ทราบ แต่ทนนเดิมจะชื่อไร จะช่วยค้นับต้นมูลคำชุมพร ให้เป็น
อุตุมพรจนได้ด้วยหรือไม่ก็ไมทราบ

เรื่องขอเมืองหลังสวน เคยได้ยินอธิบายกันมาครั้งหนึ่ง ว่าเป็น คลังสวน
ไม่ใช่ หลังสวน คูเป็นอธิบายเพื่อจะแก้คำ หลัง ซึ่งเห็นเป็นไม่ได้ความอยู่
ให้ได้ความขึ้น ที่จริงคำว่า หลัง จะเอาความก็ได้ เป็นว่าหลังเมืองเป็นสวน
ชื่อเมืองนครศรีธรรมราช ให้รู้ถึงว่าเป็นชื่อใหม่ ในชื่อว่า ตามพริ้งเคศวร
นั้น ก็ศวรรที่จะมีศักดิ์ดังศหัตถวงด้วยทองแดงอยู่ แต่ก็ห้ามไม่ จะยกเอาไปข้าง
ไหนกันเสียแต่เมื่อไร ก็ไม่ได้ทราบเรื่องเลย

อ่านหนังสือพิมพ์พบเขาพูดถึงเมืองไทยครั้งนานแล้ว ว่าราชภูตของเสีย
ภาษาคนหนึ่งคือบี เป็นชาว ๒ ถึง ว่าตามทกถาวนเป็นหนังสือจนแดงครว
แผ่นดินถึง บอกท่านให้ทราบเพราะมีความเรื่องเสียภาษ้อยู่ทนน

พรอ

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒ ธันวาคม ๒๔๗๒

พระยาอนุমানราชชน

หนังสือของท่าน ลงวันที่ ๒๗ เดือนก่อน ได้รับแล้ว ชอบใจเป็นอันมาก
ด้วยในหนังสือนั้นบอกอะไรต่ออะไรไปให้ทราบ เป็นการขยายความรู้ให้ใคร
ก็กว้างออกไป

เรื่องข้าวย้อมสีเช่นแม่ขอ ตามที่ท่านพรรณนาตามที่ลงเล่าได้ความ
มานานพอสมควร ทำให้เราอดใจไม่ได้เห็นเมื่อเป็นชาติเด็กแจ่มแจ้งเช่นนี้ ชาว
คลุกหมักดกป็นหนักหาค่าที่จะพองหาได้ง่าย ๆ ในเรือน อย่างเดียวจบที่ท่าน
กล่าวถึงการออกดู ทว่าใช้ของง่าย ๆ ซึ่งมีอยู่ในเรือนนั้น เว้นแต่ข้าวย้อม
สีดำ ซึ่งว่าคลุกกับเท้าแดงนั้น อยู่ข้างพิ โยกพิ เกินเกินไป เพราะจะหาเท้าแดง
ได้ยาก ควรจะคลุกกับกนหม้อซึ่งเราเห็นจะทำกนอยู่เช่นนั้น การทำสีของเรา
ก็ใช้สีดำเป็นพื้น เช่นเรือนไม้หรือเรือนคอกซึ่งมีเพดาน ก็ทาเพดานนั้นด้วยสีดำ
หรือทาเช่นไม้ขนาดฝากระแจะอ่อนก็ใช้สีดำ แต่แรกก็นึกกันว่าทำไมใช้สีดำ
มันจะตาย ที่หลังมากก็คอกกว่าสีดำเป็นสีธรรมดาที่หาได้ง่าย ชุดเอากนหม้อ
มาผสมกับน้ำมันยางทาเท่านั้นก็ได้ ไม่ต้องพยายามไปเที่ยวหาสีอื่นให้ลำบาก
ทว่าสีแดงใช้โดยโคนนิกไปตรงกับทางจีน ได้ยินเขาว่าบีตกระต่ายแดงที่ประตู
เรือนหนักเพื่อจะกนผ ในการขวางข้างไปเช่นสีตึก ก็ต้องกนกับกนหม้อบอกท่าน
ว่าการเช่นนี้ใช้ใบคองรองอาหารเขียนกน ๆ หรือไม่เขียนเลยก็ได้มัน เขาก็
วางเช่นสีตึกเหมือนกัน ดังที่กวางเป็นสีมมม นั่นไม่หมายด้วยสีก็ ไปเข้า
ทางบัตรสีมม

การย้อมสีของกนเห็นจะเกี่ยวแก่การให้งามอย่างท่านคิดเห็น เคยเห็น
ของกนแดงพระเจ้าก็พยายามย้อมให้เป็นสีดำ ๆ

คำตั้งถกฤค ษัษฐี ครหะ ปุตนา มาตฤกา ฉันทได้เบ็ดพจนานุกรมตั้งถกฤค
ค เพื่อหาความรเพิ่มเติมออกกได้ความคิงน ษัษฐี แปลว่า ที่ ๖ เห็นได้แก่ที่
จอันตรายจะเกิดมแก่เด็กภายใน ๖ วันนตนเอง อักนยหนึ่งจาเป็นชื่อพระนาง
ทุรคา ในตำแหน่งที่เรียกว่า กาดยายมี คือเทวดามาตองค ๓ ใน ๓๖ องค์ คำ
มาตฤกา ก็ได้แก่เทวดามาตองคเอง ครหะ แปลว่า จับ ว่า คร่า (ต่างคนเขียน
คร่า เป็น คร่าหี ก็คือตากเอาเข้าไปสู่ภาษาลตั้งถกฤคมันเอง) ปุตนา ว่าเป็นชื่อ
ยักษรายศควเมย ซึ่งทำง ถัด (พ่อตาทำจวสุเทว พอกฤษณกุมาร) ใช้ให้มา
เอาชีวิตกฤษณกุมาร (วสุเทว เป็นชื่อพระกฤษณโดยจำเพาะ หมายถึงความจ
เป็นลูก วสุเทว จะเอาไปใช้เป็นชื่อนารายณในท่อนหากจไม่) เรื่องราวทง
หมตพน แม่ชื่อ ย่อมเป็นผีหรือผีฟ้าทราย ควรที่จะทำรูปให้หน้าเกลียดคนากถัว
เช่นยักษเป็นคิน แต่ทโหรบัญญัติเป็นหน้าตั้งจ พาทนะเทวดาตั้งคคเคราะห์น
ไม่หน้าถัว เป็นด้วยกนัตเทวดา ตั้งคคเคราะห์ อริุเคราะห์ และ นวเคราะห์
ออกจเมิตทาง เข้าใจว่าเปนตทชทถอมาก่อนถื่อพระเปนเจ้าทงตั้งตาม (ตวิมูรติ)

ตามที่ทราบมาใหม่จว่า แมวเป็นพาหนะของษัษฐี คือพระนางทุรคานั้น
เปนศความรทได้ใหม่ ควรแ่งที่จะถัวจ่าหรับเด็กทกถอยดใหม่ แต่ไปถัวจจน
ถึงตตายตถอยนผลตทาง ที่จจะมาคนถะทางก็เปนได้

คำ กั กั เกียม ข่า กั กั กั กั อะไรเทง่านั้น เปนคำเดียวกันั้นแน่ ทาง
เขมรก็พดชยมาเข้ารูปนัตถอย กั ว่าถื่อจ่าจับ คำ กั นั้นไปตรงกันั้นเข้ากั
สังขกรรม จึงทงเขียนไปตามภาษาบาลตั้งถกฤคเปน กรรม เห็นว่าพดกัไป
การอยู่กั เข้าใจว่าเปนตทชอนเดียวกันั้นกัทวาคะจมีอนัตตรายภายใน ๖ วัน

ยอดศรี ที่มี ใน กฎมณเต็ยรบาล นั้น ทักจะเปนยอตบายศรี แต่คำใน
กฎมณเต็ยรบาล นั้นเข้าใจยากเต็มที ด้วยพุดงัน ๆ เต็มอ เห็นจะเปนด้วยพุด
อย่างนั้นเวดาโน้นเข้าใจกันอยู่ค้แล้ว

๑๒ พระก้าน้ำดื่ม ฉันได้นึกเหมือนกันว่า หรือจะได้แก่พนักงานฝ่ายใน
ในพระราชสำนัก แต่นึกถึงจำนวนพนักงานหน้าที่ต่าง ๆ ก็เห็นมากกว่า ๑๒ ไปมาก
จึงเดยระวัง ครม. ทานกตทงส่ง กาศพยชชไม ไปให้ ก็งดรอยเป็นพนักงานฝ่ายใน
ในพระราชสำนักอย่างที่เคยฉันเอง ที่จำแนกแผนกไว้ในภาพย่นนี้ จึงอยู่
เป็นความคิดกตทงถูกถามที่ทานกตทงแต่ฉันก็พอใจ ที่ว่าความคิด
มานักรวมตงรอยเดียวกัน คือไปแจ้งบอกวงจรมยถึงคำที่กตทงไว้ในภาพย่น กับ
พนักงานที่มอยู่ในพระราชสำนัก ตามที่ฉันรู้ในอายุฉัน

๑. ก้าน้ำรับพระหัตถ์ ในพระราชสำนักเรียกว่ารับพระกร มีใช้
แต่รับพระกรเจ้านายเวตาลีศักดิ์ เพราะแต่งพระองค์เพียงหนักเกรงจะทรงพระ
ดำเนินหลดตมจึงได้มการรับพระกร ใช้ทำอนางเจ้าแก้ว ไม่มีพนักงานโดยจำเพาะ

๒. ก้าน้ำพระขันหมาก ได้แก่พนักงานพระสรี

๓. ก้าน้ำน้ำเสวย ได้แก่พนักงานพระสุธารส (เขมรเรียก พระ
สัทธรส) ฝ่ายหน้ากม

๔. ก้าน้ำพชนี เมื่อเจ้านายศักดิ์ เวตาลีศักดิ์ แต่งหญิงสาว
ที่ส่งระส่งออกถวายอยู่งานพชนีเป็นพิเศษ ไม่มีพนักงานประจำหน้าที่ ส่วนองค์
พระมหากษัตริย์เวตาลีประทับอยู่ข้างใน ใช้เจ้าจอม

๕. ก้าน้ำพระส้าออง เห็นจะได้แก่พนักงานส่งพระหัตถ์

๖. ก้าน้ำพระมาลา ได้แก่พนักงานพระภุษา พนักงานฝ่ายหน้า
เรียก ภุษามาลา นัยทงเรียกกันว่า มาลาภุษา กม

๗. ก้าน้ำพระบังคน ได้แก่พนักงานพระบังคน ไม่แตกต่างไป

๘. ก้าน้ำพระไสยาสน์ ได้แก่พนักงานชาวที่ ฝ่ายหน้ากม มี
ทหน้าที่แต่งที่ประทับทางฝ่ายหน้า ใช้ผู้ชาย ฝ่ายพระที่นั่งดอยเสด็จ

๙. ก้าน้ำทิพยรส กับ

๑๐. กำเนิดพระโขนง นี้ดูเป็นพนักงานเครื่องแต่งยศทั้งสองชื่อ เห็น
จะแบ่งหน้าที่กัน กำเนิดพิภพรศ เป็นพอกทำ กำเนิดพระโขนง เป็นพอกเชียว
แต่ในอายุฉนั้นเคยเห็นรวมกัน จะเรียกพนักงานอะไรไม่ทราบ เคยได้ยินแต่ว่า
เครื่องตาม

๑๑. กำเนิดพระโขนง เห็นได้แก่ ผู้รับสั่ง ถ้าจะเทียบกับคำเก่าก็จะ
ได้แก่ พนักงานสนของพระโขนง ผู้รับสั่งนั้น ไชยผิงแก่ ๆ ที่เข้าไปออกนอกได้
ไม่ขัดข้อง

๑๒. กำเนิดเทพารองค์ เห็นได้แก่ พนักงานพระสุคนธ์
ที่ฉนั้นว่าพนักงานต่าง ๆ มีอยู่มากกว่า ๑๒ นั้น ก็เช่น พนักงานนำสรอง
พนักงานพระแสง พนักงานมัสการ เป็นต้น และอื่นอีก ในภาพย์ฉบับไม้
หนักจำแนกไปไม่หมด

ในคำฉบับไม้ทไชฉว่า ท่านพ แผด ท่านพ แผด ฉนั้นท่าน ด ดักต ผ มา
ก่อนแล้ว ก็ไม่ได้ตรวจตราอะไร จนกระทั่งมีคนเตาว่าหมายถึงแผดเตียงจึงเกิด
สงสัยขึ้น เบ็ดดูพจนานุกรมเขมร เขาอ่านเป็น ผแผด แปลว่า คำ ก็เหมือนกับ
ที่จดในกถอนมบทตะคอน ว่าท่านนั้น คำ ท่าน คำ นั้นเอง

คำว่า สวย แต่ก่อนเก่าใช้แต่คนกับข้าวตุ๊ก ใช้แก่คนหมายความว่า
งาม ใช้แก่ข้าวตุ๊กหมายความว่าแขง ความหมายฉนั้น เตียงพไม่ว่าอะไร
ก็ใช้สองทงนั้น หมายความว่างามอย่างเดียวกับคน

ท่านพรรณมาถึงการโรยแป้งทางอื่นเตียง ทำให้ฉนั้นหงสโหด คิดไปถึง
เจ๊กหาเตียงชัพด้วยการโรยแป้งในท้องคตาดเราฉนั้น เขาโรยเป็นปลากเป็นปูเป็น
กวาง และอะไรอื่น ๆ อื่กก็ได้เป็นหลายอย่าง เขาเอาแป้งละลายน้ำ เอา
คาหลึงคักโรยลงไปในกระทะเหล็กแบน ๆ ตั้งบนไฟ แป้งตุ๊กก็แะช่ายไปเป็น
ของดูเต็ง เช่นเตียงกับแป้งเป็นคูกคาว แต่ฉนั้นว่ามรดอกว่าคูกคาวนั้นด้วยแป้ง

ไปเดี่ยอีก ฉันเคยเอามา ได้กระจกไว้ดู แต่ไม่คงอยู่เท่าไรก็ผุพังไปเดี่ยต้น
นั้นก็ปรากฏเป็นความชำนาญการโรย อย่างเดียวกับผู้หญิงชาวอินเดีย ที่โรย
เปปรตเทียมมาเทียมช่างเทียม โคนั้น และก็เป็นการธรรมดาที่สุด ที่ขาดความ
ชำนาญโรยเป็นรูปอะไรด้วยน้ำหนักไม่ได้ ก็ต้องทำแบบโรยชั้นอยู่เอง อย่างเดียวกับ
กับช่างเขียนที่เขียนลายรดน้ำ แต่ก่อนเขาก็เขียนบุกไปตามใจ ที่หลังทำไป
เช่นนั้นไม่ได้ก็ต้องทำแบบ โรยเขียน ทางอธิบายทว่าโรยแบ่งกันหมดนั้นเหตุ
เห็นเหตุที่ในเรื่องก็โรยแบ่ง แล้วจะว่ากันหมดเขาเรียนอย่างไรได้ การอธิบาย
ฉันได้เคยพบคำอื่นคู่สมัยใหม่ อธิบายถึงพิธีอะไรซึ่งมีเรื่องเป็นนิทานอย่างไม่
เป็นแก่นสาร แต่เขาอธิบายเอามาเข้าทางจิตวิทยาศาสตร์ แปลว่าอายุฝรั่งรู้จัก
ว่าเป็นเรื่องเหตุ คู่ก็อดหัดเราไม่ได้ ในกาที่เปลี่ยนโรยแบ่งเป็น โรยปูนขาว
นั้น ไม่ใช่อะไร เพราะปูนขาวมันถูกกว่าแบ่งเท่านั้น ที่ทางอื่นดูเขาโรยในพิธี
หลายอย่าง ทางเราเขาจะโรยในพิธีอะไรบ้างฉันก็ไม่ทราบไม่เคยเห็น เห็นแค่
โรยพระแท่นภักทรบิรู ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกนั้นอย่างหนึ่ง กับโรย
ตั้งเป็นภักทรบิรูตั้งเทวรูป ในพิธีใดซึ่งชาวอีกอย่างหนึ่งเท่านั้น

ท่านตั้งสมุดเรื่อง ภูมิสถานกรุงศรีอยุธยา เล่ม ๓ กับเรื่อง ชนช่าง
ชนแผน ๓ เล่มไป ไม่มีหนังสือบอกว่าจะอะไร แต่เห็นเป็นหนังสือคัพพใหม่
จึงเข้าใจเขาว่าท่านมีเมตตาตั้งใจไปด้วยตั้งใจให้แก่ฉัน ถ้าถูกต้องคงหนักก็ชอบใจ
ท่านเป็นอย่างยิ่ง

พรหม

หมอดำแย หมายถึงความว่าอะไร มีต้นไม่ชอบพองกัน คือต้นคำแย

น.

กรมศิลปากร

วันที่ ๖ ธันวาคม ๒๔๘๒

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบใต้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับตายพระหัตถ์ลงวันที่ ๒๘ พฤศจิกายน แลวันที่ ๒ ธันวาคมแล้ว พระเดชพระคุณต้นเกล้าฯ หาทูลเกล้าฯ

เรื่องเขียนหนังสือฝรั่งเป็นไทย ไทยเป็นฝรั่ง เขียน ถ แทน ญ เป็นแบบใช้กันมาก ส่วน ถ ข้าพระพุทธเจ้าเห็น ไซ ในหนังสือภาษาโปรตุเกสมาก ถ ก็เคยพบมธุไซแต่ว่าน้อย เพราะเสียงกระเดียดไปข้างเสียง ง อีกอย่างหนึ่ง ไซ ny โดดเดี่ยว ญ มาก แค่มตเดี่ยวอยู่ท้ายของคำ อาจอ่านเป็น น ได้

ข้าพระพุทธเจ้าเคยนึกผิดไปว่า คำไทยที่สกัดด้วย ญ จะมาแต่ภาษาเขมรทงนพ เมื่อไปเห็นคำของอาหมและไทยชาวที่สกัดด้วย ญ ก็มาก จึงคิดว่าเกิดเกล้าฯ ว่าเดิมในภาษาไทยจะมีเสียง ญ ชนชาติก็อยู่มาก หากภายหลังเสียงนี้สูญไป ก็ตายเป็นเสียง ย หมต แต่ยงทงเคาไว้ให้ในตจหนังสือ และในเสียงของภาษาไทยถิ่นต่าง ๆ

การถ่ายเสียงต่างประเทศ ข้าพระพุทธเจ้าเคยลำบากใจในเรื่องภาษาบาดทพม่าถ่ายเอามา ฝรั่งถ่ายจากพม่า แลเราได้เสียงจากฝรั่งมาอีกต่อหนึ่ง คำบาดทพม่าจทราบได้ก็กลายเป็นไปหมด ข้าพระพุทธเจ้าเคยเห็นเขาแปลชื่อของพม่า จากหนังสือฝรั่งเช่น ชักย้า กาลอม เซนเซ กังงอยู่นาน ภายหลังจึงได้ความว่า ชักย้า คือสังกระ เพราะพม่าออกเสียง ร เป็น ย กาลอม ก็คือครุฑ ซึ่งคงจะถ่ายเสียง ครุฑ ในชาติ เซนเซ ก็คือราชสีห์ คำนี้โดดเดี่ยวเต็มมาก ในพงศาวดารพม่า มีพระเจ้าแผ่นดินพม่าองค์หนึ่ง ที่ถ่ายมาเป็นภาษาไทยว่า พระเจ้าแสนกราช ภายหลังได้เค้าว่าพระเจ้าแผ่นดินองค์นี้เคยบวชเป็นพระภิกษุ และ

ในภาษาพม่าเรียกตั้งชื่อว่า เซนทัก จึงได้ความว่า เสนกราช คือ ตั้งพระราช นั่นเอง
ประเทศยะไข่ ผู้ตั้งเรียกว่า Arracan เดียงห่างไกลกันมาก ผู้ตั้งอธิบายว่า พม่า
ออกเดียง ออกเฉียง (เดียง ย ร ล ว และ ส ต่างภาษาจนค้นออกเดียงไม่ได้
ต้องเอาเดียงสระอะหรืออิเข้าช่วย) ส่วนเฉียง ออกเดียงชนชาติมากก็เหตอแต่
เดียงสระอย่าง ดองกิง — ดังเกีย ออกเฉียง ก็กลายเป็น ยะไข่ ไป โดย อะ
ข้างหน้าคำกร่อนหายไป เพราะเดียงหนักมาอยู่ที่เดียง ข ข้าพระพุทธเจ้าได้
คำพม่าที่เขาให้เดียง และแปลเป็นภาษาไทย เมื่อตรวจดูก็พบคำที่เพี้ยนเดียง
ไปจากคำเดิมอยู่หลายคำ เช่น นะคำ — นาคะ เฮนซ่า — หงส์ เยสสะ — ฤษี
ยทา — รถ (เขมรว่าออกเดียงเป็น ระแทะ เป็นอันว่าภาษาไทยได้มาทั้ง รถ และ
ระแทะ) มอตอก้า — รถยนต์ ลันเซีย — รถแจ็ก (ภาษาจีน ลัน หรือ ลันเซีย
แปลว่ารถรถ หรือ เตือนไป เป็นอย่างคำว่าต้อเตือนในภาษาไทย ญี่ปุ่นไม่มี
เดียง ล ไซ ร แทน เพี้ยนเป็น ริคชอ ผู้ตั้งได้ไปจากญี่ปุ่น เขียนเป็น Rickshaw)

ชื่อเมืองของไทยใหญ่ พม่าเรียกเพี้ยนไปตามเดียงพม่า ผู้ตั้งได้จาก
พม่า แล้วคำที่ผู้ตั้งใจटकมาถึงไทย ชื่อเมืองที่เป็นคำไทยแท้ ๆ ก็กลายเป็น
เป็นว่าไม่ใช่ไทย เช่น Bhamo — บ้านหม้อ Mone — เมืองใน Mo-hwyen —
เมืองยาง Momeik — เมืองมัต

พิสวง ซึ่งแปลว่าทั่วโลก ข้าพระพุทธเจ้าก็เพิ่งทราบเกล้า ๆ พระเดช
พระคุณฉันเกล้า ๆ คำตั้งถุกและบาดท้ยายความหมายเห็นจะมีมาก เช่น
มาลา อาชา คัมภีร์ ทิรัญเทวี คงคา สุดา อาราม คำจันทาล ในภาษามดา
ว่าไม่มีความระอาย ตกปรกโง่มม ตกถึงไทยหมายความว่าพาดถัม เช่น จัน
ทาลหาญทำให้ชำนาญ เมื่อไม่นานมานี้มีโรงเรียนผู้หญิง ตั้งอยู่แถวบางกระบือ
ตั้งชื่อว่า โรงเรียนคัตจริต ผู้ตั้งคงประสงค์จะให้ความหมายว่า คัตจริตกิริยา
แต่แพะความหมายซึ่งย้ายที่มา เป็นทางกิริยาเกินดี อยู่ไม่ช้าก็ตอเด็กชอน

วิก หมายถึงความว่าโรงมโหรีศพที่เด่นประจำ ได้ทราบเกล้า ๆ ว่าคนเหตุ
เกิดจากถกครเจ้าพระยามหินทร ฯ เขียนบอกใจทหน้าโรงว่า วิก นจะเด่นเรื่อง
นน ๆ ชาวบ้านไม่รู้จักคำว่า วิก ก็เข้าใจผิดว่า วิกน นักคงหมายความว่า โรงม
ข้าพระพุทธเจ้าเคยเข้าไปดูตครถึง แถวหน้าเป็นราวไม้ไผ่สำหรับนั่งดู ซึ่งเขา
เรียกว่า นงบอกส์ เดียค่าดูแพงหน่อย เก่ ในภาษาจีนว่าของไม้แท้ แต่มีคำใน
ภาษาไทยว่า ชายไม้ได้สักเก่ ว่าเกิดจากรื่องมีคนปลอมอยู่ตระกูลตรงปลาย
รัชกาลที่ ๕ กนมาก มกตาดเกิดอนในท้องคตอก ในที่สุดพวกจีนยอมรับอยู่
ตระกูลเก่ โดยคิดให้เท่าราคาตระกูลทชอชายคน คนจึงยอมรับอยู่เกเพราะเอาไป
ขายได้ ว่าเวตาไปจ่ายตาดคองเอาใบคองห่ออยู่เก่ อย่างซำดคัมมัดได้ได้
กระจาดไปหลาย ๆ มดเพื่อชอของ คำว่า เก่ จึงกลายเป็นเงินดีไปในความว่า
ชายไม้ได้สักเก่ เขย กอกคำหนึ่งซึ่งคตมาเป็น เขยบ้านาญ เขยปรับ อยู่จนทุก
จนน เรืองคำมคความหมายยายที่ ข้าพระพุทธเจ้าเคยรวบรวมไว้ ทจะทราบได้ว่า
ย้ายความหมาย กตของชาศัยตบสำวเรองราวหรือพงศำวดารของคำ ฝรั่งจึงว่า
การเขียนความหมายกตอการเขียนพงศำวดารนหมเอง เวต่านกาดงมคாதกาดงจะ
กตายความหมายอยู่อกคำหนึ่ง แต่ยังเป็นภาษาคตาดอยู่ คือคำว่า กระเป่า
ข้าพระพุทธเจ้าเคยนังรตยนค้ประจำทาง ได้ยินพูดกันว่า กระเป่ามีชระ กระเป่า
ไม่ระวัง ซึ่งหมายความว่า คมกระเป่า หรือ คนเก็บสตางค์คำโดยสาร

เรื่องคำว่าหงส์หรือห่าน ในภาษาตาคิน ห่าน เรียกว่า Anser ก็เป็นคำ
เดียวกับ หงส์ ในภาษาเยอรมัน ห่าน ว่า Gans ตกมาในภาษาอังกฤษ ตาม
กฎของการกตาดยเสียงในภาษาเองโถด — แชกซัน ถ้า n อยู่หน้า s ก็คก n เดีย
กตายเป็น Gas แล้วเพี้ยนเป็น Gos และ Goose โดยดำคัม รัตเขียนเป็น Gus
ชาวโบฮีเมียเขียน Hus ซึ่งเป็นคำเดียวกับ Hansa หรือ หงส์ ภาษาจีนเป็น หงษ์
งู ไทยเขียน ห่าน แต่งว่ามนุษย์คตคาคตงชอห่านตามเสียงที่ห่านร้อง

สัมฤๅติ ที่ทรงฉันนึชฐานจำจรตรงกับคำอำทองดำ ข้าพระพุทธเจ้าเห็น
พ้องตามกระแด้พระตำริ เคยแปล Bronze กันว่าสัมฤๅติ แต่คำ พรอนส์ จะหมาย
ความเพียงว่าเป็นทองมด้ม สอนสัมฤๅติจะเป็นทองมด้มชนิดหนึ่งที่มีดำเท่านั้น

ข้าวมะขอ ที่ชาวอินเดียนคิดด้วยเอาถอบ คิดด้วยเกล้า ๆ ว่า จะเป็น
เพราะคติของอินเดียนห้าม ใช้ภาษากระทำด้วยตนถือว่าเป็นมดทิน ต้องใช้ภาษา
ทำด้วยโลห แต่กระนั้นเมื่อ ใช้แด้วคองชัตหนที ทั้งใจเป็นบาป เพราะฉะนั้น
จึงห้ามหม้อไม้ได้ คิดด้วยเกล้า ๆ ว่า ถ้าหม้อคองใช้กันหม้อเป็นแน่ เรื่อง
ทำดำที่ทรงเมตคาประทานมา มีประโยชน์เป็นความรักแก่ข้าพระพุทธเจ้ามาก
เพราะทำให้ข้าพระพุทธเจ้าดำงันในเรองที่ ใช้ดำทาเรือนกัน

ที่ศรีอยุธยา เรื่องหนาท่านานกาล เป็นพระเดชพระคุณแก่ข้าพระพุทธ
เจ้าอย่างยิ่ง ทำให้ข้าพระพุทธเจ้าได้ความรูเพิ่มช้นอกมาก คำทกตบกันอย่าง
มดแด้ เป็น แดด้ ในภาษาไทยที่นำมาจากลัทธิฤๅติมีคำว่า ประเลห์ แดะ ชิวหา

คำว่า สวย ไม่ปรากฏว่ามีอยู่ในพจนานุกรมภาษาไทยถิ่นต่าง ๆ สอบ
ถามชาวพายัพแด้เรอื่ค่าน ว่าไม่เคยใช้คำ สวย ใช้แต่ งาม เท่านั้น แต่ สวย ไปมี
อยู่คกดินทางบักษ ไต้ ที่ทรงเห็นว่า สวย ควรจะ ใช้แก่คนแด้ระชาว ข้าพระพุทธเจ้า
เห็นพ้องกับกระแด้พระตำริ ชาวสวย ชาวอื่ค่านเรียกกว่า ชาวหง (หุง) แง

หม้อดำแด้ ข้าพระพุทธเจ้าพยายามค้นมานักก็ยังไม่ได้คงานชัด ทราบ
เกล้า ๆ แต่ว่าเป็นชื่อของมหาเถรผู้แด้ คัมภีร์ ปฐมจินดา คำว่าดำด้วยการคดอด
แด้เรองทาร์ก สอบมอญก็ว่าแพทยมดงครรรภเรียกกว่าดำแด้ เหมือนกัน คำดำ
นี้ไม่ใช่เป็นคำของอินเดียนภาคไต้ ก็น่าจะเป็นคำมาจากมอญหรือพม่า เพราะ
ใน โองการแม่ช้อ อื่กแห่งหนึ่ง ให้พระอุปคุดอรหนัตด้วย ได้ทราบเกล้า ๆ ว่า
พระอุปคุดนี้ พม่าหนักมมาก มังงานอะไรคองนิมนต์มาเข้าพชด้วยเส่มอ รูป

พระอุปคุตของพม่า เป็นท่านั่งขัดสมาธิหงายฝ่าเท้า มือซ้ายอุ้มบาตร มือขวา
อยู่ในท่าเบ็บบ้าง หัตถ์รูปเงาหรือสำหรับบรรจุแผ่นทองจารึกคาถา ฝรั่งว่า
พระอุปคุตกับพระโมคคัลลิตตังต์เป็นองค์เดียวกัน

ข้าพระพุทธเจ้าใจเรื่อง ขายศรี ททวงพระเมตตาประทานมาอย่างยิ่ง
ข้าพระพุทธเจ้าขอความจำด้วยเรื่องเกิด ซึ่งมัจจุรจากปากคำหญิงชราคนหนึ่ง
มาให้ข้าพระพุทธเจ้าใจนานแล้ว ไหน่นี่มีขศความต่างแห่งตรงกับที่ศรีดี เช่น
การโกนผมไฟ ถ้าชั้นผู้คัมหนัก ต้องมีใบส้ ๓ ชั้น และมีใบส้ปากชามอยู่บน
ยอดใบส้ ๓ ชั้น ตรงกันกับที่ศรีดีเรื่องขายศรีชั้น ดังเขียนไว้ทมนั่งในพระที่นั่ง
พุทธโธธวัชรย์ ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าได้ไปตุดแล้ว อีกแห่งหนึ่งว่า เมื่อเกิด ๓ เดือน
เอาลงเหยียบดิน ที่ดินนั้นต้องมีดินลุ่มมีดโกนมีเงินมีทองเกลี่ยที่ดิน แล้วเอา
เด็กลงเหยียบ เพื่อให้เป็นสวัสดิ์มงคลกับเด็ก พอเหยียบดินนี้ ข้าพระพุทธเจ้า
ไม่เคยได้ยินมาจากที่ไหน นอกจากมีระบุไว้ในหนังสือว่าด้วย พระราชพิธีจรด
ปรุพี ซึ่งได้ทราบเกล้า ๆ ว่าเด็กทำมานานแล้ว

หนังสือเล่าเรื่อง ขุนช้างขุนแผน และเรื่อง ภูมิฐานพระนครศรีอยุธยา
เป็นของหอสมุดแห่งชาติถวาย ประจวบกับเวลานั้นนายส่มบุญนำตายพระหัตถ์
มาให้ข้าพระพุทธเจ้า ข้าพระพุทธเจ้าจึงถือโอกาสฝากนายส่มบุญไปถวาย ไม่
ทันจะได้เขียนหนังสือกราบทูลไป ทงนพระอาญาไม่พ้นเกล้า ๆ แลแต่จะทรง
พระกรุณา

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า ๆ

ข้าพระพุทธเจ้า *ท.ศ. ๑๙๒๖*

ขอประทานกราบทูล สัมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓๓ ธันวาคม ๒๕๖๒

พระยาอนุমানราชชน

หนังสือของท่าน ลงวันที่ ๖ ธันวาคม ได้รับแล้ว

เรื่องเขียนหนังสือฝรั่งเป็นไทย ไทยเป็นฝรั่ง ฉันอยากให้มี

กำหนดแน่กล้าสำหรับใช้ในเมืองไทยเราแทนที่ ด้วยเห็นว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงชักนำการเขียนหนังสือฝรั่งเป็นภาษาบ้านเกิดเป็นไปได้มาก จึงคิดว่า แม้อาจารย์ผู้ใหญ่ (เช่นราชบัณฑิตยสถาน เป็นต้น) หากได้ประชุมกันคงบัญญัติคงแล้ว น่าจะมีคนใช้ตามเป็นอันดงรอยกันได้มาก ที่ต่างคนต่างเขียนเอาตามใจนั้นลำบากเต็มที่ การเขียนเคลื่อนคดตานั้นจะต้องเป็นอยู่เอง แต่จะคดตาคอยังไรก็ให้เป็นไปเหมือน ๆ กันจะดังเกิดได้ง่ายขึ้น ในการที่ต่างคนต่างเขียนไปตามใจนั้นดังเคยยาก

ในการใช้หนังสือฝรั่งเขียนภาษาบ้านเกิด ถ้ากำหนดให้ใช้คงแปล่าได้จะเป็นดี เพราะโรงพิมพ์ที่เขาดีแต่ภาษาอังกฤษ เราไม่มีตัวซึ่งมีเครื่องหมายใช้ เขาก็เอาตัวแปล่าใช้ไป ทำให้งงได้มาก ทางอื่นได้ค้นใช้ nh เป็นตัว ญ แบบโปรตุเกส ทางฝรั่งเส่งแตะอิตาดีใช้ gn แทนตัว ญ เช่น โคญัก เราอ่านว่า คือกแกก เป็นต้น ny แทนตัว ญ นั้น ควรถัดสุด เพราะใกล้ที่สุด ที่อ่านผิดนั้นเป็นการช่วยไม่ได้ นักเรียนภาษาใดก็ต้องอ่านไปตามภาษาซึ่งตนเรียนรูมา เช่นนักเรียนภาษาอังกฤษเขียน a ควตเดียว ก็อ่านเป็น แอ หรือเขียนสองตัวก็อ่านเป็น แอ อย่างเดียวกัน ไปเห็นจิตันตาเขียนหนังสือในชวา a เขาอ่านเป็น อะ aa อ่านเป็น ฮา e เขาอ่านเป็น เอะ ee อ่านเป็น เอ เขามาก

ญ ย่อมมาได้หลายทาง เหมือนคำว่า ใหญ่ ก็เป็นคำไทยแท้ ๆ ทั้งพวก
ตระกูลคนพูดยังรูสึกปรากฏอยู่ แต่เราพูดไม่ปรากฏเลย การเปล่งเสียงให้ออก
ทางปากกับทางจมูกฟังผิดกันมาก พวกนักร้องเขาเล่น เช่น ล้อคลานยักษ์
เมื่อตัวด นโม เขาเปล่งเสียงออกทางปากล้วน ครั้นถึง สรณคม เขาเปล่ง
ทางเสียงให้ออกทางจมูก ฟังผิดกันไปไกลมาก

โรงเรียนตัดจรีต ฉนโตทราบแต่แรกตั้ง ทรงควบคุมตั้งสอนนตจข และ
รูจักตั้งโดยปรารถนาจะ ให้เข้าใจความจริง แต่เป็นความขึ้นไปไม่ได้ก็ต้องเด็ก
เบย ในกฎหมายพูดถึงเบยทั้งนั้น และใช้จนกระทั่งถึงรัชกาลที่ ๔
ที่ทำฮูชนิกเพื่อจะตัดความลำบากในการนับ ดูเหมือนจะไม่ได้ห้ามการใช้เบย
หากแต่มีฮูชนิกใช้ตัดจรีตกว่า เบยก็เด็กไปเอง

เกี ฉนรุจกต ผิดกับฮูจรีตบางกว่า และเนื้อเป็นกระดูก ฮูจรีต
นั้นเนื้อเป็นดื่บมาก หดนมด้อยไฟจึงใช้กระดูกงอหนักหดนมง่ายทำปดนม เวลา
โนนไม่มีไปดื่บ หรือมีแต่ด้อยงออ่อน จึงไม่มีใครจับคนทำปดนม แต่แรกก็ใช้
กนดาษคนทรงรูอยู่ด้วยกนดาษาเป็นของปดนม เพงจะรบชอกนเป็นราคากระดูก
ที่หดง เมื่อมันจวนจะตั้งนอายุเพราะต้องเด็กอยู่แล้ว

ข้าวแมงขอ ซึ่งยอมเขม่า ทางอินเดียไม่ได้ใช้คลุกกันหมอนนั้น ท่าน
คนเภาชอบแต่ ฉนเชอคาม

แมต ฉนชานผดลวยไมทนโตเห็นหนงด้อยอม ถ้าโตเห็นแต่จะผด
ไม่ได้ ด้วยเขาเขียนดวช้อนดองเป็นดวคอบ ซึ่งทวทราบนานแต่จว่า ทาง
บาดดัดตฤตเขียนกตบคดผดกน จนมผู้รทางดัดตฤตเขาให้ชอหนงด้อยพมพว
ชิวทวไทย แตกมคความหมายว่าดนเหมือนกน เจ้าดวงยิวทวเฮย นั้นเป็นดวงชิว
ท เขามาอยู่เพื่อชกให้เสียงสูง ทางชวาเขาก็ไม่สูง เราเห็นจะได้คำชวามาแต่

ชาวตะวันตก ประหลาดหนักหนาที่ชาวพุทธ ช เป็น ย แต่จัดหน้าก็ใช้ j เป็น ย
ดี บเหมาะกันเข้าด้วยจัดหน้าเขียนภาษาชวาใช้ tj เป็น จ ใช้ sj เป็น ช ช่าง
รู้ดีก็ชิมชากับเดี่ยวจริง ๆ คำ ประเล่ห์ ดูพจนานุกรมหลายฉบับก็ไม่ได้ความพอ
ใจกลัวจะเป็นคำไทย หากหลงตาเอาเข้าไปดูภาษาบาลีตั้งถุกก็เข้ารูปไม่ได้
คำว่า สวຍ ซึ่งใช้ในรากก็เห็นจะหมายถึงงามนั่นเอง ก็เป็นเม็ดค
งาม คู่กับเมียด ซึ่งเป็นเม็ดคไม่งาม

พิธีกรรมบูชาพระอุปคุต ได้พบกล่าวอยู่บ่อย ๆ ฉันทคิดว่าพระอุปคุต
นั้น ได้แก่ที่เราเรียกว่า พระบัวเข็ม มีต้นฐานและด้วยไม้เป็นแท่งทาบ ที่ได้พบ
ไม่มีสูงกว่า ๓๐ เซนติเมตร ทำเป็นมารวิชัย นั่งบนฐานดอกบัว พลิกขึ้นแล้วได้
ฐานมีรอยคว่ำลึกเข้าไป ขึ้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมด้านเท่าเช่นปลาเป็นต้น แต่งว่าหน้าบน
พระเศียรทำเป็นกลมซอ ทุกรูปนารผดธรณี เป็นแน่แท้ที่โหดทั้งสองข้างมีรอยฉง
หมุกไปนั้นหมา (อันนเองที่ใครชื่อว่า เข็ม) ที่เหมือนหนึ่งจะประจูดอะไรไว้ในนั้น
เห็นจะมีรอยหมุดฉงนอกจากแท่งที่วางนั้นอีก แต่จำไม่ได้ เราใช้บูชาในการพิธี
ขอฝนหรือพิธีมงคลอะไรก็จำไม่ได้แม่น อันเป็นพิธีที่คองการน้ำ ในว่าพระ
มาแต่เมืองมอญ แต่ท่านพรรณนาอาการพระอุปคุตต่างกันไปกับที่เขาใจน ก็
เป็นอันว่าลึกลับมืด

พิธีเหยียบดิน เห็นจะเป็นพวกเดียวกับ พิธีลงท้าว ซึ่งเด็กกันมาเดียนาน
แล้วพิธีลงท้าวได้ทำอยู่บ้าง แต่พิธีเหยียบดินนั้นเดกชาติทีเดียว

ขอบใจท่านเมื่อได้ทราบแน่อีกครั้งหนึ่ง ว่าท่านส่งหนังสือเรื่อง ชนข้าง
ขุนแผน กับเรื่อง ภูมิฐานกรุงศรีอยุธยา ไปให้ด้วยความเมตตา

ตามที่ท่านได้ส่งร่างหนังสือซึ่งท่านเรียบเรียงเรื่อง ทำศพ ไปให้ดู ฉันทจะ
ดาราภาพว่าตั้งใจแต่ที่จะเวียนชอกขงไม้รุใหญ่ กับขอความเห็นเขื่อนนคดาศ์กัทัก หา

ไตรศกที่จะปฏิสังขรณ์ ให้หนังสือเรื่องนมัสการความกว้างขวางออกไปอีกไม่ นานถึง
บัดนี้จึงมานึกได้ ว่านมัสการความปรารถนามานานแต่จกอยากให้มีใครแต่งหนังสือ
เรื่องการทำศพตามประเพณี ในพนเมืองแห่งคนทางช้างไทย ตามที่ท่านแต่งช
นนักเป็นอันได้สมปรารถนาส่วนหนึ่ง แต่เป็นไปในทางต่างประเทศเสียมาก
เพราะท่านเก็บมากแล้วตามที่ท่านได้อ่านพบ ส่วนทางช้างไทยท่านก็กต่างแต่
เท่าที่ท่านรู้ ย่อมไม่กว้างขวางพอ แต่ฉันจะบอกอะไรแก่ท่าน ให้ละเอียดไปใน
ประเพณีของพวกไตพวกหนึ่งกชคของ ด้วยไม่ทราบพอเหมือนกัน จึงได้แต่จะ
บอกหัวข้อให้ท่านพยายามได้ส่วนดังต่อไปนี้

ได้ยินมาว่าประเพณีทางเชียงใหม่ ถ้าเป็นศพไฟร์ เขาเอาศพตัดเป่า
วางบนกองฟืนอันตมกันอยู่จนตุง แล้วจุดไฟเผา ว่าไม่มกดินเดย เพราะไฟ
แรงมาก ทางหนองกายกเห็นจะทำอย่างเดียวกัน ด้วยมีฆาราทหารกเมืองนน
เข้ามาเยี่ยมกรุงเทพ ฯ แล้วไปช่วยงานเผาศพ เมื่อกลับไปก็พกกับนว่า ไทยยังมี
ไม่ใช้เผาผี เหม็นจะตาย ทางอินเดียมมีผู้ไปเห็นการจตุเตรียมเผาศพว่าเขาพิน
กองจนตุงเหมือนกัน แล้วเขาเอาพินกองทับศพด้วย เห็นศพไม่ได้ นอก
จากท้าว ถ้าฆ่าท้าวศพทาแดงแดง ก็รู้ได้ว่าเป็นศพผู้หญิง ทางเชียงใหม่
ถ้าเป็นผูคมีเงินมากพอ เขามศะเซตวหนึ่ง จตุพนกองบนศะเซตวหนึ่งกของพิน
เป่นอะไรางาม ๆ ไม่ให้เห็นพิน และบนกองพินนั้นผู้กเป็นรูปนกที่ตัดตงก (ตรง
กบตเราเรียกว่า นกที่สคิน ทำไมจึงได้ทำเป็นรูปนกชนิดนั้นกก็ไม่ทราบ) บน
หลังนกทำเป็นเรือน ควรจะเรียกว่าดอเหมือนบุษบกอะไรอย่างหนึ่ง ในนั้นตั้ง
ศพบนหลังกาเรือน แต่งคอกไม้ไฟถ่านธระนงตงมาถึงกองพินฐานนก ในอดีต
เรื่อง พระลอ กมีกต่างถึง แต่ไม่ได้กต่างละเอียดว่าทำเป็นอย่างไร ดันนษฐาน
ว่าจะเป่นอย่างเดียวกัน เรียกว่า พนมศพ เมื่อกแต่งเสร็จแล้วกชกศะเซตว เข้าเมรุ

ซึ่งปลูกไว้ในทุ่ง คำว่า ทุ่งเมรุ ก็เห็นจะเกิดแต่แบบนั้น และคำว่า ชักศพ ก็เห็นจะ
เกิดแต่แบบนี้ ที่พวกญาติช่วยกันชักตะเฆ่เข้าไปเข้าเมรุ แต่ศพใหญ่ที่ทำกันอยู่
ในกรุงเทพ ฯ ขณะนั้น มีญาติ ๒ คน ไปรับข้าวคอกคนหนึ่ง ถือผ้า โยงคนหนึ่ง เรียก
ว่า โยงไปรย เห็นจะแต่งให้ไปเข้ากระบวนแห่ชักโยง แทนตั้งญาติทั้งหลาย ใน
หนังสือฝรั่ง เดอซันโต กล่าวถึงพระบรมศพสมเด็จพระนเรศวรมหาราชก็มี อำนาน
แล้ว จำได้อำนาจเป็นชักทางเรือ กล่าวไว้ว่า แต่งเรือเป็นรูปคางคก (ไม่เข้า
ทางไทย) มีกุมารนั่งหัวเรือส้มจะเป็นโยงไปรย ชักไปเข้าเมรุในทุ่งเหมือนกัน
พระบรมศพสมเด็จพระนเรศวรมหาราชนั้น ดูเป็นที่ว่าได้ที่จึงเป็นเหตุให้สงสัยขึ้น ว่า
การแต่งศพนั้นได้ โทศนั้น มาจากไหนแต่เมื่อไร ได้เคยเห็นรูปพนมศพ พระ
สมภารเมืองพะม่า นั้นทำเป็นรูปช้างไม้เป็นนก และตั้งอยู่ในทุ่งเปล่า ๆ ไม่มีเมรุ
ทางเกาะบาหัดประเทศชวา เห็นรูปทำที่ใส่ศพ เป็นเรือนบนหัวนาคก็มี เป็น
เรือนเปล่า ๆ ก็มี แต่ไม่ได้ตั้งบนตะเฆ่ ใช้คนหาม ศพนั้นห่อผ้าไม่ได้ใส่หีบใส่
โกศอะไรหมด ในการเผาศพนั้นทราบว่าจะทางมอญใช้จุดดอกไม้ไฟ ชนิดที่เรา
เรียกว่า ลูกหนู ให้ได้ระฆังอันหนึ่งด้วยสายเชือกเข้าไปสู่พนมศพ แต่ทางเชียง
ใหม่ ใช้ดอกไม้ไฟประกอบด้วยดอ เมื่อจุดดอกไม้ไฟก็เดินเข้าไปสู่พนมศพ
เหมือนกันแล้วไฟที่ดอกไม้ก็ติดระฆังที่ฐานรูปสัตว์ ผักแคะเดินขึ้นไปติดดอกไม้
ไฟอันแต่งไว้บนหลังคาวอ แล้วทั้งหมดนั้นก็ไหม้ไฟตลยตต้นทั้งเมรุด้วย การที่
ทรงจุดผักแคะ พระราชทานเพลิงศพของเรา ก็ไปเข้ารูปจุดลูกหนูนั้นเอง แต่เรามา
ถือกันเป็นยศ ศพที่เสด็จเข้าเมรุได้ ไม่มีการทรงจุดผักแคะ คือศพซึ่งไม่ควรเสด็จ
เข้าเมรุจึงทรงจุดผักแคะ แต่ทางเขมรไม่เป็นเช่นนั้น พระศพพระเจ้าศรีสัตนาคนหุต
ที่เดียวได้ทำเป็นสองคอน คอนแรกเสด็จเข้าทอดหรือจุดเทียนทรงขมาพระศพก็
มีความไม่ชัด แล้วจุดผักแคะที่หลังเป็นการถวายพระเพลิง ส้มเป็นได้แก่จุด

ถูกหนูชนอกเปิดارهหนึ่ง ทางเขมรนั้นเขาจัดทำถวายพระเพลิงบนชั้นเบญจาท
ตั้งพระศพตนเอง แต่ชกชนออกเลย ตกให้เคียงง ไซ้ค้ำว่า บันถอย พังกก็เข้า
ใจ แต่ประเพณีต่าง ๆ นั้นตั้งเกศยาก ย่อมเปลี่ยนแปลงไปเด่มอด้วยเขาอย่าง
กัน ศพเจ้านายในเชียงใหม่ชนหนึ่ง เห็นรูปทำเป็นวรราชไปตุ่มเรูเดี่ยแฉ้ว
เข้าใจว่าเขาอย่างมาจากกรุงเทพ ฯ รูปตั้งอหิมพานซึ่งได้นำใครเข้ากระบวนแห่
ไปตุ่มเรูนั้น ก็เข้าใจว่าย่นย่อมาจากทำพนมศพ เป็นรูปตั้งออย่างเท่านั้นเอง

ทางเมืองอุบล พังกแต่ก่อนก็คู้เหมือนจะทำคล้ายทางพายัพ แต่ในสมัย
นี้ เป็นทำแค้เรือนได้ศพนนกระเม็ชกไปเข้าเมรุ ตั้งในเมรุทงเรือนน มีชื่อเรียก
ว่าอะไรก็ตมเดี่ยแฉ้ว ท่านอาจชกเขาได้ทนายสุด แต่การเผาเขาค้อเคาอิฐ
กระเดียดไปทางประเพณีพระมาซึ่งเขาชดหลุมบรรจุพื้นเผา แต่เขาไม่ได้เผาเรือน
แฉระเมรุด้วย เรือนนจาร์อเขาไปถวญจิด จะเป็นแบบใหม่ก็ไม่ได้ ข้อสำคัญ
จามีพระส่งจดพระอภิธรรม ทงดำหรบติดไปบนตะเม็ชกศพด้วย จะเป็นร้าน
เดี่ยหรือส่งร้านก็ได้ใจจำ แต่เห็นได้ว่าการที่เราเอาพระองค์หนึ่งอ่าน
พระอภิธรรมแห่นำศพไปนั้น เข้าทางที่เอาพระส่งจดไปตั้งร้าน เป็นการย่นย่อถง

อีกอย่างหนึ่งเรียกชื่อว่า ร้านมัว เป็นที่ทำชนใช้เผาศพของเราเหมือนกัน
แต่รูปร่างเป็นอย่างไรไม่เคยเห็นสักที คิดจะเป็นของเก่าเกินสมัยมาแฉ้ว ท่าน
ควรจะสืบเอามาพรรณนาไว้เดี่ย ค้อไปจะไม่มีใครรู้ว่าเป็นอย่างไรกันเป็นแน่

พรอ

กรมศิลปากร

วันที่ ๓๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๒

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบดีฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับตายพระหัตถ์ ลงวันที่ ๓๓ ใจแล้ว พระเดชพระ
คุณตั้งเกล้า ๆ ทาที่สุดมิได้

เรื่องเขียนหนังสือฝรั่งเป็นไทย ไทยเป็นฝรั่ง ราชบัณฑิตยสถาน
ได้รับโอนภาระเรื่องมาจากคณะกรรมการซึ่งกระทรวงธรรมการได้ตั้งขึ้น มา
จัดทำต่อไปจนสำเร็จรูปเป็นร่างขึ้นไว้ แต่มาเกิดคิดขัดใจเรื่องสระและพยัญชนะ
ต่างตัว ซึ่งไม่ตกลงกันในระหว่างศาสตราจารย์ เซเดต์ พระยาอินทรมนตรี
และพระองค์เจ้าจรรณไวทยากร แต่จะเป็นตัวไหนบ้างข้าพระพุทธเจ้าไม่ทราบ
เกล้า ๆ ทราบเกล้า ๆ แต่ว่าเรื่องค้างเตงมาแต่ พ.ศ. ๒๔๗๑ ข้าพระพุทธเจ้า
ขอประทานถวายแบบเทียบตัวไทยกับตัวโรมันของราชบัณฑิตยสถานทกราบ
ทูลมาข้างต้น แต่ตั้งถวายมาทางไปรษณีย์ค้างหาก ข้าพระพุทธเจ้าเคยแนะนำ
ผู้แทนกระทรวงกลาโหมซึ่งมาหาข้าพระพุทธเจ้า ให้ใช้แบบนี้ แต่ทกราบเกล้า ๆ
ว่าจะไม่ได้ ใช้นักว่าจำยาก เพราะเป็นแบบนักปราชญ์มากไป

ที่ทรงพระเมตตาประทานหัวข้อเรื่อง ประเพณีเกี่ยวกับการทำศพ เป็น
พระเดชพระคุณแก่ข้าพระพุทธเจ้าตั้งเกล้า ๆ ที่ข้าพระพุทธเจ้าเรียบเรียงเรื่อง
ทำศพของต่างประเทศมาก เพราะหาเรื่องทางประเพณีในพื้นเมืองข้างไทยไม่
ค่อยได้ ที่มักถาวใจในหนังสือบ้างก็เล็กน้อย อย่างมากเด้าใจไม่เกินหน้า
หนังสือ อย่าง ประเพณีภาคอีสาน ที่เจ้าคุณพรหมมุนีเรียบเรียงไว้ ก็ถาว
แต่เล็กน้อย ข้าพระพุทธเจ้าให้นายสุดไปสอบถามท่าน ก็ว่าท่านรู้เพียงเขา

นิมนต์ไปเทศน์แต่บึงสูกุดเท่านั้น ไม่เคยเห็นตลอด ทั้งประเพณีที่ต่างกันในเมือง
อุบลก็เป็นอย่างใหม่เลยโดยมาก ชัดให้นายสุดเป็นผู้ต้อนรับคนต่อไป ขอนกจริง
เพราะท่านเป็นพระดังชญาทก็จะ ได้เห็นพชชเขาทำกันได้ตลอด ชอบพวกคฤหัสถ์
ก็มักบอกที่ไม่ได้สังเกตเอาใจ ได้เรื่องเกิดเรื่องตาย ทราบแต่ที่เคยเห็นดุ่ม ๆ
ค้อน ๆ คิดด้วยเกล้า ๆ ว่าต้องได้ซักคนแก่คนเฒ่า จึงจะได้เรื่องมาก เพราะ
ประเพณีเปลี่ยนแปลงไปมากเลยแล้ว คนสมัยใหม่ไม่เอาใจ ได้เรื่องประเพณี
ต่าง ๆ ที่ฝรั่งเขาทำกัน เป็นหน้าที่ของรัฐบาลหรือราชบัณฑิตยสถาน หรือ
สมาคมเกี่ยวกับความรู้เป็นผู้ต้อนรับ ทำเป็นเฉพาะชาติหรือท้องถิ่น ไม่ออก
ความเห็นอะไรหมด นอกจากต้อนรับได้อย่างไรก็ตามพจนได้ แดงมผู้
เก็บข้อความจากหนังสือเหล่านี้ มาพิมพ์พิจารณาแต่งเป็นเรื่องสั้น เพื่อบำรุง
ความรู้ ไซ้หนังสือพวกแรกเป็นเครื่องมือ ส่วนประเพณีของไทยไม่มีใครทำ
เครื่องมือชนิดนี้ได้ จึงลำบากแก่การเรียบเรียง ซึ่งตรงทกจาเรื่องทชาพระ
พุทธเจ้าเรียบเรียงมีประเพณีต่างประเทศปนอยู่มาก ข้าพระพุทธเจ้าจะคัดเอา
ออกเลย เหลือใจแต่ที่จะ ไซ้เปรียบเทียบพิจารณากับประเพณีของไทย เพื่อค้น
ค้นเหตุผลที่จะอธิบาย นายสุดบอกข้าพระพุทธเจ้าว่า ทางพายัพเขาม้าว่าว่า
ด้วยเรื่องทำศพ กต่างไว้อย่างละเอียด เรียกว่า คัมภีร์ขจรพนธ์ จาน้อยหลาย
ผูก ข้าพระพุทธเจ้าถือ โอกาสขอ ให้ข้าหลวงจังหวัดเชียงใหม่ช่วยหาให้เป็นที่
ราชการ เพราะจะจำเรียงมากกว่าขอส่วนตัว และก็เป็นประโยชน์แก่หอพระ
สมุดอยู่ ทางมอญเขาก็มีเป็นตำรา ในหนังสือฝรั่งแต่งใจว่าด้วยเรื่องชาติเขตร
ว่าตำรานชื่อ โลกสมุตติ คิดด้วยเกล้า ๆ ว่าถ้าทางราชการจะมีหนังสือไปขอแรง
กรมการจังหวัดที่อยู่ห่างไกลจากความเจริญสมัยใหม่ ช่วยสืบจดมาให้ก็จะเป็น
ประโยชน์ไม่น้อย แต่ต้องตั้งหัวขอไปให้ต้อนรับและจดมา มีฉะหนักจะบอก

พร้อม เพียงแต่ทรงแนะนำหัวข้อมา ข้าพระพุทธเจ้าก็ได้รับความรักจ้างออกไป
เช่นการเผาศพ ไซ้ฟันเรียงซ้อนกันหลายๆ ชั้น แล้วเอาโองวางบนนั้น และเอาฟัน
ที่ขนยาววางคั้งให้กายปากโดง ข้าพระพุทธเจ้าเพิ่งทราบเกล้าฯ ว่า พนมศพ
พนมเมรุ ก็คงเป็นอย่างนี้เอง ต่างแห่งต้องการไม่ ให้พื้นที่ของสูงหลายดงก็ทำ
เต้าตักต ทัศนอยกมแท่งหยอกประกอบหดก เขยบชนไปสร้างเป็นร้านมาใส่เต้า
เอากัฟโงบนนั้น ข้างต่างเรียงฟันดาตบใจ ร้านมานั้นจะทำด้วยไม้อะไรก็สุดแล้ว
แต่จะหาได้ ขนาดสูงและกว้างยาวตามสมควรไม่มีกำหนด ต่างที่กมพนมพนม
ททาดทนอย มณชาวดาดข้างมารานหรือเขยนเป็นดวดตาย เขยบชนไปกม
แท่งหยอกประกอบเต้า ถ้าทำอย่างนี้ไม่มีพนมพื้น ถัดชนไปอีกชนคือเต้าร้าน
มาให้สูงมีหลังคา นเป็นชนที่เจริญไกลเข้ามาทางเชิงตะกอนในกรุงเทพ ฯ แล้ว
ผู้เฒ่าว่าแต่ก่อนออกจากบ้านไปไม่ดูไกลก็หาฟันโตง่าย ค้อมาคต้องไปหาไกล ๆ
เคยวณคงหายากเข้า ค้อมไปเรื่องพนมศพ คงหมด เพราะหาฟันยาก ถ้าอีกชน
หนึ่งเผาด้วยวิทยาศาสตร์ เพียงปังกัฟ ก็น่าจะหมดไป ด่วนโองนั้นจำเดิมใช้
ไม้งดชุดเป็นโอง แล้วค้อมมาเขยบเป็นโองไม่มีฝาปิด เพราะหากระดานได้
ดัดดกชน นายตุ้คอธิบายว่า เวลาซักัฟ พระย่นไปบนตะเข้ข้างหลังัฟ ๒ รูป
แบกัฟกับบนหลัง โองและอ่านคัมภีร์คดออกไปทั้งสองรูป บนโองมีเต้าผ่าผู้ตายณ
หนึ่ง เมื่อดกที่เผาโยนผ่าขามหรือดอดโอง ๓ ครั้ง และเอาฝ่านหนักดบบ้าน เวลา
ทำบุญกตั้งผ่าใจด้วย เสร็จแล้วจึงถวายพระ ข้าพระพุทธเจ้าคคคความเรื่องเอา
ผ่าขวาง โองเวลาไฟกำลังลุกไม่ออก เมื่อได้ฟังคำอธิบายนี้กระดกโตว่าจริงเรียก
ชอญหรืออญญาณกดบมา จนไซ้เต้าเหมือนกัน ซาคอน ๆ ก็เช่นเดียวกัน
ประเพณีทำชอญชาวอีสานกเอาเต้าผ่าของเดกมาไว้ในพานบายศรีด้วย แต่ง

ว่าเสียผ้าเป็นภาคก่อนของผู้เป็นเจ้าของ จึงต้องทำเช่นนั้น เรื่องจุดไฟในกระดามะพร้าว นายตุ้ตว่าเขาใช้เปลือกมะขุมหรือลูกชากากแห้งใส่น้ำมัน ถ้าไม่มีน้ำมันกาศ น้ำมันมะพร้าว ใช้น้ำมันปลาหรือไขเนอกก็ได้ ข้าพระพุทธเจ้ามีเด็กคนใช้เป็นชาวอีสาน อธิบายว่าเขาใช้กระป๋องนมวัวใส่น้ำมันตามไฟ ถ้าหากระป๋องนมวัวไม่ได้ก็ต้องจุดไฟ เวลาเอาศพลงเรือถ้าพังฝาไม้ระตวกจะออกทางประตูรวมตากได้ แต่ต้องกดกับแม่บรรไดเดียว ยังมีเรื่องกระดูกกระดูกอีกมาก ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าให้เขาช่วยจุดอยู่ จะได้กราบทูตมาภายหลัง ประเพณีเกิดข้าพระพุทธเจ้าก็รวบรวมไว้ได้มาก แต่ยังไม่ได้แปลออกมาเล่มอ ถึงกระนั้นก็ยังแพะเรื่องเกี่ยวกับตาย

ข้าพระพุทธเจ้าอ่านพบใน บทพระไอยการบานฉนแณก มาตราหนึ่งกล่าวถึง สิบสองกษัตริย์ช่วยสัพพัตยากร ความไปข้างเจ้าหน้าตลับต้องคลัง

ควรมึคควรแล้วแต่จะโยรคเกล้า ฯ

ข้าพระพุทธเจ้า *Mr. E. Chuanbunwong*

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนริศรานุวัดติวงศ์

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒๓ ธันวาคม ๒๕๑๒

พระยาอนุমানราชชน

หนังสือของท่าน ลงวันที่ ๑๕ ธันวาคม ได้รับแจ้ง

ได้ทราบความตามที่ท่านบอก ว่าเรื่องเขียนหนังสือฝรั่งเป็นไทย ไทยเป็นฝรั่ง ตกเป็นหน้าทราขบัณฑิตยสถานที่จะกำหนดอยู่แต่ฉันก็พอใจ ส่วนแบบอักษรของราชบัณฑิตยสถาน ซึ่งท่านบอกว่าได้ส่งทางหนึ่งค้างหากนั้น ไม่ได้รับ แต่ไม่เป็นไร จะตกลงเอาอย่างไร และจะได้ประกาศออกเมื่อไรนั้นฉันไม่คิดใจ

เรื่องประเพณีทำอะไรต่าง ๆ เช่นการทำศพเป็นต้น จะต้องจดเอาคำให้การหลายคนมาผสมกัน แต่เราประกอบว่าที่เดิมจะเป็นอย่างไร เพราะผู้เห็นการมาก็ย่อมจะเห็นต่างคราว เมื่อประเพณีได้เปลี่ยนไปแล้ว เช่นที่ได้ความว่าการชักศพทางอุบถ มีพระยณอ่านหนังสือไปท้ายสระเข่งสองรูปนั้น ก็พอเขาได้ว่าเดิมนั้นพระสวดพระอภิธรรมไปบนสระเข่งอร่าน แต่ทำเช่นหนักคตของเป็นสระใหญ่เมื่อย่นย่อทำสระเข่ง ด้วยไม่มีกำลังพอ พระสวดก็ย่นลงเขาแคร์้านดะองค์ ในการที่ทำงานไม่ได้พระจึงต้องย่น แต่วกต้องมาให้เห็นอีก ว่าที่เราจัดพระองค์หนึ่งจนกานหาม อ่านหนังสือนำศพนัน ก็ย่นย่อมาจากพระยณอ่านหนังสือสองรูปนั้นเอง ตามที่ท่านว่าฝรั่งเขาจัดไว้โดยที่ใดส่วนใด ไม่มีมีความเห็นนั้น ก็เขาทางที่พระสวดนั่งพลชั้น (เขริน) เคยแนะนำฉัน ด้วยฉันปรารถถึงพงศาวดารว่าได้ความมาใหม่ๆ แปลกๆ แต่จะแต่งจนกรุดกว่าไม่ต้นสุด แก่จึงว่าได้อะไรมาก็จัดรวมไว้ แล้วภายหลังหน้าคนเขาก็เก็บเอาความที่จัดไว้ไปแต่ง

จนได้เท่านั้นเอง จึงมาเห็นตามที่ท่านบอกว่าความแนะนำทางนิกายทางที่ฝรั่ง
เขาทำกันอยู่นั่นเอง การถามประเพณีอะไรแก่ใครนั้น ฉันเคยได้ประดับแก้ตัว
มาแล้ว เห็นใครที่เป็นผู้ใหญ่เขาทักเห็นก็ถามเขาเพื่อรู้ แต่เขาบอกอะไรไม่ได้
มากด้วยกัน เพราะเขาไม่ได้สังเกตที่จะจำ ผู้ใหญ่ที่จะบอกแก่เราได้นั้นน้อย
คนนัก

การเผาศพด้วยกองฟืนโต ๆ สูง ๆ จะต้องเดินไปอยู่เอง เพราะ
บ้านเมืองศรัทธาชน หาฟืนได้ยากเขา ฉันถามบอกแก่ท่านไป ฉันเคยมีคนใช้เป็น
ชาวอุบลมาคนหนึ่ง บอกว่าการเผาศพ (ชะนิกของฟืนโต ๆ) นั้น เขามีไม้บักชน
ไปข่มโดงไว้ เรียกว่า ช่มเผง ท่านเองที่เรามาพูดกันว่า ช่มเหง เพราะผ
ปน ห ได้ เช่น ผัว เป็น หัน เป็นต้น ที่ทำไม้ ช่มเผง ช่มเหงเพื่อกันไม่ให้โดงตก
ลงมาเมื่อฟืนไหม้ไฟ

คำว่า ร้านม้า เมื่อฉันจรรยาตามคำก็จะต้องเป็นร้านมั่งงา ตุ้มม้าเต็ม
ตะเกียงฉนวนนั้น เหมาะที่สุดที่จะตั้งคร่อมบนกองฟืนอย่างท่านว่า แดงคงศพ
บนนั้น จุดไฟเผาไหม้ไปหมดต้นทั้งศพและโดงกับร้านม้าด้วย นี่เป็นประเพณี
แต่ก่อน แต่ที่หลังอาจเปลี่ยนแปลงเป็นทำร้านมาชน ตั้งเชิงตะกอนเผาศพบนนั้น
อย่างนี้ ไม่เผาร้านม้าไปด้วยก็ได้ ใช้ร้านม้าเป็นอย่างฐานปูนแห่งเมรุที่
เรียกชื่อว่า เมรุ กัดของมีอะไรด้อม ลักษณะเดียวกับเขาพระเมรุมาเจ้าตัดศบวิพนธ์
ด้อม ถ้าไม่มั่งงาแฉดด้อมโบราณเรียกว่า โรงต้ม แต่เคยจนที่เผาศพไม่ว่าจะมี
ลักษณะอย่างไรก็เรียกเมรุทั้งสิ้น

ในการตั้งผ้าข้ามโดงฉันก็เคยเห็น เห็นทักกันที่ศพล้ามัญ ก็พิศจัต้อย่าง
พระราชทานเพลิงไม่เห็นทำ ที่เห็นนั้นเป็นผ้าขาว จะเป็นผ้าอะไร เอามาแต่ไหน
ก็หาทราบไม่ เข้าใจเอาว่าเป็นผ้าทาบศปากโดงนั้นเอง ถ้าจะเอาแน่ก็ต้องถาม

พดกส์ปเหฺรื่อ ท่านบอกว่าทางอุบต ไซ้ผ้ําของผู่ตายบ้ดปาก โถงน้ําเข้าทาง
ค้ือยู่มาก ผ้ําคดุมหีบค้พของเรวค้ก่อกนก็ ไซ้ผ้ําห้มนอนเป้นพยานยู่ ค้ํา
ส้ปเหฺรื่อ ส้มเต้จกรมพระส้ดว้ดค้ เตวอว่ ค้ือ ส้ปรุส ทางเซมร่อานออกเด้ยงค้ํา
ท้มค้ือ ส ซ้างท้ายเป้นว้ดจ้ญชน้ เช่น ส้ปรุส ก็เป้น ส้ปรุส แด้ว รุส อาจเป้น
เรอช ไปค้ือค้องงาย

ในทารททานเต้ถ้ง ท้าชว้ญ ว่าเซวเอาเล้อผ้ําของเต้กผู่รบท้าชว้ญ ไซ้
ในพานบายค้รค้วยน้ ท้ําห้กถ้งการเว้ยนเท้ยนส้มโกชในราชการ ท้ําอยู่เป้น
ด้องอย่าง อย่างเค้มยค้เว้ยนเท้ยนห้ารอบ อย่างค้ริงยค้เว้ยนด้ามรอบ อย่าง
ค้ริงยค้นนบายค้รเบ้ด อย่างเค้มยค้นนบายค้รบค้ ไซ้ไบคองทงไบด้ามไบ ห้อ
บายค้รเป้นชนไฟ แด้วเอาผ้ําทองค้ ห้อท้บชนนอก เม้อเว้ยนเท้ยนไปค้ือด้ามรอบ
พราหมณเซวค้ก่กถ้คดุมบายค้ร เอาผ้ําห้อไบคองเป้นม้จนวนจ ค้ไปจางบนค้กผู่
ชงค้รบท้าชว้ญ ฉนค้ดไม้ออกว่าท้าเซ่นน้ํประส้งค้ะไร ไบคองแเด้ผ้ําค้ดุม
บายค้รนนค้ือค้ผ้ําซ้ แด้วเบ้ดผ้ําซ้เอาไปจางบนค้กผู่ค้รบท้าชว้ญ จะหมาย
ค้จางว่ากะไร ค้ดไปถ้งค้รบท้าชว้ญเม้อเต้ก ค้ ผู่โหญ้เซวมาห้พรแด้วเซว
ก้ห้กนอาหารอนค้แ่งจ้ในบายค้ร แด้วแบ่งอาหารไซ้ไบคองจางส้ทค้หรือ
ด้ามเท้ดยเมเซ่นผ้ดจย แด้วเซวเอาไบคองบายค้รห้อผ้ําไปชุกจ้ได้ห้มอนท้เคย
นออกค้วย จ้งเห้นว่าเป้นจ้อชอย่างเค้ยวกัน ท้เอาไบคองค้ดุมบายค้รก็เพวระ
บายค้รไม้เป้นไบคองเด้ยแเด้ว ค้องการไบคองห้อจ้งเอาไบคองมากค้ดุมบายค้ร
เป้นชนไฟ แด้วน้ําเขาเซวค้บผ้ําของผู่ค้รบท้าชว้ญยงไม้ถน้ด อาจท้ค้ก่อกน
น้ําเป้นชองค้นท้ค้รบท้าชว้ญค้ไค้ การห้กนชองในบายค้รน้ การส้มโกช
ในราชการ พราหมณเซวค้ก่ท้ําอยู่ แด้วย่นย้อดงเป้นค้กถ้ดมข้างบายค้รไซ้ในดุก
มะพว้จ แด้วเอาน้ํมะพว้จบ้อนแก้ผู่ชงค้รบท้าชว้ญด้ามช้อน การค้กถ้ดม

ข้างบายศรีเป็นส้มตว่าตักของกินในบายศรี ได้รวมลงในตุกมะพร้าว พราหมณ์
เคียวนตกแถม เคยเห็นพราหมณ์แต่ก่อนเขาคักเอาขนมวางอย่าง มีทองหียบ
เปนนัน ได้ลงไปในตุกมะพร้าวพร้อมทั้งนมด้วย แสดงให้เห็นว่าทศกาคมน
ไม่ผิด

การจุดตะเกียงหน้าศพ ฉันเคยคาмаให้ท่านแล้ว ว่าด้วยอะไรได้
ก็เอาอายนเป็นกร่างาย ก็มาปรากฏตามที่ท่านทราบมาใหม่ เขารอยกบท
ฉันคาด

สืบสองพระกำนัล ตามที่ท่านพบ ถ้าเกี่ยวกับสืบสองพระคตัง กำนัน
หนักเป็นผู้ชาย ไม่ใช่ผู้หญิง เขารูปกับที่ฉันบอกท่านถึงกำนันพระแดง ที่
เก็บพระแดงก็เป็นคตังอันหนึ่ง คตังแดงนั้นแยกเป็นสอง ที่เก็บเอาดูดี ๆ พวก
พระแดงตั้งอยู่ในพระราชวัง เรียกว่าคตังแดงใน ชนกรมวัง ส่วนเอาดูเกนจ่าย
นั้นเก็บไว้นอกพระราชวัง เรียกว่าคตังแดงสรรพช ชนกรมกตาใหม่

ขอเมืองอุทุมพรพิสัย ทูลถามไปที่สมเด็จพระยาจารย์ ครัดบอก
ยกบ้านกนตวัดกับบ้านห้วยอุทุมพรชนเป็นเมือง มีคตังปรากฏอยู่ในประชุม
พงศาวดารภาคที่ ๖ หรือชื่อบ้านห้วยอุทุมพรจะเป็นเขียนแต่ดั้งเดิมแล้ว ไม่ตรง
ตามที่คนออกเสียงเรียกกันก็ไม่ทราบ ถ้าตรงตามหนักเป็นอันตรงกับชื่อเมือง
ไม่มีทางตัดแต่ง ส่วนเมืองของนั้นทรงจำได้ว่า เป็นชื่อเมืองชนแห่งเมืองหลวง
พระบาง ครัดว่าบรรดาชื่อเมืองแถบเหนือ กับทั้งทำเนียบชื่อเจ้าเมือง ได้ทรง
จัดการให้คตังพอไว้ มีฉบับอยู่ที่หอสมุดหรือไม่ ถ้ามีท่านจะกรุณาให้ฉันดูสักที
จะขอบใจท่านเป็นอย่างยิ่ง

พรหม

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒๗ ธันวาคม ๒๔๗๒

พระยาอนมานราชชน

แบบถ่ายตัวอักษรของราชบัณฑิตยสถาน ซึ่งฉันบอกว่าจะไม่ได้รับหนังสือฉบับใดก็ตามที่คิดแบ่งเป็นสองภาค คือภาคด้ามัญญกับภาคพิงคารนั้น ฉันเห็นชอบด้วย แต่คงมีความเห็นน้อยว่าควรใช้ตัวเกดยง ๆ จะสะดวกแก่โรงพิมพ์เขาไม่มัวพิมพ์อ่อนมเครื่องหมาย เพราะฉะนั้นภาคด้ามัญญควรใช้ตัวเกดยง ๆ เช่น อ หรือ อู ก็ใช้ตัว ๓ ตัวเดียว จะเป็นเสียงสั้นหรือยาวก็เท่าเขา แต่ภาคพิงคารนั้นจะได้เครื่องหมายอะไรก็ได้ตามใจ ฉันไม่ว่า ไม่มีความเห็นแย้ง

การอ่านผิดนั้นจะต้องเป็น เช่นคำว่า ตาก - ลม เด็กอ่านเป็น ตา - กลม ก็มี แต่ฉันเป็นความผิดของคนอ่าน ไม่ใช่ความผิดของคนเขียน ถ้าเขียนตามแบบแดงก็อาจคิดอ่านเอาความที่ถูกได้

อีกเรื่องหนึ่ง ได้ทราบมาทางสมเด็จพระยาตำราญ ด้วยทรงค้นเรื่องทางมอญ เพื่อครั้งนั้นให้เขาค้นหนังสือในกาพย์ ได้ทรงพบเรื่อง ตา ร้อยปม เป็นคัมภีร์ของผู้นับบุญคนหนึ่ง อดทนมากของกับเรื่อง ท้าวแสนปม ของเราเข้า จึงเป็นเหตุให้เกิดสงสัยกันว่า จะเป็นเรื่องที่มาแต่อินเดียอย่างเดียวกับผู้นับบุญดูนางนาคเดียดอกภรรยา ถ้าท่านอ่านหนังสือเรื่องทางอินเดีย แม้ว่าพบกล่าวถึงคนปมเป็นคัมภีร์ของผู้นับบุญเมื่อไรแล้ว ช่วยบอกให้ฉันทราบด้วย

พรส

บันทึก

วิธีเขียนอักษรไทยเป็นโรมัน

ข้าพเจ้าได้ปรึกษากับศาสตราจารย์เซเคส์ในเรื่องถอดอักษรนี้แล้ว ศาสตราจารย์เซเคส์
ยินยอมให้มี ๒ แบบ คือ แบบสามัญ ๑ และ แบบพิศการ ๑

ในส่วนแบบสามัญนั้น ศาสตราจารย์เซเคส์ตกลงด้วยในส่วนพยัญชนะ

ในส่วนสระนั้น ศาสตราจารย์เซเคส์เห็นว่าใช้ e สำหรับ แอ o สำหรับ ออ และ o' สำหรับ เออ อย่างที่ศาสตราจารย์เซเคส์ใช้อยู่ในจะดีกว่า

นาย จ. บุรณีย์เห็นว่า ควรขึ้นตามทีละกระบวนการได้ตกลงไว้ คือใช้ æ สำหรับ แอ o' สำหรับ ออ และ oe สำหรับ เออ ดีกว่า

ข้าพเจ้าได้หารือ นายพันโท พระเจนกุนีศาสตร์แล้ว นายพันโท พระเจนกุนีศาสตร์ เห็นว่า
ควรขึ้นตามทีละกระบวนการได้ตกลงไว้ เพราะว่า ถ้าจะใช้ e และ o แล้ว จะไม่สะดวกในการเขียน
แผนที่

ศาสตราจารย์เซเคส์ได้รับกับข้าพเจ้าว่า ถ้าฝ่ายไทยตกลงอย่างไร ทางฝ่ายวิทยาลัยฝรั่งเศส
แห่งตะวันออกไกลยอมใช้อนุ โถมตาม

ข้าพเจ้าจึงลงเนื้อเห็นว่า ควรขึ้นตามทีละกระบวนการได้ตกลงไว้

ส่วนสระอะสม เออ เออ แอว ซึ่งศาสตราจารย์เซเคส์ใช้ตัว n เป็นตัวควบนั้น บัดนี้
ยอมใช้ตัว o ตามทีละกระบวนการตกลงแล้ว

ในส่วนแบบพิศการนั้น สำหรับเครื่องหมายสั้นยาว ศาสตราจารย์เซเคส์ขอให้ใช้แต่
เครื่องหมายสั้น ส่วนสระขานนั้นไม่ทิ้งใช้เครื่องหมาย ทั้งนี้อาศัยเหตุที่ว่าสระภาษาไทยมียาว
มากกว่าสั้น

นายพันโท พระเจนกุนีศาสตร์ ไม่ขัดข้อง

ข้าพเจ้าก็เห็นควรตกลงตามได้

เพราะฉะนั้น ขอให้แก้รายงานการถอดอักษรไทยเป็นโรมันของกระทรวงธรรมการ หน้า
๖-๗ เลข ๔. โดยตัดคำว่า Quantities etc. ไปจนถึงคำว่า a: ออกเสีย

ส่วนตัวสระในหน้า ๘—๘ นั้น ให้แก้ตามแบบซึ่งแนบมานี้

ในส่วนพยัญชนะแห่งแบบพิสดารนั้น ศาสตราจารย์เซเดส์กล่าวว่า การที่จะใช้จุดต่าง ๆ นั้น เกรงว่าจะไม่สะดวกในการพิมพ์ และโดยที่แบบของศาสตราจารย์เซเดส์ได้ ใช้อยู่ทางวิทยาลัยฝรั่งเศสแห่งตะวันออกไกลแล้ว ถ้าทางฝ่ายไทยนี้พอจะตกลงตามได้แล้ว ก็ขอให้ตกลงตามเถิด

นาย จ. บุรณีย์ ก็เห็นด้วย และนายพันโท พระเจนกุนิศาสตร์ ไม่ขัดข้อง เพราะว่า แบบพิสดารไม่เกี่ยวกับทางการของกรมแผนที่เท่าใดนัก

ข้าพเจ้าเองก็ได้ตกลงกับศาสตราจารย์เซเดส์ ในแบบพิสดารนั้น ไปครั้งหนึ่งแล้ว แต่เห็นว่า ถ้าจะให้ถูกระเบียบ ตัว จ ฌ จ ฉ ซ ฌ นั้น ควรจะใช้ k'h แทนที่ใช้ kh' อยู่เดี๋ยวนี

ศาสตราจารย์เซเดส์ก็เห็นด้วย และรับว่า ถ้าทางนี้ตกลงกันเช่นนั้น ก็จะแก้ตาม แต่ข้าพเจ้ามาใคร่ครวญดูอีกแล้ว เห็นว่า ในการพิมพ์อาจจะทำให้ตัว h ห่างจากตัว k ฯลฯ มากเกินไป จึงเห็นว่าคงไว้ตามแบบของศาสตราจารย์เซเดส์ก็ได้ เว้นแต่ตัว ฌ ซึ่งศาสตราจารย์เซเดส์ใช้ ç นั้น ข้าพเจ้ายังไม่เห็นด้วย ข้าพเจ้าเห็นว่า ฌ ควรจะใช้ ð จะได้เข้าระดับกับตัว ฃ ค และ ฅ s

ส่วน ห (นำ) ซึ่งทำให้เป็นอักษรสูงนั้น ศาสตราจารย์เซเดส์ใช้เครื่องหมายคันเสียงแทน ข้าพเจ้าเห็นว่าสะดวกดีแล้ว

เพื่อความสะดวกในการพิจารณา ข้าพเจ้าขอเสนอแบบถอดอักษรที่ได้แนบมานี้

วรรณไวทยากร วรวรรณ

กระทรวงการต่างประเทศ

วังสราญรมย์ กรุงเทพฯ

วันที่ ๑๔ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๗๗

VOWELS

Italian Vowels except that α = sound of ea in English 'bear'

ø = sound of aw in English 'dawn'

ce = sound of eu in French 'peuple'

u' = a sound more open than German ü

General

Precise

สามัญ

พิสดาร

อะ ắ ๑๓	a		ah	ǎ	a
อ้ำ	am		ǎm		
อิ ั	i			ǐ	i
อึ ั	u'			ǔ'	u'
อุ ุ	u			ǔ	u
เอะ ็ ๑๑	e		eh	ě	e
แอะ ๑๑	æ		æh		æ
โอะ ๑ (—) ๑๒	o		oh	ǒ	o
เอะ ๑๑	ø		øh		ø
เออะ ็ ๑๑—๑๑	ce		ce h	cě	ce
เอ็อะ ๑๑	ia (final)		iǎh		ia (final)
	ie—(before consonant)				ie—(before consonant)
เอ็อะ ๑๑	u'a (final)	u'ah			u'a (final)
	u'ce—(before consonant)				u'ce—(before consonant)
อ้ำะ ๑๑	ua (final)	uah			ua (final)
	uo—(before consonant)				uo—(before consonant)
โอะ โอะ ๑๑ โอะ ๑๑	ai	ǎi ǎi ǎy ǎiy			ai
เอะ ๑๑	ao			ǎo	ao
อุ ุ	ui				ui
โอะ ๑๑	oi				oi

General

Precise

สามัญ

พิสดาร

อ ออ	oi	oi
เ ออ	oe i	oe i
เอื้อย	u'ce i	u'ce i
อว	uoi	uoi
อิ	iu	iu
เอัว เอ	eo	ěo eo
แอ	æ o	æ o
เอือ	ieu	ieu
ฤ (เสียง รั) ฤ	ru'	řu' ru'
ฤ (เสียง ริ)	ri	ři
ฤ (เสียง เรอ)	r ce	ř ce
ฤ ฤ	lu'	ľu' ľu'

CONSONANTS

English consonants except that

Initial	k	p	and	t	are unaspirated as in French.
Final	k	p	and	t	are unexplosive and unaspirated.
	kh	=	k	aspirated.	
	ph	=	p	aspirated — not English ph.	
	th	=	t	aspirated — not English th.	
	č	=		hardened form of ch as the cz in Czechoslovak.	
	ch	=		always as in English 'church'	
	ng			as in English 'singer', never as in 'linger'.	

General

Precise

Initial Final Initial Final

ก	k	k	k	k
ก ข ก ข ก	kh	k kh ḳ kh ḳ ḳ	k (kh) etc.	
ง	ng	ng	ng	ng
จ	č	t	č	t (č)
ฉ ช ฌ	ch	t	ch č cḥ	t (ch) etc.
ญ	y	n	ñ	ñ
ด ฎ ฏ (บวกล้ำ)	d	t	d ḍ ḍ'	t (d) etc.
ต ฑ	t	t	t ṭ	t ṭ
ถ ฐ ฑ ฒ ฌ ฌ	th	t	th tḥ ṭ ṭ' tḥ tḥ'	t (th) etc.
น ฌ	n	n	n ñ	n ñ
บ	b	p	b	p (b)
ป	p	p	p	p
ผ ฝ ฝ	ph	p	ph p̣ pḥ'	p (ph) etc.
ฝ ฝ	f	p	f f'	p (f) etc.
ม	m	m	m	m
ย	y	—	y	—
ร	r	n	r	n (r)
รร	—	n	—	n (rr)
ล ฬ	l	n	l ḷ	n (l) n (ḷ)
ว	w	—	w	—
ศ ษ ฌ ฌ ฌ	s	t	s ṣ ṣ' ṣ'	t (s) etc.
ห ฬ	h	—	h h'	—

เครื่องหมายเสียงสำหรับแบบพีสดา

การผันใช้ตามเสียงทุก ๆ อักษรให้ผันเช่นอักษรกลาง และให้ ใช้เครื่องหมายเหนือและใต้
สระ ตามแบบบัลลัควัดซ์

ตัวอย่าง

ก กั กั กั กั

kḥ kḥ kḥ kḥ kḥ

วิธีถอดอักษรเป็นคำ ๆ

แบบสามัญใช้อย่างทีกระตรวจธรรมการตกลงแล้ว และให้ถอดเป็นพยางค์ ๆ ไป ตาม
ลักษณะของภาษาไทย

แบบพีสดาเติมตัวสะกดการันต์หรือตัวที่ไม่ได้ออกเสียงในวงเล็บ ()

ตัวอย่าง

	สามัญ	พีสดา
กษัตริย์	kasat	kaṣat (triy)
ประกาศ	prakat	praḥkat (ś)
ราชบุรี	Ratburi	Rat (ch) buri

ให้ — (hyphen) สำหรับแบ่งพยางค์ในกรณีที่ไม่ใช่จะอ่านไปเป็นอย่างอื่นได้
เช่น สอ้ง = sa-ing ปากดัล = pak-lat

กรมศิลปากร

วันที่ ๓ มกราคม พ.ศ. ๒๔๗๒

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบใต้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับตายพระหัตถ์ลงวันที่ ๒๓ และวันที่ ๒๗ เดือนก่อน
ไว้แล้ว

ที่ครัดถึงลักษณะ เมรุ กับ โรงต้ม ผิดกันอย่างไร เป็นพระเดชพระคุณ
ต้นเกล้าฯ ข้าพระพุทธเจ้าเพิ่งทราบเกล้าฯ จากพระอริยาบดินทร์ นายสุตเด้าให้
ข้าพระพุทธเจ้าฟังว่า การเผาศพพระผู้ใหญ่ภาคอีสาน เขาถนนชั้นหน้าตายชั้น
อยู่ข้างนอกมองไม่เห็นที่เผา ก็ต้มด้วยเป็นเมรุ ข้าพระพุทธเจ้าได้ขอให้นายสุต
เรียบเรียงลักษณะที่วางอยู่ ส่วน กรม ข้าพระพุทธเจ้าได้พบ ในพจนานุกรม
มอญ—อังกฤษครั้งหนึ่ง แต่ข้าพระพุทธเจ้าค้นหาสมุดที่จดไว้ยังไม่พบ

ข้าพระพุทธเจ้าเห็นรายการเมรุที่กล่าวถึงจะสร้าง มีคำว่า เกษตร ข้า
พระพุทธเจ้าไม่เคยพบคำมาก่อน จึงสอบถามเจ้าหน้าที่ เขาอธิบายว่า เป็น
ระเบียงที่ต่อจากตำบับ แต่จะแปลว่าอะไรเขาก็ไม่รู้ ข้าพระพุทธเจ้าเคยพบแต่
ทับเกษตร ว่าเป็นที่พระนั่งทับของพุทธรูป แต่ทำไมจึงเรียกว่า เกษตร ขอ
ประทานทราบเกล้าฯ ด้วย

เมื่อจนเสารทดวงมานี้ การชำระพจนานุกรมไปถึงคำว่า เขตหน้า แปล
ไว้ว่า “กรอบประตูหน้าค่าง” แต่ตามที่ข้าพระพุทธเจ้าจัดไว้ ว่า กรอบประตู
หน้าค่างเรียก ขานกบ ส่วนประตูหน้าค่างโบราณไม่มีกรอบ เพราะเปิดเข้า
ข้างในไม่มีบานพับ จึงไม่จำเป็นต้องทำขานกบ เป็นแต่ทำเขตหน้าเป็นบ่วงค่าง
บังหน้า เพื่อกันเคาะเท่านั้น กรมการต่างท่านเห็นว่า จะเป็นกรอบด้านนอก

ที่ติดต่อกับผนัง แต่ข้าพระพุทธเจ้าไม่เห็นด้วย เพราะนั้นไม่เกี่ยวกับบ้านประตู
ครั้นเมื่อไปดูประตูที่จะเข้าไปในพระอุโบสถวัดมหาธาตุ ก็เห็นแต่บ้านประตูไม่
ทงแผ่น ไม่มีกรอบหรือดงดตายอะไรที่ไปน ดังท่านว่า อาจเป็นตายตักที่
อยู่เหนือและได้บานหน้าต่างเรือนฝากระดาน แต่ได้ทราบเกล้าฯ ว่า ที่ตรงนั้น
ดูเหมือนจะเรียกกันว่า สะพานหนู ข้าพระพุทธเจ้าขอพระบารมีปกเกล้าฯ ขอ
ประทานทราบเกล้าฯ คำว่า เช็ดหน้า ด้วย

พระยาราชาโกษา บอกข้าพระพุทธเจ้าว่า การชักศัพทางเชียงใหม่
เขาเอาเท้าศัพไปก่อน ส่วนซ้ายที่ถอดมาจากหัวโคง รังย่อนไปทางท้ายโคง
สำหรับรุ่งโยง พระยาราชาโกษา ได้ถามเขาว่า ทำไมจึงเอาเท้าไปก่อน เขา
บอกว่าเป็นประเพณีตั้งนั้น ไม่ได้เหตุผลอะไรอีก คิดด้วยเกล้าฯ ว่า ประเพณี
ชักศัพเอาเท้าไปก่อน มีพ้องกันมากชาติทั้งฝรั่งและอินเดีย อ้างเหตุว่า เพื่อไม่
ให้ผู้จำทางกลับบ้านได้ ข้าพระพุทธเจ้าสอบถามพวกหมื่นพจนนัตถมว่า เวลา
ศัพออกจากบ้าน เอาศีรษะไปก่อน พอจะเข้าเขตศัพบ้านจึงกลับโคงให้เท้า
ไปก่อน ที่ในกรุงเทพ ฯ ใช้ชักหัวโคงไปก่อน ก็น่าจะมาเปลี่ยนกันที่หัว
เมื่อมีการรุ่งโยงศัพ

คำว่า อุทุมพร เดิมเป็น ชุมพร ข้าพระพุทธเจ้าพบคำในภาษาอินเดีย
ที่ใช้พูดกันในปัจจุบันว่า ทุมพร ไม่มี อุ เพราะเสียงเน้นมาอยู่ที่ ทุม เดียง อุ ก็
หายไป ที่เพี้ยนจาก ทุมพร เป็น ชุมพร ก็คงเนื่องด้วยเสียง อุ ตกเสียง ซึ่งเกิด
แต่พื้นให้หดเข้าไปหาที่เกิดของเสียง อุ แต่เข้าไปไม่ถึง จึงเกิดเป็นเสียงเกิดที่
เพดานแข็งไป

ที่ควรลือว่า การถ่ายตัวอักษรสำหรับภาคสามัญ ควรจะใช้ตัวเกดียง ๆ นั้น
ข้าพระพุทธเจ้าเห็นพ้องในกระแสร่ำพระดำริเป็นอย่างยิ่ง ที่ฝรั่งใช้กันอยู่ก็เป็นอย่าง

ที่จริง ไม่มีความลำบากอย่างไรในเรื่องอ่าน เพราะการอ่านต้องเรียนกันอีก
ตั้งหนึ่ง ตั้งที่จริงเป็นของถูกคองที่สุด ที่มาเกิดแก่ศอผดมยุงกันอยู่ในเวदान
ก็เพราะนักถงเรื่องจะอ่านออกเสียง ให้ตรงควอักษร จึงทำควมลำบากในเรื่อง
เขียนคำยุงอยู่ในเวदान

เรื่องตาร้อยปม เจ้าคุณสุเมธาวัคชนะสงครามเต่าให้ข้าพระพุทธเจ้า
ฟังว่า ในตำนานมอญ มีบุรุษชื่อ มังปลาย (พลาย) กะไตัก (หุต) หรือ
มาณพหุต ทำไร่ปลูกมะนาวนมหานไว้ ถ้ายบัสต์สำจะรดคั้นมะนาวเต็มอ มะนาว
เกิดผลงาม คิษย์ของโหราจารย์ขอมะนาวจากมาณพหุต และตามโหราจารย์
เข้าไปในวัง พระราชธิดาพระมหากษัตริย์ทอดพระเนตรเห็นผลมะนาว ครัด
ขอจากเจ้าของหุดายครงจงได้ไป ครั้นเดือยมะนาวนั้น ก็ทรงครรรักถอดไอรัด
พระเจ้าแผ่นดินครัดให้คิม้องร้องบ่าว มาณพหุตเอาช่างกันหม้อก้อมหนึ่งไปให้
กุมาร ๆ ถรับ พระเจ้าแผ่นดินจึงครัดให้ถอยแพพระราชธิดาไอรัดและมาณพหุตไป
ภายหลังไปได้ถถองวิเศษจากถถ คีเป็นบ้านเมืองและได้เป็นกษัตริย์ต่อมา เรื่อง
นเชอถวยถถต่าง ได้แนว่า เป็นเรื่องเดียวกับเรื่อง แลนปม ในพระราชพงศาว
ดาร ข้าพระพุทธเจ้าได้ถอยระวางถูเรื่องชระนคินทางอินเดือยถ่มอ เพราะเชอ
ถวยถถต่าง ถ่า จะมาจากเรื่องของชาติใดชาติหนึ่ง แต่ยังไม่พบ เรื่องนางส้อย
คอกถมาก อถเรื่องหนึ่ง ข้าพระพุทธเจ้าพบเรื่องมีเก้าคถายคถถกัน คีใน
พงศาวดารของแขกจาม ถ่า พระเจ้าศรีหรือธรรมเทพ ครองแคว้น ทัยวิษณุมูรติ
มีราชธกถถทางม้ายพระราชบิดาจากวงศัถระกถถมะพธำถ ถ้ายพระมารคาคถถบมา
แต่ถระกถถหมาก ในตำนานเมืองนครศรีธรรมราชถ่า เจ้าเมืองเพ็ชรบุรี ไคชทายา
ชอนางจันทรเทวศัรบาถราชบุคัศัรทถถองถ่มุถร ถ่าเป็นราชธิดาพระเจ้าร่มฟ้า

กรุงจีน กับนางจันทร์เมาศ์ที่รับาขนาดสุริวงศ์ ๆ เกิดในจันหมาก ณ เมือง
จัมปาธิบดี ในหนังสือฝรั่งเล่มหนึ่งว่าด้วยเรื่องมรดาญอ้างไว้ว่า คันต์กุดกษัตริย์
จามองค์หนึ่งเกิดในจันหมาก แต่ไม่ได้เดาเรื่องไว้ให้ละเอียด คิดด้วยเกล้าฯ
ว่าเรื่องของมรดาญกับของเราที่ใกล้กันคงมีอีกมาก เช่นเรื่อง ศรีทนนไชย ของ
มรดาญก็มี แต่หาฉบับแปลเป็นภาษาอังกฤษไม่ได้ พระยาตมหนักเตาให้ข้า
พระพุทธเจ้าฟังว่าเหมือนกันมาก

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า พร: น. อ. ย. น. บ. ม. พ. อ. ร.

ขอประทานกราบทูล สัมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๑๒ มกราคม ๒๔๗๒

พระยาอนุমানราชธน

หนังสือของท่าน ลงวันที่ ๑ มกราคม ตามอะไรไปหายอย่าง จรดขอบ
ท่านตามรูตามเห็นต่อไป

เกษตร ท่านทราบแต่จั่วคำเดียวกับ เขตต์ เป็นคำพูดคัดมาจาก
ทับเกษตร ซึ่งชาวบักชไตเขาไซเรียกพระระเบียง อาจเหมือนกับทางพายัพและ
อีสานก็ได้ ไม่ทราบแน่ชัดว่าทางนั้นเขาเรียกอย่างไรเพราะยังไม่เคยไป แต่ตั้งเกศ
ไตอยู่ว่า ต่างคำที่ไซกันทางบักชไตชนไปตรงกับทางพายัพอีสานก็มี คำว่า ทับ
หมายความว่าที่อยู่หรือที่อาศัย เช่น ทับกวาง ก็เป็นที่อยู่ของหมู่กวาง ทับช้าง
เป็นที่อยู่ของช้าง โพรทับช้าง คือต้นโพรที่อาศัยช้าง ทับตะโก เป็นที่อยู่ของเสือ
คำกริยงและเงาะเรียกเสือว่า ตะโก๊ะ เราตากเขาเข้ามาเข้าภาษาไทยจึงเป็น ตะโก
เลยไม่ได้ความ โปรดปรานได้ประทานทับกระท่อม คือกระท่อมที่อยู่ แดงที่
อยู่นพมนักเดอนความเข้าใจมาเป็นเรือน ทับเกษตร ก็หมายถึงเรือนซึ่งเป็น
ขอบเขตต์ ตรงกับพระระเบียงคด และอะไรต่าง ๆ บรรดาที่เป็นเรือนตั้งยม
คินเขตต์

เข็ดหน้า หรือ กรอบเข็ดหน้า วงเข็ดหน้า คือกรอบประตูหน้าต่าง
แห่งเรือนคัก ที่ไซคำอย่างนั้น ที่แต่ก่อนเขาจะผูกผ้าขาวทำแผ่นผ้าเข็ดหน้าทำ
ขวัญเมื่อยกชนคัง เป็นดังเดยวกนกับทเรียก กบ วงกบ ช้องกบ และ ยานกบ
ความหมายสำคัญในคำน้อยที่ กบ คือคัตไม้แหลมคูลปากกบ เข้าปากกบให้
เดยวไป เมื่อเดยวไปรอบควจึงได้เรียกว่า วงกบ ถ้าเป็นแค่ช่องเข็ดไม้มีบาน
จึงเรียกว่า ช้องกบ ที่เรียกว่า ยานกบ นั้นควรจะมีบานปิดช่องกบด้วยจึงควร

เรียกขานกับ คือวงกบอันมีบานปิด บานซึ่งติดบานพับนั้นเพงมชนเมื่อฝรั่งเขา
ทำบานพับมา ให้ ไซเมื่อเร็ว ๆ นี้เอง บานประตูหน้าต่างแต่ก่อนทำเดือยทงพน
ศอไม้ทงเดือย ต่างต่างเรียก ธรณี ข้างบนเรียก ทับหลัง กรอบประตู
หน้าต่างเรือนฝากระดานซึ่งทำนพุดถึงพน ฉันทราบจำเขาเรียกอะไร จึงอยู่
ที่บ้านปลายเนินมีเรือนฝากระดานมาก คงจะรู้ แต่ไม่รู้ เพราะฉันไม่ได้สร้าง
ไม่ได้ติดต่อกับช่าง เปนแต่รับซ่อมมาด้วยราคาถูก ๆ เพราะเปนของพื้นถิ่น
ใครมีก็อยากบริจากระบายให้พ้นไปเสีย โดยวิธีขายขาดทุน

สะพานหนู เปนไม้กระดานเล็ก เขาตั้งทับบนไม้เชิงกลอน เห็นจะ
ประสงค์ไม่ให้หน้าคกราดไม้เชิงกลอน ที่ชื่อว่า สะพานหนู เห็นจะหมายความว่า
ควรจะเปนสะพานให้หนูได้ไป หรือจะหมายความว่าไม้สะพานตัวเล็กก็ได้ เปน
ของอยู่บนหลังคา ไม่ได้เกี่ยวข้องกับกรอบประตูหน้าต่าง ซึ่งอยู่ทีบ้านนเดย

การขกศทที่เอาเท้าไปหน้า เห็นจะหมายให้เดินไปอย่างคนเปน ที่ว่า
เพื่อให้พ้นจากทางไม้ไค้นนกลัดจะกคยคให้ทหลัง

ท่านดอยได้มา ว่าทางอินเดียเรียก อุตุมพร เปน ทุมพร นนคมาก
ทุมพร เปน ชุมพร ไค้ง่ายที่สุด เพราะ ช กับ ทย ก็เปนนอินเดียกนอยู่แฉ้ว

เรื่องตาร้อยปม สมเด็จพระยาตำรงกัศรดีอ้าง ว่าพระตุเมธมน
แปดมาจากหนังสือมอญ ชื่อว่า ธรรมเจดีย์ แต่ฉันไม่ได้บอกแก่ท่านมาโดย
ละเอียด ถ้าเนาเรื่องที่ท่านเล่าก็เปนนอย่างเดียวกับเรื่อง ท้าวแสนปม ผิดกันแต่
รายละเอียด เช่นมะเขือเปนมะนาวไปเปนครัน ไม่สำคัญอะไร ถ้าสำคัญอยู่ที่ว่า
เมืองใดเกิดเขากมเหมือนกัน ทำให้รู้ดีว่าเป็นนิทานเก่าซึ่งน่าจะมาแต่ไกล จึง
สงสัยว่าจะมาแต่อินเดีย เช่นเดียวกับเรื่องดูคนางนา

เรื่องเกิดในจันทมากจันทระพร้าว เป็นคำของกวี มีค้วอย่างจะเด้าให้
ท่านฟัง ฉันทเห็นรูปในหนังสือพิมพ์ เป็นนางนั่งอยู่ในอะไรคู่มือออก ตามดู
บอกจ่าดอกบัว คู่มือออกทดอกบัวนั้นหม่นใหญ่เต็มที ผิดสังเกต นันก็เป็นปาก
กวีเหมือนกัน

เรื่องศรีธมมขัย ท่านจ่าทางมตายุมนั้นไม่ทำให้ประหลาดใจ เชื่อแน
จ่าเป็นเรื่องแพร่หลายมาจากอินเดีย ดูแต่ชอกกับชอกอยู่ในค้วแดง

พูดถึงเรื่องเก่า ๆ กนกชนมาได้ หนังสือเรื่อง จารึกเล่มที่ ๒ ฉันทไม่มี
มีแต่เล่มที่ ๓ ซึ่งเจ้าพระยามุขมนตรี คพิมพ์เก่าใหม่อยู่ถึง ๒ เล่ม ดูค่าน้ำกล้าว
จ่า สัมเด็จพระรัตนวงศศิริทรงคพิมพ์เล่มหนึ่ง เข้าใจจ่าคือเล่มที่ ๒ นั้น ถ้ามี
ฉบับสำหรับจ่าหน้าอยู่ในหอสมุด โปรดจัดตั้งไปให้ฉันทฉบับหนึ่ง จะชอบใจ
มาก เป็นราคาเท่าไรบอกไปให้ทราบ จะส่งเงินมาใช้แก้หอสมุด

ในโอกาสนี้ได้ตั้งแบบ ไรยแบ้งตั้งรูปเทวดานพเคราะห์ กับจ่าเนารายงาน
ถ้อยคำโหร ในเรื่อง เช่น ข้าวแม่ช้อ มาให้ท่านด้วย

แบบไรยแบ้งตั้งรูปเทวดานพเคราะห์ นั้น ได้มาจากพราหมณ์ ดู
คล้ายกับจกตั้งรูปนพเคราะห์ ในด้านพระอาทิตย์ในอินเดีย มีพระอาทิตย์เป็น
รูปใหญ่ตั้งกลาง นอกนั้นเป็นรูปเด็กตั้งล้อมแปดทิศ จ่าได้ว่าพระราหูอยู่ตักใต้
พระเกตุอยู่ตักเหนือ ตองกันกับแบบไรยแบ้งนี้ แต่จิสทโหรเรากตั้งบศรบุชา
นพเคราะห์ เขาทำบศรพระเกตุใหญ่กว่าเพื่อนตั้งไวกลาง เขาบศรพระอาทิตย์
ไปไว้ชอกเหนือ รู้จักจ่าไป ที่เบดงนั้นคงเป็นด้วยพระจันทร์เป็นพระเคราะห์
รอง ฉางใจด้านหน้า คือทิศตะวันออก เป็นพยานช้อให้เห็นว่าเดิมพระอาทิตย์
อยู่กลาง แต่เพราะเบดงเขาพระเกตุเขาดังกลางแทนที่พระอาทิตย์ พระอาทิตย์
จึงถูกได้ไปอยู่ชอกเหนือ ที่เขาพระเกตุเข้าแทนที่พระอาทิตย์ เห็นจะมาแต่กตั้ง

ฤทธิ รุมเกิด คือดาวหาง ดาวหางชนทำให้แผ่นดินเสียหาย เพราะฉะนั้นจึงตน
บูชาพระเกตุ พระเกตุเคยกตายเป็นใหญ่ยิ่งกว่าพระเคราะห์อื่น เข้าดูตามภตตาง
แย่งที่พระอาทิตย์ ทางอื่นเทียบเขาไม่ได้ถือว่าพระเกตุเป็นสำคัญ เขาว่าเป็นตน
เดียวกับราหูเสียด้วยซ้ำ ว่าราหูเป็นรูปเต็มหัวเป็นยักษ์ หางเป็นมังกร ถูกจักร
นารายณ์ควงขาดเป็นสองท่อน เพราะพระอาทิตย์พระจันทร์บอกแก่พระนารายณ์
เมื่อราหูปลดอมคัจจะเขากินหน้าอมฤต ท่อนหัวเป็นราหู คอยจับพระอาทิตย์
พระจันทร์เพื่อจะกินเสียด้วยความแค้น ส่วนท่อนท้ายนั้นเป็นเกตุ ยังไม่พบ
ตำนานทางอื่นเทียบถือว่าร้ายประการใด ตกว่าเป็นหางมังกรเท่านั้น แต่เรา
มาถือกันว่าเป็นเทวดาอีกองค์หนึ่งต่างหากทรงมังกร ที่รอยแบ้ง ในตำแหน่ง
ราหูเป็นรูปมังกรนั้นใกล้ชิดถูกตามตำนานเดิม แต่ที่รอยในตำแหน่งพระเกตุ
เป็นรูปชงดำมชายนั้นคิดจะเกิดอนภตตาค์ ที่จริงควรจะเป็นชงตะเซ่ เพราะมีรูป
ตุ้มมังกร หรือตัวตะเซ่หมเองคือมังกร ถึงชงตกต่ำไว้ในตำแหน่งที่ต่ำกว่า ชงชัย
ทำนุกบิ และสบัติคืออกรกราย นั้นก็เป็นอย่างปดิวตุจโกวแซน ชงเหมือนแซน
ก็ตองเป็นชงยาวอย่างมังกร การรอยแบ้งเดิมเห็นจะรอยแต่แบ้งเป็นเครื่องหมาย
เท่านั้น ไม่ได้ตั้งเทอรูปหล่อทับลงด้วย เทอรูปนพเคราะห์หล่อเห็นจะหายาก
ในเทอสถานของพราหมณ์ก็เข้าใจว่าไม่มี

เรื่องเช่นแม่ขอ นั้น นึกว่าทางโหรเขาจะมีตำรา จึงได้ถามไปเขา
ก็ไม่มี แต่เขาก็ไม่ดูตาย ช่วยวินิจฉัยสับผู้ซึ่งเคยทำบอกให้ เมื่อฉันตั้งให้ถูก
คักคำของโหรเพื่อจะส่งมาให้ท่าน ถูกบอกจาคัวเองยาก็เคยทำให้ สันเคราะห์
ไปเกิด ในบ้านก็มีคนรู้ แต่ฉันไม่ทราบเลย เทยวินิจฉัยไปไหน ๆ ได้เลี้ยงก็ได้
ความอย่างเดียวกับที่โหรเขาบอกมา ว่าเมื่อเด็กไม่สบายแล้วรักษาการเช่น ทำ
ข้าวเป็นตั้งก้อน ย้อมเป็นตั้งค่าง ๆ สวมก้อน ไม่ย้อมก้อนหนึ่ง ได้ฝาดมะมีเอาไปที่

ตัวเด็ก หยบที่ระกอนชนอนนทคองเด็ก ถล่าวคำฟาดเควาระทงว่า แม่ชอเมืองลาง
แม่ชอเมืองบน แม่ชอเคินทน แม่ชอทวกะโด แม่ชอโตทอน เซิญมารับ
(ก้อน) ช่าว ขาว เหลือง แดง ดำ (ว่าเบดิยนไปคามาดีก้อนช่าว)

ของลูกไป อย่าให้กินข้าวขม อย่าให้กินนมราก อย่าให้นอนสคังนอนทวาด
ทวยเจ็บทวยไซ้ แดงขวางช่าวชามหงคาเวอนทเด็กอยู่ไปดามก้อน โยนดง
แม่คินไปก้อนทง แดงเอาหน้าดางฝาดระมรากคามาตงไปด้วย เมียโยนเข้าน
ร้อง วู กูเรียกด้วย คิดคู้ทว่า แม่ชอเมืองลาง นนหมายถึงผบาคาด แม่ชอ
เมืองบน หมายถึงผฟ้า แม่ชอเคินทน หมายถึงผทอยบนพนคิน แม่ชอทวกะโด
กับ แม่ชอโตทอน หมายถึงผเรชน ที่เอาช่าวโยนดงคินก้อนทงนน คงหมาย
ถึงเช่นผบาคาด หน้าดางฝาดระมกคือโทกนหน้าด้วย

พรอ

กรมศิลปากร

วันที่ ๓ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๒

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบดีฝ่าพระบาท
ข้าพระพุทธชเจ้านก ไผ่ผนชอยู่ด้วยเรื่องบรรจุคหนังสือ ที่ในหนังสืออดีตศพระลอ
ถล่าวว่าไซ้โดง ก็คือหมายคความว่าคการบรรจุคหนังสือเป็นของเกิตชนใหม่ไมค
ชำนานนิก แต่ไฉนจึงหาเรื่องไม่พบ แดงไทยถิ่นอื่นก็ไม่ไซ้บรรจุคหนังสือ ค
อย่างบรรจุคหนังสือของชาติต่าง ๆ ที่พบก็เป็นของชาติอยู่ห่างไกลออกไป จะมา
เกยวข้องกับไทยดงกับนำเอาประเพณีย่างนี้มาไซ้โดยไม่มีเหตุผลที่ดำคญ ก็

เป็นไม่ได้ ประเพณีของชาติไทยอาจยมมาไดกคองเป็นชาติจีน แต่การ
ทำศพของจีนที่ไซบรจุงค์พวงกมแค่ศัพภักษุต่างองคทนบถอจาศกคตศทช และใช้
ฝัง ดูเรื่องไม่เกี่ยวข้องกับประเพณีการบรรจุศพของไทย มาเมื่อวานน
ข้าพระพุทธเจ้าพบเรื่องทำศพของภักษุจีนเรื่องหนึ่งซึ่งฝรั่งแต่งไว้ว่า ชนมเนียม
ทำศพหอดวงจีนมี ๓ ประการคือ เผา ฝัง และทำศพให้แห้งในท่านั่งสมาธิเพื่อ
เก็บไว้ แต่ที่ไซกันมากและถือว่าเป็นเกียรติยศก็คือเผา การเผาไหม้ไซ
บรรจุลงในหีบ ๔ เหลี่ยม ให้ศพอยู่ในท่านั่ง เขาตัดยมัดมือให้พนมและเอาผ้า
เหลืองห่ออกที่ ต่างก็ใช้คุ่มขนาดใหญ่เรียกว่า กัง ซึ่งเขาจัดเตรียมไว้ในวัด
หลาย ๆ ใบ การเผาแค่เติมไซไม้อื่น แต่ไม้จีนทนต์เป็นของมีราคาแพง ภาย
หลังจึงเปลี่ยนเป็นไซไม้พืชมธรรมดา มีไม้จีนทนต์ปนบ้างเล็กน้อย การเผาศพนั้น
แต่โบราณมา เมื่อพุทธศาสนามากำตั้งรุ่งเรืองอยู่ในประเทศจีน ประชาชนนิยม
เผาศพเขาอย่างพระ แต่พวกนับถือตทชขงจูไม่นิยม เพราะผิดประเพณีจีน
ในที่สุด เมื่อ พ.ศ. ๓๘๓๓ จึงได้ประกาศห้ามไม่ให้ราษฎรเผาศพ อนุญาตให้
เผาได้แค่ภักษุเท่านั้น

ในประเทศชิเบต มีการทำศพ คือ เผา ฝัง ทำศพให้แห้งเก็บไว้และ
โยนทิ้ง ที่ไซกันมากคือโยนทิ้ง เผาไม่ค่อยมี เพราะหาพื้นยาก ส่วนพวก
ภักษุตามะชนผู้ใหญ่ใช้ทำศพให้แห้งในท่านั่งสมาธิ โดยเอาเข้าบรรจุหีบโลหะ
ใส่เกลือไว้ก่อน

เรื่องทำศพในท่านั่งของจีนและชิเบต คงสืบมาจากประเพณีของชาว
ฮินดู ที่ทำศพพวกนักบวชให้เป็นท่านั่ง ประเพณีนั้นจะคิดมาถึงไทยในเมืองจีน
เพราะก่อนที่ไทยได้รับพุทธศาสนามาจากนิกายใต้ คงจะได้คคิพุทธศาสนามาอย่าง

มหายานจากธิเบตหรือจีนมาข้างแฉ้ว ซึ่งเซอริยอชงกอดได้ให้ความเห็นแฉะ
อ้างหลักฐานต่างไวไ้หนึ่งคือเรื่อง Buddhism in The Shan States ซึ่ง
ข้าพระพุทธเจ้าออกจะเห็นด้วย เพราะคำทเถยของกับพุทธคำดนาของพระมาก
เป็น้อย่างจน้อยมากคำ ทาไซ้เป็นภาษาบาลีอย่างไทยไม้ ข้าพระพุทธเจ้าได้จด
คำเหต่านไว้ได้หลายคำ จึงคิดเห็นด้วยเถด่าง ว่าประเพณั้บรรลค์พณั้ ไทยจะได้
มาแต่ครั้งยังอยไ้ในคอน ไ้ของประเทศจีน แฉะอาจไซ้แก่ศัพพชงนบถอจาเป็นคณ
ศกคตทช แฉะผู้ศกคตทชนนี้อาจเป็นชนทงทหน้าหรือพระเจ้าแผ่นดินองคทหนึ่งก็ได้
ภายหลังจึงคิดค่อไปถงผู้นทไม้ไซ้ศกคตทชด้วย สั้บเป็นประเพณั้กันมาในถาง
สาธา คามทกราบทูตมานั้ เป็นเพราะข้าพระพุทธเจ้ากาดังไม้ผู้นอยไ้ จึงตอง
คิดหาแนวถางสำหรับค่นคว่าค่อไป การจะควรดถานไร้ขอรับพระบารมีเป็นทพง
แฉ้วแต่จะทรงพระกรุณา

มีผู้บอกข้าพระพุทธเจ้าว่า คำว่า ตัตถ์หน้าอาณ ไม้ฉะเพาะไซ้แก่ตัตถ์หน้า
กระบวนเถดจเท่านน แม้หน้าพระบรมมหาราชองคก็เรียกว่า ทหน้าอาณ ไ้ ถ้าไซ้
ไ้ ความกั้มาเข้ากับความหมายกับคำว่า สาณ หรือ ศาล

ควรมีควรรแฉ้วแต่จะไปรคเกส้า ะ

ข้าพระพุทธเจ้า *Mr. E. Chulabhandh*

ขอปรธานกราบทูต ส้มเค็งพระเจ้าบรมวงศ์เชอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัตคิวงค์

คำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๑๒ มกราคม ๒๔๗๒

พระยาอนมานราชอน

หนังสือลงวันที่ ๓ มกราคม ได้รับแล้ว ตีใจที่ท่านไม่คำนึงถึงเรื่อง ศพโกศเป็นการช่วยฉัน เพราะฉันก็ไม่ฝันอยู่มาก ถ้าได้หลักฐานอย่างโรบอกให้ฉันทราบด้วย จะขอบใจมาก

ตามที่ตอบล่วงหน้าได้มาแต่ก่อน เป็นอันปรากฏว่าแต่ก่อนเป็นศพทับทิมทองนั้น แม้พระศพพระพุทธเจ้าอันสูงสุดก็เคยอยู่แต่พวกเห็นทำไม้ทับทิมทองนั้น พระบรมศพสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ซึ่งฉันบอกท่านมา ดูก็เหมือนว่าไม้ทับทิม ศพได้โกศน่าจะจะมีมาที่หลังแผ่นดินสมเด็จพระนเรศวรมหาราช แต่จะมีมาเมื่อไร ได้ประเพณีมาแต่ไหน นั้นแหละเป็นสิ่งที่พึงจะได้สืบ

ท่านสงสัยว่าจะได้ประเพณีมาแต่บ้านเมืองที่ใดกัน มีเงินเป็นต้นนั้น เป็นความคาดคะเนชอบที่สุด ฉันก็คิดเช่นนั้นเหมือนกัน เทียบเดินเดินไปเห็นที่วัดแดงเขามังฆาน แวะเข้าไปดูเห็นเป็นงานศพพระอาจารย์จันทวงษ์เจ้าอาวาสวัดนี้ เป็นสมภารแห่งวัดนั้น แต่เขาจะเรียกท่านว่าอะไรนั้นไม่ทราบ เห็นเขาทำเป็นตุงตุงประดิษฐานไว้บนชั้นในโรงทิม จึงนึกว่าประเพณีแต่คงศพหนึ่งใส่โกศเป็นประเพณีจีน แต่ที่หลังไปถามพระอาจารย์จันทวงษ์เจ้าอาวาสวัดนี้ เป็นสมภารวัดนี้ที่หลัง (ซึ่งเขาเรียกกันว่าอาจารย์แมง) ว่าการแต่คงศพใส่ตุงหนึ่ง กับแต่คงศพใส่ทับทิมทำต่างกันโดยแยบยลอย่างไร ท่านบอกอธิบายไปเสียอย่างหนึ่งว่าไม่ได้แยบยลด้วยยศ แยบยลด้วยการเมื่อตาย คือถ้านั่งตาย (คือนั่งสมาธิไปจนตาย) เขาก็แต่คงศพหนึ่ง ถ้านอนตายเขาก็แต่คงศพนอน เพราะเขาไม่อยากจะถูกต้องศพให้

มากนัก ล้วนการประดิษฐ์อันน่าอัศจรรย์ ๗ ความที่ท่านว่าทำศพให้แห้งนั้น
ฉันก็เคยได้ยินมาเนื่อง ๆ เป็นศัพทพระญวน ตามที่ฉันนั้นเข้าไปในทางปาฐาจารย์
ว่าศพไม่เน่า แต่ฉันก็ไม่เคยไปดู ในเรื่องแต่งศพนั้นได้โกศนั้น ฉันเคยไปหา
พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ เมื่อเธอเข้ามากรุงเทพฯ บัดนี้ เธอแนะนำให้รู้จัก
กับฝรั่งซึ่งมาอยู่กับเธอ เธอบอกว่าเป็นครูของเธอ เขาเป็นพหูสูตรจึงตามเขา
ถึงการแต่งศพนั้น ว่าเขาได้อ่านพบอะไรมาบ้าง เขาบอกว่าคุณเหมือนทางมณฑล
แต่งศพนั้น แต่เขาอ่านมานานแล้ว เห็นเขาทำมากด้วยมาทางจีนและโกศกับเรา
หรือเป็นคนกำเนิดพวกเราด้วย จึงขอให้เขาอ่านอีกทีหนึ่ง แล้วจดบันทึกมาให้
แต่ก็ยังไม่ได้รับบันทึกนั้น อีกทางหนึ่งขอให้ท่านดูเรื่อง สิบสองเหลี่ยม ดูเป็น
แต่งศพนั้นไว้เปิด ๆ จะเป็นเรื่องของพวกเขาไว้ส่งด้วยเพราะนิทานที่จารึกไว้คิดจะ
ไม่มาทางเรา ๆ นี้ แต่ทว่าใจเป็นที่งามนอบน้อมเขาที่ เพราะโกศของเราที่
มณฑลนั้นเอง แต่เด็กดอง อาจน้อยอดงมาที่หลังก็เป็นได้

ถ้า ตัดหน้าฉาน นั้นชอบกลอยู่ ฉันเคยคิดมาคราวหนึ่งแล้ว ล้าคนยุค
ฉาน จะหมายความว่าอะไร ตามที่ฉันรู้ได้มา คำว่า ตัดหน้าฉาน ดูเป็นว่า
ผ่านหน้าพระเจ้าแผ่นดิน ไม่ใช่ผ่านหน้าสถานที่ เช่น เวลาเสด็จออกพบ
สูง คือพระที่นั่งดุสิตสวรรค์ ไครจะผ่านไม่ได้ เว้นแต่ที่ได้รับพระบรมราชา
อนุญาตให้ผ่านจึงผ่านได้ มีกระบวนแห่เป็นต้น ตัดหน้ากระบวนเรียกกันว่า ตัด
หน้าฉาน ก็เคยได้ยิน แต่คิดว่าควรจะเป็นกระบวนเสด็จพระราชดำเนิน แต่ไม่
ว่าแห่อะไร การตัดหน้ากระบวนนั้นเป็นจรรยาที่ไม่ได้อยู่แล้ว หน้าพบพลาสูง
นั้น ถ้าเป็นเวลาที่ไม่ได้เสด็จออกก็เห็นผ่านกันได้ไม่ขัดข้อง แม้พระที่นั่งใน
พระราชวัง ถึงจะเสด็จประทับอยู่ในพระที่นั่ง ถ้าไม่ทอดพระเนตรเห็นออกมา
ถึงหน้าพระที่นั่ง ก็เห็นเดินผ่านหน้าพระที่นั่งได้ ไม่ขัดข้องเหมือนกัน แต่

ที่ฉันอาจเป็นประเพณีใหม่ ซึ่งเกิดขึ้นกลางดงแล้วก็เป็นได้ ได้ดองแต่จงหา
คำเก่าๆ เคยพบว่า ธงไชย ธงชาย ธงฉาน อันธธฉาน ที่ฉันรูปร่างจะเป็น
อย่างไรก็ไม่ทราบ เป็นคำกวีเหมือนกับ กลิ้งกลดจามรไสวไพโรจน์ จะเอา
ความหมายว่าเป็นอะไรนั้นยากนัก ที่เก็บเอามาพูดกวีจะเป็นกถอนพาไปเท่านั้น
ธธฉาน นั้นจะต้องมีแน่ แต่รูปร่างจะเป็นอย่างไร และจะใช้ ณ ที่ใดไม่เคยเห็น
อีกนัยหนึ่งเคยพบคำว่า ฉานคลี่ คำนี้ดูเป็น ฉาน ว่า ต๋นาม หรือต๋นามคตนั้นจะ
อยู่หน้าพดด้พดาก็ไม่ทราบ แต่ไม่ได้บอกไว้ว่าผ่านได้หรือไม่ได้ ค้นไปอีก
ก็พบคำเช่น แดกฉาน ดขที่ตถฉาดฉาน พรรณรายฉายฉาน เป็นต้น ซึ่งเป็นไป
รูปอื่น จะเป็นคนละคำหรืออย่างไรไม่ทราบ เมื่อพบมันเมื่อไปต่าง ๆ ก็ค้น
ความเพียรที่จะค้นจนจึญเตยระงับไป ตามที่ท่านคิดว่า ฉาน จะเป็น ฉาน นั้นเข้า
ที่มาก แต่ขค้อยตามก็กถาวมาแต่นั้น

เมื่อวันท ๘ เดือนนี้ พระองค์เจ้าธานีมาหา เขาหนึ่งด้อยที่เธอแต่งมาให้
จะอ้างถึงแต่เรื่องเดียว คือเรื่องคำว่า กระลาโหม คำศตราจารย์พีโน้ตแปลว่า
อาจารย์บูชาไฟ เกียงไม่ได้ คำว่า กระลา หมายความว่าไฟมีหลายแห่ง โหม
หมายความว่าได้ว่าตุ้มก็มีหลายแห่ง แต่ไม่เข้าท่าเลย เขียนชื่อนั้นทุกวันนี้เอา
๗ ออก คงเหลือแต่ กลาโหม ว่ามาแต่ กลท ดูเป็นขอไปที่ เกินอะไรไปหลาย
อย่าง เช่น ฮา ก็เก้อ โอม ก็เก้อ ไม่เป็นเหตุอันดี ชื่อนี้ยังไม่เคยคิด

พรอ

กรมศิลปากร

วันที่ ๑๖ มกราคม ๒๔๗๒

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบใต้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับตายพระหัตถ์ลงวันที่ ๑๒ รวม ๒ ฉบับ ทรงพระเมตตาประทานพระอธิบายหลายอย่างมายังข้าพระพุทธเจ้า เป็นพระเดชพระคุณอันเกล้าฯ หาที่สุดมิได้

ทับเกษตร์ ข้าพระพุทธเจ้าเข้าใจตามพระอธิบายได้แจ่มแจ้งดี ถ้าจะเทียบด้วย โรงต้มเผือก ก็น่าจะได้ออกมาเป็นรูปของส่วนกลาง ข้าพระพุทธเจ้าได้ฟังอธิบายถึงการปลูกโรงต้มในชนบท ว่าเขาเอาไม้ไผ่ที่ยาว & ถ้า มาบากปลายหักพบเพื่อสอดไม้ขอเครื่องผูก แล้วตัดจนสั้น & คัด พนมขึ้นไป เอาไม้ไผ่ที่อ่อนหนึ่งผ่าข้างหนึ่งเป็นรูปกากะบาด ถ่างให้เป็น ๔ ซา ผูกเข้ากับจันทน์แล้วทำธงผ้าขาวรูป ๓ เหลี่ยมมุมคี่เล็ก ๆ เสียบปักในท่อนไม้ไผ่ซึ่งเป็นอย่างเสื่อจริงแล้วจึงยกขึ้น มีคนทำไว้ก็ช่วยกันยก ต้องยกตระแยงมุมกับคนละที ถ้าไม้ทราบดีก็ยกไม้ขึ้น ที่ปลูกไว้ก่อน เพราะถ้ายกเสื่อแล้วขึ้นไป ค่อยขอทำหงส์คาไม้ได้ เพราะสูงมาก ตรงที่ยกขึ้นนั้นเป็นที่ตั้งมาร้านเผาศพ ไม่ทราบเกล้าฯ ว่า เรียกระไร จะเรียกว่า ปร้า ก็ไม่ถนัด เพราะไม่ใช่ชนิดหงส์คาแบบ แล้วขอปักจากที่เผาออกมาเป็น ๔ ด้าน ว่าต่างที่ปักข้างขวางใหญ่โตมาก ใช้เป็นที่พระสวด แลระลึกอื่น ๆ ซึ่งเกี่ยวกับการทำศพ หมัดนี้รวมเรียกว่า โรงต้มที่ใช้เป็นศาลาด้วยอย่างวัดจักรวรรดิเรียกว่า ศาลาโรงต้ม ส่วนธงผ้าขาวว่ามีความต้องการ เพราะถือเอาไปตั้งขึ้นครั้นเป็นผ้าประเจียดชดงมาก ที่ข้าพระพุทธเจ้าเคยกราบทูลว่า คุ้ม มีในภาษามอญ แต่ค้นไม่พบ นายสุดว่าที่เผาศพนี้หงส์คา

ทางอีสานเรียกว่า หีบ ตางที่อาจเป็นคำเดียวกัน แต่ข้าพระพุทธเจ้ายังไม่ได้
ซักไ้ช้ นายสัตให้ตลอด

คำว่า หีบ มีพจนานุกรมเดียวกัน คือ หีบ ในภาษาภาคอีสาน ซึ่งมักเขาคักกับ
ปรา ว่า หีบผ้า หรือ หีบผาม และคำว่า กะต้อบ และ กะท้อม คำ ตะโก๊ะ
เดือนมาเป็น ตะโก สันสกฤตเป็น ๆ ก็ไม่เฉียดยว คำที่มีความหมายเดือนจน
แปลได้อีกทางหนึ่ง นอกจาก ไหช้าง ยงมอก ๒ คำ คือ พอดู และ ดูถูก ดู
ในคำแรก ในอีสานออกเสียงว่า ดูะ แปลว่า พอ ในภาษาไทยชาวคำว้า ถินดู
หมายความว่า ถินพอ ถูก ในภาษาจีนมีคำว้า ดูก แปลว่า ทำให้เขาเป๋อนดำ
หมิ่นประมาท ส่วนคำว้า ดู ในคำว้า ดูถูก อาจเป็นคำเดียวกับ หลู่

เรื่องเครื่องเรือน ข้าพระพุทธเจ้าเคยอ่านเขาชั่งนต่าง ๆ ที่ตาหนัก
แดงในพิพิธภัณฑ์สถานให้ดู แต่แดงก็จำกัดทั้งหมด จะเป็นเพราะข้าพระพุทธเจ้า
ไม่ใช้ช่าง และนาม ๆ จะโตเห็นหรือไซ้เขียน จึงทำให้จำไม่ได้แม่นยำ

ที่ทรงเห็นว่า การซักศพที่เอาเท้าไปหน้า จะหมายให้เดินไปอย่างคนเป็น
ข้าพระพุทธเจ้าเห็นพ้อง ในกระแ่งพระตำรับ

หนังสือประมุขศิลาจารึกภาค ๒ ทศของพระประสงค์ ที่หอสมุดแห่ง
ชาติมอญมากเต็ม ขอประทานถวายมากับหนังสือฉบับนี้เต็ม ๓ เป็นของหอ
สมุดแห่งชาติถวาย

แบบโรงแบ็งคังรูปเทอดานพเคราะห์ที่ทรงพระเมตตาประทานมา เป็น
ประโยชน์แก่ข้าพระพุทธเจ้าดำหรับเป็นเค้าเมื่ออ่านเรื่องฝรั่ง ถ้าพบเรื่องเช่น
นี้กระตักได้ไม่ช้าไปเสีย พระเดชพระคุณตั้งเกล้า ๆ ที่ทรงใช้คำว้า ตกได้
ตกเห็นอ ข้าพระพุทธเจ้าเห็นด้วยเกล้า ๆ ว่าเหมาะที่สุด เพราะกระตักวัดและ
เข้าใจได้ทันที ตกว่าเขียนว่า ตะวันตกเฉียงใต้ตะวันตกเฉียงเหนือ ซึ่งถ้า
ต้องจำเป็นเขียนซาหลายครั้งกเลยเวดามาก ความคิดในเรื่องทิศของไทยและ

จนตรกนทชนคนด้วยตระวนขอกตะวันตกก่อน แต่ตรงข้ามกับฝรั่งชนคนด้วย
เหนือและใต้ก่อน ถ้า ตกได้ ฝรั่งเป็น ใต้ตก เขมรทิศของจีนขีไคตรงข้าม
กับของฝรั่งซึ่งเหนือ จีนถือซ้ายเป็นใหญ่ แต่ฝรั่งถือขวา ในภาษาไทยก็พูด
ว่า ซ้ายขวา ดูเป็นที่ว่าไทยเต็มจะถือซ้ายมาก่อน

เรื่องเช่นแม่ขอ ททรวงพระเมตตาประทานข้าพระพุทธเจ้าเป็นพระเคช
พระคุณถนเกด้า ๆ เมื่อพิจารณาคุณวิริททา คิดด้วยเกด้า ๆ ว่า ข้าฯ ๔ ปี
เขาเรื่องกนดึกว่า ๓ ปี เพราะได้จำนอนกับ แม่ขอเมืองบน แม่ขอเคินทน
แม่ขอเมืองล่าง และ แม่ขอเคินทน ทม แม่ขอทัวกะไค จะเกินจำนอนไป คิด
ด้วยเกด้า ๆ ว่า แม่ขอเมืองล่าง จะเป็นเมืองมนุษย์ เพราะในภาษาไทยต่างถิ่น
เรียกว่า เมืองล่าง คู่กับ เมืองบน ถ้า แม่ขอเมืองล่าง เป็นแผ่นดิน แม่ขอเคินทน
อาจเป็นที่อยู่กลางอากาศอย่าง อันตลีเช ในบาดหรือ อันตริกษ ของพราหมณ์
ทวางก่อนชาวตั้งดาดง ไคถุน จะหมายสำหรับ แม่ขอเคินทน หรือ แม่ขอทัว
กะไค ก่อนชาวตั้งชาวจะหมายถึง แม่ขอเมืองบน แต่ก่อนชาวเหตองและแดง
กับ แม่ขอเคินทน และ แม่ขอเมืองล่าง ไม่ได้สนิท ตามทกราบทูตมาน จะผิด
ถูกสถานไร ขอรบพระบารมีปกเกด้า ๆ พระอาญาไม่พ้นเกด้า ๆ

ททรวงแนะเรื่องแต่งศัพทงจะมเค้ามาจากพอกคาค คิดด้วยเกด้า ๆ ว่า
จะถูททาง เพราะพอกคาคได้พุทศำงนาไปจากอินเตีย คงได้เระไรจากอินเตีย
ทตายอย่างไปค้ดแปดงแก้ไขให้เหมาะกัขของศน ข้าพระพุทธเจ้ามเรอง เวตาล
และเรอง ท้าววิกรมทาคัย ซึ่งฝรั่งแปลจากภาษาคาค เข้าเรองยังบอกให้ทราบ
ว่า เป็นของอินเตีย แต่เนอเรองและขอเสียงในเรองแก้ไขรูปคาคหมด ดังที่
เรอง แต่งศพพวอกคาค จะได้แบบอย่างการแต่งศัพทงของพอกคาคด้นยาดไปค้ดแปดง
เขารูปกัขความเป็นไปของศน แต่งไทยได้มาอีกที เรอง ๑๒ นกสัตว์ ซึ่งเคย

ค้นหาหนังสือในหนังสือ วรรณคดีสมาคม ข้าพระพุทธเจ้าเคยสงสัยมาแต่แรก
ว่าจะเป็นอย่างใด แต่หาหนังสือกันก็เจอด้วยพวกคาค ซึ่งมอยู่ในหอสมุดแห่ง
ชาติก็ไม่พบ ภายหลังจึงได้ทราบเกล้า ๆ ว่านักปราชญ์ฝรั่งคนหนึ่งได้อ่าน
ด้วย เรื่อง ๑๒ นกสัตว์ ได้อ่านแล้วว่า มีคนเคามาจากคาคอยู่ในหนังสือชื่อ ดอง
เป่า เรื่อง ๑๒ เหลี่ยม ที่ทรงแนะนำให้ข้าพระพุทธเจ้าอ่าน ข้าพระพุทธเจ้าจะ
ได้อ่านต่ออีกหนังสือ ท้องที่จะเป็นเรื่องราวของคาค เพราะตามพงศาวดารว่า
คาคเคยมาเป็นใหญ่อยู่ในเปอร์เซียคราวหนึ่ง เป็นพวกชนชาติที่เคยยกเข้ามา
อินเดีย ในที่สุดก็ถูกเรียกว่า หูณ เป็นคาคคนละพวกกับพวกพระเจ้ากนิษก ต่อมา
คาคชนชาติเมื่อหลุดอำนาจจากเปอร์เซียแล้ว ก็ไปตั้งอยู่ในแดนต่อกับอินเดีย
เพราะฉะนั้น จึงเชื่อด้วยเกล้า ๆ ว่า เรื่อง ๑๒ เหลี่ยม จะมีคนเคามาจากคาค
อันอาจกล่าวไปถึงเรื่องแคว้นพม่าได้ด้วย สืบในซึ่งอาจทราบเรื่องเหล่านี้มีคน
หนึ่ง คือนายไซเดมฟ้าเคน นายกษัตริย์มาคมคัพพิชชาแห่งประเทศไทย เพราะมี
ความรู้ในเรื่องวิชาจากโดยเชื้อชาติมนุษย์ทางตะวันออก คงจะได้อ่านพบอะไร
บ้าง ข้าพระพุทธเจ้าจะสอบถามเขาไป

ข้าพระพุทธเจ้าเคยสอบภาษาคาคกับภาษาไทยอยู่พักหนึ่ง เพื่อดูว่า
คำคำต่างคำ ถ้าหากคาคกับไทยสืบเคามาแหล่งเดียวกัน แต่ไม่พบพ้องกันแม้
แต่คำที่คงมีมาแต่เดิม เช่น การนับ เครื่องยาตี ส่วนร่างกาย ก็เรียกเป็น
อาการตามญแต่คำที่มิประจำโลกเช่นดินน้ำลมไฟ แต่ที่ฝรั่งเขาเอาหลักการ
กลายเสียงเข้าจับ ปรับให้เห็นเป็นคำเดียวกันในต่างคำก็มี ก็ยังไม่แน่นแฟ้น
เพราะภาษาคาคาคไทยแต่แรก อาจต้องกันด้วยบังเอิญได้ง่าย ทงหลัก
ภาษาคาคาคเป็นชนิดที่คำมีอุปสรรคบัจจุอย่างเขมร แต่จะไม่เชื่อเด็ดทีเดียว
ก็ไม่ได้ เพราะที่เด็กมป่านคำป่านเขยวทกน เมื่อเด็กโตชนป่านนนักหายไป
ฝรั่งว่าพวกคาคก็มี ส่วนชาวอริยกะไม่มีเลย

เรื่องฉาน เมื่อ ๒ - ๓ วันมานี้ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์เสด็จมาที่หอ
 ต้มตุ๋น ข้าพระพุทธเจ้าได้ทอดเรื่องฉานนี้ ครั้นว่า มีคำว่า พระโรงฉาน อยู่คำหนึ่ง
 ซึ่งดูแล้วจะเป็นพระโรงเบ็ดเตล็ด เทียบกับศาลชำระความซึ่งเป็นทเบ็ดเตล็ดก็ได้
 แต่ข้าพระพุทธเจ้ายังค้นหาคำ ฉาน ซึ่งแปลว่าเบ็ดเตล็ดไม่พบ พระธรรมนิเทศทวย
 หาญว่า ฉาน น่าจะหมายความว่า กระบอง เพราะมีคำว่า แดกฉาน อยู่ แปล
 ไปในทางว่า แดกขบจน แต่ยังเป็นความลำบากเพราะเป็นคำโดด เพียง
 ดัชนีฐานแต่เพียงแต่ความหมาย โดยไม่มีทางสืบสาวเรื่องราวของคำได้แต่
 กิตติแคบหนทกใจเท่านั้น ข้าพระพุทธเจ้าต้องค้นดูคำว่า Shan San และ Chan
 ในภาษากวางตุ้ง ก็พบคำที่ใกล้เคียงแต่ความหมายคล้ายกับคำไทยอยู่หลายคำ
 แต่ทั้งจดหมายอาคมมีระดับเพียง เพราะยังไม่สอบเทียบอ่านกับคนจีน

คำว่า Shan มีคำที่แปลว่า

- (๑) อีก ทำซ้ำ ต่อไป — ซ้ำ
- (๒) ตนเอง ตัว — ฉนั้น
- (๓) ที่ระโหฐาน พระราชวัง — ฉาน
- (๔) คนรับใช้ คนบ่าวเรอ เจ้าพนักงาน เสมียนดี ถ้าเป็น
 ฆางฉางมหาตเล็ก เรียกว่า นอยไตซำห (ในใหญ่คนใช้) คำนี้ โทดกับชอ
 นายจัน หรือ นายฉนั้นมหาตเล็ก
- (๕) เลื่อน ฟาน
- (๖) ร้องไห้ เทลื่องมักฉำน ๆ แปลว่า สองแถมนำตาอาบ
 คล้ายคำว่า โสภคาลัย
- (๗) ฉาย
- (๘) นินทา ทำให้เขาเสียชื่อ คล้ายคำประจาน

คำว่า San มีคำแปล

(๓) กระจาย แม้ไปทั่ว พุดเตอะเทอะ ปรต๋อยไป — ซ่าน

คำว่า Chan มีคำแปล

(๓) ฝา แดกออก — แดกฉาน

(๒) สัน ทวนกล่ว — สัน

กรมหมื่นพิทยาดงภรณ์ศรีธำมรงค์เรื่องหนึ่งว่า กรมการชำระปทานุกรม
คนหนึ่ง ไปทอดตามคำแปลว่า คาคกลอง นอกจากแปลว่า ตี จะหมายความว่า
ชนกลองบ้างไม่ได้หรือ เพราะในพระราชนิพนธ์ รามเกียรติ์ แห่งหนึ่ง มีคำว่า
คาคกลอง ในความที่ต่อไปว่า ยังไม่ทันได้ตี กรมหมื่นพิทยฯ ทรงดำริถึง
คำว่า ปี่พาทย์คาคกลอง ปี่พาทย์ราดตะโพน ความว่า คาค และ ราด ในที่นั้น
จะแปลว่าอะไร ดูจะเป็นเรื่องคักกลอง ส่วนคำว่า ปี่พาทย์ ถ้าเติมใช้เป็นพินพาทย์
แล้ว ได้มาพระบาททรงแก่เป็น ปี่พาทย์ เพราะเราไม่ได้เล่นพินอย่างอินเดีย
แค่เราใช้ปี่ ส่วนคำว่า พาทย์ กรมหมื่นพิทยฯ ทรงคิดเด่นว่าจะเป็นคำไทยบ้าง
ไม่ได้หรือ จะหมายความว่า พัด อย่างลมพัด ก็คือลมเข้าได้บ้างกระมัง ข้าพระ
พุทธเจ้าเห็นว่าถ้าว่าโดยเสียงก็อาจเป็นได้ และเราก็มักว่า ขัดเข้า ขัด กับ พัด
หรือ พาด ก็ใกล้เคียงกัน แต่ในภาษาไทยถิ่นต่าง ๆ เท่าที่พบใช้แต่เข้า พัด ยังไม่
เคยพบ ในไตรภูมิพระร่วง ตอนที่ว่าด้วยสังวรศักดิ์ ใช้คำว่า เข่ากลอง อยู่หลาย
แห่ง แต่ที่เป็น คักกลอง ก็นั้น เข่า คำนี้อาจเป็นคำเดียวกับ ใช้ ในภาษาไทยใหญ่
ซึ่งแปลว่า ตี คำในภาษาไทยซึ่งใกล้เคียงกับคำนี้ก็มีแต่คำว่า โขย ส่วน ราด ใน
คำว่า ราดตะโพน พระสารประเสริฐว่าจะมาจาก ระนาด กระมัง ดูก็เข่าทเมอ
พุด ระนาด เรืองเข่าก็เป็น ราด ได้ ความก็ไปกันได้

พระองค์เจ้าธานีฯ ได้ประทานหนังสือที่ทรงแต่งเรื่อง กลาโหม และ ทวาร
วดี มาให้ข้าพระพุทธเจ้าอย่างละเล่ม คำว่า กลาโหม จะมาจากอะไร ข้าพระ
พุทธเจ้าเคยคิดไม่ตก พระยาอัครมนตรีว่าจะมาจากคำ ตละ ในภาษามอญ
แปลว่า เจ้า ส่วน โหม คือ โกรธ รวมกันหมายความว่า เจ้าแห่งรบ ในคำ
อธิบายของพระองค์เจ้าธานีฯ ทรงกล่าวถึงคำว่า กลาณะพร้าว กลา คำนี้ใน
ภาษาชวาใช้ว่า กลาป่า หรือ กลาหลาป่า ถ้า กลาโหม เกี่ยวข้องกับ กลา ก็น่า
จะเป็นอย่างทีในพืชต่าง ๆ ของอินเดียนี่มะพร้าวซึ่งเรียกว่า ศรีผล ใช้เข้าพืช
เล่มอแต่ตกในเรื่องเขาอย่าง ตละโหม คิดด้วยเกล้าฯ ว่า มหาศไทย กับ
กลาโหม ต้องมาด้วยกัน แต่ก็แปลกกันไม่ออกทั้งคู่ ถ้า มหาศไทย เดิมมาจาก
มหาธาตไทย กลาโหม ก็น่าจะเป็น พระจันทร์ เข้าคู่กัน เพราะมีคำว่า กลา
อยู่ด้วย

เรื่องทางเชียงใหม่ท่านกษัตริย์ตั้งชื่อในการเผาศพ คิดด้วยเกล้าฯ ว่า อาจที่
จะเดียนอย่างมาจากชาวอุตรดิตถ์ ซึ่งคนในท้องถิ่น เมื่อตายแล้วก็เอาผ้าแดง
ห่อศพไปทิ้ง เพื่อให้คนหัดดินเฉียวเอาไปกิน เป็นการพาเอาเดียนมดกินแห่ง
ศพไปเสีย

ควรมีควรรแล้วแต่จะไปรคเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า *Mr. E. Chuanbunwong*

ขอประทานกราบทุก สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

๒๘
วันที่ ๓ กุมภาพันธ์ ๒๔๗๒

พระยาอนุมาณราชชน

หนังสือของท่านลงวันที่ ๓๖ มกราคม พร้อมทั้งสมุดประชุมจารึกภาค
ที่ ๒ ได้รับแล้ว

ขอบใจท่านเป็นอย่างมาก ที่จัดการช่วยให้ได้รับสมุดประชุมจารึกภาค
ที่ ๒ ในนามของหอสมุดแห่งชาติตามประสงค์ โดยไม่ต้องใช้ราคา แต่ถึงแม้
ต้องเสียก็ไม่รังเกียจอย่างไรเลย เป็นการบำรุงหอสมุด

ในการปรุรงหลังคา ไม่ว่าหลังคาอะไร เขาย่อมปรุรงกันกับพนดินก่อน
ทั้งนั้น เสร็จแล้วจึงยกขนปรุกับที่ เขาไม่ได้ปรุรงกันบนที่ตั้งมิได้ ด้วยจะทำ
ลำบาก แต่เพราะเป็นหลังเครื่องตีจริงรอเอาขนไปคุมได้ เมื่อเป็นหลังคาเครื่อง
ผูกกรอไม่ได้ ต้องยกขนไปทงตนเอง ในการที่เขาชักมุงขนไปก่อนก็จำเป็น
ให้ต้องทำเช่นนั้น เพราะจะยกอย่างอื่นเหมือนหลังคาเล็ก ๆ หาได้ไม่

อันสถานที่ทำค้ำพนัน ตั้งที่ท่าโศกต่าง จะมีลักษณะเป็นอย่างใด ๆ ใน
กรุงเทพ ฯ เวลานั้นเรียกว่า เมรุ ทงพนัน ถ้ามุงออกไปด้านหนึ่งหรือกด้าน เขา
เรียกว่า มุง ตรงกลางก็เป็น ประชาน เวอนที่ตอมเป็นเขตคจเรียกว่า คด
ซึ่งตรงกับคำ ทับเกษตร ความเห็นฉันเห็นว่าถ้าไม่มีอะไรตอมก็ไม่ควรเรียกว่า
เมรุ เรียก โรงทิม ตักว่า จะใหญ่เล็กเท่าไร และมีมุขคึดค่อหรือไม่ ก็ควร
เรียก โรงทิม ทงนั้น

คำว่า ทิม คิดว่าตรงกับ ทิม ถ้าคัญในใจว่า ทิม เป็นเสียงเขมร ด้วย
เคยได้ยินเขาเรียกโรงพิมพ์ว่า โรงพิมพ์ เห็นจะเป็นปกติของเขาอ่าน อี เป็น อี

ปกติเข้มนั้นเข้ามาดูเมืองเรามาก เช่น มัทมา โอฬารัก อัสวาหิ ก เปนต้น
โดยเนจเจงเห็นว่าคำ ทัม จะไม่ได้มาจาก ทัช เปนอยู่หน้อยๆ ดูเหมือนพวกเรา
จะเข้าใจกันว่า ทัม นั้นเป้นเรือยาว ๆ แต่เกรงจะเข้าใจผิด ทัมสนมก็ไม่ได้เห็น
เป้นเรือยาว

คำว่า ฝ่า หรือ ฝาม นั้นเคยทราบ เราเขียนกันเป้น ปร่า ก็ตรงกับ ฝ่า
ดูเหมือนทเขียนเป้น ปราม ก็มี ถ้ามีก็ตรงกับ ฝาม

ดูบ เคยทราบว่าเป็น ปทุม ไปเข้าเป้นพวกเดียวกับ กุบ จะตรงกับ ทัช
ด้วยหรือไม่ก็ไม่ว่าใจ

กะต้อบ เคยพบในหนังสือเขมรเขียนถึงห้องเด็กที่เผดียงประดับพดดาเป้น
กัฟ เห็นจะอ่านว่า กัฟโคป ดูโกดักันมาก สอดพจนานุกรมภาษาเขมรแปล
ให้ใจว่า ฝ่า ว่า แคม และอื่นอีก ที่แปลว่า ฝ่า เห็นจะได้แก่ กรรลอบ ที่
แปลว่า แคม เห็นจะได้แก่ กะต้อบ จะกินไปถึงได้แก่ กท่อม ด้วยหรือไม่
ไม่ว่าใจ

ขอใจท่านที่บอกให้ทราบ ว่า ยอดโรงทัม ทางอีสานเขาทำเป้นชง พวก
ชาวอีสานเขามาจวนเขียนโรงทัมไว้ จะได้ทำให้เขาให้ถูกตามประเพณีที่ชาว
อีสานเขาชอบกัน

หอดู ควรคู่กับ ไม่พอดู ดูถูก ควรคู่กับ ดูผิด ดูหมิ่น เป้น ดูเมิ่น ๆ
ดูแคลน (แคลง) เป้น ดูไม่แน่ สองคำหลังใช้ในคความหมายว่าประมาณที่เห็น
สมควรอยู่แต่จ้ คำเหล่านี้แม้ว่า ดู เป้น ดูะ ก็กดยับทำให้ไม่ได้ความดีขึ้น คำ
ลขหดู มีเพื่อนว่า หลูคุณ โกดไปทาง ลู เช่น ไม้ล้มลู มากกว่าทางเป้น ดู

คำ ออกเหนือ ออกใต้ ตกเหนือ ตกใต้ ไม่ใช่คำที่ฉันผูกฉันใช้ เป็น
คำที่คนเขาใช้พูดกันอยู่ตามชนชั้น ฉันเป็นแค่เก็บเอามาเขียนหนังสือถึงท่าน ด้วย
เห็นสั้นและได้ความ ทั้งคล้ายกับคำฝรั่งด้วย คำ ปี่พาทย์ ก็เป็นคำที่เขาพูดกัน
อยู่ตามชนชั้นเหมือนกัน เช่น มโหรีปี่พาทย์ เป็นต้น คือเขียนหนังสือจึงเขียน
พิณพาทย์ ฉันเห็นว่าพิณเราไม่มี เขียนหนังสือดัดเมอ จึงเขียนเป็น ปี่พาทย์
ไปตามคนพูดกันเท่านั้นเอง ด้วยเห็นว่าได้ความดีกว่าเขียน พิณ

ศัพท์ มโหรี นั้นจะแปลว่าอะไร อันชาติ มโหรี นี้ที่เรารู้ได้อยู่ ๓ คำ
คือ มโหรีทัก มโหรีศพ กับ มโหรี มีคนคิดกันอยู่นานแล้ว ว่าจะได้แก่ภาษา
มครดัดกฤตคำไหน ในคำ มโหรีศพ มีคนคิดเห็นว่าได้แก่ มหุสุสว ในภาษา
มคร แต่ได้ยินเอะอะกันว่าพระดาร์ประเดรีรูปพบคำ มโหรีศพ เข้าในภาษา
ดัดกฤต แต่จะว่าอะไรผู้ที่เอะอะก็ไม่ได้พูด ได้ตรวจดูบาทนุกรมกระทรวงธรรม
การฉบับพิมพ์ พ.ศ. ๒๔๗๐ พบคำ มโหรีศพ ชัดให้ดูคำ มหุสพ เมื่อไปดูคำ
มหุสพ จำหน่ายใจว่า ภาษามครเป็น มหุสุสว ภาษาดัดกฤตเป็น มโหิตสว
แต่คำ มโหรีทัก และ มโหรี นั้นไม่พบ

เรื่องถือชายชวา เป็นแน่เจ้าเมื่อก่อนนี้เราถือชายเป็นใหญ่อย่างจีน แม้
ทางอินเดียก็เห็นจะถือชายเป็นใหญ่เหมือนกัน ด้วยจำได้ว่ามีเหตุชนในการ
บวชนาคหลวง ผู้ใหญ่เข้าชายผู้น้อยเข้าชวา สัมเด็จพระราชาธิบดีคุณากรที่
เข้ายศ สัมเด็จพระยาจกวิญญานศรีรัตนครุฑที่ตจว. เรื่องทางพระพุทธศาสนาเอาไว้
ให้หม่อมฉันเถอะ ชอนแหนดทำให้เข้าใจว่าทางอินเดีย คือทางพระพุทธศาสนา
ถือชายเป็นใหญ่เหมือนกัน ข้อที่ท่านทักว่าฝรั่งถือที่คเหนือได้เป็นใหญ่ จีนไทย
ถือที่คออกตกเป็นใหญ่นั้นถูกแล้ว การวางตำแหน่งผู้ใหญ่ผู้น้อยในราชการของ
เราทุกวันนี้ ไม่ได้เอาชายชวาเป็นใหญ่ ใช้เอาที่คเป็นใหญ่ เช่นตั้งพระบรม

อุชูหรือพระอุชู ถ้าคงเรียงตามทิศตะวันออกจดตะวันตก ก็เขายู่แก่ใจออกมอ้อนใจ
คต ถ้าคงเรียงตามทิศเหนือใต้ ก็เขายู่แก่ใจเหนือมอ้อนใจใต้ ตามที่ด้านท่านจะ
เห็นเค้าไตทคงพระบรมรูปอยู่ในปราสาทพระเทพบิดร พระบาทสมเด็จพระปก
เกล้าเจ้าอยู่หัวได้เคยมีพระราชปรารภกับหมื่น ว่าฝรั่งจะเข้าใจไม่ได้เคย

เรื่องเช่นแม่ช้อ ท่านคิดว่า แม่ช้อเมืองบพ เป็นฉบับสังวรศักดิ์ แม่ช้อ
เดินหน เป็นผีในอากาศ แม่ช้อเมืองลาว เป็นผ้อยู่บนแผ่นดิน แม่ช้อไตทนอน
เป็นผีเรือนนน ฉนมความเห็นกตบรรบรองว่าถูกแต่ง ทนไปนกลถึงมบาดานน
เฮา ตรีวิกรม ในเรื่อง ปราบกรุงพลีมาเป็นหตัก เป็นก้าวยาวเกินไป พงกเรา
ไม่รู้จักบาดาด แต่ช่าวช้อมดีไรทจรแกมพวกไรนนักคิดไม่เห็นทาง

เรื่องแต่งศพนั่ง ฉนมเคยไต่ฉนวนพราหมณ์ศาสตร์มาควาหวหนึ่งแล้ว เขา
บอกวาทางอินเคียมมีท่าเช่นนนอยู่แต่พวกโยคี ก็มาเข้าพวกกบับพระทางจีนแดง
เอิบมาถึงพระชางไทยด้วย ฉนมจะเต่าคอให้ทานฟัง ไต่ฉนทนากบับสมเด็จพระ
จสิรญาณวงศ์เมื่อเรื่อ ๆ นีเอง ทานบอกวาทานไต่ไปเคยเห็นศพนังการวัด
ทามชญาโนนครศรีธรรมราช เขาไต่ตั้งดีหัดยมสูง กันรัศปากบาน มีคินไม้
แดงมีฝาเปนมณฑป เรียกว่า หีบหนึ่ง เห็นจะฉนนชฐานไต่ว่าการแต่งศพนังไต่
โกศ เราไต่มาทางจีนหรือมกตอะไรเห็นานัน ซึ่งเขาไต่ประเพณอินเคียมมาแกใจ
ไปแล้ว ไม่ใช่เราไต่ประเพณตรงมาเคอนเคย ทงดาหากว่าเรื่อ ๓๒ เทลียม
เปนเรื่อทมาทางตาด กียงเปนหตักคชนอก ทานจะถามนายไซเตนฟ้าเตนนน
คินแล้ว บุคกตฉูนฉนทนบตอวว่าเขารูอะไรอยู่มาก

สิบสองนักษัตร เขาเปนนเห็นไต่วามาทางจีน ทางอินเคียมไม่มี เมือง
ทไซ่สิบตองนักษัตรตามทพบทราบเปนมเห็นแล้ว มีเมือง เปนต (๖) จีน ญี่ปุ่น

เขมร ไทย ญี่ปุ่นหนักมือ ใช้หมายทั้งบั้นแฉะเดือน คดอดถึงโมงยามด้วย
ที่จริงดี เป็นของจำง่ายกว่าเดช

คำว่า ฉาน ย่อมยุ่งเหยิงอยู่ เมื่อยังจับไม่ได้ว่าอย่างไรแน่ จดเอาไว้ก่อน
ก็คิดแล้ว เดี๋ยวถึงยามก็มั่งต้องอย่าง เช่น พรรณรายฉายฉาน ก็มี พรรณราย
ฉายฉาน ก็มี หรือ กระทบฉาน ก็มี กระทบฉาน ก็มี ไม่ใช่เขียนผิด
รู้ได้ว่าแน่ที่อยู่ไหนดีแน่ อันห้องพระโรงนั้น ไม่ใช่แค่จะเป็นที่เบ็ดเตล็ดเหมือนฉาน
ชำระความ แต่ก่อนเป็นด้านชำระความทีเดียว พระเจ้าแผ่นดินทรงชำระความ
เอง เดี๋ยวบัดนี้ทรงจริงจึงเป็นผู้ช่วย ซอยยังปรากฏอยู่ว่าเจ้าพระยาธรรมมาชิกรณ
ทองขอพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยก็ปรากฏว่าเป็นทวนจัญคดี

คำ คาคกลอง มีคำที่เป็นเพื่อนคือ คาคชอง ที่ว่าคำ คาค จะเป็นอัน
ไปไม่ได้นอกจากว่า คี คำ คาคพุง ที่จะใช้ผิดเค็ดอนมาเสียแล้ว แต่ก่อนที่จะ
ใช้คำว่า เกี้ยว มีคำ เกี้ยวลาย น้ำเกี้ยว เป็นหลักอยู่

คำ รนาด ฉันทกเศยดังตั้ง ด้วยมีตั้งหนึ่งเขาใช้ไปเป็นหนึ่งในเรื่องเด็ก ๆ
จักไม่ไม่เป้นซัก ๆ ถัก เรียกว่า รนาด เหมือนกัน ที่ตั้งตั้งก็ตั้งตั้งว่าใครก่อน
ใครหลัง ใครเขาอย่างไร รนาด ในเครื่องปั้นพาทย์เป็นของทำเดิมที่หลัง แต่
ก่อนก็ไม่มี คำ รนาด จะเป็นคำเดียวกับ ราด ก็จะเป็นได้ง่ายที่สุด ถือว่าเป็น
คำยัดคำยักได้

ชื่อกรุงเก่าว่า ทวาราวดี ฉันทกตั้งตั้งจะเดิมเขาเมื่อได้ชุดขอหน้าแล้ว
เพราะได้เคยเห็นคำอธิบายว่า ทชื่อทวาราวดีเพราะมีน้ำล้อมรอบ กรุงเก่าแต่
ก่อนมีคดองน้ำคนแต่ด้ามคาน ครนชุดขอหน้าชนอกคานหนึ่ง เมืองจึงเป็นเกาะ
มีน้ำล้อมรอบ เข้าใจว่าเพราะวันมยุชอนน จึงเดิมชื่อเป็น ทวาราวดีศรีอยุธยา
แต่คนเป็นต้นนิษฐาน

มหาดไทย จะมาแต่ มหาราชไทย นั้นรับไม่อยู่ ไม่มีมุต มหาดไทย
ก็มีคำใช้โดยตรงแล้ว คือ มหาด + ไท จะแปลว่ากระไรก็ตามใจเถิด กลา
ไม่ได้แปลว่าพระจันทร์ แปลว่ากตามพร้าวตนเอง หมายความว่าดวงพระจันทร์
กลมดุจกตามพร้าว เมื่อเห็นแห้วง เช่นกริ่งชก ก็เหมือนกตากริ่งใบฉะนั้น
ถึงคำว่า อภัย ก็ไม่ได้หมายความว่าดวงพระอาทิตย์เหมือนกัน คำ มหาดไทย
กับ กลาใหม่ กตว่าจะไม่ได้มาพร้อมกัน มหาดไทย กตว่าจะมีมาก่อน กลาใหม่
มาทีหลัง ดังนั้นในแผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ

เรื่องนภพิศคดี นน รุกเห็นชอบกต ชอบนจะมาแต่ใหม่ เขาเรียก
กันว่า นภพิศคดี ต่างหาก ถึงด้วยจะมาทางเขมร เพราะ ลิงค์ เปน ลิงค์
ที่จะเข้ามาทางอีสานก่อน แลดูทางพายัพจึงจำเขาอย่างไป แม้ตั้งแต่ การทำ
รูปก็ทำกันตั้งเป็นนกกหัวเป็นราชด้ห แต่ตจมุกยคิดขึ้นไปเปนอง ฉบับที่เขียนหน้า
เปลี่ยนเปนอง อาจจะแปลชอกกตด้วยกัน นภพิศคดี แปลว่า นกมีทหมายต่าง
นภพิศคดี แปลว่า นกข้าง แต่จริงนกกตนั้นนามาเก่าแก่แต่ก่อนแต่แดง เห็น
มีในหนังสือ อารยชาติ ทำเป็นรูปอย่างนกอินทรีขางไทย เดียวเขาข้างไป
หลายตัว เข้าใจได้ว่าเต็มเขาคงใจว่าเป็นนกใหญ่ ซึ่งสามารถกินข้างได้
แปลว่านกกินข้าง ที่เราทำคตเป็นนกก หัวเป็นราชด้หมีงวงมงามน กอคงใจ
จะทำให้คตเป็นนกกหัวเป็นคตด้หเพื่อ ให้มตกษณเป็นข้างด้มชอ อน คชสีห์ นน ก
ผูกแก่กันมาหลายชนแดง เริ่มแรกหมายว่า ขางด้ระ วาอกบ สท กอน ถัดไปก็ทำ
รูปแก่เป็นราชด้ห เว้นแต่ตจมุก ให้เปนอง และทาเขยงหน้าเปนอง ที่หลัง
จะเห็นว่าไกลไปจึงกลบแก่หัวเป็นข้าง แต่เขากบคตซึ่งเป็นราชด้หไม่ได้ จึง
ทำเป็นหัวข้างมีหงอน แต่หงอนนั้นจะทำให้โอนไปหลังอย่างราชด้ห ขอมชคชของ
แก่หัวข้าง จึงทำให้พนมตรงขึ้นไป ททาคงนกกชอบอยู่ เพราะหงอนเป็นชน

อาจไปถึงทางไหนก็ได้ เมื่อได้เปลี่ยนหัวเป็นข้างไปแล้ว อย่างที่ทำหัวเป็น
ราชต์หันนกตงชอเตี้ยใหม่ เรียกว่า ทักทอ จะเป็นตัวอะไรก็ไม่ทราบ คงอย
เขามาแต่ค้ำกตอน ทักทอ นรสิงห์เม่นหมี่ อันเป็นค้ำกจู้ ในบานประตู
มุกตทโหมแห่งหนึ่ง นึกว่าจะเป็นที่หารยอดในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ท่าน
ผูกแก้อ่างาเป็นปากนก แดงมิงจงทักบนปาก ท้องทักเป็นอย่างไ้ก่งจง เห็นเข้า
ก็ชอบใจว่าคิดผูกแก้อีกไปดี ไม่ทิ้งลักษณะนกให้ขาดดอยเป็นเดี่ยวทีเดียว

ตามที่ท่านเล่าถึงประเพณีเมืองอุตรดิตถ์ เดินเอางไป ด้วยชื่อนั้นเคย
ทราบว่าเป็นเกาะหนึ่ง ในสี่แห่งโตก ออกจะเป็นเมืองดับแต่ซึ่งคนจะเห็นไม่ได้
แต่คิดดูก็เข้าใจได้ว่าเป็นตนกจู้ ที่จริงคงมีประเทศนั้นอยู่ในบ้านเมืองแห่งหมู่
มนุษย์นเอง แต่ไม่ทราบว่าอยู่ที่ไหน ถ้าแปลตามชอกก็เป็นว่าอยู่เหนือกรุงธนไป
กรุงเป็นแคว้นของพวกกษัตริย์ปาดนทว คั้นพจนานุกรมต่าง ๆ ก็ไม่ได้ความชัด
ที่พอใจ ตามที่ท่านเล่าว่าเขาห่อศัพด้วยผ้าแดง ทำให้รู้สึกในใจว่าในเมืองนั้น
คงหาผ้าแดงได้ง่าย ชาวเมืองเขาคงชอบใช้ผ้าแดงกัน เหมือนเมื่อไปเที่ยว
เมืองชวา ได้เห็นบ้านนอกที่เมืองไ้หนกั้ดมเดี่ยวแล้ว เขาใช้ผ้าแดงกันชุกชุม
มทงนุงทงหม ทำไ้หนกั้ดมเดี่ยวเมืองชวาบ้างทางบักษ โค้ของเราที่คงชอบใช้ผ้าแดง
เหมือนกัน จนพวกเงาะชอบเป็นชีวิต เพราะอยากให้เหมือนกับชาวเมือง จน
เขาจะต้องการของป่ามาเพื่อการค้าขาย ก็ใช้วิธีเอาผ้าแดงไปแลกเอาจากพวก
เงาะ ตามที่ท่านตั้งนัยฐานว่าการทำรูปนกหัดคิดดงคในการศัพ จะมาแต่
ประเพณีเมืองอุตรดิตถ์นั้นชอบแล้ว

พรอ

กรมศิลปากร

วันที่ ๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๒

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบใต้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับถวายพระหัตถ์ลงวันที่ ๓ เดือนนี้ พระเดชพระคุณ
ต้นเกล้าฯ ๑ หาที่สุดมิได้

เรื่องปรุขลังกา เป็นความง้อเขลาของข้าพระพุทธเจ้า เมื่อได้อ่าน
พระอธิบายชน ข้าพระพุทธเจ้าจึงได้คิดว่า วิชาปรุขลังจะต้องเป็นเช่นนั้นโดย
ธรรมดา

ตามพระอธิบายเรื่อง เมรุ และ โรงทิม ข้าพระพุทธเจ้ายึดถือเป็นแนว
มาไตร่ตรองดู ข้อสำหรับเรียกที่เผาศพจะเป็นตงน ที่เผาศพทั่วไปเรียกว่า เขิง
ตะกอน (ข้าพระพุทธเจ้าไม่พบแปลของ ตะกอน) ถ้ามีหลังคาแบนเป็น ปรุ
เผาศพ ถ้ามีหลังคาคลุมจะต่อบั๊กออกมาอีกหรือไม่ก็ตาม เป็น โรงทิม ถ้าก่อ
เชิงตะกอนในศาลา เป็น ศาลาโรงทิม ถ้ามีหลังคายอดแหลมและมีอะไรด้อม
เป็น เมรุ แต่ยังไม่แน่ใจเกล้าฯ ว่า ถ้ามีหลังคายอดแหลมไม่มีอะไรด้อม จะควร
อนุโลมเข้าเป็น เมรุ หรือ โรงทิม คิดด้วยเกล้าฯ ว่า ควรจะเป็น โรงทิม ที่ทำ
เป็นโรงมีหลังคาอย่างที่เขาพนามา เป็น โรงเผาศพ ที่ข้าพระพุทธเจ้ากราบทูล
ไปในหนังสือฉบับอื่นว่า โรงทิมมีขงคคทียอดนั้น เป็น โรงทิมทางกรุงเก่าเอง
หาใช่ทางอีสานไม่ เป็นความผิดของข้าพระพุทธเจ้าที่กล่าวไปกับเรื่อง
ของอีสาน ทำให้เจ้าพระทัยผิด ทงนพระอาญาไม่พ้นเกล้าฯ

ดู ทางอีสานและพายัพใช้เป็นที่ฝังศพ กระจ่อมหรือโรงเคี้ยวๆ คิด
ด้วยเกล้าฯ ว่า จะมาจากภาษาเขมร เพราะไทยถิ่นอื่น เช่น ไทยขาว ไทยดำ
และไทยใต้ ไทยพวน ใช้ว่า เคี้ยว ซึ่งในอีสานก็ใช้คำนี้เหมือนกัน
คิดด้วยเกล้าฯ ดู กระจ่อม กระจ่อม ทับ กระจ่อม จะมีที่มาจากคำเดียวกัน

แล้วแปลงเสียง ให้มีความหมายแตกต่างออกไป ตามหลัก ในนิรุกติศาสตร์ที่ว่า
ความหมายคล้ายคลึงกัน ย่อมทำให้รูปเสียงคล้ายคลึงกัน เพราะการที่จะคิดหา
คำให้แก่อความหมายใหม่ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันกับคำที่มีอยู่แล้ว สดจนที่สุด
ก็ขอ ใช้แปลงเสียงคำที่มีอยู่แล้วจากคำที่ใหม่ เช่น คำว่า กอม ค่อม
ค้อม ก้ม นบ คำนับ นอบน้อม ยอบ ย่อม ระยอบ พิณอบ เจ้า เจา เซา
เศร้าง แจก แฉก แรก แล็ก แยก แดก

แต่ในเสียง อี แตะ อี ไทยหลายพวกมีแต่เสียง อี เท่านั้น แต่ก็ไม่น่าหนัก
ดังพวกอื่น อี ข้าพระพุทธเจ้าจับเค้ายังไม่ได้ ในภาษาจีนก็ดัดแปลงกัน ในภาษา
อริยกรรม เดิมก็เห็นจะไม่เสียง อี เพราะในต้นตอฤๅษี พราหมณ์คำศัพท์ว่า ถ้า
ต้องการออกเสียง อี ก็ต้องเติมเสียง ร ล ลงไปด้วย เป็น ฤ ฤๅ แต่กระนั้นก็ออก
เสียงเป็น อี ก็มี ตกมาถึงภาษาไทยก็อ่าน ฤ ฤๅ เป็นหลายอย่าง

มโหรี มโหรีทัก และ มโหรีศพ ข้าพระพุทธเจ้าเคยค้นอยู่พักหนึ่ง
แต่ไม่ได้ความ มโหรีศพ นั้น ข้าพระพุทธเจ้าเคยถามพระตำราประเสริฐ ก็ว่ามา
จาก มหุสว แปลง อู เป็น ร อย่าง ฮู เป็น ฮรพร ถ้าถือว่า มโหรีทัก
ออกจาก มหุสว แปลงว่า เสียงสูงใหญ่ คือ การกรีกกรีนอีกทัก คำว่า มโหรี
มโหรีทัก ก็อาจเป็นคำดัดฤๅษีแต่ มโหรี — ส่วนเสียงพยางค์หลังอาจเป็นภาษา
พนมเมือง เป็นศัพท์พนมกัน ที่ข้าพระพุทธเจ้าเดาเช่นนั้น เพราะคำว่า มโหรีทัก
เสียงคำหลังเป็นเสียงดังของกลองชนิดนั้น เป็นพวกอีกทัก และกลองอย่างนั้น
ก็เป็นของชนชาติที่อยู่ทางทิศใต้ของจีนนับถือ ใช้มาแต่โบราณ จีนเคยอ้างถึง
ชนชาตินับถือกลองของบรอนซ์ ในสมัย เลียดก๊ก อยู่บ่อย ๆ และโดยเหตุที่ มโหรี
มโหรีทัก มีลักษณะในจำพวก มโหรีศพ (ถ้าในที่นี้ถือว่าออกมาจาก มโหรีศพ)
คำว่า อี (อาจเป็นเสียงขอ) และ ติก (อาจเป็นเสียงกลอง) ซึ่งเป็นเสียงของ
ดังที่ขอ นั้น ถูกคำว่า มโหรีศพ ถ้ามาเข้าพวกให้เข้าเทียบเป็นแนวเดียวกัน

จึงเกิดเป็น มโหรี มโหรีทุกชั้น เป็นอย่างเดียวกับ วัลันต์ เหมันต์ ฉากเอา
คิมทาน เป็น คิมหันต์ เตโชธาตุ อาโปธาตุ ฉากเอา วายธาตุ เป็น วาโยธาตุ
เกตุ ฉากเอา สังเกต เป็น สังเกตุ ขาตร ฉากเอา ขันทขาด เป็น ขันทขาดร ไป
เข้าแนวเทียบด้วยกัน ในภาษาอังกฤษ พหูพจน์ของ cow เดิมเป็น kine แต่
โดยเหตุที่พหูพจน์โดยมากใช้เติม s โดยไม่แปลงรูปเดิม ก็เลยตก kine ให้เข้า
แนวเทียบเป็น cows ไป คิดด้วยเกล้า ๆ ว่า มโหรี มโหรีทุก อาจเป็นเพราะ
เหตุนี้ได้อีกทางหนึ่ง แต่เป็นเรื่องเตาตามหลักทฤษฎีเป็นไปได้เท่านั้น

เรื่องถือซ้ายขวา และ ถือทิศ ที่ทรงพระเมตตาประทานให้ทราบเกล้าฯ
เป็นพระเดชพระคุณอันเกล้าฯ เพราะเป็นความรู้ซึ่งถ้าไม่ครัดเกล้าให้ทราบเกล้าฯ
ข้าพระพุทธเจ้าคงหลงงมงายอยู่เรื่อยไป ในภาษาอังกฤษคำว่า right แปลว่า
ขวาหรือถูกต้อง แสดงว่าอังกฤษถือขวามาจน จนแปล ขวาว่า ถูกต้องด้วย

เรื่องแต่งศพ นายไซเคนฟาเดม ตอบข้าพระพุทธเจ้ามาว่า ประเพณี
แต่งศพนั้นมิอยู่ในชาติโบราณหลายแห่ง แต่ของไทยน่าจะเป็นประเพณีเขมร
ไม่เชื่อว่าจะมาทางจีนแถมงโกลเดีย รมว่าจะค้นดูในหนังสือชุดที่อาศัยมนุษย์
วิทยา หนังสือชุดนี้ ที่หอสมุดแห่งชาติ กรม เป็นหนังสือขนาดใหญ่หลายสิบเล่ม
ข้าพระพุทธเจ้าได้เคยค้นหามาก่อนแล้ว ก็ไม่พบเรื่องแต่งศพตามที่ต้องการ
คือมานายไซเคนฟาเดมมาหาข้าพระพุทธเจ้า ปวารณาเรื่องจะทำหนังสือ ว่าด้วย
ชนชาติในภาคอีสาน ซึ่งนายไซเคนฟาเดมได้เสาะหาความรู้รวบรวมไว้นานแล้ว
ข้าพระพุทธเจ้ายินดีอนุโมทนา เพราะในกระบวนการเรื่องชนชาติต่าง ๆ ในแหลม
อินโดจีน คิดด้วยเกล้า ๆ ว่า หากมีเล่มอนายไซเคนฟาเดมเห็นจะยาก ข้า
พระพุทธเจ้าจึงปวารณา เรื่องแต่งศพพมว านอก ว่าตามที่ข้าพระพุทธเจ้าเคยอ่าน
หนังสือว่าด้วยเรื่องเขมร ก็ยังไม่เคยพบเรื่องแต่งศพนี้ นอกจากเรื่องปัจจุบัน
ซึ่งเขมรอาจได้แบบอย่างไปจากไทยก็ได้ เขาตอบว่า ยังไม่เคยพบเหมือนกัน

ข้าพระพุทธเจ้าจึงมีหวังน้อย ในที่จะค้นหาทางเขมร นึกได้หนึ่งต่ออีกเล่มหนึ่ง
อาศัย พระราชพิธีไทย ซึ่งนายเจตต์เป็นผู้แต่ง ในตอนที่ว่าด้วยพระบรมศพ
นายเจตต์ว่าการแต่งศพนั้นเป็นของฮินดู ไทยได้มาจากเขมร มีต้นเค้ามาจาก
ดทชเทวราช คือถือว่าพระเจ้าแผ่นดินเป็นเทพในมนุษย์ แต่นายเจตต์ไม่ได้อ้าง
หลักฐานที่มาจากหนังสือต่างประเทศ และพูดไว้อยู่ ๆ แต่งว่านายเจตต์คงไม่
เคยพบหลักฐานอะไร เป็นแต่อย่างหนังสือ ตำรานานสุสานหลวงวัดเทพศิรินทราวาส
ซึ่งมีเค้าโครงพระยาตำราฐานภาพทรงนิพนธ์ ในนั้นกล่าวว่าการจัดทำเรื่อง
ศพของไทยเป็นสองอย่าง คือทางพุทธมีการบรรจุธาตุในพระสถูปเจดีย์ อีก
อย่างหนึ่งของพราหมณ์มีการลอยพระอังคาร ที่แต่งพระศพเจ้านายก็เป็นเรื่อง
ต้มศพให้เป็นเทพเจ้าจันทรศวรรค์ และทรงอ้างถึงลักษณะ ปักษีจากกรุง ว่าคล้าย
เป็นอย่างพระโกศ เมื่อข้าพระพุทธเจ้าได้อ่านข้อความตอนนั้น ความคิดก็เกิด
ลอยหัวไปถึงเรื่อง พระลอ อีก ที่ในนั้นกล่าวแต่โดยย่ออย่างเดียว จะเป็นเพราะ
เหตุที่พระลอเป็นกษัตริย์ชายเหนือ ซึ่งประเพณีของเขมรไปไม่ถึงกรมัง ทั้งได้มี
ผู้แต่งหนังสือออกความเห็นว่า มหาราช นั้นเป็นชื่อของกัวเอกคนหนึ่งในด้านมา
ไทย จะเป็นหนังสือแต่งในแดนนั้นกรมัง แต่เพื่อนข้าพระพุทธเจ้าคนหนึ่งแย้งว่า
เป็นไม่ได้ เพราะในหน้าต้นของ พระลอ ก็กล่าวไว้ รอนลาวกาวดาวตัดหัว
ตัวกลิ้งกลาดคายควน ฝ่ายข้างยวนแพ้วฝ่าย ฝ่ายข้างลาวประไลย และคำที่ใช้
ในพระลอก็ฟังออกได้มาก ผิดกับสำนวนที่ใช้ทางพายัพ ความคิดข้าพระพุทธเจ้า
ก็ไปยึดมั่นอยู่เพียงนั้น

ข้าพระพุทธเจ้าได้มาอ่าน เรื่อง ๑๒ เหลี่ยม เมื่อได้รับถวายพระหัตถ์ฉบับ
ซึ่งนึกได้ เมื่อคนเขามาอ่านแล้ว คิดด้วยเกล้า ๆ ว่า ที่แต่งพระศพพระเจ้า
นางจันทราไว้ในมณฑป ขวนให้สงสัยไปว่าแต่งพระศพเข้าโกศ ส่วนนยายทม
อยู่ในนั้น ข้าพระพุทธเจ้าบันทึกไว้แต่เดิม ๒ เรื่องว่าเป็นของอาหรับ เช่น เรื่อง

มหาดิม ตรงกับเรื่อง ฮาดิมเคย ของอาหรับ อันเป็นนิยายเรื่องใหญ่แต่กระเรื่องย่อย
อย่างชนิดเรื่อง นนทุกปกรณัม ต่างนิยายที่มีอยู่ในนั้น ก่อตัวไปถึงแดนทาง
อาเซียกต่างสอดออกไปถึงจนกม ข้าพระพุทธเจ้าจะคงเพียรอ่านออกดังครั้ง เพราะ
ยังไม่ถึงขั้นด้อย ในเรื่องที่มาของการแต่งศัพท์พ้อง เรื่องนิยายเป็นอย่างไรเดียวกับภาษา
ถ่ายเทเชื่อมกันไปได้ไกล ไปถึงไหนก็ถ่ายเรื่องถ่ายชื่อ จนต่างเรื่องผิดออกไป
มาก ผรุสือว่า การศึกษาเรื่องนิยายเป็นวิชาสาขาหนึ่ง เพราะต้องให้ทราบ
ความคิดเห็นและขนบธรรมเนียมของคนโบราณ ตลอดจนที่ชาติต่าง ๆ คิดต่อกัน
กัน แม้แต่ประวัติพระสถิตยารต ก็ยังถ่ายไปเป็นประวัติของนักบุญ โยธัมมทัต ใน
ศาสนาพุทธก็ได้

พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ข้าพระพุทธเจ้าไปเข้าใจแต่เรื่องแต่ใจออก
ประภาษราชการถ่ายเดียว หาได้เฉียดฉีกถึงคำ วิจิตรด้วยไม่ การแต่ใจออก
ประภาษราชการ ก็รวมถึงทรงชำระความด้วย คิดด้วยเกล้า ๆ ว่า เติมจะไม่
โดยกพนเหมือนอย่างพระที่นั่ง จึงได้เรียกว่า ไร่

ที่ทรงตั้งนิษฐานว่า คาค เติมจะใช้คำว่า เกี้ยว ตรงกับที่ใช้อยู่ใน โคลง
แข่งหน้าทว่า เขาเงือกเกี้ยวข้าง ในภาษาอาหมมีคำว่า คาคผูก แปลว่า เขาตั้ง
เข้าเทียม แดะ กิว ว่าด้อมให้รอบ ไทยขาว คาค แดะคำว่า ผูก ว่า ทำให้
คิดต่อ มัด พัน เช่น คาคขอบด้ง คิดด้วยเกล้า ๆ ว่า ถ้าผูกมัดพุง ก็เป็น
คาคพุง ได้ ผูกมัดหมัดให้แน่น ก็เป็น คาคหมัด ถ้าเป็นแคพนักไวรอบพอกอยู่
หรือเพียงแคเกี้ยวไว้ ก็เป็น เกี้ยวพุง ชัด ชัน คัด คาค คิน คิดด้วยเกล้า ๆ
ว่า จะเป็นพวงก็เหมือนกัน

ระนาด ข้าพระพุทธเจ้าต้องเก็บคำที่ โทดเคียงดู มี ระนาด ระนาด
ระเนน = ต้มก้นเป็นแถว ระนาจ = เป็นแถว ระเนียด = เต้าตังเรียงกัน?
ระเนง = ไม้พาดเรียงกันเป็นแถว ระเนียง = เรียงราย ระเนียบ = เป็นแถว

เป็นแนวเรียบร้อย ลายระยาง ะโยง ะยเคียง คำเหต้าม ะย อยู่หน้า
แตรม้ความไปไพทางว่าเป็นแตร แตร ทุกคำ ะย น่าจะหดหรือเคียงกร่อน
มาจาก ราว ซึ่งแปลว่า แตร แตร ในภาษาอาหม ยาง แปลว่า แตร ราว
แปลว่า ที่สำหรับเกาะยึด อย่าง ราวลูกกรง ะยยาง น่าจะเป็นคำซ้อนของ
ราวยาง แปลความเดียวกัน ถ้า ะย มาจาก ราว แตร ชาติ กัมคาท โทถถน
กคย (ค - ล - ย) ชาติ ลาค ะยนาค อาจแปลว่า สิ่งที่ปลูกหรือซึ่งเป็นราว
เป็นแตร

ทวาราวดี ทรงเห็นว่า จะตั้งชนเมื่อชุดคตองชอนาแล้ว ข้าพระพุทธเจ้า
เห็นว่าล้มเหตุยด แตรวยงโคชอเมืองของพระกฤษณเข้ามาคอกบชอเมืองอโยธยา
ของพระรามด้วยอกชนหนึ่ง เพราะพระนารายณ์ออกคารส่งปางนี้ เป็นชนชอ
ภานามมากกว่าปางอื่น

มหาดไทย แตร กลาโหม ข้าพระพุทธเจ้าจนมัญญา แต่เมื่อเมื่อไร
มากรทบชน กทาให้ข้าพระพุทธเจ้าอดคิดไม่ได้ กตรัดถึงเรื่องตำแหน่งศักดิ์มา
พลเรือน แตรทหาร คองชนในแผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ข้าพระ
พุทธเจ้าหนักชนมาโตจา เมื่อตั้งคตองเตอนทตวงมาน นายบูรเนบชกแก่ข้าพระ
พุทธเจ้าว่า ตำแหน่งศักดิ์นาทวาตองตรงแผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ
น่าตั้งชย เพราะในบาญแผนกกคด่าแต่ตำแหน่งศักดิ์นาพระรวงศ์แตรท้าวนาง
แตรพระดนมเท้านน พอทมคคอนน กคด่าถึงศักดิ์นาเจ้าพญาจักรี ๑ คยเป็น
ดำคืบไป คยประหนึ่งว่าเขาเข้ามาคอกันเฉยๆ ไม่มีอะไรบชกให้ทราบว่าทรงตั้ง
ศักดิ์นาราชการด้วย จะเป็นการเคมชนภายหลัง ซึ่งนายบูรเนว่า ไทมคคน
พบแตร แต่ข้าพระพุทธเจ้าไม่ทันจะได้ชกใช้ไล่เคียงให้คตอง เพราะนายบูรเน
มีชระจะคองเข้าคอกันหนึ่งคย แต่หนักไม่ได้พบกัน

เรื่องนกหัสติลิงค์ ที่ทรงพระเมตตาประทานอธิบาย เป็นพระเดช

พระคุณอันเกดต่าง ข้าพระพุทธเจ้าอ่านเพลิน และได้ความรู้งามกว้างออกไป
อีก หัสติน กับ หัสติลิงค์ ผู้รักษาบาดินาในชาติมัจฉานา เหตุถึงลึงค์สกุโณ
แปลว่า นกมเพ็คเหมือนช้าง

เมืองอุตตรกุรุ ทรงคิดเห็นจากคงจะเป็นบ้านเมืองแห่งหมู่มนุษย์นเอง
พระค่างเห็น ข้าพระพุทธเจ้าเห็นพ้องเป็นที่สุด ในวรรณคดีชนเคียดกตาดังเมือง
กุรุเป็นสองแห่ง คือ อุตตรกุรุ และ ทักษิณกุรุ กุรุ หดงโตแก่แคว้น กุรุ ของ
พวกฤษทฤษยาณทอดคงทศรต์ ส่วนกุรุแรกมกตาดออยู่ในคัมภีร์พระเวทและคัมภีร์
พราหมณะว่า อยู่ที่ไหนแห่งหนึ่งทางแคว้นกาศมีร์หรือแคว้นเมฆ คิดด้วยเกล้า ว่า
ว่า อุตตรกุรุ คงจะอยู่เหนือของทักษิณกุรุ แต่เหนือแคว้นนั้นก็เป็นเขาหิมาลัย
ที่เขาตั้งนนิษฐานว่าอยู่แคว้นกาศมีร์ ก็คงจะถือเอาเหตุที่ว่า ในพระเวทมีกตาดัง
แคว้นกุรุ ๆ จะคงอยู่ทางคกเหนือของอินเดีย เพราะชาวอริยกระดัมัยพระเวท
ยังไม่ยกตงมาถึงมัธยมประเทศ คงอยู่แคว้นดุนนำตั้งนชุเป็นอย่างมาก คือเมื่อ
ตงมาถึงมัธยมประเทศแล้ว คิดด้วยเกล้า ว่า คงจะเอาชื่อกุรุเดิมมาคงให้ใหม่
ในมัธยมประเทศ จึงได้เกิดเป็นกุรุเหนือและใต้ โดยเหตุที่ อุตตรกุรุ เป็นแดน
ซึ่งยังไม่ทราบกันได้แน่ จึงมีนักปราชญ์ตั้งนนิษฐานเป็นต่าง ๆ กัน คนหนึ่งว่า
อุตตรกุรุเป็นดินแดนคอกเหนือของ หุณเทศ หรือประเทศของชาติอื่น ซึ่งอยู่
ทางฝ่ายจับ มีเมืองศากถเป็นราชธานี เป็นเมืองเดียวกับสาคถของพระเจ้า
มิตนท แต่กตาดอไปว่าอุตตรกุรุนั้น เดิมหมายเอาประเทศต่าง ๆ ที่อยู่พัน
เขาหิมาลัยขึ้นไป อีกคนหนึ่งว่า อุตตรกุรุ ได้แก่ชิบะศ ที่ว่าเป็นแดนแคว้นเขา
คูนทลุน กิม เป็นแคว้นเตอร์กิสตาน กิม และว่าประเทศ เกาหลี่ หรือโคเรีย
กิมเค่าเป็นคำเดียวกับ กุรุ (พวกตาดในทางรูปภาพสร้างแบ่งออกเป็น ๓ พวก

คือ ๓ พันแลนด์ แลปแลนด์ เอสโทเนีย อังการี ๑๓๑ ๒ ดาว
ตะวันตก ไต้แก ฮัน ตอร์กี มงกอล ๑๓๑ และ ๓ ดาวตะวันออก ไต้แก
แมนจู เกาหลี และ ญี่ปุ่น) ตามข้อความที่กราบทูลมาข้างนั้น คงได้ความ
รวม ๆ ว่า อุตตรกร คือดินแดนที่อยู่ติดเขาหิมาลัยขึ้นไป ซึ่งเป็นที่อยู่ของชาติ
คาบ ที่ใน ไตรภูมิ ว่า ชาวอุตตรกรใช้ผ้าแดงห่อศพเอาไปทิ้งให้นกหัสติบาล
เอาไป ทำให้ข้าพระพุทธเจ้ากตบั่นไปถึงวิษปตงศ์พของชาวชิเบต ซึ่งนำศพ
ไปทิ้งไว้ให้แรงกน ว่า เป็นวิษปตงศ์พเป็นสามัญของชาวชิเบต ข้าพระพุทธเจ้า
จึงคนดู ในหนังสือที่จดว่าชิเบตว่า เขาใช้ผ้าสีอะไรห่อศพ ก็ได้ความแต่ว่า เขา
ใช้ผ้าขาวคลุมแล้วห่อเปลือกนำไปให้แรงกน ที่ชาวชิเบตปตงศ์พ โดยวิธีทิ้งให้
แรงกน คิดด้วยเกล้า ๆ ว่า จะเกิดจากความจำเป็น เพราะแผ่นดินเป็นหินหรือ
ดินแข็งดงนมาก พื้นสำหรับเผาก็หายาก ดงนใช้ผ้าขาวคลุมศพผิดกับของ
ชาวอุตตรกรก็ไม่แปลก อาจเป็นเรื่องแก้ไขชนบทหตงกได้ ถ้าจะเทียบแรงกน
นกหัสติบาลของอุตตรกรก็ใกล้เคียงมาก

เรื่องมหาทวีปทั้ง ๔ ของไตรภูมิ ทวีปบพพิเทห และอมรโคยาน
ข้าพระพุทธเจ้ายังไม่พบว่ามีใครสันนิษฐาน แต่เมื่อเอาไปเปรียบเทียบกับใน
คัมภีร์ปุราณ ของพราหมณ์ก็ผิดกับของพุทธ ของพราหมณ์เป็น ๘ ทวีป ชมพู
ทวีป อยู่กลาง ถัดไปโดยลำดับก็ทวีป ปลักษีสาลมลิ เกราญจ สัก และ
ปุษกร แต่ต่อทวีปมีทะเลล้อมโดยลำดับ เป็นทะเลน้ำเค็ม น้ำอ้อย เหล้า เนยใส
เนยข้น น้านม และน้ำจืด เขาตุเมรอยู่ใจกลางชมพูทวีป ผิดกับในไตรภูมิ
ที่ว่าเขาตุเมรอยู่ท่ามกลางจักรวาล เรื่องทวีปทั้ง ๘ ของพราหมณ์ ได้เคยมี
นักปราชญ์ชาวอินเดียหยาบยกชวนจฉายว่าอยู่ที่ไหน แต่ก็เป็นเรื่องที่ยังตกอยู่ใน
การสันนิษฐาน อย่างเดียวกับชะวาอยู่ที่ไหนดังได้กราบทูลไปแล้ว เรื่องปากสัตว์
ที่เป็นคนทางแห่งแม่น้ำสำคัญในอินเดีย ไตรภูมิ กับของพราหมณ์ก็ผิดกัน ใน

ไตรภูมิ ว่าด้านตะวันออกของสระ โนนาคเป็น ปากสิทธิ์ ของพราหมณ์เป็นคอ
ม้า ว่า เป็นยอดน้ำพรหมบุตร ด้านใต้ปากโค ของพราหมณ์ว่าปากนกยูง
เป็นยอดน้ำภรรณดี ไตรภูมิ เป็นคองคา ด้านตะวันตกปากม้า ของพราหมณ์
เป็นโค ว่า เป็นยอดน้ำศคทรุ ไตรภูมิ ว่าดินข ด้านเหนือปากข้าง ของพราหมณ์
ว่าปากสิทธิ์ เป็นยอดน้ำดินข ข้าพระพุทธเจ้าเคยเห็นปากสิทธิ์ทั้ง ๔ ทิศมาเขียน
นครวัด แต่ไม่ได้เฉลยจนกระทั่งขอแตกต่างกัน ว่าของเขมรโบราณจะเหมือน
พราหมณ์หรือพุทธ

เพื่อนของข้าพระพุทธเจ้าคนหนึ่งถามข้าพระพุทธเจ้าว่า ไคลง กลอน
ร้าย และ ลิลิต เป็นภาษาอะไร และแปลว่าอะไร เขาว่าไคลงเห็นจะเก่ากว่า
เพื่อน เพราะใช้คำ เช่น กู พูน ใช้ ลี เมื่อ ช้อย และนิยมระดับเสียงเอก โท
สูงจน ลิลิต อาจมาจาก ลิลิต ในสันสกฤต ซึ่งแปลว่า งาม ร้าย ก็มีคำใช้ใน
ภาษา เช่น ร้ายมนต์ ร้ายร้าย ร้ายร้อง แต่ก็แปลไม่ได้ความชัดตามดำพั้ง
ในอาหมมีคำ ไร หรือ รวย แปลว่า ส่งแสง รุ่งเรือง ไคลง ออกไป ร้าย
คำแปลคำแรกพอเทียบกันได้กับ ลิลิต ที่แปลว่า งาม ข้าพระพุทธเจ้าลองค้นคำ
ในภาษาไทยถิ่นต่าง ๆ ก็ไม่พบคำเหล่านี้ ไทยถิ่นอื่นใช้เป็นอย่างอื่น ต่างถิ่น
ก็อ่านคึกความไม่ออก ห่างไกลจากที่จะเตาได้ ขอพระบารมีปกเกล้า ๆ เพื่อ
ทราบเกล้า ๆ คำเหล่านี้ด้วย

ควรมีความแล้วแต่จะไปรทเกล้า ๆ

ข้าพระพุทธเจ้า พระยา อนุกรมวิธาน

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๔๗๒

พระยาอนุমানราชชน

หนังสือของท่านลงวันที่ ๘ กุมภาพันธ์ ได้รับแล้ว จะตอบตามข้อคือไปนี้

คำ ตะกอน มีเพื่อนอยู่ที่ ตะกอน อยู่น้อยหน้า ตามคำเพื่อนนั้นก็ลอง
ให้เห็นว่า คำ ตะกอน ในชื่อ เชียงตะกอน หมายความว่า อังผดงดกปรก คือขเท่า
คำ เชียงตะกอน ก็ตรงกับ รุานเผา

ท่านจะต้องทำความเข้าใจแยกออกเป้นสองภาค ตามที่เป็นอยู่บัดนี้ คือ
ที่เผาภาคนึง กับห้องคากรอบที่เผาอีกภาคนึง ที่เผา นั้น รานม่า รุานเผา
คาราวงเชียงตะกอน จิตกาธาร อะไรเหล่านี้เป้นดังเดียวกันภาคนึง หมายถึง
กองพื้น หากยกเรียกไปต่าง ๆ กตายเป็นยศ กับห้องคากรอบที่เผาอีกภาคนึง
ท่านเข้าใจว่าห้องคาแบนเป้น ปรีว หลังคาอย่างใด ๆ แคंपดุกโดดเดียวเป้น
โรงทิม แต่ถ้าม้อไรด้อมก็เป้น เมรุ นั้นเป้นดุกแล้วตามลักษณะ แต่คำ
เหล่านี้มากตบกตาย ใช้กันเป้นยศไปเสียแล้ว จะเรียกตามลักษณะกชคชของ
เช่นประเพณีแห่งพระบรมศพ เคยทำพระจิตกาธารตั้งในพระเมรุทอง และ
พระเมรุทองอยู่ในพระเมรุใหญ่อีกที่หนึ่ง เข้าใจว่าเพื่อกันแตกฝนไม่ ให้ทำ
อันครายแก่พระเมรุทองเสียไป ที่จริงพระเมรุทองนั้นแหละคือพระเมรุ มาเมื่อ
ครั้งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำริตั้งใจว่า พระ
บรมศพแห่งพระองค์ไม่คองทำพระเมรุใหญ่ ให้ทำแต่พระเมรุทอง โดยพระราช
ดำริตั้งเช่นนั้นก็คองการใช้จ่ายให้น้อยลง และไม่ให้เป็นองแรงแก่ผู้คน
ด้วย ครั้นถึงงานพระบรมศพเข้าจริงก็ไปฐูปศกนตามพระราชดำริตั้ง แล้วเป้น

กรรมเนียมทำต่อมา ถึงครึ่งพระบรมคัพพะบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
ด้วย ก็การทมิแต่เมรุทองไม่มีอะไรต่อมั้น จะเรียกตามลักษณะว่า พระโรง
ทมิทอง เห็นจะชัดของแปลไปไม่ได้ ต้องเรียกไปตามยศตามสมัยตกนทางหลาย
เขาเรียกกัน คำว่า โรงทมิ ต้องปล่อยให้ตายหายสูญไป อย่าดิมว่าที่เราพูด
กันถึงอะไรอะไรนั้นแปลพูดกันถึงมุตเหตุแห่งสิ่งนั้น แต่แถวทองคำเหล่านี้
เดือนมาแปลยศไปหมด จะหันกลับไปเรียกตามมุตเหตุเห็นจะสว่างโลก

ขอบใจท่านที่บอกชี้แจงเพิ่มเติมไปให้ทราบว่า โรงทมิยอดของแปลแบบ
ทางกรุงเก่าเอง ไม่ใช่ทางอีสาน ทำความเข้าใจให้แก่นักชดชน แต่เห็นว่า
แม้เมรุทางอีสานจะทำยอดแปลชง ก็จะเป็นไรไป ดูแปลประเพณีที่ดอยู่

ดู ที่ดินเคยทราบว่าแปลชงนั้น ด่างที่เขาถือเอาชงชงเรืออื่นหนึ่ง
ซึ่งยกชงจากเรือด้วยไม่ต้องการแถมมาใช้ก็เป็นได้ อย่างไรก็ตาม การทำชงก็คือ
ทำห้องอย่างหนึ่งซึ่งจะทำอย่างไรก็ได้แต่จะดัดอก จะถือเอาแปลชงหาได้ไม่
หุดกอยู่ทุกแถบเดกนั้นเป็นแน่นอน อันการทำอะไรที่แปลชงนั้นเห็นจะมีหุดก
นั้นเคยได้ยินชาวโคราช เขากด่าอโทษชาวบางกอก ที่ไปให้อ่างการแก้ชง
เกวียนแปลชงอย่างรกเก้งในกรุงเทพ ฯ เขาว่าไปเข้าบุงบักทั้งหมด เหตุที่
เกวียนทำชงชงนั้นก็เพื่อจะผ่าแชนงไม้ให้ดัดไปได้ ก็ดัดก็เห็นจริง ถึงที่
แปลชงนั้น เกวียน กุบข้าง เรือ ก็ดัดจนแต่แปลชงเดินทาง ที่ระรานกับแชนง
ไม้ทงนั้น อันคำอะไรที่ผิดแปลชงไปแต่ความดงกันนั้น ย่อมแปลชงไปด้วยเหตุ
หลายอย่าง มีเสียงซึ่งมาต่างกันมากกว่าอื่น ที่แค้นแก่ในดินเดียวกันก็มี เช่น
เอา กะ แปล กระ เอา กระ แปล กรร แปล คัม แต่ก็แก้กันไปด้วยความเข้าใจ
ผิดแปลชง ไม่ได้ตั้งใจจะผูกแก้ให้ต่างกัน

ภาษาอริยก เต็มมีสระน้อยนนั้นเป็นแน่ ดังเช่นฉันได้เล่าให้ท่านฟังแล้ว
ในเรื่อง สลิล ที่มีสระมากออกไปนั้นเกิดเต็มเข้าที่หลัง

คำ อรชร มาแต่ อชฺ นนตั้งด้วย ไม่ตั้งลงใจเขย

เรื่องแต่งศพนอนไล่หีบ กับ แต่งศพนั่งไล่โลก เชื่อว่าประเพณีทาง
เมืองเราแต่งศพนอนไล่หีบมาก่อน แต่งนั่งไล่โลกมาทีหลัง คิดว่าแน่ที่อ่านหนังสือ
เก่าก็พบแต่ไล่หีบ แต่ที่ไล่โลกก็ถือกันว่าเป็นศักดิ์สูง จึงตั้งนิษฐานว่าไล่โลก
เป็นของมาทีหลัง แต่เป็นปริศนาอยู่ที่ว่ามาเมื่อไร จำอย่างโครมา ซึ่งเป็นทาง
ต้องการรุษยุบดิน

ข้อที่ว่าการประจุกองการในรูปเป็นแบบไทย การตอยองการเป็นแบบ
พราหมณ์นั้น เห็นว่าพูดถูก แบบตอยองการนั้นคิดตากเขาไปเข้าแบบเผาศพ
แต่พูดว่าตอยองการลงแม่น้ำคงคา อย่างที่หากนอยู่ในอินเดีย ขอให้ท่านสังเกต
ข้อจัดบทุมคงคา จะเป็นตั้งใจตากเขาแม่น้ำที่ตรงตอยองการหน้าวัดนั้น ให้เป็น
แม่น้ำคงคาไปหรือไม่

รายต้นเรื่องพระลอ อินมีคำ รอนลาวกาว เป็นอาที่นั้น เขาแต่ง
สรรเสริญไทยว่าชนะต่างหาก เรื่องพระลอ เป็นเรื่องใหม่ที่ยังถิ่น จرمىมาแต่
เก่าก่อนเมื่อไรก็ได้ เขาจะเก็บเอาเรื่องบรมถมกตปมาแต่งก็จะเป็นไรไป ไม่
เห็นจะเกยวข้องอะไรกับรายเบองตนซึ่งแต่งประหน้าใจเลย คำในเรื่อง พระลอ
ที่ว่า จบเสร์จมหาราชเจ้า มีพนธ์ คิดว่าเต็มต่อเข้าที่หลัง เป็นการคาดคิดของ
ผู้เขียน ว่าใครเป็นผู้แต่ง คำ มหาราชเจ้า จะหมายถึงใครก็ไม่ทราบ แต่ที่ว่า
เป็นพระเจ้าแผ่นดินไม่ใช่คนสามัญ ถูกชอบกตหนักหนา ถ้าแต่งอะไรเป็นลิดด
แล้ว หนักคนจะต้องกตาวชมเมือง ถ้าแต่งเป็นฉันทแล้ว หนักคนจะต้องไหว้เทวดา

ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น พิจารณาก็ไม่เห็นมีจำเป็นอย่างไร นอกจากเขาอย่างนั้น
เป็นแพะเช่นเท่านั้นเอง อันคำฉันทนั้นไม่ควรแก่จะนำมาใช้ในภาษาไทยเลย

ท่านถามถึง โคลง กลอน ร่าย ลิลิต ในทางที่จะแปลเอาความนั้นชัดของ
โคลง ถ้าแปลก็ว่าโยกเยก ไม่ได้เรื่องอะไร มาแสดงกันเป็น ครโคลง ก็มี ครรโคลง
ก็มี ก็ไม่ได้ความอะไรทั้งนั้น ฉันคิดเห็นแต่ว่า โคลง ที่จะใช้เป็นบทร้อย
จึงมีที่บังคับเอกโทได้ เพื่อไม่ให้ชักกับเสียงเพลง แต่สังเกตโคลงเก่า ๆ ก็ไม่
ดีแน่ ทขาดเอกไปก็มี เช่นบาทสามแห่ง โคลงบทหนึ่งในเรื่อง พระลอ ว่า สองศรี
สมบูรณบง กชมาศ กุเจย นนทโมมเอก กบัทโทเป็นคำตายไปก็มี เช่น โคลง
สุภาษิต เรียกเรื่องนั้นว่าอะไรก็ตามเลยแล้ว ในบาทสองมีว่า ลงษ์สวดวินัยบัต
ปาดโมกซ์ แต่ก็เป็นคำที่เสียงคำเหมือนลูกโท ยิ่งนับสนุนความเห็นที่ว่าเป
นร้อยของหนักจนเสียอีก กลอน ถ้าจะเทียบกับคำทมิ ไซ่ชุกเป็นสังกษัตประค
หน้าต่าง ไม่ได้เรื่องอะไรอีกเหมือนกัน แต่ตามที่เข้าใจกันทั่วไปก็เห็นว่ามีความ
คดอง ร่าย ท่านเทียบว่าได้แก่ ร่าย คย คำร่าย เห็นว่าถูกต้อง ที่จริงกลอนหรือ
ร่ายก็เป็นอย่างเดียวกัน ลิลิต ท่านคิดว่ามาแต่ ลิลิต นนงามแดง ลิลิต ก็คือ
แต่งโคลงกับร่ายปนกัน ไม่แปลกอะไรไป จะว่าที่แท้ในสี่ชนิดนั้นก็เป็น โคลง
กับ ร่าย ต้องอย่างเท่านั้น ส่วนที่ว่าอะไรมาแต่ไหน และอะไรมาก่อนมาหลังนั้น
เอาไว้ให้คนชำนาญพงศาวดารเขาพูด

ท่านพูดถึงนิทานใน เรื่อง ๑๒ เหลี่ยม ท่านจับได้ว่านิทานฮาร์บี พอดี
กับบทฉันทได้พระดำรัสแจ่มแจ้งของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาเทววงศ์
วงศ์ไตรภพเจ้าแห่งนิทานใน เรื่อง ๑๒ เหลี่ยม นั้น พบว่าพระนามพระเจ้า
แผ่นดินในนิทานนั้น โดยมากต้องกันกับพระนามพระเจ้าแผ่นดินเปอเซีย และ
วงศ์กษัตริย์เปอเซียก็เคยครองอินเดียมาด้วย ฉันรู้อย่างไรก็บอกมาให้ท่าน

ทราบอย่างนั้น เพื่อการพิจารณา อันที่ท่านในหนังสือใด ๆ จงถือว่าท่านเป็น
ของประเทศไหนแต่หนังสือจะเป็นของประเทศนั้นไม่ได้ แท้จริงที่ท่านที่เขา
แต่งหนังสือใด ๆ ย่อมจะหยิบเอาที่ใกล้มือ ถ้าจะตั้งแก้แต่เพียงว่าท่านเป็น
ของทางแขวงไหน ต้นหนังสือก็คงใกล้กับแขวงนั้นย่อมพอจะเป็นได้อยู่ พระ
ศัพพะเจ้าเมืองตั้งว่าท่านก็ตั้งเอาพระองค์อยู่นั้น มาคล้องกับศัพพะจีน
พระยวงเขาดำริคายที่เขาตั้งเอาไว้ คำที่ท่านว่าเขาทำด้วยวิธีใดให้ศพแห้ง
ไปฉนั้น

โรง มีความหมายว่าปลูกกับพันดิน เว้น มีความหมายว่ายกพนชนสูง
โรงที่เป็นอย่างคกกลมพนสูงชนิดหนึ่งแต่พอกันน้ำไหลเข้าไปและ เหมือนพระ
ทนต์อมรัตนกลมพนสูงชนิดหนึ่ง ชนิดเพียงสองกวางกถึงพน เขาว่าพระทนต์
อมรัตนนั้นเมื่อครั้งรัชกาลที่ ๑ และที่ ๒ เป็นเจ้าไปร้อง เพิ่งมาทำฝาชั้นใน
รัชกาลที่ ๓ เขาว่าต้องพระโรงในประเทศอื่นเดียกัไปร้อง และมีพนเคียว ๆ
เหมือนกัน

คาด กับ เกี้ยว ท่านชอบได้เป็นมีความหมายว่าผูกเหมือนกัน ประกอบ
ทั้งคำอื่นออกด้วย ฉนั้นก็พอใจแล้ว แต่คำ คาด ไม่เป็นไปในความหมายว่าตี

รนาด ท่านวินิจฉัยว่าเป็นของเวียงของตาด ฉนั้นก็พอใจแล้วเหมือนกัน
ทั้งทำให้ฉมนักเขาดวงว่า รนาดปีพาทย์ นั้นโตขึ้นมาแต่ รนาดเครื่องลาด มที่จะ
ทกลอยนืดเดียวแต่ที่ท่านเข้าใจว่า ระแนง เป็นอันเดียวกับ กลอน แต่ที่จริงเป็น
ของคนดะอย่าง กลอน นั้นเขาพาดคังตามจันทน์ไม่คองที่ประกบไว้คันทกลอน จึง
เรียกว่า เชิงกลอน ฉนั้น รแนง นั้น เขาพาดยาวไปตามแป่ ทับบนกถอนอีก
ทีหนึ่งเป็นคนดะที่คันทดะทาง ไม่ใช่อันเดียวกัน รแนง ก็สำหรับแต่หัดคามุง
กระเบองเท่านั้น ถ้ามุงจากหรือมุงแฝกก็ไม่คองมีรแนง ใช้ผูกกับกถอนทีเดียว

กลอน กมตกษณทเรยงกนเปนแถงไปเหมื่อนกน ดังทคำว่ กลอน จะหมาย
เปรียบด้วยกตอนหงกานนถได้ คือเปนคำเรยง ฉนนบอกลงแก้ท่านไปว่าฉน
ได้คำมาแต่พวกมอญ ว่าตะโพนมอญนพวกมอญเขาเรยงว่ ขัทยา เขา
อธิบายให้ฟังเรยงว่ คือ พาทย คำว่ พาทย เห็นว่าจะมาแต่ วาท คือคำร้อง
ร้องจะมาก่อนอื่นหมด ดังอนได้ข้อความหงร้อง

คำ กลาโหม ซึ่งฉนว่าคงชนในแผ่นดินพระบรมไตรโลกนารทนพวกว่ไป
ตามทพบทงต้อครงน แต่ทงต้อนนจะเก็บความมาแต่ไหนอ้อค้อหนึ่ง หรือ
ใครจะเคิมค้ออะไรเข้าอ้อทหงกยอมเปนใดทงน ฉนไม่เถยงเถย

ขอมหาทวีปในไตรภูมิ นนนำดังตย ข้อ อุดตกรุ แปลว่าเห็นอกรุน
กอนทงแถง ขาม บพพวิเทท แปลว่า ตะวันออกแห่งจเทท เข้าอ้อด้วย ทาง
พราหมณก็พูดโถงไปอ้อทงหนึ่ง แบบไหนก็เปนคำก้วแต่่งพูดเด่นตามดบาย
ใจทงน ใครไปหงกคดตามเพอฉนฉนยกทจะเปนบ้า ที่เนยคเขียน ในนคร
ฉนฉนก็เคยไปดู ที่อาบนำสทศจำได้ฉนฉนจากหงต่งต่งอยุอย่างทงทเปนทว
คน แต่จะแทนหงต่งต่งอะไร และทศไหนเปนหงอะไรนนั้นจำไม่ได้

วิธปลงศพด้วยเอาไปให้เรยงกน นั้น คดจะไม่ประทดาด ศพพอก
แซกฟาซีกทำอย่างนั้น แมบ่าชาในเมืองเราแต่แรกก็ทำศพเปนด่ามอย่าง คือ
เอาไปทงแถงแต่อะไรจะกนนอย่างหนึ่ง เอาไปผั่งอย่างหนึ่ง เอาไปแผอย่าง
หนึ่งทบ่าชาวดศระเกษมเรยงมาอยู่ประจำที่เดยง แปลว่ามาศยกนศพทง
ประเพณ้อย่างนเห็นจะเปนมาทตายประเทศ

ทนเรยงสวดมหาชัย ฉนเคยได้ยินว่ากรมทตวงวงษาทำบุญวันประตติ
ต่งต่งองเคยง มหาชัย เคยงหนึ่ง อุนทศวิชัย เคยงหนึ่ง อุนทศวิชัย นนรุ

เพราะเคยได้เห็นหนังสือ แต่ มหาชัย นั้นไม่รู้ เคยได้ฟังมาก่อนก็เป็นส่วนตัว
เขาตั้งตนด้วย ชัยนโต จำเป็นค่าท้ายของสุตมหาชัย แล้วร้อง ทัพใครยกมา
เวลาเด็ก คือไปก็เล่นตลกหัวแหว่งหัวแตกเอาแต่หัวเราะกันเท่านั้น ฟัง
ไม่ได้เค้าในคัมภีร์ เห็นจะได้ฟังแค่เช่นนั้นมากด้วยกัน จนครั้งหนึ่งสมเด็จพระ
กรมพระยาตำราวงจัตคนกัเคยส่งสุตมหาชัยตามคัมภีร์ เข้าไปส่งถวายพระบาท
สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวให้ทรงฟังนิดหนึ่ง ฉันทักพอจะได้ฟังด้วย ถึงแก่
ว่า คำสั่งจดเป็นภาษาล้านนาจะเห็นรูปเป็นอย่างไรก็ไม่เข้าใจ ทั้งสงสัยด้วย
ว่าเป็นภาษาล้านนาแล้วจะมาต่อกับ ชัยนโต ซึ่งเป็นภาษามอญได้อย่างไร
ฉบับมหาชัยในหอสมุดมีหรือไม่ ถ้ามีท่านจะช่วยให้มหาชัยเรียนเขาตรวจดู
แล้วบอกไปให้ทราบได้ จะขอบใจเป็นอันมาก

พรส

กรมศิลปากร

วันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๘๒

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบใต้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับลายพระหัตถ์ ลงวันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ทรงพระเมตตาตรัสประทานข้อความรู้หลายอย่าง ซึ่งข้าพระพุทธเจ้ายังไม่เคยทราบเกล้าฯ ทรงพระเดชพระคุณเกล้าฯ หาที่สุดมิได้

ในพจนานุกรมภาษามอญ — ไทย มีคำว่า ขัด แปลว่า ระนาด (ฉบับภาษาอังกฤษของหมอสัตติเดว่า เครื่องดนตรี) ขัน โคน จอก ว่า กดองจวง (ฉบับภาษาอังกฤษของหมอสัตติเดว่า ข้องจวง เห็นจะถูก เพราะกดอง มอญว่า พอม) ขัดเกี่ย ว่า ระนาดแก้ว ขัดลลา ว่า ระนาดนางหง ขัดเมะ สอนเสาด ว่า ระนาด ๕ อย่าง (ในฉบับของหมอสัตติเดว่า มีกดองหน้าเดี่ยว กดองสองหน้า กดองหนึ่งทั้งตัว ไม่ทราบเกล้าฯ ว่า กดองชนิดอะไร เครื่องเป่าแฉะเครื่องตี) ขัดเวิง ว่า ระนาดวง ขัดลาค ว่า ระนาดทองเหลือง ตามคำแปลเหล่านี้ คำขัด ในภาษามอญ น่าจะหมายถึงเครื่องดนตรีทั่วไป ในฉบับของหมอสัตติเดว่า ขัด มาแต่ วาทย ในสันสกฤต ข้าพระพุทธเจ้าเปิดดูคำว่า วาท ในพจนานุกรมสันสกฤตเป็นอังกฤษว่า ทำให้เกิดหรือเด่น เช่น เครื่องดนตรี ในพจนานุกรมศัพท์คำศัพท์ว่า วาทย หมายถึงความถึงเครื่องดนตรีก็ได้ เปนอันแน่ ว่า วาทย มาจากสันสกฤต แปลว่า เครื่องดนตรี แต่แปลกทของไทยตามที่เข้าใจกันสามัญเรียก วาทย แค่เครื่องระนาด ส่วนของมอญตามคำอธิบายข้างบนนี้ ใช้ ขัด เรียกประกอบกับเครื่องดนตรีต่าง ๆ ได้ นอกจากเครื่องสาย

ข้าพระพุทธเจ้า พบเรื่องแต่งศพหนึ่งของอินเดียในหนังสืออังกฤษเล่มหนึ่ง
ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าได้คัดคัดอังกฤษและคำแปลเป็นภาษาไทยถวายมาในทนต์ด้วย

Of another form of burail that in a crouched or sitting position India supplied many examples. It has been supposed to symbolise the prenatal position in the womb, or more probably it is a survival of the binding of the corpse to prevent the ghost from *walking*. In later times it seems to have been regarded as honorific the chief being buried in the posture he occupies at the tribal fire, or the ascetic teacher as he addresses his pupils. Crooke's page 129.

วิธีฝังอีกอย่างหนึ่ง มีตัวอย่างในประเทศอินเดียอยู่มาก คือให้ศพ
อยู่ในท่าคู้เข่าหรือในท่านั่ง เข่าชิดกันว่า ที่ให้ศพอยู่ในท่าเช่นนั้น เป็นมีความ
หมายเหมือนกับท่าของทารกที่อยู่ในอุทร หรือลงที่ยังกว่านี้ จะเป็นประเพณี
ที่เหลือสืบมาจากเรื่องมัดศพเพื่อไม่ให้เดินมาได้ ในกาลต่อมารุ่นหลังดูเหมือน
จะถือว่าเป็นเกียรติยศที่จัดฝังผู้เป็นหัวหน้าในท่านี้ เป็นอย่างนี้ยังอยู่ใน
พิธีกองกุณฑลของโคตรชาติหรือจัดฝังผู้เป็นอาจารย์นักบวชเป็นอย่างนี้สอน
ศิษย์

ข้อความนี้เป็นได้เพิ่มเติมขึ้นว่า การแต่งศพนี้แก่ผู้เป็นประมุขของ
หมู่ในอินเดียก็มี แต่เป็นของรุ่นหลัง น่าเสียตายที่ในหนังสือเล่มนี้ไม่ได้กล่าว
อะไรให้มากไปกว่านี้ เป็นแต่หมายเหตุให้ไปดูหนังสือ *Primitive Rites of*
Disposal of The Dead With Special Reference To India by W. Crooke และ
ในเรื่อง *Journal Anthropological Institute* เล่มที่ ๒๕ หน้า ๒๗๓ ซึ่ง
หอดสมุดไม่มี เป็นอันได้ความว่าประเพณีแต่งศพนั่งทกถาวไว้ ในหนังสือนี้ ก็
เข้ามาทางของไทยอีกทางหนึ่ง เพราะใช้แต่งแก่ศพผู้เป็นประมุขและเพื่อเป็น
เกียรติยศและเป็นประเพณีที่เกดรุ่นหลัง

พระยาเพชรราชบอกข้าพระพุทธเจ้าว่า ในพระราชนิพนธ์บทละครเรื่อง
อโศก ตอนอโศกมาเยี่ยมศพพระชยกา มกดาจนถึงทกษณพระศพ ข้าพระ
พุทธเจ้าพดกดูเรื่องอโศกตอนทกดาจน ทพบกล่าวดลถึงคำจาทกษณศพอยู่ ๕-๖
แห่ง คิดด้วยเกล้า ๆ ว่า คนเป็นเวียนศพซึ่งเป็นประธาน เวียนชวาเห็นจะถูก
ต้อง เพราะเป็นการเวียนให้เกียรติยศแก่ตั้งที่บนประธาน ตั้งนชกศพเวียนเชิง
ครกอนเป็นเวียนซ้าย ให้กตบกับของคนเป็น แต่ไหนเวียนด้ามทาบตั้งเวียนซ้าย
เพราะในการเวียนครั้งน เป็นการเวียนให้เกียรติยศแก่ฐูชาติซึ่งเป็นประธาน ใน
การเวียน

เมื่อเชาวนท ๒๒ มพชิตตพระพุทธเจ้าตหงศจาตของทตนามพิพชกณทแห่ง
ชาติ ข้าพระพุทธเจ้าดูเครื่องบตรพดกเขาคงตั้งเวยไฉบนถ่านเพียงดา มีอยู่
สองถ่าน เป็นของโหรทหนึ่ง ของช่างทตทหนึ่ง ของโหรมีบายศรีปากชาม
กรวยกลาง ได้ข้าวตอกปากหม้อหียบมือหนึ่ง ยชดเดียบฟองไซ่เปิดคัมตุกแก้ว
นอกนหมบายศรีนมแมว ๓ อัน บนยชดเดียบคอกมต และมีรูปแมงดา ๓ ใบเดะ
มกตงยนำวางไว้ผดหนึ่ง ช่าง ๆ ชามบายศรีมมะพราจชอนผดหนึ่งเนือนเป็ดอก
นอกแต่ไม่เฉาะปาก มกตงยนำใส่พานทจ ๓ กับชูปเดะเทียน ตั้งเหล่านคังไว้
ชบนนของถ่านเพียงดา ตั้งนชนตั้งเป็นถาดได้หัวหมูคัมตุกแก้ว หรือมทง
หางเดะชาตบเป็นท่อน ๆ วางไว้ด้วย และมีพริกแดงประดับ ตั้งนของช่างทตช
เอาหัวหมูได้ถาดวางไว้ชบนนของถ่าน ตั้งนชนตั้งวางบายศรีปากชาม เป็น
การกตบกัน มกตบของโหรทมกตงยนำเป็นสามชน ได้ไว้ในชามบายศรีด้วย
ตั้งพดกถวยนำทงหัวไม้ม แต่มะพราจชอนเนือนเป็ดอกนอกเดะเฉาะปาก นอกน
มชนนามนคคตเทียนเดะรูป มีรูปหอหนึ่ง เทกทวางถาดหัวหมูคัมตุกชนกัน เห็นจะ

เป็นเพราะขนาดตาของช่างหล่อ โดกว่าที่จะวางโคบนันล่างได้สะดวก จึงได้
เอายกเอาไว้นบนบดเคี้ยว ตามที่ข้าพระพุทธเจ้าทราบเกล้า ๆ มา ในสามบายศรี
มีแตงกวาดำมธน กถวยนำดำมธน แดททาครงน แดงกวาไม่มี กถวยนำ
ก็เอาวางไว้ทั้งผลหรือบิออกเป็นด้ามก่อน เห็นจะเป็นการทำเล่นไปเสียแล้ว
ทำไมจึงต้องมีกถวยนำแแดงแตงกวา คิดด้วยเกล้า ๆ ก็ไม่เห็นเหตุ เพราะแตงกวา
แแดงกถวยนำก็ไม่ใช้เป็นอาหารตามปกติของไทย หรือเดิมจะเป็นกถวยนำจา
แต่ตกคำจำ ว่า เคี้ยว จึงเหลือแค่กถวยนำ ก็เข้าใจไปว่าเป็นกถวยนำไทย ส่วน
หัวหมู ไทรบอกข้าพระพุทธเจ้าว่าเป็นของที่พราหมณ์ชอบ ซึ่งเป็นอธิบายขอ
ไปที่ อย่างเดียวกับทมิฬอธิบายไว้ ในหนังสือเล่มหนึ่ง ว่าด้วยเรื่องหัวหมูบายศรี
ว่าหัวหมูเป็นของประเสริฐ เปรียบเทียบด้วยพระสมุทรรวมหรืออะไรอย่างนั้น
ข้าพระพุทธเจ้าจำไม่ได้ ข้าพระพุทธเจ้าเห็นเหตุสงสัยจึงไม่ได้เอาใจได้กับคำ
อธิบายเหล่านั้น คิดด้วยเกล้า ๆ ว่า การปลัดด้วยหัวหมูจะย่อมาจากหมูทั้งตัว
จึงได้มีหางแฉะขาวไว้ด้วย อาจเป็นประเพณีสืบมาจากอินเดียหรือพายุก็ได้
เพราะชอบรับประทานเนื้อสุกร แม้แต่การเดินที่เรียกกันว่า เสือกินจิว ก็เรียก
ว่า เสือกินหมู แค่อันอื่นเคี้ยวทางปัญญาเรียกว่า เสือกินแพะ แสดงว่าต่างถิ่น
มั่งคั่งของอะไรก็ตาม ก็เอาสัตว์ชนิดนั้นมาเรียก เรื่องสังเวทยด้วยหัวหมูก็อาจ
มีเค้าอย่างเดียวกัน

เรื่องปราศรัยเชิงตะกอนเผาศพ ข้าพระพุทธเจ้าต้องบอกขณระที่ท่า
ในชนบทต่างแห่งว่าทำเป็นรูป ๕ เหลี่ยมมุมหน้ามี ๖ เสา ต่างแห่งทำเป็น ๕ เหลี่ยม
จัตุรัสมี ๖ เสาเหมือนกัน แต่มีขนาดใหญ่ ซึ่งเมื่อวางโถงบนเชิงตะกอนแล้ว
หัวและท้ายโถงไม่ยื่นเลยออกมานอกเชิงตะกอนเหมือนกัน ในกรุงเทพฯ
เวลานี้ คิดด้วยเกล้า ๆ ว่า เชิงตะกอนที่ทำในกรุงเทพฯ จะยื่นออกมาจนวาง

โองไม่ได้ตลอด คงเกิดจากจะกะเบียดกะเสี้ยนเรื่องทำเชิงตะกอน แม้อยเชิง
ตะกอนลงมาแล้ว ก็ได้ทราบเกล้า ๆ ว่า แต่ก่อนนยงคงเต่าป้าเป็น ๖ เต่า
เพิ่งจะมาเป็น ๕ เต่าในเวลาไม่สู้ช้านเอง

ในการชำระปกานุกรม ถึงอักษร ช เกิดมีขดของกนดด้วยคำทชนตณ
ด้วย ช ผันด้วยไม้เอก และ ช ผันด้วยไม้โท เช่น ช่อม และ ส่อม ช่อง และ ส่อง
ควรจะใช้ ช หรือ ส กรมการต่างท่านอธิบายว่า ทลอบเป็นหลดกมาแดง คือ
ถ้าเป็นกรยาใช้พดกยกรคำ ถ้าเป็นอักษรสูงใช้ทเป็นนาม เช่น ช่อมแรม
ชอนส่อม เป็นต้น แต่ควรลงต่างคำกลลหอกนไม่ได้ทีเดียว เช่น คอยทำ-
ทานา ถ้าพระพุทชเจ้าหนักแปดใจว่า ทศาชำระคยเบียงกนมากคยเชนนี นางจะ
มีเหคุอะไรมาก่อน ของเดิมจะมีระดับเบียงผดกน หากมาเดอนเดียงเหมือนกน
ในทหงกได้ เพราะไทยต่างกน เช่น อาหม ก็มีพยัญชนะแต่เดียงสูง พยัญชนะ
เดียงต่ำไม่มี แต่เมอออกเดียงอาจมีระดับเบียงกนก็ได้ ถ้าพระพุทชเจ้าจคคำ
ทเป็นอักษรสูงและอักษรต่ำผันด้วยไม้โทและไม้เอก เดอกแคทเห็นว่าจะเป็นคำ
ไทยแท้ แล้วให้นายสุคอ่านออกเดียงคู คงได้ความว่า เดียง ช และ ค ตรง
กนกับกรงเทพฯ ถ้าเดียง ช และ ค ออกเดียงคล้ายเดียง ค แต่หางเดียงเป็น
ไม้ครนิต ๆ ถ้าเดียง ช เป็น ช เดียง ค เป็น ช เป็นอย่างนี้คดลคไปคถึงพยัญชนะ
ในวรรคอนทเป็นอักษรสูงและต่ำ เมอเทียบคำว่า ถ้า — ทานา — คอยทำ ก็เป็น
ถ้า — ทานา — คอยทำ ถ้าแก้ เป็น ถ้าแก้ ส่วน ชเทา เป็น ชเทา หางเดียงเกือบ
เป็น เทา ทำให้ถ้าพระพุทชเจ้านิกไปคถึงคำว่า ชเทา ที่ครตั้งททชถ้าพระพุทชเจ้า
มา ถ้าลลเดียงอศ่านเบมแนวเทียบ คำทควรจะใช้เป็นอักษรสูงไม้โทหรืออักษร
ต่ำไม้เอก นางจะลลเขาเดียงทเขาอ่านเบมคำเห็นจะได้ แต่ถ้าพระพุทชเจ้ายัง
ไม่มีโอกาสลลอบลลางเดียงทางพายัพและไทยถิ่นอื่น ๆ ในคำไทย ช้อช แปลว่า คี

เขียนในหนังสือวรรณคดีเป็น ข่อน ก็มี ตรงกับเตียงทางอีสาน ล้วน ค่อน ว่า
เขาออกเตียงเป็น ค่อน ตางคำ เช่น เช่นไหว เส้นสาย ทางอีสานออกเตียง
เป็น เส้น ทั้งสองคำ หาได้ออกเตียงผิดกันเหมือนกับคู่มือ เป็นเรื่องทักค
ด้วยเกล้า ว่า ถ้าชอบส่วนให้ได้ตลอดจะพบอะไรแปลก ๆ อีกมาก

ข้าพระพุทธเจ้าขอประทานถวายหนังสือ มหาพิพัตต์ ซึ่งมีบทสอด
มหาชัย อยู่ด้วย มาในซองนี้ด้วยเด้อ ค

ควรมีควรแล้วแต่จะไปรบกวนเกล้า ๆ

ข้าพระพุทธเจ้า Mr. E. Chuanbunwong

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์

กรมศิลปากร

วันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๘๒

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบใต้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าขอประทานถวายหนังสือ วิจารณ์เรื่องประเพณีทำศพ
เด้อ ค มาพร้อมกับหนังสือฉบับนี้ ความมุ่งหมายของข้าพระพุทธเจ้าจะขอ
เอาไว้ก่อน ยังไม่ได้พิมพ์เรื่องนั้นจนกว่าจะได้ข้อความต่าง ๆ ทางจังหวัดต่าง ๆ
ส่งมาให้ เพราะข้าพระพุทธเจ้าได้ขอรองผู้รู้จักกัน ในหัวเมืองหลายคนให้ช่วย
สืบสวน ยังไม่ทันจะได้มา บุตรสาวข้าพระพุทธเจ้าจะทาศัพดามี มาเร่งเอา

หนังสือเรื่องมาจากข้าพระพุทธเจ้าในเวลาดำเนินการ ข้าพระพุทธเจ้าจึงจัดแบ่ง
ให้พิมพ์ชนพอให้ทำงาน เพราะยังไม่ได้เต็มใจจะให้พิมพ์ทั้งหมด ด้วยยัง
ขาดศกบกพร่องอยู่มาก การพิมพ์ครั้งนี้จึงเป็นเล่มชั่วคราว ซึ่งข้าพระพุทธเจ้า
จะส่งไปให้คนรู้จัก ในต่างจังหวัดถือเป็นแนวทางสำหรับต่อไป ทดพิมพ์
เป็นอักษรตัวโตและตัวเล็ก ความประสงค์จะให้ข้อความในอักษรตัวโต เป็น
อย่างตัวกลาง ส่วนข้อความในอักษรตัวเล็ก เป็นอย่างธรรมดา ครั้นพิมพ์
ไปข้างแล้ว ก็เห็นข้อบกพร่องที่แยกกันไม่ออก แต่ดำคิดพิมพ์ไปข้างแล้ว จึง
ต้องปล่อยให้ไป ในเรื่องพิชิตอายุของภาคอีสานที่ท่าไม้คำโพ ซึ่งข้าพระพุทธเจ้า
เต็มลงไปในเรื่อง ได้มีผู้บอกมา เมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
โปรดเกล้าฯ ตั้งเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ให้ตรวจชำระหนังสือในหอพระสมุด
ข้าพระพุทธเจ้าก็ไม่ได้พบ ข้าพระพุทธเจ้าได้นำข้อความต่าง ๆ ที่ทรงพระเมตตา
ประทานมา ลงไว้ในหนังสือพิมพ์หลายแห่ง ทั้งพระอาญาไม่พินิจเกล้าฯ
ขอรับพระบารมีปกเกล้าฯ เป็นที่พึ่ง สักแต่จะทรงพระเมตตา

ควรมีความแล้วแต่จะไปรบกวนเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า *พระยาทิพากรวงศ์*

ขอประทานกราบทุก สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

พระยาอนมานราชชน

เมื่อนี้ ข้าพเจ้าใจเขาหนังสือซึ่งท่านฝากไป ไปให้ ๒ ฉบับ กับที่ ๓ เป็นร่างพจนานุกรมฉบับที่ ๘ ฉบับหนึ่ง กับหนังสือของท่านตั้งสมุด เรื่องประเพณีทำศพ ฉบับหนึ่ง พร้อมทั้งสมุดเรื่องนั้นด้วย ชอบใจท่านเป็นอย่างยิ่ง

การพิมพ์หนังสือซึ่งไม่บริบูรณ์นั้นไม่เป็นไร เขาทำกันมาถมไป เมื่อมีโอกาสดัดพิมพ์ใหม่ ตามที่ใดตกค้างเพิ่มเติมแล้วก็ได้ไม่ขัดข้อง มีแต่ฉันเท่านั้น แต่ในสมุดที่ท่านให้ไปฉันพูดอะไรแก่ท่านไม่ได้ ต้องอ่านให้ตลอดเสียก่อน ในการที่ฉันบอกอะไรแก่ท่าน จะเป็นทางความคิดก็ดี เป็นทางกระทำที่เป็นมาแต่จริงก็ดี ก็เพื่อให้ท่านทราบทงนั้น เมื่อท่านจะเก็บเอาไปก่ต่างฉันก็แค่นี้ ไม่มีความรังเกียจเลย

ในร่างพจนานุกรมฉบับที่ ๘ พอรู้สึกเห็นคำ ขาด มีแปดใจว่าดี เช่น ขาดเกว่ นึกก็ชอบใจ เพราะฉันได้คิดเช่นนั้นมาแต่แล้ว แต่ที่เขียนหนังสือถึงท่านเมื่อคราวก่อนไม่กล้าจะเขียนลงไป กลัวจะเป็นตลกเอาคำ ข้างตั้ง เข้าไปสู่ภาษามกร

พรอ

กรมศิลปากร

วันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๔๗๒

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้ารู้สึกเต็มคนในพระเมตตาปราณีเป็นต้นเกล้าฯ ที่ทรงพระ
กรุณาประทานความรู้อย่าง ๆ แก่ข้าพระพุทธเจ้า ทรงเป็นพระเดชพระคุณแก่
ข้าพระพุทธเจ้าเหนือที่จะกราบทูลให้ทรงทราบได้

ฉนั้นข้าพระพุทธเจ้าอ่านเรื่องเบ็ดเตล็ดของอินเดียที่ฝรั่งรวบรวมไว้ชื่อ ๆ
เป็นอย่างเฮนไซโคดบีเดีย เรียกชื่อว่า *Things Indian* พบเขากด้างถึงอาวุธ
และเกราะของอินเดียแห่งหนึ่งว่า เป็นไฟนึ่งต่างที่อินเดียจะได้นำทางฮัยปัด
ฮัยปัด ได้นำจากนครเวนิส ในปลายศตวรรษที่ ๑๕ หรือต้นศตวรรษที่ ๑๕
และอิทธิพลของเวนิสดูเหมือนจะมาถึงอินเดียในคำว่า *Bundook* ซึ่งใช้เป็น
ชื่อเรียกปืนคาบจุต (*Matchlock gun*) ของอินเดีย คำนี้มาจากชื่อของ
นครนั้น เมื่อข้าพระพุทธเจ้าอ่านถึงตรงนี้ ก็ผ่านไป แต่จะด้วยความไม่ถนัด
แต่จหรืออย่างไรไม่ทราบเกล้าฯ ย้อนกลับมาดูอีกครั้งหนึ่ง ก็เจตยฉนถลึง
คำว่า *ขันมณฑก* ในภาษาไทย ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าได้ไปสอบถามพนักงานพระ
แสงในสำนักพระราชวัง และสอบถามนายทหารเก่า ๆ ในกรมช่างแสง ก็ตอบ
ว่าไม่เคยเห็นแต่ไม่ทราบว่าป็นชนิดไร ข้าพระพุทธเจ้าจึงค้นหาว่า *ขันดุก* น
ในพจนานุกรมภาษาสันสกृतคำนี้ เขาอธิบาย *ขันดุก* ว่า ในภาษาสันสกृतคำนี้เขียน
เป็น *Bandūk* มาจากภาษาอาหรับอีกคำหนึ่ง หมายความว่าตลับปืนคาบจุต *ขันดุก* นี้
ถ้าเป็นพหูพจน์ ใช้ว่า *Banādik* อันเป็นชื่อของชาวอาหรับเรียกผลไม้ *filbert*
(เป็นผลไม้เปลือกแข็งปดายข้างหนึ่งแถม) เหตุที่เรียกว่า *ขันดุก* เพราะผลไม้
นี้มาจากเมืองเวนิส (อาหรับเรียกว่า *ขันนาดิก* เทียบ *Venedig* ในภาษา
เยอรมัน) แล้วคำว่า *ขันดุก* นี้ เดิมมาใช้แก่กระสุนสำหรับยิงจากหน้าไม้

เดือนมาอีกชั้นหนึ่ง ใช้เรียกแก้ควหน้าไม้ แต่จริงเดือนมาใช้เรียกปืนไฟ ใน
ภาษาอาหรับมีคำว่า Al-Bandukāni แปลว่า ผู้ทรงหน้าไม้ อันเป็นพระนาม
หนึ่งของกาหัดบษารุดอัตราดิจิด เห็นจะตรงกับคำว่า พระทรงศร ใน อาหรับ
ราตรี มีคำว่า Bandukdār แปลว่า นายแห่งปืนใหญ่ คิดด้วยเกล้า ๆ ว่า คำ
ขุดุก ตกมาในภาษาไทย เขียนเป็น มณฑก ตามเสียงเข้าความให้แปลได้ จึง
ค้นหาที่มาไม่พบ ประกอบทั้งปืนมณฑก ภายหลังเรียก ปืนคาบชด เล็ก ใช้คำว่า
มณฑก (ซึ่งจะเป็นด้วยเหตุไรไม่ทราบเกล้า ๆ) จึงทำให้หาตัวปืนมณฑกไม่ได้
ทั้ง ๆ ที่ยังมีซากปืนมณฑกเหลืออยู่ คิดด้วยเกล้า ๆ ว่า ปืนจ่ารงค์ ก็จะเป็นคำ
จำพวกเดือนมาอย่างปืนมณฑก แต่ข้าพระพุทธเจ้าพยายามค้นหาจนกระทั่ง
ไม่พบ

ในหนังสือที่อาศัยเรื่องเบ็ดเตล็ดของอินเดีย กล่าวไว้อีกแห่งหนึ่งว่า
พรหมศาสตร์ ไม่มีใครทราบว่าเป็นอาวุธอะไร เป็นแต่ในตำนานกล่าวว่าเป็น
อาวุธที่มีอำนาจซึ่งเมื่อแมลงปีกย่อนกลับมาหาแหล่งเดิมได้ และว่าอาวุธอย่างนี้
พวกมรรจารย์และพวกกัถถา ซึ่งเชื่อชาติทิพย์ ยังใช้อยู่ทุกวันนี้ เป็นลักษณะ
เดียวกับอาวุธ ขุมมรัง ของชาวเกาะฮอลันดา ทำให้นักปราชญ์ทางมนุษย
วิทยาเข้าใจว่า อินเดียภาคใต้กับฮอลันดา อาจมีทางติดต่อกัน ในสมัย
ดึกดำบรรพ์ แต่บางคนเห็นว่าจะเป็นอย่างย้ายต่างก็คิดได้ หากความคิดมารวมกัน

ข้าพระพุทธเจ้าขอประทานถวายเรื่อง ประเพณีเกี่ยวกับเกิด ซึ่งข้าพระ
พุทธเจ้าเขียนเสร็จแล้ว มาในซองนี้ด้วยฉบับหนึ่ง

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า ๆ

ข้าพระพุทธเจ้า *พร.ศ. อ. ย. น. ม. พ. อ.*

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒ มีนาคม ๒๔๗๒

พระยาอนมานราชชน

ท่านมีหนังสือไปให้ ๒ ฉบับ ลงวันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ พร้อมทั้งหนังสือ
อื่นอีก ได้รับแล้ว จะรวมตอบในฉบับเดียวกัน

ท่านส่งสมุด มหาทิพมนต์ ไปให้อ่าน ดีเต็มที่ ชอบใจท่านเป็นอันมาก
ขออ่านให้ถนัดก่อน แล้วจะส่งคืนมาที่หลัง

พูด ในภาษามอญที่สอบได้มา แน่ใจว่าเป็นคำเดียวกับ ขัตยา พาทย
วาทย นั้นเอง ถึงใดที่ออกเสียงได้ ก็เป็น พาทย ได้ทั้งนั้น ขอให้ท่านเข้าใจไว้
อีกอย่างหนึ่ง ว่าภาษามอญนอกกับมอญในนี้ไม่เหมือนกัน พวกมอญที่เขา
ไปเมืองมอญมา เขาว่าพูดเกือบไม่เข้าใจกัน คำที่งานหนักเข้าใจได้ เพราะ
ภาษาย่อมเต็มเดือนไปเต็มอ พวกมอญนอกกับมอญในนี้ค้างอยู่ไกลกัน คำจึง
ผิดกัน คำมพจนานุกรมของหมอฮั้งเตี ที่ว่ากตองหน้าเดี่ยว กตองต้องหน้า
กตองหนึ่งทงคอง เครื่องเป่า เครื่องตี นั้น เป็น ขัญจตุริย ข้างอื่นเดียที่เดี่ยว
กตองหนึ่งหน้าเดี่ยวเรียก อาตต กตองหนึ่งต้องหน้าเดี่ยว เรียก วิตต กตองหนึ่งทงคอง
เรียก อาตตวิตต เครื่องเป่าเรียกสูลิว เครื่องตีคณฉาฉาฉาเรียก ฮย กตอง
หนึ่งทงคองนี้ไม่เข้าใจเหมือนกัน เคยนึกคณฉาฉาว่าเป็นพวกตะโพนต้องหน้า
หรือเบ็งมาง อะไรพวกนั้น คำว่าว ชาติแก้ว กิ่งตัย มีทั้งคำไทย คำมอญ
คิดว่าจะไม่ใช้รนาตกระจก ด้วยแต่ก่อนกระจกหายาก แล้วจะเอากระจกมา
ทำเป็นรนาตก็หายาก และถ้ามีอยู่ก็คงจะเหลือมาให้ได้เห็น แต่ไม่เห็นเลย
กตองจะเป็นอน หากเรียกว่า แก้วเท่านั้น อาจเป็นว่าของตกได้

เรื่องแต่งศพหนึ่ง ท่านคนโตมาใหม่สนใจเป็นอย่างมาก ด้วยเป็นแบบ
ทางอินเดีย สันนิษฐานว่าเราคงได้ประเพณีทางอินเดียมา แม้เครื่องแต่งศพหนึ่ง
ของเราก็เป็นภาษาอริยกอยู่มาก ย่อมเป็นพยานอยู่ได้คงได้เคยบอกแก่ท่านมา
แล้ว ทั้งการแต่งศพนั้นก็ยกกันว่าเป็นการกระทำอย่างสูง สัมกับที่เราถือทำกัน
อยู่ด้วย ที่ว่าเป็นประเพณีใหม่นั้นเป็นของแน่ เพราะที่ปรากฏในเมืองเรา
ก็ดูเป็นความขึ้นที่หลัง

อิเหนาเวียนพระศพนั้นเป็นเวียนเพื่อเคารพ ต้องเป็นเวียนขอ
ท่านอินจนยถูกแดง แต่การเวียนสามหาบนั้นทำผิดด้วยความหลง ความจริงนั้น
จิตของไปทำบุญเพื่อการรวมองค์การซึ่งเผาศพในป่าช้าฝั่งเดียว ในทอนควร เป็น
การเดินจากบ้านเข้าป่าช้าจัดแดงไปเท่านั้น ท่านจะเห็นได้จากการที่เดินเวียน
กันอยู่ บนถนนก็เรียกด้วย นั้นหมายความว่าถูเรียกกันเพื่อไม่ให้หลงกันไป โดย
ที่ละเมาะพุ่มไม้ ในป่าช้าจะบังตาด้วย ครั้นมาทำเมรุเผากันอย่างงดงามในสนาม
ไม้มากๆ จะเดินจัดแดงจึงจัดเป็นให้เดินเวียน เขาเวียนซ้ายชนเป็นหลัก แปล
ว่าเขลา

ตามที่ท่านได้ตั้งเหตุการณ์ พด ในพิธีห่อพระนั้น เป็นการตั้งเกศปลงาย
เหศอย่างขยับย่อย อันทำกันผิด ๆ ถูก ๆ มานานแล้ว กัดว่าจะไม่มีประโยชน์
แก่การรู้ จึงจะต้องบอกความเดิมโดยที่ตั้งเกศเห็น ประกอบกับคิดเตาเอาด้วย
คงต่อไป อันธรรมเนียมเราย่อมเชื่อฝังศพอยู่ทั่วไป เมื่อจะทำอะไร
กวดมจะมาจัดขวางให้ไม่ชำเร็จ จึงจัดการให้กันเดินเป็นดินบน เพื่อไม่ให้เข้า
ขัดขวาง ทางเมืองเรานอกจากที่พดกันแต่งงานมีลูกๆ ส่วนทางชวามันแม่
แดงบ่อนชนไก่ อันไม่ไร้งานฤกษ์ ก็คงอ่านพดกันที่ในโรงบ่อน การทำเช่นนั้น

สังเกตได้ว่าทำกันเป็นสองอย่าง คือด้านชั่วคราว จะเรียกว่า สามเครื่องสด
อย่างหนึ่ง กับด้านประจำท จะเรียกว่า สามเครื่องแห้ง อีกอย่างหนึ่ง ด้าน
เครื่องสด นั้นเป็นของทำขึ้นโดยปัจจุบัน ได้อะไรที่อยู่ใกล้มือก็เอามาผูกทำขึ้น
เรียกกันว่า สามเพียงตา เห็นจะหมายความว่าให้ทำสูงกว่าเป็นที่เคารพเท่านั้น ตาม
ที่โหรหรือช่างเขาทำด้วยไม้จริง ๆ ยกไปตั้ง ก็เป็นการทำไว้เพื่อหยิบใช้ง่าย
ด้วยต้องใช้บ่อย ๆ ส่วนด้านเครื่องแห้งนั้นเป็นด้านเจ้า ทำเอาอย่างดี ปลูกไว้
ประจำท บรรดาต้นไม้ต่าง ๆ ย่อมทำเป็นสองชั้นติดกันทงนั้น เข้าใจว่า
พจนนบนตงใจ ให้เป็นทงที่อยู่ของผี โดยสังเกตเห็นสามเครื่องแห้งเขาได้แจ่ม
จะมีหงดาเป็นรูปใด ๆ หรือเป็นปราหรือบั๊กกต หรือไม้ตงกนเบองบน
อย่างไรเดยก็ได ส่วนพจนนตงนั้นแหละ ถ้าหรับวางเครื่องพด อินเครื่องพดนั้น
มีอยู่สองประเภท คือเครื่องบูชาประเภทหนึ่ง มีดอกไมรูปเทียนหรือเครื่องหอม
อย่างอื่นออกด้วยก็ได้ กับเครื่องตงเวยคือธงกน อีกประเภทหนึ่งมีหัวหมู
บายศรี กต้วย อ้อย มะพร้าว น้ำจาด เป็นต้น บายศรีกตคือ กระตงของกน
หัวหมูกตอหมูกตงทง ทานคตวนจลยถูกแต้ว มาแต่ประพณนี้บูชายัญทาง
อินเดย แต่เป็นธรรมดาที่หลุดกฉนง่าย ให้แต่หัวหางกับคตงตงกนไม่ได้
เท่านั้นพอแล้ว ส่วนคตงกนได้คตเขาไปกนเดย

นึกเข้าใจที่ท่านกัทรอบว่าตจรวงเผาศพเต็มเป็นหกเต้า ในการที่มัน
มีหกเต้านั้นแหละ มันพองคตเองอยู่จามันเคยเป็นสองห้อง ยาจวีเหมาะแก่หีบ
ศพ ที่มารุ่นบั๊กเป็นตงเตดยมมนสำหรับเผาศพโกศ แล้วที่พวงตงป้หรือจะอด
เก่งว่าศพหีบเผาด้วยตจรวงตงเตดยมก้เผาได้ หีบจขนออกไปเขียนเขียนอยู่นอก
ตจรวง ในการที่ตจรวงเตดยมมีหกเต้านั้น เห็นกันั้นจามเต้ามากเกะกะไป จึง

แก้กันเสียให้เป็นดีเด้อ สักเห็นมหนักเง้านั้นไม่สมควรจริง แต่จะเป็นพยานได้
หรือไม่ ว่าศัพทิมมาก่อน ศัพโกศมีมาทีหลัง

ขอของเรื่อง ช ส ฉนกกเห็นชน ไม่ใช่ความชัดของนจะเพ่งรู้งกนชน
รู้งกนมานานแต่จ อจกรยศร์สุนทร (น้อย) แค่งกตอนต่อนเด็กได้ เรียก
ชื่อว่าอะไรฉนกกเกิดบเกิดมไปเฉยแต่จ จำได้แค่งกตอนว่า หนึ่งซ่มลัมเชอ
เสอเทือกจะบอก ซ่า ทร ฉ่านเปนเฉยง ซ กิมแกมเข้ามาด้วย ทำใหยากยิ่ง
ชนไปอ๊ก ในเรื่องนจะหองเอาความเห็นฉนเขาช่วยก็ช่วยไม่ได้เฉย เพราะ
ความเห็นฉนตาเนนไปห่างไกลมาก คือเห็นฉาหนึ่งต้อยไทยไม่ไดคคชนดำหรับ
ภาษาไทย ไปเอาหนึ่งต้อยชอมมาใช่เปนหลัก และหนึ่งต้อยชอมเด่าก็ไม่ไดคค
ชนด้วยภาษาเขมร ไปยืมเอาหนึ่งต้อยทางพวกอริยกมาใช้อ๊กค้อหนึ่ง เพราะเหตุ
ฉนฉน หนึ่งต้อยไทยจึงเขียนภาษาไทยไปไม่ได้ท้อถึง ค้องเติมอะไรค้ออะไรเข้าอ๊ก
ในการเติมฉนเห็นได้ฉา ไม่ใช่เติมด้วยค้องใจ จะให้เป็นอักษรฉน กตาง ค้า
แต่อย่างเฉยง เติมเพราะชัดของอย่างอ๊กกิม เช่น ค้อ ฟ ไม่ม จะเขียน พ้า
ก็ไม่ได้ จึงค้องเติมค้อ ฟ เข้า ส่วนค้อ ฝ นั้นเห็นได้เน่องฉาเติมเข้าเพื่อให้
เปนอักษรฉนตามท้อจริง อ้นอักษรฉนตามท้อและวรรณยุดฉน ก็เปนฉนประกอบกัน
เห็นจะเป็นขอแก่งกตของฉนสร้างชนท้อหลัง คคจะคียบแคบมาก ส้มเด่งกรมพระยา
จสิรญาณเคยศร์ฉนว่า เต้ค้จไปนครศร์ธรรมราช ได้ทรงพ้งคนพุดเสยงไม่
เหมือนชาวบางกอก แต่เมื่อเขาเขียนหนึ่งต้อยมาถฉนแล้วถูกท้อฉน ทำให้
เกิดฉนฉนในพระท้อย จึงค้องถามฉาฉนฉนอะไร เขาท้อว่าฉาเท่านั้นเอง ค้า
ไชนชาวบางกอกเขาเขียนอย่างไรก็เขียนตามไป เปนเหตุให้ทรงพระค้ำริเห็นฉา
ท้อเราเขียนกนอ้อยฉน เปนเฉยงชาวบางกอกเท่านั้นเอง ไม่ใช่เปนภาษาท้อไป
ทงพระราชอาณาเขตค้ ในเรื่องค้อ ช ฉนฉนได้เคยเขียนความเห็นมาให้ท่าน

คราวหนึ่งแดง พร้อมทงศิว ๕ ดงย เห็นไม่ได้คงใจจริงจังให้เป็นอักษรคำ
กรรมการจะจัดขึ้นอย่างไรก็ได้โดยใจ ฉันทกอยอยู่แต่จะทำตามเท่านั้นเอง

ขอชะนิตบนต่าง ๆ เช่น จ้างรำคณนทก นกคุ่มฆานกยงอะไรเหล่านั้น
อันใดเอาใจใส่ใคร่จะรู้ ได้สืบสวนถามมุกทกวรรกไม่ มาท่านได้บอกถึง
ปัญหาเตรียมก่อน แดงบอกถึงปัญหาทก เขาตรงนอก เห็นเขาทมาก จะถูก
หรือไม่ถูกก็จะจำใจเพื่อสอบสวนต่อไปในภายหลัง ขออะไรที่เป็นคำโบราณ
นิยมมาก เช่น พงกข้าง ค่ายคำ พังคา โคด แล่น โจน ทัก อะไรเหล่านั้นเป็นต้น
ไม่ทราบแน่ว่าอะไรคืออะไรเกือบสิ้น

พรหมศาสตร์ ทราบทางพระบรมราชาธิบายแห่งพระบาทสมเด็จพระ
มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ถ้าเป็นมนตรีของพระพรหม จะเสกอะไรใช้เป็นอาวุธก็ได้
เช่น เสกคอกหญ้า ใช้แสงเป็นดุกศรไปก็ได้ แต่เป็นตนของพวกพราหมณ์
ที่อาศัยแสงไปแสงกลับเข้าแหล่ง ทั้งอาวุธของชาวฮอสตราเดย์ ที่วาพุงนง
แต่กลับเข้าแหล่งนกกเคยได้เช่น ที่ว่า พรหมศาสตร์ หมายถึงอาวุธเหล่านั้นก็
เป็นคำทศศปรบเขาให้นั่นเอง ใครปรับก็ไม่ทราบ ที่จะเป็นฝรั่ง

หนังสือ เรื่องเกิด ขออ่านให้ตลอดก่อน แดงจึงจะพูดแก่ท่านทีหลัง

พรหม

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๔ มีนาคม ๒๕๖๒

พระยาอนุমানราชชน

หนังสือขงเขียนมาให้เมื่อวันที่ ๒ มีนาคม ในข้อพล้ บอกมาบอกพระองค์อยู่
จึงจะบอกขยายความต่อไป เพื่อให้ได้ทราบละเอียดขึ้น

อัน การพล้ นั้น มีคนปฏิบัติอยู่เป็นสองจำพวก พวกหนึ่งถถวนตั้งใจ
ปฏิบัติช่วยผู้เพื่อให้ได้ความสดวก เช่น มะพร้าวอ่อนก็เฉาะเปิดปาก ถัดด้วยก็
ปอกหรือทงบเป็นคำด้วย เนื้อสดวกเขามัดกรัดหรือตัดให้เป็นคำ น้ำชาหรือ
สุราแม่ได้อยู่ในภากรน บุหรงก็จุดคองหนึ่ง ด้วยนิกให้บริโภคได้ง่าย แต่อีก
พวกหนึ่งไม่ทำ เห็นว่าเกินไป จัดตั้งพล้ด้วยใจเคารพเท่านั้นพอแฉง หดกททง
ถถวนบ้างไม่ถถวนบ้างนั้น ก็เป็นด้วยเห็นผู้ใหญ่ในสกุตแห่งคนเคยทำมา
อย่างไรก็ทำอย่างนั้นตามไป จึงไม่เหมือนกัน

พร

กรมศิลปากร

วันที่ ๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๔๒

ขอประทานกราบทูลใต้ฝ่าพระบาท ทรงทราบ

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับลายพระหัตถ์ลงวันที่ ๒ และวันที่ ๕ ใจแล้ว พระเดช
พระคุณนั้นเกล้า ๆ หาที่สุดมิได้

ที่ทรงพระเมตตาประทานข้อทรงสนนษฐานเรื่อง การพลี ข้าพระพุทธเจ้า
อ่านเพ่งพิศตลอด เพราะทำให้ได้ความรู้กว้างหมด ไม่มีข้อเคลือบคลุมสงสัยออก
คือไป การตั้งขัตติยราชเป็นพลมณสูง ส่งมอบขัตติยราชทำพระเชษฐ
เป็นพลมณเดว จึงได้วางเครื่องพลีไว้ในโรง เครื่องพลีมีน้อยกว่า การถวาย
ข้าพระพุทธเจ้าคงเป็นพลีอย่างหนึ่ง เป็นจุดตั้งพลีด้วยใจเคารพ พอเป็นพิธี ซึ่ง
ในชั้นเดิมคงจะตั้งใจฝากเข้าเรื่องเช่นนี้ เพราะทรงเรื่องนับถือมิได้

เรื่องตารางแพศย เดิมเป็นหกเต้าเท่ากับเป็นสองห้อง คิดด้วยเกล้า
ว่า เรือนโบราณมักทำเป็นสามห้อง อาจหกเรื่องปลูกเรือนเป็นหกเต้า
เพราะไปเข้ารูปกับที่แพศย ข้าพระพุทธเจ้าซักถามนายสุด ได้ความว่าทาง
อีก้านอีกนัย ไม่ยอมปลูกเรือนเป็นสองห้อง แม้เป็นกระท่อมจะมีขนาดเล็ก
เท่าใด ก็ต้องทำเป็นสามห้องเสมอ ที่ทรงสนนษฐานเรื่องตารางแพศย
สี่เหลี่ยมหกเต้า แกะเป็นสี่เหลี่ยมสี่เต้า เป็นพระยานว่าคัพหีบมาก่อน ศพโกศ
มาที่หลัง ข้าพระพุทธเจ้าเห็นพ้องในกระแสร่ำพระดำริเป็นอย่างยิ่ง เป็นอันได้
ความชัดกันว่าประเพณีแต่ดั้งเดิมมาจากอินเดีย และมาสู่ประเทศไทยในยุคหลัง
ย่นทางคนก็ดำเนินไปแคบเข้า ข้าพระพุทธเจ้าจะดองหาและตั้งหนังสือที่หา
ไว้ในเรื่องแต่ดั้งเดิมของอินเดีย คงได้กราบทูลข้อหนังสือไปแล้ว ดังที่จะได้
เกล้าจากหนังสือฉบับ

เรื่องบุรุษมีปมร้อยพันของมอญ เจ้าคุณตุ้มเมธาเจ้าให้ข้าพระพุทธ
เจ้าฟังไม่ได้กล่าวถึงพระนามกษัตริย์ ครั้นข้าพระพุทธเจ้าได้อ่านเรื่องในหนังสือ
ลำดับสกุลคชเสนี แจกในงานศพพระยาพิพิธมนตรีกล่าวได้ว่า กษัตริย์ของคณ
ทรงพระนามว่า พระเจ้าส้มดินนระคงคา กระทำให้ข้าพระพุทธเจ้าเชอชนมาก
ว่าเรื่อง แสขปม ธรรมดาจากอินเดียได้ เพราะ คงคา หรือ คงคะ เป็นชื่อราชวงศ์
กษัตริย์ในอินเดีย ไคมีแพร่หลายอยู่มากคำชา ตางที่ถือว่าราชวงศ์คางคะเป็นคำชา
หนึ่งของราชวงศ์มัตถว ราชวงศ์คางคะ ซึ่งเป็นสายสำคัญในสมัยโบราณมี
อยู่ ๒ สาย คือราชวงศ์คางคะครองแคว้นเตลิงคานะสายหนึ่ง และราชวงศ์คางคะ
ครองแคว้นไมโลงหรือมหิศาสตร์อีกสายหนึ่ง แคว้น เตลิงคานะ ว่าเป็นคำเดียว
กับ สรกลิงค คือกตตทงตาม แคว้นกตตทงราชฐ์อยู่ในเตลิงคานะตอนเหนือ
คำจา เตลง นักปราชญ์ฝรั่งตั้งความเห็นว่า มาจากชื่อแคว้น เตลิงคานะ เพราะ
ชาวอินเดียแคว้นนี้ไปตั้งภูมิดำเนาอยู่ในประเทศมอญมาแต่โบราณกาล มอญ
เองถึงเคย จะไม่เรียกชาติของตนว่า เตลง เพราะพระมาตากเข้าไปเป็นคำ
ของพระมา แปลว่า เขี้ยบบ้าย หมายความว่ามอญถูกพระเจ้าอดองพญาเขี้ยบบ
ย้าจนมอญต้องเสียบ้านเมือง ใน พงคาวดารมอญ ฉบับโรงพิมพ์หลวงกล่าวถึง
ต้นเหตุสร้างเมืองหงสาวดีว่า พวกแขกชาวเมืองพิทยานครตั้งเรือดำเกาเกศรา
มาลงที่สร้างเมืองในประเทศมอญ แต่ถูกพระอินทร์ช่วยมอญโกงแขก โดย
ตอบไข่มังเด้าทองคำให้ตกตงไปก่ดำเงาของแขก เมืองพิทยานคร นกข เมือง
วิชัยนคร ในแคว้นเตลิงคานะ จึงต่อให้เห็นว่าชาวอินเดียแคว้นเตลิงคานะเกี่ยว
ข้องกับมอญมาก ถ้ามอญจะได้เรื่องบุรุษมีปมร้อยพันมาจากเรื่องนิยายของ
กษัตริย์ในราชวงศ์คางคะครองแคว้นเตลิงคานะ ดูก็สมเหตุผล แต่นิยายชนิดนี้
ในหนังสือพงคาวดารคงไม่มกล่าว จะมักแต่เป็นเรื่องนิยายชาวบ้าน ข้าพระ

พุทธเจ้าได้งานดีว่ามีตั้งคนมีที่ช่วยตอบถามชาวอินเดียแล้วแต่ยังไม่
 ได้ความเรื่องนิยายนี้

เรื่องราววงศ์คางคะแห่งแคว้นไมโสโร ก็แปลก นักปราชญ์อินเดีย
 คนหนึ่งอ้างหลักฐานได้ว่า เจ้าโพธิราชวงศ์คางคะองค์หนึ่ง ได้ตั้งเรือข้ามทะเล
 อ่าวเบงกอลมาชนบททแฉงครกฉ่า แต่ได้เห็นบทมาคงบ้านเมืองอยู่แถวไชยา
 เจ้าองค์นั้นคือปฐมกษัตริย์ของราชวงศ์ไศเลนทร แห่งอาณาจักรศรีวิชัย นัก
 ปราชญ์ฝรั่งคนหนึ่งกล่าวว่า ไศเลนทร เป็นชื่อหนึ่งของภูเขาศิมาลัย แม่น้ำคางคะ
 จึงได้ชื่อว่าริตาแห่งไศเลนทร กษัตริย์แห่งกรุงศรีวิชัยจึงเอานามไศเลนทร ซึ่ง
 เกี่ยวพันกับคางคะมาเป็นชื่อราชวงศ์ ชื่อแปลกก็อย่างหนึ่งก็คือ ในทำเนียบ
 ศักดินาเจ้าเมืองชุมพร เป็นพระยาเคางะทราธิบดีศรีสุรตวลุมหนัก เดียงไถ่
 กับ คางคะ มาก ขรอยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงทราบ
 ความชอบ จึงทรงแก้เป็น พระยาคางคะทราธิบดี สุรตวลุมหนัก ก็เป็นคำที่แปลก
 ผู้รภาษาลดก็ถูกก็แปลกไม่ออก แต่ วลูม มีปรากฏเป็นสร้อยชื่อของกษัตริย์จาม
 ข้าพระพุทธเจ้าได้สำรวจคูคำพ้องระดับเสียง ที่ ไช ไม เอก แฉง ไม ไท
 ปรากฏว่าของไทยใหญ่ออกเสียงไม่เหมือนกัน เช่น

(กรุงเทพฯ)	(อีสาน)	(ไทยใหญ่)
ช้า (ทาด)	ช้า	ช้า
กา	กา	กา
ข้าง	ข้าง	ข้าง
ค่าง (ดิง)	ค่าง	ค่าง
ฉ่า	ฉ่า	ฉ่า
คก	คก	คก

(กรุงเทพฯ ฯ)	(อีสาน)	(ไทยใหญ่)
ช ^๕ น	ช ^๕ น	ช ^๕ น (แปลว่าแยกออกเป็นตอน)
ก ^๕ น	ก ^๕ น	ก ^๕ น (ก ^๕ น ก ^๕ น แปลว่าด้อมใจ)
ท ^๕ า (คอย)	ท ^๕ า	ถ ^๕ า
ท ^๕ า (น้ำ)	ท ^๕ า	ต ^๕ า
เ ^๕ า	เ ^๕ า	เ ^๕ า
ช ^๕ เ ^๕ า	เท ^๕ า	เค ^๕ า
ม ^๕ ง	เม ^๕ ง	เม ^๕ ง
ฟ ^๕ ง	เฟ ^๕ ง	เบ ^๕ ง
ม ^๕ ย ^๕ -พ ^๕	ม ^๕ -พ ^๕	ม ^๕ ย ^๕ -พ ^๕

คำที่กรุงเทพฯ ฯ เขียนเป็นอักษรตามันไม้เอก ของไทยใหญ่เป็นอักษรกลางมันไม้โท ระดับเสียงตรงกัน ถ้าเป็นอักษรสูงมันไม้โท เสียงพยัญชนะระดับเสียงตรงกัน นับว่าระดับเสียงของไทยใหญ่ใกล้เคียงกับกรุงเทพฯ ฯ มากกว่าอีสาน อักษรไทยใหญ่ไม่มีพวกอักษรต่ำ นอกจากพจนานัติ คือ ง ญ น ม ต ฌ ร รร รร ะ ย ร ล ว มีครบ แต่ ร ใช้เฉพาะคำมาจากบาลี ถ้าเป็น ร ในคำไทยก็ใช้ ฑ ทุกคำ อักษรสูงในไทยใหญ่อ่านเป็นอักษรต่ำในวรรณคดี เช่น คน (กวน ผสม) เขียนเป็น ชน แต่อ่านว่า คน ส่วน คน (มนุษย์) เขียนเป็น กุช แต่อ่านว่า ก^๕น คำที่ชนกันด้วยอักษรกลางที่ไม่มีมัน ออกเสียงเป็นไม้จัตวาทุกคำ เช่น ก^๕น เป็น ก^๕น คน เป็น ค^๕น ส่วนคำที่มีมันตรงระดับเสียงกับกรุงเทพฯ ฯหมด เสียง ๑ ไม่มีใช้พยัญชนะ ส คจ เคียง ซึ่งออกเสียงเป็น ส หรือ ช แล้วแต่คำอย่างเดียวกับ ช-ค ๑-ท และ ผ-พ เสียง ๗ ฟ ไม่มี ใช้

น-พ แทน พยัญชนะ ญ ออกเสียงเป็นชนนาดัก และมักชอบใช้เป็นตัวสะกดใน
แม่กน ถ้ามีเสียงสระ อู อู เช่น กุญ คุญ ก็ออกเสียงเป็น กุย กอย กวย ไป
สระ อี อ่านเป็น อี เอ แอ ได้ สุดแล้วแต่คำที่ใช้ ต้องเรียนจากพูด ดูตัวอย่างข้อ
ไม่ได้ อย่างเดียวกับระดับเสียง ซึ่งต้องเรียนจากพูดเหมือนกัน สระ อู ก็เป็น
อู ไอ แอ อัว เช่น ชุน อ่านเป็น ชุน คน ควน ก็ได้ แล้วแต่ข้อความใน
ประโยค

ข้าพระพุทธเจ้าลอบเรื่อง ประโคมศพ ได้มาดังนี้

ครั้งโบราณการประโคมศพ ตามปกติใช้กลองมดอายุ ๒ คู่ ปี่ ๓ และ
ฆ้องเหม่ง ๓ เรียกกันเป็นสามัญว่า กลองสี่ปี่หนึ่ง ประโคมเป็นเพลงบัวดอย
เป็นระยะทุกยามตลอดรุ่ง เคียงวันเด่นเพียง ๒ ยาม ไปประโคมอีกครั้งเมื่อย่ำรุ่ง
ระหว่างประโคมถ้ามีผู้ยากฟังเพลงอื่น ๆ ก็เดินให้ได้ ในเวลานี้การเดินเพลง
บัวดอยประโคมศพใช้ กลองมดอายุ คู่ ๓ ปี่ ๓ และ ฆ้องเหม่ง ๓ เพลงที่ใช้
เดินเป็นพนมมือโดยลำดับ คือ บัวดอย นางหน้าย ละคร นางหง ทกขะเมน
ไต้ลวด (ทกขะเมรต์ลังกา ข้าพระพุทธเจ้าเคยค้นหาเหตุไม่พบ คูเป็นทกของ
เขมร และตีของลังกา) เพลงเหล่านี้ใช้ประโคมทั่วไป จนแซกเพลงอื่นใน
ระหว่างเมื่อเวลาพระสวดจบเป็นคราว ๆ ไปก็ได้ เพลง ทูษะพร้า้ว แร้งกระพือ
ขี้ก กาจับปากโลง ชักพื้นสามคั่น ไฟซุม เพลงเหล่านี้ใช้ประโคมในเวลา
เนา แต่เวลาจุดไฟ ใช้เพลงบัวดอย การบรรเลงจะแซกเพลงอื่นก็ได้ ห้าม
แต่เพลงมังกด เช่น มหาฤกษ์มหาชัย สาธุการ เทวาประสิทธิ์ ตระนิมิตร
เป็นต้น เวลาทำเพลงขณะพระฉันเช้าไม่จำกัดเพลง โดยมากใช้เพลงฉิ่งฉันทเดียว
หรือเพลงฉิ่งพระฉัน ถ้าฉันเพลงเดินเพลง กระบอก ซึ่งเป็นประเภทเพลงเรื่อง ถ้า
มีร้องส่งก็เปลี่ยนเป็นเดินเพลงประเภทเต้าจำพวก ๓ ชั้น

ข้อเพลง ที่เขาบอกข้าพระพุทธเจ้า ดังเพลงข้าพระพุทธเจ้าก็เพิ่งได้ยิน
ข้อ สอบถามก็ปรากฏว่ามีผู้เดินไม่ได้หมดทุกเพลง เห็นจะสูญ เพราะในอดีต
ปีพาทย์ที่เขาจ้างไปประโคมศพ ก็เดินแต่ทำนองเพลงนางหง ๒ ชั้น เมื่อเริ่ม
ประโคมคือจากทำเพลงบังตอย ค่อนั้นไปก็ทำเพลงต่าง ๆ เป็นเพลงขับหรือออก
เป็นเพลงภาษาเท่านั้น

เรื่องคาเกี่ยวกับข้าง ข้าพระพุทธเจ้าคิดซัดมากที่สุด คิดด้วยเกล้า ๆ ว่า
คือไปคงสูญ เพียงแต่เรื่องกตมข้าง ไร่กตมกนทไเหนบ้าง ตามที่พระราชวัง
เมือง และผู้บอกคนหนึ่งอธิบายให้ข้าพระพุทธเจ้าฟังก็ไม่ตรงกันทั้งหมด ข้า
พระพุทธเจ้าเคยบันทึกคำอธิบายไว้ดังตัวอย่าง เก็บรักษาไว้ในหอพระสมุด
เพราะมีครูและนักเรียนมาขอค้นอยู่บ้าง แต่ข้าพระพุทธเจ้านึกคิดว่า ถ้าผิด
และนำเอาไปอธิบายแก่นักเรียนก็ยิ่งยากเขาไปอีก ในภาษามลายูมีคำว่า พังคา
แปลว่า รังล้อม ค่าย เนินดินก็ใช้คำ พังคา ประกอบเข้ากับ ดิน อีกคำหนึ่ง
พังคาร์ ว่า เติงสนันหวนไทว โกฎ่าบ้อม ฝรั่งนำเอาไปใช้เป็น Kote มาจน
ทุกวันนี้ (มลายูเป็น Kota ใช้เกี่ยวกับเชิงตะกอนเผาศพ ในวรรณคดีมลายูด้วย
แห่งหนึ่ง) อาจเกี่ยวข้องกับ โคด (ในหนังสือต่างแห่งเขียนว่า โคตร์แล่น ว่า
เป็นพวงข้างน้ำมัน ค่ายคำ ดังแห่งเขียนเป็น คำค่าย) ได้ แต่เป็นการเดา
เพราะไม่ได้คำประกอบของคำว่า พังคา และ โคด จากข้อความในหนังสือ ซึ่ง
พอจะเดาเอาความมาเปรียบเทียบกับคำที่ทราบพูดมาข้างต้นได้

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า ๆ

ข้าพระพุทธเจ้า พระยาอนุกรมวิธาน

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๗ มีนาคม ๒๔๘๒

พระยาอนมานราชชน

หนังสือ มหาทิพมนตรี ชัยมงคล มหาชัย อุณทิสวิชัย และ มหาสาวิง
ฉันได้อ่านตลอดแล้ว เห็นเป็นเอกถ้อยเกือบหมดนั้น เว้นแต่ อุณทิสวิชัย บท
เดียวเป็นผู้รู้แต่ง ก่อความเป็นเรื่องเป็นราว ตอนนั้นก็ถึงพระเจ้าเทศนา
โปรดสติอุรูเทวดาซึ่งจะตายใน ๗ วัน ให้มีอายุยืนอยู่ต่อไป ตอนที่เขา
สักกัตวา เข้าประกอบ และว่าการทำตายชีวิตสักกัตวา ทำให้อายุสั้น การไม่ทำตาย
ชีวิตสักกัตวา ทำให้อายุยืน ประสงค์ เห็นได้ว่าคุณแต่งมีความคิดอยู่มาก ถ้วนบทอนพน
เห็นได้ว่าเป็นครุคร่าแต่ง เป็นผู้รอบรู้ ฉวยได้อะไรก็ได้เข้าไป ถ้วนแล้วไปด้วย
ขอพร เขาเทวดาพบกับพระรัตนตรัย ทั้งตั้งดาราตั้งดาวอะไรก็อะไรเออะเออะ
ได้ตั้งคณระบบกตบคณมาให้ครบแล้ว

ที่ฉันว่า มหาชัย ตั้งเกศว่าเป็นภาษาล้านกฤตนั้นผิด ที่แท้เป็นภาษามคร
ล้านกฤตอันตั้งใจให้อ่านอย่างไทย มีสัมผัสด้วย พวกเดียวกับพระปรมาภิไธย
ตัวอย่างเช่น ขรมสุขุมล ทิพยเทพาวดารไพศาลเกียรติคุณ อศุลยพิเศษ เป็น
อาทิ แต่ผู้เขียนเขียนผิดให้เป็นภาษามครล้านกฤตโดยตรง ก็ทำให้เป็นทางเขว
ไป และที่ฉันสงสัยว่าถ้าเป็นภาษาล้านกฤตแล้วจะมาก่อกับ ชยนุโต ซึ่งเป็น
ภาษามครได้อย่างไรนั้นก็ผิดอีก ใน มหาชัย ไม่มี ชยนุโต ไปมีอยู่ที่ มหาทิพ
มนตรี กับ ชัยมงคล ที่แท้พวกนั้นก็จดเขาตั้งใจจะคัดเอาท้ายบททั้งสองนั้น บทใด
บทหนึ่งมาส่งก็ไม่ได้ หากฉันเข้าใจผิดไปตามที่คนเข้าใจกันผิดก็เป็นได้

แต่หนักเป็นเรื่องทีบอกรายงานให้ท่านทราบเท่านั้น ข้อสำคัญอยู่ที่พระยา
อรรคนิพนธ์ม ข้อเดิมข้อ ด่มุย นั้นให้คิดใจมาก เพราะเกาะด่มุยเป็นชื่อที่ฉนั้น
แปลไม่ออก พระยาอรรคนิพนธ์มทำไมจึงข้อด่มุย หรือจะเป็นผู้ที่เกิดในเกาะ
ด่มุย ความในประวัติก็ไม่มีปรากฏ ปรากฏแต่ว่าเป็นบุตรนายเฮง เฮง เป็น
ภาษาจีน ละว่า สมุย เป็นภาษาจีน รูปคำก็ไม่เป็นจีนเลย

เรื่องเดิมหนังสือไทย ยังพิจารณาไปอีกเห็นยิ่งไกลจากเพื่อก็คิดจะฉนั้น
เลี้ยงไปมาก ตรวจพยัญชนะอันเป็นหลักที่จะพึงจัดแบ่งเป็นอักษรตามหมู่ พบว่ามี
เดิม ๘ ตัว คือ ข ค จ ฎ ด บ ฝ ฟ ฮ พิจารณาก็เห็นได้แต่ ๘ ตัวเดียว
เท่านั้นที่เพิ่มขึ้นให้เป็นอักษรสูง นอกนั้นดูเป็นเพิ่มด้วยเหตุอื่น ข ค เพิ่มทำไม
ไม่ทราบ ไม่มีใครคิดเห็น แดะบดนักคิดทั้งเลี้ยงแต่จ ช น่าจะเพิ่มขึ้นเพื่อใช้คำ
ที่เลี้ยงเกิดอนไปจาก ข เช่น ข่าง ข่าง เซอ เซอ เป็นต้น ย่อมเห็นได้ว่าแก่จาก
คจ ช นั้นเอง หากหยักหัวเลี้ยงเท่านั้น ฎ ด แก่เพราะเขมรเขาใช้ ฎ ด แต่เขา
อ่านเป็น คอ (ดังคำคองอ่านเป็น คอ ก็มิ) แก่เดิมก็เขาหยักเป็นไม่หยักเท่านั้น
บ ก็เหมือนกัน แต่แก่ ฝ เป็นไม่ให้มีหาง ฝ แก่สำหรับใช้เขียนคำภาษาไทย
ฮ สำหรับใช้เขียนคำที่คนออกเลี้ยง อ เป็น ฮ เช่น เฮย เป็น เฮย หรือที่พวก
พายัพ ออกเลี้ยง ร เป็น ฮ

อนึ่ง วรรณยุกต์ คือไม้เอกโทตรีจตุรา อันเป็นเครื่องประกอบกับอักษร
ตามหมู่ ไม้เอกไม้โทนั้นมาแต่ในหลักคีตาหนังสือไทยของขุนรามคำแหง
แต่ไม้ตรีไม้จตุรานั้นไม่มี ได้เคยตรวจหนังสือเรียนแบบเก่า เช่น ป/ปฐมมาลา
แะ ป/ปฐมกกา เป็นต้น ก็ไม่มี เกรงว่าจะคิดขึ้นภายหลังหนังสืออนัน ทงชอกกับรูป
ก็ไม่ดงกัน ไม้ตรีแปลว่า ๓ ก็เป็นเลข ๒ ไม้จตุรแปลว่า ๔ ก็เป็นกากบาท
ซ้ำกับไม้ โทในหลักคีตาของขุนรามคำแหง อันกากบาทที่ใช้ในหลักคีตาของ

ฉันทราชมคำแหง เป็นไม้โทหนักควรอยู่ เพราะเป็นต้องขีด ถึงไม้โทที่เขียนกันอยู่
บางคนออกจากภาพบาทนั่นเอง แต่เขียนจากเดิมให้สำเร็จไปในจังหวัดเดียว

อย่างต้นกระ + = ๑ ณี

อนึ่งที่ด่อนอ่านกันมาแต่ก่อน ว่า กอ ข้อ ขอ คอ คอ เฆาะ งอ หนัก
เป็นต้นเคียง แต่ห้ามวิภวณยุคนี้ นี้จะไปคิดว่าอะไร

อนึ่งคิดจัดอักษรตามหมุกก็จัดไม่เรียบร้อย พดกพยัญชนที่ไม่มีคู่สูง ทำไม่
แบ่งเป็นอักษรกลางบ้าง เป็นอักษรต่ำบ้าง ถ้าจะทำคู่สูงเต็มเข้าให้หมด หรือ
จะจัดให้เป็นอักษรกลางหมด จะไม่ดีกว่าหรือ ทั้งการผันอักษรสูงต่ำก็มีไตนกัน
เช่น ช่ม ส่ม เชื้อ เสื้อ จนไม่รู้ว่าจะเขียนอย่างไรถูก ที่สุดการจัดผันอักษรก็
ถ้าหรับเขียนเคียงชาวบางกอกเท่านั้นเอง คับแคบมาก

พร

กรมศิลปากร

๓๒ มีนาคม ๒๔๗๒

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบใ้ฝ่าพระบาท

ตายพระหัตถ์ถึงวันที่ ๘ ประทานค้นหนังสือ มหาทิพมนต์ และตรีดี
ประทานข้อทรงตั้งเกดต่าง ๆ มายังข้าพระพุทธชเจ้านั้น ข้าพระพุทธชเจ้าได้รับ
ไว้แล้ว พระเดชพระคุณตั้งเกล้า ๆ หาทัดค้นมิได้

คำ เดาก๊วย ในภาษาจีนเป็น เขาก๊วย เข่า แปลว่า หญา ก๊วย แปล
ว่า ขนม เพราะขนมชนิดนี้ใช้กึ่งแฉะใบไม้แห้งชนิดหนึ่ง คั้นเอาเมือกผสม
เข้ากับแป้งมันเพื่อไม่ให้เหตว ยิง เด้าชวย อีกอย่างหนึ่ง ข้าพระพุทธชเจ้าเคย
ตั้งดียว่าเอาอะไรผสมกับน้ำถวเหตของจึงได้ขนมเป็นอย่างขุ่น ได้ขออนุญาตเข้าไป
ดูวิธีทำ คงได้ความว่าต้องใส่ หินยิบซั่ม คือหินแป้งที่เอามาทำเป็นแผ่นยัดหน้า
แฉะใช้เป็นเครื่องผสมปูนดีเมน เขาอธิบายว่า ถ้าไม่ได้แป้งหินยิบซั่ม น้ำ
ถวเหตของก็จะเป็นอย่างนาขม ๆ เท่านั้น

พระยาอรรคมนตรีนิยม ข้าพระพุทธชเจ้าเคยรู้จัก บิดามารดามถนฐานอยู่
ในกรุงเทพฯ ที่ตำบลบางขวางต่าง อำเภอยานนาวา แต่เพราะเหตุไรจึงได้ข้อ
สมุย ไม่ทราบเกล้า ๆ ข้าพระพุทธชเจ้าไปหาพระพาทิรัชฎพิบูล ซึ่งเป็นน้อง
ชายพระยาอรรคมนตรีนิยม เพื่อสอบถามเรื่องนี้ แต่พระพาทิร ๆ กตบขมไปรับ
ราชการที่นครราชสีมามาก่อนหน้าเดีย ๒-๓ วัน ข้าพระพุทธชเจ้าตั้งดียคำ สมุย ว่า
จะเป็นภาษาพวกกเงาะซาไก เพราะเกาะสมุยอยู่ใกล้เกาะพระังนั้น อันเป็นชื่อของ
พวกกเงาะที่อยู่ทางด้านตะวันออกของแหลมมดายุ ฉลอง หรือ กลาง กอิกคำหนึ่ง
เป็นชื่อของพวกรชานาแซหตั้ง ชื่อต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับภูมิศาสตร์ ในแหลมมดายุ
ตอนเหนือ มักเป็นคำในภาษาตระกูลมอญ-เขมร และภาษากะเหรียงอยู่มาก

แม้แต่ภาษาพจนานุกรมภาษาไทย ก็มีคำเป็นภาษามอญ—เขมร ข้าพระพุทธเจ้าเคย
ตรวจดูคำภาษาภาษาไทยในพระราชนิพนธ์เรื่อง เกษะข่า ก็มีคำภาษามอญ—เขมร
อยู่หลายคำ คงจะเป็นเพราะเหตุนี้ นักปราชญ์ชาวตะวันตกก็จึงรวมภาษาภาษาไทย
ไว้ในตระกูลมอญ—เขมร แยกพจนานุกรมเขมร ซึ่งมียุ่่มากในคณบัญัติคานี้แต่
ได้ลงไปเป็นอีกตระกูลภาษาหนึ่ง เพราะพวกพจนานุกรมภาษาไทยทางชาวพม่าเมืองเดิม
ของแหลมมลายู คำว่า กรุง หรือ เกริง ซึ่งในภาษามอญแปลว่าแม่น้ำ ไปมี
อยู่ในภาษามลายูชาวสุมาตรา ส่วนมลายูพวกอื่นไม่ใช้คำ กรุง ว่าแม่น้ำ

เรื่องตัวหนังสือไทย ที่ทรงประทานนามให้ ประโยชน์เป็นแนวทางให้
ข้าพระพุทธเจ้าได้ชอบใจได้เข้าไป เรื่องที่ทรงตั้ง ข้าพระพุทธเจ้าเคยคิด แต่
คิดขัดไปไม่ตลอด ข้าพระพุทธเจ้าได้ตรวจดูตามแนวที่ประทานมา ก็เห็นคำ
อยู่บ้างเป็นเงา ๆ แต่การจะผิดถูกอย่างไรขอรับพระบารมีปกเกล้า ๆ เป็นที่พึง
แล้วแต่จะทรงพระกรุณา

ข้าพระพุทธเจ้าก็คิดว่า เมื่อในการดัดแปลงภาษาไทย จากเสียง
อ่านในคณบัญัติของเสียงชาวกรุงเทพฯ ๆ คงไม่ได้ตลอด เพราะภาษาชาว
กรุงเทพฯ ๆ ปรนกับเสียงภาษาอื่นเสียงมากแล้ว เสียงของไทยแต่เดิมจะต้องกันเอา
จากพวกไทย ในถิ่นอนันตการคิดต่อกับความเจริญได้น้อย ด้วยอาจจะรักษา
เค้าของเค้าเหลืออยู่ได้นานกว่าพวกไทยที่เจริญแล้ว แต่ก็หมกหนทางดัดแปลง
เมื่อไม่มีหนทางจะดัดแปลงได้ ถ้าจะใช้ตรวจดูเสียงของไทย ในถิ่นพายุพ้อค่าน
แต่ของไทยใหญ่ ซึ่งพอจะดัดแปลงจากเสียงของมอญพม่า ก็จะได้เค้าเสียงเค้าอยู่บ้าง
เพราะไทยถิ่นเหล่านี้คงมีเสียงถึงว่าจะเปลี่ยนแปลงหายไป ก็คงไม่มากเท่ากับ
เสียงภาษาไทยกรุงเทพฯ ๆ และจะพิจารณาเอาเสียงจากคณบัญัติ คงจะไม่ได้
เพราะคณบัญัติเป็นเครื่องหมายของเสียงเท่านั้น ย่อมมีบกพร่องด้วยประการ
ทงปวง เมื่อดมเรื่องคณบัญัติ ดัดแปลงเอาแต่เสียงพูดเป็นหลัก ก็ปรากฏว่า

การจดพยัญชนะเป็นอักษรสูงกลางคำมีบกพร่องดังที่ทรงสันนิษฐาน ก็เห็นเหตุ
ที่ในจารึกพ่อขุนรามคำแหงว่าทำไม ไรฝนเสียงแต่ไม้เอกแต่ไม้โทเท่านั้น เสียง
พยัญชนะของไทยใหญ่แต่พ่ายพม์แบ่งเป็นคู่สูงคู่ต่ำ เช่น กือ — กอ ขอ — คอ
หงอ — งอ เหตุนี้จำนวนพยัญชนะของเขาแค่สระรรคจึงมีแต่ ก ข ง สามตัว
เท่านั้น แต่สระจอ่านได้ทั้งเสียงสูงเสียงต่ำ สูงแต่จแต่คำในภาษาจะออกเสียง
ไไหน ไม้มีเครื่องหมายบอกแยกไว้ในตัวพยัญชนะ คำที่ชนกันด้วยเสียง ก ซึ่ง
ไม่เป็นเสียงฝนในภาษาไทยกรุงเทพฯ ก็เป็นเสียงไม้จัตวาหมด เช่น กิน กอง
กวน ก็เป็น กิน กอง กวน ถ้าเป็นเสียงทอักษรด้าไม้มีฝนก็เป็นเสียง ก หรือ ค
ตามปรกติ แต่จแต่คำที่ไร คิดด้วยเกล้า ๆ ว่า เสียงในจารึกพ่อขุนรามคำแหง
อย่างคำจ่า ดู น่าจะอ่านออกเสียงว่า จู ในสมัยนั้น จึงไม่มีความจำเป็นที่จะคิด
เครื่องหมายมากไปกว่าไม้เอกไม้โท ส่วนเสียงไม้ครึกมีแต่คำที่เป็นอักษรด้า
ไรไม้โทออกเสียงบังคับอยู่แล้ว ส่วนเสียงไม้ครึกอักษรกลางไม่ปรากฏมีไร แต่
เจ้าพระพุทธรเจ้ายังไม่ได้ตรวจอย่างถ่วงถัก คัวพยัญชนะทางภาคอีสาน ตามที่
นายดัดขแจ้งให้เจ้าพระพุทธรเจ้าฟัง ว่ามันเป็นสองอย่างคือ ไทยน้อย อย่างหนึ่ง
หนึ่งชื่อธรรม อย่างหนึ่ง หนึ่งชื่อไทยน้อยมีอยู่ ๓๖ ตัว คือ ก ข ง : จ ส ญ :
ด ก น : ป ผ ม : ย ล ว ห (อ) ตรงกับของไทยใหญ่ตั้งกราบทูตมาข้างต้น
การออกกระดืบเสียงเป็นอย่างกรุงเทพฯ แต่ในด้างถิ่นหรือพวกผู้ไทยหรือพวน
คงออกเสียง ก เป็น ก อยู่ แต่คงว่าเสียงไม้จัตวาน่าจะเป็นเสียงเดิมของไทย
ที่ไทยกรุงเทพฯ มาเป็นเสียง ก โดยปรกติ ก็คงถูกเสียงต่างชาติปนเสียงแล้ว
ถ้าเตาก็น่าจะเป็นเสียงของเขมร ส่วนเครื่องหมายด้าหรับมัน พระด้า
ประเสริฐรู้อ่านมาจากคัวเลข ๓ ๒ ๓ ๔ ของเทวนาครี แต่จะนำเข้ามาทางไไหน
และเมื่อไร ยังหาหลักฐานสนับสนุนไม่ได้ ในปฐมมาลา แห่งหนึ่งว่า ฟินทุเอก
โทตรี จัตวาว่าที่ เป็นที่สำคัญ ไม้มลายไม้ม้วน ใคร์ควญไฝ่นัน ฝนทอง

ฟองมัน วิสัญชนี่ แต่ด้านอนันตฺยเป็นใหม่ ไม่เก่าพอจะยึดถือได้แน่นอนว่า ไม่ตรี
และไมจคความมาแต่เดิมแต่ครั้งโบราณ อีกอย่างหนึ่ง การอ่านแจกตกครั้งก่อน
อ่านเป็น กน กัษ กาน กิษ กัษ จะเนื่องมาจากเสียงเดิมของคำปรกศที่ออกเสียง
เป็นไมจคความ แต่ทำไมจคกลายเป็นเสียงไมตรี เช่น กัษ ควรจะออกเสียงเป็น
กัษ ทงนจนตวยเกด้า

ตัวพยัญชนะที่มีเติมชน คือ ช ค ต ฆ ฉ ช ฌ ฎ ทั้งวรรค ค ท
ธ บ ฝ พ ฟ ภ ร ศ ษ ฮ

ค ช ท ฟ ฮ คงคงชนเพื่อแยกเสียงของคู่อักษรต่ง คือ ช ฌ ก
ผ ท และเพื่อใช้แทนเสียงโฆบัต (ยกเว้นตัว ช) เสียง ฉ ฆ จะเติมชนเทียบ
เสียงบัต

ค จ ต ฎ ใช้ไมจคความแทน กั จั ต ฎ อยู่แล้ว ไม่ต้องแยกเป็นอีกชุด
หนึ่ง เพราะเขาเสียงไมมฝน ใช้แทนเสียงบัตได้

ช ค ฆ เมื่อปรับ ช ค ฆ เข้าเสียงบัต จึงหยักหัว ช ค ฆ เพื่อดำหรับ
ใช้ในคำไทย แต่ภายหลังจะเกิดปนกันชน ช ค จึงหายไป เพราะใช้เสียง ช ค
ได้เท่ากัน แต่ ฆ คงอยู่ เพราะไม่มีเสียงคจอื่นแทน

ส่วนตัว ช ฌ ฎ มีค่าของเสียงเท่ากับ ค ท พ แต่ยังมีค่าอยู่ว่าต้องถาร
จะให้เป็นเสียงหนักก้อง จึงได้อ่านว่า เขาะ เขาะ เขาะ

ง ญ น พ ย ร ล ว มีคู่ส่งโดยใช้ ฌ หน้า มีคกับ ค ช ท พ ซึ่งใช้ ฌ
หน้าไม่ได้ เพราะมี กั จั ต ฎ เป็นคู่ส่งอยู่แล้ว ญ เสียงชนนำตั้งของกรุงเทพฯ
หายไป คงมีค่าของเสียงเท่ากับ ษ แต่ยังมีค่าอยู่ในตัวเขียนอยู่บ้าง เช่น ญ
ญิบ หนญา นอกนั้นเขาไปใช้ปรับกับ ญ โฆบัตหมด

ค ฎ ต้องคจวนมาแปดก เพราะนอกจากอรรธสระและอนุนาสิกแล้ว
ค ฎ ต้องคจวนทแบบเสียงก้อง โฆภาษาไทยใหญ่ไม่มีสองเสียงนี้ ใช้ ล ย และ

ม ว แทน ภาคอีสานใช้ ค และ ๗ แทนเสียง ค ข ได้ ดุดแต่ัวแต่คำพูด ไม่มี
ตัวอักษร ค ข ใดต่างหาก คงรวมอยู่ใน ค ๗ นั้นเอง เสียงยวนและไหหลำ
ใช้ ค ข แทนเสียง ค ๗ ในถิ่นพวกอื่น แต่คงว่าสองเสียงนี้มีต้นอยูแค่แถบ
ตะวันออกและออกเหนือของแหลมอินโดจีน

ฝ ฟ สองตัวทางไทยใหญ่ไม่มีใช้ แต่ใช้เสียง ผ พ แทน ในอีสาน
มีเสียง ฝ ฟ แต่ต่างถิ่นก็ออกเสียงได้แต่ ผ พ ส่วน ฝ ฟ ว่าไม่ได้ คงจะปน
เข้ากับพดก ซ่า และ ส่วย ซึ่งเป็นภาษาอยู่ในตระกูลมอญ-เขมร ไม่มีเสียง ฝ
ฟ ไหลดำและยวนก็ออกเสียงได้แต่ ผ พ

โดยเหตุที่หน้าเสียง ค ๗ ในबाटีมาเป็นเสียง ค ข เสียง ตะบะ ในबाटี
จึงต้องเอาเสียง ท พ มาใช้ แต่ออกเสียงอย่างไทยเป็นอย่างไม่ก้อง เสียงจึง
ดับต้นกันชน ก็นไปถึงวรรค ฎ และออกเสียง ท เป็น ค ก็มี ท ก็มี ส่วนอีสาน
เสียง ท อ่านเป็น ค เสมอไป หนังสือธรรมของอีสานมี ก ข ค ง ง: จ ฉ
(ออกเสียงเป็น ส) ช (ออกเสียงเป็น ซ) ณ ญ: ฎ ฐ ท (ออกเสียงเป็น ค
เสมอไป) ฌ ฌ: ต ถ ท ธ น: ๗ ผ ภ พ ม: ย ร ล ว ส ท ห อ

ข้าพระพุทธเจ้าขอประทานถวายคำอธิบาย เรื่องข้างกระบวนคดี ซึ่ง
ขุนชนกจิวิจารณ์ข้าราชการในสำนักพระราชวังตั้งมาให้ข้าพระพุทธเจ้าฉบับ
๓ มาในซองนี้ด้วย

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า ฯ

ข้าพระพุทธเจ้า *พร: ณ เชียงใหม่*

ขอประทานกราบทูล สัมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๑๖ มีนาคม ๒๔๗๒

พระยาอนมานราชชน

หนังสือของท่านลงวันที่ ๗ มีนาคม ได้รับแล้ว

การถวายข้าวพระหูก ได้ดีดุดใจนั้นแล้ว เมื่อทำการที่บ้าน อย่าง
ท่านว่าเหมือนกัน ว่าอายุนั้นเป็นเช่น

เรือนสองห้องของโบราณ ทางเรามีถมไป เราไม่ได้ถือ ทางญี่ปุ่น
ทราบว่าเขาพูดเป็น เสือ ว่าเรือนสองเสื่อสามเสื่อ นั้นก็หมายความว่าเรือนสองห้อง
สามห้องตรงกัน คือหมายความว่าเอาเสื่อปูตงใต้พอตัดองฝนสามชั้น เสื่อของ
เขาทำมีกำหนดขนาด เรือนของเขาเห็นจะมีกำหนดด้วย ว่าห้องหนึ่งควรทำกว้าง
เท่าโดยยาวเท่าใด

ท่านพิจารณาเห็นว่าชอกษตรีย สมิงสินมะคงคา จะดิบเนองมาแต่คำ
กางคะ อันเป็นชอวงค์กษตรียแสดนกลดงกนนั้น เรื่องบุรุษแดงปมร้อยปมกยงจม
เข้าไปว่าเป็นเรื่องมาแต่อินเดียคงชอนตัว เชื่อว่าทำใจเย็น ๆ เดี่ยว ที่หตงจะได้
ครหนักใจเป็นแน่อนว่าเป็นเรื่องมาแต่อินเดีย อันวงค์กษตรียศรีวิชัย ที่ว่า
อาศรียชอใส่เดนทร อันเป็นเพื่อนางคงคานัน ตกมาถึงเราก็กแย้งกันใช้ ด้วยต่าง
คนต่างก็จะเอาดี ใครจะถือเขาเป็นของคน คนเดิมก็มาจากอินเดียหน้แหละ เป็น
แน่นอน

คำภาษากรุงเทพ ๆ อีสานไทยใหญ่ ซึ่งเป็นคำเดียวกัน แต่ออกเสียง
ต่างกัน อันท่านจดให้ไปนิตหนัก เว้นแต่ที่ตงไม้ครในอักษรตัวนั้น ไม่เข้าใจ
ว่าหมายให้อ่านอย่างไร เพราะฉันเป็นนักเขียนเก่า เขียนด้วยแบบเก่า ครูห้าม

ว่าไม้ตรีไม้จืดวางอักษรคำไม่ได้ แต่แบบเขียนใหม่ไม่เคยดู จะแก้ไขเป็น
อย่างไรไป จึงไม่ทราบ พิจารณาตุ๊กตาเหล่านี้เห็นว่า ที่เขียนไขว้เขวกันอยู่
ก็ผิดกันไปในระหว่างคู่เสียง คือ ก เป็น ค ด เป็น ท และ ป เป็น พ ที่ตัว ข
ค ผ เข้าไปปนอยู่ด้วยเป็นสาม ก็เพราะเรื่องอักษรสูงอักษรต่ำจะเขียนให้ชาว
กรุงเทพฯ อ่านให้รู้เสียงเท่านั้น การแบ่งอักษรตามหมู่ฉันเห็นคำถามตอบเต็มที่

ในการที่ท่านสืบเอาชื่อเพลงมาจากเก็บไว้นั้น ฉันคิดยังไม่เห็นว่าจะเป็น
ประโยชน์อะไรหรือไม่ ก็น่าจะเหมือนกับเล่นปตอกบุตร ซึ่งไม่ได้ทำความรู้อะไร
ในนั้น ผิดกันกับเล่นส่แถมบี นั้นได้ความรู้ว่าเมืองใดเข้าอยู่ในสัญญาต่าง
ไปรษณีย์บ้าง และเมืองใดตั้งการไปรษณีย์ขึ้นเมื่อไร ออกแสตมป์มากี่ครา
แล้ว คราวหนึ่งเป็นชุดติดใจ ย่อมเป็นประวัติให้ความร่อยတွ່นน อันเพลง
บีพาทย์นั้นได้อธิบายให้ฟังแล้ว ว่าแต่ก่อนเป็นเพลงเรื่อง มีแต่ชื่อเรื่อง ครั้นคิด
เอาท่อนใดหรือตอนใดไปใช้อะไรเป็นพิเศษ ก็คงชอบเป็นพิเศษเหมือนกัน ผู้
คงกม ถึงค้างบ้างชะนีอะไรคงให้กม โดยมากมักเป็นไปตามเหตุ เช่นเพลงที่
เรียกชื่อว่า ทกคะเมนไต้ลวด ก็เพราะใช้เพลงนั้นประ โคมเมื่อทกคะเมนไต้ลวด
กัน นางพวกเขาเห็นว่าไม่ควรเรียกชื่อนี้อย่างนั้น เขาจะเรียกไปเสียอย่างอื่นก็ได้
เมื่อเป็นเช่นนั้นก็เป็นทางทำให้ท่านหลง ด้วยสำคัญว่าชื่อหนึ่งจะเป็นเพลงหนึ่ง
แต่แท้จริงเป็นเช่นนกกม หรือสองชื่อตามชื่อเป็นเพลงหนึ่งกม ท่านคงชอင့်ตั้ง
ชุนในคำ ทกคะเมนไต้ลวด ด้วยอาศัยชื่อเพลง ทกคะเมนไต้ลวด เป็นเหตุนั้น
เล่นเอาฉิ่งไปด้วยไม่เคยคิดถึงเลย คำ ทกคะเมน ก็เคยเขียนอย่างนั้น ไม่ได้
นึกว่า คคะเมน จะเป็น เขมร และคำ ไต้ลวด ก็ได้ยินพวกโชนเขาบอกว่า
ทกคะเมนนั้นสามอย่าง ทกหงายไปข้างหลังเรียกว่า ไต้ลวด ทกมันไปข้าง
หน้าเรียกว่า อ้นรพา ทกข้าง ๆ เรียกว่า พาสูริน (เขียนอย่างไรถูกไม่ทราบ

ไม่เคยเห็นเขาเขียน เป็นแต่ได้ยื่นคำเขาบอก สอบตำหรับตำราอะไรก็ได้
(เรื่อง) เพราะฉะนั้นจึงทำให้มากกว่าค่า ค้างคา เป็นชื่อของถาวรหกละเมนชนิดหนึ่ง
ไม่ได้เผด็จใจว่าจะเป็นหกละเมนของชาวลังกา แต่คำทักของท่านนั้นประหลาด
มาก หากยังคิดไม่เห็น จะเก็บไว้คิดต่อไป

อันเครื่องประโคมนั้น จะเป็นอย่างใด ๆ ก็มี บัญญัติวิธี เป็นสมุดมา
หงอน จึงควรพิจารณาแยกเป็นสองภาคได้ คือสำหรับหูกึ่งภาคหนึ่ง สำหรับ
ตาคูภาคหนึ่ง สำหรับหูกึ่งนั้นจะเป็นเครื่องน้อยสิ่งก็ได้ แต่ต้องเป็นห้าเสียงเท่า
ดุริย ส่วนสำหรับตาคูนั้นเพิ่มขึ้น โห่มาเพื่อให้เห็นงามลึกลับ เพราะเหตุนี้มัก
ต้องถือว่าช่างน้อยเป็นของมาก่อน คือกุดองคู่หนึ่งเป็นประเดิม ช่างมากมาทีหลัง
ในการประโคมศพทั้งดไม่ประโคมในเวลา ๓ ยามนั้น เป็นการประหัด โดย
เจตนาจะทำการแต่เพียงครึ่งคืนมาก่อน แล้วก็เลยเป็นประเพณีไปเหตง ๆ ถ้า
จะทำให้เต็มทีก็ควรประโคมทุกยามไป

ท่านอย่าได้เข้าใจว่าพวกบีพาทย์นั้นทำเพลงอะไรก็ได้ ความจริงก็เป็น
แพแชน ทำได้แต่เพลงที่เขาทำกันอยู่ตามดิน เพื่อให้เป็นคนเท่านั้น เงินแต่คนก็
เขาเรียกกันว่า ครุ นั้นแหละคือยี่ห้ออะไรมากออกไปหน่อย เพลงเรื่องขจัดขยนั้น
ไม่มีใครเขาทำกันมานานแล้ว ฉันเคยคิดพินชนให้ทำเมื่อครั้งศพยายคราวหนึ่ง
แล้ว หาพบแต่พระยาประสาน (แปดก) คนเดียวที่เป็นคนชุกชนจำเนื้อเพลง
ใจได้แม่น เคยฉนกัดตายแล้ว ไม่ใช่ลำบากแต่ที่หาคนเล่นไม่ได้ แม่เครื่องเงิน
คือเหม็งก็หาไม่ได้ มีแค่ของทองสำหรับใช้ค้ำแห่ ก็ต้องไปยืมมา ไม่ใช่ของ
อย่างสามัญ รูปเหมือนหมองแค่ทองหนาไปทางพอดกึ่งสดาต เพลงกระบอกซึ่ง
ใช้ทำฉนเพลงนั้น ฉันเคยเสาะหาตามครุหมู่ใหญ่อกสามสี่อกก็ไม่มีใครจำได้ พัด
ไปได้ที่บางปือนอนเป็นบ้านนอก เขายังทำกันอยู่ ในกรุงเทพฯ จะเป็นฉนเข้า

หรือฉันเพิ่งทำเพลงนี้เพลงเดียว ดูเป็นสองชั้น ท่านควรจะเข้าใจอีกว่าเพลง
นี้ไม่ใช่ชื่อเพลง เป็นเพลงคอกบฉันแทน ช่อมค่างหาก อย่างเดียวกับเพลง
กตองชอกมค่างหากเหมือนกัน ที่เขาบอกท่านได้ว่าการศัพท์ใช้เพลงชื่ออะไรบ้าง
นั้น ฉันเห็นประหลาดที่สุดที่ยังมีคนรู้ชอบบอกได้ ดั่งเพลงนี้ไม่เคยได้ยินชื่อมา
เลยก็มิ แต่เชื่อว่าเขาจำเนื้อเพลงนั้นไม่ได้ หรือจะไม่เคยได้ยินด้วยซ้ำ

คำที่เกี่ยวกับข้าง ซึ่งยังไม่รู้ ท่านหาคำมาเทียบเคียงให้ ดีมาก แต่จะ
รับรองยังไม่ได้ ได้แค่จดจำไว้พอลาง ฉันกำลังตั้งข้อไปอยู่

หนังสือของท่านลงวันที่ ๓๒ เดือนนี้ครบแล้ว จะตอบมาที่หลัง

พรอ

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒๒ มีนาคม ๒๔๗๒

พระยาอนมานราชธอน

จะตอบหนังสือลงวันที่ ๓๒ มีนาคม ของท่าน

เอาก๊วย ฉันเคยได้ยินมา ๓ อย่าง เช่น เอาก๊วย เต้าก๊วย เอาก๊วย
ฉันเคยพูดว่า เอาก๊วย ก็เขียนให้มาเป็น เอาก๊วย เช่นคำคาดาค ที่จริงไม่ทราบ
ว่าคำจริงเป็นอย่างไร ท่านบอกคำจริงให้ทราบเข้าใจ ชอบใจท่านเป็นอันมาก
คำถามที่เคยได้ยินมา ๓ อย่างนั้น เอาก๊วย เป็นใกล้คำจริงมากกว่าอีก ๒ คำ ทั้ง
ชอบใจที่ท่านบอก เต้าชวย ให้ทราบด้วยว่าทำด้วยอะไร รู้สึกเห็นไม่เป็น
ประโยชน์เลยที่เอาเบ้งทึนได้ให้กิน เพราะเบ้งทึนไม่ใช่อาหาร เท่ากับคนแพ้

ท้องถิ่นนั้น ทนจะไม่กินอีกต่อไป ในการที่ตั้งใจจะไม่กินนั้นไม่ชัดชัดของเคย
ดัดยตามปกติก็ไม่ได้กินอยู่แล้ว เจ็บแต่จะมาถึงปากเขาเองจึงกิน โดยไม่รู้ ท่าน
จะบอกอีกได้หรือไม่ ว่า เด็กรู้ เขาเขาแย่งกินใส่ให้กินหรือเปล่า เขาป่วย เป็น
ไข่มัไม่อะไร เป็นผกกินได้

ให้รู้สึกสนใจเป็นอันมาก ที่ท่านบอกว่าพระยาอรุณนิพนธ์ เกิดใน
กรุงเทพฯ อั้นไม่ควรจะซื้อสมุดข่อย ท่านจะตามเอาถ้าเหตุจากพระบาทวิรัช
ฉิบดับของชายคนนาคเดิมที่ เดี่ยวตายแต่ไม่ทัน เพราะชนไปนครราชสีมาแต่
แต่เห็นไม่ชัดของอะไร ท่านจะมีหนังสือไปถามดูก็ได้ เป็นแต่จะรู้เข้าไปหน่อย
เท่านั้น ท่านบอกชื่อหัวเมืองแต่ละตำบลอะไรต่าง ๆ ทางบัญชีได้ซึ่งเข้าใจไม่ได้
สมุดข่อย นนอยากรู้อยู่คนเดียว

อันเรื่องหนังสือไทยนั้น เป็นเรื่องที่ยิ่งใหญ่มาก แต่ก็คิดมากเหมือน
กัน เพราะฉะนั้นเมื่อคิดเห็นอย่างไรก็จะบอกให้ท่านทราบ จะใช้ได้หรือไม่ได้
ก็ตามที่

หนังสือของเราควรจะมิใครงเป็นหนังสืออื่น แต่ทำไมจึงเป็นใครง
อริยก เหตุพิจารณาเห็นว่าเพราะเราต้องการเขียนธรรมทางพระพุทธศาสนามา
บรรดาธรรมทมนมากยอมเขียนด้วยหนังสือทางอริยกทั้งนั้น เมื่อเราอยากรู้ธรรม
ก็ต้องการหนังสือทางอริยกเพื่อให้อ่านธรรมออก เมื่อรู้หนังสือทางอริยกแล้ว
ก็ถอดเอามาเขียนภาษาของตนอีกต่อหนึ่ง ซึ่งเราเรียกว่า แปลร้อย แม้พวก
ประเทศอื่น ซึ่งอยู่ใกล้เคียงกันก็เดินทางนี้ ที่จริงเขาเดินมาก่อนด้วยซ้ำ เราเอา
อย่างเขา

ตามเหตุที่เป็นอยู่เช่นนี้ จึงมักปราศจากใจดำเนินไปเป็นสองทาง
คือท่อนหนึ่งต่อทางอริยกออกเดี่ยวทางหนึ่ง ด้วยคิดว่าหนึ่งต่อทางอริยกนั้น
จำเพาะใช้เขียนแต่ธรรม การแสดงธรรมไม่ใช่จะแสดงไปหมดทุกคน คนด้ามัญ
ถ้าเรียนหมดก็เห็นอชเชตา จึงคิดเอาแต่พอที่จะเขียนภาษาของตนได้ เป็นการ
ช่วยคนด้ามัญ มี กอช้อเล็ก ของเราแต่ละหนึ่งสือไทยน้อยของพวกอื่คามเป็นอย่าง
อยู่ ผู้ที่แสดงธรรมก็เรียนดึกเข้าไปอีกจะเป็นไรไป ส่วนอีกทางหนึ่งท่านคิดเห็น
ว่ามีอะไรก็ให้เรียนรู้อใจให้หมด อาจเขียนอ่านอะไรก็ได้ทุกอย่างไม่มีบกพร่อง
ที่ดูดีอย่างกอนักแพ้อย่างหนึ่ง แพ้ด้วยในภาษาของเรามีคำมครดัดกฤตปนอยู่
มาก จำเป็นต้องเขียนด้วยตัวธรรม ทั้งตัวธรรมนเอง อ่านออกเสียงต่างอันต่าง
ก็ไม่ดงกัน อย่างหาแต่ว่าไกลไปเลย เขาแต่ธรรมยุดักบัมทานิกายในบ้านเราก็
ดงกมดไม่เหมือนกันเลยแล้ว ข่าภาษาก็ไม่เหมือนภาษาอริยก แล้วมีคำของ
เพื่อนบ้านในภาษาอันน้อยอยู่ โกลดเคียงกันเข้ามาประปนอีกมากด้วย เหตุอันเป็น
เหตุให้ต้องเติมอะไรต่ออะไรเข้าอีกทั้งนั้น รอดคือที่ไม่ใช่เติมฮงบฮ่าบในครั้ง
เดียว คงจะค่อยเติมค่อยไปสุดแต่จะมีอะไรดขของขมจึงพอจำ อาจถึงเกิดเห็น
ได้ทีกล่าว พัว ทางเราเขียน พญา มาก่อน ทางเขมรเขียน พวา ทางพม่าเขียน
พวา นมักเป็นด้วยหนึ่งต่อทางอริยกซึ่งเป็นโครงไม่มีดอ ฟ จึงดตมหนึ่งต่อชนไซ
ค่างคือ ฟ ตามที่เห็นไกล ภายหลังเราจึงเติมตัว ฟ ชนไซ นเป็นอนุทาหรณ
ข้อประหลาดที่ดาคณมอยู่อย่างหนึ่ง ซึ่งภาษาไทยไม่เหมือนภาษาเขมร
มอญ พม่า ทมเฉียงณ จนมีนทานเด้าหัวเราะกันอยู่ว่า พวกไทยเงยอสร้างคำดา
ดุดบ่อนำใจริมทาง เพื่อบำรุงคนเดินทาง แต่ก่อนจะดุดบ่อนำนจำเป็นต้องทำ
ดักเข้าไป อันจะแดงเห็นไม่ได้ในถนน จึงเขียนหนึ่งต่อบกบอกใจว่า ทนมนว
ความประสงค์ของผู้เขียนใจ ก็คงใจจะบอกคนเดินทางให้รู้ว่า ทนมนว อันอาจ

ตกกันได้ แต่คนเดินทางอ่านแปดความไปเฉยอย่างหนึ่งว่า ที่นี้หมื่นหน้า เดยรับ
หนังสือเปิดเบิ่งไปไม่ได้พักแยะไม่ได้กินน้ำ เหตุนี้แหละทำให้ต้องจัดอักษรตาม
หมู่แยะวรรณยุกต์เพิ่มเติมเข้าอีก ทางเขมรมอญพม่าเขาสบายไม่ต้องจัดทำ ฉะนั้น
จะบอกท่านให้ทราบว่า เมื่อฉันเล็ก ๆ เคยได้รับสอนให้อ่านว่า กน กิม กาน กิม
กิม อย่างเช่นท่านคิดว่าคงจะเป็นเช่นนั้น ที่ท่านเคยได้ยินอ่านเป็น กน กน กาน
กน กน นั้นเคลื่อนไปเฉยแล้ว ปฐมมาลา ระบบที่ฉันดูไม่พบที่กล่าวถึงไม้ตรี
ไม้จตุวา แต่ขอสารภาพว่าไม่ดูได้ตรวจถนัดนัก จะหยุดเพียงเท่านี้ ยังพูดไป
ก็จะยิ่งมากความไปอีก

เรื่องคำซึ่งเกี่ยวแก่ข้าง คาดเห็นว่าจะไม่เกี่ยวข้องด้วยกระบวน คงจะ
เป็นชื่อทางปฏิบัติ เช่น ข้างซ้าย ก็จะหมายความว่าเวียงเช่นกัน ได้ของนี้ยกต่อไป
ข้างคำ ส้มจะเป็นสำหรับอะไร เช่น ข้างคุดไม้ ข้างพังกา นักชนมาได้ว่าเคย
อ่าน อินเดียนแพร์เตล มีพม่าเรียกว่า ขงคา จึงได้ต้องเปิดพจนานุกรมตั้งถกถกดู
พังกา ขังคา แปลให้ไว้ว่าชื่อเมืองเขมรก็หมดดี ข้างโคตแล่ม ถ้าตามที่ท่านพบ
ในพจนานุกรมมตายูกก็เห็นว่า บื้อมอ้ง อาจได้แก่ ข้างเขน ก็ได้ โจษทัฬห เห็น
ด้วยว่าไม่ใช่ชื่อชนิดข้างจริง

ฉันได้ตรวจตรงถึงขอที่ท่านรู้งว่า ขรรณเนียมไทยแต่ก่อนจะถือซ้ายเป็น
ใหญ่ เมื่อคิดประกอบกับที่ฉันบอกท่าน ถึงว่าทางราชการถือทิศเป็นใหญ่นั้น
เมื่อคิดเทียบกันถนัดกัน ก็ขอกล่าวที่ศัพท์จะนอกเป็นทิศหน้า ทิศเหนือก็เป็น
ซ้าย จัดเขาผู้ใหญ่ไว้ทางเหนือก็ถือถือว่าซ้ายเป็นใหญ่นั้นเอง

พรส

กรมศิลปากร

วันที่ ๒๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๒

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบใ้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับถวายพระหัตถ์ลงวันที่ ๑๖ และที่ ๒๒ มีนาคม รวม
๒ ฉบับไว้แล้ว พระเดชพระคุณต้นเกล้าฯ หากสุดมิได้

ที่ข้าพระพุทธเจ้าตั้งไม่ครีในคำอักษรคำ เป็นความผิดของข้าพระพุทธ
เจ้าโดยแท้ ข้าพระพุทธเจ้าประสงค์เพียงจะจดเพียงอักษรคำ ซึ่งมีเสียงผันเป็น
สูงกว่าลงไม่โทเล็กน้อย ไม่ทราบเกล้าฯ ว่าจะจดเป็นเครื่องหมายอย่างไร จึงได้
ใช้ตัวกำกับ แต่ไม่ได้กราบทูลความข้อนี้ให้ทรงทราบ

เวลานี้คำว่า note ในภาษาอังกฤษ มักถอดเป็นหนังสือไทยว่า โน้ต
สอบถามก็ได้ความว่ากระทรวงธรรมการบัญญัติไว้เช่นนั้น ข้าพระพุทธเจ้าเคย
เขียนว่า โน้ต เมื่อเวลาพิมพ์พิมพ์ถูกเติมไม่โทให้เต็มอ ข้าพระพุทธเจ้าเห็นพ้อง
ในพระดำริทศยศร์ตั้งประทานข้าพระพุทธเจ้าไว้ ว่าคำต่างประเทศถ้าไม่จำเป็น
ก็ไม่ควรตรงวรรณยุกต์ จะอ่านเป็นเสียงวรรณยุกต์ไรก็ได้ คำว่า โน้ต ในภาษา
อังกฤษเองก็อ่านได้หลายเสียง สุดแล้วจะเห็นคำในรูปประโยคชนิดไร ใน
หนังสือไทยใหญ่ คำ นด โน้ด ก็เขียนเป็น นุด จะอ่านเป็น นุด นด และ โน้ด
ก็แล้วแต่คำ หรือจะออกเสียงระหว่าง นด กับ โน้ด ก็สุดแล้วแต่คนพูด ข้อ
ถ้าคำอยู่หมู่ฟังเข้าใจความหมายหรือไม่ สระ ออ อี อู ของเขา ใช้ประกอบ
แต่คำที่เป็นแม่ ก กา ถ้าเป็นแม่อื่นไม่ใช่ เช่น ยัน หรือ ยาน ก็เขียนเป็น นน
เท่านั้น สระ อี และ อู ก็ใช้ อี และ อู เท่านั้น

ในตำราอักษรวิธีกาษาไทยกำหนดให้ออกเสียง อะ ในคำที่ประกอบขึ้น
จากภาษาบาลีหรือสันสกฤต เช่น กาญจนะบุรี ราชะบุรี จุฬาลงกระณะมะทา
วิฑะยาชัย เพชชะระบุรี แต่เป็นพื้นการอ่านการพูดของคนสามัญ เพราะที่พูดกัน
เป็นปกติ ก็เป็น กานบุรี ราชบุรี จุฬาลงกอน แดะ เพดบุรี ครั้นถึงคำว่า ธนบุรี
ชลบุรี ก็ผันให้อ่านเป็น ธนะบุรี ชะละบุรี ไปไม่ไหว แต่ถึงคำซึ่งประกอบกับ
คำไทย เช่น ราชวัง ผลไม้ ก็ออกเสียงตัวสันสกฤตในคำหน้า

ที่ทรงพระเมตตาตรัสประทานเรื่องเพลงแตรเรื่องประ โคมมานั้น พระเดช
พระคุณฉันเกิดฯ หาที่สุดมิได้ ความรู้เรื่องตำนานเพลง รู้จักด้วยเกล้าฯ ว่า
เรื่องจริง ข้าพระพุทธเจ้าได้มี โอกาสซักถามผู้รู้ทางกรมศิลป์ากร กิริยาที่จำ
ลึบ ๆ ถิ่นมา คงเป็นด้วยผู้รู้ ๆ แต่การบรรเลงอย่างเคียด การที่จะกันคว่ำจริง
หย่อนไป

แต่อยู่ ตามที่เขาบอกข้าพระพุทธเจ้าว่าไม่ได้ ไล่แบ็งหิน เพราะมีลักษณะ
กันกว่า เต้าช่วย แดะไม่จำเป็นให้ยาวมาก คงไล่แต่หน้าถ่อเท่านั้น

ที่ทรงพระเมตตาประทานข้อทรงตั้งนุษฐานเรื่องหนังสือไทยนั้น เป็นหลัก
แนวคิดแก่ข้าพระพุทธเจ้าที่คิด เรื่องตั้งหนังสือไทยยุ่งยากเกิดจากต้องการถ่าย
เสียงภาษาอริยกระซึ่งในทางเสียง ไทยพูดไม่ได้ แดะทั้งต้องการจรรวมเอาเสียง
ของไทยไว้ด้วย เรื่องจึงปนกันใหญ่

ฝรั่งคนหนึ่งมีความเห็นว่าภาษาไทยเดิม คำประกอบนามที่เรียกว่า คุณ
ศัพท์ (เตียนเด็ก ใช้ เปดียนเป็น วิเศษณ์ หมด) อยู่หน้านามอย่างภาษาจีน เมื่อ
ไทยยกตงมาถึงคอนได้ประเทศจีนหลายพันปีต่อจมาแล้ว ไปผสมเข้ากับภาษา
ของชนชาติที่เป็นบรรพบุรุษของพวกมอญ — เจมร ซึ่งใช้คุณศัพท์ประกอบ

หลังนาม ภาษาไทยจึงมาเป็นอย่างภาษาตระกูลมอญ-เขมร แต่เหตุผลที่เขาให้ไฉยยังไม่กระจ่างพอ ข้าพระพุทธเจ้าจึงเป็นแค่สังเกตได้ ในภาษาไทยอาทมิคุณศัพท์ย่อหน้านามก็มอยุ่หลายคำ ซึ่งข้าพระพุทธเจ้ายังคิดไม่ออกว่าทำไมจึงเป็นเช่นนั้น ในภาษาจีนก็มอยุ่คำหนึ่ง คือ คำว่า ไฉย ในภาษาแต้จิ๋ว แปลว่าทะเลโต ตรงกับคำว่า ไทหลัว (น่าจะหมายถึงชาวฮกเกี้ยน) แต่ตามปกติคำว่าทะเลโต ในภาษาจีนเป็น ไฉย ซักถามจีนผู้รู้ถึงต้นเหตุคำที่กตบถนักไม่ได้ความ

คำว่า เฮ ในไฉยากรณ์ไทยว่าเป็นกริยา แต่ฝรั่งอธิบายว่าในภาษาไทย คำว่า เฮ เป็นบุรพบท เช่น นายมาเอาดินสอเขียนหนังสือ ถ้าเป็นคำนามก็มักเป็น นายมาเขียนหนังสือด้วยดินสอ

ทศวรรษเรื่องสอนอ่านว่า กข กข กข เป็นถูกเสียงเก่าแน่ เพราะไทยถิ่นอื่นออกเสียงคำที่ไม่มีพยัญชนะเป็นเสียงวรรณยุกต์จตุรทนต์ เมื่อนอนอาทมิคุณข้าพระพุทธเจ้าไม่มัสการพระพุทธบาทสระบุรี สิ่งที่ทำให้ข้าพระพุทธเจ้าเพ่งคือฟังเสียงชาวชนบทพูดกัน รู้สึกด้วยเกล้า ๆ ว่า คำที่ไม่มีพยัญชนะออกเสียงเป็นเสียงจตุรทนต์โดยมาก นาน ๆ ก็มีเสียงเพี้ยนเป็นไม้ตรีทนต์ ๆ ที่เสียง กข กข กข ตามที่ข้าพระพุทธเจ้าเคยได้ยิน เป็น กข กข กข ก็คงเกิดขึ้นมาจากเหตุนี้ คิดด้วยเกล้า ๆ ว่าเสียงต้นในภาษาไทยเดิมจะเป็นเสียงไม้จตุรทนต์ เพราะเสียงอ่านใน กข กข กข มีเสียงจตุรทนต์สองร้อยไป

เรื่องถือซ้ายขวา ตามที่ทรงพระকারนั้น ข้าพระพุทธเจ้าเชื่อว่าเดิมไทยถือซ้ายแน่ ที่มาเปลี่ยนเป็นขวาเพราะเขาอย่างประเพณีชาวฮกเกี้ยน ที่การบวชนาคถือซ้ายเป็นใหญ่ มีผู้อธิบายให้ข้าพระพุทธเจ้าฟังว่า เพราะจะได้เข้าตรงทางเบื้องขวาของพระประธานได้ทีเดียว ไม่ต้องไขว่กัน

๕๖๖ ๕๖๖
เมื่อวันจันทร์เช้าพระพุทธรเจ้าไปในงานพระราชทานเพลิงศพพระยาภิเชียร
ศิริ เห็นเขาทำฐานเผาอย่างตามขนาดโตงโตงไว้ช่องเผาตรงกลาง ไม่มีหลังคาไม่มี
คอกไม้ประดับ มีแต่หยงกปรกอบตามขอบฐาน คิดด้วยเกล้า ๆ ว่า นี่เองคือ
ฐานนี้ เพราะตรงลักษณะที่มีผู้ชี้บายให้ข้าพระพุทธเจ้าฟัง หากแต่ทำาเป็น
ทึบ ไม่เป็นเสาคตามธรรมดา

มีผู้บอกข้าพระพุทธเจ้าว่า หมวกของเจ้านาย เรียกว่า พระตุ้มปี่ หมายถึง
ความว่าหมวกหัวไปไม่เฉพาะหมวกชนิดใด คิดด้วยเกล้า ๆ ว่า ตุ้มปี่ คำนี้
น่าจะตรงกับ topi ในภาษาฮินดูستانی และภาษามลายูซึ่งแปลว่า หมวก แต่
ภายหลังหมายความว่าถึงหมวกเฮดเมค หรือพวกกันแดดโดยเฉพาะ ซึ่งในเวลานี้
ฝรั่งก็เรียกว่า โด๊ป

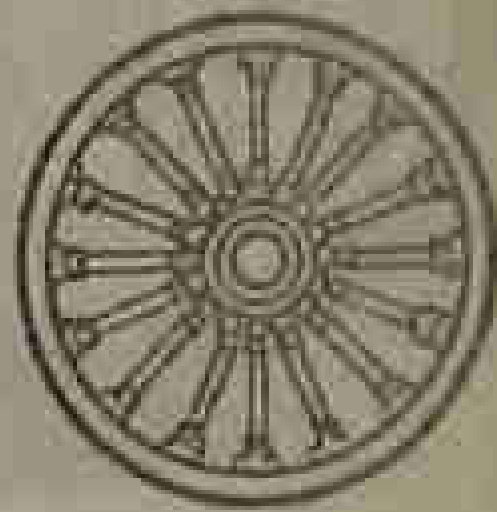
ในต้นชันศกใหม่ พ.ศ. ๒๔๗๓ ข้าพระพุทธเจ้าขออัญเชิญคุณพระรัตนไตร
จงคิดบรรดาให้ไต่ผ้าพระบาท จงทรงพระเจริญทรงพระเกษมสำราญ ตลอดจน
ไปชุกกาดนาน ข้าพระพุทธเจ้ามีความหวังอยู่อย่างนี้เสมอ

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า ๆ

ข้าพระพุทธเจ้า *พร.ศ. อุนนทมนตรี*

ขอประทานกราบทุก สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์

พระราชลัญจกร

จักรราช

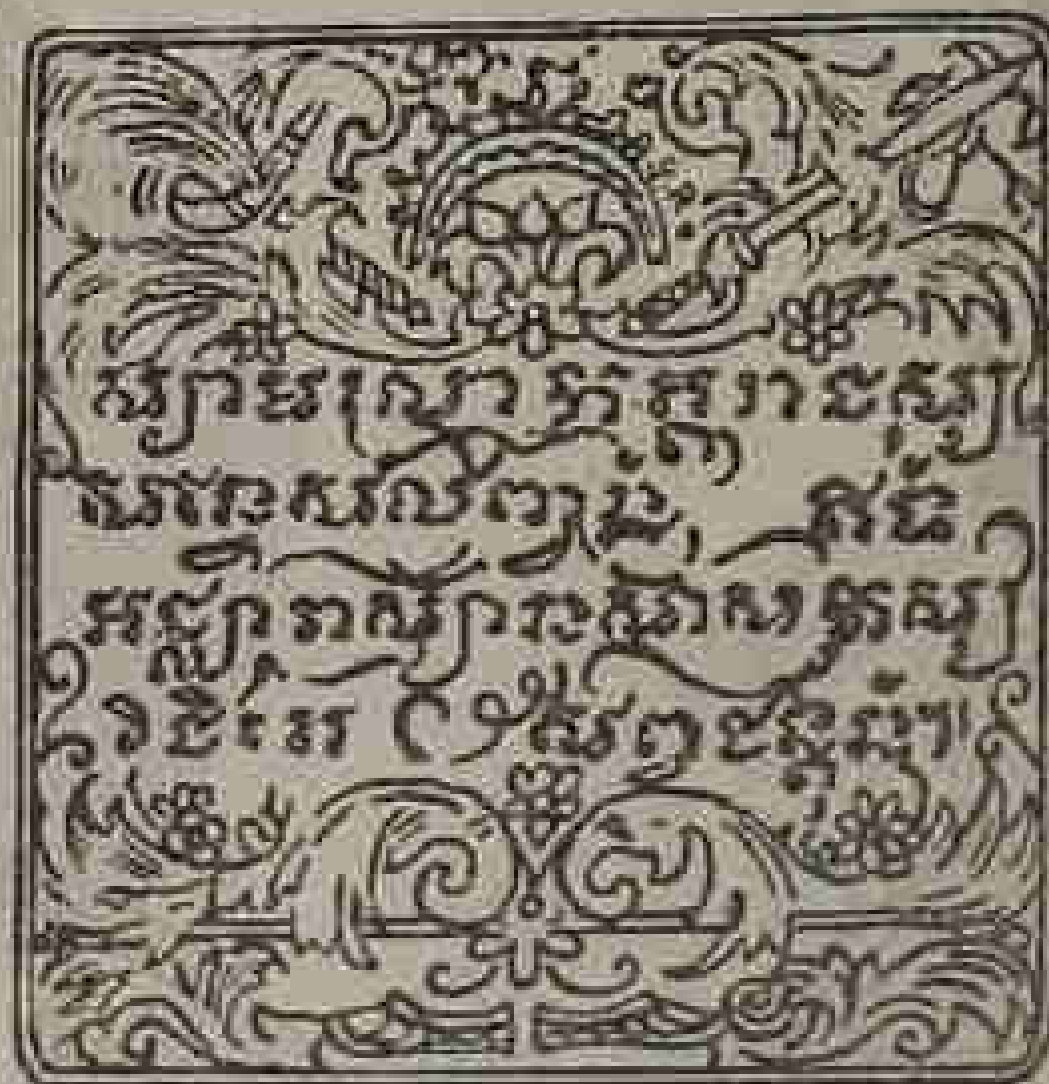

อุณาโตมในกลีบบัว

พระครุฑพาดองค์ใหญ่

โอบราชพท

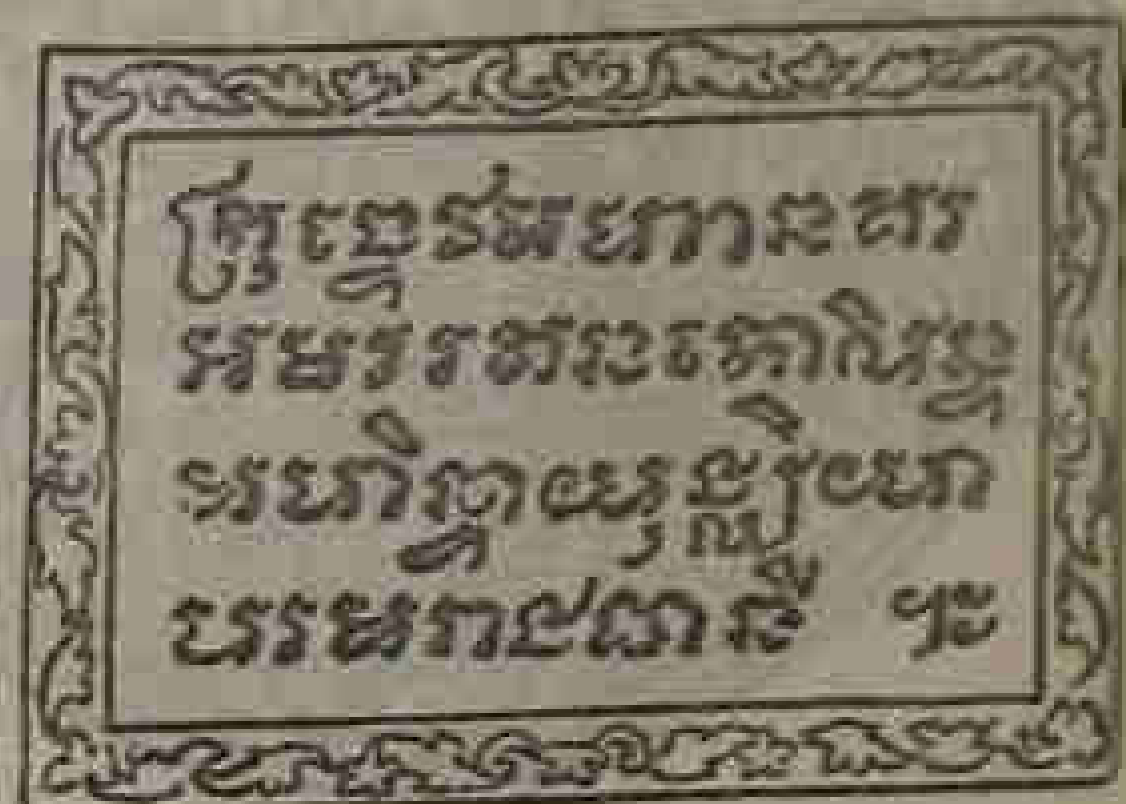
สยามโลกกักราร

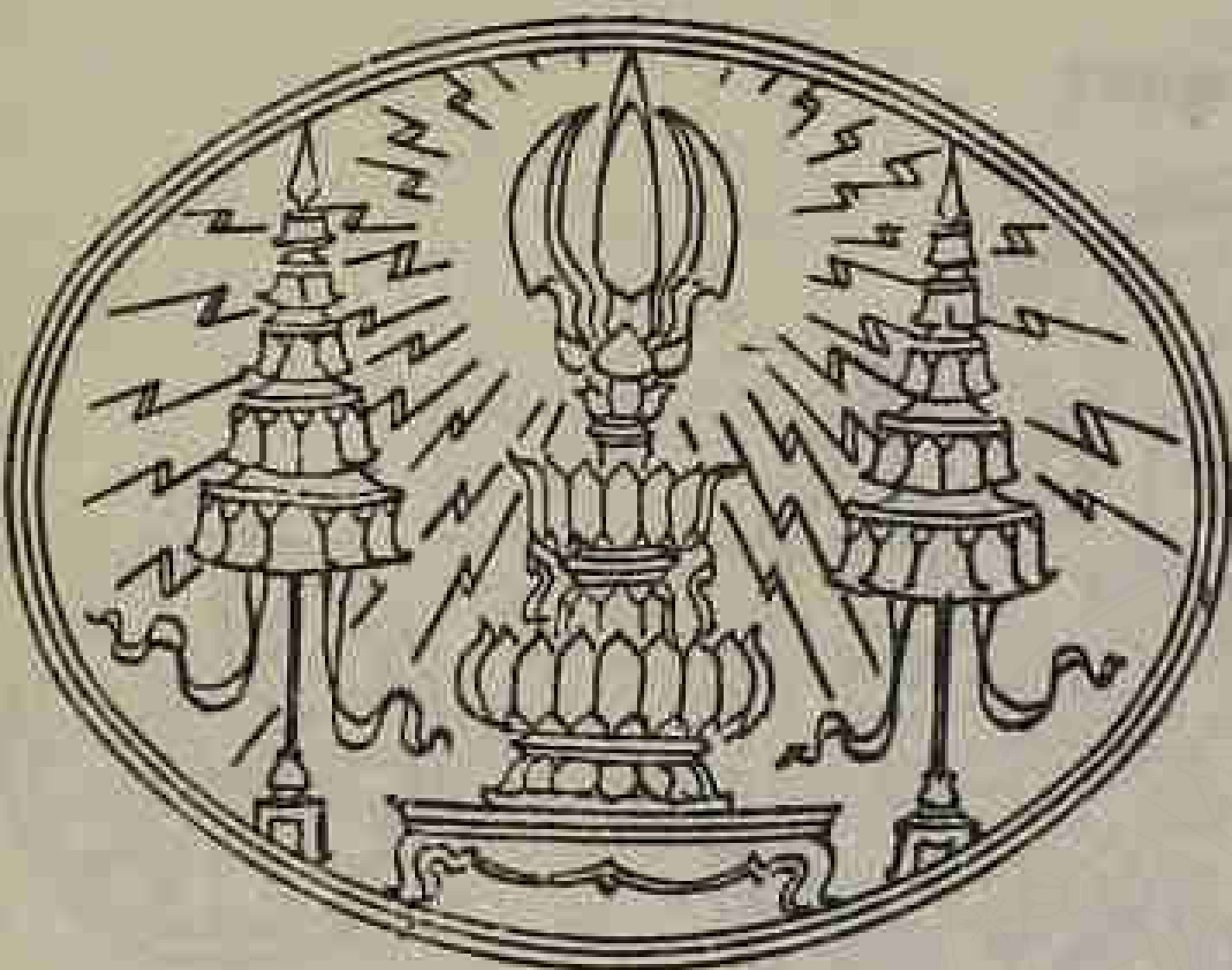
พระพมด

พระบรมราชโองการองค์ใหญ่

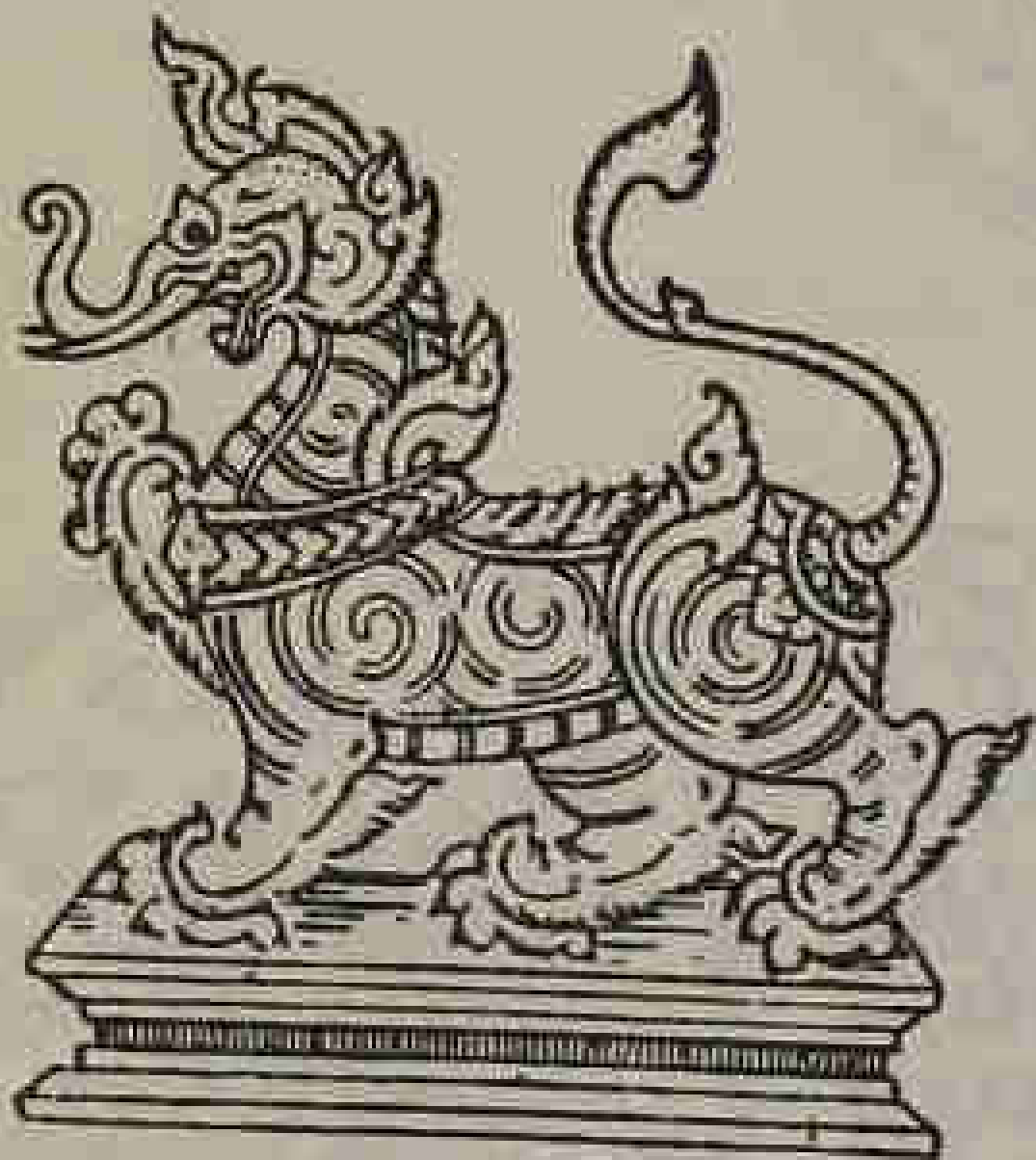
นามกรงองค์ใหญ่

วชิระวอย

พระขมทรงสิงห์

ราชสิงห์

สิงห์น้อย

พระเพลิงทรงพระมาก

พระมหาเทพทรงพระนนทิกาว

บุษบกภาพระทีป

จันทรมณฑล

พระพิรุณทรงนาค

พระรถเมรี

สุริยมณฑล

พระศุลหาร์

ไตรเศียรสารเศวต

นักษัตรอภัยภักดิ์ (เก่า)

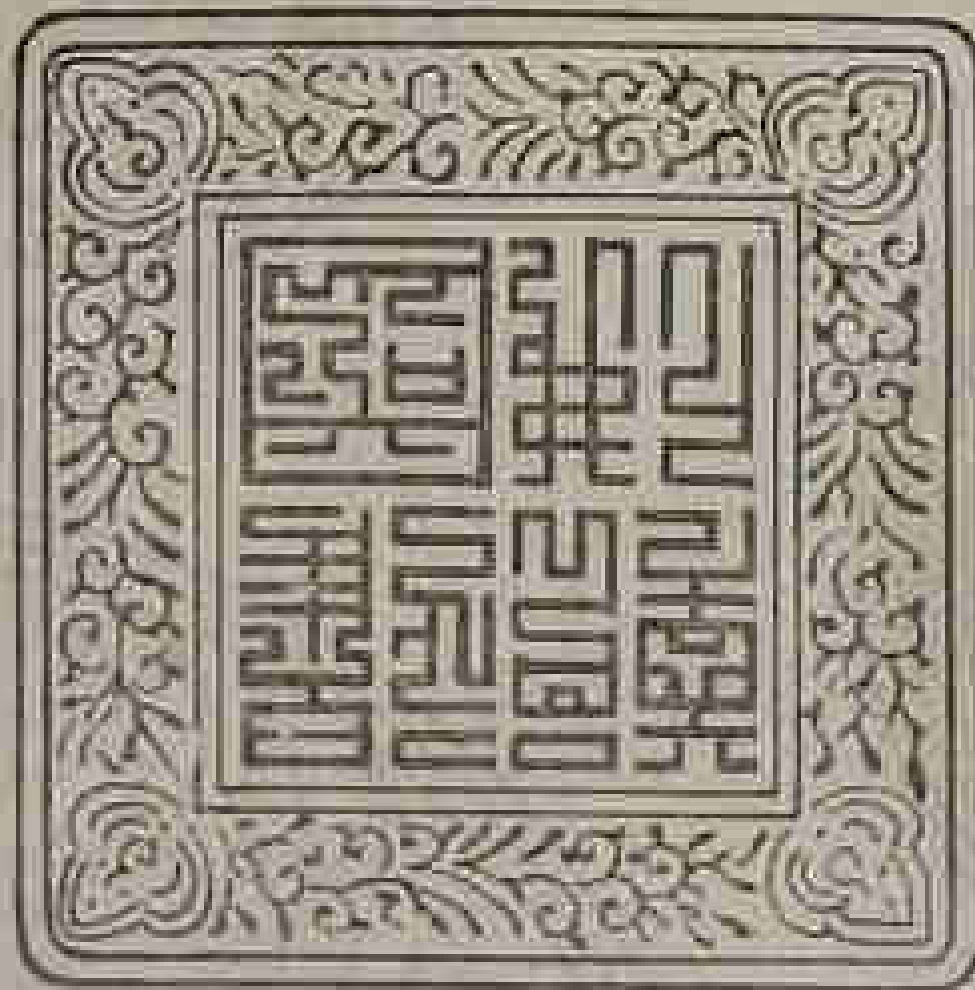
สยามรูปไข่

จักร

นักษัตรอภัยภักดิ์ (ใหม่)

อักษรจินตีสายอ่อน

บัวแก้ว

ราชวັดตภ

อักษรพระนาบ่อ

ราชวັดตภ

สารบัญคำ

ก ข เถก	๓๕๒	กลังสินคำ	๑๗๑, ๑๗๔, ๑๗๕, ๑๘๘, ๒๐๕
กรวม	๒๓๓, ๒๓๔, ๒๔๓	โกลง	๓๐๕, ๓๑๓
กรรชิ่ง	๑๗๓	ภาค	๒๕๒, ๒๕๘, ๓๐๕, ๓๑๔
กลอม	๓๐๕, ๓๑๓	ภาคเสือกฤษ	๑๐๖, ๑๑๖, ๑๓๕, ๑๓๕
กลาโหม	๒๘๖, ๒๕๓, ๒๕๕, ๓๑๕	กาบชด, บัน	๓๒๖
ก้อง	๑๔๐, ๑๕๗, ๑๗๑, ๑๗๒, ๑๘๓	คำฝรั่ง - คำไทย	๒๑๘, ๒๔๗, ๒๕๒, ๒๕๘
กะบัง	๒๒๐	โคตร	๑๖๓, ๑๘๕
กาบพลาเมสร	๕๑, ๕๗	โคตรแล่น	๓๓๘, ๓๕๓
กาเย็บไม้	๒๔๔	ฆาต	๓๒๔
เก็	๒๔๕, ๒๕๓	งอน	๑๖๕, ๑๖๘
เกษตร	๒๗๓, ๒๗๗	จกอบ	๑๓๓
เกาซล	๑๗๒	จตุรมุข, ตัก	๑๔๕, ๒๑๖
ขนมอม	๑๓๘	จังกอบ	๑๓๘
ขนม	๑๖๔, ๑๖๘	จันทรมณฑล, ตรา	๒๑, ๔๗, ๔๕, ๕๓, ๗๕
ขนม	๑๕๘	จ่ารงค์, บัน	๓๒๖
เขม่า	๒๑๕, ๒๒๒	จัมก้อง	๑๓๒, ๑๓๖, ๑๔๐, ๒๐๕
✓ กาบ	๒๒๐-๒๒๒	จุดไฟไว้ที่ศพ	๑๐๕
ข้าวต้มสี่	๒๒๔, ๒๓๑, ๒๓๒, ๒๔๒	แจ่ม	๑๔๔
ขุขันธ์	๑๖๕, ๑๖๕, ๒๐๓	แจงรูป	๑๐๕, ๑๑๗
เขาวัง, เขารบุรี	๑๔๕, ๑๔๘, ๑๕๕, ๑๕๖	ฉัพพรรณรังษี	๒๑๖
เขวนสห	๑๐๖	ฉาม	๒๘๓, ๒๘๖, ๒๕๑, ๒๕๒, ๒๕๘
เขียนทอง, เก็	๗๓, ๗๕	ฉาท้วย	๓๓๕, ๓๔๒, ๓๕๐
กษัตริ์, ตรา	๔๗	ชช	๒๐๓, ๒๐๔, ๒๐๗
✓ ความ	๒๑๒-๒๑๕, ๒๓๔, ๒๒๑	ชงัก	๕๕, ๑๑๑, ๑๑๘
ครุฑท่า, ตรา	๑๒๑	ชัมมงคล	๓๓๕
เครื่องเรือน	๒๘๘	ชา	๑๔๑, ๑๕๗

ข้าง, ถ้าเกี่ยวข้องกับ	๓๓๘, ๓๕๐, ๓๕๓	หักทอ	๓๐๐
ขาด	๒๒๑, ๒๓๖	ทับ	๒๓๗, ๒๓๘, ๒๖๕
ชอณ	๑๖๖, ๑๖๗, ๒๐๐, ๒๐๕	ทับเกษตร	๒๓๓, ๒๓๗, ๒๘๗
ชอเพลง	๓๓๘	ทาบมัน	๑๐๐, ๑๑๒, ๑๑๓, ๑๑๖
เข็ดหน้า	๒๓๓, ๒๓๔, ๒๓๗	ท้าววิญ	๒๐๗, ๒๖๔
ช	๓๒๑	ทักบอง	๑๗๐, ๑๘๗
ช้ายขวา, ถือ	๒๕๖, ๓๐๓, ๓๕๓, ๓๕๖	เทียนสิ้น, เมื่อง	๑๗๒, ๑๗๖, ๑๕๐, ๒๑๐
ชัมซาบ	๑๗๑, ๑๘๗	ไท, เจ้า	๖๖, ๖๗, ๖๘, ๗๔
ชอ	๒๒๕	ชวงสาร, นามนต์	๑๐๓, ๑๐๔
ช	๒๕๓	ชรรมาณ	๑๓๑
ตง	๑๖๒, ๑๖๓, ๑๘๕, ๑๖๕, ๑๖๖, ๑๖๗	นกรหลวง, นกรวม	๕๗
ต่าน	๑๗๐, ๑๗๑, ๑๘๗, ๑๘๘	นมสาว, เนื้อ	๗๓, ๗๕
ตัมภาอาบศพ	๑๐๐, ๑๑๒	น่านเจ้า	๑๘๖, ๒๔๑
ตราสัง	๑๐๒, ๑๑๕, ๑๑๖, ๑๒๑, ๑๒๔	น้ำยา	๒๑๕
ต่อไฟ	๑๐๘	นักกิต	๑๗๐, ๑๘๗
ตะกอน	๓๐๓, ๓๑๐	นุ่งผ้าสพกลับ	๑๐๑
ตัดหน้าถาน	๒๘๓, ๒๘๕	บริเวณ	๑๕๔, ๑๖๑, ๑๘๕
ตัวเป็ย	๒๑๓, ๒๒๐	บัต	๒๒๖, ๒๒๗, ๒๓๓
ดัลงกา	๓๔๘	บัตพลี	๒๐๗, ๓๑๖, ๓๒๐
ตัมป, พระ	๓๕๗	บันลอย	๒๕๗
จอบ	๓๐๑, ๓๑๑	บันใหญ่-บันแดง	๕๗
เต้าอู	๓๕๑, ๓๕๕	บัวเดือน-บัวพัน	๑๕๕, ๑๕๖, ๑๕๒, ๑๕๘, ๑๕๖
แต่	๕๓, ๕๔	บัวลอย	๓๓๗
ถ่านเต้	๑๐๗, ๑๑๗	บาลบรูย	๑๗๐, ๑๘๗, ๒๐๖
เดือน	๑๖๑, ๑๖๓, ๑๘๕, ๑๕๕, ๑๕๗	บานกบ	๒๓๓, ๒๓๗
ทรงมัน	๕๑, ๕๗	บาสวี	๒๒๗, ๒๒๘, ๒๓๓, ๒๕๑
ท้องชัว	๗๓	บุษบก	๕๗
ท้องพัน, ถ้ำสาย	๗๓, ๗๕	บุษบกตามประทีป	๗๖, ๗๖
ทวาราคี	๒๕๘, ๓๐๖	บุษบง-บุษบัน	๑๕๕, ๑๕๖, ๑๕๒, ๑๖๐, ๑๘๕

✓ สิบเบณูจรรงก์,	๑๘๔, ๑๖๓, ๒๑๒	พรมมาสตร์	๓๒๖
เบณูจา	๓๓, ๓๘, ๘๘	พอด	๒๕๕
เบ็ช	๒๕๓	พระเกี้ยว, ตรา	๔๓
โบสถ์	๑๘๔, ๑๘๕, ๑๖๓, ๒๑๐	พระขรรค์, ตรา	๒๑
โบกหยาด	๑๕๗	พระครุฑพ่าห์ (รัชกาลที่ ๕), ตรา	๔๔, ๕๕
ประโกมศพ	๓๓๗	พระขันพริ้วต้นเขม, ตรา	๔๖
ประเพณีการเกิด	๒๐๐, ๒๐๓	พระตุลพ่าห์	๔๕, ๕๒, ๗๕
ประเพณีเกี่ยวข้องกับการทำศพ	๒๕๘	พระตระกูล	๒๐๒
ประเพณีอู่สาน	๒๕๘	พระตะบอง	๗-๘, ๑๐-๑๑
ประตุป่า	๑๐๗	พระนนทิการขึ้นแท่น, ตรา	๕๖
ประตุผี	๑๐๖, ๑๐๗	พระน้ำสพ	๑๐๗
ปราสาท	๕๗	พระนาง	๓๖-๓๗, ๕๐, ๕๗, ๕๕, ๖๐
ปรา	๒๘๗, ๓๐๑, ๓๑๐	พระพรหมนั่งแท่น, ตรา	๓๕
บัญชีครุฑ	๓๒๒	พระเพลิงทรงมรด, ตรา	๘๓
มัดแดง	๒๐๑, ๒๐๖	พระมหาเทพทรงพระนนทิการ, ตรา	๔๕, ๔๕, ๖๒, ๗๖
น้ำ	๑๕๕, ๑๖๑, ๑๖๓, ๑๘๕, ๑๖๖, ๑๖๗	พระขมทรงสิงห์, ตรา	๔๕
น้ำค	๓๑๗, ๓๒๗	พระรามทรงรถ, ตรา	๒๑, ๗๕
ป่าทอ	๒๕๒, ๒๕๖	พระลักษณะทรงหลุมาน, ตรา	๒๐
แปรรูป	๑๐๕, ๑๑๗	พลับพลางคุ่มข	๑๒๑, ๑๒๓, ๑๒๔
แปลร้อย	๓๕๑	พังกา, ข้าง	๓๓๗, ๓๕๓
เปรียบน้ำ-ปรึมน้ำ	๑๗๓, ๑๕๒	พันชนม	๑๐๒, ๑๐๒
ผา	๑๘๖, ๑๕๖, ๑๕๕	พิน	๒๕๖
เผาศพ	๑๐๘	พิสง	๒๓๖, ๒๔๗
เผื่อ	๑๕๕	พทอ	๓๑๗
เพื่อน	๑๕๕, ๑๖๑, ๑๖๕, ๑๖๖, ๑๘๕	โพท	๕๑, ๕๒, ๕๖
ผัดแก, จุด	๒๕๖	พู	๒๑๕
พวง-ป่า	๑๕๖, ๑๕๗, ๒๑๑, ๒๑๕	ภัทรปฏิ, ไรขแม้ง	๒๐๑, ๒๐๕, ๒๑๗, ๒๑๕
พนมศพ	๒๕๕, ๒๖๐		

ภาณี ๑๓๓, ๑๓๗, ๑๔๐, ๑๕๗, ๑๕๘
 ภู ๑๖๖, ๑๖๗, ๒๑๑
 ภูมิสถานกรุงศรีอยุธยา ๒๔๖, ๒๕๑, ๒๕๔
 มนจาค, ภู ๓๒๕, ๓๒๖
 มนจาค ๕๗
 มโหรี ๒๕๖, ๓๐๒
 มโหรี ๒๕๖, ๓๐๒
 มโหรี ๒๕๖, ๓๐๒
 มหาชัย ๓๑๕, ๓๒๒, ๓๓๖
 มหาทวีป ๓๐๗, ๓๐๘, ๓๑๕
 มหาภิรมย์ ๓๒๒, ๓๒๗, ๓๓๖
 มหาดไทย ๒๕๓, ๒๕๕, ๓๐๖
 มหาสารบุคลวิชา, ตรา ๔๗, ๔๘, ๖๒
 มหาสารวิง ๓๓๕
 มหาโองการ, ตรา ๑๒๑
 มังกรทาบแก้ว, ตรา ๑๒๑
 มัตสย ๑๐๒, ๑๑๔
 เมรุ ๒๗๓, ๓๐๑, ๓๑๐, ๓๓๑
 เม่า ๑๓๖
 แม่ช้อ ๑๖๗, ๒๐๑, ๒๐๔, ๒๐๕, ๒๑๗
 แม่ช้อ, เข้ม ๒๗๐-๒๗๑, ๒๗๕, ๒๕๗
 แม่ช้อ, โองการ ๒๒๔, ๒๕๐
 แมว ๕๕, ๑๐๐, ๑๑๑
 แม่สี ๒๑๓
 ขอดศรี ๒๓๔, ๒๕๓
 ยายกะลี่ ๑๐๗
 ยี่สาม ๑๗๓, ๑๖๓
 โขงไปรบ ๒๕๖

ฆ, ฝ ๒๐๒, ๒๐๖, ๒๒๕
 ฆ ๒๑๕
 ฆ ๑๐๑, ๑๑๓
 ฆ ๒๑๗, ๒๒๒, ๒๔๑
 ฆ ๒๕๒, ๒๕๗, ๓๐๕, ๓๑๔, ๓๑๗
 ฆ ๒๕๗, ๒๖๓, ๓๕๗
 ฆ ๓๐๕, ๓๑๓
 ฆ ๓๑๔
 ฆ ๒๗๓, ๒๗๗, ๒๕๔, ๓๐๑, ๓๑๑
 ฆ ๒๗๕, ๒๗๐, ๒๗๗
 ฆ ๒๑๒, ๒๓๗
 ฆ ๗๓, ๗๕
 ฆ ๑๖๕, ๑๖๗, ๑๖๘, ๒๐๓
 ฆ ๓๐๕, ๓๑๓
 ฆ ๕๗
 ฆ ๒๕๖
 ฆ ๑๗๖
 ฆ ๒๕๕
 ฆ ๑๐๕
 ฆ ๒๕๕
 ฆ ๗๓, ๗๕
 ฆ ๑๐๕, ๑๐๖
 ฆ ๑๐๒, ๑๐๓, ๑๑๕, ๑๑๖, ๑๑๗, ๑๒๐
 ฆ ๒๗๑, ๒๗๓, ๒๗๔-๒๗๕
 ฆ ๒๕๗, ๓๑๒, ๓๑๗, ๓๒๗
 ฆ ๑๐๒, ๑๑๕
 ฆ ๑๐๕, ๑๑๖

สมัย	๓๔๐, ๓๔๒	หงส์	๒๓๕
สวน	๑๕๘, ๒๑๓	หงส์-ก้าม	๒๔๐, ๒๔๕
สาว	๒๔๕, ๒๕๐, ๒๕๑	หนังสือไทย, ตัว	๓๔๓, ๓๔๖
สาว	๑๓๖	หมอลำเข	๒๔๖, ๒๕๐
สะพานหม	๒๗๔, ๒๗๘	หน้าบรรพ	๑๒๑, ๑๒๔, ๑๒๖
สังเค็ด	๑๓๑, ๑๓๕	หัวผมสห	๑๐๑
ตีป่หรือ	๒๖๔	หัตถ์ดั่งกิ้ง, นก	๒๕๓, ๒๕๕, ๓๐๐, ๓๐๗
สาม	๑๔๕, ๑๔๖, ๑๔๗	โหมต	๖๓
สามเษงต่างกัณ	๓๔๗-๓๔๘	อกไก่	๕๗
สามหา	๑๐๖	อนรินทร์วิมาจลัษ	๒๕๘, ๓๐๕
สิบสองนเกศัตว์	๒๘๕, ๒๕๗	อกเษก	๑๑๔, ๑๑๕
สิบสองพระกำนัล	๒๐๘, ๒๓๐, ๒๓๔, ๒๔๔- ๒๔๕, ๒๖๑, ๒๖๕	อักษรวัดชัย	๑๒๕
สิบสองพระกลัง	๒๐๘, ๒๓๐	อา-อาว	๘๔, ๘๖, ๘๖
สี่ของช่าง	๑๕๖, ๑๕๖, ๒๓๑, ๒๑๖	อากร	๑๓๓, ๑๓๗, ๑๗๑
สี่อป่า, ตรา	๔๗	อาบน้เต็ก	๒๐๗
สุริยมณฑล, ตรา	๗๕	อุณทศวิชัย	๓๓๕, ๓๑๕
✓ เสน	๒๒๑, ๒๓๕	อุตรกรู	๒๕๓, ๓๐๐, ๓๐๗, ๓๑๕
เสมาธรรมจักร, ตรา	๗๖-๗๗, ๔๕	อุทยานบทสร้อยบท	๕
หกละเมณ	๓๔๘	อุทยานพร	๒๗๔, ๒๗๘
✓ หง	๒๑๕, ๒๒๑	อุทยานพรพิสัย, เมือง	๒๖๕
หงษาหมาน, ตรา ๑๕, ๕๕, ๘๑, ๘๒, ๕๕, ๑๒๑		อุปยุราช	๕
		โอบราพรต, ตรา	๘๑, ๑๒๑

สารบัญคนชื่อคน

กัตสลัฟ, หมอ (ถ้าสำเนา)	๑๗๒	ชาวพระก้าน้อย, ขุน (ตำแหน่ง)	๒
กุหลาบ, นาย ก.ส.ร. (นึกคิด)	๑๗๐	ธำมัญญ์, พระองค์เจ้า (กลาโหม)	๒๗๖, ๒๗๗
กฤษโฆษาม (น่านเจ้า)	๑๘๘	บรมมหาศรีสุริวงษ์, สมเด็จพระเจ้าพระยา	
จอมเกล้า, สมเด็จพระ (ประกาศ)	๑๑-๑๒	(ตรา)	๘๐
จันทวิมลสมาธิวัตร (แก้ว), พระอาจารย์		บริบาลบุรีรัตน์, หลวง (พระบาง)	๓๕
(ศพหนึ่ง)	๒๘๔	บางกลางท่าว, พ่อขุน (วิมลจินานาน)	๓๗, ๕๘
จุลจักรพงษ์, พระองค์เจ้า (ศพหนึ่ง)	๒๘๕	บารมี (จดหมายเหตุ)	๑๓๕
จุลจอมเกล้า, สมเด็จพระ (ตรา)	๒๐	บาลเมือง, พระยา (นาม)	๕๕
(เมรุ)	๓๑๐	บำรุงนพรัตน์, สมเด็จพระกรมพระยา	
เจนจันอักษร, พระ (พระนามจีน)	๕๓, ๑๒๕	(ก้องเมืองจีน)	๑๒๕, ๒๐๒
(ก้อง)	๑๕๗	บุษบันบัวผัน, พระองค์เจ้า (พระนาม)	๑๕๕
เจ้า, นาง (ปราบ)	๑	บุรณ, นาย (ศักดิ์นา)	๓๐๖
(ประยูร)	๕	เบ็งเฮก (เมืองจีน)	๑๘๘-๑๘๕
(ตรา)	๒๖	ปกเกล้า, สมเด็จพระ (ซ้าย-ขวา)	๒๕๗
ชัยนาทเรนทร, กรมขุน (ตรา)	๒๑	ปรมาณูชิตชโนรส, กรมสมเด็จพระ (ตรา)	๗๖
เชเดส, ศาสตราจารย์ (จกอบ)	๑๓๓	ประชากรกิจ, พระยา (ด่าน)	๑๘๗
(๑๒ เหลี่ยม)	๓๑๓	ประสาน (แปลก), พระยา (เพลง)	๓๔๕
ดวงจิตร จิตพงศ, ม.จ. (ถ้าสำเนา)	๑๗๖, ๑๘๓	ปิ่นเกล้า, สมเด็จพระ (ตรา)	๒๐
ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระกรมพระยา		(ภาค)	๗๓, ๗๕
(ร้อยแปด)	๒๗๘	(ตรา)	๘๖
(ศพหนึ่ง)	๑๐๒	(บ๊อง)	๑๒๗
(หลังพลางศรมุข)	๑๒๓	พรหมมณี, พระ (ลาวทาว)	๑๖๕, ๑๖๘
(ลาวทาว)	๑๖๕	(ขุน)	๑๖๕, ๒๐๓
(พระคลังสินค้า) ๑๓๑, ๑๗๕, ๑๘๘, ๒๐๕		พร้อม ๗ นคร, นางสาว (ศพ)	๖๕
เทวาธิราช, พระยา (ทักษิณศพ)	๓๑๕	พันวิสาธน์อภัยเจ้า, สมเด็จพระ (พิตรอง)	๑๔๘
ธรรมจรรยาณุกุล, พระยา (ก้องเมืองจีน)	๑๒๕	(พระตระกูล)	๒๐๒
ธรรมไตรโลก, พระ (ตำแหน่ง)	๔๗	พาทิรัชกูหมิต, พระ	๓๔๒, ๓๕๑
ธรรมาธิกรณ์, เจ้าพระยา (ตรา)	๔๔	พิทยาลงกรณ์, กรมหมื่น (ภาคกลอง)	๒๗๒
		พิทยลาภพฤฒิธาดา, กรมขุน	๑๐๐

พีโนต์, ศาสตราจารย์ (กลาโหม)	๒๘๖
พิสวง, ม.จ. (พระศพ)	๒๓๘
พิศาลผลพาณิชย์, พระยา (ตำแหน่ง)	๑๗๒
พิช, เดชกฤษณ์ (พลับพลาจตุรมุข)	๑๒๑, ๒๑๖
เพชรบุรีราชสิรินธร, สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ	๑๔๘
ภักดีสารนุรักษ์, ท้าว (ตำแหน่ง)	๖๓, ๘๓
ภาสกรวงศ์, เจ้าพระยา (สุลต่าน)	๑๓๖
ภานุพันธุวงศาเดชะ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ	
(ซ้าย-ขวา)	๒๕๖
ภูธราภัย (แม่ทัพ), เจ้าพระยา	
(เมืองเมืองจีน)	๑๒๕
มงกุฎเกล้า, สมเด็จพระเจ้า (ตรา)	๑๖, ๔๕
มนตรีสุริยวงษ์ (ชั้น บุนนาค), พระยา	
(ตรา)	๔๗
มหินทร์ศักดิ์ธำรง, เจ้าพระยา (วิก)	๒๔๕
ยาใจ, ม.จ. (เขาวัง)	๑๖๕
ร่วง, พระ	๕๑, ๕๘, ๖๐, ๖๕, ๗๐, ๗๔, ๗๕
ราชโกษา, พระยา (สหเชียงใหม่)	๒๗๔
ราชภักดี, พระยา (ตำแหน่ง)	๑๓๗
ราชสัมภารากร, พระยา (ลำพูน)	๑๖๔
รามคำแหง, ขุน (หลักศิลา)	๓๔๐, ๓๔๑
ราม, พระยา (พงศาวดาร)	๕๕
วรรณไวทยากร, พระองค์เจ้า	
(คำฝรั่ง-คำไทย)	๒๕๘
วังสสมาธิวัตร (แม่), พระอาจารย์จีน	
(ศพ)	๑๐๓
วงศาธิราช, กรมหลวง (ตรา)	๒๑
วงศาธิราชสนิท, กรมหลวง (สวนมหาชัย)	๓๑๕
วิจิตรธรรมปริวัตร, พระยา	๒๓๓
วิเชียรคีรี, พระยา (ศพ)	๓๕๗
วิจิตรญาณวโรรส, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ	
(ซ้าย-ขวา)	๒๕๖
(ตรา)	๔๗
วิจิตรญาณวงศ์ (ศพ)	๒๕๗

วินิจฉัยนาคร, พระยา (หนาค-ขันธ์)	๑๔๑
(บัวเตื่อน-ยิวพัน)	๑๔๕
ศาสตราจารย์ พรหมณี ป.ส. (ภาษาหนังสือ)	๕๒
(เงิน)	๑๑๔
ศรีสุนทรโวหาร (น้อย), พระยา (ตรา)	๔๖, ๗๗
ศรีอินทราภักดี, พ่อขุน (พระร่วง)	๖๑
สถิตินิเทศ, ม.จ. (หนังสือ)	๖๕
สมบุญ, นาย (หนังสือ)	๒๕๓
สมเด็จพระอมรินทร, กรมพระ (เสนา)	๑๐๖
(พระนาม)	๒๓๗
สมันต์, พระยา (ศรีรัตนไชยนิเวศ)	๒๗๖
สวัสดิวัตน์วิเศษ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ	
(ตรา)	๕๒-๕๓
สารคดีสังวร, พระ (สี่ขาว)	๒๑๖
สารประเสริฐ, พระ (ระนาด)	๒๕๒
(มหรสพ)	๒๕๖
(วิเศษ)	๓
สุนทรภู่, พระ (ร้อยแปด)	๒๗๕, ๒๗๘
สารศาสตร์พลับพลา (เขื่อน),	
พระ (ระนอง)	๒๒๒
สุทนต์, นาย (ลาวขาว)	๑๖๘
(ภูคา) ๑๕๘ (ไซ)	๒๐๘
(ประเพณี) ๒๕๕ (กท.) ๒๖๐, ๒๖๑	
(โรงพิมพ์)	๒๘๗
สุนทรภู่, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ	
(๗ วัน)	๑๐๕
อรรณวินนิคม (สมุข), พระยา	
(ชื่อ) ๓๔๐, ๓๔๒, ๓๔๓, ๓๕๑	
อภัยรณฤทธิ์, พระยา (เมืองเมืองจีน)	๑๒๕
อินทราชา, สมเด็จพระเจ้า (พงศาวดาร)	๕๕
อินทรมนตรี, พระยา (กลาโหม)	๒๕๓, ๒๕๗
อิสราณภาพ, พระยา (ตรา)	๔๗
อุปถัมภ์ศิลปการ, พระยา (ไวยากรณ์)	๕, ๑๔๑

บัญชีรายชื่อหนังสือที่ปรากฏในเรื่อง

กฎหมายเก่า	๓	ประชุมสภาจารึก (เล่ม ๒)	๒๗๖, ๒๗๗
กฎหมายฉบับหมอบรัดเล	๓๗	ประเพณีเกี่ยวกับภรรยาเกิด	๑๖๓, ๓๒๖
กฎหมายแพ่งประมวล	๑๑, ๑๐๑, ๑๑๖	ประเพณีทำศพ	๑๖๗
ขุนช้าง-ขุนแผน	๒๔๖, ๒๕๑, ๒๕๕	ประเพณีทำศพของไทย	๖๕, ๕๖
เงาะป่า	๓๔๓	ปฏิสังขรณ์วัดพระศรีรัตนศาสดาราม	๓๗, ๗๗-๕๑
งานแก้ววงศ์	๕๖	ปุราณ, คัมภีร์	๓๐๗
ชนกาลมาลินี	๖๑	พงศาวดารมอญเก่า	๓๐
ชุมนุมพระบรมราชธิบาย ไวยากรณที่ ๔	๑๒๓	พงศาวดารเหนือ	๖๐, ๗๓
เลอบันโต	๒๕๖	พญาแสน	๑๖, ๗๒, ๗๕
ตองเป่า (๑๒ เล่ม)	๒๕๐, ๒๕๓, ๓๐๕, ๓๑๓	พญาโคตรบอง	๗, ๑๑, ๑๖, ๓๕
ตะเลงฟ้า, ลิลิต	๓๖๓	หรรษชาติ, ตำรา	๒๒๕
ตำนานภาษาอักษร	๑๗๐	พระภ. กาพย์ขับไม้	๒๓๔
ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช	๒๓๕, ๖๕	พระราชพงศาวดาร (รัชกาลที่ ๓)	๒๒๒
ตำนานสุลกษัตริย์	๑๓๒, ๑๓๖, ๑๔๓	พระราชพิธีไทย	๓๐๔
ตำนานสุสานหลวงวัดเทพศิรินทร์	๓๐๕	พระราชพิธีสิบสองเดือน	๒๐๗
ไตรภูมิพระร่วง	๒๖๒, ๓๐๗, ๕๐๖	พระลอ	๓๑๒, ๓๑๓, ๓๐๔
ท้าวแสนปี	๒๓๕, ๒๓๗	พระสี่เสา	๑๖, ๓๕
ธรรมเจดีย์	๒๗๗	มุลสาสนาของพ่ายพ	๓๗, ๕๖
นางนพมาศ	๖๕	ราชกิจจานุเบกษา	๓๖
นางสร้อยดอกหมาก	๒๗๕	รามเกียรติ์	๕๑, ๕๒, ๒๐๓, ๒๐๕
บาทพระไวยการบานแฉก	๒๖๑	รามเกียรติ์ (๖. ๒)	๒๐๕
บัวสนั่น, คัมภีร์	๒๕๕	ลูกนาก	๑๖
ปฐมจินดา, คัมภีร์	๒๐๖, ๒๕๐	ศรีพนน ไซย	๒๗๖, ๒๗๗
ปฐมมาลา	๓๔๐, ๓๕๓	ศิริโจรพราหมณ์ชาติ	๓๒
ปฐมสมโพธิ	๒๐๒	อนัทร. ฉันท	๑๕๗
ประชาชาติ, หนังสือพิมพ์	๖๖	อุรังกราค, ตำนาน	๑๑
ประชุมพงศาวดารภาค ๑	๓๐	อินเคียแพร์, เตล	๓๕๓
ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๕	๒๖๕		
ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๑๖	๑๒๑		
ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๑๑	๖๕		

เล่มอื่น ๆ ของสำนักพิมพ์ คือ

ความทรงจำ

สมเด็จพระยาเจ้าบรมราชานุภาพ

พระอัครราชโอรสของนักประวัติศาสตร์ และนักปกครองที่ยิ่งใหญ่ของ
เมืองไทย คัมภีร์ใหม่พร้อมด้วยภาคผนวก จำด้วยสกุณม้ายพระมารดาและ
รายการพระประวัติแคศนจนขอจดจำนค มีรูปประกอบมาก ๒๕ บาท

ตรุษ - สารท

เสฐียรโกเศศ

ประเพณีเกี่ยวกับเทศกาล จำด้วยสังกรานต์ เข้าพรรษา ออกพรรษา
วิสาขบูชา สดากกัต สารท ดอยกระตอง เทศน์มหาชาติ ฯลฯ ประมวล
ประเพณีชาวบ้านในรอบปีไว้หมด ๒๕ บาท

เกิด - ตาย

เสฐียรโกเศศ

ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตเล่มแรก จำด้วยประเพณีต่าง ๆ ของไทย
อันเนื่องด้วยการเกิดการตาย จัดรูปเรื่องตามหลักวิชา ประกอบด้วยดัด
การเขียน ซึ่งเสฐียรโกเศศเท่านั้นที่ทำได้ ๒๕ บาท

AC
159
๒๖๔
ก. 3
๒๖.1

๐๐๘๕๕
นริศรานุวัตติวงศ์, สมเด็จพระเจ้า
กรมพระยา.
ทรงบันทึกเรื่องความรูทาง ๗
ประธานพระยาอนุমানราชชน.

๐๐๘๔๕

พรรณแม่แม่เลือดเลียง สอเฉลิม เลกแล

ภูมิข่องกอกกลเสม สอซั ๕

๕ ศัลยาสอมาเจม เวตทาบ ชุภนา

ขณสำสมคณค้ำ สงเท สอถ่านถ

